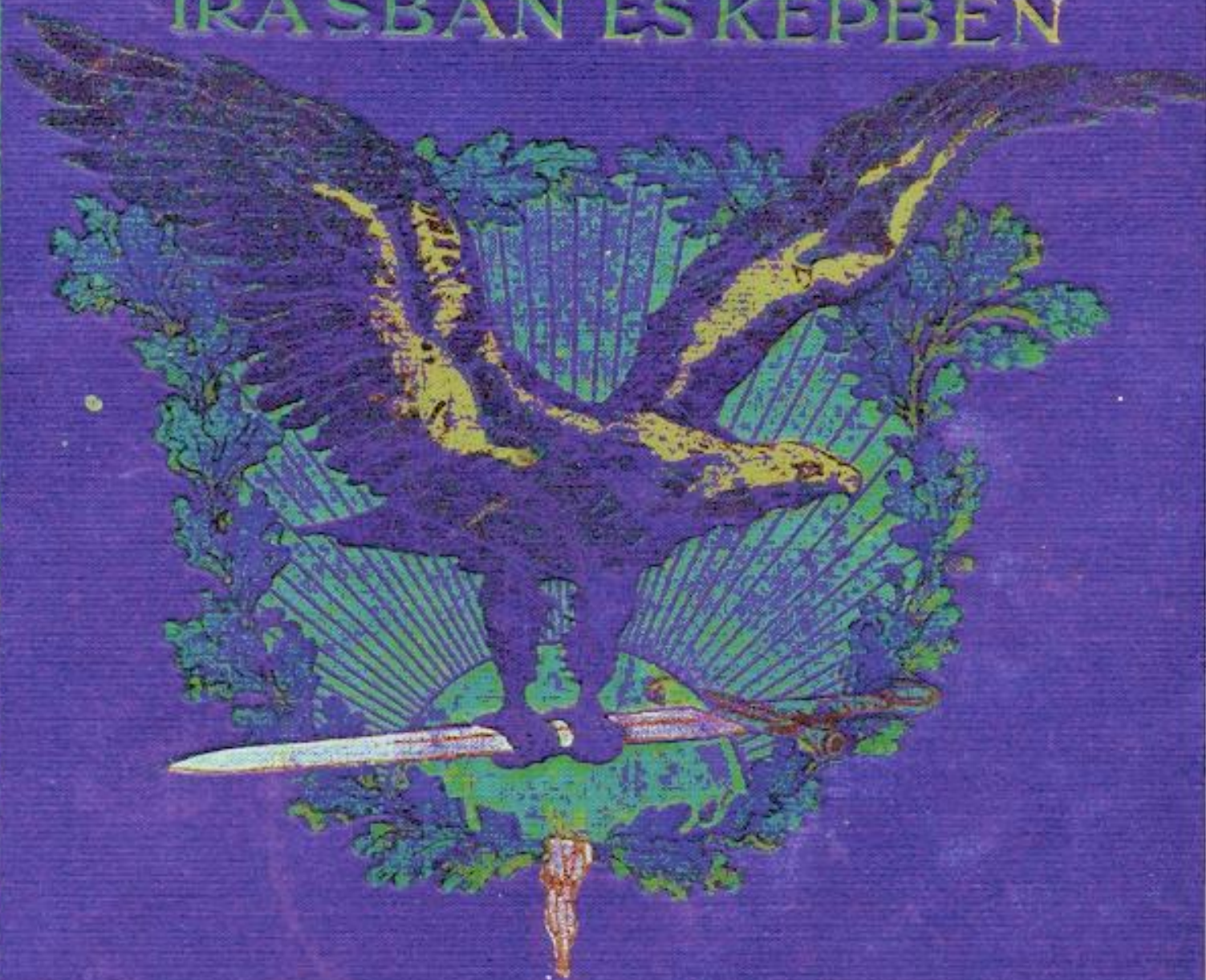

A NAGY HÁBORÚ IRÁSBAN ÉS KÉPBE

ÉSZAKON ÉS DÉLEN

AZ ATHENAEUM RT.
KIADÁSA

A NAGY HÁBORÚ

ÍRÁSBAN ÉS KÉPBEN

SZERKESZTETTE
LÁNDOR TIVADAR

BEVEZETÉSEL ELLÁTTA
BÁRÓ HAZAI SAMU

ELSŐ RÉSZ
ÉSZAKON ÉS DÉLEN
ELSŐ KÖTET

BUDAPEST, 1915. AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA

I. FERENC JÓZSEF

ÉSZAKON ÉS DÉLEN

ELSŐ KÖTET

ÍRTÁK

BÁRÓ ARDENNE ARMAND, DR CHOLNOKY JENŐ,
OLYSÓI GABÁNYI JÁNOS, DR GÁSPÁR ARTUR,
LÁNDOR TIVADAR, MASSOW VILMOS, RODA-
RODA, SEELIGER EMIL, PISKÁRKOSI DR SZILÁGYI
LAJOS, VELTZÉ LAJOS

14 SZÍNNYOMATÚ, 1 MÉLYNYOMÁSÚ, 25 EGYSZÍNŰ MŰ-
MELLÉKLETTEL, 1 NAGYALAKÚ SZÍNES TÉRKÉPMEL-
LÉKLETTEL, 314 SZÖVEGKÉPPSEL ÉS 44 TÉRKÉPVÁZLATTAL

BUDAPEST, 1915. AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA

A MŰMELLÉKLETEK JEGYZÉKE

	Oldal
1. I. Ferenc József. Mélynyomat	Címkép
2. Haderónk szervezői	11
3. Az északi hadszíntér madártávlati térképe. Kétszínnyomat	23
4. A balkáni hadszíntér madártávlati térképe.	39
5. Frigyes főherceg tábornagy, az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoka	45
6. Hötzendorfi Conrad Ferenc báró, az osztrák-magyar hadsereg vezérkari főnöke	47
7. Komitácsi-vadászat a szerbiai kukoricaföldeken. Színnyomat	71
8. »Csak előre — édes fiam!« Színnyomat	81
9. Harc a montenegrói hegyek között	89
10. Az osztrák-magyar 3-ik hegyidandár a montenegrói harctéren	93
11. Kozákok réme. Színnyomat	97
12. Osztrák-magyar tábori tüzéség felvonulása Ziemnianka orosz lengyelországi város mellett. Színnyomat	115
13. Magyar katonák szuronytámadása orosz gyalogság ellen a kraszniki csatában	117
14. Osztrák-magyar ulánusok lovasrohama orosz gyalogság ellen a zamosci csatában	127
15. Hindenburg Pál német tábornagy	133
16. A marggrabovai harcok; egy német kerékpáros-osztag feltartóztatja az orosz lovasságot	135
17. Német gyalogság a tannenbergi ütközet alkalmával Ortelsburg helységein át előnyomul 1914 aug. 29-én. Színnyomat	143
18. A Kelet-Poroszországba betört orosz hadsereg megsemmisítése a Mazurítavaknál	145
19. Az orosz Njemen-hadsereg egy részének bekerítése a mazuri erdőségeiben	147
20. Károly Ferenc József trónörökös és Frigyes főherceg tábornagy a csatamezőn Grodek mellett 1914 szeptember 10-én	163
21. Janov égését jelenti egy utóőrs 1914 szeptember 11-én. Kétszínnyomat	165
22. Elkeseredett harcok a grodeki erdőben 1914 szeptember 11-én.	167
23. Osztrák-magyar huszárság Mzana mellett orosz zászlót zsákmányol. Színnyomat	175
24. Két magyar huszár hőstette a kárpáti harcokban	179
25. Az uzsoki csata. — Az uzsoki csata után. Színnyomat	187
26. A Timok-divízió megsemmisítése Mitrovicánál 1914 szeptember 7-én. Színnyomat	203
27. A 38. gyalogezred csapatai kiűzik a szerbeket Boljevci szerémségi helységeiből	207
28. A Przemysl egyik erődje ellen intézett orosz roham visszaverése	209
29. Az 1914 október 8-i orosz támadás Przemysl ellen, mely a vár akadályoztatásában összeomlott. Színnyomat	215
30. Ütközet a San mellett, Jaroslau közelében 1914 október havában. Színnyomat	231
31. A pozsonyi gyalogezred győzelmes rohama a rudniki orosz sáncok ellen 1914 októberében	233
32. Egy orosz üteg elfoglalása. Színnyomat	249
33. A németek győzelmes oldaltámadása Vloclaveknál 1914 november 13-án	265
34. A német gyalogság Soldaunál visszaveri az orosz lovasságot 1914 nov. 18-án	273
35. Az orosz csapatok kivonulása Lodzból	275
36. A német csapatok bevonulása Lodzba 1914 december 6-án	277
37. Német csapatok hősiessége Orosz-Lengyelországban a Visztula közelében 1914 december 16—17-én.	279
38. Huszárok gyalogrohama a limanovai ütközetben. Színnyomat	287
39. Egy honvédjárőr hőstette. Négy honvéd tüzelésével megzavarja egy nagyobb orosz csapat előnyomulását	291
40. Meglepetés oldaltámadás a Kárpátokban visszavonuló orosz sereg ellen.	299
41. Az északi harctér térképe. Színnyomat	304

TARTALOM

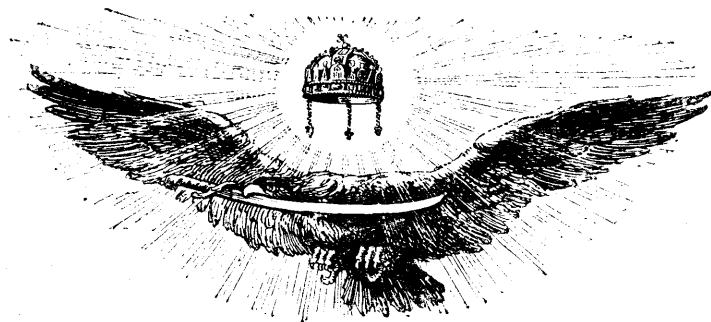
	Oldal
BEVEZETÉS. Írta báró Hazai Samu gyalogsági tábornok, m. kir. honvédelmi miniszter.....	I
A HÁBORÚ KÜSZÖBÉN. Írta olysói Gabányi János vez. beo. őrnagy...	1
MOZGÓSÍTÁS. Írta olysói Gabányi János vez. beo. őrnagy.....	11
ELLENSÉGEINK HADEREJE.....	19
Az orosz hadsereg. Írta olysói Gabányi János vez. beo. őrnagy. — A szerb hadsereg. — A montenegrói hadsereg. Írta dr. piskárkosi Szilágyi Lajos vez. beo. százados.	
AZ ÉSZAKI HADSZÍNTÉR. Írták dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár és olysói Gabányi János vez. beo. őrnagy.....	23
Oroszország szervezete. — Oroszország közlekedése. — Vasutak. — Ország- és egyéb kocsitak. — Folyók és mocsarak. — Oroszország erősítései. — Galícia és a Kárpátok. — A Mazuri-tavak.	
A DÉLI HADSZÍNTÉR. Írták dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár és dr. piskárkosi Szilágyi Lajos vez. beo. százados	38
A Duna és a Száva Szerbia előtt. — A Drina völgye. — Valjevó környéke. — A Kolubara völgye. — Belgrád. — A Morava völgye. — Montenegró karsztvidéke.	
LEGFŐBB HADVEZETŐSÉGÜNK. Írta Veltzé Lajos cs. és kir. alezredes, a cs. és kir. hadilevéltár osztályfőnöke	45
HATÁRVÉDELEM. — ELSŐ HARCOK. Írta dr. piskárkosi Szilágyi Lajos vez. beo. százados	53
Az első csatározások délen. — A haderők felvonulása. — Az offenzíva terve. — Átkelés a Száván. — Sabác bevétele. — A szerbek ellentámadása Sabácnál. — Átkelés a Drinán. — A lesnica-lozsnicai csata. — Általános előnyomulás. — Összeütközés a szerb főerőkkel. — A szerb offenzíva kudarca. — A visegrádi győzelem. — Offenzívánk megszakítása. — Montenegró beavatkozása. — Előnyomulás a Szandzsákban.	
AZ ÉSZAKI HÁBORÚ MEGINDULÁSA.....	93
Az európai hadihelyzet. Írta Lándor Tivadar. — Határharcok északon. Írta olysói Gabányi János vez. beo. őrnagy.	
FELVONULÁS. HADERŐINK CSOPORTOSÍTÁSA. Írta olysói Gabányi János vez. beo. őrnagy.....	103
AZ ELSŐ BENYOMULÁS OROSZ-LENGYELORSZÁGBA. Írta olysói Gabányi János vez. beo. őrnagy.....	107

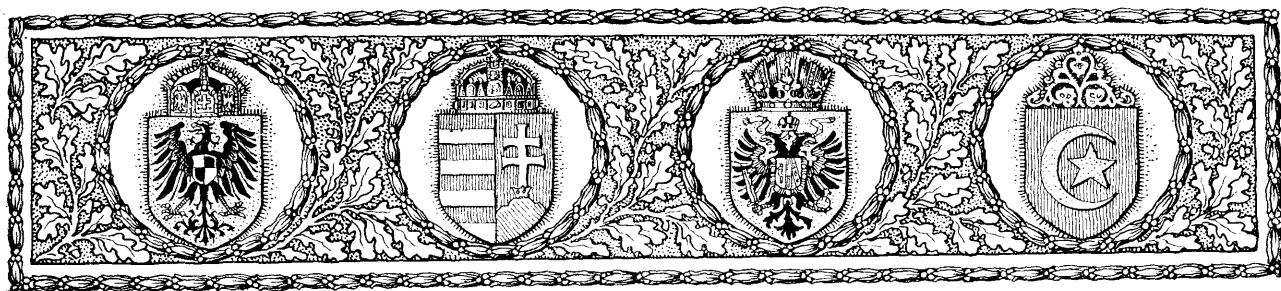

	Oldal
ELŐNYOMULÁSUNK LUBLIN FELÉ. Írta <i>olysói Gabányi János</i> vez. beo. őrnagy	113
Offenzívánk a Visztula és Vjeprz közén. — Az első kraszniki csata. — A második kraszniki csata. — A niedrzvica-dusai csata.	
ELŐNYOMULÁSUNK A VJEPRZ ÉS A BUG KÖZÖTT. Írta <i>olysói Gabányi János</i> vez. beo. őrnagy	123
A zamosc-komarovi csata. — A hadihelyzet.	
NÉMET-OROSZ HATÁRHARCOK. AZ OROSZOK VERESÉGE A MAZURI-TAVAKNÁL. Írta <i>báró Ardenne Armand</i> német birod. altábornagy	132
AZ OROSZOK TÁMADÓ HADJÁRATA LEMBERG FELÉ. Írta <i>dr. Gáspár Artur</i> min. o. tanácsos a hadseregfőparancsnokságnál	149
Az első lemergi csata. — Az első visszavonulás. — Lemberg feladása. — Dankl és Auffenberg helyzete. — A második lemergi csata.	
VISSZAVONULÁS A SAN MÖGÉ. Írta <i>dr. Gáspár Artur</i> min. o. tanácsos a hadseregfőparancsnokságnál	168
A San hidfőinek védelme. — A sieniaivai csata. — A Dunajec-vonal jelentősége. — Az oroszok Közép-Galiciában.	
AZ ELSŐ KÁRPÁTI BETÖRÉS. Írta <i>dr. Gáspár Artur</i> min. o. tanácsos a hadseregfőparancsnokságnál	177
A betörés útvonalai. — Az uzsoki betörés. — A máramarosi betörés.	
A SZERB BETÖRÉSEK. Írta <i>dr. piskárkosi Szilágyi Lajos</i> vez. beo. százados	197
A Timok-hadosztály betörése. — A második szerb betörés. — Összefoglalás.	
PRZEMYSL ELSŐ OSTROMA	209
A körülgárás. — Az általános roham. Írta <i>dr. Gáspár Artur</i> min. o. tanácsos a hadseregfőparancsnokságnál. — Hetvenkétórás roham. Írta <i>Roda-Roda</i> .	
A NEMZETKÖZI ÉS HADIHELYZET EURÓPÁBAN A LEMBERGI CSATA UTÁN. Írta <i>Lándor Tivadar</i>	219
OKTÓBERI TÁMADÓ HADJÁRATUNK. Írta <i>dr. Gáspár Artur</i> min. o. tanácsos a hadseregfőparancsnokságnál	227
Seregeink elhelyezkedése — A bevezető harcok. — Sikerünk a Visztula-vonálon. — Przemysl felmentése. — Harc a San-vonalért. — Oldaltámadás a Kárpátok felől. — Harcok a San- és a Dnyeszter-folyók között. — Harc a Magieráért. — További sikeres harcok. — Az orosz túlerő megőrlése. — Orosz ellentámadás Galiciában.	
A NÉMETEK OKTÓBERI HADMŰVELETEI. Írta <i>Massow Vilmos</i> német birod. százados	241
Az orosz offenzíva terve. — Váratlan támadás Varsó ellen. — A német támadás megszakítása. — Orosz ellentámadás Varsónál. — A szövetségesek visszavonulása.	
HARCOK A SZÉLSŐ SZÁRNYAKON	251
A kelet-porosz határon. Írta <i>Massow Vilmos</i> német birod. százados. — Bukovina előzönlése és felszabadítása. Írta <i>Lándor Tivadar</i> .	
HADERŐNK ÚJ CSOPORTOSÍTÁSA OKTÓBER VÉGÉN. Írta: <i>dr. Gáspár Artur</i> min. o. tanácsos a hadseregfőparancsnokságnál	257

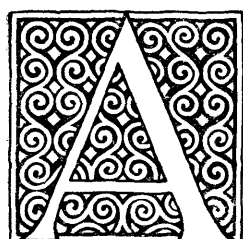

	Oldal
AZ OROSZOK ÁLTALÁNOS TÁMADÁSA. ELLENTÁMADÁSAINK	
Írta: <i>Massow Vilmos</i> német birod. százados	262
A vloclaveki és kutnói csata. — A lodz—lovicsi csata. — Egy körülzárt német hadtest keresztültörése. — Hogy történt a keresztültörés. — Orosz ellentámadás. — A lipno—plocki csata. — Új támadás Kelet-Poroszország ellen. — Orosz kudarc Dél-Lengyelországban. — Lodz elfoglalása. — Az oroszok hátraszorítása a Bzura mögé. — Az állóharcok kezdete északon.	
OROSZ TÁMADÁS KRAKÓ ELLEN. A LAPANOV—LIMANOVAI CSATA.	
Írta: <i>Seeliger Emil</i> cs. és kir. százados	279
Ellentámadásunk Krakótól északra. — A nyugatgalíciai orosz támadás. — Ellentámadásunk. — A lapanov—limanovai csata. — A limanovai huszárok. — Az oroszok visszavonulása a Dunajec mögé.	
A MÁSODIK KÁRPÁTI BETÖRÉS	289
A Boroevics-hadsereg harcai. — Riadalom a felvidéken. Az oroszok Sáros megyében. — Az oroszok Zemplén megyében. Írta: <i>dr. Gáspár Artur</i> min. o. tanácsos a hadseregfőparancsnokságnál. — A Boroevics-sereg támadása. — Harcok Lupkovtól Uzsokig. — A Keleti-Kárpátok védelme. Írta: <i>Lándor Tivadar</i> .	

BEVEZETÉS.

Nagy Háború cím alatt megjelenő mű az 1914. évben kezdődött világháborúnak drámai fordulatokban is gazdag eseményeit kívánja a nagyközönségnek bemutatni. Ezen mű kiadói »A Nagy Háború« címet — egészen helyesen — nemcsak azért választották, mert a folyó háború igazán minden irányban nagy, de azért is, hogy e körülményre az olvasó figyelmét már eleve is felhívják. Ha már a címnek az a célja, hogy az olvasót a háború nagyságára figyelmeztesse, a Bevezetésnek is csak az lehet a feladata, hogy a helyes elképzelést erre előkészítse.

Ezt szem előtt tartva, rámutatok majd a harcoló katonák nagy tömegére és egy magyarázó képet fogok adni a harcterületek óriási dimenziójáról, az ütközetek eddig nem képzelt hosszú tartamáról és azon páratlan energiáról, mely úgy a harcterén, mint azonkívül a háború sikerét előmozdító cselekményeknél mutatkozik.

* * *

Ha végignézzük az ó-, közép- és újkorban lezajlott háborúkat, nem találunk példát arra, hogy egyik vagy másik hadviselő fél hatszámjegyű mennyiségnél több harcost állított volna hadba. A hadseregek — a mai mérték szerint — kicsinyek voltak s beálló fogyatékok esetén csak nehezen, vagy sehogy sem voltak kiegészíthetők.

Ezekben a háborúkban az ütközetek aránylag keskenyebb területeken és eltekintve a vár- meg a kordonharcoktól néhány óra, legrosszabb esetben néhány nap alatt zajlottak le.

De nemcsak rövid tartamúak voltak az ütközetek, de ritkábbak is.

A keskenyebb harcterületeket, a rövid tartamú ütközeteket, a ritkább összecsapásokat azon vezérlő elv eredményezte, hogy a rendelkezésre álló kis hadsereget nem szabad kitenni annak, hogy az egy csapásra döntőleg, vagyis sok veszteséget szenvedve, megveressék.

Az a követelmény, hogy a kis hadsereg minél tovább fenntartassék, azt a köznézetet érlelte, hogy ütközet esetére a tömörebb harcalakzat (keskenyebb harcvonallal) sokkal célirányosabb, mint a szélesebb harcalakzat (harcvonallal).

Ugyanis általánossá vált az a nézet, hogy egy túlságos hosszú (széles) vonalon védő szándékkal elhelyezkedő, avagy több gyenge oszloppal előnyomuló kis hadsereg erős vereséget szenved azzal az ellenféllel szemben, aki tömörített erővel intéz támadást harcvonallának bármely pontja ellen, azon okból, mert ő: vagyis a túlságos hosszú (széles) vonalon gyér felállítást vett védő, vagy ilyen vonalon előnyomuló hadfél vasutak hiányában, vagy más okokból a legtöbb esetben nem lesz képes az átkaroló vagy keresztültörő támadást idejekorán ellensúlyozni.

A hadsereg fenntartásának elve készítette azután a harctéren magát gyöngének hívő, vagy tényleg gyöngé hadsereget arra is, hogy a harcot egy és ugyanazon a helyen a végletekig ne folytassa, hanem idejekorán szakítsa félbe s oly — többnyire távolfekvő — területre menjen vissza, ahol egy újabb ütközetet kedvező kilátások mellett fogadhat el.

Természetes dolog, hogy olyan körülmények között, amidőn a háború főeleme a mozgás volt, az *energia a mozgásban* s nem a hosszabb időközökben vívott rövid tartamú ütközetekben nyilvánult meg.

Mily más képet mutat a mai háború!

A most dúló háborúhoz a kontinentális hatalmak mindegyike sok millió katonát mozgósított s nem túlzás azon állítás, hogy a hadviselő felek összesen 20 milliónál jóval több embert szólítottak el a családi tűzhelyektől.

A millió vagy ennél is több katonát magában foglaló seregeket a hadvezérek egy aránytalanul hosszú (széles) vonalon, mely sok száz kilométert tesz ki, azért állítják hadba, mert annak az erős alappal bíró nézetnek hódolnak, hogy a széles területen felvonuló és előnyomuló óriási sereggel szemben az ellenfél nem kockáztathatja meg seregének vagy serege egy tekintélyes részének szűk helyen történő összpontosítását akkor, amidőn a levegőben és más úton fogatosított gyors hírszerzés révén a szélesebb területen működő félnek a legtöbb esetben sikerülni fog, főleg ha teljesítőképes vasutak állanak rendelkezésre, az összeszorult ellenség fölött szárny-, oldal- és háttámadásokkal diadalmaskodni.

Az egyik hadfélnek túlszárnyalási törekvése a másik félnek hason törekvését eredményezvén, két egymással szemben álló nagyon hosszú (széles) harcvonallal keletkezik. A hosszú (széles) harcvonallal, ha azt a katonaság ritkásan is szállja meg, azért nem nevezhető gyöngének, mert egyes pontjainak kisebb ellenséges erők részéről akár átkarolással, akár keresztültöréssel eszközölt birtokba vétele az egész II haderő sorsára kellő ellenrendszabályok mellett döntő befolyást nem gyakorolhat.

Ezen a hosszú (széles) és természetesen megerősített vonalon azután heteken, hónapokon át állandóan folyt és talán a háború egész tartamán át állandóan folyik a harc nemcsak azért, mert mint említettem, e hosszú (széles) sáv nem bír úgynevezett gyöngé pontokkal, ha ugyan a beálló veszteségek pótlására elegendő tartalék áll rendelkezésre, de azon megfontolásnál fogva is, hogy egy óriási hadsereggel messzebb tájékokra történő visszavonulás a legnehezebb hadműveletek egyike, rendszerint irtózatossal jár és ismétlés esetén végzetes lehet.

Ámde a csapatok szívós kitartását a választott harcvonalon az előbbi okok egymagukban sohasem eredményezték volna, ha az egyetemes népből alakított óriási katonatömeget — legalább minálunk — az isteni energia nem szállotta volna meg, keletkezve abból a mély meggyőződésből, hogy:

»A nagy világon e kívül
Nincs számunkra hely.«
.....
.....

Főleg tehát a hazafias energiának tulajdonítható az, hogy a sötétség, szélvihar, zuhogó eső, perzselő meleg, dermedtő fagy, combig érő hó, sziklameredély, őserdő, pocsolyás terület nem tudja megakasztani a katonák véres munkáját.

A hazafias erély eredményezte azt, hogy az ágyúk és puskák *szüntelenül* dörögnek és röpítik gyilkos lövedékeiket az ellenségre.

Ugyancsak ennek a hazafias erélynek tudom be, hogy a gyalogoscsapatok, de a lovascsapatok is — persze gyalogszerrel — *minduntalan* indulnak szuronyrohamra, *nem egyszer szurony nélkül és puskaagygyal, zsebkéssel, kezükben sarkantyús csizmákkal, sőt puszta kézzel rontanak az ellenségre.*

Szóval: az erkölcsi érzület fakasztotta energia teremtette azután azt a jelenséget, hogy a mostani hosszú háború nem áll a menetek és pihenők által megszakított ütközetek sorozatából, de csak egyetlen egy véres, kegyetlen csatából.

Már abból, amit eddig mondtam, kivehető, hogy a mai háború jogosan viseli a »nagy« jelzöt.

Nem nagyítás azon állítás, hogy eddig 10 milliónál is több ember került ütközetbe, hogy vannak katonák, akik, ha az éjjeli harcokat is beszámítom, 150 csatát is végigharcoltak és hogy a veszteségek foglyokban, sebesültekben, betegekben, halottakban százalékban kifejezve sokszorosán meghaladják a régibb háborúkban szenvedett veszteségeket.

Még jobban kidomborodik a háború nagyszerűsége, ha szemléletünket folytatjuk.

Ugyanis tudni kell, hogy míg régentén a hadsereg a népnek csak egy csekély töredékéből került ki és e töredékkal viselt háború a nemzet rendes közgaz-

dasági, kulturális és egyéb társadalmi életét alig vagy ritkán érintette, úgy most, amidőn az állam kereső és dolgozni tudó férfiainak nagyobb része küzd a harcmezőn, vagy teljesít egyéb hadiszolgálatot, az egész polgári társadalom nem él másnak, csak a háborúnak.

A visszamaradt hivatalos és nemhivatalos világ önkéntesen, sokszorosított erővel dolgozik, fáradozik, hogy a küzdő katonaság szükségét ne szenvedjen, az állami élet össze ne roppanjon.

A visszamaradt társadalom teremti elő a mindenható pénzt, ápolja szeretettel a sebesültet, beteget; buzdítja, lelkesíti a katonát, segíti a nyomorgót és ha kell, egyetemlegesen koplal és éheznek.

Katona most minden ember, ifjú, öreg, nő, férfi egyaránt.

Gondolom: e rajz világosan mutatja, hogy a mostani háborúnk csakugyan nagy — igen nagy.

Szédítően nagy e háború ama méretek tekintetében, amelyek a katonák sokaságára, a harcvonalak hosszára (szélességére) és ama területekre vonatkoznak, ahol mindkét nembeli polgárkatonák teljesítenek közszolgálatot.

Iszonyatos nagy e háború, ami a harc intenzivitását, a pusztulás terjedelmét és a szenvedések erejét illeti.

Bámulatos nagy e háború a tekintetben, hogy e kor gyermekei, akik önmagukat kevés erkölcsi felfogással bírónak, degeneráltaknak, ideggyöngéknék csúfolták, hihetetlen nagy erkölcsi érzülettel és oly erős idegekkel bírnak, amilyent senki soha és semmi körülmények között sem mert volna elképzelni.

Senki sem hihette, hogy az emberek képesek száz meg száz napon és éjen át folyton folyvást harcban állani és zokszó nélkül túrni ama szenvedéseket, melyeket a harctéren a kegyetlen ólom, vas és acél, a hideg, fagy, szél és eső, a belső területeken pedig a nyomor, a kínzó betegségek démonja és a lelki bánat okoznak.

Büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy hősök, jó katonák, nagy honleányok és honfiúk voltak a múltban is, de annyi hős, annyi édes, derék honleány és honfiú, mint most minálunk van, nem volt soha, soha!

Hát erről a szédítően, iszonyatosan és bámulatosan nagy háborúról fognak jeles emberek e műben írni és egyúttal sok bámulatos és remek dolgot elmondani.

Budapest, 1915 április havában.

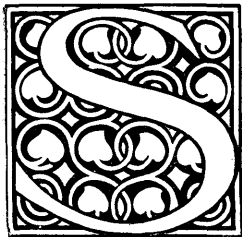
BÁRÓ HAZAI SAMU.

A monarchia vezéralakjai.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A HÁBORÚ KÜSZÖBÉN.

ötét felhők borították el Európának politikai látóhatárát már évek óta. Az államok fegyverkezése a kormányok állandó békés nyilatkozatai mellett sem szűnt meg, sőt egyre fokozódott. Monarchiánk békéjét szakadatlanul fenyegette a közeli Balkán, különösen pedig Szerbia, Oroszországnak ez a hűséges előőrse. A bizonytalanság már gazdasági életünket is megbénította. Minden jel arra mutatott, hogy történnie kell valaminek, mert az általános feszültséget tovább elviselni nem lehetett. Csak a szikra hiányzott még, hogy megtörténjék a robbanás, melynek felcsapó tüze lángba borítja egész Európát. Ezt a szikrát alattomos szomszédunk, Szerbia pattantotta ki. Szerajevóban 1914 június 28-án eldőrdült az a két lövés, amely kioltotta trónörökösünknek és fenkölt nejeének életét. A rettenetes bűntett szálai Belgrádba vezettek. Megtorlást követeltünk, teljes elégtételt. Megtagadták. Megtagadták pedig azért, mert Oroszország hatalmas támogatást ígért Szerbiának, ha a monarchia megtámadná. Így tehát nem maradt más hátra, mint hogy a fegyverekhez folyamodjunk. Ősz uralkodónk mindent megfontolván és mindent meggondolván, július 25-én elrendelte *haderőnk részben való* mozgósítását.

Nyomon követte ezt néhány nap múlva a forma szerint való hadüzenet. Az európai államok a Hágában 1907 október 18-án létrejött nemzetközi egyezmény első pontja szerint ugyanis kötelezték magukat, hogy ügyeik esetleges fegyveres elintézését formális hadüze-

netnek kell megelőznie. Miután azonban Szerbia annak idején ehhez nem csatlakozott, ez a határozat vele szemben nem lett volna a monarchiára nézve kötelező. Mégis tekintettel arra, hogy a szerb kormányhoz intézett jegyzékünkben háborús fenyegetőzés nem foglaltatott, ami annak ultimátum jelleget adott volna, a cs. és kir. kormány indítatva érezte magát, hogy messzemenő lovagiasságtól vezérelve, formális hadüzenetet küldjön Szerbiának. Ez július 28-án megtörtént és a következőképpen szólt:

»Le Gouvernement Royal de Serbie n'ayant pas répondu d'une manière satisfaisante à la note qui lui avait été remise par le ministre d'Autriche-Hongrie à Belgrad à la date du 23 juillet 1914, le Gouvernement Impérial et Royal se trouve dans la nécessité de pourvoir lui même à la sauvegarde de ses droits et intérêts et de recourir à cet effet à la force des armes. L'Autriche-Hongrie se considère donc dès ce moment en état de guerre avec la Serbie.

Le Ministre des Affaires Etrangères
d'Autriche-Hongrie:

Comte Berchtold m. p.»

Magyar fordításban:

»Mint hogy a szerb királyi kormány arra a jegyzékre, melyet részére Ausztria és Magyarország belgrádi követe 1914. évi július hó 23-án adott át, kielégítő választ nem adott, a cs. és kir. kormány kénytelen maga gondoskodni jogainak és érdekeinek 1

A Rákóczi-út képe a háború küszöbén.

védelméről és ebből a célból a fegyverek erejéhez fordulni. Ausztria és Magyarország ennél fogva jelen pillanattól kezdve Szerbiával szemben hadiállapotban levőnek tekinti magát.

Ausztria és Magyarország
külgügyminisztere:

Berchtold gróf s. k.

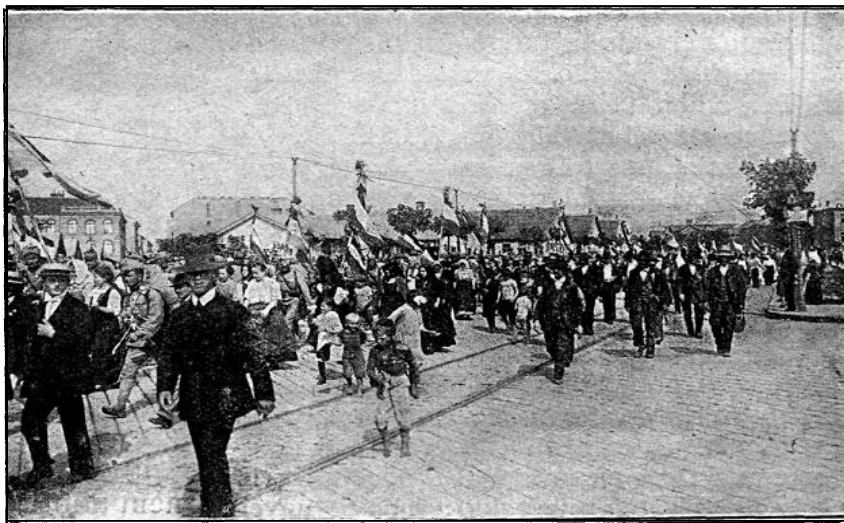
A hadüzenetről természetesen az idegen hatalmak követői is hivatalos értesítést kaptak s meggyőződhetek róla, hogy a lovagiasságnak milyen fölös mértékét alkalmazza királyunk és a monarchia még az orgyilkosságot szervező Szerbiával szemben is.

Az igazakat és erőseket jellemző illetően lovagiasságunkról egy másik esetben is meggyőződött a világ. Mindjárt a hadiállapot beálltának első napján július 25-én este híre érkezett, hogy a Gleichenbergben üdülő Putnik Dragomil tábornok, a szerb vezérkar főnöke, a gráci gyorsvonattal Budapesten fog keresztülutazni. A budapesti 4-ik hadtestparancsnokság intézkedésére a pályaudvaron egy tábornok, több tiszt és detektív a vajdát leányával együtt a mozgósítási szabályok értelmében feltartóztatta és a legud-

variasabb formák között kihallgatta. Ennek megtörténte után azonban másnap, július 26-án délután, a vezérkari főnök tovább utazhatott hazája felé és ezt az engedélyt a következő hivatalos indokolás kísérte: »Mint hogy az osztrák-magyar hadsereg sokkal lovagiasabb gondolkozású, sem hogy a szerb hadsereget meg akarná fosztani főparancsnokától, intézkedés történt, hogy Putnik tábornoknak még a mai napon tegyék lehetővé a hazájába való továbbutazást. Ebből a célból szalonkocsival ellátott különvonatot bocsátot-

tak rendelkezésére«. Az ellenség fővezérével való illetően nagylelkű elbánás meglepte magát a közvéleményt is, mely a mozgósítás hallatára akkor már haragos tüzzel lelkesedett a Szerbia ellen való háborúért.

Egykoron véres kardot hordtak körül az országban, ha ellenség fenyegette hazánkat. A mostani háborúnak, a világtörténet e legnagyobb háborújának kitörése előtt egyszerű hirdetések szólították a nemzetet fegyverbe. A véres kardot villogtató, tajtékzó paripán vágató lovasok helyett zubbonyos munkások siettek végig az utcákon és serényen ragasztották

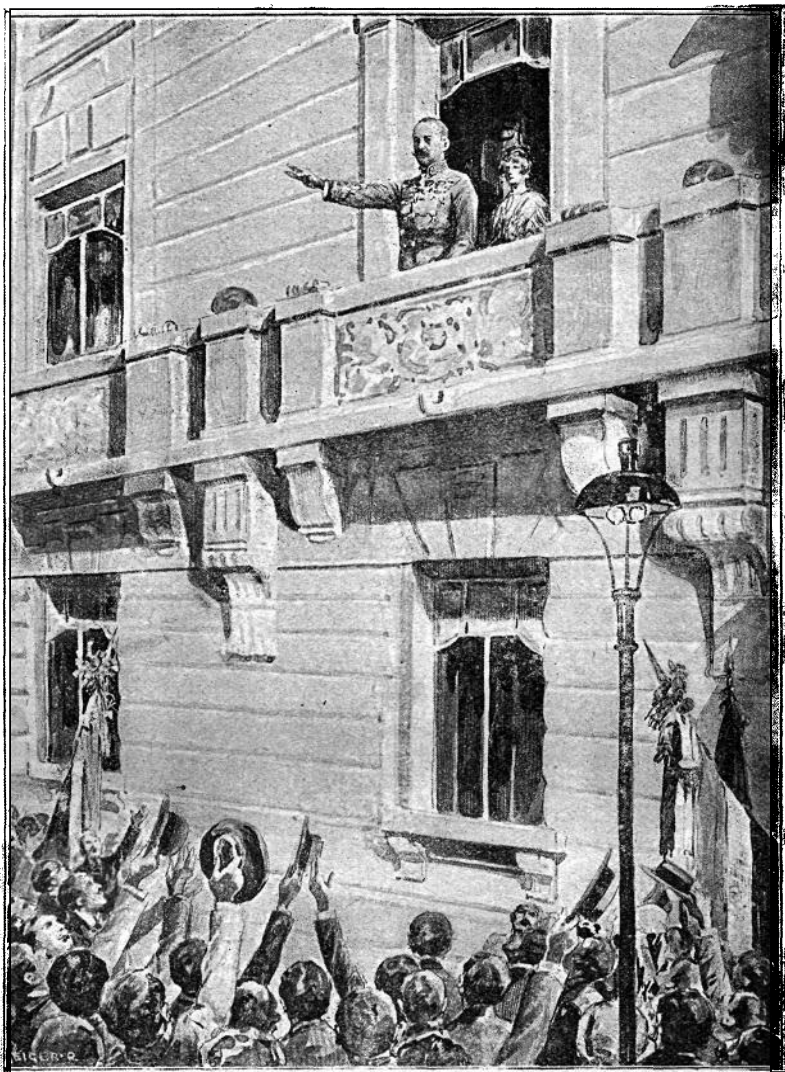
Városi hangulat a mozgósítás hírére.

a falakra, a hirdetési oszlopokra a mozgósítási parancsot. És ezek a feketebetűs papirdarabok nagyobb csodát tettek, mint a háborús veszedelemnek középkoriszimbolumai. Mert míg a véres kard jelképes szövegére csak néhány tízezernyi harcos sietett a főnemesek zászlai alá, addig a mozgósítási plakátok nem tízezreket, nem is százereket, hanem milliókat állítottak fegyverbe. Nem a kiváltságosok, nem a zsolddal felbéreltek, nem a hatalmasok kényszerének engedők mozdultak meg, hanem megmozdult az egész nemzet, s a király zászlaja alá sereglettek a szegények, a gazdagok, a jelentéktelenek és a magas polcon állók, fegyvert ragadott a népnek minden olyan fia, akit a mozgósítási parancs szólított. És özönlött a rengeteg katonára nemcsak a Lajtán innenről, hanem a Lajtán túlról is, a hatalmas monarchiának minden zugából.

Már maga a mozgósítás is nagy diadalt jelentett. Diadalát a néphadsereg intézményének. Csak az utcán kellett végigmenni és éreztük, hogy ami most készülődik: igazi népháború. A monarchiának első népháborúja az általános védkötelezettség fennállása óta. Első háborúja, melyet nemcsak fent láttak szükségesnek és elkerülhetetlennek, hanem lent is. Szerbiának az ultimátumra adandó válaszát várva, nem attól félték a milliók, hogy kitör a háború, hanem attól, hogy elodázódik. Mindenki érezte, hogy az egész monarchia nyugalma, léte, boldogsága forog kockán. Hogy most nemcsak sorsának intézői szólítják harcra, hanem az a föld, amely élte, hogy mindaz kér tőle védelmet, ami együttvéve a hazát jelenti.

Ezért szűnt meg egyszerre minden ellentét ebben az országban és az egész monarchiában, mikor megjelent a hír, hogy monarchiánk nem tartja kielégítőnek a szerb kormány válaszát és hogy a felmerült konfliktusban a fegyverekre bízta a döntést.

A lelkesedés az utcákra ragadta a milliókat. Minden városunk utcáin mámorosan hőmpölygött a háború mellett tüntetők tömege. Hazafias dalok zúgtak a paloták büszke sorai között. Ezerféle alakban törtek ki a szívekben és lelkekben feszülő érzések. Eljeneztek a mi

József főherceg lelkesítő beszédet intéz a néphez palotájának erkélyéről.

Geiger R. eredeti rajza.

királyunkat, a német császárt, a hármasszövetséget. Eljeneztek vezető államférfiainkat és külön megéljeneztek minden katonát! Mintha csak most fedezték volna fel a katonát. Mintha kárpótolni akarnák hosszú évek közönyéért. Dédelgették, kényeztették, elhalmozták a szeretet ezer jelével. Egyet a vállukra emeltek, a másikat felvirágozták. A nép és a hadsereg szíve összedobbant. A nép és a hadsereg összeforrott. Amint összeforrott ebben az országban és monarchiában minden, ami között úr tátongott! Összeforrott elsősorban a politika! Gróf Tisza István miniszterelnök beszédére, melyben július 28-ikán ércből faragott szavakban hirdeti, hogy immáron a fegyverek fognak dönteni a nemzet és a monarchia sorsáról, méltó folytatásaként hangzott el gróf Apponyi Albert szállóigévé vált szövege: »Hát

végre!« Az egész ellenzék nevében adta tudtára a figyelő világnak, hogy Magyarországon megszünt minden ellentét és hogy a magyar nemzet a veszélynek ezekben a pillanataiban teljesen szolidáris a monarchia másik államának nemzetével...

Ime, másik nagy diadala a mozgósításnak! Minden elméleti fejtegetésnél nyilvánvalóbbá lett, hogy a monarchia nem mesterséges tákolmány, hanem szükségszerűség. Ez az igazság, mely a békeidők politikai pártvillongásai közben elhalványult a lelkekben, a veszély pillanataiban, mint hatalmas életöszön szólalt meg a milliók lelkében.

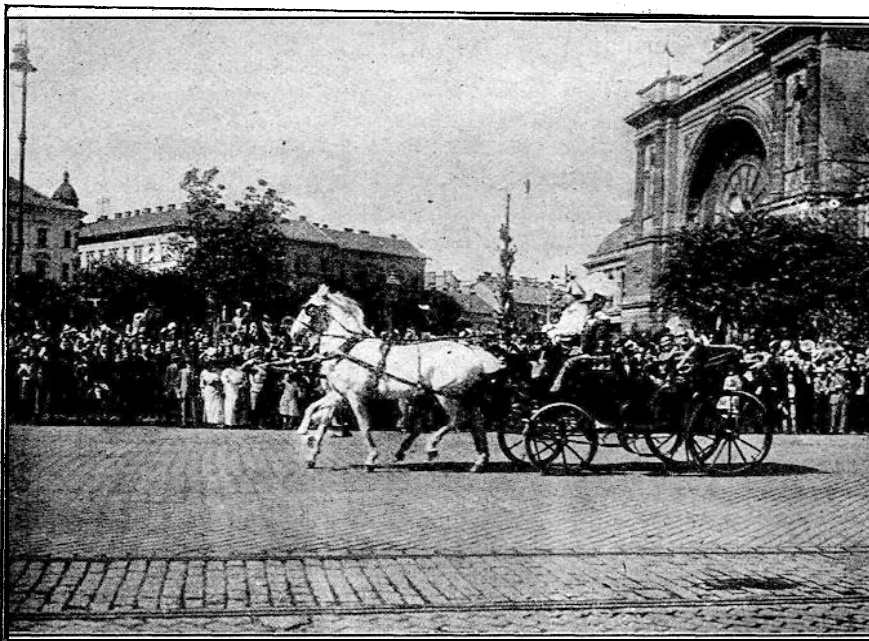
Mintha lehullott volna minden válaszfal az emberek között. Mindenki csak magyar volt, szegény és gazdag, munkás és polgár, kisember és a társadalom ranglétrájának legnagyobb fokán álló nagyúr egybeforrott a fenyegetett hazá szeretében és abban a vágyban, hogy győzelem kísérelje fegyverünket. A tömeg meleg közvetlenséggel fordult azok felé, kiktől vezetést, irányítást várt és a politikai és társadalmi élet legkiválóbb férfiúi ugyanazzal a melegséggel és közvetlenséggel szólanak az eléjük özönlő ezrekhez. A kaszinók erkélyéről egymásután hangzanak el a lelkesítő szónoklatok. A kipirult arccal hallgató tömeg elragadtatással tapsol gróf Tisza Istvánnak, gróf Apponyinak, gróf Andrássynak, báró Hazai Samunak és Bárczy Istvánnak, Budapest polgármesterének. De a legnagyobb lelkesedést a nagy magyar nádor unokája: *József főherceg* váltja ki a tüntető tömegeből.

Augusztus 7-én a hozzáintézett szavakra klasszikus tömörséggel feleli: »Kardunkat kihúztuk. Holnap megyek a harcmezőre, ha kell meghalni a hazáért. De én bízom, mert az isten még sohasem hagyta el a magyart. Isten velünk!«

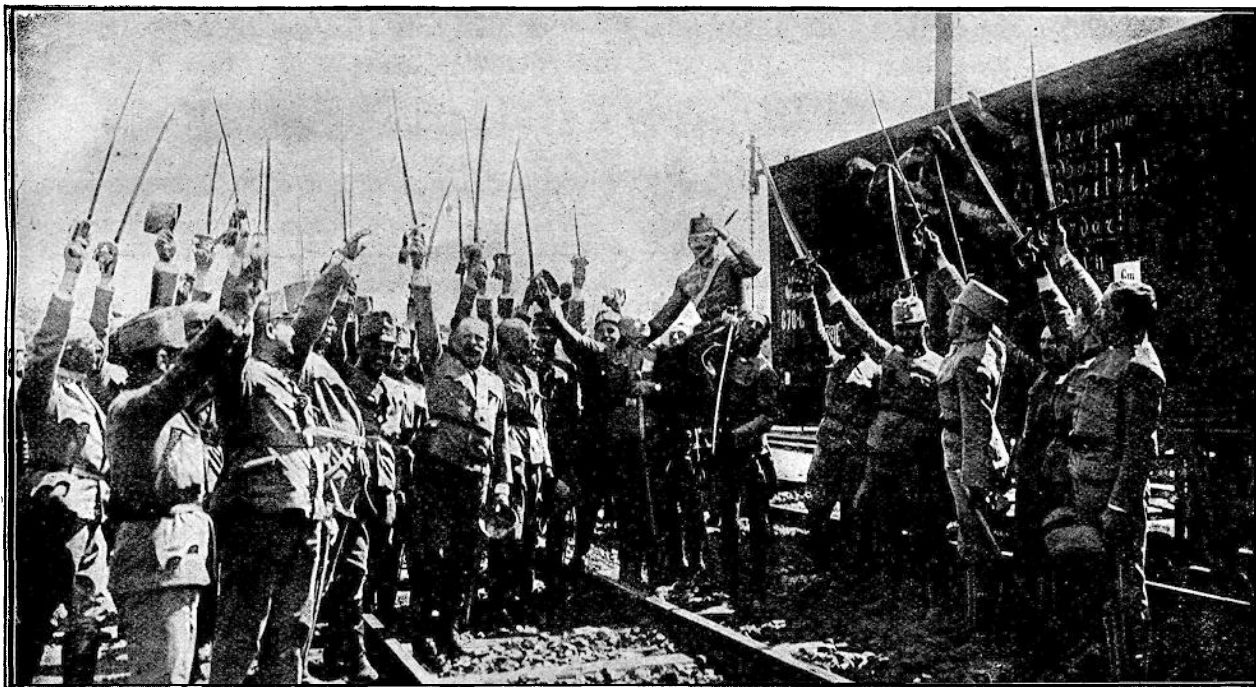
Magyar egyszerűség, magyar hősiesség és magyar tűz áradt ki ezekből a szavakból. Méltóak voltak a nagy idők-köz és nagy eseményekhez és méltóak a magyar nemzet nagyszerű felbuzdulásához. Ezernyi érzés viharzott a lelkekben, de valamennyi között a legintenzívebb az a szeretet volt, mely egy ősz, minden erénnyel ékes fejedelemi férfiú — a magyar

király felkent személye felé fordult, aki súlyos betegség után félbeszakította nyári pihenőjét és a bécsi Burg ódon termeiből irányította a háborús készülődések roppant munkáját. Láta a magyar nemzet tettekeszségét, megérezte a forró szeretetet, mely milliók szívéből sugárzott feléje és jönni szeretett volna, hogy maga fejezze ki köszönetét és háláját. De mert orvosai nem engedték meg neki az utazást, elküldötte hozzánk tolmácsolásukra a fiatal trónörökös párt, *Károly Ferenc József* főherceget és ifjú feleségét, *Zita* főhercegnőt. Elküldötte a trónörökös, amint a bécsi jelentések is hangsúlyozták, nem a hivatalos körökhöz, hanem az egész magyar nemzet-hez, hogy »nevében az egész magyar nemzetnek megköszönje páratlanul lelkes hazafiságát, amely a véres pillanatokban mindig félre tudta tenni panaszait és világszerle rettegett magyar vitézségét ősi tülzettel tudta odasorakoztatni a trón és a haza védelmére«.

És a hűségnek, az áldozatkészségnek, a lelkesedésnek mindazok az érzései, amelyek ősz királyunk felé viharzottak, elemi erővel törtek ki, mikor képviselőjében a trónörökös jelent meg közöttünk. Zászlódszben úszott az egész főváros és a pályaudvartól a királyi palotáig vezető útvonalat sűrűn elborította Budapest lakos-sága. A pályaudvaron a hivatalos Magyarország várta, odakünn az utcákon pedig a magyar nép. Ki felejthetné el valaha azokat a gyönyörű szavakat, melyekkel Bárczy István polgármester beszédére a trónörökös felelt:

A trónörökös párt bevonulása Budapestre.

»Életünket és vérünket.« Egy búcsúzó ezred tisztikara a trónörököszt vállára emeli.

— »Ő felsége, akit nehéz uralkodói kötelességek visszatartanak, engem méltóztatott megbízni, hogy a mai komoly időkben magyar székesfővárosába jöjjenek. Ez a szívem óhajának megfelelő megbízás a legmélyebb örömmel tölt el. Emelkedett érzelmekkel jöttem most Magyarországra, midőn a magyar nemzet, élén az ország fővárosával, osztály-, párt-, felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül, öröklött királyhűségben és tettekben mutatkozó hazafiságban egybeforrva, lélekemelő látványt nyújt; büszkeséggel és bizalommal tölt el, hogy a nemzet multja legnagyobb korszakaihoz méltó elszánt-sággal és áldozatkészséggel és a legteljesebb együttérzésben a trónnal meggy elébe a sors által reá mért megpróbáltatásnak. Ezen érzelmektől áthatva, szívem mélyéből mondok köszönetet, polgármester úr, a lelkes fogadtatásért és kérem önt, hogy köszönetemet Budapest lakosságának tudomására hozza.«

Nincs ebben a monarchiában senki, ki ne tudná, hogy a béke vagy háború feletti döntés senkinek annyi lelki vívódást nem okozott, mint ősz királyunknak; nemcsak azért, mert a döntő szó az övé, hanem elsősorban azért, mert széles e föld kerekén nem volt a békének olyan apostola, mint ő, és az európai békének fenntartásáért hosszú évtizedek óta senki sem tett annyit, mint ő. Voltak az utolsó évek történetében pillanatok, mikor egyedül ő akadályozta meg a nagy

tűz kitörését, annyira, hogy azok, akik a mostani háborúért a felelősséget fogják viselni az utókor előtt, egyenesen számításba vették aknamunkájuknál *I. Ferenc József* közmondásos békeszeretét. Számításba vették és visszaéltek vele, sőt népeik előtt úgy tüntették fel, mintha ez a békeszeretet, sőt nagyon sokszor: béketűrés, nem egy hosszú életpályán leszárdított bölcsességből, hanem a monarchia gyengeségéből fakadna.

Ha tehát a békének ez a fenséges apostola a háború mellett döntött, akkor ennek a háborúnak valóban ki kellett törnie, akkor ez a háború szükség, a monarchia szempontjából a lét és nem-lét kérdése volt.

A mi fenséges urunk, mielőtt az ellenség ellen küldötte csapatait, először magával vívta meg a legsúlyosabb harcot és csak aztán hangzott el hatalmas szózata:

Népeimhez!

Leghőbb vágyam volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralevő éveimet a béke műveinek szentelhessem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam.

A gondviselés másként határozott.

Egy gyűlölettel telt ellenség üzelmei kényszerítettek, hogy a béke hosszú esztendei után kardot ragadjak monarchiám becsületének védelmére,

tekintélyének és hatalmi állásának megóvására és területi épségének biztonságára.

A szerb királyság, amelyet állami létének első kezdetétől fogva egészen a legújabb időkig úgy elődeim, mint Én is támogatásban és segítségben részesítettünk, gyorsan felejtő hálátlansággal már évekkal ezelőtt az Ausztria-Magyarország elleni ellenségeskedés útjára lépett.

Az a rendelkezésem, amellyel Boszniában és Hercegovinában teljesített háromévtizedes áldásos békemunka után ezekre az országokra kiterjesztettem uralkodói jogaimat, Szerbiában a féktelen szenvedély és elkeseredett gyűlölet kitöréseivel fogadtatott, holott ez ország jogait semmi tekintelben nem sértette. Kormányom akkor az erősebbnek szép jogával élve, a végtelenségig elvitte elnézését és engedékenységet, csak csapatainak a békelétszámra leszállítását és azt az ígéretet kívánta Szerbiától, hogy a jövőben a béke és a barátság útján fog járni.

Amidőn két évvel ezelőtt a török birodalommal állt harcban Szerbia, kormányom ugyancsak a mérséklet szellemétől vezettetve, a monarchia legfontosabb életfeltételeinek megóvására szorított. Elsősorban ennek a magatartásnak köszönhette Szerbia a háború céljának elérését.

Nem teljesült az a reménység, hogy a szerb királyság méltányolni fogja kormányomnak hosszú türelését és békeszeretét és be fogja szavát váltani.

Mindig magasabb hullámokat vet az Ellenem és Házam ellen érzett gyűlölet. Mindig leplezetlenebbül lép előtérbe az a törekvés, amely Ausztria-Magyarországgal elválaszthatatlanul egybe tartozó területek elszakítására irányul.

A határon bűnös áramlat csap át, amely a monarchia délkeleti részén az állami rend alapjainak megingatására, a népnek, amelyről olyan atyai szeretettel gondoskodom, az uralkodóház és a haza iránti hűségtől való eltántorítására és a felnövő ifjúság félrevezetésére s az örület és a hazaárulás bűnös tetteire való felizgatására irányul. Gyilkos merényleteknek egész sorozata s egy tervszerűen szőtt és keresztülvitt összeesküvés, melynek borzasztó sikere szíven talált Engemet és hű népeimet: íme, ezek messzelátható véres nyomai a Szerbiából munkába vett és vezetett tilkos üzelmeknek.

Ezt a türhetetlen aknamunkát meg kell állítani. Szerbia ezen folytonos kihívásának véget kell vetni, ha sértetlenül fenn akarjuk tartani monarchiám méltóságát és becsületét, ha a folytonos meg rázkódtatásoktól meg akarjuk óvni annak állami, gazdasági és katonai fejlődését.

Hiába tett kormányom még egy utolsó kísérletet, hogy békés eszközökkel érje el azt a célt s komoly figyelmeztetéssel megfordulásra bírja Szerbiát.

Szerbia visszautasította kormányomnak mérsekelt és igazságos kívánságait és megtagadta azon kötelességek teljesítését, amelyek népek és államok békés együttélésének természetes és szükséges alapjai.

Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszerezniem.

Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségnek.

Mindent megfontoltam és meggondoltam.

Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára.

Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré s hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak.

Bízom Ausztria-Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében. És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.

Kelt Ischlben, 1914 július hó 28-án.

FERENC JÓZSEF s. k. gróf Tisza István s. k.

Nemcsak az uralkodói higgadtságnak klaszikus megnyilatkozása királyunk szózata, hanem tükör, mely egész fejedelmi és emberi egyéniségét visszasugározza. Kiérezzük belőle mélységés hitét, melyet a hosszú élet folyamán rázúdult csapások nemcsak hogy meg nem rendítettek, hanem még jobban megerősítettek. A szerb agitációnak tömör összefoglalása jellemző éleslátására vall; mikor népeiről emlékezik meg, szavaiból a szeretet melege árad és az egész szózatnak hangjából az a lelki előkelőség, az a fenkölt világfelfogás, mely királyunkra, Európának erre a legnagyobb gentlemanjére annyira jellemző!

És mintha nagy férfiúi és fejedelmi erényei csak erősödtek, csak elmélyültek volna a korrall! Kötelességtudása, roppant munkaereje, fegyelmettsége, lelkiismeretessége és törhetetlen akarata még sohasem kristályosodott olyan élesen ki népei előtt, mint az utolsó esztendőkből és mint különösen a háború kitörését megelőző nehéz időkben.

És abban az arányban, ahogy I. Ferenc József uralkodói és emberi egyénisége egyre nőtt az évek multával, abban az arányban nőtt népeinek iránta való szeretete hódoló rajongássá és iránta való tisztelete imádó csodálatná.

Ha most nemcsak jónak, nemcsak bölcsnek, nemcsak a kötelességtudás és szorgalom mintájának tekinti minden magyar ember, hanem történelmi értelemben is nagynak, abban jó része van annak, hogy a legutóbbi események, az a teljes felkészültség, mely az első mozgósítási hirdetmény megjelenése után még önmagunkat is bámulatba ejtett, még a legelfogultabb előtt is kétségtelenné tették királyunk katonai politikájának igazát! Most értették meg sokan azt a törhetetlen akaratot, mellyel ennek a politikának programját végrehajtotta még akkor is, ha ez nem volt népszerű, akkor is, ha ez szemben állott a tömegek érzésével és a nap hangulatával... Mikor a tömegek homályos érzések után indultak, akkor ő ugyanezeknek a tömegeknek az érdekében hajthatatlanul ragaszkodott a maga akaratához!

Ez a király érdeme. De hogy az egész nemzet mint egy ember hajolt meg a királyiszózat előtt, hogy a mozgósítási parancs végrehajtása, a népfelkelés behívása, a gyorsaság, a precizitás valóságos csodáit váltotta ki az intézményekből és a társadalomból: az a nemzet érdeme! Ez meglepte a királyt, meglepett önmagunkat, de legjobban meglepte ellenségeinket és ez volt a királynak és népeinek első együttes győzelme, a legszebb bevezető a nagy háború meginduló diadalaihoz.

Néhány nappal a népeihez intézett szózat után a legfelsőbb hadúr hadserege és hajóhada katonáinak is üzenetet küldött.

A hadi- és hajóhadparancs így szólt:

Hadi- és hajóhadparancs.

Lelkesedéssel sietnek összes Népeimnek hadkötelesei a zászló és lobogó alá, s a harci erők a várt időpontnál előbb érik el a hadiállományt.

Derék katonáim mindegyike tudja azt, hogy gyűlölettel telt támadást kell visszavernünk és hogy dicsőséges szövetségünkkel egyetemben igaz ügyért küzdünk.

Legfelsőbb Haduratokhoz és a Hazához való hűség szoros köteléke fog körül benneteket. Ti, Vitézeim, bizalommal mentek az elöttetek álló nehéz harcok elébe.

Emlékezzetek meg atyáitokról, akik számtalan harcban és rohamban fennentartották zászlóikat, akik a lobogót győzelmes harcra vezették!

Kövessétek őket buzgón, vitézségben és kitartásban!

Mutassátok meg az ellenségnek, hogy mily tettekre képesek az Én, forró hazaszeretettől áthatott, vállvetve álló Népeim!

Isten áldása kíséreljen derék Harcosaim, Ő vezessen győzelemre s dicsőségre!

Kelt Bécsben,
1914 augusztus 6-án.

Ferenc József s. k.

József főherceg, lovassági tábornok.

Strelisky felvétele.

Csoda-e, ha ez a legfelsőbb és legilletékesebb helyről érkezett elismerés megdobogtatta minden katonaszívét és ha olyan lelkesedéssel töltötte el, mely később a bátorságnak és hősiességnek csodás tetteit műveltette vele.

De nemcsak azok mutatkoztak méltóknak a nagy időkhöz, kik fegyverrel kezükben indultak az ellenség elé, hogyha kell, életükkel pecsételjék meg hazaszeretetüket, hanem azok is, akik itthon maradtak. Megmozdult az egész társadalom, hogy ne csak fokozottabb munkával gondoskodják a nemzet gazdasági tartalékának megőrzéséről és gyarapításáról, hanem hogy a rendelkezésére álló eszközökkel közvetlenül kapcsolódják a háború gépezetébe. Megindult a nagy segítőmunka. Egymásután alakulnak meg azok az egyesületek és bizottságok, melyek a hadbavonultak hozzátartozóit, a háború folytán nyomorba jutottakat akarják

támogatni. A segítő-mozgalmak élére maga *Auguszt*a főhercegnő, József főherceg hitvese áll, ki az »*Auguszt*a Gyorssegélyalap«-ba rövid idő alatt százezreket gyűjt össze, ki bécsi mintára megteremti az »*Aranyat vasért*« intézményét és ennek a révén is hatalmas összegeket juttat a harctérre vonultak családjainak. A főhercegnő köré lelkes odaadással sorakozik a magyar hölgytársadalom minden előkelősége és a háború teremtette demokratikus elveknek megfelelően, az arisztokraták együtt buzgólkodnak a középosztálynak, a polgárságnak asszonyaival, leányaival és mindazokkal, kik ki akarják venni részüket a nemes munkából. Gyűjtő, takarékoskodó hangyabolyhoz hasonlít az egész ország. Mindenki adni, segíteni, támogatni akar. Korra, nemre, állásra, rangra való különbség nélkül, mindenki hozzá akar járulni a munkához, mely a front mögött, vér nélkül, de mégis azokért a nagy érdekekért folyik, amelyekért a csatamezőkön életét, vérért áldozza a nemzet fiatalsága. És megkezdí nagyszerű működését a *Vörös Kereszt* is. Az önkéntes ápolás főfelügyelőjévé *Ferenc Salvátor* főherceget, *Mária Valéria* főhercegnő férjét nevezte ki Ő felsége. A *Vörös Kereszt* szolgálatába lép *Mária Terézia* főhercegnő és példáját a legnagyobb lelkesedéssel követik a főnemesség hölgyei és a társadalom minden rétegének asszonyai, leányai. *Mária Jozefa* főhercegnő augarteni palotáját, *Stefánia* főhercegnő, megboldogult trónörökösünk özvegye, férjezett Lónyai Elemér grófné, oroszvári kastélyát rendezi be a sebesült katonák ápolására. És magánosok, intézetek, egyesületek palotái egymásután alakulnak át hadikórházakká. Ahogy az első sebesültek ki-

kerülnek belőlük, megszerveződnek a lábbadozó katonák otthonai. A társadalom kifogyhatatlan azokban az ötletekben, melyek a katonák szenvedéseinek az enyhítésére, a nyomor csökkentésére, az elhagyottak támogatására, a megszorultak segítésére irányulnak. Mindenki összefog, hogy a háborút szolgálja, hogy az ország életerőit gyarapítsa, hogy a maga anyagi és szellemi tehetségéhez képest a maga helyén és módján hozzájáruljon ahhoz a roppant energiakifejtéshez, melyet a háború jelent a nemzetekre nézve. . . .

Ennek a megvívásában az oroszlánrészt persze a hadsereg, a mi derék, páratlan hősiességű katonáinkra várt és arra a hatalmas szervezetre, amelyet királyunk leggondosabb felügyelete alatt báró Hötendorfi *Conrad* Ferenc vezérkari főnök a katonai miniszterekkel, különösen *Krobotin* Sándor lovag közös hadügyminiszterrel együtt építettek ki. Nekünk magyaroknak jogos büszkeségünk, hogy a mostani világháborúban a báró *Hazai* Samu honvédelmi minisztersége alatt bámulatosan fejlesztett s tüzérsgel is kiegészített derék honvédségünknek is fontos szerep jutott. Szinte azt mondhatnánk, hogy most kapta meg a tűzkeresztiséget, mert az 1878-iki bosnyák okkupációs harcokban csak a horvát honvédségnek egy kis töredéke vett részt és az is csak kisebb küzdelmekben.

A m. kir. honvédfőparancsnokság a következő hadiparancsral küldötte háborúba honvédsapatainkat :

»Ő császári és apostoli királyi Felsége, szeretett királyunk és legfelsőbb hadurunk a magyar királyi honvédséget is harcba szólította. A legfelsőbb parancs történelmi idők hajnalát deríti reánk, meghozza a honvédségnek azt a hön óhajtott és várva-várt alkalmat, amidőn a harcok véráztatta mezőin bizonyíthatja be rendületlen királyhűségét, lángoló hazaszeretetét és méltó voltát arra a bizodalomra, amellyel Ő felsége megajándékozta.

Leróhatja háláját mindazokért a nagy áldozatokért, amelyekkel hazánk honvédségünket évtizedeken át fenntartotta és fejlesztette, teljesítheti esküvel fogadott magasztos kötelességeit, egy szóval, megfelelhet mindazoknak a várakozásoknak, amelyek a király és a haza az ő harcratermettségéhez és vitéz-

Úrileányok fehérneműt készítenek a katonáknak.

ségéhez fűznek. A magyar királyi honvédség örömmel bontja ki szeplőtlen zászlóit, vállvetve a közös hadsereggel, lelkesedéssel és ereje tudatában férfias elszántsággal száll síkra. A katonai fegyelemtől áthatva bizalommal, ragaszkodással követi parancsnokait a harcterekre és készen áll szeretett királyunkért, hazánk dicsőségeért, ha kell, utolsó csepp vérért is földözni.»

A honvédség mellett ugyancsak először állott fegyver alá a népfölkelés is. Törvényhozásunk megalkotta az 1886. évben a népfölkelésről szóló törvényt. Azóta nem volt háború és így népfölkelőinknek nem volt alkalmuk, hogy bátorságukról és vitéségükről a harctéren tegyenek tanubizonyságot. De a kitört világháború őket is szerephez juttatta. Még pedig dicsőséges szerephez. El lehet mondani, hogy a monarchia népfölkelése szerzte meg ellenségeinknek a legnagyobb meglepetést. A királyi hívó szóra azonnal váratlan tömegekben jelentkeztek. Ez a gyorsaság és ez a tömeg minden számítást és várakozást halomra döntött. Kitünt, hogy a kivándorlás, a halálozás és egyéb körülmények nálunk igen kevés százalékkal csökkentették a népfölkelés létszámát, holott a népfölkelő-alakulatokból minden állam hadvezetősége a rendelkezésre álló anyagnak csak kisebb-nagyobb részét szokta valóban mozgósíthatónak tekinteni. Joggal mondotta József főherceg a tüntető néphez intézett egyik beszédében: *»Ő Felsége a király parancsát sehol úgy nem teljesítették, mint Magyarországon«.*

Az események szinte rohamban törtek ránk. Elsőnek Oroszország mozgósított.

Július 30-án az orosz cár ukázt adott ki, amelyben zászló alá hívta:

1. 23 egész kormányzóságnak és 14 más kormányzóság 71 kerületének tartalékosait;
2. 4 kormányzóság 9 kerületében a tartalékosok egy részét;
3. 12 orosz kormányzóságnak 64 kerületében és 1 finn kormányzóságban a flottának tartalékosait;
4. a doni, kubani, tereki, asztraháni, orenburgi és urali kerületek szabadságolt kozákjait;
5. a megfelelő számú tartalékos tiszteket, orvosokat, lovakat és kocsikat.

Természetes, hogy Oroszországnak ez az intézkedése mind Németországban, mind nálunk

Augustia főhercegnő mint főápolónő. Révész és Biró fényképfelvétele.

érthető izgalmat okozott és a következő ellenintézkedéseket vonta maga után:

A német császár kormánya július 31-én tudatta az orosz kormánnyal, hogyha Oroszország 12 óra alatt be nem szünteti a katonai előkészületeket és erről határozott nyilatkozatot nem tesz, úgy a Németbirodalom mozgósítása megtörténik. Ugyanakkor kérdést intézett a francia kormányhoz, hogy egy német-orosz háború esetén milyen magatartást tanúsítana. Németországban kihirdették egyúttal a hadállapotot és Vilmos császár Berlinben komoly beszédet intézett népéhez, amelyben a háborúnak valószínűségét hangoztatta.

Királyunk ugyancsak július 31-én elrendelte a hadsereg, haditengerészet és a két honvédség általános mozgósítását, valamint a népfölkelőknek föl- és behívását.

Ugyancsak ezen napon Belgiumban és Hollandiában is elrendelték a mozgósítást.

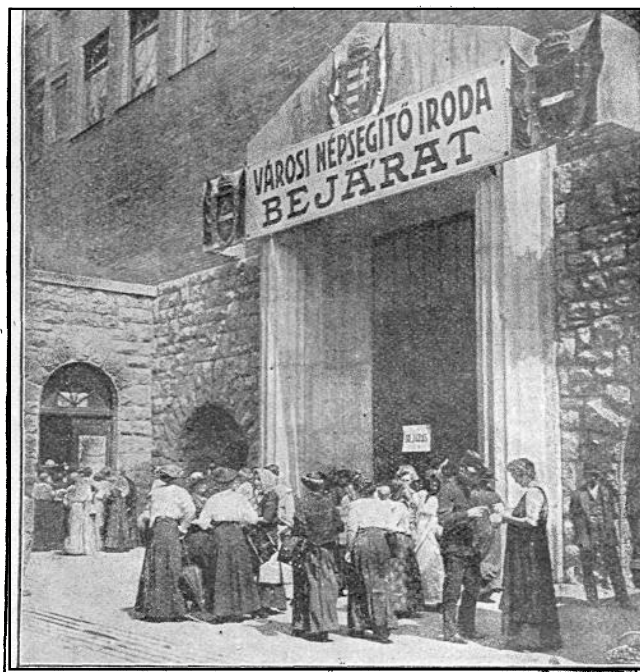
A következő napon, *augusztus 1-én* már feltartóztatás nélkül gördült tovább a végzetes események lavinája. A német császár elrendelte a szárazföldi és tengeri haderőnek mozgósítását és a népfölkelésnek behívását. Noha kinyilatkoztatták, hogy ez az intézkedés csak a Németbirodalom biztosítására történt, senkisésem hitt már abban, hogy a Németbirodalom és Oroszország között elkerülhető lesz a háború.

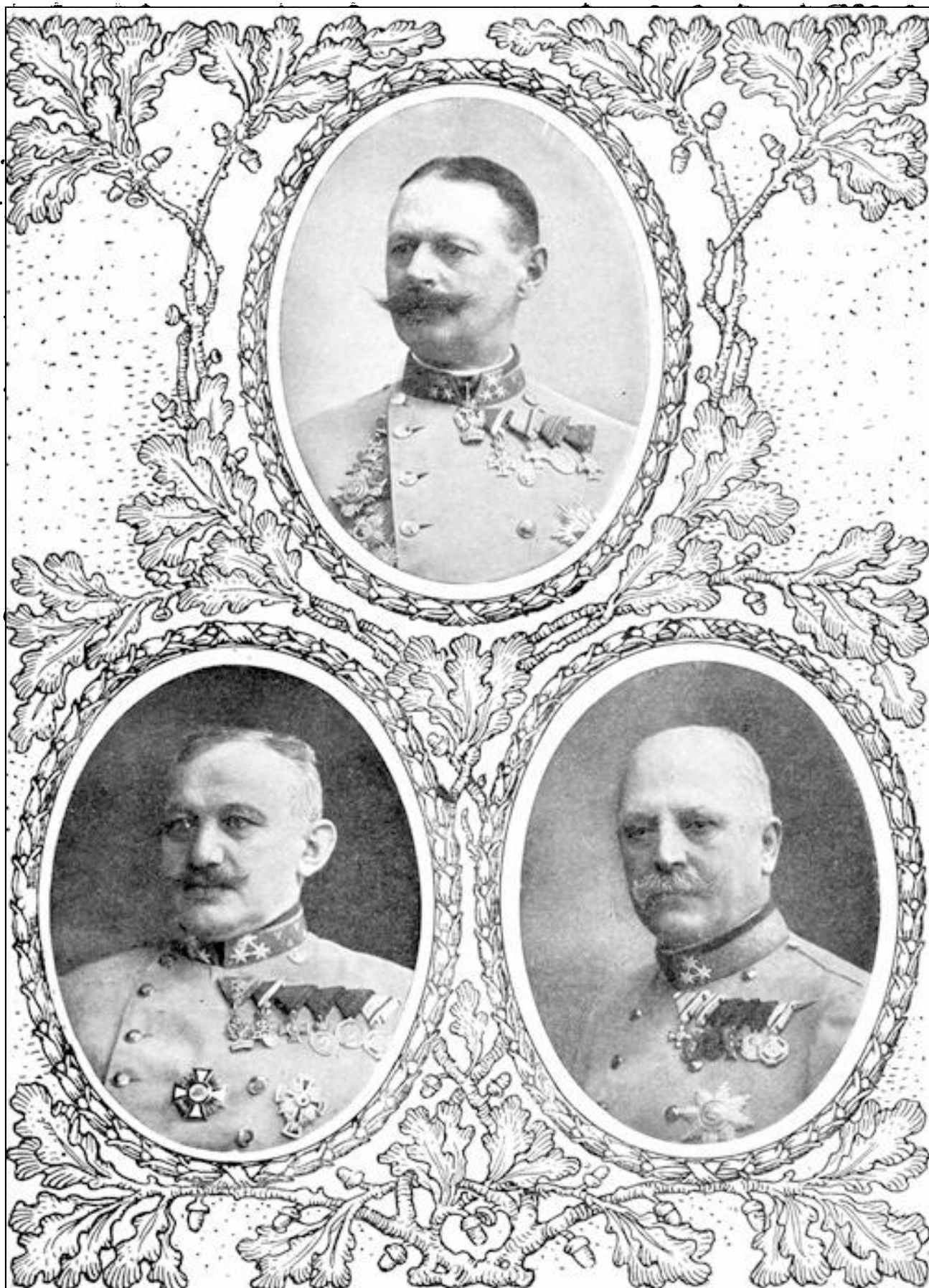
És valóban, miután Oroszország a hozzáintézett kérdésre válasz helyett megtámadta a német határokat, hűségesszövetségünk, Németország még ugyanaznap megüzente a háborút Oroszországnak. Németország augusztus 3-án hadat üzent Franciaországnak. Másnap kitört a háború Belgium és Németország közt és Anglia is megüzente a háborút Németországnak. Ezután még hadat üzentek: augusztus 5-én Montenegró monarchiánknak; 6-án Magyarország-Ausztria Oroszországnak és Szerbia Német-

országnak; 11-én Montenegró Németországnak; 12-én pedig Franciaország és Anglia monarchiánknak. Augusztus 23-án megszakadt a diplomáciai érintkezés Németország és Japán, 25-én pedig monarchiánk és Japán között. Végül 27-én mi is hadat üzentünk Belgiumnak. Utóbb Törökország és a hármás ántánt közt is kitört a háború.

Az eseményeknek ebből a rövid felsorolásból megállapíthatjuk, hogy a szerajevói két pisztolylövés csaknem egész Európát lángba borította, sőt a lángok Ázsiára, a távol Keletre is átharapóztak.

Velünk csak Németország és Törökország harcol, ellenben fegyvert fogott *ellenünk* Oroszország, Anglia, Franciaország, Belgium, Szerbia, Montenegró és a távoli Japán is. *Három ellen hét!*... S mi mégsem féltünk a jövőtől. Bízunk Istenben, ügyünk igazságos voltában és saját hatalmas erőnkben.

Haderők szervezői:

báró Hazai Samu gyal. tábornok,
m. kir. honvédelmi miniszter.
Strelisky, Budapest, felvétele.

lovag Krobotin Sándor tábornagy,
cs. és kir. közös hadügyminiszter.

báró Georgi Frigyes gyal. tábornok,
cs. és kir. Landwehr-miniszter.

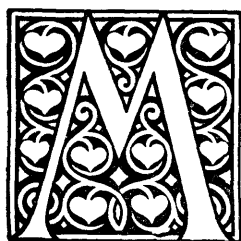
Schöfer E., Wien, felvételei.

Bevonuló tartalékosok.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

MOZGÓSÍTÁS.

előtt olvasóinkat a háború valódi színterére, a vérrel áztatott csatamezőkre vezetnénk, vessünk még egy pillantást arra, ami a nagyszerű események méltó nyitányaként itthon játszódott le.

A hadműveletek sikerének szempontjából elsősorban a lehető leggyorsabb mozgósításnak van döntő fontossága. Ezért hadseregének hadilétszámra való emelését minden állam már békében gondosan előkészíti, hogy ez az adott parancsra, mint a felhúzott gépezet, sémán és akadálytalanul működjék. Ennek óriási előnye először az 1870—71. évi porosz-francia háborúban ejtette csodálatba a világot, midőn Moltke, a porosz vezérkar főnöke, Franciaországot gyorsan felkészült hadseregével lepte meg. 1870 július 16-tól 24-ig terjedő 8 nap alatt a porosz hadsereg hadilétszámra emeltetett s ugyancsak 8 nap alatt, július 31-ére a porosz hadseregeknek a francia határon való felvonulása annyira befejeződött, hogy megkezdhatték a hadműveleteket. Midőn ennek a körülménynek az egész hadjáratra való döntő fontossága nyilvánvaló lett, az európai államok sietve követték a német példát és azon voltak, hogy mozgósítási munkálataikat már békében a legpontosabban előkészítsék.

A mozgósítás elrendelése felségjog, s Ő felsége a legfelsőbb hadúrnak július 25-én Bad-Ischl-ben kelt legfelsőbb elhatározása folytán július 26-án hajnalban megjelentek az egész monarchiában a házak falain a *részleges mozgósításra* vonatkozó hirdetmények, melyek elrendelik a tartalékos tiszteknek és a legénység-

nek bevonulását. Elrendelték továbbá az 1866. évi XX. törvénycikk 4. szakasza alapján »a magyar népfelkelésnek a honvédelem érdekei által megkövetelt mérvben való felhívását«. És pedig: fegyveres szolgálatra a katonailag kiképzetteket és nem fegyveres szolgálatra a katonailag ki nem képzetteket.

Egy működő hadseregnek, ennek az óriási gépezetnek, ugyanis nemcsak fegyveres katonára van szüksége, hanem nagyon sok mesteremberre is, kik mesterségüknek megfelelő módon szolgálják a hazát és elősegítik, hogy életüket és vérüket áldozó fiaink tisztán fegyveres szolgálatra, a harcra fordíthassák egész erejüket és képességeiket. A hadsereg élelmezése, fegyverrel és ruhával való ellátása tehát igen sok puskaművest, géplakatost, nyergest, szijgyártót, cipészt, szabót, henteset, péket, fuvarost és egyéb mesterembert kíván.

Eszerint az összes nem tényleges állományba tartozó egyének a hirdetmények közhírré tétele után legkésőbb 24 óra, a népfelkelők pedig 48 óra alatt voltak kötelesek tartózkodási helyükről elindulni és a lehető leggyorsabban bevonulni.

A mozgósítással egyidőben a megváltozott viszonyok bizonyos »rendkívüli intézkedéseket« tettek szükségessé. Ilyenek voltak például a m. kir. belügyminiszternek július 26-án megjelent rendeletei, melyek a rend és közbiztonság fenntartása céljából a csendőrség szolgálatait új területekre terjesztették ki, a déli határ átlépését korlátozták, s férfiszemélyek kivándorlását megtiltották. Megtiltották továbbá lőszer, robbantó- és fegyveranyagok szállítását is, s elrendelték, hogy táviratok és sajtóter-

Sorozásnál bevált lovak.

mékek szigorúan ellenőriztessenek; végül behozták a gyorsított bűnvádi eljárást és eltiltották, hogy a sajtó a monarchia két államának fegyveres erejéről, annak mozgulatairól, erődökről fegyverek és élelmiszerek hollétéről és mennyiségéről bármiféle közlést tegyen. Végül a délmagyarországi vármegyék területére a király kormánybiztosokat nevezett ki.

Közben megindul a mozgósítás a nagy központokban, a kaszárnyákban.

Jönnek a tartalékosok százával, ezrével. A parancsnokságok névszerint összeírják őket, majd ellátják szép, új egyenruhával, puskával, lőszerrel. Így aztán néhány nap múlva minden alosztály, vagyis gyalogos-, illetve lovasszázad, tüzérüteg hadilétszámra egészítődik ki. Egy alosztálynak létszáma a gyalogságnál kereken 250 puskás, a lovasságnál 150 lovas. A szükséges lovak beszerzéséről a loávató-bizottságok gon-

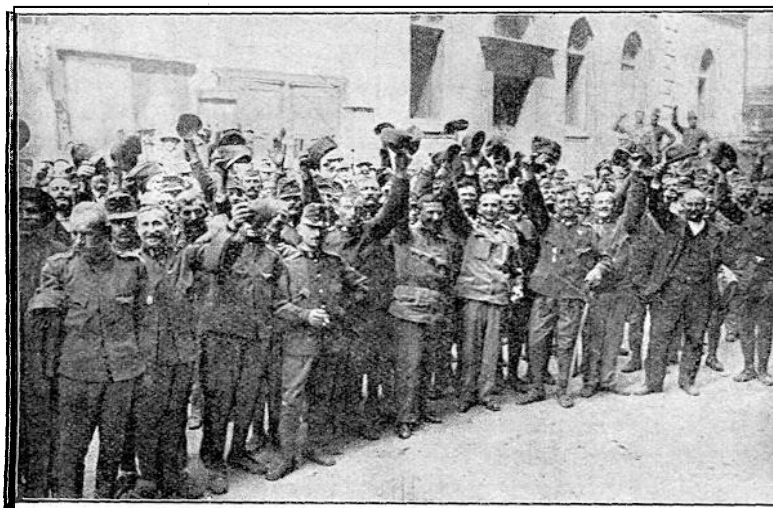
doskodtak. Ez nagy munka, mert ezrekre megy a háttas- és hámoslovakból s az apró málhásállatokból beszerzendő szükséglet. A háttaslovakat belovagolják, vagyis megfelelő módon kiképezik, a hámoslovakat pedig befogják az ágyúk, a lőszerkocsik, a mozgókonyhák s ama sokféle tréncocsi elé, amelyek a csapatok szükségleteit szállítják. A vonat, illetve trén a csapatnak kamarája. Ebből kapják az emberek és a lovak az ételmezést s a fölszerelést.

Az apró málháslovakra fölcsomagolják a géppuskákat, a robbantószereket és lőszerrel is raknak rájuk. Olyan csapatok, amelyek hegyekben fognak harcolni, kocsikat alig visznek magukkal, hanem minden készletet málhásállatokon szállítanak, mert a kocsik a rossz és meredek hegyutakon nem mozoghatnak.

Óriási élénkség van a kaszárnya minden helyiségében és udvarán. Itt tartalékosokat szerelnek föl, ott a már bevonultaknak fizetik ki a zsoldot, a raktárak előtt a nyergeket és a hámszerszámokat igazítják a lovakra s a málhásállatokra, a konyhánál éppen most étkezik a legénység, az udvaron a már fölcsomagolt lovasok lovagolnak egymás után s a kapitány úr szakértő szemmel állapítja meg, hogy kinél hosszú a kengyel, tág a heveder, rövid a szügyelő stb., a kaszárnya melletti réten pedig a trén kocsijaival végeznek hajtógyakorlatokat.

És ez így megy hajnaltól késő estig, napokon keresztül, amíg végre — alig egy hét múlva — minden rendben van. A csapatok fölcsomagolva, begyakorolva, a lovak meglehetősen belovagolva, a járművek pompásan fogatolva és gazdagon fölcsomagolva. Minden fölkészült már az elindulásra.

Kevés nappal a mozgósítás elrendelése után a csapat teljesen fölcsomagolva összegyűl a kaszárnya udvarán, a parancsnok »imához« vezényel, a zászló lehajlik s a kezek a benső izgalom tüzetől megremegve, emelkednek a sapka ernyőjéhez. Így imádkozik a harcos: csak néhány pillanatig. De közben felolvad a katona lelke s a »Himnusz« szent hangjai mellett

Búcsú egy hadbavonult ezredtől.

fölszáll a fellegeken át a magyarok istenéhez, akitől győzelmet kér zászlója számára...

— Imától! — hangzik a parancs és a csapat néhány perc múlva víg zeneszó mellett elindul a — vasúti állomáshoz. Kendők lobognak az ablakokból, rózsák hullanak a vitézekre, a pályaudvaron pedig már várakozik reájuk a város lakossága meleg, lelkes, biztató búcsúzásra.

A vonat pompásan föl van díszítve. Hatalmas nemzetiszínű zászlók lobognak a kocsiokon s a zöld ágakból, szalagokból és virágokból font gazdag díszítések füzérszerűen húzódnak végig rajtuk.

A kürtösök ezt fujják: »Előre!«

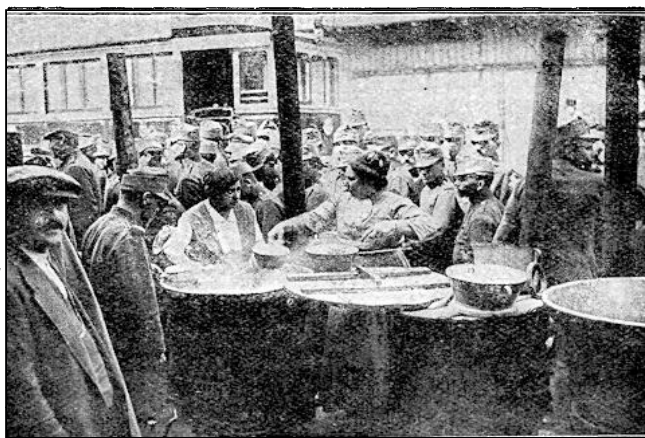
Mindenki beszáll. Még egy csók, még egy üdvözlő intés. A mozdony fütyül, majd lassan, méltóságosan elindul... Egy pillanatig csend van, de csak egy pillanatig, mert aztán, mint varázsütésre, fölcsendül az egész vonaton nemzetünk imája, amely a lelkekbe markol és könnyeket csal a szemekbe:

»Isten áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel...«

...A vonat elrobogott, már nem is látják; de azért a vasúti állomáson még ott van az egész közönség. Öreg emberek, akiknek fiuk, fiatal asszonyok, akiknek férjük, viruló szép leányok, akiknek jegyesük távozott el. A keserűség szívükbe lopózik, hátha soha, sohasem térnek vissza! De ezt a keserűséget hamar leküzdí az a szent és büszke érzés, hogy a haza és a király hívta őket — el kellett menniök.

A vonat viszi vitézeinket tovább, egyre tovább. Útja diadalmenet. A vasúti állomáson mindig megújul az a kép, amelyet otthon láttunk. Zene, lelkes tömeg, szép asszonyok, lányok, zászlók, kokárdák, tea, cigaretta, uzsonna stb. Úgy érezzük magunkat, mintha minden városban otthon lennénk. És ez így megy addig, amíg a vonat hatalmas ívekben kanyarodva, átlépi szép hazánk határát. Végre kiszállunk a vasúti kocsikból. Távoli ágyúzás hangzik. Tehát már itt vagyunk, közel a dicsőségnek, a hírnek és a legnemesebb tetteknek mezejéhez... Itt vagyunk a *felvonulás körletében*...

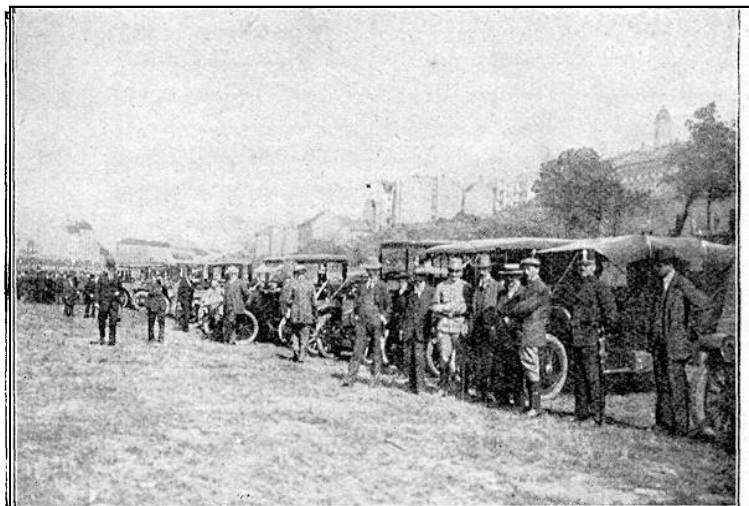
Monarchiánk — éppen úgy mint Németország is — abban a kedvező helyzetben van, hogy a mozgósítást gyorsan képes végrehajtani. Az előkészületek mintaszerűek; a hadikész-

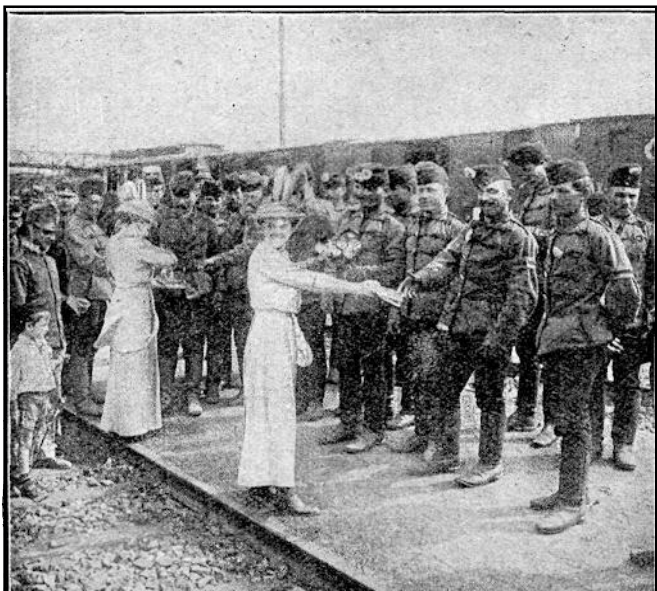
Katonák ebédje a ferencvárosi pályaudvar előtt.

letek már békében mind megvannak; a gazdag lóállományt nyilvántartják; minden ember tudja, hová és miképpen kell bevonulnia. A mozgósítás elrendelésekor természetesen óriási embertömeg tódul a fölszerelőállomásokra és pedig mindenki úgy, mint »egyenként utazó«. Az ilyen tömeges bevonulás csak akkor bonyolítható le simán és — ami fő — gyorsan, ha elég vasúti vonal áll rendelkezésre. Ebben a tekintetben nálunk és Németországban minden készen volt. A vasúti hálózat úgy nálunk, mint a Németbirodalomban olyan sűrű, hogy a bevonulók aránylag nagyon rövid idő alatt elérik — s amint beigazolódott: el is érték — a fölszerelőállomásokat. Ámde nem így van ez Oroszországban, ahol a közlekedések fejletlen volta a tartalékosok bevonulására nézve nagyon kedvezőtlen s így a mozgósítást lassítja.

A fölvonulás körletét, vagyis azt a helyet, hol a seregeknek a harcok megkezdése előtt

Autósorozás a Vérmezőn.

Szivárt, cigarettát a katonáknak.

rendezkedniök kell, rendszerint az állam határához közel választják meg, hogy a csapatok néhány napi menet után már ellenséges földön lehessenek. Így érheti el a hadvezetőség, hogy a rombolással és pusztulással járó küzdelmek az ellenség területén játszódjanak le. Természetes, hogy az ellenség is erre törekszik. Az a fél van előnyben, aki hamarabb befejezte a mozgósítást és a fölvonulást.

Haderőnknek mozgósítása és fölvonulása az elmondottak szerint történt.

A fölvonulás körletében a csapatokat a járművek további ezrei várják. Ezeket; amelyekhez a katonai fegyelem alá tartozó polgári kocsisok vannak beosztva, megrakják mindenféle élelmicikkel s így alakítják belőlük az úgynevezett *élelmező-oszlopokat*. Ezek az élelmező-oszlopok megfelelő távolságban követik a seregrészeket és pótolják a csapatok közvetlen közelében levő *eleségkocsiknak* elfogyasztott készleteit. Ezek az eleségkocsik csak egy napi étellel vannak ellátva s ezt az ételmet rendszeren mindennap átadják a *mozgókonyháknak*. Ez utóbbiak a legjobb barátai a csapatoknak!

Az esti szürkületkor a lövészárkok mögé vonulnak s századonként néhány ember lesiet hozzájuk és fölviszi bajtársainak a jó meleg levest, a pompás marhahúst, a teát s egyéb ízletes ételleket. Hanem megtörténik bizony sokszor, hogy az élelmezésnek ez a módja nem alkalmazható. Vagy az eleségkocsik nem érik el a mozgókonyhákat, vagy

14 ezek a csapatot, vagy valami más akadály

merül fel. Ilyenkor a parancsnokok élelmezése gondoskodik az ebédről. A csapatoknak a helyszínen vásárolnak tehenet, borjút, sertést stb. s így teremtik elő a mindennapi ételmet. De megtörténhetik, hogy az élelmezésnek ilyen módon való biztosítása sem lehetséges. Különösen akkor nem, ha valamely csapatnak napokon át kell az ellenség közvetlen közelében a lövészárkokban feküdni. Hát bizony ilyenkor a szegény katonák nem esznek egyebet, mint a földből kiszedett krumplit és — amint ők maguk tréfásan mondogatják — rántott répát. Tudniillik olyan répát, amelyet ők maguk rántottak ki a földből.

De térjünk vissza a fölvonulás körletébe. Távoli ágyúzás hallatszik. Miért? Mert azok a csapatok, amelyek korábban érkeztek föl, mint mi, már összeütköztek az ellenséggel. Határainkat derék *pénzügyőreink* és *csendőreink* biztosították, a hidakat és egyéb építményeket egyelőre rendes csapataink, majd utóbb *népfölkelőink* szállották meg s oltalmuk alatt a fölvonulás körletében állomásozó hatalmas *lovasságunk* — ágyúkkal együtt — már megkezdte a harcot északi határainkon a félelmetesnek híresztelt kozákokkal.

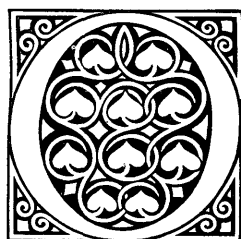
Igy mentek a mi hős katonáink a csatába.

Az orosz hadsereg fölszerelése.

ELLENSÉGEINK HADEREJE.

AZ OROSZ HADSEREG.

Oroszország területe csaknem huszonkétmillió négyszögkilométer, vagyis körülbelül harminckétszer olyan nagy, mint a mi monarchiánk. Az európai Oroszország területe nem egészen öt és fél millió négyszögkilométer, vagyis körülbelül nyolcszor akkora, mint monarchiánk területe. Az orosz lakosság száma 160 millióra rúg ugyan, de azért egy négyszögkilométerre európai részében átlag mintegy 25, az egész birodalomban pedig átlag alig 8 lakos esik. A lakosságnak ilyen gyér volta a hadsereg szervezésénél is kedvezőtlenül érezteti hatását. A katonai kerületek aránylag nagyok s a bevonulóknak nagy utat kell megtenniök. Az állam vasúti és úthálózata csak a nyugati részeken eléggé sűrű, de még itt sem olyan, hogy egészen megfeleljenek a hadsereg gyors mozgósításához és felvonulásához fűzött kívánalmaknak.

Cherfils tábornok kiváló tolla már 1914 tavaszán megírta, hogy Franciaország az orosz kormánynak először 17 milliárd franknyi összeget bocsátott rendelkezésére. Ezt azután még 2,5 milliárddal toldotta meg, amelyből 650 milliót már 1914 februárjában jegyezték. Ebből a 2,5 milliárdból Oroszországnak a mozgósítás

és fölvonulás viszonyait kellett javítania, tehát utakat, vasutakat, távíró- és telefonvonalakat kellett építenie. És ennek a kötelezettségének teljesítésére valóban nagy erőfeszítéseket is tett. Csak 1914-ben 20.000 km. új vasúti vonal építését tervezték.

Oroszország a francia kölcsönökkel 1910-ben megkezdte haderejének teljes újjászervezését. Az orosz és a francia vezérkar s a két államnak volt külügyminiszterei, későbbben pedig nagykövetei, *Izvolzki* és *Delcassé* mindent a legalaposabban előkészítettek, hogy az orosz hadsereg legkésőbbben 1917-re teljesen készen legyen az esetleges háborúra. Az újoncjutalékokat 1914-re az azelőtti 480.000 főről 585.000-re emelték, a vezérkar számára új szervi határozmányokat adtak ki, a balti és a fekete tengeri flottát sietve szaporítani törekedtek. 1914. év őszére csaknem az egész európai Oroszországra nézve próbamozgósítást rendeltek el. Poincaré, a francia köztársaság elnöke, 1914 nyarán meglátogatta a cári családot, tagjainak értékes ajándékokat adott. A látogatás alkalmával ékes beszédek hangzottak el, amelyekben a francia és orosz birodalom közötti meleg szövetséget különösen hangsúlyozták, — egy szóval, minden jel arra mutatott, hogy hatalmas északi szomszédunknak és Franciaországnak támadó tervei vannak ellenünk és Németország ellen. Orosz nyomásnak tulajdonítható elsősorban az is, hogy Franciaország a háromévi tényle-

ges szolgálatot ismét törvénybe iktatta. A Birshevija Vjedomosti című hírlapban 1914 júniusában feltűnő cikk jelent meg, amely a francia kormányválság idején idegesen hangsúlyozta, hogy mennyire szüksége van Franciaországnak a háromévi tényleges szolgálatra. A közlemény ezekkel a szavakkal végződik: »Oroszország készen van, Franciaországnak is készen kell lennie!« Ezt a közleményt maga az orosz hadügyminiszter, *Suchomlinov* íratta. Az orosz folyóiratok és hírlapok telve voltak olyan közleményekkel, amelyekben Oroszország leplezetlenül elárulta céljait, amelyeket a világ legnagyobb méretű katonai szervezete szolgált.

Az orosz birodalom *katonai kerületekre* van felosztva: Európában 7, a Kaukázusban 1, Ázsiában pedig 4 katonai kerülete van. Az európai katonai kerületek székhelye: Szentpétervár, Vilna, Varsó, Kijev, Odessza, Moszkva, Kazán; ez utóbbinak kerülete részben már Ázsiába is átterjed. A kaukázusi kerület parancsnoka Tifliszben székel. Az ázsiai katonai kerületek neve: Turkesztán (Kazán), Omszk, Irkuck, Amur. Székhelyeik Taskent (Kazán),

Omszk, Irkuck, Kabarovszk. Minden katonai kerületben több hadtest van elhelyezve.

Az orosz birodalom a háború előtt 37 *hadtesttel* rendelkezett, még pedig 27-tel Európában (a gárda-, a gránátos- és az I—XXV. hadtestek), hárommal a Kaukázusban és 7 hadtesttel Ázsiában. E 37 hadtesten kívül több olyan hadosztály is volt Oroszországnak, amelyek nem tartoztak hadtestkötelékbe. Minden orosz hadtest általában 2 gyalog- és 1 lovashadosztályból áll, 32 zászlóaljjal, 24 lovaszázaddal és 16 üteggel; a puskák száma kerekén 28.000, a lovasoké 3500 és a lövegeké 120. Vannak azonban más módon szervezett hadtestek is. A hatalmas államnak szinte kimeríthetetlen emberanyaga megengedte és megengedi ezután is, hogy az említett 37 hadtest második és harmadik vonalbeli csapatokkal is szaporíttassék. Hanem azért nem kell sokat tartanunk az embereknek ettől az óriási tömegétől, mert az orosz birodalomnak nincs egyrészt annyi fegyvere és fölszerelése, hogy minden fegyverképes embert fölszerelhesen, másrészt a csapatoknak az ázsiai részek-

ből nyugatra való elszállítása a közlekedő vonalak csekély száma és a rendkívüli távolság folytán olyan hosszú idő alatt történhet csak meg, hogy a döntésre alig lehet befolyásuk.

A hatalmas államnak a hadjárat előtt Európában és a Kaukázusban 280 első vonalbeli *gyalogezerde* volt, összesen 1038 *zászlóaljjal*, Közép-Ázsiában 22 turkesztáni lövészezred 44 zászlóaljjal, Kelet-Ázsiában pedig 44 szibériai lövészezred 176 zászlóaljjal állomásozott, az első vonalbeli zászlóaljak száma tehát összesen 1258 volt. A zászlóaljak száma az 1., 2. és 3. vonalban mintegy 2110-re számítható. A gyalogezerdeknél egy-egy *géppuskás-osztag* is van, egyenként 8 darab Maxim-féle géppuskával. A gyalogság általában 762 mm.-es ú. n. »háromvonalas« puskával van fölfegyverezve; a lövedék hegyes; indulósebessége körülbelül 800 m.; a többélű szurony mindig fel van tűzve.

Az orosz birodalom *lovassága* igen nagy. Összesen mintegy 1700 lovasszázaddal és kozákszotnyával rendelkezik. Monarchiánknak és Németországnak határainál és Varsóban nem kevesebb, mint tíz lovashadosztály állomásozott a hadjárat előtt.

Az orosz cár és fia a katonák előtt 1914 tavaszán.

Vagyis tízszer 24 lovasszázad, 24 géppuska és 12 ágyú állt határainkon. Ennek a lovas-tömegnek különleges szerepe volt az orosz-francia kettős szövetség közös terveiben. Nyíltan hirdetett szándék volt, hogy a magában is nagy hadseregre menő orosz lovas-ság háború kitörése esetén el-árassza Németországot, esetleg Ausztria-Magyarországot. Erre a célra szolgáltak a rendes, európai mintára szervezett vértések, dragonyosok, ulánusok, huszárok, azután a krimi lovasok, de főképpen — a kozákok.

A kozákok az orosz hadseregnek egészen különleges alkotórészei. Több századdal ezelőtt a határokon lakó leigázott népekből származtak. A régebbi időkben különös jogaik voltak és — mint állam az államban — a határszolgálatot végezték. Ma azonban már csak korlátolt önállósággal rendelkeznek, habár bizonyos kedvezményeik most is vannak. Külön hadseregeket alakítanak, amelyek főnökei a *hetmánok* vagy *atamánok*. Ilyen seregek Európában és a Kaukázusban: a doni, kubani, tereki, asztraháni, urali és orenburgi; Ázsiában pedig a szibériai, szemirjescsenszki, Bajkálon túli, amuri és uszuri kozáksereg. Területeiket a többi katonai kerületek általában körülveszik. A kozákok adót nem fizetnek; azokat a földeket művelik, amelyeket nekik az állam átengedett, de azért aztán élet-hossziglan tartó védőkötelezettségük van. Békében azonban csak egyharmadrészüket szolgál körülbelül ténylegesen. A kozákok főképpen lovascsapatokat alakítanak (szotnyákat

Ch. Delius felvétele.
Nikolaj Nikolajevics nagyherceg,
az orosz hadsereg főparancsnoka.

vagyis századokat), de kisebb részük gyalogos- és tüzeralakulásokban is szolgál. A kozák maga szerzi be a lovát és fölszerelését.

A kozákoknak hajdanában nagyon jó hírnevük volt, de ma már nem annyira rettegett lovascsapatok, mint azelőtt. A kozáknép sokat vesztett a hadakozásra való rátermettségéből és lóanyaga sem olyan jó, mint régen volt. Hanem az bizonyos, hogy a kozák kitűnő lovas manapság is; vállalkozásra mindig hajlandó; igénytelen, meglehetősen vad, az uralkodóházhoz hűséges és minthogy az utolsó csepp vérig védi magát, nehéz elfogni. A kozákcsapat mint csatalovasság kevésbé alkal-

mazható ugyan, de kisebb vállalatokban, mint a földerítésben, közlekedések biztosításánál vagy elrombolásánál kiváló szolgálato-
kat végez ma is. Kedves harcoló alakzata a *lava*. Ez abból áll, hogy a kozákok ritka láncban körülfogják az ellenséget, folyton nyugtalanítják és lesállításokba csalják.

A kozákezeknek és újabban a többi orosz lovascsapatoknak első sorai is három méternél hosszabb *lándzsát* hordanak, amelyet rohamnál előre szegeznek és így törnek hangoz »urráh«-kiáltásokkal az ellenségre. Hanem

a lándzsa inkább csak ijesztő fegyver, mintsem veszedelmes. Kevésbé mozgatható és ha a céltárgyat nem találta el, szinte védtelen a tulajdonosa. Huszárjaink az ő mozgékony-ságukkal s vil-lámgyorsan ide-oda lesújtó kard-jukkal határozottan fölényben vannak a lándzsás lovasok fölött; a földolog, hogy

Malateff Konstantin, a legfiatalabb orosz katonája. Mindössze 15 éves.
Trufanoff Iván, a legöregebb orosz katonája. 62 éves. Eddig 3 hadjárásban vett részt.

kissé oldalról igyekezzenek az ellenségre törni. Tény az, hogy a mostani háborúban nagyon kevés az olyan megsebesülés, amely lándzsaszúrásból származott, — az oroszoknál ellenben már közmondásossá vált a »vörös ördögöktől«, vagyis hős lovasságunktól való félelem.

Az egész orosz lovasság karddal s a legénység rövid gyalogsági puskával is fel van fegyverezve, a tisztek és altisztek pedig a kardon kívül forgópisztolyt hordanak.

Az orosz tábortüzérség 7·62 cm.-es tábortábori ágyúval van fölfegyverezve. Az ágyúnak csöve acélból készült és hátrafutó, vagyis a hátralökést a lövés pillanatában a csőnek hátracsúszására használják föl, mely azután bizonyos fék segítségével ismét a lövés előtti helyzetébe siklik vissza. Ha ez nem történnék, a hátralökés az egész löveget hátralódítaná, esetleg egészen fel is fordítaná, ez pedig az újbóli irányzást nagyon megnehezítené. A löveg védőpajzzsal is el van látva. Lövedékeik: a srappel és a robbanó gránát. A srappellel egészen 6600 méterig lehet hatásosan löni. Az oroszoknak a tábortüzérségnél még 7·62 cm.-es hegyi ágyújuk is van, amellyel 4160 m. hatásos lőtávolság érhető el, továbbá 12·19 cm.-es könnyű tábortábori tarackjuk 6400 méter lőtávolsággal, 10·68 cm.-es nehéz ágyújuk, amely csaknem tizenegy km.-re hord, végül 15·24 cm.-es nehéz tarackjuk is.

Doni kozákok mint vasúti járőrök.
Ilyen drezinán járnak be a vasútvonalakat és kényszert tartanak.

Egy hadtestnél átlag 120, egy gyaloghadosztálynál 48, lovashadosztálynál 12 és lövészdandárnál 24 tábortábori ágyú van.

A tábortüzérség gazdagon el van látva lövedékekkel. Ez az oka, hogy az oroszok a töltényeket nem kímélik. Francia módszer szerint egész területeket fognak tűz alá; majd itt, majd amott robbannak fel a srappel és csapnak be a gránátok, néha százával egymás után, de — csodálatos — a fizikai hatásuk

meg sem közelíti azt a valóban jelentékeny morális hatást, amit a folytonos ágyúdörgés okoz. A védőállásban tüzelő orosz ütegeket szinte lehetetlen föltalálni; kitűnően értenek ugyanis a terep fölhasználásához és a leplezéshez. Mozgás alatt az orosz tábortüzérség hasonlóképpen működik, mint védőállásban.

Az orosz szárazföldi hadsereg más csapatai és fölszerelése szintén egészen megfelelnek a modern kívánalmaknak. Különösen megemlítendő a minden fegyvernem számára egységesen megállapított szürkészöld tábortábori egyenruha, amely a csapatokat — különösen nyáron és ősszel — szinte láthatatlanná teszi. Ezeknek a soroknak írója egy alkalom-

Kozákok lövészárokból.

mal egészen világosan látott egy orosz katonát, aki a szemben levő lövészárók mögött nyugodtan sétált. Tüzelni akart reá és — az orosz nem volt képes célbavenni. A fél szem bezárása s az irányvonal beigazítása ugyanis csökkenték némileg a látást s az már elég volt arra, hogy a szürkészöld egyenruhába öltözött orosz egészen eltűnjön a vele tökéletesen egyforma színű háttérben.

A jól szervezett gyalog- és lovas-határőrcsapatokkal együtt az orosz 1. és 2. vonalcsapatainak *számereje* körülbelül 2·2 millió ember, 220.000 lovas, 6000 löveg és 3200 géppuska: összesen közel három millió ember.

Az orosz katonák sokat tanult az 1904—5. évi mandzsuriai hadjáratban. A védelemben kitűnő. Néha egy-két perc is elég, hogy beássa magát s mint a vakondok tűnjék el fedezéke mögött. Egyszerű, jóindulatú és vallásos. Ez alól csak a kozákcsapatok s egyes ázsiai kontingensek vehetők ki, amelyek vadak és a pusztításra és rablásra nagy hajlandóságot mutatnak. Az orosz gyalogság legnagyobb része könnyen megadja magát; a rohamot nehezen állja s ő maga sem indul szívesen szuronyrohamra. Lövésben való ügyességük nem nagy; többnyire magasan lőnek s ezért sokszor veszélyeztetik a tartalékokat.

A SZERB HADSEREG.

Szerbiának hadereje a balkáni háború előtt 5 gyalog- és egy lovashadosztályból állott; ehhez az újonnan elfoglalt területeket még 5 hadosztálykerületbe osztották be s így hadserege 10 első vonalbeli hadosztályra tehető. A hadosztályok elhelyezésük szerint az illető terület földrajzi nevét viselik s így a következők: Duna (Belgrád)*, Drina (Valjevo), Timok (Zaječár), Sumadia (Kragujevac), Morava (Niš), Ibar (Novipazar), Koszovo (Prisztina), Vardar (Üszküb), Bregalnica (Stip) és Bitolia (Monastir). A lovashadosztály béke idején szintén Belgrádban van.

Egy első vonalbeli *gyalghadosztály* a következőképpen tagozódik: 4 gyalogezred 4—4, zászlóaljjal, 1 géppuskás-század, 1 lovasezred, 4—4 századdal, 1 tüzérezred 9—9 üteggel, 1 utász félzászlóalj 2—2 századdal, 1 egészségügyi század 4 táborigyógyintézetrel és 1 egészségügyi oszloppal, 6 lövészeres-oszlop, 1 táviró-

osztály, 1 hadosztály hídvonat, egy élelmezési oszlop, 1 táborigyógyintézet 1 századdal, 1 vágómarhatelep és 1 táborigyógyintézet.

A második és harmadik vonalból összeállított gyalghadosztályok csak 3 gyalogezredből állanak és egyéb alakulásaik is gyengébb összeállításúak.

A *lovashadosztály* 2 dandárra tagozódik 2—2 lovasezreddel, továbbá 4 géppuskás-osztag és 1 lovaglőő-osztag 2 ütegből.

Különleges alakulások: 1 gárdaezred, 2 tarackezred, 2 gyorstüzéző tüzérezred 3-3 üteggel, 1 vartüzérezred, 1 ostromlőtüzér-telep, 1 aknaszázad, 2 vasúti század és 1 nagyobb hídvonat.

Fegyverzet és felszerelés tekintetében lépteny nyomon az orosz és francia befolyás látszik meg. Az első és második vonalbeli gyalogságnak 1899. mintájú 7 mm.-es Mauser ismétlőpuskája van; egyes alakulásoknak 99/07 mintájú puskájuk. A puskák 5 töltényes és háromélű törzsűek. Lőszerfelszerelés emberenként: 170 töltény, azonkívül 30 db töltény a málhásállaton és 100 db a hadosztály-lőszerintézetben. A harmadik vonal csak az 1912-ik évi balkán háború alatt kapott ismétlőpuskát és részben a törököktől zsákmányolt 7·65 mm.-es Mauser-puskát.

A *lovassági felszerelés* szintén Mauser-rendszerű ismétlő-karabély és kard.

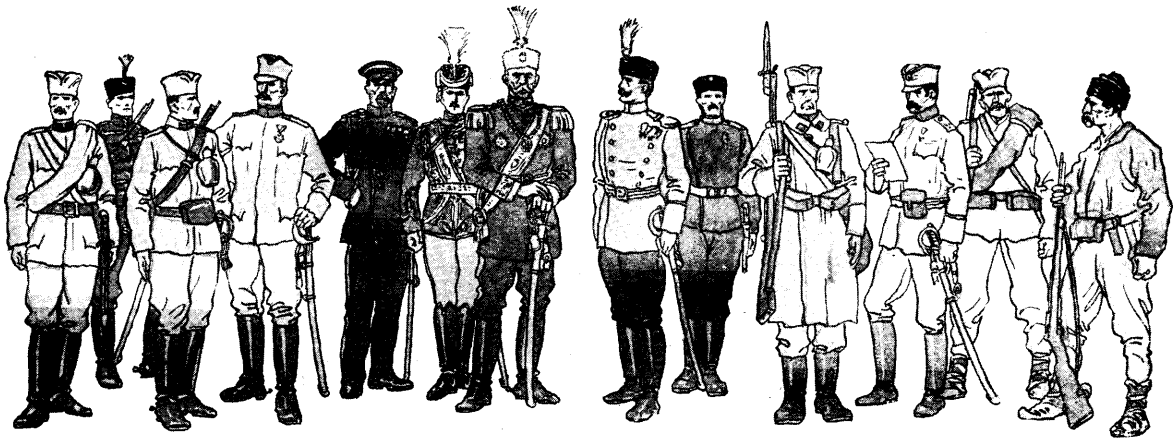
Az első vonalbeli tüzérség táborigyógyintézet és hegyi tüzérségre tagozódik. A táborigyógyintézet anyaga 70-es mintájú 7·5 centiméteres Schneider-Creuzot-rendszerű táborigyógyintézet, visszafutó csőszerekkel és védőpajzzsal. Súlya, kezdősebessége, valamint egyéb berendezései is a mi táborigyógyintézetéhez hasonlóak. A hegyi tüzérség kalibere csak 7 centiméter, az egész löveg, valamint a súly is megfelelően kisebb és málhásállatokon szállítják. A táborigyógyintézetek kalibere 12 és 15 centiméter. Természetesen az egész löveg súlya ennek megfelelően sokkal nagyobb és inkább a mi 15 cm.-es tarackunkhoz hasonlítható.

A második vonalbeli tüzérség részben gyorstüzéző, főleg azonban régi rendszerű tüzérséggel és tarackokkal van felszerelve. Így még az 1885-ös mintájú De Bange-tüzérséget is használja. Lőszer tekintetében felszerelésük a miénkhez hasonló, gránátokból és srappeléből áll.

Mind a gyalogság, mind a lovasság géppuskái Maxim-rendszerűek.

Szerbia *erődítményei* általában három csoportra oszthatók. 1. a Duna-vonal mentiekre, melyekről már megemlékeztünk; 2. a keletiekre; 3. a déli fronton épültekre. A legerősebben kétségkívül a keleti front van kiépítve, 19

* A zárójelben megjelölt nevek a hadosztályparancsnokság székhelyét jelzik.

Tüzérség. Testőrlövasság. Tiszt. Tábornoki kar és vezérkar. Tiszti díszruha. Tábori ruha. Gyalogság. Tábori ruha. II. korosztály. III. korosztály.

A szerb hadsereg felszerelése.

amely egy esetleges bolgár háborúban lenne hivatva szívós ellenállást kifejteni. Fontosabb pontjai: Zaječár, Knjazevác, Piro, Pozarevác, Nis és Belapalanka.

Ezek mindegyike nagyrészt földművekből áll. Utóbbi időben lázas tevékenységgel dolgoztak Piro és különösen Nis kiépítésén, ahová a szerb királyi udvar és az egész kormány már a háború elején költözött.

Mint említettük, Szerbia hadseregét 1908 óta rohamosan fejlesztette, úgy hogy a török háborút Szerbia jól felkészült és aránylag erős hadsereggel kezdte meg. A gondos előkészületeknek köszönhető, hogy akkor a mozgósítás 10 nap alatt befejeződött.

A háborúban elért sikerek mind a tisztikar, mind a legénység szellemét kedvezően befolyásolták és a hadvezetőségbe vetett bizalmat emelték, azonban egész Szerbia számított rá, hogy a nagy leszámolás még ezután következik. Erre vall, hogy míg 1912-ben az újonckontingens csak 22.400 ember volt, 1913-ban ezt már mintegy 30.000-re szaporították, az 1914. évre pedig 40.000 főre akarták a kontingenst emelni. Az 1913-ik évfolyamot már 1913 tavaszán behívták, míg az 1914-ik évre eső kontingens újoncait a második balkán háborúnyarán, 1913-ban hívták be. Ezeknek hiányos kiképzését utólag fejlesztették.

A hadsereg békeleltáma eszerint 1912. év tavaszán 30.000 ember volt, ugyan-

ezen év szeptemberében már 50—60.000 főre emelkedett, míg jegyzékünk átnyújtása idején a tartalékosok nagy részét már behívták s így a mozgósítás előtt már 120.000 ember volt fegyverben. Az 5 új hadosztály újjászervezése csak egy-két év múlva lett volna teljesen befejezve. Hogy az egész szerb hadsereg teljes hadiállománya mennyi lehet, arra megbízható adataink nincsenek, azonban az első és a második vonal körülbelül 250.000 emberre tehető, míg a harmadik vonalat és a népfelkelést is beleszámítva, Szerbia körülbelül 500.000 embert képes fegyverbe állítani, ha megvan hozzá a kellő felszerelése.

A legénységi anyag elég jó, edzett és szívós, aminek megállapításánál az a körülmény is tekintetbe veendő, hogy a tartalékosok nagy része már egy hosszú és győzelmes háborút állott ki. A török és bolgár háborúban elért eredmények, melyek nagyrészt a fiatal és energikus tisztikarnak köszönhetők, Szerbia hatalmi öntudatát, katonai önértékét is fölöttébb megnövelték.

De a csaknem két esztendeig tartó háború a hadseregnek nagy veszteségeket is okozott és az újonnan felállítandó 5 hadosztály, valamint az egész hadsereg újjászervezése és modern felszerelése a háború elején még távolról sem volt befejezve, úgy hogy e fanatikus nép messzemenő terveinek és a különböző egyesületek alattomos munkájának befolyása alatt álló vezetők mérész játékot űztek, midőn

I. Péter, szerb király.

egy jogait és tekintélyét védelmező nagyhatalom minden életérdekével helyezkedtek szembe, sőt nyílt üzemeket folytattak annak területi épése, népeinek belső békéje s vezető egyéniségeinek személyes biztonsága ellen.

Szerb tüzérség.

A MONTENEGRÓI HADSEREG.

Ellenségeink sorában kicsiny volta ellenére is nem éppen jelentőség nélkül való Montenegró szerepe egyrészt földrajzi helyzeténél, másrészt seregének szívós és elszánt emberanyagánál fogva. Amióta a balkáni háborúban szövetségeseinek diadalai révén területnagybodáshoz jutott, bekebelezte a novibazári szandzsákat és Albániának egy kis részét, azóta az egykor egészen jelentéktelen és szervezetlen montenegrói néphadsereg, mely már a törökök elleni háborúra is felkészült volt, nemcsak számban, hanem szervezetségben is gyarapodott. A balkáni háború után megkezdett hadseregfejlesztés iránya és mérete ma még ismeretlen a nagy nyilvánosság előtt, de aligha tér el lényegesen attól a rendszertől, melyet Montenegróban orosz befolyás alatt és orosz pénzzel — nyílt szubvencióval — eddig is követtek. Annyit bizonyosan tudunk, hogy mindjárt a balkáni háború befejezése után a novibazári szandzsák meghódított területén felállítottak egy új dandárkeretet, amellyel együtt Montenegró már 1913 végén 12 dandárral rendelkezett. A tizenkét dandárból hármásával alakul egy-egy hadosztály a következő székhelyekkel: I. Cetinje, II. Podgorica,

Sándor, szerb trónörökös.

III. Niksic, IV. Kolasin. Ezekbe a keretekbe van beosztva minden katonai szolgálatra alkalmas montenegrói férfi 18-tól 62 éves koráig. A beosztás általában védkötelezettség legteljesebb végrehajtásával történik, mert a montenegrói hadsereg tulajdonképpen az

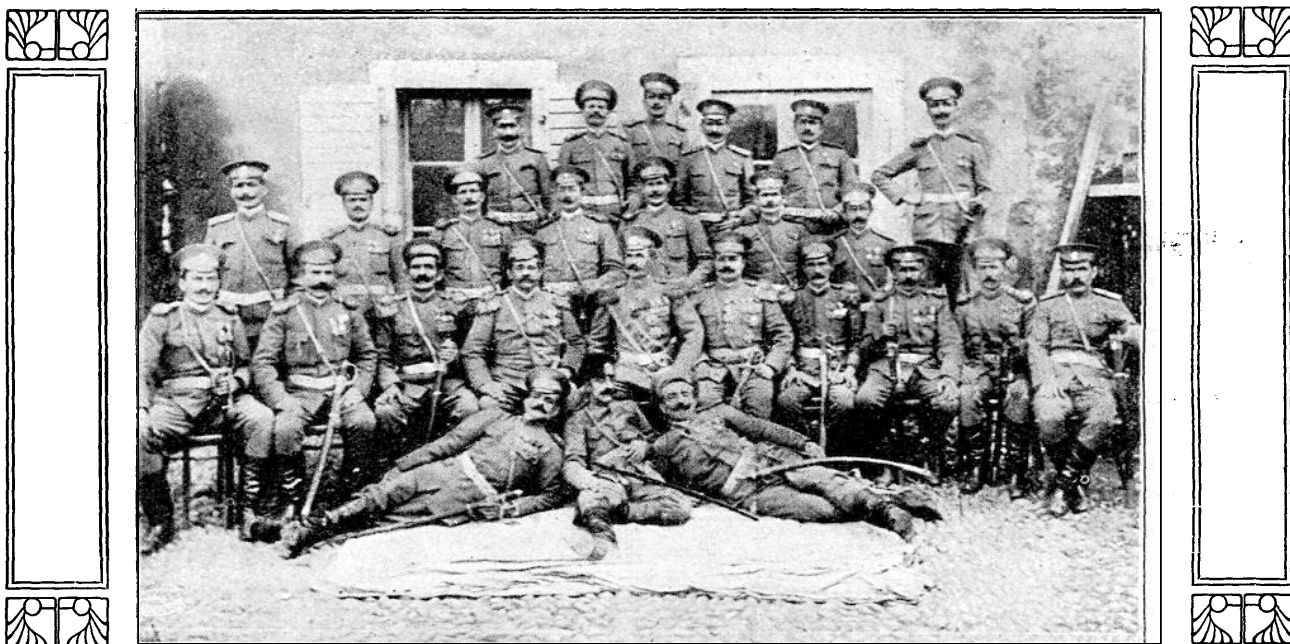
ország egész fegyverfogható férfilakosságát magában foglalja, s a szó szoros értelmében való néphadsereg.

A dandárok keretén belül a szervezet így alakul: gyalogság 12—15 zászlóalj, egy-egy zászlóalj 4—6 század (400—800 ember); 1 lovas felderítőszakasz, 1 hegyi üteg, 1 gépfegyverosztag, 2 műszaki szakasz. Hadosztályonként kiegészíti ezt a szervezetet még 1 hegyi üteg, továbbá 1—1 táborigyű- és mozsár- vagy taracküteg.

A hadsereg felszerelésére szolgál mintegy 35.000 darab orosz 3 vonalas ismétlőfegyver (7.62 mm.), mintegy 30.000 darab Berdan II. fegyver (10.6 mm.), továbbá Werndl-puskák, egyéb ismétlő- és régi egylövetű fegyverek. Az összes fegyverkészlet mintegy 120.000 darab.

A tüzérség régibb szerkezetű hegyi ágyúkkal (12 üteg egyenként 4 ágyú, 7.5 cm. kaliber), továbbá mintegy 40 darab táborigyű- és nehéz ágyú. Van ezenkívül mintegy 50 darab Maxim-féle gépfegyver.

A montenegrói hadsereg összes hadilétszáma 62 zászlóalj, 12 gépfegyverosztag, 16 hegyi, 6 táborigyű- és 4 nehéz üteg, 16 utász- és felderítőszakasz, 4 vonatzászlóalj, 4 tápszászlóalj. Ez összesen 40-45.000 embernek felel meg. De jelentékenyen fokozza ennek a hadseregnek harcképes voltát,

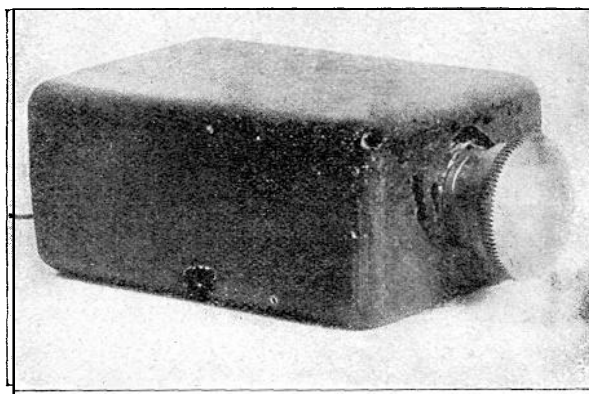

Montenegrói lizlel.

hogy majdnem az egész létszám működő seregnek tekinthető, mert a hadsereg körüli szolgáltatások nagy részét elvégzi maga a lakosság, nők s a gyermekek is. A különben gyengén felszerelt és kisszámú sereget ez a körülmény, valamint a montenegrói harcosnak igénytelen-sége, szívóssága és bátorsága többre képesíti, mint amennyit az ilyen félig szervezett miliciától várni lehetne.

Az ilyen hadsereg, számbaveendő ellenség különösen azon a ponton, ahová Montenegro-t

földrajzi fekvése állította s ahonnan a szerbek ellen működő hadseregünk bázisát, Bosznia és Hercegovinát, sőt esetleg e hadseregnek tápvonalait is fenyegetheti. Ez a földrajzi fekvés egyébként többnemű előnyt juttat Montenegrónak más vonatkozásban is. Tengeri kikötője, *Antivári*, nyitott kapu arra, hogy ellenséges erők és hadiszerek juthassanak déli harcterüinkre, a *Lovcsen-hegy* pedig elsősorban Cattaro dalmáciai város erődei és különösen fontos kikötője ellen való támadásra alkalmas.

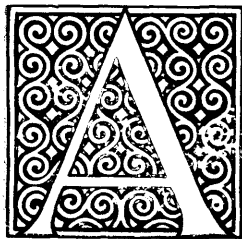

Szerb-montenegrói kézi bomba.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ÉSZAKI HADSZÍNTÉR.

földrajzi tényezők minden hadjáratot hatalmasan befolyásolnak; különösen vonatkozik ez a mostani korra, amikor a harcoló seregek arcvonala több száz kilométer hosszú. A hadvezéri tehetség is főképpen a földrajzi tényezőknek bölcs kihasználásában rejlik. Így volt ez már Napoleonnál, Moltkenél és Ojamánál és így van ez Conrádnál és Hindenburgnál is.

Egyaránt fontosak azok a földrajzi tényezők, amelyeket a természet alkotott, mint a hegyek, folyók, mocsarak, tavak; valamint azok is, amelyek emberi munka és emberi alkotás eredményei, mint a politikai határok, közlekedési utak és eszközök és főképpen a harcászati helyzethez alkalmazkodó erődítések.

Oroszországgal való háborunkban a természetesen kínálkozó hadszíntér Orosz-Lengyelország és határai körül alakul ki. Orosz-Lengyelország, mint valami előre nyújtott kar, mélyen benyomul a német birodalom keleti tartományai és Ausztria-Magyarország közé s ezáltal egyrészt legközvetlenebb célja minden ez oldalakról való támadásnak, másrészt ugyancsak természetes kiindulópontja, alapja minden akár Németország középső része, akár Ausztria és Magyarország elleni orosz offenzívának. Innen vezet Porosz-Szilézián, Boroszlón keresztül a legrövidebb és Német-Lengyelországon, Posenen át a hosszabbik út Berlinbe, Krakón át a legrövidebb út Bécsbe és Przemysl mellett a legrövidebb út az Uzsokivagy Duklai-hágón át Magyarországra. Minden más útvonal nagy kerülőt jelent a támadó

számára s az előnyomuláshoz szükséges jelentékeny haderőket tulajdonképpen elvonja a főhadszíntértől. Minden út tehát, mely nagyobb kitérővel vezet a stratégiai főcélok (az orosz offenzíva számára ez elsősorban Berlin és Bécs, másodsorban Budapest) felé, mellékharcterekre viszi a támadó erők főrésztét. Az északi hadszíntéren ilyen mellékharcterek Kelet-Poroszország, valamint Kelet-Galicia és Bukovina, Magyarország északkeleti hegyvidékeivel együtt.

A hadszíntér illetően megosztása nemcsak a földrajzi és közlekedési viszonyokból adódik: a hadtörténelem tanulságai is ugyanilyen eredményre vezetnek. A Kárpátok hosszú ívétől észak felé egészen a Mazuri-tavakig terjedő terület évezredek hadszíntér, melyen számtalanszor ütköztek meg a legkülönbözőbb népek seregei. Valószínűleg hadak útja ez a terület. A keleti népvándorlás hullámai nagyobbbrészt ezen a földön át csaptak be Európába s árasztották el földrészünket nomád hadakkal. A hunokon és magyarokon kívül, akiknek erre vitt vándorútjuk végleges hazájuk felé, ez volt a nagy tatárjárás országútja is a XIII. század közepén. Kiev elfoglalása után ezen a hadszíntéren vívták meg Krakó várát, itt verték meg Krakótól nem messzire, Sziléziában, az egyesült lengyel-német hadakat s innen fordultak végül a Vereckei-hágón át Magyarország ellen.

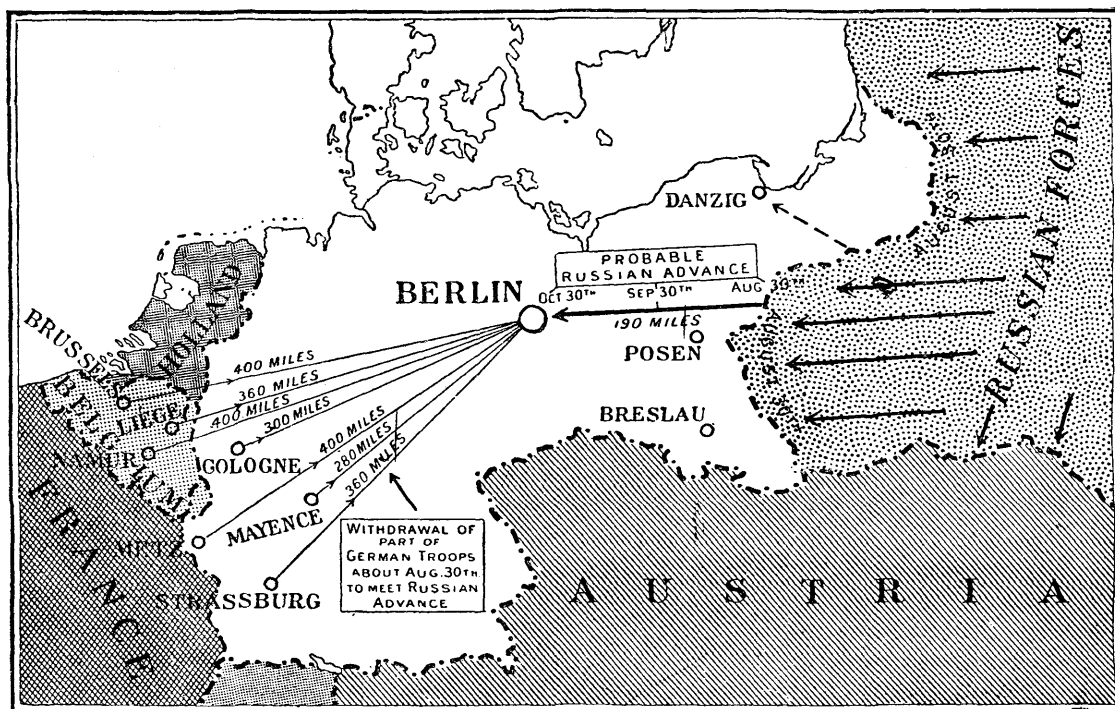
A későbbi századok során is, különösen Napoleon idejében sokszor látott ez a földterület véres harcokat és átvonuló nagy seregeket. S most is ez lett volna az az óriási kapu, amelyen át, mint azt már békeidőben

hirdetett francia és angol ábrándok elárulták, a roppant orosz hadseregnek, elsősorban a lovasságnak, el kellett volna árasztania mindenekelőtt Németországot.

A multnak ilyenén tanulsága és a létező földrajzi alakulás révén adott helyzetből természetesen következett, hogy mind a három nagyhatalom, amelynek határai itt találkoznak, ez adott természetes hadszíntér szerint állapította meg a maga békében való stratégiai előkészületeit, tehát az erődök, a vas-

politikai közigazgatást is vezetik; a kormányzó polgári egyének. Egy vezérkormányzóságnak területe legalább olyan nagy, mint Erdély, de némelyiké annak kétszerese is.

A fontosabb nyugati kormányzóságok, amelyek részben határosak velünk és szövetségünkkel, részben e határos területekhez közvetlenül kapcsolódnak a következők: *Ingermanland*, melyet az oroszok 1703-ban foglaltak el a svédek-től. Központja *Szentpétervár*, Oroszországnak csaknem 1.5 millió lakossal bíró fővárosa, mely-

Így képzelték el Angliában az oroszok előnyomulását Berlin felé.

Russian forces = orosz erők. *Probable russian advance* = valószínű orosz előnyomulás. *Withdrawal of part of stb.* = a német seregek visszavonása aug. 30-a körül, hogy az orosz előnyomulást feltartsák. *Miles* = angol mértföld (1524 méter). *Mayence* = Mainz.

utak és a közutak rendszerét, valamint a maga területének katonai beosztását. Ez okból ismernünk kell az ellenséges államterület egész fölosztását és rendszerét, hogy az eseményeket kellőképpen megérthessük.

OROSZORSZÁG SZERVEZETE.

A csaknem öt és fél millió négyszögkilométer nagyságú európai Oroszország 68 kormányzóságra oszlik. Ezek közül bennünket a háború szempontjából főképpen a nyugati kormányzóságok érdekelnek. Ezek vezérkormányzóságokba is össze vannak vonva *Varsó*, *Vilna*, *Kijev* és *Odessza* székhelyekkel. A vezérkormányzók magasabbrangú tábornokok, akik egyúttal a

nek alapjait Nagy Péter cár tette le 1703-ban.

Esztlend, *Livland* és *Kurland*, az úgynevezett balti tartományok, részben német lakossággal, szintén a Keleti-tenger mellékén vannak. Ez a három tartomány a tizenharmadik században a német lovagrend tulajdonába került. Az oroszok Livlandot és Esztlandot 1721-ben, Kurlandot pedig 1795-ben szerezték meg.

Litvánia. A Njemen és a Dvina közt. Lakosai a szlávokkal rokon litvánok.

Lengyelország. A hatalmas Visztula két partján. Területe 127.000 négyszögkilométer, lakosainak száma mintegy 9.5 millió; egy négyszögkilométerre 74 lakos esik; a lakosoknak körülbelül nyolcvan százaléka római katolikus, ellentétben az ortodox vallású orosz

A rossz oroszországi utakon elakadt lőszerszállítmány.

•Kilophot• Wien, felvétele.

néppel. Lengyelország csaknem egészen sík, csak a felső Pilica és a San torkolata közt találunk egy átlag 600 méter magas hegy-csoportot, a *Lysa-Gorát*, mely nevezetes harcoknak volt a színhelye a mostani háborúban. A mostani Lengyelország, mely a hajdani lengyel államnak csak egy részét alkotja, 1795 óta van az oroszok birtokában. Kezdetben saját alkotmánya volt, de a mindig megismétlődő szabadságharcok leverése után elvesztette különös jogait; 1831-ben kormányzóságokba osztották be és 1868-ban véglegesen beolvastották a nagy orosz birodalomba. Lengyelország minden kísérletét, hogy nemzeti önállóságát megőrizze, Oroszország véres kegyetlenséggel nyomta el. A lengyel nép lelkében azonban mély és kiirthatatlan szabadságvágy lakik, amelyet semmi politikai rendszabály nem volt képes kiirtani.

Volinia. Galicia északkeleti részével határos orosz tartomány. Hadászati jelentőségét e határszélen levő várháromszög (Rovno, Dubnó és Luck), valamint a Polesie óriási mocsárterülete mellett az adja meg, hogy területén át vonulnak az oroszok legfontosabb stratégiai vasútvonalai, amelyek gyors és közvetlen kapcsolatot teremtenek az orosz birodalom belsejével és déli tartományaival.

Podolia. Galicia keleti szélével határos, termékenységről híres orosz tartomány, mely a Dnyeszter-folyótól északra és keletre terül el. Vasútvonalai épp oly fontosak, mint a volinabeliek s területe, mint az ellenünk való felvonulás gyülekezőhelye a hozzá kapcsolódó Besszarábiával együtt katonai szempontból igen nagy jelentőségű.

Besszarábia. Romániától keletre, a Pruth- és a Dnyeszter-folyók közt fekszik; délen a Duna és a Fekete-tenger határolja. Területe valamivel kisebb mint Erdély, 45.632 négyszögkilométer. A kétmilliónál több lakos fele román. Mint átvonulási terület nagy szerepet játszott a világtörténelemben; itt telepedett le a magyar nép is egy időre a IX. században. Besszarábia régebben a tatároké volt, majd a XVI. század elején török uralom alá került,

1812-ben pedig Oroszországhoz lett. Déli részét a Krim-háború után 1856-ban Románia kapta meg, de a berlini szerződésben ezt is visszavette Oroszország, ezzel a hálátlansággal fizetve meg azt, hogy Románia az orosz-török háborúban fegyveres beavatkozásával győzelemhez segítette. A köves Dobrudsza vajmi sovány és elenyésző kárpótlás volt Romániának a buza-termő Besszarábiáért.

Ukrajna — amelyet rendszerint tévesen Kisoroszországnak is neveznek — a Don-, Donec- és a Dnjepr-folyók vidékén terül el.

Ukrajna sík és egyenes területe fekete termőföldjével, gazdag szén-, vas- és sóbányáival, petróleumforrásaival egyike a földkerekség legértékesebb részeinek. Ezt a szép területet olyan nép lakja, mely egy ezredéven át a sorsnak sok csapását volt kénytelen elviselni, de ezek ellenére is, bár rettenetesen meggyöngyölve, meg bírta őrizni külön egyéniségét. Az elnyomott ukrainai nemzet lélekszáma Déloroszországban 32·7 millió, az egész világon pedig 34·5 millió. Sok ukrainai él monarchiánkban, nevezetesen Galiciában és Bukovinában is.

Ukrajna az orosz forradalmi mozgalmak központja. Itt keletkeztek az agrárzavargások. *Gapon* lelkész, aki a népet II. Miklós cár elé vezette, ukrainai volt. A feketetengeri flottának 1905., 1912. és 1914. évi lázadásait ukrainaiak szervezték. Ezek köréből indult ki Ukrajna függetlenségének eszméje is.

Az ukrainai nép várva-várja a felszabadulás óráját s ennek kivívását monarchiánkban s Németországnak hősiesen küzdő csapataitól reméli. Erről alkalma volt meggyőződni e sorok írójának is, aki több előkelő ukrainaival beszélt.

OROSZORSZÁG KÖZLEKEDÉSE.

VASUTAK.

Ha figyelmesen szemléljük Oroszország térképét, megállapíthatjuk, hogy a Szentpétervárt a Fekete-tenger mellett lévő Novorosszijszkkal összekötő vasúti vonalból kelet felé jóval kevesebb sínpár ágazik el, mint nyugat felé és hogy a vasúti hálózat a német határ felé aránylag mindig sűrűbb lesz. Ez a körülmény kapcsolatban azzal, hogy a kelet-nyugati irányban futó vonalak jóval nagyobb számban vannak, mint az észak-déli irányba vezetők, igazolja, hogy Oroszország vasúti politikáját a hadászati követelmények irányították, s e politika éle a nyugati hatalmak ellen irányult. Francia pénzen sok vasúti vonalat építettek határaink felé, hogy rajtuk minél nagyobb számú csapatot szállíthassanak ellenünk. És ha a háború még néhány évig váratott volna magára, az orosz vasúti hálózat mindenképpen megfelelt volna a hadászat követelményeinek. A háború kitörésekor még voltak némi hiányok s ezért Oroszország hátrányban van velünk és Németországgal szemben. Valóban igaza volt *Joffre* tábornoknak, amikor azt mondta, hogy »a modern háborút a gőzmozdonyok döntik el«.

Az orosz vasutak vágánya 1'524 méter, tehát csaknem tíz centiméterrel szélesebb a közép-európai rendes vágányszélességnél, mely 1'434 méter.

Oroszország két fővárosába többnyire kettős sínpárok vonulnak. A Krakó—Szcakova—Varsó—Vilna—Dvinszk—szentpétervári vonalba Németország felől több vonal torkol. Jelentékeny vasúti csomópontok e hosszú — kb. 1450 km. — vonal men-

tén: Varsó, Bielostok, Grodno, Vilna és Dvinszk. Moszkvába legkönnyebben a Varsótól keletre fekvő Breszt-Litovszkon át juthatunk el, amely városnál több vonal egyesül Galícia és Németország felől. A Krakó—Szcakova—Ivangorod—Breszt-Litovszk—

Minszk—Szmolenszk—moszkvai vonal szintén körülbelül olyan hosszú, mint a Krakó—szentpétervári, ezzel nagyjában párhuzamosan vonul s tőle csak Vilna—Minszk vonalában tér el föltűnően. Moszkvába

Keletgaliciából a Brody—Rovno—Kijev—Kurszk—Orel—tulai kettős sínpáron is eljuthatunk; az említett két vonal közt van még egy sínpár, amely Breszt-Litovszktól a Polesien keresztül épült és Kalugát érinti. Fontos még a Lemberg—Volocysk—odesszai kétvágányú vonal is, amelybe egy sínpár Czernovitz felől becsatlakozik.

Németországnak és monarchiánknak hatáiraival majdnem párhuzamban vonul a Libau—Vilna—Varsó—Ivangorod—Lublin—Kovel—Rovno—Kazatjn—Zmerinka—odesszai, csaknem kétezer kilométer hosszú vonal, mely az erők észak-déli irányba való eltolásának szempontjából nagyon jelentékeny. Különösen fontos ennek a vonalnak voliniai része, ahol ugyanis a jól járható terület Galícia és a mocsaras Polesie közt nagyon keskeny. Itt van a voliniai várháromszög, amelyről később fogunk megemlékezni. Mivel ez a vonalrész Galiciából könnyen megtámadható, az oroszok nemrégén megépítették a hátrább levő Kovel—Sarny—kijevi vonalat is, de ez kevésbé teljesítőképes.

ORSZÁG- ÉS EGYÉB KOCSIUTAK.

Oroszországban épített út aránylag kevés van. Ez érthető is. Sok és nagy az olyan terület, mely a földművelésre alkalmas, az ipar nincs nagyon kifejlődve, úgyszintén a kereskedelem sem, s így nincs is szükség sok jó útra. Az állam inkább vasutakat épít, mint országutakat; ez utóbbiak fenntartása különben is nagy anyagi áldozatot követel, mert az építőanyagban egyáltalán hiány van, tehát azt messziről kell szállítani.

A orosz országutak áldozata.

A Vistula és mellékfolyói.

Bálint János eredeti rajza.

Legjobb az épített műutak, ezek minden időben használhatók. Kevésbé megbízhatók a postautak és legkevésbé azok az utak, amelyek rendszeresen minden kavicsozás, vagy egyéb építőanyag nélkül a természetes talajon vezetnek. Az ilyen utakon csak jó időben lehet közlekedni, esőzések idején s a tavaszi hóolvadás (rasputica) időszakában általában nem, mert ilyenkor a természetes utak mély sártengerré válnak, a sok folyóvíz kiönt, elárasztják az utakat, hidak pedig csak a legkritkább esetben vannak. Még legkedvezőbb az úthálózat Lengyelországnak a Visztulától balra eső vidékein. Az orosz hadszíntér kedvezőtlen utain gépkocsik csak nagyon korlátolt mértékben közlekedhetnek, a nehéz egyéb kocsik is a kevés épített útra vannak utalva. Ezért arra van szükség, hogy az

főhadiszínteret, különösen Orosz-Lengyelországnak a mi határaink felé eső részét.

A mellékfolyóknak ez a rendszere az akadályoknak egész hálózatát állítja a hadműveletek útjába s valósággal szakaszokra osztja Orosz-Lengyelország nyugati részének területét. A német-lengyel nyugati határral úgyszólván párhuzamosan s tőle nem messze folyik a Visztula rendszerétől függetlennek látszó Varta, mint első akadály. Vele párhuzamosan folyik s csak felső folyásában kanyarodik keletre a Pilica, mint második akadály. A kettő között számos mellékfolyóval (Rava, Ravka) szövi át a Varsótól nyugatra eső területet a Bzura-folyó. A Visztula déli folyásában, a galíciai határ mentén a dél felé folyó Nida egészíti ki és teszi teljessé ezt a rendszert. A Nida vo-

A San és Visztula egybefolyása.

Oroszországban működő hadseregek könnyű és csakis teherrel megrakott parasztszekereken szállítsák készleteiket. Az ilyen szekerek fogatolására nagyon alkalmasak az apró, igénytelen, de általában teljesítőképes orosz lovacskák.

FOLYÓK ÉS MOCSARAK.

Oroszországnak rendkívül sok *folyóvíze* van. Ezek közt minket legjobban a *Visztula* érdekel. Ez a hatalmas folyam mint szállítóvonal is jelentékeny, habár a hajózás csak a közép- és alsó folyásában élénk. Nagy akadálya a Visztulán való hajózásnak, hogy a folyam hajlandó a szigetképzésre, medre nem állandó s a vízállás gyakran változik. Ennek dacára rendkívüli a jelentősége, mert az orosz-lengyelországi harcoteret valósággal két részre osztja, hadseregek előnyomulásában jelentékeny akadályt alkot s ezért védelmi vonal gyanánt szinte önként kínálkozik. Ezt a jelentőségét fokozza még az a körülmény, hogy a Visztula körül a folyóvizeknek egész rendszere hálózza be az északi

nalát a túlparton, Galiciában, szinte egyenes folytatásképpen kiegészíti a Dunajec s tőle keletre a Visloka. De legfontosabb a San-folyó, amely Galiciát két külön területre osztja s amely az Uzsoki-hágóhoz tartozó hegycsoportban eredve, szinte egyenes folytatása a Visztulának, azon a ponton, ahol ez Sandomierznél egyenest északra kanyarodik. A folyamakadályok alkotta mindezek a szakaszok külön-külön védelmi elővonalak a Visztulához mint fővonalhoz képest.

Nyilvánvaló ebből a rövid részletezésből is a Visztula vízrendszerének nagy stratégiai jelentősége, mely Oroszország erőrendszerének is valósággal alapját adta. Épp ezért külön térképen ábrázoljuk ezt a nevezetes folyamhálózatot.

A főhadiszíntértől távolabb eső folyók közül megemlítendő még a Keleti-tengerbe ömlő Njemen (Németországban: Memel) és a Dvina s a Fekete-tengerbe torkoló Dnjeszter, továbbá a (déli) Bug és a hatalmas Dnjepr; ebbe jobbról beleömlik az 1812. évi had-

-----Országhatár. ▲ Erőd. ☆ Vár • Város, község. — Vasút.

Oroszország nyugati határának erődrendszere.

Bálint János eredeti rajza.

járatból a franciákra nézve szomorú emlékezetű Berezina és a Pripiatj, vagyis öt folyó folyama, amely sok mellékfolyójával együtt a Polesie vagy Rokitno-mocsarak nevű horpadáson folyik keresztül.

A Polesie területe csaknem 90.000 km², nyugatkeleti irányban Breszt-Litovszktól Kievig, észak-déli irányban pedig Boriszovtól Lukkig, illetve Zsitomirig terjed. Általános magassága a tenger színe felett 100—150 méter. A Polesie — dacára az orosz kormány műszaki intézkedéseinek — még ma is mocsárterületnek mondható, melynek csak 40%-a produktív, de ezt a területet is főképpen fű és erdő borítja.

A Polesie többi részét körülbelül felerészben folyóvizek, tavak és mocsarak, illetve nedves talajú, nem művelhető vad erdőség foglalják el. Természetes, hogy a Polesie lakossága gyér, a községek nyomorultak, az ivóvíz általában élvezhetetlen, az éghajlat kedvezőtlen, a közlekedés viszonyai rosszak s a szabadban való tartózkodást a rovarok milliói úgyszólván elviselhetetlenné teszik. Csak az állattenyésztés meglehetősen jelentékeny, mert széna elég van.

A Polesienek, mint a hadviselésre alig alkalmas területnek, az a legnagyobb katonai jelentősége, hogy a tőle északon és délen fölvonult vagy működő seregeket egymástól elválasztja és egyesülésüket nagyon megnehezíti. A Polesie nagyon közel előnyomul Galícia északkeleti határa felé és az itt megmaradt keskeny orosz területen csak egy olyan vasúti vonal vezet, amely az erőknek észak-déli irányba való gyors eltolására fölhasználható.

OROSZORSZÁG ERŐDÍTÉSEI.

Az orosz állam erődítéseinek mai fejlettségét az 1873-ban megkezdett munkálatoknak köszönheti. Az építést *Totleben* tervei szerint 1882-ben kezdték s azt lehet mondani, hogy azt a mai napon is szünet nélkül folytatják. Különösen vonatkozik ez az erődítésekre, amelyek az orosz birodalmat Németország és Magyarország-Ausztria ellen vannak hivatva megvédeni. Az orosz nyugati határ védelme a már régebbi időkben származó, de újabban tökéletesí-

Oroszország erődítményei a Fekete-tenger vidékén.

Bálint János eredeti rajza.

tett *Novogeorgievszk*, *Varsó*, *Ivangorod* és *Breszt-Litovszk*, valamint az újonnan épült *Zegrze* várára támaszkodik, s ezeket kiegészíti *Osszoviec*, mely a Bobr-folyó mellett a Königsberg—bjelosztoki vasút mellett van és *Kovno* a Njemen-folyó s az Eydtkuhen—vilnai vasúti vonal mellett.

Az említett várak az orosz birodalomnak nyugat felé előrenyomuló részében valódi védelmi övet alkotnak. *Novogeorgievszk*, *Ivangorod*, *Breszt-Litovszk* és *Osszoviec* egy nagy négyszög csúcsain épültek, melynek két oldalát a *Visztula* s a *Bobr—Narev*, illetve *Bug—Narev*-folyók erősítik, a másik két oldalát pedig részben a *Vieprz* és a *Bug*, illetve a felső *Narev* fedezi.

Az *Osszoviec* és *Zegrze* közötti mintegy 150 km. hosszú hégazon *Lomza*, *Osztrolenka*, *Rozsan*, *Pultuszk* és *Sierock* felállandó jellegű erős pontok épültek a *Narev* vonalán s így a német határ közelében erős védelmi vonal származott.

A megnevezett erődnégyszög nyugati csúcsán *Varsó*, *Novogeorgievszk* és *Zegrze* a »*Visztula—Narev* megerősített területét« alkotják. Ez *Brialmont* rendszere szerint épített, körülbelül 130 kilométer övonalú nagyszerű várterület, mely mint *Orosz-Lengyelországnak* központi erődítése úgy támadó, mint védő hadműveleteknél rendkívüli hadászati jelentőséggel bír.

A *Novogeorgievszk—osszovieci* erődvonalat a jobboldalban a *Njemen* melletti *Kovno*

vára, továbbá *Olita* kisebb erőde és a Varsó—szentpétervári vasút melletti *Grodno* erőde egészíti ki. Kelet-Poroszország határával szemben tehát mintegy négyszáz kilométer hosszú vonalon nem kevesebb mint 12 nagy vár, illetve meglehetősen jelentékeny erőd van, amelyek Oroszország nyugati határát s a Varsó—szentpétervári vasutat védik s melyek mögött az orosz seregek a nyugati irányban való offenzíva céljából gyülekezhetnek.

Galicia északkeleti határával szemben *Dubno* vára és *Rovno*, valamint *Luck* erődei épültek. »Ez a voliniai várháromszög« a Voliniában s Podoliában való orosz felvonulást a jobboldalban biztosítja és fedezi azt a két sínpárt is, amely a déli részeket az északiakkal összeköti.

Az ellenségnek dél felől irányuló támadását az orosz hadseregnek kell feltartóztatni; Galicia északi és Németország délkeleti határaival szemben egy orosz erőd sines, csak a vasutak műtárgyait védik kisebb védőházak. A dél felől előnyomuló támadás csak Ivangorod és Breszt- Litovszk váraknál ütközik erődítésekbe, de ezek Galicia északi határától már 90—160 kilométerre vannak.

Északon legjelentékenyebb tengerparti erődítés az 1889 óta folyton épülő *Libau* hadikikötő, melynek hivatása, hogy az orosz haditengerészet és a szárazföldi hadsereg közötti együttműködést elősegítse, az ellenség partraszállását megakadályozza és megkönnyítse a viszonylag gyenge orosz flottának az ellenséges hajóhaddal a Rigai- és a Finn-öbölben való esetleges küzdelmét. Libaunak nagy előnye, hogy a kikötő vize úgszólván teljesen jégmentes, ami a keletitengeri többi parti erődítésekről nem mondható. Ilyenek vannak még a Dvina torkolatánál: *Uszti Dvinszk*, Helsingforsnál Finnországban: *Sveaborg*, továbbá *Viborg* és *Kronstadt*. E három utóbbi Szentpétervárt a tenger felől közvetett módon fedezi. Szentpétervár és Moszkva nincsenek megerősítve.

A Fekete-tenger partjain *Odesszánál* régi erődmaradványok vannak. Ugyanilyen értékű a Dnyeszter torkolatánál levő *Akerman* régi kasztellja is, ellenben a Bug és a Dnjeper torkolatánál levő *Nikolajev* hadikikötő, amelyet még előretolt művek is kiegészítenek, nagy jelentőségű. *Szevasztopol* főhadikikötő, *Kerc*, *Novorosszijszk*, *Poti*, *Batum* és *Szuhum Kale* megerősített kikötők.

A Kaspi-tenger partján van *Baku*, hajóhadállomás.

Az északi Jeges-tenger partján *Archangelszk* hadikikötőt találjuk.

A Kaukázus területén *Vladikavkaz*, *Karsz* és *Alexandropol* vannak megerősítve.

Oroszország erődítészetéből megállapíthatjuk, hogy a fősúly a nyugati határra van helyezve és hogy az erődítések szorosan alkalmazkodnak az ország vízrajzához. Ez természetes is, mert a vizek hatványozzák az erődítések ellenállóképességét.

GALICIA ÉS A KÁRPÁTOK.

Az északi hadiszíntérnek orosz lengyelországi részéhez közvetlenül csatlakozik a monarchiánkból Galicia. A Kárpátok láncainak fokozatos elsímulása s az orosz síksággal való érintkezése jellemzi ezt a tartományt. Igazi átvonulási terület.

Az Északi- és Északkeleti-Kárpátok legmagasabb része éppen hazánk határvidékén van, itt húzódik végig tehát a vízválasztó. A Kárpátok belső oldaláról a Tiszába és ezzel a Dunába, külső oldaláról pedig részben a Dnyeszter-folyóval a Fekete-tengerbe, részben pedig a Visztulával a Balti-tengerbe jut le a víz.

A Kárpátoknak Galiciára jutó külső lejtője majdnem tisztán homokkőből van. Ez nem közömbös a háború szempontjából. Mivel a hegyek homokkőből vannak, legnagyobb részüket sűrű erdőség fedi. Alig van hegytető, magasabb pont, ahonnan kilátás nyílnék a völgyekre. Nem igen vannak festői sziklacsoportok, meredek sziklafalak, hanem mindenfelé erdőborította, de meg lehetős meredek lejtők, amelyek közt szoros V-alakú völgybevégyódásokba futnak le a zúgó hegyi patakok. Gazdaságilag igen fontos a homokkőrétegben rejlő sok petróleum és kősó. Vieliczka és Bochnia táján hatalmas, világhírű sóbányák vannak. Innen Drohobijec felé, mindenütt a hegyeknek halmokká való lealacsonyodása táján végig vannak petróleumforrások, még Bukovinában is.

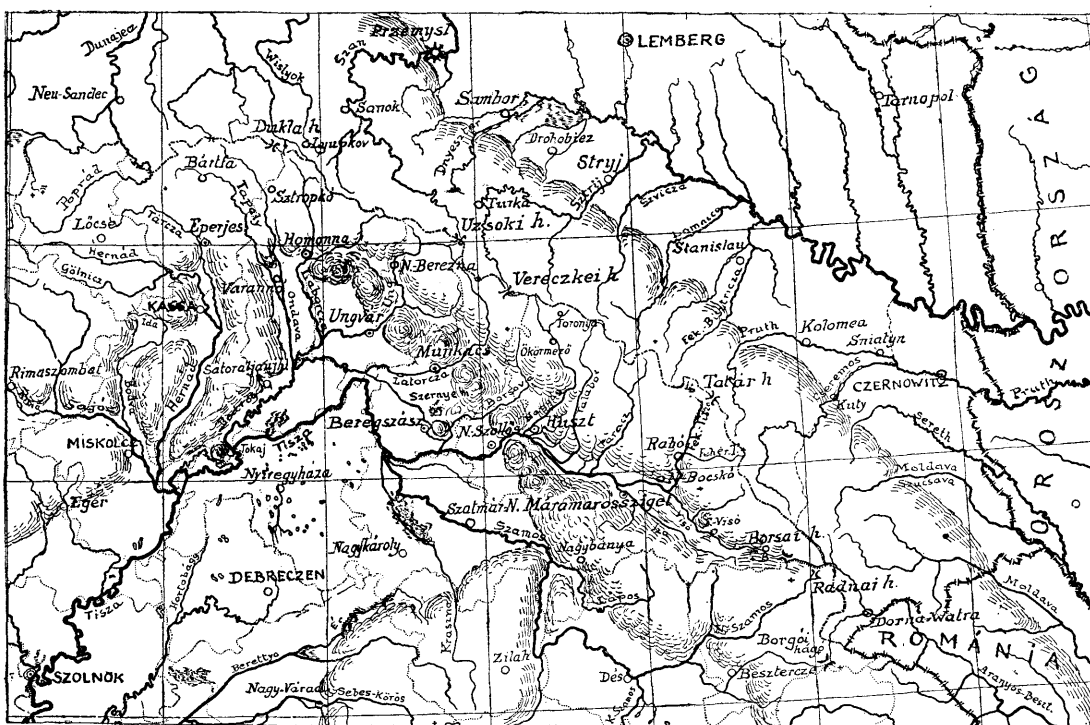
A homokkőhalmok lassankint egészen lealacsonyodnak s hullámos lapály következik. Sekély, széles mélyedés ez. A legmélyebb vonalon délkeletre folyik le a Dnyeszter, északnyugatnak a San-folyó. Ettől a mélyedéstől északkeletre, Lemberg és Tarnopol táján ismét valamivel magasabb vidék következik. Ez az úgynevezett Podoliai-hátságnak a nyugati része. Vízválasztó magaslat ez, mert a Dnyeszter vizeit elválasztja a sokkal nagyobb Dnyepr vízvidékétől.

Mellékelt térképünkön látni, hogy a Dnyeszter mélyedésébe a Kárpátokról zeg-zugos futással jutnak le a folyók, míg a podoliai fennsíkról. 31

Lemberg és Tarnopol környékéről meglehetősen szabályosan, egyenletesen futnak le a patakok. Ez onnan származik, hogy a lebergi hátság egyenletes felépítésű, egyszerűen vízszintesen fekvő rétegekkel fedett terület. Ezért, amint a Dnyeszter mind mélyebbre és mélyebbre vágta a völgyét, ezek a patakok is egészen szabályosan, egyszerűen vágódtak be, míg a Kárpátok lejtőin sokkal tekervényesebb völgyek fejlődtek ki. Legmagasabb a térszín Lemberg tájékán. Itt a fennsíkra még a skandináviai jégtakaró

lától északra Porosz-Szilézia és Orosz-Lengyelország határán régi hegyeknek teljesen lekopott, lepusztult maradványai emelkednek. Ezek az úgynevezett *Tarnovitz-magaslatok*. Ezeknek keleti folytatása valamivel magasabb s a *Lysa-Gora* halmaiban már 611 m. magasra emelkednek. De ez is nagyon egyhangú, enyhe halomvidék.

Ott, ahol a Lysa-Gora, a Kárpátok meg a Csehország északi határán emelkedő Szudeták összeszögelnek, ott van a sziléziai szénmedence, Európának egyik legsűrűbben lakott, leggazda-

A Kárpátok hegy- és vízrendszere.

Cholnoky Jenő eredeti rajza.

szélén lerakódott morénák is felhalmozódtak. Emiatt a térszín egyenetlen, hepehupás; Grodek tájékán még tavak is vannak rajta, mint a mazuriai tóvidéken. A moréna-halmok Brody, Zlocov, majd Lemberg tájékán át északnyugatnak fordulnak, a lengyelországi Lublin vidékére s mint koszorú öleli körül a Visztulába ömlő Bug és a Pripetbe ömlő Stryj-folyókó vízvidékeit.

Galicia legnyugatibb része majdnem tisztán a Kárpátok lejtőjére szorítkozik. Krakó környékén csak nagyon kevés lapályos terület tartozik Galiciához a Visztula környékén. A Kárpátok meredekebben, hirtelenebben végződnek itt el s mivel külső peremükön is vannak mészkőrétegek, festőiesebb, változatosabb képek láthatók, mint Kelet-Galiciában. Különösen Krakó környéke szép és érdekes. A Visztu-

gabb iparos vidéke. A porosz-sziléziai Kattovitz, Gleivitz, Beuthen vidéke rendkívül értékes területe Németországnak, de ugyanilyen értékes nekünk Krakó környéke, ahol szintén nagy sűrűségű népesség lakik, szépen fejlődött ipar, régi műveltség hazája van.

Krakótól keletre Przemysl táján kezd a népesség gyérülni, de azért egész Galiciában nagyobb a népsűrűség, mint átlag hazánkban. Csakhogy a nép szegény. A föld átlag meglehetősen terméketlen s művelése rossz. Ezért Lemberg jelentősége nem nagy. Krakónak és környékének jelentősége Ausztria gazdasági életében sokkal nagyobb Lemberg vidéké-
nél s azért Przemysl vára a San-folyó vonalán részben Galiciának ezt a nagyon értékes nyugati darabját is védelmezi.

Galicia területének ebből a geológiai és földrajzi kettéosztásából, amelyet a San-folyó medre jelöl meg, nyilvánvaló a két területrészek stratégiai szerepe és jelentősége is. Mint már előljáróban mondtuk, Galicia keleti része — Bukovinával együtt, amely nagyrészt Kelet-Galiciával azonos jellegű alakulat, tipikus átvonulási föld, területi akadályokban aránylag szegény, védelemre kevésbé alkalmas, már azért is, mert Oroszországba benyúló határainál fogva orosz részről két oldalról való támadással, kettős átkarolással fenyegethető. Egy pillantás a térképre mindenkinek megmutatja, hogy az előnyomulásnak milyen három iránya adódik e terület ellen: északon a Visztula—Bug közéből, északkeleten az orosz várháromszög felől és keleten a Zbrucs-folyó felől, illetve a Dnyeszter és a Prut közén keresztül.

Galiciának a Visztulától keletre levő részén és Bukovinában az orosz határon sehol sincs olyan földrajzi akadály, mely e területek közvetlen védelmét jelentékenyen megkönnyítené, mert sem az északon levő Tanev-folyócska az ő mocsaras vidékével, sem pedig a Galicia keleti határán folyó Zbrucs nem tekinthető akadálnak és különben is a kettő közt nagy, mintegy 300 km széles, helyenként igen jól járható utakban meglehetősen gazdag hézag mutatkozik. A Visztula és a Prut közti határ-rész közvetlen védelme tehát valódi eleven kínai falat, óriási csapattömegeket igényelne. Erről a területről tehát támadónak, védőnek egyaránt hátrább kell vonulnia s a határokon innen közvetett védelmet kell kifejtenie.

Annál inkább alkalmas a védelemre a San-folyó mögött fekvő nyugatgaliciái rész, amelyet a múlt idők katonái is ilyen területnek tekintettek. Nem a véletlen műve, hogy éppen Krakó és Przemysl alakultak ki nagy táborerődökké s hogy Kelet-Galiciát erődrendszerral tulajdonképpen sohasem próbálták fedezni régebbi korok hadszervezői.

A San-vonal mögötti területnek, tehát a Kárpátok északi lejtői és a Visztula közé eső nyugatgaliciái résznek a duklai horpadásig való védelme zárja el

leginkább a Bécs és Budapest felé vezető utat. A Bécszet védő sereg ilyenmódon úgyszólván közvetlenül odakapcsolódik az Orosz-Lengyelországban működő főerőhöz, a Budapestet védő sereg pedig kiváló támaszt nyer Przemysl táborvárunkban, mely nagy orosz erőket köthet le. Amellett megvolna az összes csoportok közötti közvetlen összeköttetés.

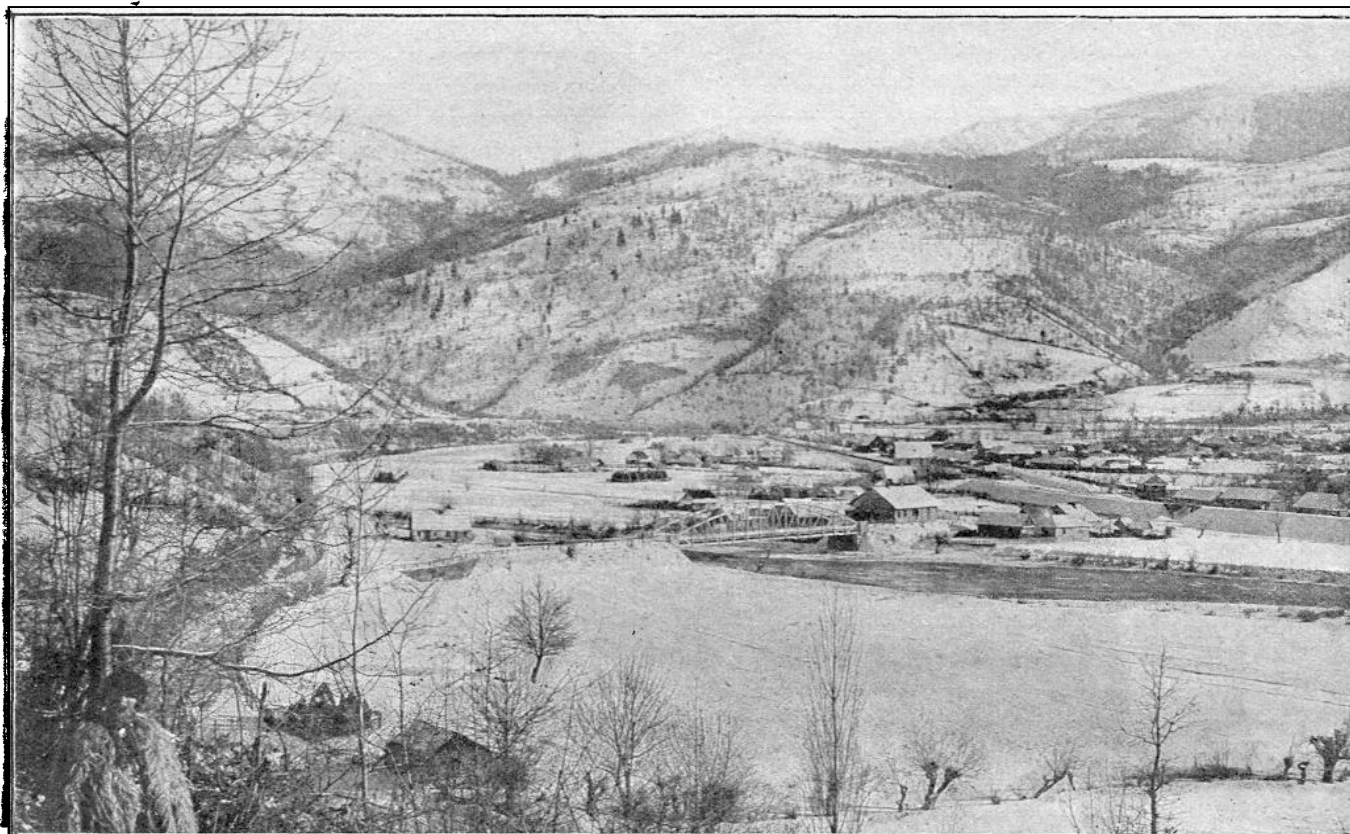
Ha pedig az oroszok megkísérik, hogy a Kárpátoknak a duklai horpadástól keletre levő hágóin nyomuljanak elő Magyarországra, ezt a próbálkozást meg lehet akadályozni. Nagyobb orosz seregek a Kárpátokban egyrészt nem mozoghatnak, másrészt elszigetelt előrenyomulásukkal hazánk területén annál veszélyesebb helyzetbe kerülnének, minél jobban benyomulnának országunkba. Ezeknek a hágóknak a védelme határainkon belül kínálkozik; ellenben nem igen lehetséges a Kárpátok előtt a Prut-, illetve a Dnyeszter-folyók mentén, mert ezek nem nagy akadályok, megkerülhetők, közel vannak a hegyekhez s a védőnek esetleges visszavonulása, hátában a Kárpát-hegységgel, a terep nehézségei miatt sem volna könnyű.

A Kárpát-hegység tömkelegében járható utak csak a hágók. Az összes fontosabb hágók a magyar folyók szerint helyezkednek el. Minden magyarországi folyón felfelé utazva, feljutunk a vízvázalztó hegygerincnek valami alacsony nyergére, ahonnan megint valamelyik galiciái folyó völgyébe juthatunk aztán.

Homonnáról a Laborcz völgyén felmehetünk a Mezőlaborczi, másnéven Beszkidi, illetve *Lupkovi*-hágóra, innen északnyugatra van a *Dukla*-hágó az *Ondova* egyik mellékvölgyének fejeánél. Az *Ung* völgye felvezet az *Uzsoki*-hágóra, a *Latorca* völgye Munkács tájáról a *Vercekei*-hágóra. Állítólag ezen át jöttek be a magyarok hazánkba. A Nagyág völgyéből országút

Futóhomokos vidék északi Galiciában.

Jellegzetes kárpáti tájék: a Visó völgye.

Erdélyi felvétele

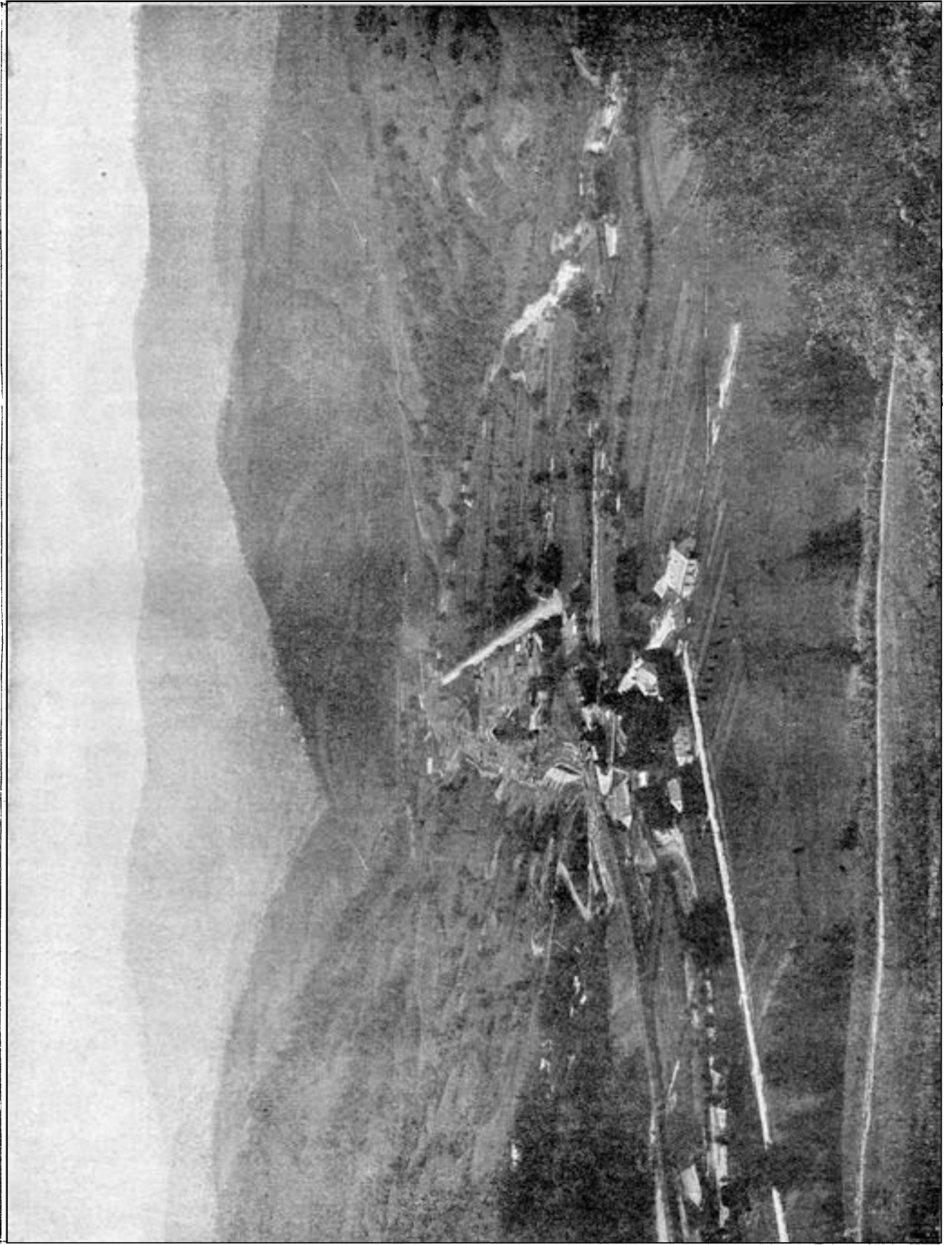
vezet a Viszkovi-hágón át Dolinába. A Fekete-Tisza völgyén fölfelé feljutunk a Tatárhágóra, Körösmezőhöz, a Visó völgyén pedig a Borsai-hágóhoz. Ezek a legnevezetesebb, legkönnyebben járható hágók. De ezeken kívül egész sereg kisebb jelentőségű átkelő, hágó, hegynyereg áll rendelkezésére annak, aki mindenáron keresztül akar jutni a hegyeknek ezen a tömkelegén.

Elszórt, kisebb csapatok, járórláncok tehát külön-külön könnyen közlekedhetnek ezen a vidéken, hacsak az időjárás nem rendkívül kedvezőtlen. Ez különösen télvíz idején áll, amikor a Kárpátok éghajlata nagy fagyok, hóesések és dermedt szelek folytán fölöttébb zordon. Ebből a szempontból nem lényegtelen körülmény, hogy a hágók környékén a hegyek homokkőből vannak. Ez az oka annak, hogy a hegylejtők meredek ugyan, de nem sziklásak, s erdő borít el mindent. A hegység északnyugati részét ezért nevezik Erdős-Kárpátoknak. Természetesen az erdők mind fenyőerdők, tehát télen sem hullatják le a lombjukat, sőt a sűrű lomb megfogja a havat és az erdő, azt mondhatnám, ilyenkor teljesen járhatatlan. Még magános vadászember is alig tud keresztülvergődni, a

vadászcsoportok is emberről magas hóval vannak tele, lehetetlen itt járni. Csendőrtanyáink ilyenkor a hegyekben sokszor napokra el vannak zárva a külvilágtól s csak nehezen lehet az oda vezető utakat járható állapotban fenntartani.

Csak a hágókon átvezető nagy utak járhatóak ilyenkor. A sűrű, erdős völgyekből ezek az utak levezetnek a kialudt vulkánok közé. A vulkánok már egészen más jellegűek. Ezek nem olyan magasak, meredek sziklák vannak rajtuk s tetejükön nincs erdő. A fantasztikusan emelkedő sziklakúpok némelyikét várrom koronázza, másoknak a tetején szép tisztás van, ahonnan messze belátni a hóba temetkezett hegyvidéket.

Az Északkeleti Kárpátok a Lupkovi-hágótól kelet felé fokozatosan emelkednek s egyes csúcsaik Bukovina nyugati határa közelében már 2000 méternél is magasabbak. A *Duklai-horpadásnak*, mely a Lupkovi-hágótól nyugatra, a *Bártfától* északnyugatra levő Tylici-nyeregig terjed, ellentétben az Erdős-Kárpátoknak határozottan mutatkozó magas főgerincével *szétágazó* hegyvidék jellege van, melynek általános magassága 550—650 méter. Ezen a horpadáson mintegy tíz egészen jó és sok másféle út

Erdélyi felvétele.

Az Uzsolki-szoros.

s két oldalán egy-egy vasút vezet (Homonna—Zagorc, ez a kétvágányú és Eperjes—Orló—Neu-Sandec). A horpadás legmélyebb pontja az 502 méter magas Duklai-hágó.

A horpadásnak nemcsak az ad nagy jelentőséget, hogy jó utakban gazdag, hanem az is, hogy a Nagy-Magyar-Alföld a Duklai-hágóval szemben nyomul be legmesszebb a hegységbe Varannó és Homonna helységeknél s így az említett Alföldnek, sőt Budapestnek is kapuja. A duklai depresszió mögött vonult fel Paskievics herceg is 1849-ben 115.000 emberrel. Az Alföldhöz való ez a közelsége magyarázza meg az oroszok óriási erőlködését ebben a háborúban a horpadás birtokáért.

A MAZURI-TAVAK.

Mint délen Galicia és a Kárpátok hegyvidéke, úgy egészíti ki a hadszínteret északon Kelet-Poroszország, s benne különösen a Mazuri-tavak vidéke. Dánia keleti partjairól kiindulva, a Balti-tenger déli partján széles, alacsony földhát húzódik körül, be egészen Oroszországba, Riga vidékéig. Minden térképen feltűnik, hogy mennyi tó van ezen a földszávon. A tavak közt rendetlen, alacsony halmok emelkednek, zürzavaros összevisszaságban. A halmok anyaga durva, éles homok, beleszórt durva, egyenetlen kavics pereg ki belőle, az egyetlen kőféle, amit ezen a különös vidéken használni lehet. Ezt a zónát *észak-német tóhátság*nak nevezik, melyet a Visztula a *Pomerániai* és a *Mazuriai tóhátságokra* oszt.

Tőle délre az Elbe torkolatától kiindulva, Berlin környékén keresztül, Posenen át Lengyelországba, egész a Pripet-folyó mocsárvidékéig, az ú. n. Rokitnomocsarakig alacsony lapály nyúlik végig, vizenyős, vízállásos helyekkel, sok régi folyómeder ingoványos maradványával.

Ez a lapály az Ős-Elbe völgy-síkja. A régi folyam Varsó vidékéről indult ki s a mai Visztula, Wartha, Oder és Elbe keletnyugati irányú darabjait tartalmazta s a mai Elbe-torkolat táján ömlött a tengerbe. Ez a nagyszerű folyam felszedte mindazt a vizet, ami a déli hegyvidékekről a lapályra jutott, aztán nagy deltát épített a tengerbe.

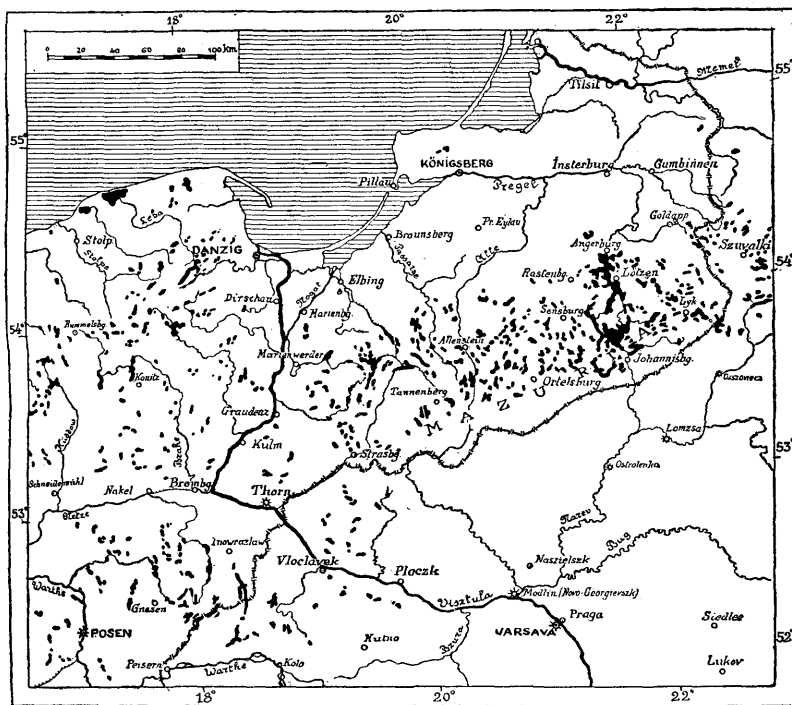
Az észak-német tóhátság sajátos halmai és tavai az Ős-Elbe idején keletkeztek. Ezek nem egyebek, mint a skandináviai jégtakaró szélén felhalmozott morénák. Amikor az ember a Földön kezdetleges kőkorszakát (paleolitikus-korszakát) élte, akkor volt a mi világrészünkön a mammut kora. Ebben az időben Skandináviát vastagon betakarta a jég. Több ezer méter vastag lehetett. Legnagyobb kiterjedése idején Lemberg, Kiev, Moszkva vonaláig terjedt le. Itt is megtalálhatjuk morénáit. Lemberg vidékének alacsony halmai, azután a kievi Lavra környéke, Moszkva mellett a Veréb-halom, ahonnan Napoleon a város égését nézte, ilyen végmorénák.

A lemberg-i vonalról gyorsan visszahúzódott a jég egész a Balti-tenger déli pereméig. Ott megint hosszabb ideig tartózkodott s akkor rakodott le a szélén az a tömegtelen sok homok és kavics, ami a tóhátság felszínét olyan egyenetlenné teszi.

A halmok nem magasak, 50—60 méter a legmagasabb köztük. Laza, törmelékes anyagból vannak, azért lejtőik lankásak, a köztük levő homorú mélyedések szelíd, lapos területek. Az egész képződmény oly fiatal, geológiai értelemben véve, hogy alig van még rajta jóra való termőföld s a víz még nem tudott rendes lefolyásra jutni. Temérdek apró pocsolyában, sekély tóban és nagyobb vízmedencékben gyűlik meg. A vidékről ugyancsak keserves lehetett térképet csinálni, hisz oly összevisszaság van itt, hogy még jó térképpel a kezünkben is alig tudunk tájékozódni.

Jellegzetes részlet a Mazuri-tavak tájáról.

Az észak-német tóhátság.

Cholnoky Jenő eredeti rajza.

Legsűrűbben vannak a tavak, az ingoványos lapályok Kelet-Porosz tartományak déli határvidékén. Azon a területen tehát, amelyet *Mazuriának* neveznek. Lengyelországnak volt ez egy része. Sajátságos dialektust beszélő lengyel nép, az úgynevezett mazúr vagy mazurák nép lakott rajta. Ma is ott él, németekkel keverten. Tőlük származik az a szép tánc, a mazurka, amit itthon is táncoltunk hajdan. Szorgalmas nép ez, de a tavak környékén meglehetősen rossz a föld s azért nagy volt a szegénység, csak a német uralom alatt fejlődött ki itt is a földművelés bámulatos magasra. Ezért aztán a nép

meglazul, a hátrálás most már meneküléssé kezd fajlulni s a hadsereg belebonyolódik a tavak útvesztőjébe s menthetetlenül elveszett. Aombok közt levő lapályokra kerülni kész veszedelem, mert ott ingoványos a talaj s megreked az ágyú, szekér, ló és gyalogos egyaránt. Egyetlen nagy tóba bajos volna beleszorítani valami hadsereget, de a *tavak közé* lehetséges. Hanem aztán úgy is jár a hadsereg, mint az úszó, aki hinárba bonyolódott. Minél inkább igyekezik kiszabadulni, annál jobban belegubancolódik s menthetetlenül veszve van. A Mazuri-tavak a földkerekség legnagyobb útvesztője.

is sűrűbben lakik itt, mint innét keletre, Oroszország területén, ahol pedig a vidék jellege meglehetősen ugyanaz.

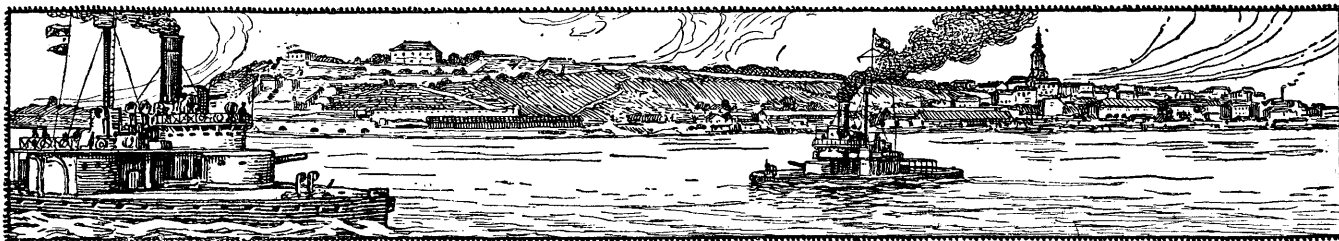
A sok apró tó közt emelkedő halmokon eredeti, szalma- tetős tanyák, itt-ott vöröstörzsű fenyőligetek sötétlenek, a kopár lejtőket meg ellepi az erica mályvaszínű, alacsony bozótja. Ezért a tájképek néhol festőiesek, de legnagyobbbrészt igen egyhangúak.

A közlekedés a tavak és itt-ott ingoványos rétek, lapályok közt meglehetősen nehéz.

A tavak sokasága veszedelmes csapda lehet valamely hadseregére. Ha védekezése vagy támadása közben a tavak közé jut, eleinte csak egy-két tó nehezíti a mozgását. Amint hátrál a tavak felé, mind több és több tó lesz útjában. A sereg darabokra kezd bomlani, az érintkezés

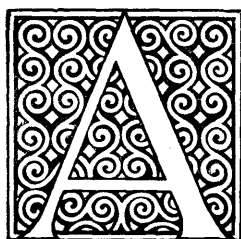
Tipikus részlet a keletporoszországi posványos vidékről.

Monitoraink Belgrád előtt.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A DÉLI HADSZÍNTÉR.

balkáni háború befejezése után Szerbia hatalmas területtel növekedett meg s most messze benyúlik Macedóniába. Szerbia területe igen változatos s annyira össze nem tartozó vidékekre terjed ki, hogy lehetetlenség

abban bízni, hogy ez állandó, tartós államalakulás legyen. A Balkán-félsziget úgy van felépítve, hogy egyáltalában nem kedvez egységes nagy államalakulás létrejöttének. A félszigeten ugyanis három nagy hegyrendszer csatlakozik egymáshoz. Nyugaton a Dinári-Alpok rendszere nyúlik végig és kapcsolatba hozza az Alpokat Kis-Ázsia hegyeivel. Karinthiából indul ki ez a hegyrendszer, végigvonul Horvátországon, Dalmácián és Bosznián mint Karszt-hegység. Széles, magas hátai és magas medencéi aránylag gyér népeiséget rejtjenek. Hercegovina, Montenegró, Albánia mind ezen a hegyvidéken van.

A másik nagy, fiatalkorú hegylánc a félsziget északkeleti részén van. Ez a Balkán-hegység. Tulajdonképpen a Kárpátok folytatása. Krassó-Szörény vármegyében délre fordulnak a Kárpátok s az Alduna-szoros völgyén túl folytatódnak, majdnem ugyanolyan felépítésben. Szerbia keleti részét, a Morava völgyétől keletre, a Balkán-hegység nem nagy magasságú, de elég tömeges hegyei borítják.

A két hegylánc közt van az a hegység, amelyet tulajdonképpen a Balkán-félsziget törzsökének tekinthetünk. Ez az úgynevezett Balkán-öshegység. A Dinári-Alpokhoz és a Balkánhoz képest nagyon öreg, nagyon elpusztult, hajdan hatalmas magasságú hegység ez.

Nagy háromszög alakjában foglalja el a félsziget közepét, amelynek északi sarkpontja a belgrádi várhegy.

A Balkán-öshegység nyúlik be Szerbia közepébe. Keletről a Morava völgye, nyugatról a Kolubara széles völgye választja el a másik két hegyrendszertől. A Balkán-öshegységet kelet-nyugati irányú törések és süllyedések darabokra vagdalják. Ilyen árok vágja le pl. a háromágú Kalkidike félszigetet a hegység többi részéről Szaloniki mellett. Ilyen keresztcsüllyedésben folyik a nyugati Morava, amint átjön Nyugat-Szerbiából Kelet-Szerbiába. Ilyen árokban van Kragujevac is, Szerbia igazi, természetes középpontja. Végre ilyen törés vágja el a belgrádi hegyet is, hogy a magyar Alföld síkságának adjon helyet. Ennek a törésnek a szélén folyik a Duna, meg a Száva Belgrád alatt.

A Száva árvize alkalmával a Száva árterén átjárni, különösen pedig hadsereget átszállítani igen nagy nehézségekbe kerülne. Kis víz idején nem nehéz a folyón átkelni, mert ilyenkor elég alacsony vize van s különösen, ha a Duna is alacsony, hogy nem duzzasztja vissza a folyót, akkor aránylag sekély vize van s az átkelés nem okoz nagyobb nehézséget.

Az északi part magaslatai Zimonynál közelítik meg legjobban a Szávát. A Fruska-Gora lejtőire települt, úgynevezett lősz vagy sárgaföld magas fennsíkot épített fel Ruma és Indjije táján. A Dunáról jól lehet látni ennek a fennsíknak szakadékos szélét Ujvidék és Zimony közt. Itt, ahol a Száva beletorkollik a Dunába, valóságos deltája van s egy nagy szigetet, az

A Balkán-félsziget hegyrendszere.

Cholnoky Jenő eredeti rajza.

ú. n. Cigányszigetet keríti körül. Tisztán homokból és apró kavicsból fölépített, alacsony zátony ez, az árvíz teljesen elborítja s olyankor Zimony és Belgrád közt valóságos tenger terül el.

A Duna és Száva Szerbia előtt.

Szerbia nyugati felét Belgrádig a Száva, keleti felét a Duna határolja Magyarországra. A Száva itt már erősen kanyargó, igazi alföldi folyó, különösen a Drina torkolatától egész Sabácig. Sabácra túl a szerbiai oldal felől magaslatok közelítik meg a folyót, de azért még mindig erősen kanyarog. Széles, elfajult medrében sok a zátony, ártere fűzesekkel, rétekkel váltakozó vizenyős lapály, árvíz idején alig észrevehető terraszok emelkednek ki s ezeken vannak a községek. Ezek a kissé magasabb helyek kitűnő termőföldek, sűrű lakosság élhetne meg rajtuk, ha a földművelés gondosabb, belterjesebb és az árvízvédelem tökéletesebb volna. Szerbiának a Drina és a Száva közé beszögellő darabja, az ú. n. Macsó vagy Macsva hasonló terület.

A Duna Zimonynál már hatalmas folyó, hisz felvette legnagyobb mellékfolyóit a Tiszát, a Drávát és a Szávát. Még kis víz idején is meglepően hatalmas méreteivel. Zátonyai egész nagy szigetek, ártere Magyarországra felé egy kisebb vármegye területével ér föl. A Tisza torkolatától a Temes torkolatáig Pancsovánál

terjed ki az ú. n. oppovai ártér, hazánknak legnagyobb, még nem mentesített egészen ingoványos ártere. Még a Duna alacsony vízállásakor is veszedelmes, árvízkor meg úgyszólván megközelíthetetlen ez a hely. Ezen az oldalon tehát, Belgrádtól Pancsováig, Szerbiából csaknem lehetetlen a betörés.

Pancsova alatt a Duna éles kanyarulatban kerüli meg a Belgrádi-hegység előrerúgó fokát. A kanyarulat tele van zátonyokkal, a meder folyton változik, az átkelés nehéz. De azért nem lehetetlen. Ezen a helyen oly pont van, ahol egyik parttól a másikra aránylag könnyebb hadseregeket átvinni.

De Pancsován alul megint kiszélesedik az ártér, egész Keveváráig csaknem lehetetlen megint minden hadművelet, még

Keveváránál is nagyon széles az ártér. Szemben, a túlsó parton, a Morava síkságának nyugati sarkában van Szemendria vagy Szmederevo. Abban van ennek a helynek történelmi jelentősége, hogy itt hadsereggel át lehet kelni a Dunán. Ugyanez a nagy jelentősége Belgrádnak is a török háborúk idejében, mert ott volt a legkönnyebb az átkelés a Duna-Száva vonalán. Nándorfehérvárt azért kellett a végletekig védelemezni, mert abban az időben egyebet igen nehéz vagy lehetetlen lett volna a partváltás. S amint Nándorfehérvár elesett, a törökök beözönlését hazánkba már csak a katonai erő tartóztathatta föl. Szemendriának is ez a jelentősége.

Szemendria és Kevevára alatt Magyarországra felől is széles az ártér, de most Szerbiában is nehezen járható terület következik, a Morava völgyének dunai kiszélesedése Szmederevo (Szemendria) és Pozsarevác között. A Morava törmeléke ugyan elég jól feltöltötte ezt a területet, de a sok holt-ág, morotva stb. miatt mégis nehéz itt a mozgás.

Az Osztrovo-sziget alsó végénél mindkét oldalról hegyek jönnek a Duna partjára. Itt kezdődik az Alduna világhírű, gyönyörű völgye. Bázias van ezen a ponton a magyar parton. Ezentúl hadászatiilag már nem igen szerepelhet a Duna mint határ, mert mindkét oldalon magas és meredek, helyenként megmászatlan sziklafalak emelkednek. Ha a

•A Nagy Háborús eredeti rajza.

parti magaslatok védelmezve vannak, itt igazán lehetetlen az átkelés. Tudjuk a történelemből, hogy itt mindig katasztrofális volt még a sokszoros túlerő támadásainak kudarca is.

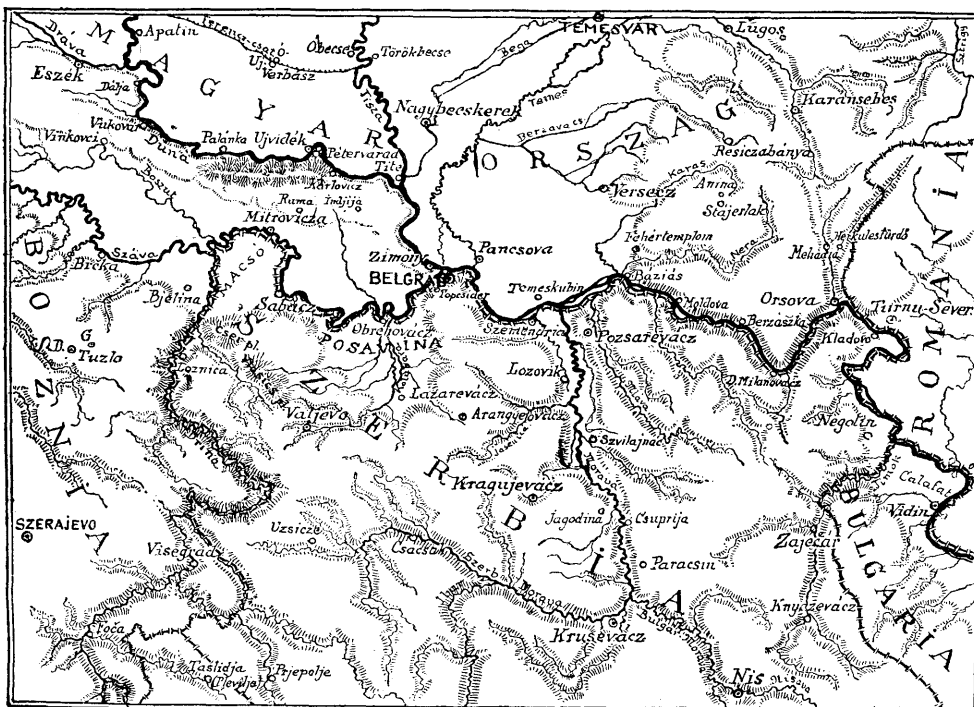
Orsován alul a Duna egy darabig Romániától választja el Szerbiát. Ennek nagy jelentősége van, mert itt a nemzetközi Dunán fölfelé igyekvő hajók úgy érhetik el Szerbia határát, hogy hazánk területét nem érintik. Ezen a darabon tudja tehát Oroszország támogatni municióval és élelemmel, hadseregekkel Szerbia védekezését.

A Drina völgye.

Montenegró mészköves karsztfelvidékein, barlangokban, járhatatlan sziklaszakadékokba nyíló titkos földalatti üregek nyílásából ered a Drina egyik főforrásfolyója, a Piva vagy Komamica. Ugyanilyen eredetű és ugyancsak Montenegró keleti oldalán ered a másik forrásfolyó, a Tasz. Végül a harmadik, a leghosszabb, t. i. a Lim, Albániának azon a vidékén ered, amelyet jogtalanul és igazságtalanul akartak a csernagorcok országukhoz csatolni. Alig járható szűk, de vadregényesen nagyszerű völgyben folyik aztán végig a régi Novipazar területén. Visegrad táján, Boszniában ömlik bele a Drinába fenséges mészkőhegyek között.

Bosznia délkeleti szögletében, Szerajevótól keletre a Dinári-Alpok egyik legtömesebb mészkő-felvidéke emelkedik. Planina néven nevezik itt az ilyen magas, majdnem lakhatatlan mészkő-felvidékeket. Csupa szikla, csupa kopárság, temérdek víznyelő barlang, járhatatlan szakadék jellemzi ezt a területet. Fenn a planinákon nincs víz, minden eltűnik a hasadékokban s csodálatosan bővíví források alakjában tör elő a szakadékvölgyek sziklafalai alól. Ilyen nagy, karsztos planinába van bevágódva a Drina völgye Visegradtól egészen Zvornikig. A folyó völgyének ez a darabja igen nehezen járható. Itt-ott egy-egy darabon van benne valami kis út, de inkább csak keresztülmennek rajta az utak egyes helyeken, ahol a planináról könnyű leereszkedni a folyó völgyébe. Ezek is rendszeren csak kecskeösvények, nagyobb forgalomra egyáltalában nem valók. Jobbról, balról 1000 méternél magasabbra emelkednek a hegyek, a lejtők rendszeren olyan meredek, hogy ügyes hegyicsapat tud csak felkapaszkodni rajtuk. Nagyon nehéz terep ez hadviselésre. Ha aztán a Drina megáradt s bőmbőlve rohan alá a víz a sziklamederben, akkor nagy erőfeszítéssel lehet csak a folyón átkelni. Csak egyes helyeken, ahol valami sziklagát útját állja a folyó futásának, ott vannak természetes duzzadások, ahol tóyszerűen kiszélesedik a folyó, csendesen surranik a víz s dereglyékkel meg lehet kísérelni az áthajózást árvízkor is.

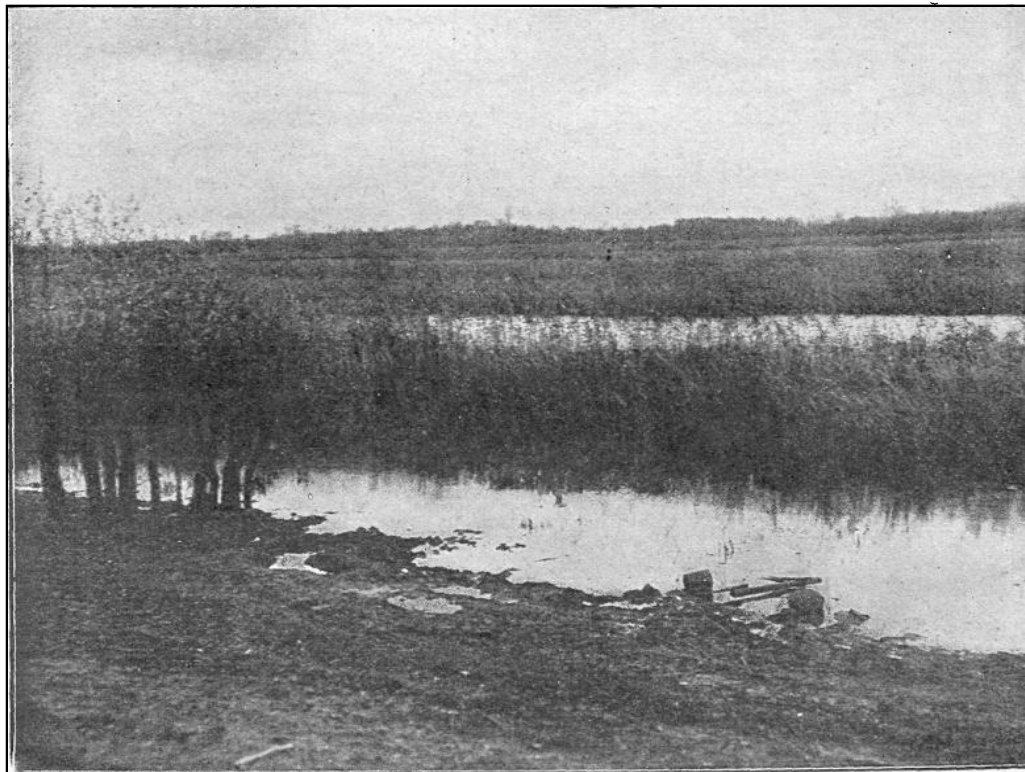
Zvornik táján megenyhül a tájék, kiszélesedik a völgy, kevesebb a mészkő és nagyobb oldalvölgyek nyílnak a Drinára. Még mindig igen festőies, vadregényes részletekkel ékes hegyvidék kíséri a folyó jobbpartját, de baloldaltól szélesebb a völgy, enyhébbek a lejtők. Csak Loznicánál húzódnak a hegyek mindkét parton távol a folyótól s a szerbiai Jader-patak széles völgye egyesül itt a

Szerbia hegyrendszere.

Cholnoky Jenő eredeti rajza.

Drina tölcsérszerűen kiszélesedő völgsíkjaival. Egészen tealacsonyodnak a hegyek, alacsony terraszok szegélyezik a folyó árterét s kinn vagyunk Macsó síkságán. A folyó itt lerakja törmelékét, temérdek a zátonya, egészen elfajult a medre, sekély és szerteágazó, ami az átkelest megkönnyíti. De csak kis víz idején. Árvízkor nehéz itt boldogulni s a szabályozatlan meder, a rohanó víztömeg nehéz akadály a betörő hadsereg előtt.

Jellegetes részlet a Macsvából. A urbovaci mocsarak.

Kevész és Biro felvétele.

Bátran mondhatjuk, hogy a Drina völgyén csak kisebb csapatokkal, az ellenségtől észrevétlenül lehet nagyobb nehézség nélkül átkelni, mert igen kevés védősereg sokszoros túlerőt feltartóztathat sokáig, az egész folyó hosszában, kivéve legalsó szakaszát, Macsóban. Itt a Drinán való átkelés könnyebb, mint a Száván, de csak kis vízállás idején. Nagyobb vízálláskor könnyebb a Száván nagy hadsereget átszállítani.

Valjevó környéke.

Valjevó tágabb értelemben vett környékén még sok a mészkőhegy, a karsztos terület, meredek szikla és mély folyószakadék. De mégis sokkal enyhébb a tájképek jellege, mint Bosznia szomszédos hegyvidékein. A Macsót délről a Čer planina enyhe hegyvidéke határolja, ettől délre a Vlasić planina még valamivel magasabb, de már alig lehet ezeket a boszniai, igazi karszt típusú hegyekhez számítani. A Čer planina már olyan kőzetekből van, hogy inkább a Balkán-öshegység sziget-szerű darabjának lehet tekinteni. Sok itt az agyagos, könnyen málló kőzet, azért a föld termékeny, a lakossága sűrű volt. De az utak az agyagos térszínen nagyon rosszak, minden kis folyó mély, árok-szerű völgyben folyik.

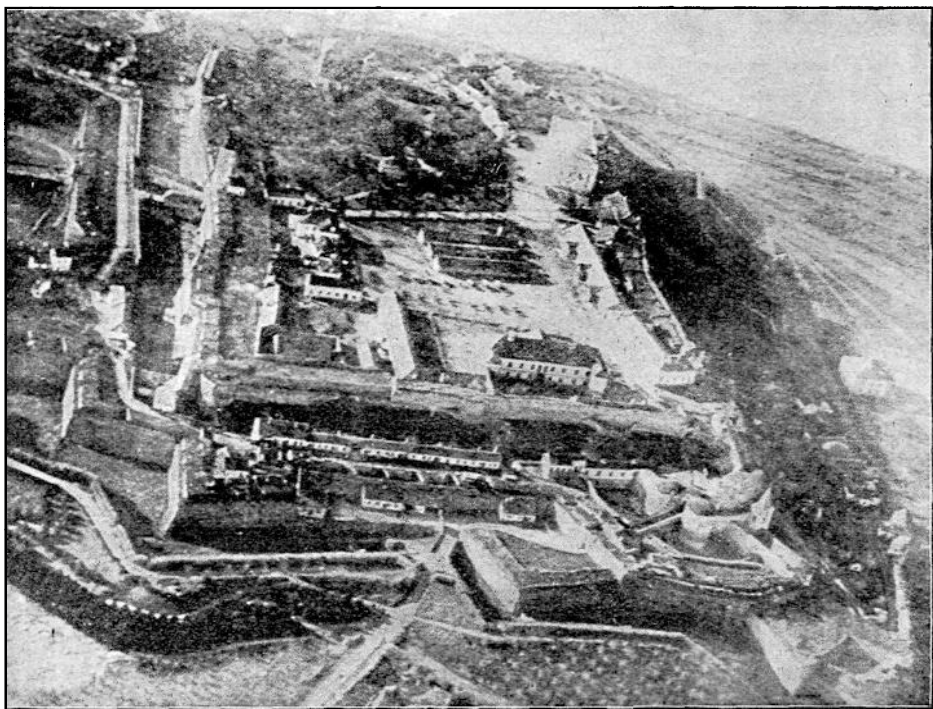
területet, de nem tökéletes a hasonlat, mert itt nincsenek olyan szabályos völgyek, mint Somogyban. Valjevó a Kolubara felső, tágas völgyében, enyhe lejtőjű halmok közt, kellemes, szép vidéken fekszik s csak messzebb délre emelkednek fel megint a karsztos hegyek nagy magasságra.

Valjevó környéke tehát hadviselésre elég nehéz terep, de még sem gördít a hadak útjába legyőzhetetlen akadályokat.

A Kolubara völgye.

Széles medence ez tulajdonképpen, Szerbiának egyik legsűrűbben lakott, legtermékenyebb vidéke. Itt terem az a temérdek szilva, amiből Szerbia legfontosabb kiviteli cikkeinek egyike, a szilvalekvár készül. Itt hízlalják a szerb disznók nagy részét s általában ez Szerbia gazdasági életének egyik legfontosabb emporiuma.

Minden oldalról ebbe a völgybe futnak le a halomvidék vizei s azért a völgy vízenyős, árvízkor, esős időben alig járható s kellemetlen akadály minden hadviselésnek. Hihetetlen elhanyagolt állapotban van minden s így a gazdasági élet itt nem fejlődhetik ki. Vasút az egész területen alig van, csak egy vicinális vezet a Kolubara völgyén Valjevó

Belgrád repülőgépről felvéve.

Révész és. Biró felvétele.

felé, kiágazással Mladenovácig. Ez a vasút hozza az árúkat Obrenováchoz, a Száva partjára, ahol hajóra lehet rakni. Obrenovác a vidék természetes centruma, nagyra hívatott hely, ha egyszer a környék gazdaságilag igazán felvirágozott. Most rongyos helység, leginkább falusias házakból áll, utcáin feneketlen a sár. Még rongyosabbak a falvak s nemelyik hóolvadáskor vagy tartós őszi esőzés idején teljesen hozzáférhetetlen.

Belgrád.

A Duna egész folyásában medencéken fut keresztül. Valahányszor valamelyik medencét elhagyja s belép a hegyek közé, vagy a hegyek közül kilép a másik medencébe, ott mindig egy fővárosjellegű telep keletkezett.

Belgrád egyike az ilyen dunamenti fővárosoknak. Már ez magában jelentőssé teszi. A Száván és a Dunán való átkelés hazánk déli határán körülbelül itt a legkönnyebb Zimony felé. Tehát jelentékeny átkelőhely. Ezért tehát Belgrád nevezetes vásárhely is. Akár a Posavinából, akár a Morava völgyéből okvetlenül erre irányítják a kivitelre szánt árút, mert itt vihetik át legkönnyebben a folyókon.

Hadászati szempontból nincs nagy jelentősége. Hadseregek a Macsó felől sokkal könnyebben behatolhatnak az országba, mint Belgrád felől.

A város a zilált szerb viszonyok közt nem fejlődött arra a fokra, amelyre helyzeténél fogva fejlődnie kellett volna. Meglehetősen igénytelen vidéki város maradt, amelynél Kolozsvár, Pozsony vagy Szeged sokkal szebb. Lakóinak műveltsége és jóléte tekintetében pedig nem is lehet a magyar alföldi városokhoz hasonlítani.

A Morava völgye.

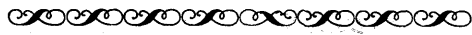
A Morava völgye Szerbiának igazi szíve, lelke. Ez a tekintélyes folyó két nagy ágból tevődik össze. Keleti ága, a bolgár Morava, Bulgária határvidékéről jön s irányát, futását tekintve, a tulajdonképpeni főfolyó.

A nyugati ág, a szerb vagy nyugati Morava, Szerbia nyugati részén ered, karsztos vidéken. Először a Dinári hegyek és a Balkáni-őshegység határán folyik, aztán Čačak táján hirtelen sarkon fordul és egy keresztirányú árokban áttöri a Balkáni-őshegységet s belejut az igazi Morava-völgybe. Ez a keresztirányú darab is széles, halmokkal köryezett igen termékeny völgy, de még szebb, még sűrűbben lakott és még szebben művelt az igazi Morava völgye. Ebben van Szerbia gazdaságának főereje, olyan ez Szerbiára, mint az Alföld Magyarországra nézve. Nagyszerű gyümölcsstermesztés, állattenyésztés, különösen sertéshízlalás van ebben a széles völgyben s nem csoda, hogy ezt védik legjobban, ezt óvja, félti az egész szerb nemzet minden erejével.

A Morava völgyéből oldalt kiágazik a Nišava völgye Nisnél. Ez a völgy vezet fel Szófia felé, tehát a Balkán-hegylánc és a Balkáni-őshegység elválasztó mélyedésébe. A legnevezetesebb átjáróhely tehát s az itt vezető világot Nisnél nyílik bele a Morava völgyébe. Ezért olyan nevezetes hely Nis és ezért tették át a kormány székhelyét ide.

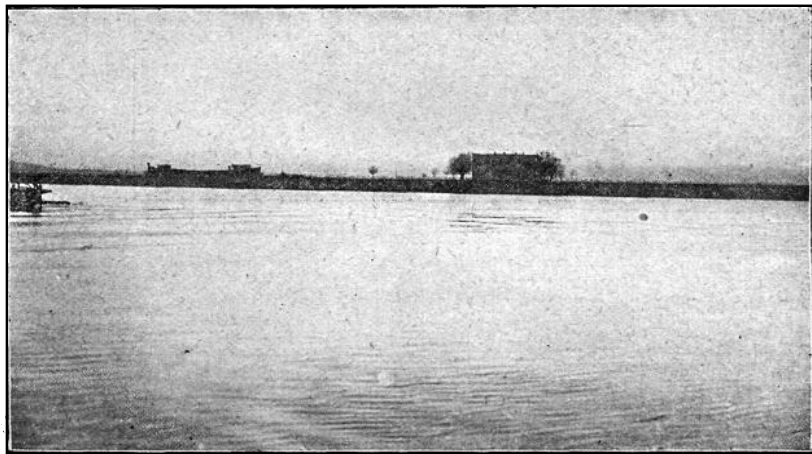
Montenegró karsztvidéke.

A déli hadszíntérnek kiegészítő része Montenegró területe: kopár, rideg, meredek és szakadékos hegyvidék, amelynek csak a

Szkutari-tó felé futó folyók völgyében van kicsiny darab termékeny sík területe. Egyébként Montenegro egész földjét hegyek borítják. Szomorú karsztvidék ez, a Fekete-hegyek országa, egyenes folytatása a dalmáciai karsztvidéknek. Mint Dalmácia sziklás hegyei, a montenegrói főhegyláncok is a tengerparttal párhuzamosan húzódnak. Legnevezetesebb s mindjárt a tengerpart mentén vonul a Nyegus gerince, amely Dalmácia legdélibb csúcsánál, Cattaró mögött a *Lovcsen* nevű hegyhátban emelkedik ki. A Lovcsen határhegy monar-

chiánk és Montenegro között s a XIX. században való határrendezések idején éppen stratégiai fontosságánál fogva hosszas határvitára adott alkalmat. A határrendezés befejezésekor véglegesen Montegrónak jutott, úgy hogy határunk a meredek hegy oldalában fut végig. A Lovcsen-hegy uralkodik az egész vidéken, különösen Cattaró városán és erősen a szárazföldre benyúló öblén. A Lovcsennek Montenegro felé hajló lejtője menedékesebb s levezet Cëttinjéhez, az ország fővárosához, amelynek a tenger és Dalmácia felől ez a bástyája.

A Cigánysziget Belgrád és Zimony között.

Bálint János felvétele.

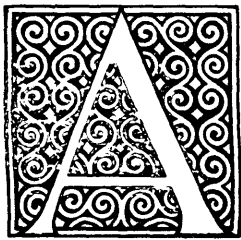
Frigyes főherceg tábornagy,
az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoka.

Az Athenaeum nyomása.

Jelfy Gyula felvétele.

LEGFŐBB HADVEZETŐSÉGÜNK.

Az 1809-ik emlékezetes esztendőben egyedül állottak harcban a Habsburg-államok a francia imperátor roppant hatalmával, aki Európa nagyobbik felének gyeplőit tartotta vaskezében. Akkor, immáron több

mint száz éve, egy nemes testvérpár állt a csaták élén. *Károly* főherceg az idősebbik, az északi hadseregnek volt a vezére, *János* főherceg a déli csapatokat vezette. És íme a nagy háborúban, amikor a monarchia a Német-birodalommal való hűséges szövetségben a fegyvereknek egész világával áll szemben — az asperni győző két unokáját látjuk vitéz seregeink élén, északon és délen.

Frigyes főherceg, tehát ezúttal is az idősebbik fivér, aki mint hadseregfőparancsnok, a tábornagyi botot tartja kezében, mint az összes fegyveres erő fővezére, egyben közvetlenül vezeti az oroszok ellen harcba állított haderőket.

A királyi herceg a gyalogságtól került ki. Különösen Magyarországon ismerik és becsülik őt abból a sok éven át való működéséből, amelyet mint a pozsonyi ötödik hadtest parancsnoka fejtett ki; mély nyomokat szántott az osztrák landwehr főparancsnoki állásában való munkásságával is. Ferenc Ferdinánd főherceg megöletése után, mint a hadseregnek rangban legidősebb tábornoka, annak helyébe lépett. A háború kitörésekor Ő felsége teljes megnyugvással ruházhatta rá a

hadseregfőparancsnoki tisztet. Megnyerő, melegszívű egyénisége csakhamar megszerezte számára mindeneknek rokonérzését s örömradiállal üdvözölték őt, amikor szemlét tartott egész csapattesteken vagy egyes ezredekben.

Jenő főherceg vezérezredes tábornagybátyjánál hét évvel fiatalabb. Kimagasló, büszke alakját az egész hadsereg ismeri. Fiatal tiszttal korában járt a hadiiskolába, mint ezredes a 13-ik huszárezrednek volt parancsnoka, utóbb mint dandár- és hadosztályparancsnok a gyalogságnál szolgált, majd végül, miután hosszú éveken át a 14-ik hadtestnek s egyben Tirolnak volt parancsnoka, hadseregfőfelügyelővé lépett elő. Egészségi állapota 1912-ben összes alárendeltjeinek s különösen a derék tiroliaknak nagy sajnálatára a katonai szolgálat elhagyására kényszerítette.

A főhadiszálláson, mely székhelyét a hirtelen változó viszonyok szerint több ízben változtatta, a háború kitörésétől kezdve állandóan ott tartózkodik *Károly Ferenc József* főherceg, a mi trónörökösünk.

Nemcsak nevében és magatartásában emlékeztet a huszonhétéves huszárezredes ifjú és egyenes alakja a mi felséges uralkodónkra. A hasonlatosság akkor válik igazán felőtllővé, ha visszatekintünk abba az időbe, amikor az alig 18 éves Ferenc József, ugyancsak huszárezredesi egyenruhában, megjelent Radetzky dicső táborában és Santa Luciánál átesett a tűzkeresztségen. Akkoriban Radetzkynek egyik régi bajtársa és barátja a fiatal Ferenc József főherceg megpillantásakor ezt mondotta :

— Olyan időkben, amilyeneket akkor át-
éltünk, mindnyájan éreztük, mekkora érték
egy harcias uralkodó; nem csoda, hogy a
trónörökös fényes alakja ott a santaluciai
halálmezőn új remények felkelő csillaga volt
mindnyájunk számára.

Mostan való trónörökösünk is személyes
tapasztalatból ismeri meg a háború valóságos
világát. Több ízben járt a harcvonalon, a
lövészárkokban, a tüzérségi állásokban és ta-
nuja volt ezredeink önfeláldozásának és vitéz-
ségének.

A hadseregfőparancsnokságtól a szálak ide-
gek módjára az egyes hadseregekhez vezetnek.
A hadvezér a modern háború hadműveleteit
és ütközeteit, amelyek gyakran több száz kilo-
méternyire terjednek — bármily békésen hang-
zik is ez — csak a zöld asztal mellől vezet-
heti. A vezérek dombjának regényes képe el-
tűnt; annál megfeszítettebben kell dolgozniok
az agynak és az idegeknek. A stratégiai
gondolatokat csak nagy vonásokban lehet a
főhadiszálláson kiadni. Ezeket a gondolatokat
a hadműveleti valóságba leginkább az egyes
hadseregeknél ültetik át.

Haderőink főrésze természetesen a monar-
chia északi határain áll, még pedig a követ-
kező parancsnokok alatt:

1. Első hadsereg: *Dankl* lovassági tábornok.
2. Második hadsereg: *Böhm-Ermolli* lovas-
sági tábornok. Ebben a hadseregben van mint
a 7-ik hadtest (a háború elején a 31-ik gyalog-
hadosztály élén állt) parancsnoka *József* fő-
herceg.
3. A harmadik hadsereg most *Boroevics*
gyalogsági tábornok vezérlete alatt áll, a há-

Jenő főherceg.

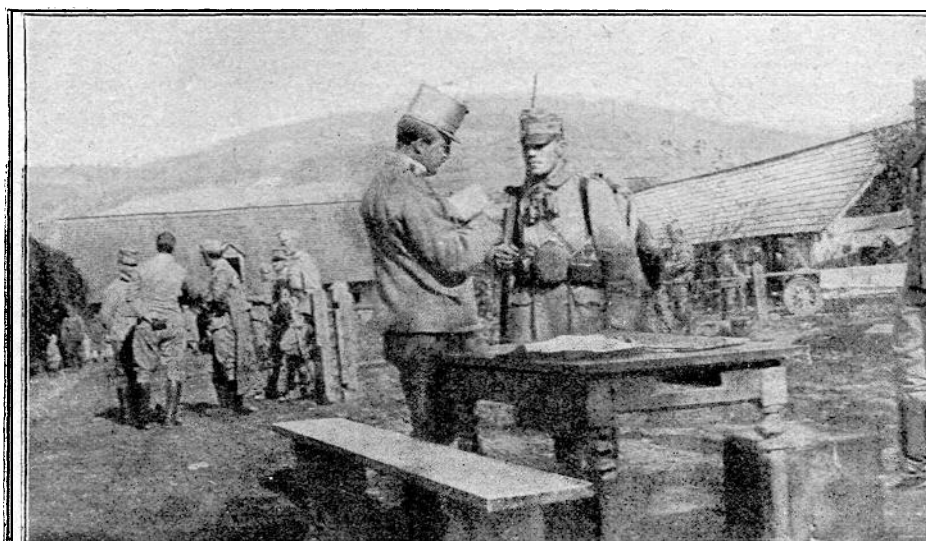
Erdélyi felvétele.

ború elején *Brudermann* lovassági tábornok
volt a parancsnoka.

4. A negyedik hadsereget *József Ferdinánd*
főherceg vezeti, a háború elején szerepelt
Auffenberg gyalogsági tábornok helyett.

Van ezeken kívül még néhány több-kisebb
önálló *hadseregcsoport*. A háború elején különösen
a *Kummer* lovassági tá-
bornok vezette csoport, utóbb báró *Pflanzer-Bal-
tin* lovassági tábornok és
Kövess gyalogsági tábor-
nok *hadseregcsoportjai*
szerepeltek.

A déli harctéren levő
csapatok mint ötödik had-
sereg vannak összefoglal-
va. Ez a hadsereg a Bal-
kán-haderők parancsnok-
ságának van alárendelve.
Ennek kötelékébe tartoz-
nak Bosznia és Hercego-
vina parancsnoka, *Sar-
kotics* lovassági tábornok,

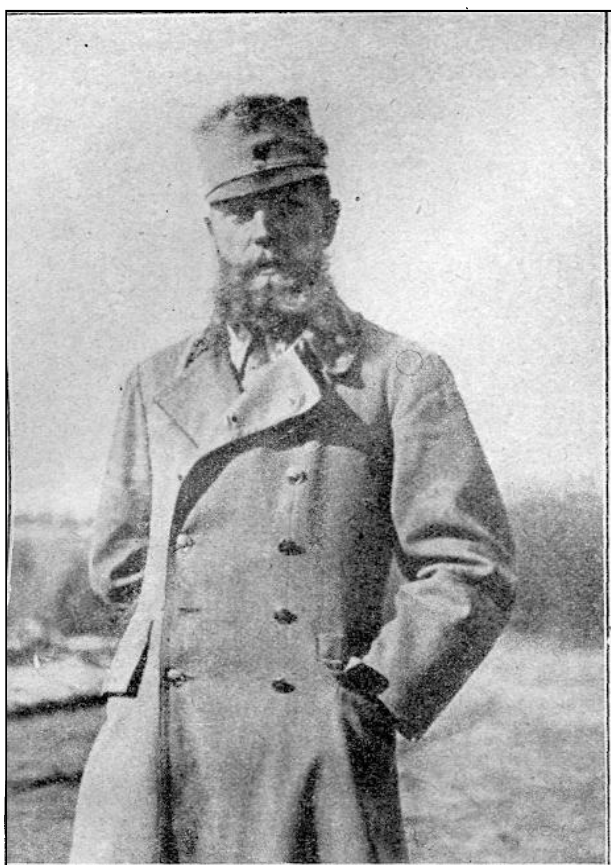
József főherceg jelentést vesz át.

Hötzendorfi Conrad Ferenc báró,
az osztrák-magyar hadsereg vezérkari főnöke.

Jobst R. Wien felvétele.

Az Athenaeum nyomása.

József Ferdinánd főherceg.

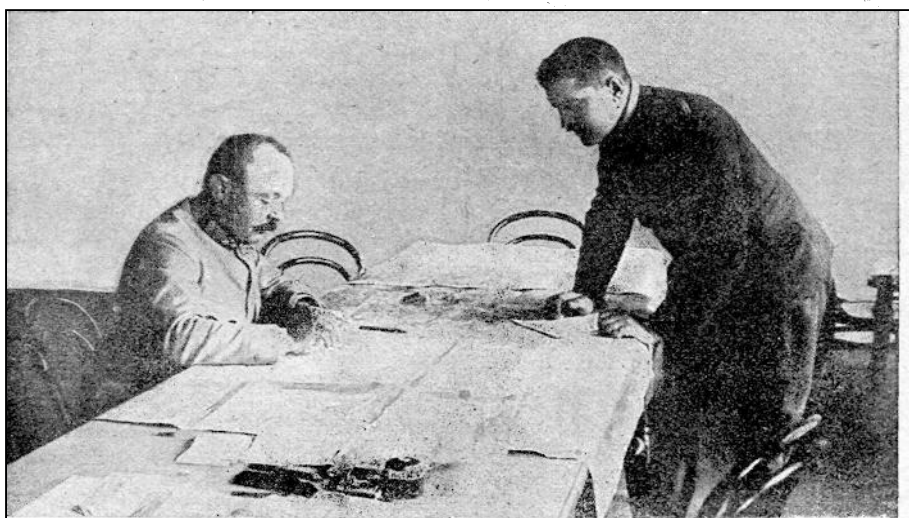
valamint a dunai hajóraj monitorai és őrnaszádjai is.

Déli haderőknek ez a szervezete 1914 december vége óta. Eladdig Potiorek tábornagy volt megbízva úgy Bosznia és Hercegovina katonai kormányzatával, mind a Balkán-haderők főparancsnokságával, mint az utóbb felosztott hatodik hadsereg vezérletével; az ötödik hadsereg parancsnoka ez időben Frank gyalogsági tábornok volt. Az előbbinek oldalán a vezérkari főnöki tisztet Böltz vezérőrnagy töltötte be. Jenő főherceg azonban a déli haderők parancsnokságának átvételekor a szerb Timok-divízió megsemmisítése által híressé vált Krausz Alfréd altábornagyot szólította maga mellé első tanácsosul.

A mi kicsiny, de büszke hajóhadunk éberem áll

őrt az Adrián Haus tengernagy parancsnoksága alatt. A tengernagy, aki 1869-ben mint hajókadét lépett be tengerészetünkbe, 44 évvel később e fegyvernemünknek legfőbb parancsnoka lett. Előkelő, hajlékony alakján alig látszik nyoma annak, hogy 64-ik évét éli. Kifejezésteljes, tetterőt és energiát mutató arcát minden tengerésztiszt ismeri. A szűkszavú, egész magatartásában Tegethoffra emlékeztető tengerész bizonyára tisztán fogja megőrizni az osztrák-magyar tengerészeti lobogó becsületét és a hazai vizeket pokollá teszi majd az ellenség számára.

Az összes fegyveres erő vezérkarának főnöke, hőtendorfi báró Conrad Ferenc vezérezredes, közepesnél alig nagyobb, majdnem gyengének látszó, de ínas és nélkülözéshez szokott alak. Átszellemült arcának vonásai élesen rajzoltak, jellegzetesek; de egyetlen pillantás e férfiú lelkes szemeibe arról győzi meg a szembenállót, hogy nemcsak értelme és akaraterije, hanem szíve is a helyén van. A háború kitörésekor három fiát állította a haza szolgálatába: egyikük vitéz dragonyosaival közös sírban fekszik. 1906-ban, amikor a mürzsteigi program orosz részről való teljes semmibevevése nyilvánvaló lett, Conrad tábornokot hívták meg a vezérkar élére, amely magas tisztében rövid, egyszeri megszakítással mind a mai napig megmaradt. Conrad báró nemcsak egy név, hanem egy programnak is a megsemmisítője. Jelképe a mi fegyverben álló hőseinknek, akik valamennyien meg vannak győződve, hogy e jelben győzni fognak. A vezérkari főnök most 64 éves. Már fiatal tiszt korában az a szerencse jutott neki osztály-

A 3. osztrák-magyar hadsereg parancsnoka, Boroevics Szvetozár gyal. tábornok, a főhadiszálláson hadsegédével.

Seebald C. Wien, felvétele.

Frigyes főherceg és Károly Ferenc József trónörökös a huszárok közt.

Jelky Gyula felvétele.

részül, hogy két ízben is részt vehetett háborús műveletekben: az okkupációban és az 1887. évi felkelés leverésében.

Helyettese és tanácsadója feldsturmi *Höfer* Ferenc altábornagy, aki a hivatalos vezérkari közleményeknek is a szerzője. A legfontosabbnak, a hadművelleti osztálynak főnöke *Metzger* József vezérőrnagy. A személyi kérdéseket tárgyaló részletalosztályt *Kaltenborn* vezérőrnagy vezeti, míg a sajtóhadiszállás parancsnoka *Hoer* Miksa vezérőrnagy, az ismertnevű történetíró.

Főhadiszállásmesterré való kinevezéséig *Freytag-Loringhoven* báró porosz királyi vezérőrnagy volt a mi főhadiszállásunkra vezénnyelve az intézkedésekben való egyöntetűség elérése céljából. Ez idő óta *Cramon* vezérőrnagy tölti be ezt a tiszteket, míg a mi részünkről *Stürgkh* gróf altábornagy tölti be ugyanezt a tiszteket a német főhadiszálláson.

Magától értetődik, hogy az Oroszország ellen működő haderők két vezérkara is állandó érintkezést tart fenn egymással, ami biztosítja az intézkedések és a hadi cselekedetek egyöntetűségét és folytonosságát, egyben a lehető legkisebb mértékre szállítja le azokat a vesze-

delmeket, amelyek minden koalíciós hadsereget az egységesség hiánya révén fenyegetnek. Még a legegyszerűbb embernek is szemléltetően mutatkozik meg a mi benső szövetségi viszonyunk azáltal, hogy német csapatok küzdenek a mi parancsnokságunk alatt (mint például *Linsingen* gyalogsági tábornok csoportja a Kárpátokban), viszont osztrák-magyar csapatok állanak német vezérelt alatt. Különösen ki kell emelnünk itt nehéz motoros mozsárütegeinket, amelyek *Langer* ezredes vezetése alatt a nyugati hadszíntéren oly nagy szolgálókat tettek.

A főhadiszállásnak mintegy árnyéka a hadtápfőparancsnokság, melynek a működő csapatok összes szükségleteiről való gondoskodás a kötelessége. Természetes, hogy minden hadseregnek és önálló hadseregcsoporthoz megvan a maga külön hadtápparancsnoksága. Ennek a csapatellátásra és lőszerpótlásra oly rendkívül fontos és döntő jelentőségű szervezetnek az élén *Kanik* altábornagy áll.

Milyen hatalmas munkát kell elvégeznie naponta ennek a szervezetnek, mennyire óraműszerűen kell működnie ennek a bonyodal-

mas szerkezetnek, hogy a milliós hadseregek megkapják mindazt, amire valósággal óránként szükségük van! El lehet mondani, hogy a győzelmet a hadtápterületen készítik elő, mert táplálás nélkül minden gép megtagadja a szolgálatot, legfőképp pedig az emberi gép. A hadtápparancsnokságtól szájak vezetnek a hadseregfőparancsnokságnál működő tábori szállítási vezetőséghez, azután a központi szállítási vezetőséghez is. Ezeknek a központoknak feladata a hadműveleti célokra és a beállott hiányok pótlására szolgáló csapatok szállítása is. A hiányok pótlását a különböző ezredek és zászlóaljok pótkeretei szolgáltatják az új legénység kellő kiképzése után. Ha a kiképzett menetalakulatok hadbavonultak, mindegyik pótkeret előlről kezdi munkáját.

Azok mellett a nagy veszteségek mellett, amelyek együtt járnak a modern háborúval, különösen nagy gondot kell fordítani a tisztihányagnak idejekorán való pótlására. A mi katonai iskoláink segítségével és az egyéves önkéntesség útján a hadsereg számára megnyert polgári értelmiség emberanyagának kiváló tulajdonságai révén e téren mintaszerű a szervezetünk. Talán fölösleges mondanunk, hogy hirtelen beálló bonyodalmak esetére gondoskodás történt arról is, hogy szükség esetén teljesen harcképes tartalékhadsereg álljon a hadvezetőség rendelkezésére. Ennek a nehéz feladatnak vezetése *Rohr* lovassági tábornokra, a magyar királyi honvédség főparancsnokára van ruházva. Bizonyos vonalaknak és szakaszoknak idejekorán való megerősítése is mindjárt a háború első hónapjától kezdve a kellő mederben haladt úgy, hogy meglepetésekkel szemben csakhamar minden irányban biztosítva voltunk. Az orosz gőzhengert, amely felénk gördült, nemcsak megállítottuk, hanem több ízben visszavonulásra is kényszerítettük; amit vitéz csapataink mellett azoknak a vasból való férfiaknak is köszönhetünk, akik hadvezetőségünk élén állanak.

Magától értetődik, hogy a közös hadügyminisztérium és a monarchia két államának honvédelmi minisztériumai sok tekintetben szoros kapcsolatban állnak a hadseregfőparancsnoksággal. Azt a roppant munkát, amelyet ezek a minisztériumok végeztek, valójában majd csak a háború után lehet igazán áttekinteni. Különösen a honvédelmi minisztériumoknál kell ezt a körülményt hangsúlyozni, hisz ezeknek hatáskörébe tartozik a népfelkészítés óriási tömegeinek szervezése és a csendőrségi szolgálat is.

Krobatin báró, a jelenlegi közös hadügyminiszter, a tüzérségből emelkedett magas polcára. Ezért a fegyvernemért már csoportvezető, majd utóbb osztályfőnök korában is szinte megmérhetetlen munkát végzett. Legnagyobb érdeme a jelenlegi hadügyminiszternek hadseregünk felfegyverzésének és technikai felszerelésének az a döntő átalakítása és kifejlesztése, amelynek 1896 óta mindnyájan tanui lehettünk. Az M. 95. ismétlő fegyver, a katonai revolver és pisztolyok, a Skoda—Maxim-rendszerű lovassági és hegyi gépfegyverek, az erősítések, a katonai léghajózás, a fényszórókészülékek, a tábori mozgókonyhák, vasutak, táviró, telefon, jelzőrendszerek, a tábori és a nehéz tarackok, a vár- és ostromágyúk, a 30·5 és 42 centiméteres mozsarak az ő alkotásai. És ha a mi acélbronzunk már ma ellentállóbbnak mutatkozik és jobban beválik, mint a nikkelkróm-acél, amelyet ellenfeink használnak, ez kizárólag *Krobatinnak* köszönhető, aki a fegyvertechnikusoknak és az ezek nyomán szajkoló laikusoknak majdnem sarkigazsággá vált jelszavától meg nem tévesztve, a modernizált *Uchatius*-bronz mellett foglalt állást s így ágyúink anyagának kérdését ebben az értelemben döntötte el. Az ő szívós ragaszkodása a helyes eszméhez most már nemcsak az államgazdasági szempontokkal,

Maróti G. tanár eredeti rajza.

Dankl Viktor lov. tábornok, az 1. hadsereg parancsnoka. 49

hanem dicsőséges tüzérségünknek nagy sikerei által is igazolva van.

A most már 66 éves tábornagy 1912 óta áll a hadügyminisztérium élén.

Báró *Hazai* gyalogsági tábornok, magyar királyi honvédelmi miniszter, egész hosszú szolgálati idejét — a vezérkari szolgálattal való kapcsolat időszakát kivéve — a honvédségnél töltötte be. Ez a tábornok az igazi magyar nemes ember típusa, benne nagy mértékben mutatkozik meg az a meleg, szívhez szóló bajtársiasság, amely a habsburgi hadseregben ős idők óta annyira otthonos volt. Az a hatalmas fejlődés, mely a magyar honvédséget a legutóbbi évtizedben annyira előrevitte, nagyobbrészt *Hazai* érdeme.

Ő volt az, aki már régebben, mint a honvédevezérkari tisztitanfolyam tanára és parancsnoka, a legmodernebb kiképzésnek nyitott utat a honvédségben. Az 1904. évtől kezdve, előbb mint a magy. kir. honvédelmi minisztérium első csoportjának főnöke, majd hat évvel később mint honvédelmi miniszter, rendkívüli tevékenységet fejtett ki. *Hazai* báró éles szemmel felismerte, hogy Magyarország befolyása annál inkább növekszik, mennél jobban megbővülnek Szent

István koronája honvédségi szervezetének keretei. A honvédtüzérség felállítása az ő legsajátabb műve. *Hazai* báró irodalmi téren is a legnagyobb sikerrel lépett fel. Munkássága a katonai szakirodalmon kívül kiterjed a történetíráásra is, nem is szólva azokról az érdemekről, amelyeket mint a Ludovika Akadémia Közlönyének szerkesztője szerzett.

Báró *Georgi* gyalogsági tábornok 1907 óta osztrák land wehrminiszter. Prágai katonacsaládból származik.

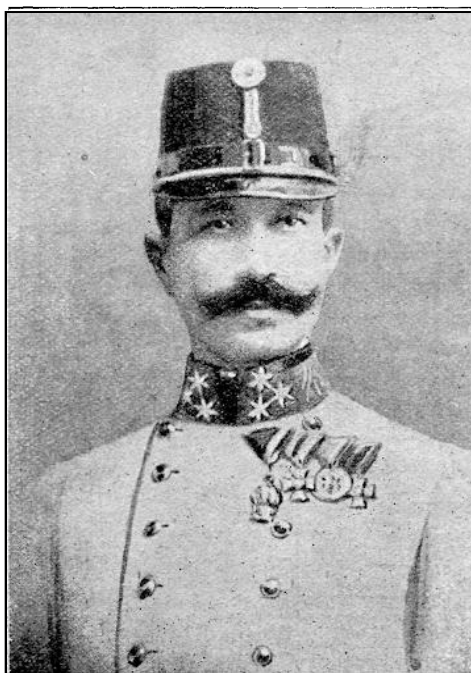
feldsturmi Höfer G. altábornagy, az osztr.-magy. vezérkari főnök helyettese.

Rövid, katonásan szabatos beszédmódja nemcsak a hadsereg, hanem a parlament körében is rokonszenvesse tette őt. Katonás, majdnem fiatalos alakja szinte elfeledteteti, hogy ez a tábornok is túl jár már a hatvannégy esztendőn. Báró *Georgi* sok tekintetben irányító szerepet töltött be. A land wehr csapatoknak gépfegyverekkel való gazdag felszerelése, ami egyenesen példaadó volt, a land wehr tarack- és ágyúszereideinek felállítása, a külön szervezett és felszerelt hegyi csapatok megmentése: mindez az ő műve. Már fiatal vezérkari tiszt korában, az 1882-ik évi harcokban elnyerte a katonai érdemérmét. Utóbb irodalmi tevékenységet is folytatott.

* * *

A hadseregfőparancsnokság a királyi katonai iroda útján tesz jelentést Ő felségének. Ennek az irodának hosszú idő óta Bolfras báró a vezetője, s ő terjeszti a jelentéseket a király elé. Akadályoztatása esetén *Marterer* altábornagy helyettesíti.

A tábori iratok mérhetetlen tömege, közöttük a harctéri írott parancsok, az ütközetleírások, jelentések, nyilvántartások, harctéri helyzetvázlatok, amelyeket a hadseregfőparancsnokságtól, az egyes seregektől, hadtestektől, hadosztályoktól, dandároktól stb. gyűjtenek össze, a hadilevéltárba kerülnek, ahol *Voinovich* gyalogsági tábornok, levéltári igazgató utasításai szerint rendezik, feldolgozzák és a jövő történetírás számára készentartják. Ezenfelül minden különleges, a pusztá köteleességteljesítésen túlmenő, kitüntetésre méltó cselekedetről az erre felhatalmazott parancsnokok »jutalmazási javaslatot« készítenek.

Böhm-Ermolli Ede lovag, tábornok, a második osztr.-magy. hadsereg parancsnoka.

Magától értetődik, hogy ezeknek az írásbeli jelentéseknek, amelyek a harctér sokféle veszedelmei, fáradalmai és kezdetleges életviszonyai között születnek meg, nincs meg az a hibátlan, hivatalosan szigorú

arculatjuk, amilyent az előírás szerinti szolgálati iratoknál meg szoktak követelni. Némelyik ilyen jelentés valami kis jegyzőkönyvből hirtelen kitépett papirdarabka, amelyre a tiszte az ütközet izgalmától még reszkető kézzel vetett oda néhány plajbással írott sort. A szakadozott, gyűrött kis cédula, amely a formákra sokat tartó békeidőkben, mint valami képtelenség, a legszigorúbb elítélésben részesült volna, most nagy események hírhozója: jelenti egy-egy derék katonának hűségét, áldozatkészségét, hősi szellemét. És ezzel a kezdetleges papirlapocskára értékes okirattá válik, amely a szolgálati létra fokain kézzől-kézre halad s lassanként megtelik a dandárparancsnok, a hadosztályparancsnok, a hadtest- és a hadseregparancsnok, végül pedig a hadseregfőparancsnok jóváhagyásával és névaláírásaival. Így jut el végre Ő felsége íróasztalára. Itt aztán betelik szép rendeltetése. Mindegyik ragyogó kitüntetésnek, amely vitéz tisztjeink mellét díszíti, ilyen jelentéktelen papírlap a forrása.

A vitézségi érem különböző osztályainak adományozási joga a hadseregfőparancsnokságot, illetve a hadseregparancsnokot, az 1915-ben alapított bronzérem adományozási joga pedig a hadtestparancsnokot illeti meg. A vitézségi érmet II. József alapította; eredetileg csak két osztálya volt: az arany és az ezüst vitézségi érem. 1848-ban keletkezett egy alsóbb fo-

Hoen Miksa lovag, vezérőrnagy.

kozat: a másodosztályú ezüst vitézségi érem. Ehhez sorakozik most a fentemlített bronz vitézségi érem, amely azoknak a katonának jár, akiket a hadseregfőparancsnokság, vagy a hadseregparancsnokság dicsérő elismerésben részesített.

Az arany és az ezüst vitézségi érmek birtokosai életfogytiglan pénzbeli járadékot kapnak, még pedig harminc koronát, tizenöt koronát és hét korona ötven fillért havonta. Régebben minden katona csak egy vitézségi érmet kaphatott, amelyet később, ha magasabbrendű éremmel tüntették ki, vissza kellett adnia. 1849-ben azonban Ő felsége megengedte, hogy minden katona mind a három érmet

megszerezhesse. A jelenlegi nagy háborúban már több ilyen mind a három éremmel kitüntetett katonáról tudunk.

A rend- és érdemjelek sorában, amelyeket a háborúban való kiváló szolgálatokért elnyerni lehet, első helyen áll az 1757-ben alapított katonai *Mária Terézia-rend*, amelyet

mint lovag-, parancsnoki vagy nagykeresztet (csillaggal vagy anélkül) adományoz Ő felsége. Erre a kitüntetésre igényt olyan, az ellenség előtt végrehajtott bátor cselekedet adhat, amelyet minden becsület-érző tiszt a legkisebb lelki-furdalás vagy bárki részéről bekövetkező szemrehányás nélkül bizvást elmulasztott volna, amelyet azonban kiváló okossággal, bátorsággal és önként mégis végrehajtott.

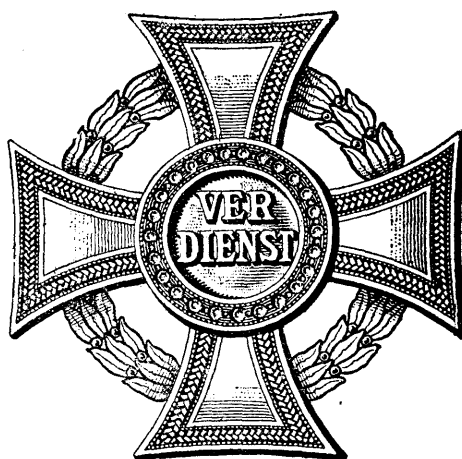
Hasonló igényjogosultság származik okos, a harctéri szolgálatban üdvös tanácsokból, ha a tanácsadó tiszt a tanácsot nemcsak adta, hanem kiváló bátorsággal annak végrehajtásában is segített. A hadi-

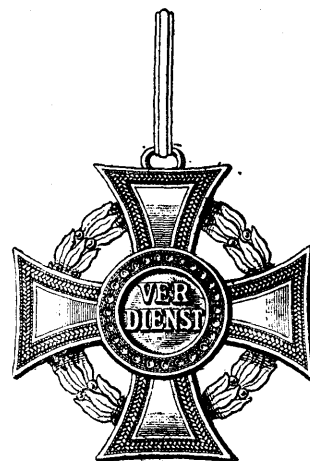
Metzger József vezérőrnagy, a vezérkar hadműveleti osztályának főnöke. Jelfy Gyula févételé.

A katonai érdemkereszt 2. osztály hadiékítmény nélkül.

A katonai érdemkereszt 1. osztály hadiékítménnyel.

A katonai érdemkereszt 2. osztály hadiékítménnyel.

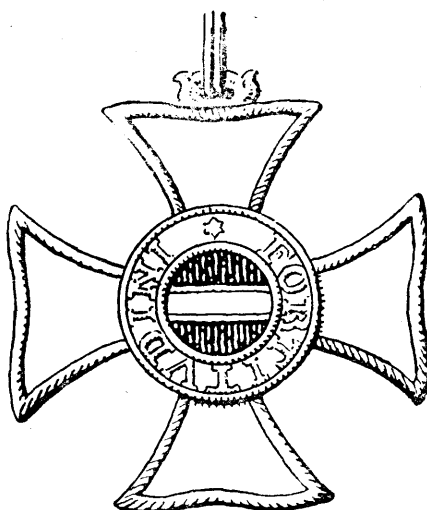
tettet maga az igénylő írja le, de szemtanuknak kell igazolniok.

A rendbe való felvétel szabály szerint a rendkáptalan javaslatára vagy a nagymester által szokott megtörténni. A rendbe való felvétellel, ha a kitüntetett nem nemes, együtt jár az osztrák vagy a magyar nemesség; folyamodásra a rend lovagja megkapja az örökös báróságot. A rend lovagjai és azoknak özvegyei külön rendnyugdíjat kapnak.

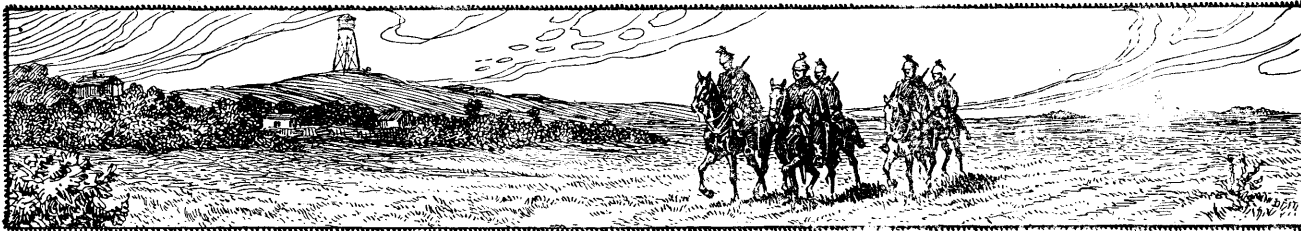
1860 óta a hadiérdemekért külön hadiékítménnyel adományozhatók még a Lipót-rend és a vaskorona-rend, 1914 óta a Ferenc József-rend is, melynek hadi eredetét a vitézségi érem szalagján való viselés jelzi. Ugyanezen szalagon viselik a lelkészi érdemkeresztet, az

ezüst és bronz katonai érdemérmét és az ezüst és arany érdemkeresztet azok, akik hadiszolgálatukért kapják. Az 1849-ben alapított katonai érdemkeresztnek, amelyet 1860 óta hadiékítménnyel láttak el, 1914-ig csak egy osztálya volt. Ez év végén Ő felsége elrendelte, hogy ez a kitüntetés három osztályban adományoztassék. A régi egyetlen osztályból lett a katonai érdemkereszt harmadik osztálya. Az újonnan alapított elsőosztályú katonai érdemkeresztet legelőször Potiorek tábornagy kapta meg a mi hadseregünkben.

A térképekben való roppant nagy szűkséget a bécsi katonai földrajzi intézet fedezi, amely Franck Ottó tábornagy vezetése alatt áll.

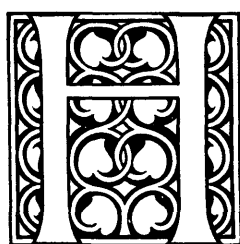

A Mária Terézia-rendjel.

Helbing Ferenc eredeti rajza

HATÁRVÉDELEM. ELSŐ HARCOK.

adviselő államnak a hadüzenet pillanatától kezdve készen kell állania mindenféle támadással szemben. Az ellenséges viszony nem hirtelen tör ki, lassan fejlődik; valójában megvan már akkor, amikor a hadüzenet elkövetkezik.

Az újabb történelemben sok példa van arra, hogy a hadüzenet üres formaság s csak a már fennálló hadiállapotnak hivatalos kihirdetése. Hadüzenet nélkül kezdte meg Japán a háborút Oroszország ellen 1904 január végén s hadüzenet nélkül támadott Oroszország Németországra az Ausztria-Magyarország és Szerbia között beállott hadiállapot nyomán. Természetes tehát, hogy a háborús veszélyben levő államnak első feladata a fenyegetett határok védelme addig is, míg a mozgósított hadsereg felvonul s megkezdí a tulajdonképpeni hadműveleteket.

Az ellenséges főeregeknek azonban idő kell, míg a had-

műveleteket megkezdhetik, ami a csapatok elszórt békeelhelyezéséből folyik. A hadműveletek csak akkor kezdődhetnek meg, ha a csapatok a nekik kijelölt helyeken gyülekeztek s azután a hadműveleti terv szerint a kellő irányban felvonultak. Ez a felvonulás annál több időt vesz igénybe, minél nagyobb területről összpontosítják a csapatokat. Befolyással van erre a vasúti hálózat sűrűsége, a szállítandó csapatok mennyisége és a békeben tett előkészületek is.

A felvonulás, a mozgósítás befejezése után, még a legtökéletesebb vasútkihasználás és legteljesebb békeelőkészületek mellett is legalább 8-10 napot kíván meg a mai tömeghadseregeknél.

A határvédelemre ebben az időben igen nehéz feladat hárul. Meg kell gátolnia ellenséges csapatoknak benyomulását a mi területünkre, lehetőleg meg kell figyelnie a határon túl történő mozgalmakat addig, amíg ezt a feladatot a felvonult hadsereg csapatai veszik át, meg kell aka-

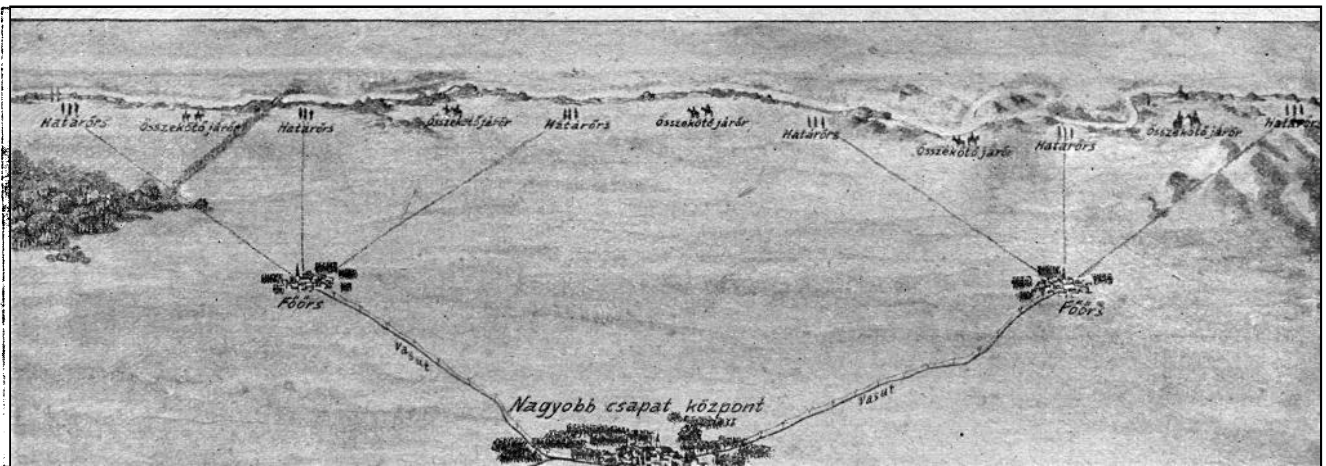

Assmann R. rajza szemtanúk közlése alapján.

Két női ruhába öltözött orosz kémlet föltartóztat az osztrák-magyar határvédelem egyik őrsége.

dályoznia — ez különösen déli határainkon volt fontos — fegyveres bandáknak, kémcsapatoknak, vagy egyes kémeknek átlopózását, szóval szinte légmentesen el kell zárnia a határt mindennemű forgalom elől. A határnak katonai megvédésén és teljes elzárásán — e kettős deffenzív feladaton — kívül, támadó feladat is gyakran kínálkozik a határvédelem számára. Az ellenségnek határaink mentén való előkészületei, egyes fontosabb határpontoknak előzetes biztosítása, távbeszélő- és távíróösszeköttetések létesítése alkalmat adhatnak a határvédő őrségeknek offenzív beavatkozásra is. Az előkészületeket megzavarhatja, az összeköttetéseket szétrombolhatja, az ellenségnek a fontosabb határpontokon való befészkelését meggátolhatja a határőrség ébersége és harci kedve s ezzel nagy szolgálatot tehet a felvonulásnak, amelynek biztosítására szolgál. A határvédelem

képpen hadműveleteknek. A rendszernek alap gondolata ugyanaz, mint amelyet a hadtudomány a hosszan elnyúló folyó- és hegyvonalakra vonatkozóan tanít. Az ilyen messze terjedő vonalakat lehetetlen minden egyes pontjukon olyan erővel megszállva tartani, hogy az ellenség előnyomulását mindenütt egyaránt fel lehessen tartóztatni. Az ilyen eljárás egyrészt roppant csapatmégeket kötne le a hosszúra nyúlt vonal mentén s elvonná ezeket egyéb feladatoktól, másrészt az erők szétforgácsolását jelentené. Az egymástól messze eső csapatok ugyanis éppen a nagy távolság miatt nem működhetnének együtt, ha nagy ellenséges erők egy ponton próbálnák áttörni a védett vonalat. Emiatt megtörténnék, hogy a nagy, de széjjel szórt csapatmégekkel védett vonal mégis áttöretnék. Épp ezért az ilyen nagy kiterjedésű vonalak biztosítása tulajdonképpen nem közvetlenül a vona-

A határőrző csapatok elhelyezése.

a védelmi feladaton kívül a felvonulás ideiglenes elleplezője s az ellenség első szándékainak rögtönzött felderítője: az első függöny, amellyel a magunk szándékait elrejtjük s az első őrszemláncolat, amellyel az ellenség mozdulatait ellenőrizzük.

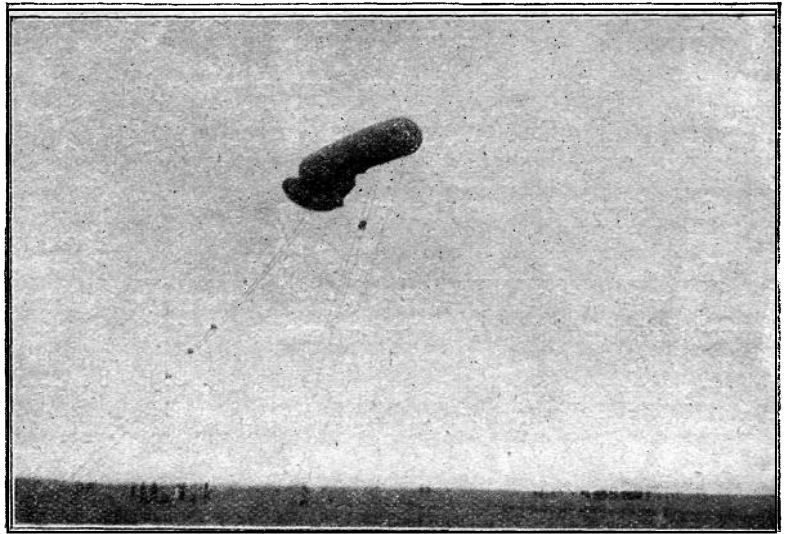
A határok elzárása elsősorban a már békében ott állomásozó katonaság, továbbá különböző határőrcsapatok, fegyveres pénzügyőrsek és erdészek, valamint a csendőrség feladata, melyeket háború esetén kiváltképp népfelkelő elemekkel megerősítenek. A határok megvédésére építették a határmenti erődítéseket is és ez a feladatuk a folyamjáró hadihajóknak, vagyis a flotta hajóinak is.

A határvédelemnek épp úgy megvan az évezredes tapasztalaton és észszerű számításokon alapuló hadászati rendszere, mint a tulajdon-

lon, hanem jóval a vonal mögött történik. Magát a vonalat csak az előőrsök rendszere szerint egymástól kisebb-nagyobb távolságra felállított kisszámú őrségek tartják megszállva, amelyek között az összeköttetést állandóan közlekedő járőrök tartják fenn. Ezek az őrsök, amelyek a határvonalnak egy-egy előre kijelölt szakaszát védik, illetve biztosítják, megszállják a fontosabb forgalmi pontokat, az összes kilátó helyeket, szemmel tartják az előttük elterülő vidéket, esetleg megfigyelő járőröket küldenek a határon túlra is, hogy az ellenséges szándékokról idejekorán értesüléseket szerezzenek. Kisebb támadó csapatokat maguk is feltartóztatnak, nagyobb csapatok közeledéséről értesítik azokat a hátrább fekvő központokat, ahol nagyobb csapatok állanak készenlétben. Ha az értesítés nem történhet idejekorán, akkor az őrsök

a túlerő elől visszavonulnak ama határvédelmi nagyobb központ felé, melyhez tartoznak.

Ezek a hátrább eső központok úgy vannak kiválasztva, hogy onnan a tartalékok az egyes központokhoz tartozó védelmizakasz bármely pontján gyorsan megjelenhetnek, egyben a szomszéd központból, vagy a még hátrább eső főtartaléktól erősítéseket vonhatnak magukhoz. Ezeknek a hátrább eső központi csapatoknak feladatuk a felvonulási vonalak, vasúti kirakodópontok védelme, túlerővel szemben pedig az ellenség előretörésének lassítása és állandó zavarása. Helytállásuk és szívósságuk rendkívül fontos a felvonulás sikere érdekében.

Megfigyelő léghajó a déli határon.
(A szemendriai hegyek kémlelése.)

Müller F. Béla felv. (Kevevéra.)

Osztrák-magyar őrjárat megállít egygyanus szerb parasztot.

Kilophot felv. Wien.

sor kémet — akik álruhában, automobillal próbálták meg bejárni a monarchia területét — sikerült ártalmatlanná tenni. Ez eredmények mellett a határvédelem mindjárt kezdetben megnyugtató és lelkesítő jelenségekkel szolgált katonáink, csendőreink, pénzügyőreink szelleméről, önfeláldozásáról, leleményességéről, elszántságáról és éberségéről.

A kiterjedt vonalak biztosításának ez a rendszere áll a határvédelemre is, amennyiben országhatárok rendszerint ugyancsak hosszasan elnyúló vonalak.

A háború forma szerint [való] kitörése, majd a felvonulás befejezése előtt a határvédelemnek ez a rendszere úgy az északi, mint a déli harctéren egyaránt eredményesnek mutatkozott. Az ellenség kísérletei, hogy fegyveres hírszerzőjáratokkal behatoljanak a mi területünkre, bandák [orv]támadásai kudarcot vallottak határvédelmünk szervezettségén. Ennek köszönhetjük azt is, hogy a mozgósítás és felvonulás napjaiban egész

Őrszolgálat a Száván mőtoros csőnakon.

AZ ELSŐ CSATÁROZÁSOK DÉLEN.

Déli határainkon természetesen megkönnyítette a határok védelmét, hogy folyók és járhatatlan hegygerincek választják el az országot az ellenséges területtől.

Szerbiának határmenti erődítései : Belgrád és Szemendria.

Belgrád érték nélküli, régi erődítmény, melyet még 1718-tól 1739-ig osztrák császári csapatok építettek, nagyobb részét szabadon álló kőfalakból.

Szemendria szintén a Duna déli partján 1432-ben épült, hat méter magas kőfalakkal,

Honvédhuszár járőr.

Welt-Press-Photo felvétele.

oldalazó tornyokkal és mély száraz várakkal. Ellenállási képessége igen csekély.

A földrajzi viszonyok kialakulása szerint a szerb határ elzárása is különböző. Az északi határ természetes akadály-vonalak mentén és pedig Račatól Belgrádig a Száva, majd Veriorováig a Duna mentén húzódik és ez a körülmény egy osztrák-magyar támadóhadjárat esetén Szerbiának nagy előnyére válik. Nem kevésbé biztosítja azonban a mi csapataink felvonulását is. A Duna csak egyetlen helyen, Zimony és Belgrád közt van áthidalva. Ezt a hidat azonban a berlini kongresszus semlegesnek mondotta ki. Így tehát felrobbantása a nemzetközi jog egyenes megsértése.

A déli partról az északira kedvező átkelési helyek : Ram és Vuk.-Gradište. A Száván pedig a déli partról az északira : Ostružnica és

Skela nyujtanak kedvező átkelési pontot. A boszniai szerb határ Lukaig a Drina mentén húzódik, szintén hatalmas akadályokkal, meredek hegyvonulatok között, szűk völgygel. A Drina sehol sincs áthidalva. Egyetlen műút és vasúti híd Visegrádnál, már boszniai területen van és ennek mint főközlekedési vonalnak Szerajevó felé, igen nagy fontossága van. Majd a Tara planina magas gerince húzódik egészen Uvácig, ezután pedig a Lim folyó éppúgy megnehezíti az átkelést, mint a Drina.

A déli harctéren ezek körül a pontok körül és e vonalak mentén voltak sűrű őrláncot a határvédelemre hivatott csapataink; csendőrök, pénzügyőrök, gyalogsági különítmények és a külön erre a célra kiképzett határvadászcsapatok. Természetes, hogy a határvédők tevékenységéből mindjárt az első napokban kisebb összeütközések keletkeztek, amelyekbe azután monitoraink, sőt tábori tüzérségünk egy része is beleszólt.

A szerb határnak megfelelően, ezek a kisebb összeütközések a Duna, Száva és Drina mentén folytak le és mindkét fél részéről az ellenség nyugtalanítása, gyengítése és felderítés volt a céljuk ; a kezdeményezők nagyobb részét a szerbek voltak, amit azonban drágán fizettek meg.

A közvélemény figyelme természetesen elsősorban az ellenséges főváros, Belgrád felé fordult. Miután az ottani gyárakban igen sok osztrák-magyar, Zimonyban pedig

sok szerb állampolgár volt mint munkás alkalmazva, mindjárt a jegyzékünkre adott ki nem elégitő válasz ezeknek mielőbbi kölcsönös kicserélését tette kívánatossá. Erre a véletlen folytán július 25-én este egy a Dunán arra menő román személyszállító gőzös, a »Beszarabia« látzott a legalkalmasabbnak ; a hajójárat azonnal megindult, bár mindenkit nem vihetett mindjárt rendeltetési helyére.

A Duna mentén az első összeütközés mindjárt a hadüzenet napján Temeskubinnál történt, amidőn járőreinkre tüzelni kezdtek egy arra menő szerb személyszállító gőzösről, amely nyilván a partviszonyokat akarta kikémleni, mert rajta ellenséges gyalogság is volt észlelhető. Erre a mi részünkről is puskatúzzel feleltek ; a harc rövidesen, veszteség nélkül ért véget.

Jelentősebb és főleg a nagyközönségre nagyobb hatással voltak az ugyanaz nap éjjel Belgrád alatt lefolyt összeütközések. Július 28-án éjjel egy órakor ugyanis a Dunagőzhajózási Társaság »Inn« nevű hajója a belgrádi vár előtt haladt el, amelyre a várból csakhamar tüzelni kezdtek. Erre a közelben levő monitorainknak kellett beavatkozni és a szerbek tüzéségét elhallgattatnia. A támadás egy félóra múlva szerb részről megismétlődött; egyidejűleg irtózatosszerű detonáció jelezte, hogy a szerbek a belgrád-zimonyi vasúti hidat fel akarták robbantani. Ez azonban csak részben sikerült, amennyiben a hídnak csak a belgrádi oldal felé eső része hajlott le kissé, úgy hogy gyalogközlekedésre még mindig alkalmas maradt. Ez fegyveres beavatkozást követelt s minthogy a csapatok a belgrádi házakból is lőttek, melyeket fedezék gyanánt használtak, monitoraink s később a zimonyi parton álló tarackütegeink erélyes tűz alá fogták a Kalimegdánt, a laktanyákat s egyes löporraktárakat, melyek csakhamar tüzet fogtak. Ugyanekkor a Zimonyban állomásozó szolnoki 68-ik gyalogezred egyik zászlóaljja parancsot kapott, hogy a szerbeknek a híd lerombolására irányuló kísérleteit a hídra való előnyomulással hiúsítsa meg. A zászlóalj Pedtetti őrnagy vezetése alatt rohammal hatolt a hídra egészen addig a pontig — a] hídnak mintegy kétharmadáig —, ahonnan a hírhoz vezető utcákat fegyvereinek tüzevel megtisztította az ellenséges katonáktól és minden további közeledést az éjjel megakadályozhatott. Ez a harc reg-

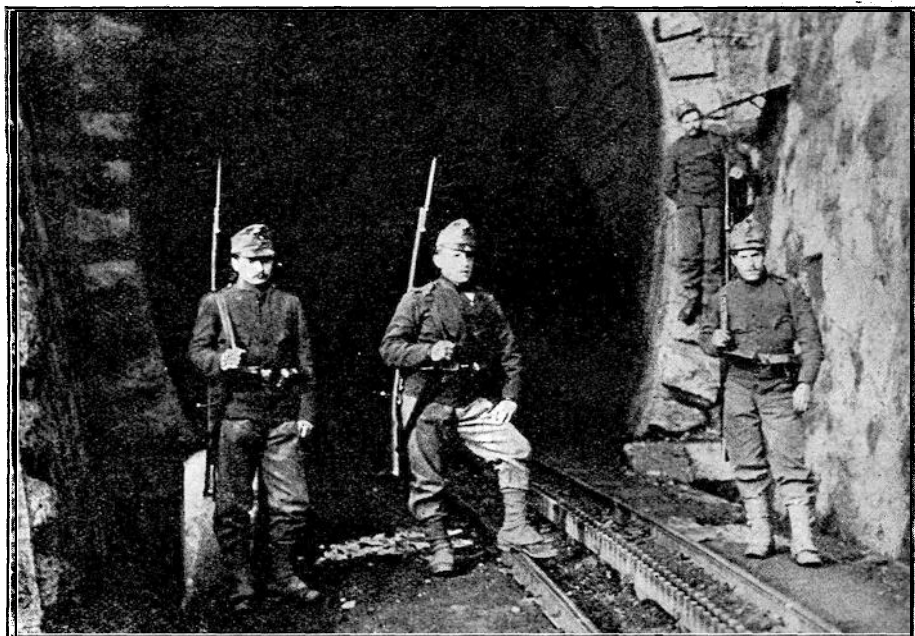

Vasúti híd-őrseg a magyar-szerb határon.

Welt-Press-Photo felvétele.

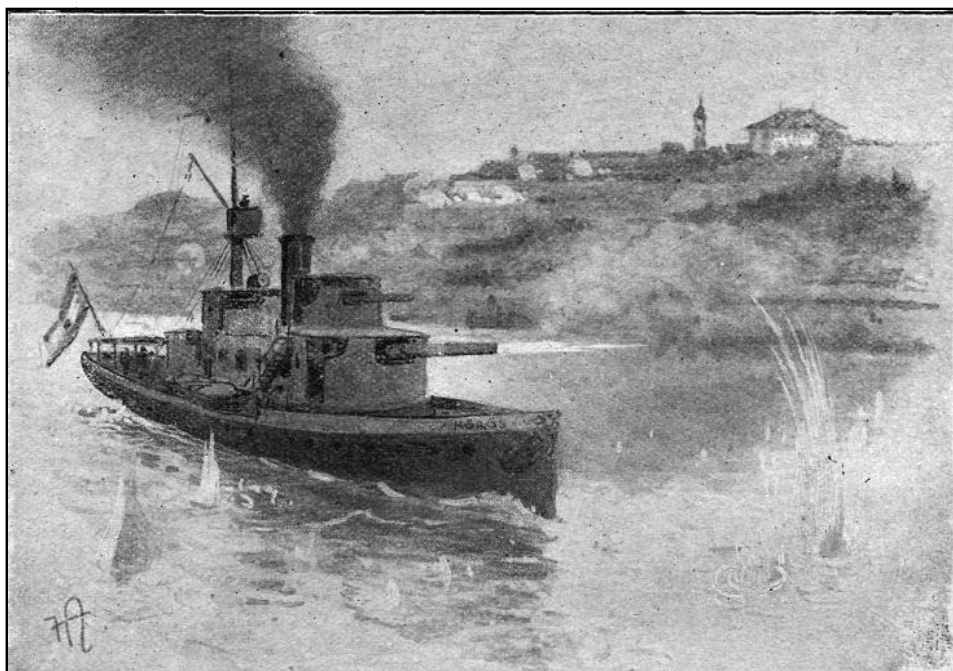
gel félotig tartott el. Utána délután öt óráig csend uralkodott az egész vonalon.

Másnap ismét a szerbek provokáltak és pedig a Belgrád mellett levő Banjica-táborban felállított tüzéségükkel. Ütegeink ezt természetesen nem hagyhatták felelet nélkül, a tüzelés azonban csak egy félóráig tartott. Erre egy repülőgépet küldtünk Belgrád felé,

Osztrák-magyar katonák őriznek egy alagutat.

Welt-Press-Photo felvétele.

A Körös Belgrád partvidékét ágyúzza.

Heyer Artúr eredeti rajza.

amelynek a felderítő szolgálat mellett az volt a célja, hogy a szerb lakosság között pánikot idézzen elő. Ugyanekkor gyalog tűzharc fejlődött ki újra egyik partról a másikra. Ezt a harcot monitoraink hatásosan támogatták. Estefelé csend állott be s az éj sötétjében gyönyörűen volt látható tüzérségünk hatása : több ház és löporraktár vést hirdető fényelégett Belgrádban.

Mi sem mutatja jobban ellenségünk felületét, mint az, hogy a zimony—belgrádi hidat most újból fel akarták robbantani. Nagyobb kárt azonban most sem tettek benne. Ettől kezdve a szerbek kétségbeesett támadása naponta megisméltődött, amelyeket azonban véresen visszavertünk, anélkül hogy veszteségek értek volna bennünket.

Augusztus 4-éig nevezetesebb esemény a Duna mentén nem történt, ezen a napon kilenc órakor reggel »Körös« nevű monitorunk a Száván lefelé hajózott, hogy a túlsó part viszonyait felderítse, közben a szerbek erős ágyútűzzel lepték meg. Ez azonban a Körös páncéljának mit sem ártott, a legénységből senkisé is sebesült meg s a gránátok erőteljesen pattantak le a fedélzetről. A felhívásra tüzérségünk megfelelő választ adott és erős tűz alá fogta az ellenség ágyúit, amelyek csakhamar elhallgattak s négy óráig délután nem mertek megszólalni.

A belgrádi vár ellen intézett tüzérségi 58 tüzünk meglehetősen nagy károkat okozott.

amelyeket a szerbek sürgősen igyekeztek kijavítani. Erre a Zimony-nál felállított flotillánk a Hunyadi-torony magasságából a szabad Dunára futott ki s az ellenséges partot megközelítve, a kijavító munkálatokat hatalmas tüzérségi tűzzel csakhamar megzavarta, sőt a Topsider és Banovo-Brdo erődjein újabb károkat okozott. Derék páncélos hajóink teljesen sértetlenül tértek vissza. Gyönyörűség volt hallani az egymás után következő detonációkat a belgrádi löporraktárakban, amelyeket tűz alá vetünk.

Másnap, 5-én a párviadalnak rövid folytatása volt, ez azonban csakhamar véget ért, még pedig a támadást kezdő szerb ágyúk elhallgattatásával. A belgrádi erődítések jelentékeny sérüléseket szenvedtek s a szerbeknek sok hadiszere pusztult el a robbantó találatok által.

A szerb főváros környékén kívül a Duna egyéb szakaszát is nyugtalanították kisebb harcok. Így mindjárt a hadüzenetet követő napon, július 29-én éjjel Bázias mellett.

E harcok folyamán először észleltek ellenséges kémeket a mi harc vonalunk mögött. A Zimony melletti szőlőkben tetten értek nyolc embert, amint az éj sötétjében messze ellátzó fényjelzésekkel akarták a túlparton levő szerbeket ágyúink állásáról tájékoztatni. A nyolc kémét ártalmatlanná tették s gondoskodás történt a harc vonalunk mögötti terület szigorú szemmel tartásáról is. Velke-Gradistevvel szemben felvonult tüzérségünk két felszerelésben lévő ellenséges gőzhajót tűz alá vett és teljesen megsemmisített.

Efféle epizód nap-nap után fordult elő az Alduna mentén. A nagy haditetteket bevezető e kisebb jelentőségű, de az egyéni önfeláldozás és kockázat szempontjából rendkívüli hőstettek sorából különösen még kettőt emelünk ki.

Az egyik dunai hajóhadunk egy tengerész altisztjének eladdig példa nélkül való vak-

merő cselekedete, mellyel a határőrség fontos hivatásának megfelelően, jelentékenyen megzavarta a szerbeknek ellenünk való készülődését.

Belgrádnál történt az eset. A szerbeknek a hadüzenet pillanatától kezdve az volt a törekvésük, hogy monitorainknak szabad mozgását, amelynek rájuk nézve súlyos következményeitől joggal tarthattak, megakadályozzák. Evégből aknákat helyeztek el a határmenti két folyó, a Duna és a Száva vizébe és különösen a két folyó egybetorkollását teljes aknasorral zárták el. Nyilvánvalóan az volt a céljuk, hogy monitorainknak lehetetlenné tegyék a Szávába való behatolást, egyrészt, mert a Száva medréből a monitorok ágyútüze sokkal hatásosabban érhetne nemcsak Belgrádot, hanem a város mögött elterülő vidéket is, másrészt azért, mert bizonyosnak látszott, hogy az első nagyobb hadműveletek Szerbiának szávaparti szögletében fognak lejátszódni.

Az az aknasor azonban csak akkor felelt meg hivatásának, ha állandóan érintetlen marad. Épp ezért az aknasorra őrségnek kellett ügyelnie, amely megakadályozza a mi csapatainknak minden kísérletét az aknasor

elpusztítására, vagy megbontására. Az ilyen őrség kicsiny létszáma mellett csak úgy teljesítheti feladatát, ha kellő és lehetőleg alig látható védőfedezék mögött foglalhat állást. A szerbek készítettek is közvetlenül a part mentén ilyen védőműveket s augusztus első napjaiban éjjelenként serényen dolgoztak ezeknek teljessé tételén. Megfigyelőink augusztus 6-án hajnalban észrevették a szerbeknek a parton való szorgoskodását. A szerbek szándékával az ott őrködő határkülönítmények s a dunai flotilla parancsnokai azonnal tisztában voltak s parancsot adtak a védelmi munkálat megakadályozására. Augusztus 6-ikán délután 5 órakor a flotilla egyik őrnaszádja odahajózott, ahol a szerbek védőműveinek helyét gyanították. Mikor az őrnaszád mintegy húsz méternyire volt a parttól, a kormányos a vízbe bocsátkozott s három kilogrammnyi ekrazittal a hátán a szerb partra úszott. Mindez olyan csöndben, olyan ügyességgel történt, hogy a szerbek semmit sem vettek észre. A kormányos bedobta az ekrazitot a szerb védőművekbe, meggyújtotta a vele összekötött gyújtószinórt, megvárta, amíg a szikra továbbhaladásáról meggyőződött, azután gyorsan a folyóvíz felé

Egy tengerész hőstette Belgrád alatt.

Heyer Artúr eredeti rajza.

tartott. Közben az ekrazit szörnyű hatással felrobbant. A dörrenésre mindenfelől odafutó szerbek azonnal lövöldözni kezdtek a vakmerő tengerészre, aki a vízbe vetette magát s úszva haladt a naszád felé. A naszád legény-sége természetesen résen állott s mikor a szerbek a part felé rohantak, nagyhatású gyorstüzeléssel állította meg őket és fedezte a kormányos visszaúszását. Mindjárt az első percben látni lehetett, hogy négy szerb elesett és többen megsebesültek, úgy hogy a többi kénytelen volt a robbanás által majdnem egészen szétrombolt védőmű egyik megmaradt fedezéke mögé vonulni. Őrnaszádunk a kormányossal együtt sértetlenül tért vissza a mi partunkra.

Hasonló feladatot oldott meg egy másik vitézi tett, amely jóval Belgrád alatt, az Aldunán esett meg, amelynek jelentőségét azonban a taktikai eredményen felül növeli az a körülmény is, hogy az első olyan haditett volt, amelynél nem pusztán egyes ember, hanem nagyszámú csapat vált ki hősiességével. A határvédelemnek számos feladata között ugyanis van egy, hogy úgy mondjuk, pszichikai feladata is. Olyan magatartást kell tanúsítania, hogy az első fegyveres siker a maga lelkesítő, buzdító, példaadó és versenyre készítető hatásával ne az ellenségnek jusson. Ezért tehát bármennyire kell is óvakodnia a határvédelemnek a kockázatoktól, bármennyire ősi gyakorlati szabály is az, hogy a határvédő különítményeknek ki kell térniök minden kockázat elől, éppen bonyolult feladatuk biztosítása érdekében: mégis nagy érdemet szerez az olyan határőrség, amely a háborúnak már

ebben a kezdetleges szakában is ki tudja csikarni az ellenségtől az első kisebb-nagyobb fegyveres győzelmet. Ez a szempont teszi jelentősebbé az említett aldunai epizódot, melynek a temesvári 61-ik gyalogezred volt a hőse.

Az ezred, mint az Aldunához közel eső helyőrség, természetesen az ellenséges állapot kezdetétől fogva meg volt bízva az Alduna mentén húzódó déli határunk szemmeltartásával és védelmével. Augusztus első napjaiban a határőrségnek azt jelentették, hogy az Alduna szerb oldalán szerb őrségek vonultak fel, figyelik a Dunát s mindenféle hadicélokra szolgáló munkát végeznek, telefont és táviróvezetékét is szerelik. A híradás nyomán hamar határoztak. A rákövetkező éjszakán az ezred két különítménye három hadnagy vezetésével csónakokon átkelt a széles Dunán és meglepő támadással rajtaütött a szerb határőrökön. Az éjszakai vak sötétségben véres tusa keletkezett. A hatvanegyesek puskaagygyal harcoltak s rövid küzdelem után teljesen széjjelverték a szerbeket, akik 36 halott és még több sebesült hátrahagyásával elmenekültek. A mi katonáink közül csak egy esett el és csak három sebesült meg. Magáról a rajtaütésről, mint vitézi tetről, joggal mondhatták el, hogy maga a Dunán való átkelés is vakmerőség volt, mert a szerbek néhány jól irányzott lövése is könnyen elsüllyeszthette volna a csónakot. A két csapat vakmerőségének meg is lett az eredménye. Végigvonultak a szerb parton és minden táviróvezetékét, hidat és pallót elpusztítva, csónakaikon visszatértek a mi táborunkba. Ez volt az első nagyobbféle gyalog-sági siker a déli harctéren. Híre mindenfelé lelkesedést keltett s mint a zimonyi híd megrohanása, úgy ez is bizonyosságot tett háborúban kipróbáltan csapataink harcratermettségéről.

A Száva mentén a vasúti híd felrobbantási kísérleteit s az ebből következő csatározásokat máremlítettük. Ugyancsak 29-én Zimony és Sabác között, Progar mellett mintegy 50—60 főnyi szerb irreguláris banda kísérelte meg a folyón való átkelést, amelyet azonban derék előőrseink meg-hiusítottak.

A Drina mentén. Az Alsó-Drinának kétségkívül katonailag legfontosabb szakasza az a mintegy tíz kilométer hosszú darab,

Égő szalmakazlak elárulják a szerbeknek a mi csapatainkat.

Két határőrvadász hőstette a Drinánál.

Heyer Artúr eredeti rajza.

amely Bjelinától keletre fekszik s melynek mindkét partja szerb kézben van. A boszniai határ helyütt a folyótól nagy ívben nyugatra tér ki. Bjelinán kívül még az az irány, mely felől legkönnyebben lehet Szerbiából Boszniába betörni: Uvactól és Vardistetől Visegrád felé vezet. Már a mozgósítás alatt több ízben tettek kísérletet kisebb szerb bandák és katonai csapatok, hogy ezen a résen Boszniába törjenek be. Csapataink azonban könnyedséggel mutatták meg az utat visszafelé. Így az egész folyó mentén többször fordultak elő csatározások.

Ezek a csatározások nagyobb részben csak a szembenálló határőrsőkre való lövöldözésből állottak a mi részünkről. Szerb részről azonban mindjárt a hadüzenet követő napokban élénk vállalkozó kedv nyilvánult meg a drinai határon is. A szerb sorkatonaság ezekben nagyobb részben csak helytálló szerepet játszott és pusztán arra szorított, hogy a szerb hadsereg mozgékony kiegészítő részét, a komitácsibandákat előbbrejutásukban támogassa.

Ezeknek a bandatámadásoknak többféle céljuk volt: katonai és politikai. Az általános határvédelmi feladatokon felül kém- és felderítő-célokat szolgáltak katonai szempontból. Politikai élük pedig nyilvánvaló, ha meggondoljuk, hogy a száva- és drinamenti vidékeken a szerbekkel azonos nyelvű és fajrokon lakosság él. Ennek felizgatása, a békében megkezdett állam-bontó aknamunkának a háború folyamán való gyümölcsöztetése igen hasznos lehetett volna Szerbiának, mert a saját területünk lakosságának forrongása jelentékeny előnnyel járhatott volna Szerbiára, egyben szerfölött hátrányos lehetett a mi hadműveleteinkre nézve.

Mindezek a szándékok azonban a próbálkozásnál tovább alig jutottak. A július 30-án Bjelinánál megtörtént bandabetörési kísérlet például csúfos véget ért a mi határőreink éberségén. A szerbek tíz halottat vesztek, nálunk csak egy ember esett el. És így történt mindennütt a hadüzenet után való első hét folyamán: a szerbek betörési kísérletei sehol sem sikerültek. Ellenben a mi katonáink számos esetben zavar-

ták meg merész vállalkozásaikkal a szerbek terveit és munkáját.

Kicsiny epizód a nagy háborúban, mégis feljegyzésreméltó, amit két határőrvadász cselekedett a Drina középfolyásánál.

Az ellenség megszállva tartotta a túlsó partot és végezte a maga hadikészülődéseit. Telefonvezetékét vont végig a Drina egész mentében. Ennek a távbeszélővonalnak jelentősége szembeszökő volt, hisz olyan területen húzódott, amelynek minden pontja leendő haretér, védelmi pont a szerbeknek, támadási pont nekünk. Itt a zavartalan telefonvonal kiszámíthatatlan előnnyel járhatott a szerbek számára. A szerbek épp ezért, meg felvonulási terveik okából is (e vidéken van a szerbek egyetlen harántvasútjának végállomása s a nyugati Morava-folyó völgyének nyílása Bosznia felé) különös gondadal őrizték ezt a vidéket s erős osztagokkal tartották megszállva a Drina partvidékét ezen a tájon. Két határőrvadász, Hlousek József és Sin János, ennek ellenére átúszott a szakadékos partú, megáradt és rohanó folyású Drinán. Az éber ellenség a hajnali óra félhomályában is észrevette kísérletüket és sűrű golyózáppal árasztotta el a Drina tükrét és partját. Ám a két derék katona nem riadt vissza. Elérte a szerb partot s a golyózápor közepett szétrombolta az ellenségnek oly fontos telefonvezetékét. A vakmerőség, mellyel vállalkozásukat végrehajtották, a jelentős szolgálat, melyet hadviselésünknek tettek, valóban rászolgált arra, amit

hadvezetőségünk tettükről hivatalosan mond: »E hőstett megérdemli, hogy véderőnk annaleseiben följegyezzék«.

A Drina középfolyásánál volt egy másik nevezetes határharc is. Klotjevác falunál, szakadékos, zeg-zugos, sziklás hegyvidéken, a szerbek mindjárt a hadüzenet után túlnyomó erővel próbáltak előbb belopózni, majd erőszakosan áttörni Boszniába. Egyik határőr-

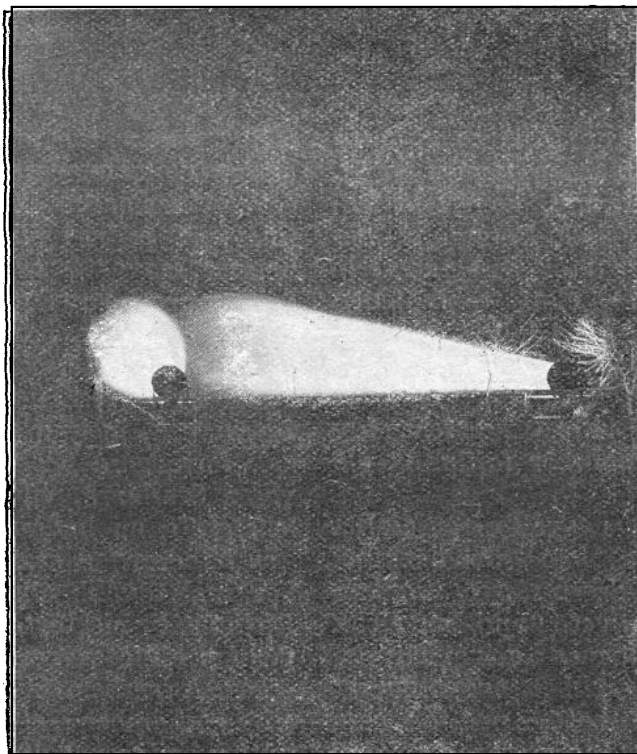
vadászcsapatunk véresen visszaverte a szerbeket, akik közül egy tiszt és huszonkét ember elesett.

Az itt felsorolt epizódokon kívül természetesen állandó csatározás folyt a Drina mentén is, épp úgy, mint a Szávánál és a Dunánál, s e csatározások folyamán nem egy katonánk, csendőrünk és pénzügyőrünk tünt ki bátorságával és leleményességével. Ami ezekben az első háborús napokban annál nevezetesebb volt, mert az általános hadihelyzet szerint a mi déli határőreinknek elsősorban defenzív feladat jutott mindaddig, míg a felvonulásban levő szerbes nagy haderők műveleteiket meg nem kezdik.

Valóban a támadást ezekben a kezdeti harcokban mindenkor a szerbek indították meg.

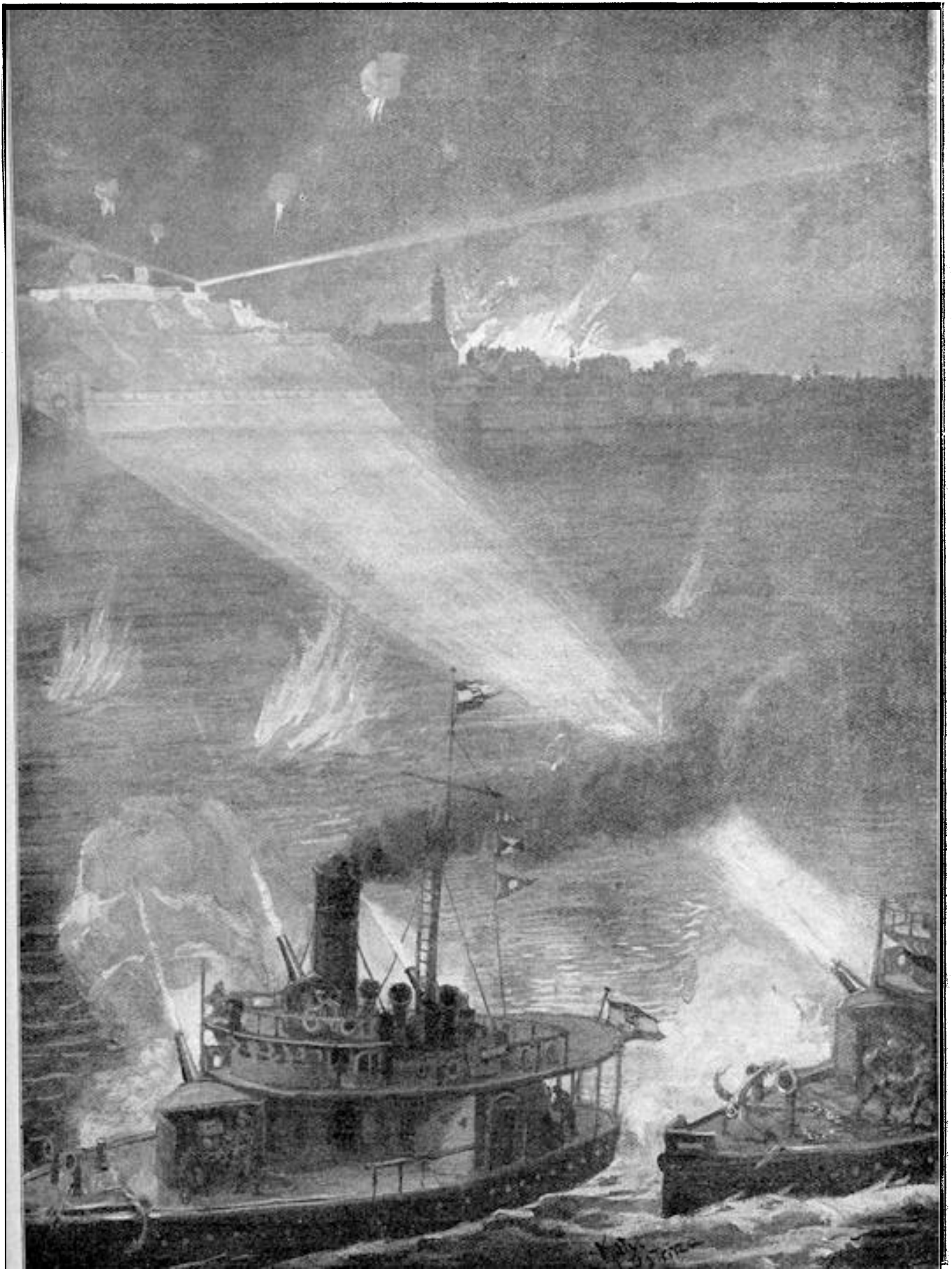
Úgy látszik szükség volt rá, hogy offenzív fellépések és sikertelen támadások révén nyugtassák meg Szerbia lakosságát. Különböző hírek érkeztek ugyanis a Dél-Szerbiában kitört lázadásokról, a Nis és Úszküb közötti vasúti vonal elrombolásáról, sőt az albánoknak Szerbiába való betöréséről is. Az egész ország a legnagyobb aggodalommal nézett tehát a jövő elé. Ezt mutatják azok a kétségbeesett törekvések, amelyekkel idegen hatalmak segítségét akarták maguknak megnyerni.

Oroszország nyíltan fegyveres segítséget helyezett kilátásba, Franciaország tüzérségi anyagot és pénzt ígért. Még attól sem riadtak vissza, hogy Bulgáriát próbálják megnyerni az igazságtalan ügynek. Ez természetesen tökéletesen meghiusult s egyelőre a nagyhatalmak sem nyújtottak egyebet erkölcsi támogatásnál. Régi szövetségese, Görögország sem mozdult meg, ellenben Montenegró, melyet fajrokonni és szövetségi kötelezettségén felül Oroszország épp úgy kezében tartott, mint Szerbiát, július 30-án elrendelte a mozgósítást s ezzel a királygyilkosok segítségére sietett. Ezt augusztus 5-én hadüzenet követte a monarchia, majd Németország ellen.

Reflektoraink Zimonyból átvilágítanak a belgrádi partra.

Bálint János felvétele.

Minden jog fenntartva.

Monitoraink bombázzák Belgrádot.

Oszticza K. rajza.

A HADERŐK FELVONULÁSA.

Szerbiával történt szakításunk után, ami a monarchia közvéleményében a legnagyobb lelkesedésre talált, csakhamar a türelmetlenség jelei mutatkoztak úgy az osztrák, mint a magyar állam népeinek körében. Várva várták Szerbia megbüntetését, hadseregünk benyomulását a bérnyilkosok és komitácsik szülőföldjére. Látták a tartalékosok és a népfölkelés tömeges gyülekezését, gyors felszerelését, a katonákkal megpakolt vonatok tömeges indulását és nem értették, hogy e nagyszerű készenlét, e pontos és megnyugtató mozgósítás ellenére is, nap-nap után telt el már augusztusból is s még sem halatszik hír jelentős katonai akcióról. Majd jöttek szórványosan az apró jelentések kis csetepatékról — a határharcokról —, több száz méter széles folyóvizeken át való lövöldözésről s más effélékről. A katonai dolgokban járatlan közvéleményt nyugtalanság fogta el: azt hitte, hogy valójában történtek már talán nagyobb hadiesemények is, de a hadvezetőség eltitkolja ezeket. A közvélemény természetesen nem tudhatta, mi történik a százezrével elszállított katonasággal. Nem tudhatta, hogy amikor Szerbia ellen a megtorlást elhatároztuk, küszöbön állott már Oroszországgal, sőt az egész ántánttal való háború is. Ma már tudjuk az osztrák-magyar vöröskönyv adataiból, hogy az után a kíméletlen és fenyegető hang után, amelyet Szaszonov orosz külügyminiszter pétervári nagykövetünkkel szemben használt, mikor az nála Oroszország álláspontja iránt érdeklődött, kormányunk tisztában volt azzal, hogy a háború Oroszországgal is elkerülhetetlen lesz. Ez volt az oka annak, hogy azok a száz és száz-ezernyi csapatok, amelyeknek szállítását ország-szerte lelkesedéssel kísérte nemzetünk minden fia, nem a déli hadszíntérre, hanem egész csendben az északi harctér felé vonultak. A mozgósított hadseregnek aránylag csak kis része ment a délvidékre, ahol — bármennyire is szívünk szerint volt ez a szerb háború — világháború esetén mégis csak mellékes ellenséggel lehetett dolgunk.

A közvélemény türelmetlenségének eloszlatására mindjárt a hadiállapot harmadik napján hivatalos kormánynyilatkozat jelent meg, amely megállapította, hogy a monarchia az elutasító szerb válasz előtt semminemű katonai intézkedést nem tett, ennek folytán idő kell a mozgósításra, idő kell a csapatok szállítására, felvonulására. Csak ha mindez megtörténik, akkor kezdődhetnek meg a tulajdon-

képpen hadműveletek. Ez az illetékes tájékoztatás valóban szükséges volt, mert felvilágosította a közvéleményt azokról az előkészítő teendőkről, amelyeknek minden hadműveletet meg kell előzniök, ha a harcot a siker eredményével akarjuk megkezdeni.

Ilyen előkészítő műveletek a háborúban a mozgósítás, majd a felvonulás a seregek gyülekezési helyére, vagy úgynevezett felvonulási körletébe.

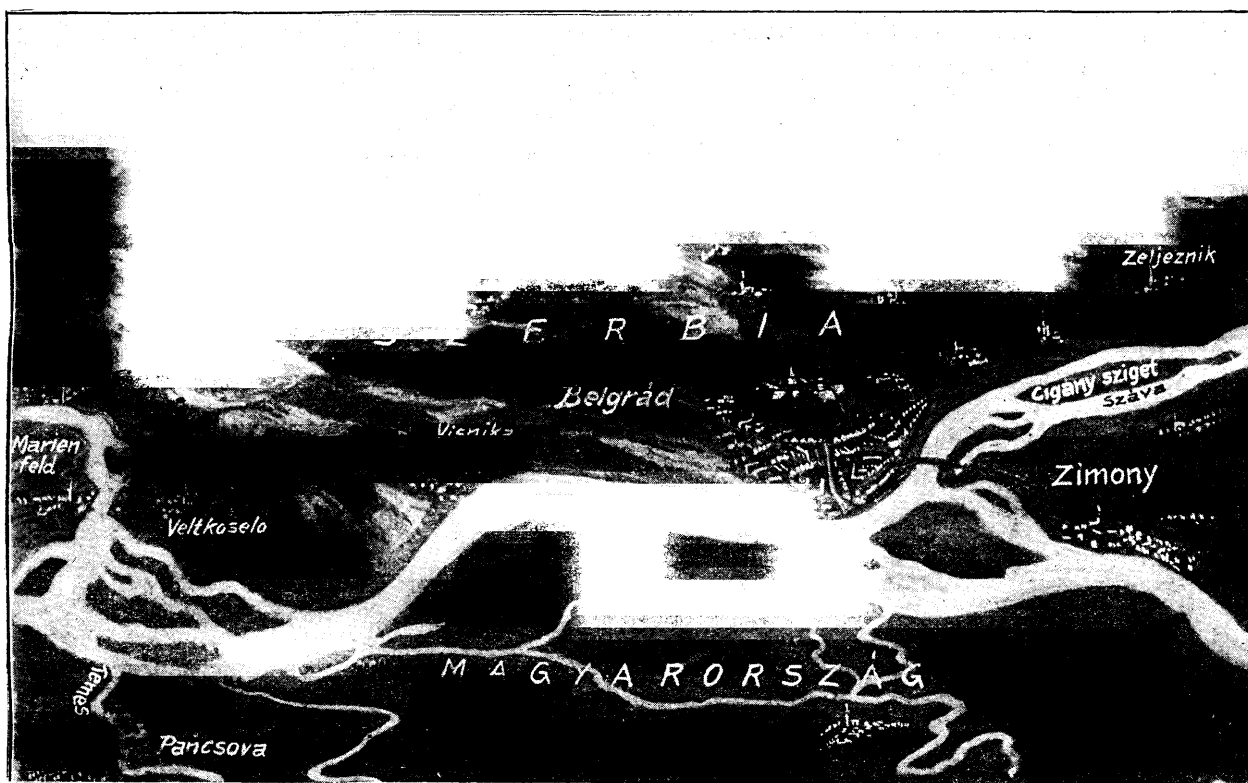
A mozgósított csapatoknak a hadműveletek megkezdésére való csoportosítását a határ mentén katonai műszóval: felvonulásnak nevezzük. Erre a célra természetesen olyan területek felelnek meg legjobban, ahol a csapatoknak jó elhelyezésén kívül az élelmezés sem ütközik nagyobb nehézségekbe. Ilyen területek nagyjából mélyföldek, illetőleg hegyes vidékeken kiszélesedett völgy-talpak és medencék. Tehát nagyobb erők részére a déli hadszíntéren: a Száva és Duna közti mélyföld (Posavina) és a nagy magyar Alföld déli része, illetőleg a boszniai szélesebb völgy-talpak, mint például a Spreča völgye.

A felvonulás a mai modern háborúban vasúttal történik és pedig az összes vonalak legmesszebbmenő kihasználása mellett. Július 28-án, a mozgósítás első napján, valamennyi vasutunkat, valamint a postát és távirót is katonai kezelésbe vették s a polgári forgalom részben, illetőleg a fontosabb vonalakon teljesen megszűnt.

A vasutak sűrűsége természetesen siettetti a felvonulást. Ez a körülmény Szerbiával szemben határozottan előnyös volt ránk nézve. Szerbiának egyetlen vasúti fővonala van, amely Belgrádból Nisen keresztül Üszkübbe vezet. A mi vasútvonalaink ellenben több fővonalba visznek a délvidékre és Boszniába, ahol megfelelő harántirányú vasutak könnyítik meg a csapatoknak szétosztását.

Miután ez idő szerint Szerbia ellen indított támadó-hadjáratunkba még semminemű nagyhatalom nem avatkozott bele, és az osztrák-magyar monarchia Boszniával együtt Szerbiát két oldalról övezi körül, Szerbia kénytelen volt hadseregének főerejét egy hátrább fekvő alkalmasabb területen felvonultatni és szívósabb ellenállásra csak ott tudott berendezkedni.

Ebből kifolyólag, továbbá, mert a főváros az ország északi részén igen exponált helyen fekszik, mindjárt a mozgósítás második napján hírek terjedtek el, hogy a szerbek Belgrádot nem fogják védeni, vagy már fel is adták. Ezek a hírek azonban nem feleltek meg a való-

Belgrád és környékének madártávlati térképe Magyarország felől nézve..

ságnak ; csak annyi tény, hogy a szerb királyi udvar, valamint a kormány még július 30-ikán Nisbe költözött. A kormány fontosabb okiratainak, valamint az udvartartás szükségleteinek csomagolása lázas sietséggel ment végbe s ez valóságos pánikot okozott. A zavart tetézte, hogy a bevonuló szerb tartalékosok s később a mozgósított hadsereg szállítása a vasúti vonalakat nagy mértékben — sokszor épp ellenkező irányban — vette igénybe. Azonkívül, ha tekintetbe vesszük Szerbiának a balkán háború óta megnyúlt alakját és az új-szerb területen a mozgósítás alatt előfordult lázongásokat, kétségtelen, hogy a mi felvonulásunk kedvezőbb körülmények között ment végbe.

Csapataink a hadműveletek megkezdésére már augusztus első napjaiban készen állottak, Szerbiát két oldalról fenyegetve Délmagyarország és Bosznia határán. A délmagyar határok mentén legfontosabb gyülekező hely a Pétervárad (Ujvidék) alatt délre elterülő háromszög volt, melyet Pétervárad, Pancsova és Mitrovica városok, mint sarkpontok jelölnek meg. Az előnyomulás azonban nem kezdődhetett mindjárt. Ezt mindenkor a legalaposabban megfontolják. A terep- és a kölcsönös erőviszonyok, az ellenséges erők csoportosítása és azoknak valószínű haditervei befolyásolják elsősorban.

Ami az erőviszonyokat illeti, Szerbia a háború elején az osztrák-magyar monarchia hatalmas hadseregével szemben csak a defenzívára, a kétségbeesett védelemre gondolhattott mindaddig, amíg egyedül állt velünk szemben. Azt is tudhatta, hogy támadásunk bizonyára északról és nyugatról is egyszerre fog megindulni s így két oldalról átkarolva, támadó hadműveletekbe nem foghat.

Ennélfogva már az első hírek arról szóltak, hogy a szerb hadsereg csak egy hátrább fekvő területen szándékozik szívós ellenállást kifejteni, valamely alkalmas hegyvonulat mentén, ahol egy bármely irányból jövő támadásnak sikerrel ellenállhat. De a mi hadseregünk is kemény feladat elé került. A határ mentén mindenütt hatalmas folyóakadály állta útját, erős, előre elkészített védelmi állások várták és számolnia kellett a fanatikus szerb lakosság elkeseredett ellenséges érzületével is, mely a nemzetközi egyezményeket semmibe sem véve, nem válogatta meg eszközeit és így minden hadműveletet kétszeresen megnehezítette.

Ám a szerbek nyilvánvalóan két dologra építettek: az orosz segítségre és a magyarországi szerbek esetleges felkelésére. De nagyon elszámították magukat, mikor hadműveleteik

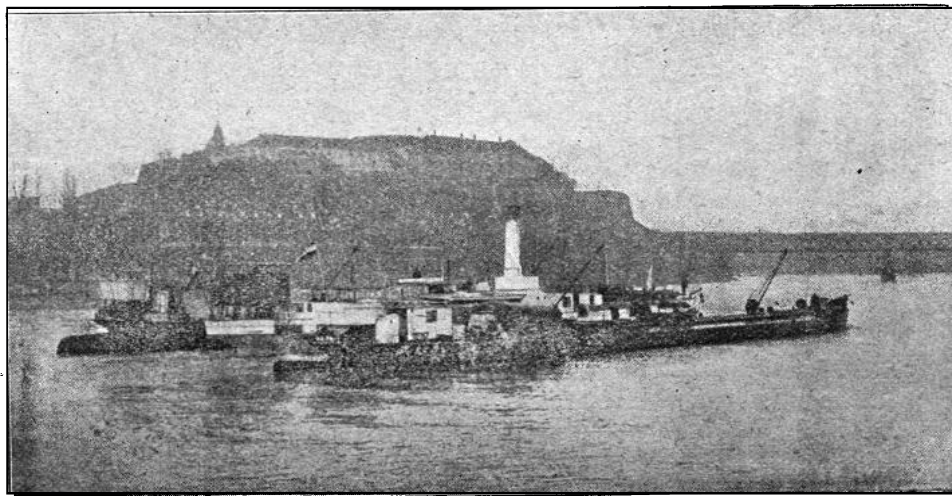
sikerét délmagyarországi szerbjeink hazaárulására alapították. Kétségtelen, hogy az első napokban a bizonytalan helyzet miatt a kormány kivételes rendszabályokra kényszerült, több helyütt fordultak is elő kémkedési és egyéb esetek, egyes vidékeken izgattak is alattomosan, de mindezek csak a háború rendes kísérő jelenségei voltak és rendsza-

Oly hosszú határvonal mentén, mint amilyen monarchiánkat Szerbiától elválasztja — tehát a Duna-vonal Orsovától Belgrádig, a Száva-vonal Belgrádtól a Drina torkolatáig és végül a Drina egész folyása le Bosznia legdélibb csúcsáig —, ilyen hosszú vonal mentén egyaránt túlnyomó erővel csak az esetben léphetett volna fel hadseregünk, ha kizárólag szerb háborúra kellett volna készen állnia. A nagyhatalmak részéről fenyegető bonyodalmak tették szükségessé, hogy a szerb harctéren kisebb, a szerb haderő nagyságának megfelelő seregekkel lépjünk fel s általában való túlerő nélkül törekedjünk a sikerre.

Szerbia földrajzi helyzete kétségtelenül stratégiai előnyökkel szolgált nekünk. Hazánk déli határvonala s Bosznia drinamenti keleti határa, mint egy villának a két ága, fogja közre

Szerbiát. Ez a két ág jelöli meg azt a két oldalt is, ahonnan Szerbia ellen természetes támadási vonal kínálkozik a mi területünkről működő seregek számára.

E viszonyok szerint a legtermészetesebb támadási vonal egyrészt a Száva, másrészt a Drina felől adódott a két folyó közé eső szerbiai szögletnek közrefogásával. A monarchia és Szerbia határának ez a centruma. Minden másirányú támadás ettől a centrumtól messze, félreesett volna. Tehát félreeső lett volna egy főtámadás a Morava völgyén keresztül, amely Szendrőnél (Szemendria) nyílik a Dunára s a Száva szögletétől több száz kilométerre esik. Úgyanígy téves lett volna egy főtámadás csak Belgrádon keresztül, amely szintén oldalt esik a döntő fontosságú Drina—Száva-szöglettől. És téves dolog lett volna csak Bosznia délkeleti határán Uvác—Visegrád tájáról kezdeni támadást. Mindezek a támadó vonalak ugyan alkalmasak arra, hogy a központi hadműveletek haladása folyamán felhasználtassanak, mint a Száva—Drina-szögletből való főhadművelet kiegészítő mozdulatai, de magukban együtt, vagy külön-külön sikerre nem vezethetnek s az operáló hadsereget nagy kockázatnak szolgáltatják ki. Emellett elvonják a haderőt olyan területekről, amelyeket az ellenség betörésétől megóvni a

Pétervárad.

•Kilophots, Wien felvétele.

bályaink súlya alatt mindjárt összeomlottak. Csapataink hőstetteinek egész sorozata bizonyítja, hogy a monarchia katonái nemzetiségi különbség nélkül, akadályt nem ismerve vették ki részüket ebből a gigászi küzdelemből.

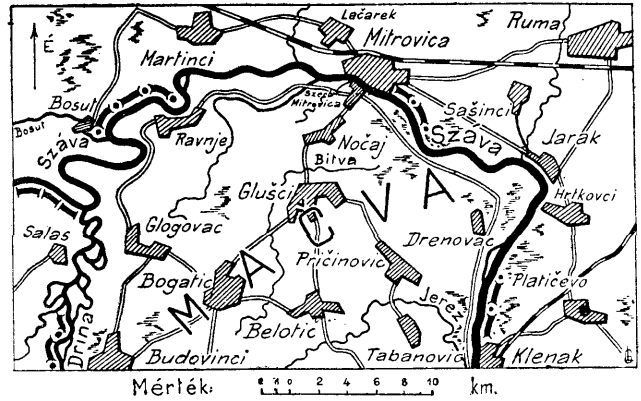
AZ OFFENZIVA TERVE.

A Szerbia elleni támadó hadműveletre első útmutatást épp úgy a támadás céljának — ezúttal a szerb államterületnek — földrajzi fekvése, határviszonyai, közlekedési útjai és vasútai adtak, mint minden egyéb hadműveletre. Mindennemű hadműveletnek évezredes tapasztalatból kialakult alapelve az, hogy hacsak nem léphetünk fel a harc vonal minden pontján egyaránt túlnyomó erővel, igyekeznünk kell a ránk nézve legfontosabb és az ellenségre legkényelmetlenebb ponton halmozni fel erőink tömegét, míg a többi pontokon csak éppen annyi erőt tartunk, amennyi az ellenség foglalkoztatására, lekötésére, vagy esetleges ellentámadásának feltartóztatására elegendő. Ilyetén feladatuknál fogva ezeket a csapattesteket lekötő, néha helyálló csoportnak nevezhetjük, szemben a fent említett csapattestekkel, amelyeknek támadó- vagy áttörőcsapat a nevük.

hadsereg feladata. Ennek a gondolatnak felel meg a Drina—Száva-közére irányuló támadás, mely offenzív előnyei mellett magában hordja természetszerűen a Drina egész északi folyása és a Száva mentén fekvő vidékek fedezését is.

Szerbia részéről természetesen nem maradt el a törekvés arra, hogy hadseregünket e természetes támadási irányok elhagyására kényszerítse. A Drina északi folyása és a Száva medre a mögötte fekvő hegyvidékekkel, illetve mocsárterülettel alkalmas és hálás védelmi vonalul kínálkozott a szerbeknek. Ennek folytán a szerb hadvezetőség idehelyezte harcvonalaának lekötőcsoportját, a támadó szerb erőcsoport elhelyezését és szándékait azonban bizonyos erőltetett műveletekkel idő előtt elárulta. Mindjárt a hadüzenetünket követő napokban szerb csapatok igen élénk tevékenységet fejtettek ki a bosnyák határnak a Drina középfolyása által jelzett részén, valamint a régi Szandzsák felé eső határvonalon. A Szerbia nyugati részén harántul áthaladó nyugati Morava völgye vasútvonálával együtt Uzsicénél torkollik ki a Drina vidékére. Innen, valamint Novaváros délibb vidékéről kitűnő előnyomulás kínálkozik a Szerbia felől harántirányban a Drinába ömlő három folyóvíz, a Crni Rzav, az Uvac és a Lim-folyó, majd pedig a Drina boszniai partján túl a Praca völgyén keresztül Bosznia-Hercegovina fővárosa, Sarajevo felé, Visegrad—Rogatica és Uvac—Rudó városokon keresztül.

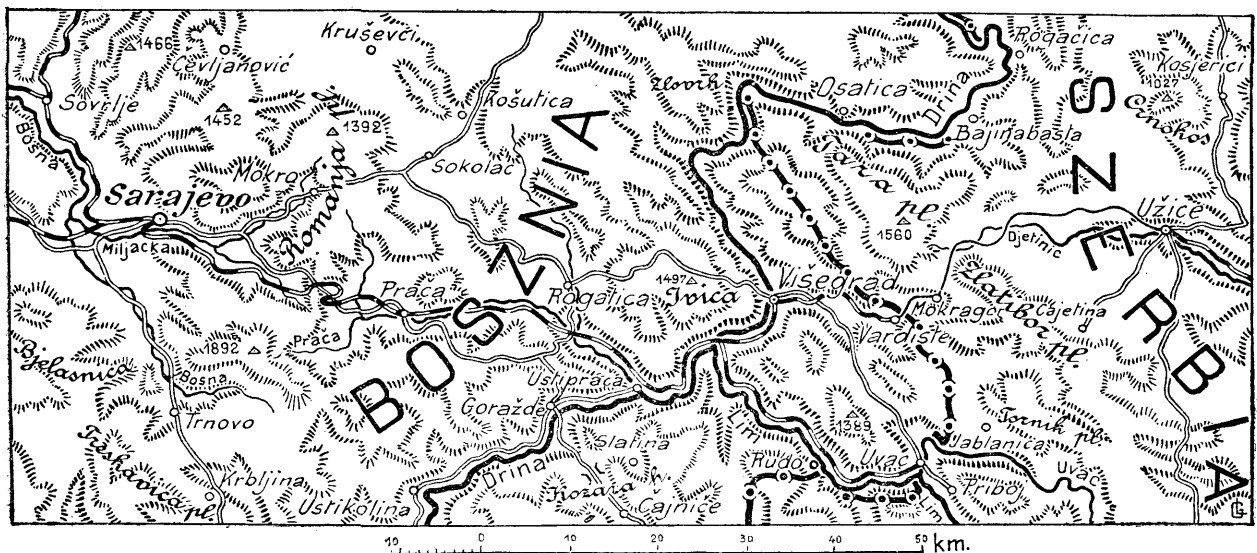
Még nyilvánvalóbbá vált a dolog augusztus hó 5-én, amikor közvetlenül a montenegrói hadüzenet előtt nagyobb csapatokkal át-törést kíséreltek meg a Várdiste—Rudó bos-

A Száva-Drina szöglet.

»A Nagy Háborús eredeti rajza.

nyák határvonalon, míg a montenegróiak Trebinje felé próbáltak előnyomulni a nemzetközi jog súlyos megsértésével. Ettől fogva a montenegrói csapatok a maguk külön, Dalmácia és Hercegovina ellen folytatott hadműveleteiken kívül az egykori Szandzsák határain nagyobb-részt együtt vagy párhuzamosan működtek a szerbeknek ezzel az offenzív déli szárnyával. Ezekből a támadásokból, amelyek augusztus második hetében folytatódtak s melyekhez a montenegróiak a maguk részéről a Focsa felőli támadásokkal csatlakoztak, nyilvánvalóvá lett Szerbiának Sarajevo ellen való támadó szándéka. Épp ezért Sarajevóban augusztus 8-án, szombaton, kihirdették az ostromállapotot, magát a várost táborerődnek nyilvánították, amelynek kormányzását Haala vezérőrnagy mint várparancsnok vette át. A parancsnok korlátozta a városba való bejutás lehetőségét, a nyitvamaradó három kaput katonai ellenőrzés alá

A boszniai határterület térképe Visegrad és a szerb Uzsicé között.

»A Nagy Háborús eredeti rajza.

helyezte s azokat a lakókat, akik a városban akarnak maradni, arra kötelezte, hogy ellenséges támadás esetére 40 napra való élelmet szerezzenek be. Egyebekben pedig hadvezetőségünk, számolva saját terveivel, a sarajevoi vonalak védelméről a rendelkezésére álló erő arányában gondoskodott anélkül, hogy a mi földrajzi helyzetünk adta kétoldali átkarolás előnyét feláldozta s a természetes tervtől eltért volna.

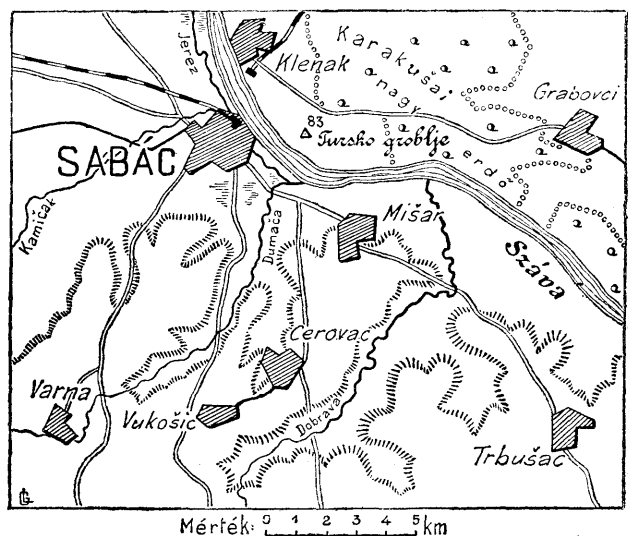
Az volt csak a kérdés, milyen feladatot szabjanak meg déli haderőink számára: támadó vagy védő feladatot. Hogy a kettő közül melyiket kell és lehet választani, azt a nemzetközi helyzet s különösen Oroszországgal való fenyegető hadiállapotunk alakulása szabhatta csak meg. Ezenfelül tekintetbe kellett venni, hogy az előző évi balkáni háborúban megedzett és diadalmas szerb hadsereget nem volt tanácsos teljes érintetlenségben meghagyni a monarchia déli határán. Fontos volt ez külpolitikai szempontból — hogy a balkáni népek előtt erőnket megmutassuk — és katonai szempontból — hogy a szerb hadseregre csapást mérjünk addig is, míg az északi nagy hadszíntéren való sorsdöntő mérkőzésünk megengedi azt, hogy a déli ellenséggel is leszámoljunk.

Mind e szempontok vezethették hadvezetőségünket, amikor az offenzív fellépést határozta el azzal a szándékkal, hogy az első lesújtás után, ami a déli határainkon való ellenség erejét gyengíteni fogja, a délre rendelt haderők egy részét is északra viszi. A számítás alapjául az szolgált, hogy az orosz ropant túlerő felvonulása több időt vesz igénybe, mint amennyire nekünk szükségünk van, hogy a szerbeken rajtaüssünk s az első csapás után erőink egy részét visszavonva, az északi harcra felszállítsuk.

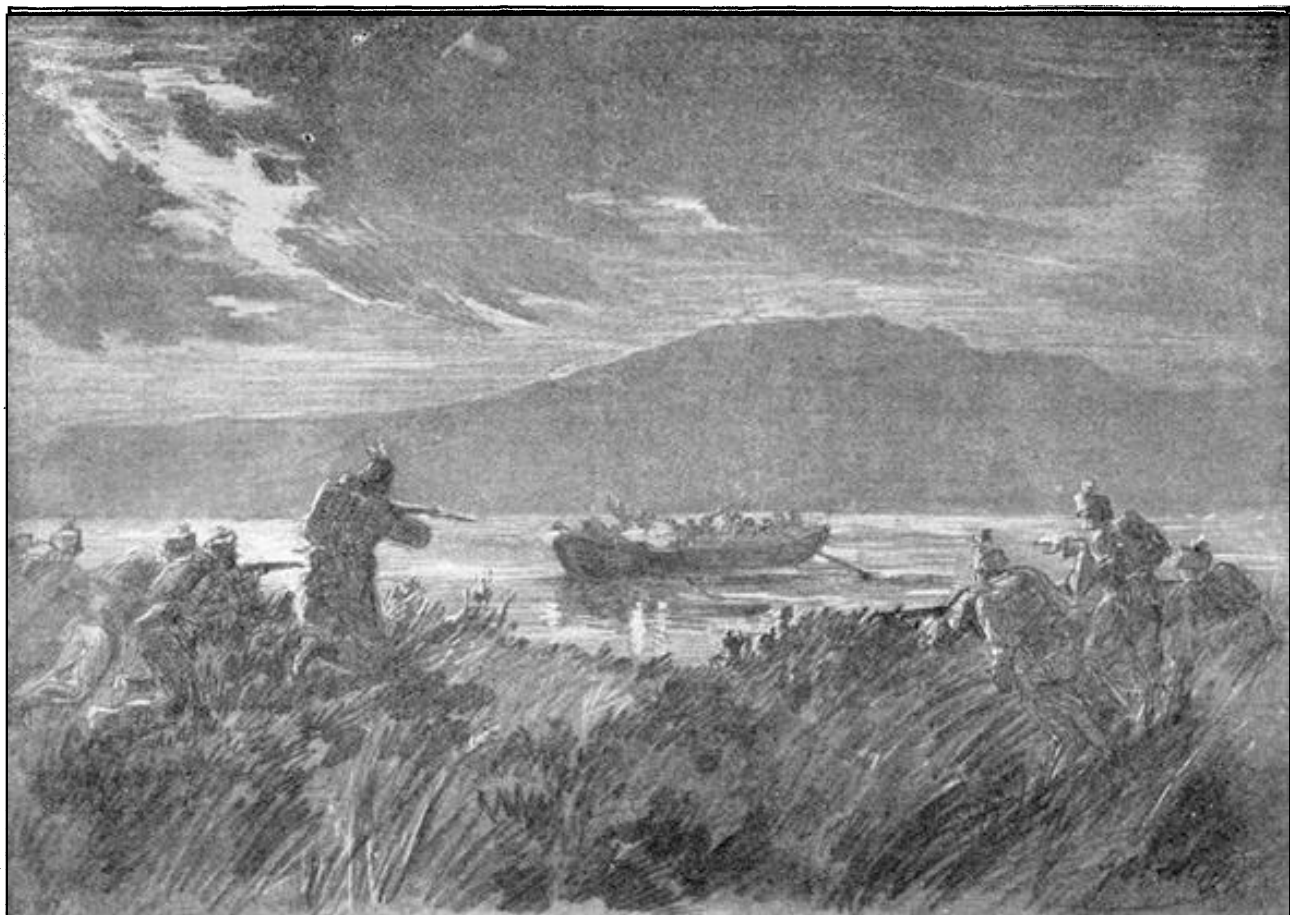
A részletes mozgósítás harmadik és negyedik napja közötti éjszakán, tehát július 30-ika és 31-ike között kezdődött meg a csapatok szállítása a déli harcra, ahol a Szerbia elleni rövid támadó hadjáratra három hadseregünk vonult fel: a Böhm-Ermöllí vezérelte második hadsereg, mely állott a budapesti 4-ik hadtestből, a temesvári 7-ik hadtestből és a 20-ik honvédgyalogsztályból: a Frank Liboriusz gyalogsági tábornok vezette ötödik hadsereg és végül a Potiorek tábornok közvetlen parancsnoksága alatt álló hatodik hadsereg, mely Bosznia-Hercegovina és Dél-Dalmácia csapataiból alakult. Ezek a felvonult szervek seregtettek átvették a határvédelmi különítményektől most már a felderítés feladatát. Lehetőség szerint tisztázni kellett

ugyanis az ellenség erőinek eloszlását, csoportosítását, ami kétféle módon történt meg. Az egyik a hadászati régi eszközeivel, hírszerző járőrök, kémjáratok és úgynevezett felderítő különítmények kiküldésével történt. Ezek a rendszerint kisszámú csapatok vagy őrzőjáratok behatolnak az ellenség területére, lehetőleg észrevétlenül figyelik meg állásait, felvonulásának irányait, esetleg harcra vezető előnyomulásokkal is kipróbálják, hogy az ellenséges harc vonal különböző pontjain milyen erők vannak jelen.

A déli harcra a jelentékeny folyami akadályok miatt aránylag kisebb mértékben folyt ez a fajta felderítés. Annál nagyobb szolgálatot tettek a repülőgépek, amelyek pár óra alatt több száz kilométernyi szerb terület felett repülve el, bepillantást nyertek az ellenséges felvonulás mélyébe. Ezen felderítőszolgálat, valamint a határon való szerb mozdulatok adataiból kialakult az a kép, hogy a szerbek a Száva-Drina-szögletben védelmi állást foglalnak el, ellenben délen támadó szándékaik vannak. Itt tehát két egymástól messzeeső ellentétes offenzív gondolat állott szemben egymással. A mi támadási szándékunk Szerbia stratégailag egyik legfontosabb része ellen irányult azzal a céllal is, hogy a magyarszlavon határok közelében gyülekezett szerb csapatokat hátrább szorítsa. A szerbek offenzívája egy katonai szempontból mellékharctérre irányult, a monarchia legdélibb csúcsát képező terület ellen, amelynek központja Sarajevo. Ennek az offenzívának még sikere esetén sem lehetett döntő jelentősége a déli harcra való helyzetünkre, ámbár a szerbeknek

Sabac környékének térképe. A Nagy Háború eredeti rajza.

A kecskeméti 38-ik gyalogezred Csernus nevű szakaszvezetője hét emberrel megakadályozza 50 szerbnek a Száván való átkelését Jakovándl.

Glock Tivadar 38-ik gyalogezredbeli századosnak a helyszínén készült rajza.

szemlátomást kedves volt, nem annyira katonai, mint inkább politikai okokból. A szerbek lakta boszniai vidékek elárasztása, a régi szerb hódító ábrándnak, Bosznia elfoglalásának megvalósítása, a trónörökös gyilkosainak, Principnek és társainak kiszabadítása izgathatták a hatásvadászó szerb politikát.

A mi támadó tervünk iránya ellenben döntő hatású lehetett a déli harctéri helyzet további alakulására s alkalmas arra, hogy a szerbeknek súlyos veszteségeket okozzon.

ÁTKELÉS A SZÁVÁN. SABÁC BEVÉTELE.

Támadó hadjáratunk megkezdéséhez mindekelőtt nagy természeti akadályokat kellett legyőznünk. Hatalmas folyók: a Duna, Száva és Drina választottak el bennünket az ellenségtől; ezeken kellett először átkelni, hogy Szerbia belsejébe hatolhassunk. A támadó hadműveletek megkezdésére tehát emiatt is különös előkészületek voltak szükségesek.

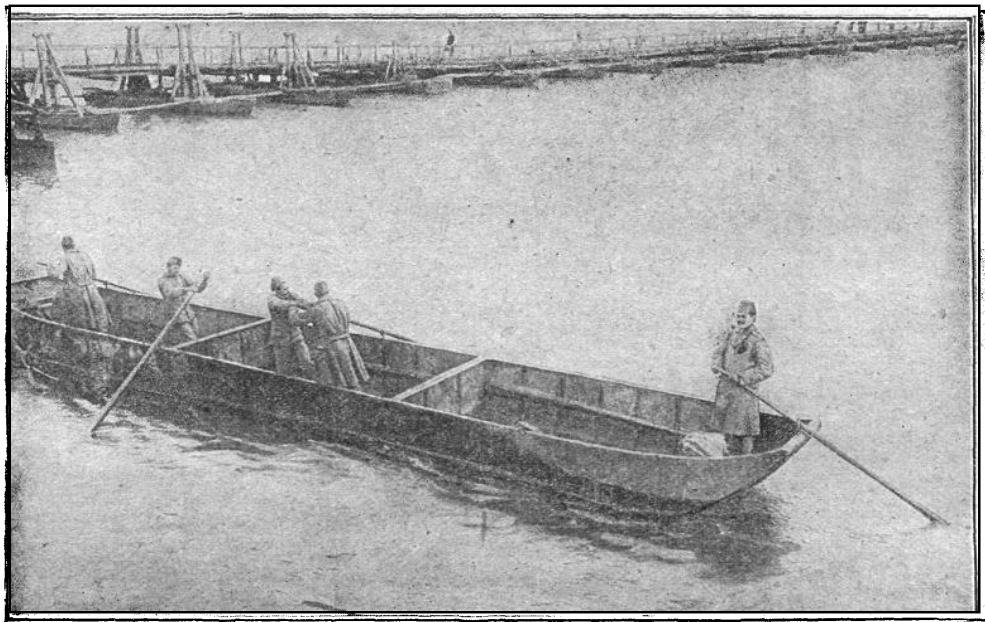
A folyón való átkelés az ellenség közelében amúgy is a legnehezebb vállalkozások közé tartozik. A hadtörténelem ugyan alig tud rá példát, hogy ilyen átkelés nem sikerült volna, ha a kellő számításal hajtják végre; viszont azonban igaz, hogy minden ilyen átkelés sok áldozatot követel. A feladat tehát elsősorban az, hogy ennek az áldozatnak nagyságát csökkentsük. Épp ezért többnyire csak éjjel szokták végrehajtani olyképpen, hogy az átkelési helyet gondosan megválasztják, a szándékot ügyesen leplezik és az ellenséget félrevezetik. Rendszerint több helyen és feltűnő előkészületekkel színleges átkelést kell rendezni s az ellenséget teljes bizonytalanságban tartván, a főszereg egy részét nem várt helyen csónakokon, hajókon a túlsó partra kell szállítani. Az így áthajózott csapatok feladata aztán, hogy az ellenséges ellenállást a túloldalon megtörjék és a híd verését lehetővé tegyék.

Ezeknek a csapatoknak feladata rendszerint emberfeletti és helyzete mindenkor nagyon kockázatos. Ha ugyanis az ellenség félrevezere-

tése az átkelési hely tekintetében nem sikerül s e révén nagyobb ellenséges csapattek idejekorán érkezhettek a mi kiválasztott átkelési helyünkhöz, akkor könnyen megtörténhet, hogy az ellenséges folyamparton lábát megvető csapatunk, mely a szélesebb folyó-

lyet napokon át való elleplező hadműveletek és csatározások előztek meg, különösen a Duna és a Száva partján azzal a célzattal, hogy az ellenséget félrevezessük és bizonytalanságban tartsuk a felől, hol tervezzük a valóságos átkelést.

A Zimony és Mitrovica városok között majdnem félkört alkotó Szávafolyón több természetes átkelési hely kínálkozik és pedig: Mitrovicánál, Klenák és Sabác, Kupinovo és Drenovácánál stb. Mindezekben a helyeken színlelt átkelési kísérleteket kellett tenni az ellenség félrevezetésére. Az osztrák-magyar második hadsereg, mely a Száva vonalán állott, augusztus tizedikén és tizenegyedikén kezdte meg valójában ezeket a leplező műveleteket. Feltűnően csoportosította a csapatokat Kupi-

Bosnyákok hidat vernek a Száván Klenák és Sabác közt.

víz által teljesen el van szigetelve többi csapatunktól, vereséget szenved, mielőtt még megépült volna a híd, melyen a többi csapat átkelne, vagy mielőtt a már kész hidon a megfelelő számú csapattek átvonulhattak volna az első támadó csapatunk támogatására. Az ellenséges földre először átkelt csapat győzelmes helyállása tehát döntő jelentőségű, Veresége vagy lehetetlenné teszi a hidverést s ezzel nagyobb csapattek átkelését, vagy magát a hidon való átvonulást akadályozza meg, mert e vereség által a hídfő védtelenül marad s az ellenség által könnyen elpusztítható, mert hisz a hidon átvonulóban levő, összesűfolt csapatok maguk semmiképp sem védekezhetnek.

Hadseregünknek a hidverésre már békében összeállított hídfelszerelése van, melynek alkatrészei kocsikon szállíthatók: egy ilyen »hadihídkészletből« rövid idő alatt 53 méter hosszú hidat lehet verni. A munkálatokat külön erre a célra iskolázott páratlan ügyességű utászcsapatunk végzik.

Az osztrák-magyar hadsereg 1914 augusztus 11-ike és 12-ike között való éjjel kezdte meg támadó előnyomulását, offenzíváját, ame-

novo körül, mely a Száva félkörvonalának körülbelül a közepén van, Kupinovótól észak felé Pecsinesi községig tüntetőleg gyülekeztek a csapatok, amelyek azután még tizenegyedikén megindultak keleti irányban a Szávának az Obrenovac község által jelzett folyamszakasza felé. A feladat az volt, elhitetni a szerb hadvezetőséggel, hogy az Obrenovac és Zimony—Belgrád közé eső Száva-szakaszon akarunk áttörni. Ez a terv annál hitetetőbb volt, mert attól a ponttól fogva, ahol a Száva félköre Obrenovacnál északra kanyarodik, Belgrád és a környékbeli terület épp úgy benyúlik Magyarországra déli határai közé, mint a Drina—Száva-szöglet. Természetesnek látszott tehát az a szándék, hogy egy Belgrád háta mögött való ilyen áttöréssel elvágjuk a Belgrád és környékén levő szerb csapatokat hátulról s egyenesen előnyomulunk Szerbia belseje felé. A szerb hadvezetőség, nyilván megtévesztve a színlelt hadművelet által, részben arra felé csoportosította előretolt határőreinek egy részét. A másik rész a Drina északi folyása mentén Bosnia határára foglalt állást, mert ötödik hadseregünk azon a vidéken a Bjelina és Zvornik közötti vonalon

hasonló tüntető tevékenységet fejtett ki. Ám a mi csapataink még ugyanaz éjszaka nagyrészt visszatértek ugyanazon az úton, amelyen kelet felé elindultak, sőt erőltetett menetelésben — egy-egy csapat negyven-ötven kilométert megtett — most már nyugat felé haladtak Klenák szávamenti községhez, amely Sabáccal szemben van. Ide és egyéb átkelési pontokhoz vonultak a Száva parttól távolabb eső központi fekvésű községekből is a csapatok, s mialatt a Száva más pontjain is hasonló el-leplező műveletek folytak le, tizenkettedikén, részben való mozgósításunk tizenhetedik napján megtörtént a szerbekre nézve meglepő hadművelet.

Ezen a napon egy mindhárom fegyvernemből (gyalogság-, lovasság- és tüzérséghől) összeállított csapat (katonai műnyelven »különítmény«) azt a feladatot kapta, hogy éjnek idején erőszakolja ki a Száván való átkelést. Mind e hadműveletekről, amelyek a Száva és a Drina mentében több helyütt egyszerre folytak, a nagy nyilvánosság semmit sem tudott. Csak az augusztus 13-án este kiadott vezérkari jelentésben történik utalás arra, hogy valami készül a déli harctéren. Ez a jelentés ugyanis utolsó pontjában ezt adta hírül:

»A délkeleti eseményekről, a még kívánatos titoktartás okából, konkrét adatok ma sem bocsáthatók még nyilvánosságra.«

Amikor ez az első hivatalos célzás a nyilvánosság elé került, akkor már megtörtént az első nagyobb összecsapás a déli harctéren, még pedig szerb földön: csapataink Klenák szlavóniai község mellett, Sabáccal szemben, átkeltek a Száván, behatoltak Szerbiába s már az ellenség földjén vívták első csatáikat, a további csapatok átkelésének biztosítására.

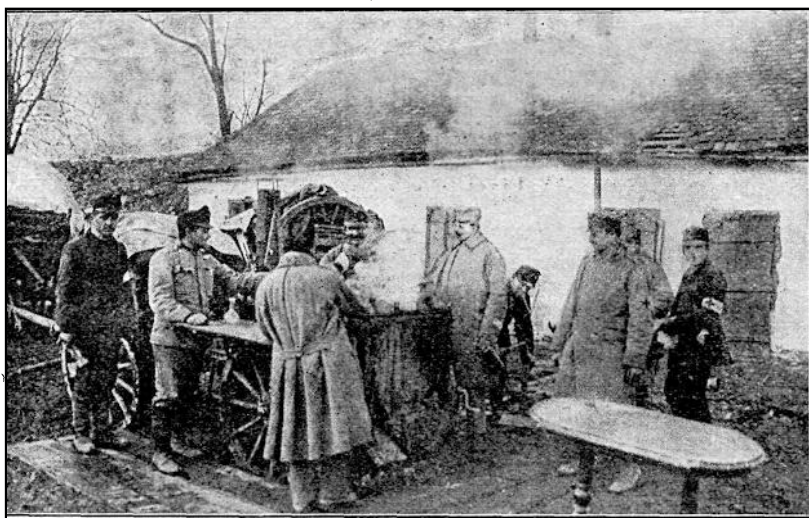
Augusztus 11-ikén, kedden éjjel tizenegy órakor kezdték a merész vállalkozást, miután előbb tettenértek néhány árulót, akik az éjszaka sötétjében a mi csapataink háta mögött húzódó dombokról, meg a Klenák közelében levő kolostorból fényjeleket adtak a túlparton levő szerbeknek. Az árulókkal a hadijog értelmében gyorsan végeztek, s hogy a szerbeknek ne legyen idejük az esetleg sikerült fényjelzések nyomán ellenintézkedéseket tenni, azonnal megkezdték az átkelést.

Az ellenség gyilkos tüzelése mellett is

halálmegvetéssel eveztek át utászaink az előkészített pontonokon és bámulatos gyorsasággal szállították szerb földre előcsapatainkat. A szerbek tüzelését a mieink nem viszonozták, mert attól tartottak, hogy az éj sötétjében megvillanó lövések elárulják helyzetünket. Ez az óvatosság tényleg üdvösnek bizonyult, az ellenség a vak sötétségben nem tudta megítélni, hogy hol mennyi erő lehet és hol fog a főerő átkelni. Így rövid kézítása után futva menekült vissza.

A partraszállott csapatok most már ellenséges területen ásták be magukat a földbe és élénk tüzelést kezdtek a visszavonulókra. Majd szuronyrohammal egyre előre haladva annyira hátraszorították őket, hogy a hídverést lövéseikkel már nem zavarhatták. A hátraszorított szerbekkel való állandó tüzelésnek védelme alatt kezdődött a hídverés. Ez se tartott soká. Alighogy állott a híd, egymás után vonult át rajta a sok gyalogszázad, egymás után fejlődött a túlsó oldalon rajvonalba és nyomult előre mindinkább beljebb az ellenséges területre. A gyalogság előnyomulását az innenső parton felállított tüzérségünk lövései eredményesen támogatták, úgy hogy 12-én, tehát még aznap, az osztrák-magyar hadsereg legelső hősei — József királyi herceg hadosztályának csapatai — bevonulhattak Sabácba.

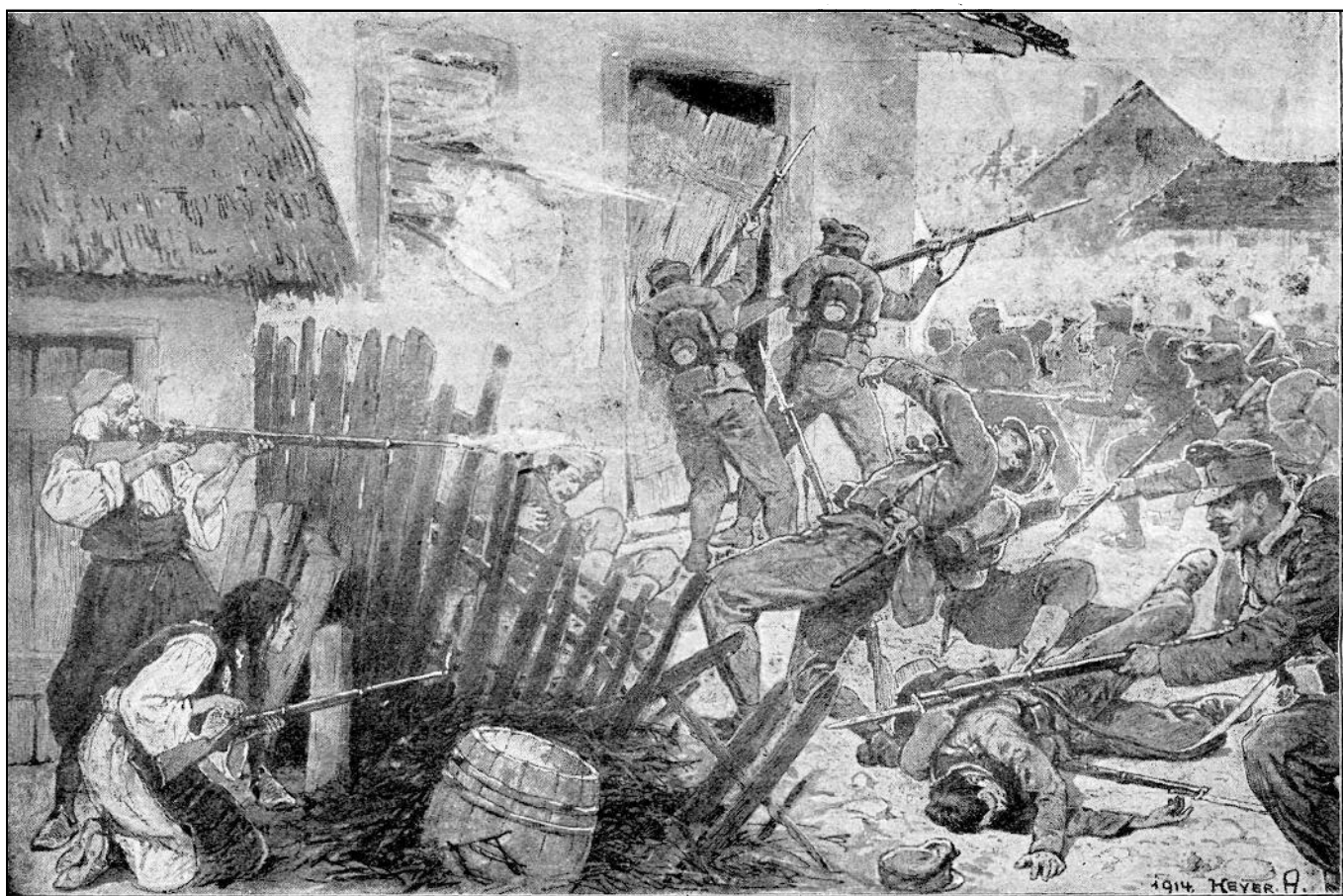
Előbb azonban harminc főnyi s két tiszt

Katonáink Sabácban. Készül a friss ebéd.

Bálint János felvétele.

vezetése alatt álló különítményünk járta be a várost annak megállapítására, van-e benne ellenséges katona. Sem komitácsinak, sem rendes szerb katonaságnak nyomát nem találta. Fehér lobogó volt mindenütt s a lakosság látszólag békés kíváncsisággal várta az első

Utcai harc Sabác utcáin 1914 augusztus 14-én.

Heyer A. rajza.

osztrák-magyar csapatokat. A különítmény ezzel a jelentéssel visszatért az ezredhez — a 44-ik gyalogezredhez —, melynek egyik része erre bevonult a városba s azonnal hozzáfogott a szükséges biztonsági intézkedésekhez: drótsővényeket vont és kisebb sáncokat hányt a város külső határán, hogy az elfoglalt fontos pontot esetleges ellentámadás ellenében megtarthassa.

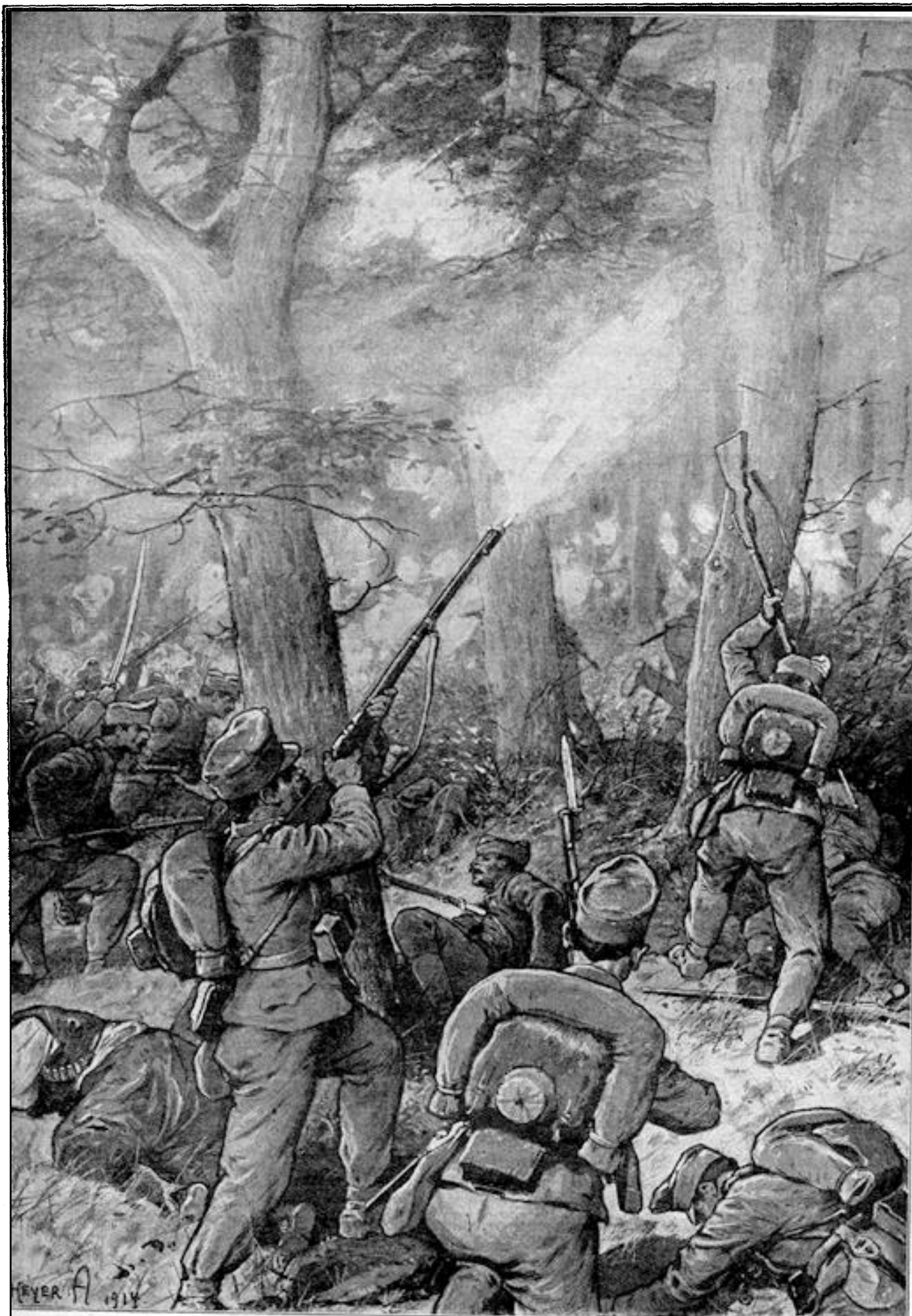
Történelmi jelentőségén kívül fontos volt Sabác városa, mert útcsomópont úgy Lozsnica, mint Szerbia belseje, Valjevo felé és a szerb fővárossal is egy a Száva déli partján húzódó fontos műút köti össze. Sabáctól Lesnicán keresztül Lozsnicára vasút vezet, így kereskedelmi forgalma meglehetősen nagy s a termékeny Macsva kulcsponyjának tekinthető.

Mialatt a bevonult ezred katonái ezzel a munkával voltak elfoglalva, egyszerre váratlan orvtámadás érte őket. Ekkor láttuk először, hogy Szerbia lakossága mennyire nem hajol meg a nemzetközi egyezmények előtt s mennyire nem méltó arra, hogy egy kultúrállammal, nagy hatalommal vegye fel a harcot. Bántatlan

polgárok hátulról lőttek katonáinkra, az orvharcból nők és gyermekek egyaránt kivették részüket s az eszközökben nem válogatva, rejték helyeik mögül, házak ablakaiból, hátulról orozva lőttek vagy dobtak bombát csapatainkra. Ezzel tetézte Szerbia azt a jogellenes eljárást, hogy bandákat szervezett »komitások«-ból, polgári ruhába bujtatott, a legkülönbözőbb fegyverekkel felszerelt, gerillaharcot vívó kétes existenciákból. Csapataink hamar elfojtották ezt az orvtámadást és 13-án folytatva a védőmunkálatokat, egyben összeretelték a város megmaradt férfilakosságát, hogy hasonló orvtámadás ne ismétlődhessen.

A SZERBEK ELLENTÁMADÁSA SABÁCNÁL.

Augusztus 14-ikén délelőtt azonban újból kezdődött a lakosság zendülése. Ezuttal nők és gyermekek vettek benne részt. Még folyt a véres utcai harc, még azzal volt elfoglalva a vitéz magyar ezred egyik része, hogy házról-házra járva küzdje le a fegy-

*Katonáink elkeseredett erdei harca a szerbekkel Sabáctól délre,
1914 augusztus 18-ikán.*

Heyer A. rajza.

vertelen lakosság álnok zendülését, míg az ezred másik része éppen ebédre készült, mikor egyszerre riadó harsant el a város minden pontján s a gyülekező csapatokat Sabác keleti része felől rendes szerb katonaság támadta meg. A szerb hadvezetőség ugyanis közben értesült már Sabácnál való átkelésünkről s nyilván gyorsított meneteléssel irányította oda csapatait. Hogy a szerb csapat vezetősége mennyire tájékozva volt a helyzetről, bizonyítja az, hogy kelet felől támadott, vagyis arról az oldalról, ahol katonáink a védelmi munkálatot még meg sem kezdhették, ahol drótsövény nem volt. Véres harc fejlődött ki, amelyben katonáink hallatlan vitézséggel verték vissza a számra nézve túlerős ellenséget. Közben megérkezett egy másik gyalogezred két zászlóalja is, míg tüzérségünk a Száva tulsó partjáról küldte srapeljeit a város keleti oldalára. Kisszámú csapataink egész délután és éjjel tartották Sabácot a szerb ellentámadás ellen, amely pedig majdnem háromszoros túlerővel történt. 14-ikén és 15-ikén a budapesti negyedik hadtest csapatainak nagy része sorjában átkelt a Száván s olyan súlyos veszteségeket okozott a szerbeknek, hogy azok Sabác alól dél felé voltak kénytelenek visszavonulni. Csapataink nyomon követték őket s körülbelül 35—40 kilométernyire nyomultak elő két párhuzamos vonalon egész Dobrics községen és Pricinovicon túlig. E ponton jutottak kölcsönhatásba a mi ötödik hadseregünkkel, amely augusztus 14-ikén, mialatt az ellenség határvédő erőinknek nagy részével a sabáci harcokban volt elfoglalva, két ponton átkelt a Drinán s nyugatról szorongatta a szerbeket, kiegészítve a Száván át való északi támadásunkat. A Sabác felőli hadműveleteknek ez a része már egybetartozik az alább következő drinamenti előnyomulásunkkal, amellyel egységes hadműveletbe forr össze. A sabáci harcokban először állt tűzpróbát hadseregünk, amely félszázad óta nem volt háborúban s haditapasztalatokkal alig rendelkezett. Még a boszniai okkupáció óta is, mely pedig a monarchia haderejének aránylag igen kis részét kényszerítette fegyverbe, negyedfél évtized telt el. Amellett ez a gerilla-háború, még ha nem is lett volna a messze múltban, alig szolgálhatott tanulságokkal az olynemű rendszeres hadviselésre, amilyenre a balkáni háborúban gyakorlott, győzelmes és tapasztalt szerb csapatokkal és hadvezérekkel szemben szükség volt. A hadigyakorlat hiánya ellenére is a Sabácnál benyomult csapatok — leginkább magyar

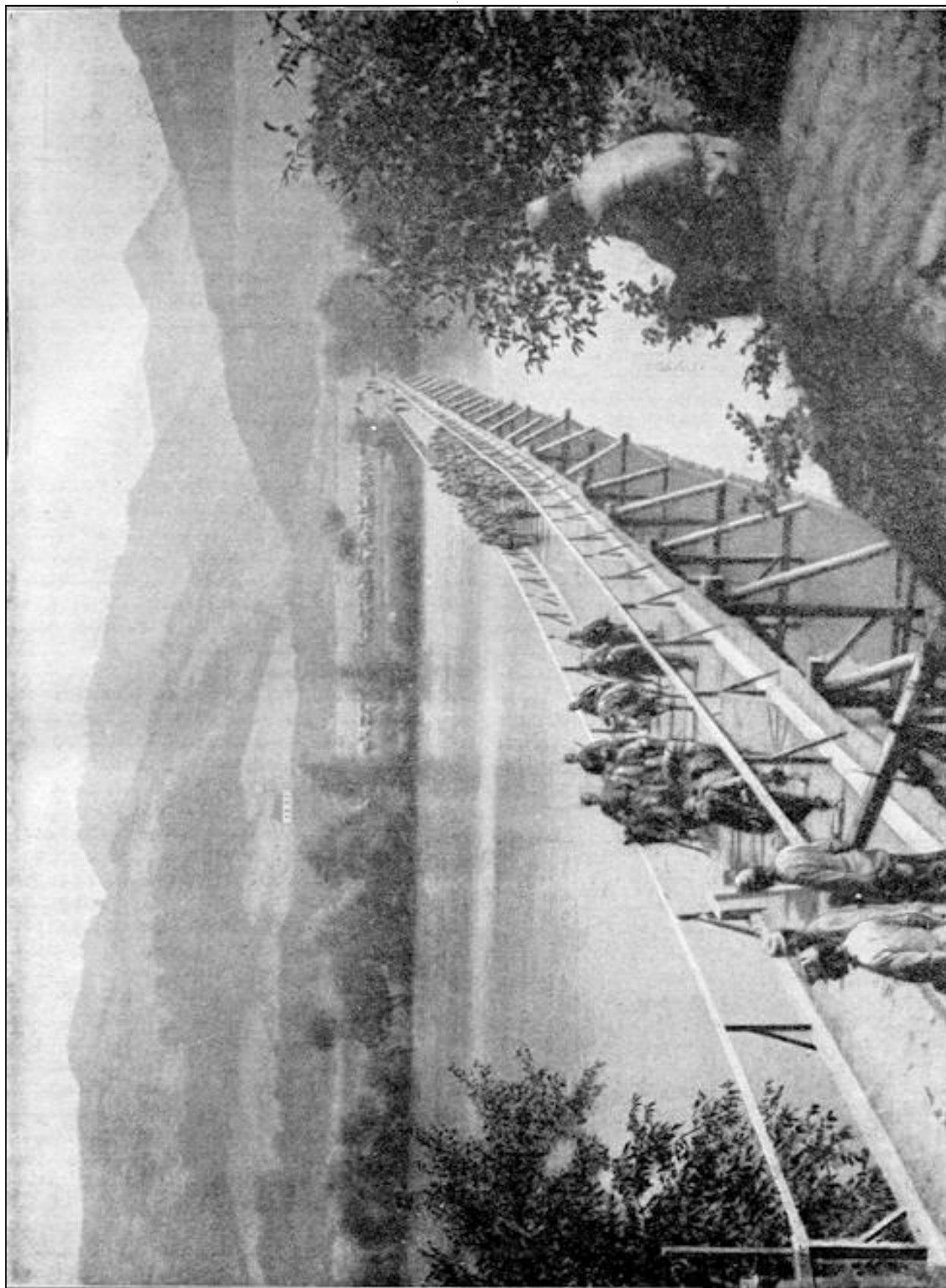
csapatok voltak — bámulatos hősiességet tanúsítottak s a Sabác körüli harcokban a legtöbbször túlerős ellenséggel szemben úgy erkölcsi tekintetben, mint teljesítőképesség dolgában fölényben levőknek mutatkoztak.

Nem változtat ezen a hitelesen megállapított tényen, hogy eleinte egyes emberek és kisebb csapatok itt-ott válságos helyzetbe kerültek az ellenség álnok, alattomos harcmodója, furfangja és általában orvtermészete folytán. A szerbek a nemzetközi szokásjog megengedte hadicserek fogalmán messze túlmenő fogásokkal éltek. Alkalmat adott erre az a terep, amelyben a Sabác körüli és Sabác-tól délre eső harcok lefolytak. Végenélküli kukoricaföldek, erdők és sok helyütt bozótos, halmos vidék ez, amely az áttekintést és a csapatoknak egyöntetű akcióját, egymással való összeköttetését föltöbb megnehezíti. Amellett az ellenségnek ezernyi búvóhelyet ad különösen késő nyáron, amikor a természet növénydísze teljes pompájában van s az embermagasságnál jóval nagyobb kukorica, a fák és cserjék sűrű lombja minden mozdulatot eltakar. Fák koronájába rejtett gépfegyverek, fák ágai között rejtőzve lövöldöző ellenséges csapatok, az óriási kukoricatáblák barázdái között hasonfekvő és lesből támadó komitácsik; békés parasztok, akik ártatlan képpel haladnak el egy-egy kisebb csapatunk mellett, hogy hátuk mögött száz lépésre elrejtőzve, egyszerre kisebbfajta golyózáport zúdítsanak orvul a mi embereinkre; a szuronyrohamnál magukat sebesülteknek vagy halottaknak tettető szerb soroskatonák, akik ezáltal elkerülik katonáink öldöklő erejét, de a szuronyroham elvonultával egyszerre felugrálnak és hátulról rohanják meg csapatainkat: ezek s más efféle alattomoságok napirenden voltak ezekben a harcokban. A mi katonáink elszántsága, mindent elsodró, sőt néha a harci okossággal is ellenkező szilaj heve hamarosan végzett ezekkel az álnok fogásokkal, amelyek bár itt-ott veszteséget okoztak nekünk, csapatainknak útját nem állhatták s a kivívott eredményeket valójában nem érintették. Ez az eredmény pedig döntő jelentőségű volt első szerbiai offenzívánkra s ebben foglalható össze:

1. A Száván való átkelést aránylag kevés áldozattal kierőszakoltuk.

2. Ellenséges földön hídfőt teremtettünk s ennek fedezetéül Sabácot elfoglaltuk.

3. Sabácot s ezzel hídfőnket két napon át háromszoros szerb túlerős ellentámadásával szemben nemcsak megtartottuk, hanem az

Osztrák-magyar csapatok átvonulnak a Drinán Szerbiába, az utászok által vert hadihídon.

W. Beck-felvétele.

ellenséget, súlyos veszteséget okozva neki, messze vissza is vetettük.

Ezért az eredményért a dicsőség a haditerv s a vezetés helyes volta mellett elsősorban a csapatokat illeti meg, azokat a magyar ezredek, amelyek mindjárt az első rohamba belevitték a magyar faj legszebb harci erényeit: a fáradalmakban való kitartást, a rettenthetetlen bátorságot s a mindent magával ragadó harci hevületet. Közülök maga József királyi herceg emelte ki a somogyi 44-ik gyalogezredet, amely a főhercegi altábornagy hadosztályának kötelékében a klenák—sabáci átkelés első és döntő harcait megvívta. Napiparancsot adott ki augusztus utolsó hetében, amely a magyar vitézségnek örökké emlékezetes dokumentuma: Ime a szövege:

»Mély megilletődéssel vettem részt a 44-esek dicső előnyomulásában, amint a Száván átkeltek. Láttam őket sűrű golyózáporban hősi módon, félelem nélkül kötelességükhöz híven előre menni. Tudtam, hogy ők példás katonák, de ma meggyőződtem róla, hogy ők a szó legszebb és legnemesebb értelmében hősök. Tisztek és legénység egyaránt. Mindegyikük példát szolgáltatott nekünk, melyhez hasonló a történelemben ritkán fordul elő, olyan példát, amelyet követnünk nekem és összes alárendeltjeimnek dicsőséges lesz.

Fájdalommal eltelve gondolok az elesett hősökre, kiket Isten és a történelem babérral fog övezni. Minden egyesnek halála olyan mélységes fájdalommal tölti el szívemet, mintha forrón szeretett tulajdon gyermekem lett volna

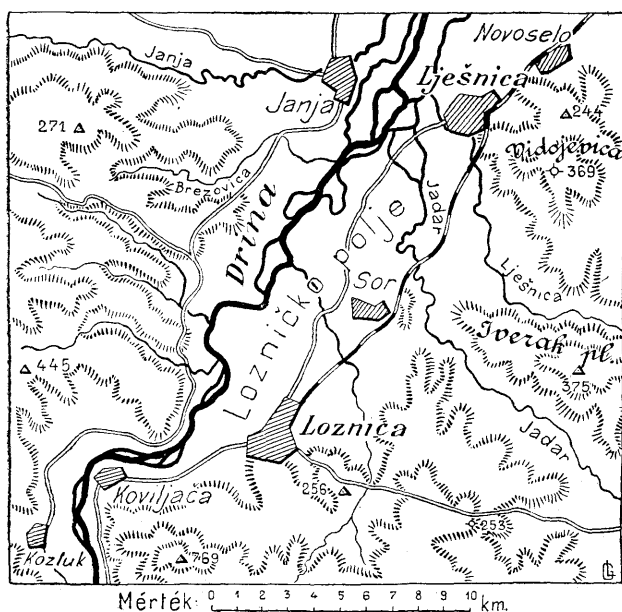
és emléküik örökké élni fog lelkemben. A Mindenható Isten kegyelmébe ajánlom őket!

44-esek! Dicső hősök! Édes fiaim! Valamennyiteknek kézszorításomat küldöm a legfelsőbb hadúr nevében, és megköszönöm nektek, hogy dicsőségteljesen a hazának dicsőséget és a hadseregnek hírnevet szereztek. Egész hadosztályom örömmel és megilletődéssel köszönt benneteket és végtelenül büszke vagyok rá, hogy veletek küzdhetek tovább. Őszinte hálával és ragaszkodással küldöm nektek szerencsekívánataimat és kérem a Mindenhatót, hogy továbbra is oltalmazzon benneteket, és zászlótokat további fényesen ragyogó győzelmekhez segítse.»

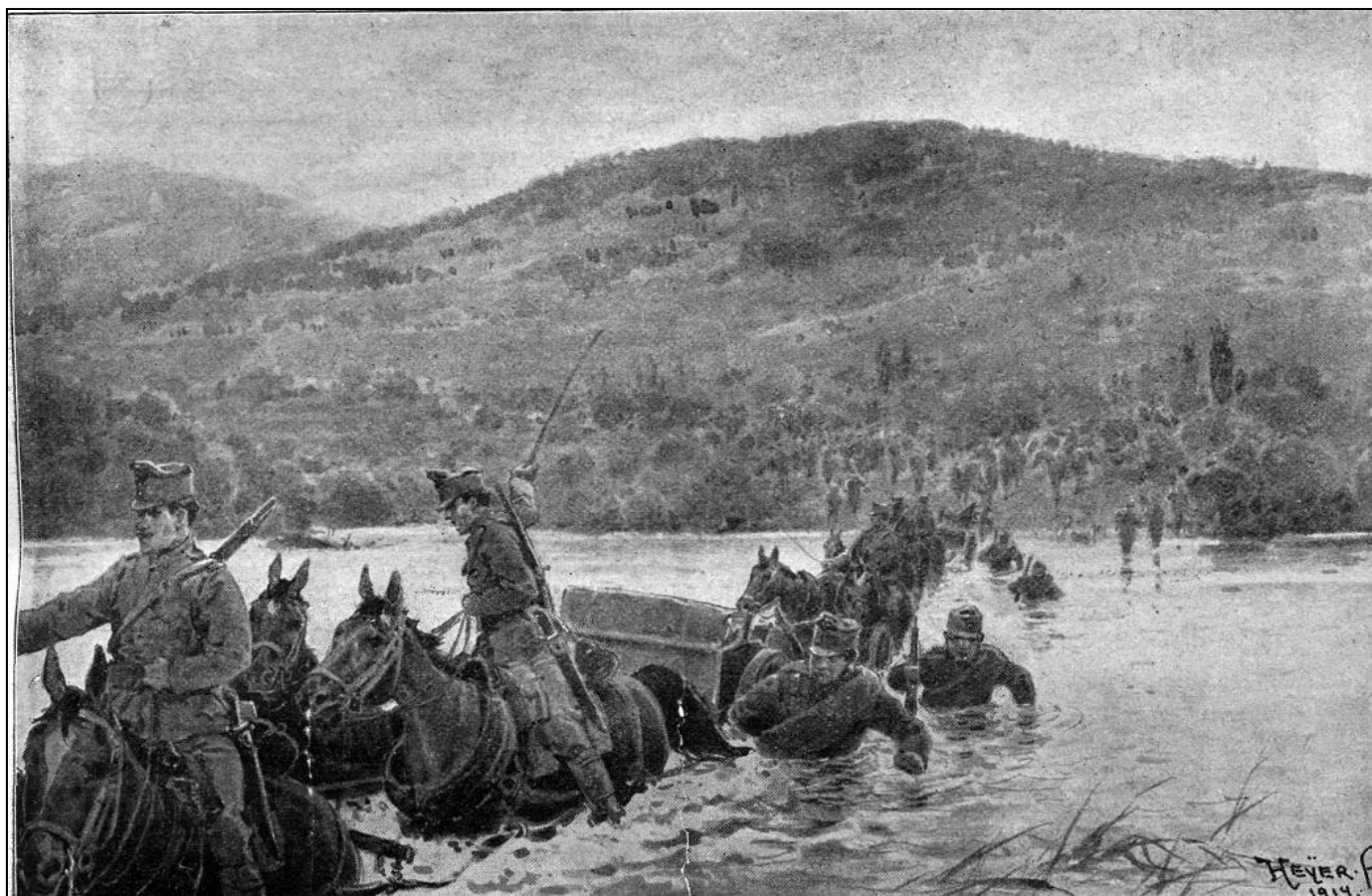
ÁTKELÉS A DRINÁN. A LESNICA-LOZSNICAI CSATA.

Az a hivatalos jelentés, amely a Száván való átkelésünket augusztus 14-én hírül adta, így fogalmazta meg Szerbia elleni támadó hadjáratunk megkezdését: »Csapataink több helyen ma bevonultak Szerbiába s a bevonuló pontokon az ellenséges erőket visszavetettük. Csapataink valamennyi akciója sikeres volt.»

A jelentésnek azokból a szavaiból — melyek szerint »több helyen« történt meg a bevonulás és »csapataink valamennyi akciója sikeres volt« — nyilvánvaló volt, hogy a sabáci támadással egyidőben más ponton is megkezdődött az előnyomulást. Ezek a támadópontok a drinai határszélen voltak. Határainknak Szerbia északnyugati szögletében szemben való átkaroló helyzete természetessé tette, hogy a támadást a két határvonal felől egyszerre kell megkezdni és végrehajtani. A szávai átkelésnek az volt a feladata, hogy az ellenség figyelmét magára vonja és a Drina—Száva-szögletben előretolt haderőket addig lekösse, amíg a Drinán való átkelés megtörtént. Augusztus 12-ről 13-ra virradó éjjel tették meg az első lépéseket a Drinán való átkelésre, mely teljesen úgy folyt le, mint a szávai átkelés. Ötödik hadseregünk részei keltek át először a Drinán Lesnicánál és a tőle délre 15 kilométernyire fekvő Loznicánál. A feladat itt is nehéz volt, bizonyos tekintetben még nehezebb, mint Sabácánál. A Drinának szerb partvidéke itt körülbelül két és fél kilométer széles sávban egészen sík terület, amelynek szélén közvetlenül a két helység mögött hirtelen száz-százötven méter magas dombvonul emelkedik. Ez a dombvonul, mint valami természetes bástya állta el az átkelő csapatok útját, a szerbeknek

76 A lesnica-loznicai vonal térképe. • Nagy Háborús ered. rajza.

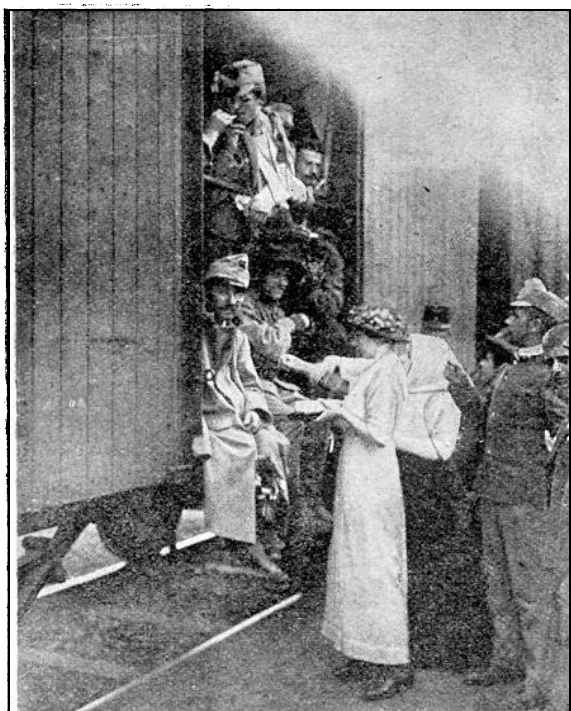

Tüzérségünk átkelése a Drina egyik gázlóján.

Heyer A. rajza.

kitünő áttekintést nyújtott az egész vidéken, amellyel a dombvonal emelkedett voltánál fogva fáradságosan megközelíthető hadállást állított szembe a támadóval, míg a védőnek a felülről való kilövés előnyét nyújtotta. Lesnica és Loznica valósággal egy-egy kapu ebben a dombvidék által körülbástyázott mélyedésben. Jelentőségük annyira nyilvánvaló volt, hogy a szerbek már 1908-ban az annexió bonyodalmai közepette, amikor először akartak a monarchia ellen támadni, ideiglenes védőműveket készítettek a dombvonal taraján. Ezeket a lövészárkokat és sáncokat 1912-ben a balkáni háború idejében még jobban kiépítették és kiterjesztették. Csapatainknak tehát fedezetlen nyílt területről egy bonyolódott, több ágra szakadozott, posványokká szélesedő folyami akadályon keresztül kellett előnyomulniok erősen védett s modernül felszerelt magaslati állások ellen. Ötödik hadseregünk átkelő csapatai nagy vitézséggel oldották meg feladatukat. A szerbeket szuronyrohammal űzték ki a magaslatokon elfoglalt állásaikból s ezáltal lehetővé tették a Drinán való hídverést

mind a két helységgel szemben. Átkelt csapataink először szétverték a mocsaras bozótokban és kicsiny, de sűrű erdőterületeken elrejtőzött és orvmódon harcoló komitácsi-csapatokat, a szerb hadseregnek e veszedelmes, portyázó előcsapatait s aztán előnyomultak a magaslatok felé, amelyet már rendes szerb katonaság tartott megszállva. Támadásunk első célja Obres, a Loznica melletti magaslaton fekvő község volt, amelyet öt sáncvonallal volt megerősítve. Előbb azonban át kellett haladni a Sabáctól Loznicán át Koviljacába vezető vasútvonal magas töltésén, amelynek mind a két fala süppedékes mocsárterület, ahol a katonák lába minduntalan benne ragadt a földben. Hallatlan s minden egyes embert kimerítő erőfeszítés után végre felértek a vasúti töltésre. Itt azonban új akadály vágott elébük: az obresi magaslaton elhelyezett szerb tüzérség, amely tudta, hogy csapataink másfelől nem közelíthetik meg az obresi szerb hadállást s a vasúti töltés távolságát pontosan ismerte, pusztító srappelzapot zúdított rájuk. Bár katonáink futólépésben haladtak át ezen az ellenséges tüze-

Sebesült sabáci hősök fogadása. Bálint János felvétele.

lésnek annyira kitett területen, ez az előnyomulás mégis sok áldozatot követelt. Csapatunk, átvergődve a töltés túlsó felén levő süppedéken, szuronyrohamra mentek és mind az öt sáncvonalból kiverték az ellenséget. Így érték el a magaslatot. Ezzel a győzelemmel azonban az ütközetnek még nem volt vége. A falu templomtornyából, a házakból, a kertek és az utak fáiról folytonosan lövöldöztek a szerb katonák és közeledő katonáinkra — épp úgy, mint a sáncoknál — kézi gránátokat dobáltak. Minden házat külön kellett elfoglalni, némelyiket valósággal megostromolni. Ez volt az oka, hogy az obresi csata délelőtt 11 órától este 9 óráig tartott el. De végre a döntő fontosságú, megerősített magaslat birtokunkban volt. A magaslatok elleni rohamban különösen kitűnt két horvát ezred, a varasdi 16-ik és a zágrábi 53-ik gyalogezred. Reggelre kelve már készek voltak a hadihidak, amelyeken a zágrábi hadtest csapatai átkeltek a folyón és szembeszállottak azokkal az újabb szerb csapatokkal, amelyek 14-én délután ellentámadást kezdtek, hogy a magaslati állásokat tőlünk visszafoglalják. A szerbek nem érték be a nappali támadásokkal, hanem az augusztus 14-éről 15-re hajló éjszakán nagy vitézséggel végrehajtott több éjjeli támadást intéztek ellenünk, hogy csapataink további átkelését megakadályozzák.

78 A harcok itt rendkívül hevesek voltak. Csa-

pataink azonban az összes támadásokat visszaverték.

Ez volt az az időpont, amikor a Száva felől Sabácon át előretört második hadsereg csapatai a velük szemben álló szerb haderőt visszaszorították és mintegy húsz kilométernyire délre való előnyomulásokkal a Lesnicánál operáló szerb csapatok hátát fenyegették. Így történt, hogy a szerbek, miután a Száva és Drina felől működő csapataink között létrejött az összeköttetés, véres harcok után kénytelenek voltak Valjevó irányában visszavonulni. Csapatunk minden irányból üldözték a menekülés-szerűen visszavonuló szerbeket s úgy magában az ütközetben, mint az üldözés folyamán jelentékeny hadizsákmányt ejtettek.

A sabáci és drinai együttes előnyomulás és az ebből kifejtett első harcok hozták meg fegyvereinknek az első nagyobb győzelem örömét. Körülbelül három szerb hadosztályt ért itt súlyos vereség, melyek közül az egyik hadosztály Sabácnál, a másik két hadosztály Lesnica és Loznicánál volt hivatva megakadályozni a mi átkelésünket és előnyomásunkat. A győzelem jelentősége annál nagyobb volt, mert ezzel a déli határaink közé mélyen benyúló Drina—Száva-szöglet birtokunkba jutott. Növelte sikerünk nagyságát, hogy a szerbek itt helyzet tekintetében előnyben voltak. Egyrészt legénységük legnagyobb része — hisz ott harcolt az arról a vidékről sorozott Drina-hadosztály is — minden utat, bokrot, erdőt ismert, másrészt a szerbek a belső vonal előnyével rendelkeztek, a mi átkaroló földrajzi helyzetünk előnyével szemben. A belső vonal elmélete azt jelenti, ha több oldalról várható támadással szemben a védő olyan helyzetet tud elfoglalni, ahonnan mindegyik irányban a legrövidebb úton csaphat le ellenfelére. Vagyis, hogy a több oldalról előnyomuló ellenséget ezen minden irányban sugárszerűen húzódo rövidebb távolság folytán külön-külön megtámadhatja és megverheti. A szerb védősereg vezérei azonban, úgy látszik, megzavarva a mi hadvezetőségünk által mindkét folyó mentén rendezett elleplező és tüntető művelet által, elkéstek attól, hogy előbb Sabácnál, majd a Drinánál jelenjenek meg döntő erővel, miáltal úgy az egyik, mint a másik átkelésünk sikerült. Viszont igaz, hogy a mi átkelési tervünk gondos és előrelátó számvetéssel annyi ponton kötötte le a szerbek figyelmét, hogy a helyes tájékozódás a szerb hadvezetés számára föltöbb meg volt nehezítve s mint látszik, lehetlenné is vált. De a hadvezetés érdemén felül döntő volt ebben a

támadásban csapatainknak párját ritkító vitézsége. Magyarok, bosnyákok és horvátok hihetetlen elszántsággal és tüzzel vetették magukat az ellenségre s a balkáni háború óta híressé vált szerb vitézséggel szemben egy még eltökéltebb hősi indulatnak adták példáját. Különösen örvendetes jelenség volt e harcokban a monarchia délszláv katonáinak magatartása. A pánszlávizmus ál-eszménye hiába terjeszkedett közöttük több mint félszázad óta. A szláv szolidaritásnak Európa békéjét fenyegető gondolata megbukott ezekben a harcokban a vele összefüggő délszláv propagandával együtt. Horvátjaink és bosnyákjaink a délszláv birodalom ábrándját hirdető szerb faj- és nyelvrokonokkal szemben a hazáért való önfeláldozásnak, a hazához való ragaszkodásnak legszebb példáit adták ezekben az első harcokban.

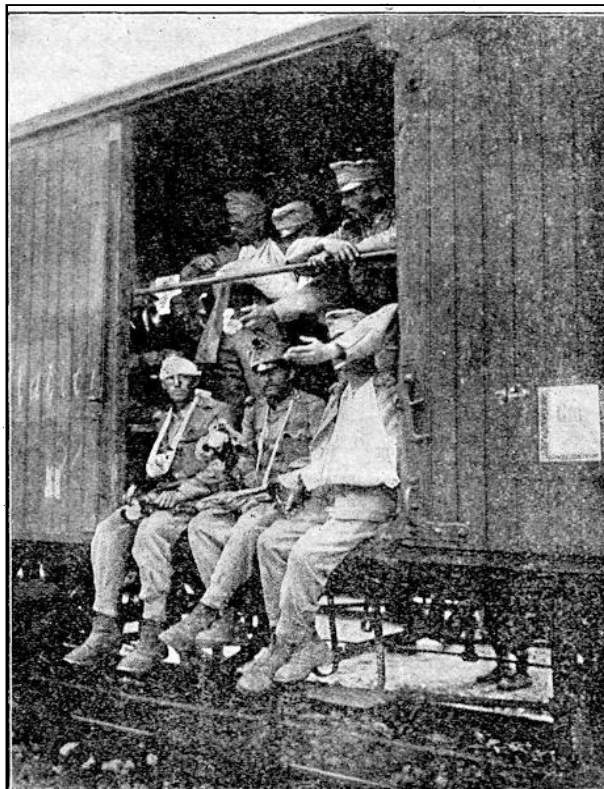
A monarchia egész közvéleménye szinte mámoros lelkesedéssel fogadta a győzelmes harcokról s különösen a magyar királyság katonáinak vitézségéről érkező híreket s mikor Sabác alól és a Drina mellől az első kórházi vonatok meghozták az első sebesülteket, a szeretet és meghatottság túlradó jeleivel várta és istápolta őket. A kiállott fáradalmakért és fájdalmakért milliók gyengédsége kárpótolta azokat, akik az első véres csatákból sebesülten bár, de élve hazakerültek.

ÁLTALÁNOS ELŐNYOMULÁS. ÖSSZEÜTKÖZÉS A SZERB FŐERŐKKEL.

A Száván és Drinán átkelt csapatainknak ez az első győzelme augusztus 15-én este meg volt pecsételve. Az első összecsapásban hátraszorított, majd több eredménytelen ellentámadásban megvert szerb haderők nem tudták e napon sem feltartóztatni előnyomulásunkat, ámbár megkísérelték az ellentállást. Véres harc után, amelyben az ellenség igen súlyos veszteségeket szenvedett — a mi veszteségeink sem voltak jelentéktelenek —, a szerbek kénytelenek voltak végleg Valjevó irányában menekülni. Hadvezetőségünk akkor kiadott hivatalos jelentése »döntő győzelemnek« minősíti ezt a sikert, mely a velünk szembenálló szerb erőket emberanyagban, hadianyagban és harcoló kedvben rendkívül meggyöngítette. Csapataink nagy tüzzel vetették magukat a futó ellenség után s bár az addigi harcok rendkívül fárasztók voltak, a pihenést nem tűrő üldözés közben jelentékeny kárt okoztak még a szerbeknek.

Ekkor azonban az általános előnyomulás közepette egyszerre új szerb erők bukkantak fel csapataink előtt. A szerb főhaderő részei voltak ezek, amelyek a szerb hadseregnek egy hátrább fekvő gyülekezőterületéről törtek előre, hogy a megvert szerb hadosztályokat a teljes megsemmisüléstől megóvják.

A szerb hadvezetőség ugyanis nyilván már a háború első napjaiban számbavette Szerbiának stratégiai szempontból közrefogott helyzetét s ezért oly területet választott főerejének gyülekezőhelyéül, amely központi fekvésénél fogva alkalmas lehetett arra, hogy egyaránt rövid úton vonulhasson a hosszú határvonalak bármelyik pontján előnyomuló támadó sereg ellen. Ez a Kolubara és Morava folyók határolta terület a régi Szerbiának körülbelül közepén van Arangyelová, Gorni Milanová, Csacsak és Kragujevá városok között. Ebből a központi állásból a belső vonal rendszere szerint egyaránt könnyen vonulhattak a Duna, a Száva és a Drina felől előretörő ellenség ellen. E felvonulási körlet biztosítására szolgáltak a Duna mentén, Szemendria és Belgrád környékén álló kisebb és a Drina mentén, a Valjevó valamint Uzsice felé előretolt nagyobb csapatok. A Valjevó előtti állás a Száva és a Drina felőli támadás ellen szolgált

Az első sebesültek Budapesten.

Bálint János felvétele.

fedezetül, az uzsicei állás a Közép- és a Felső-Drina körletét biztosította. Az uzsice—valjevói vonal nemcsak terepviszonyainál fogva, hanem azért is szerencsésen volt megválasztva, mert a két állásban levő haderők mindössze negyvenöt kilométernyire állottak egymástól s így az északról délre, Valjevótól Uzsicéig húzódó jó országúton a csapatoknak egyik helyről a másikra való eltolása, a két csoportnak egymást támogató működése a szerbek részén könnyen meg volt valósítható. Az uzsicei csoportnak volt továbbá hivatása biztosítani az Uzsice—Visegrád közötti vidéket, amelyen át a szerbek, mint már fentebb kimutattuk, Bosznia déli része és Szerajevó ellen való támadást végrehajtani akarták.

Ezenfelül Szerbia kétségtelenül hagyott ez idő szerint ismeretlen nagyságú, de mindenestre kisebb erőket a Nis körüli területen, hogy szomszédjaival, különösen Bulgáriával esetleg beálló bármiféle bonyodalom esetén legalább az első támadást elháríthassa és Nist, a déli fővárost, úgy ahogy, fedezhesse. Őrséget kellett hagynia Skopljében, az egykori Úszkubben, a balkáni háborúban meghódított Ujszerbia fővárosában is, hogy a lázadásra hajló albán és macedón lakosságot megfélemezze és az Albániából való esetleges támadásokat elháríthassa.

Mikor a szerb hadsereg felvonulása az említett gyülekezőhelyen be volt fejezve, a szerb főerők is megkezdték az előnyomulást, valószínűleg a Kolubara vonala felé. Ebben az időben történt meg szávai és drinai sikeres átkelésünk s az arrafelé előretolt három szerb hadosztály döntő veresége. Természetes tehát, hogy a szerb hadvezetőség a Kolubara vidékén előnyomulóban levő főerőit azonnal a két oldalról közeledő osztrák-magyar seregek elé vetette.

Augusztus 16-án kezdődött meg a harc a szerb főhaderők előcsapataival, amiből a rá következő napokban a szerb hadsereg főerejével való ütközet fejlődött ki. Sabáci csapataink a Várna—Vukosics—Cerovác vonalát érték volt el, amikor az egész szerb hadseregnek közel felére bukkantak. Itt és dél felé tíz szerb gyaloghadosztály állott, a mi csapataink létszámát tekintve tehát igen jelentékeny túlerő. Ennek ellenére is katonáink diadalmasan helyt állottak: ideiglenesen megerősített állásokat foglaltak el s három napon keresztül az egyre nagyobb tömegekben felvonuló szerb haderők támadását kivétel nélkül visszaverték úgy, hogy augusztus 19-én a szerbek a

súlyos veszteségek folytán a további ellentámadást megszüntették, sőt csapataink a szerbek második védelmi vonalát is elfoglalták. Ezekben a harcokban a Drina felől előretolt csapatokkal együtt működött a Száván átkelt sereg, amely Sabác felől délnek nyomulva, állandóan a szerb fősereg oldalát s esetleges visszavonulási vonalát fenyegette. Itt is különösen József főherceg hadosztálya tűnt ki nagyszerű magatartásával. Ezt a hadosztályt, amellettt hogy pompás csapatokból áll, állandó lelkesedésben tartotta a királyi herceg egyszerű, közvetlen egyénisége és veszedelmet nem néző rettenthetetlen bátorsága. Különösen a sabáci csapatok augusztus 18-án avatkoztak nagy sikerrel a Száva—Drina-szöglet szélén folyó ütközetbe. Az ütközetben résztvevett 32-ik budapesti, 69-ik székesfehérvári és az egyik bosnyák gyalogezred mellett különösen tűzérésünk tűnt ki nemcsak hősiességszavával, hanem találásának biztonságával is. Mindjárt a szerb főerőkkel való ütközet megkezdésekor történt a következő eset: Sabáctól északnyugati irányban két út vezet, az egyik Pricinovicson át a Száva felé, a másik a Drina felé. A két út között a jicsini és komtauai gyalogezredekkel együtt harcolt a budapesti 10-ik tábori ágyúezred két ütege. Roppant túlerővel állottak szemben: két szerb hadosztállyal kellett viaskodniuk. Augusztus 16-án éjjel és 17-én történt ez, amikor szerb főerőknek hirtelen előretörése még hídfőinket is veszélyeztette. Trstyánszky lovassági tábornok, hadtestparancsnoknak kénytelen volt elrendelni a két gyalogezred visszavonulását. A két ágyúüteg azonban azt a parancsot kapta, hogy másnap délelőtt 11 óráig minden körülmények között tartóztassa fel az ellenséget. Ennek a két ütegnek jutott az a nehéz feladat, hogy fél-napnál tovább visszatartsa az ellenséges túlerőt. A két üteg parancsnokai ekképp oldották meg feladatukat: Egész este és éjjel lövést lövésre adtak le egyrészt az ellenség állásai ellen, másrészt az előttük elterülő területre, amivel sikerült is a szerbeket az előnyomulástól elriasztani. Másnap, augusztus 18-án délelőtt megjelent a harmadik bosnyák gyalogezred és egyetlen puskalövés nélkül azonnalszuronyrohamra indult és kiverte a szerbeket állásából. Ugyanekko történt Sabáctól déli irányban a 61-ik gyalogdandár megütközése a szerbekkel. A budapesti 32-ik, a fehérvári 69-ik és egy bosnyák gyalogezred nyomult elő itt a szerbek ellen. Az előnyomulási vonal mögött megint csak a 19-ik tűzészrednek egy ütege állott Barabás század

Minden józ fenntartva.

„Csak előre — édes fiam!”

György Inre festménye a szerbiai harcterről.

Az Athenaeum színyvonalása.

Gépfegyvereink tűz alá veszik a visszavonuló szerbeket.

parancsnoksága alatt. Az üteg nem tartozott a dandárhoz, a hídfő őrségéhez volt beosztva, ám azért a parancsnok, mikor az előnyomuló gyalogság a fedezék nélküli sík mezőre érve irtózatossá golyózáporba került s már-már elakadt, egyszerre beleavatkozott a harcba és sortűzet adott a szerbekre. Az első sortűz olyan teljes találat volt, hogy a szerbek azonnal elhagyták első lövészárkaikat, a mi előrerohanó gyalogságunk pedig — a tüzéséget éljenezve — nyomon követte az ellenséget. Ezalatt az üteg állandóan sortűzekkel kísérte a visszavonuló ellenséget mindaddig, míg végül főhadállását is elhagyta és súlyos veszteségek után teljesen visszavonult. Három óra hosszat tartott ez a harc s a dandár teljes győzelmével végződött. Ezen a napon, augusztus 18-án, a Sabác alatt harcoló csapatok mindenütt győzelmet arattak, a sabáci hídfőtől végleg elűzték az ellenséget, győzelmükkel jelentékenyen könnyítették a Drinán átkelt csapatok helyzetén s megalapozták a 19-én kivívott végleges sikert. 19-én harc vonalunk a Száva—Drinaszögletnek nagyjában átfogó vonalában volt, s csak Tekeris—Rumszka között görbült egy kissé befelé. Az esetleg szükségessé váló további előnyomulás biztosításának és harc vonalunk

szávamenti szárnyának keletről való fedezésére a második hadsereg csapatrészei Progárnál, Zimonytól 23 kilométernyire, átkeltek a Száván, elfoglalták Obrenovac városát s ezzel birtokba vették a Kolubara-folyó szávai torkolatát.

Ugyanezen időben ötödik hadseregünk, mely Lesnica és Loznica irányában tört át a Drinán s előnyomult Valjevó felé, déli, jobbszárnyát kinyújtotta már egészen Lyubovijáig. Ez a szerb község légvonalban mintegy negyven-negyvenöt kilométernyire dél felé van Loznicától s igen alkalmas állás volt egyrészt drinamenti hadállásunk déli oldalának a Sokolska Planina lejtőin való fedezésére, másrészt arra is, hogy további offenzíva esetén az Uzsice felől Valjevó irányába előretörő délboszniai seregünkkel, a 6-ik hadsereggel, az összeköttetést létesítse. Harcvonalunk tehát augusztus 19-ikén reggel Lyubovijánál a Drinára támaszkodva, észak felé haladt Sokol, Tekeris, Rumszka községek mentén, ahol a Cer Planina lejtőin keletre kanyarodva Sabáctól délre mintegy negyven kilométernyire húzódott a Száva felé, balszárnyával erre a folyóra támaszkodva s kelet felől, a Kolubara-folyó tájáról, az Obrenovácnál átkelt csapatoktól

fedezve. Ebben a vonalban folyt le azután a szerb főerőkkel vívott ütközetünknek döntő napja, amelyben szávamenti hadseregünk, valamint harcvonalunk centruma ismét teljes győzelmet aratott s a küzdelem csak legdélibb szárnyunkon volt némileg eldöntetlen. De már akkor is meg volt állapítható, hogy a szerb főerők nagy ellentámadása Valjevó védelmére és seregeink hátraszorítására véres kudarcra végződött. Augusztus 19-ének estéjén tehát az volt a helyzet, hogy csapataink két kisebb és egy nagyobb ütközetben megverték előbb a szerbek elővédjét, majd a szerb főereget, s ezzel az első csapást mérték a királygyilkos államra. A háborúnak tehát megvolt az első nagy sikere, melynek eredményeképpen Szerbiának jelentékenyebb s katonai szempontból is fontos, amellet igen termékeny része, a Drina—Szávazsöglet, kezünkbe került.

A SZERB OFFENZÍVA KUDARCA. A VISEGRÁDI GYŐZELEM.

Mialatt a Száva—Drina szögletében ezek a harcok folytak, a szerbek Uzsice irányából megkezdették előnyomulásukat Bosznia belseje s különösen Szerajevó felé. Harminc szerb zászlóalj, tábori és hegyitüzérséggel, valamint nehéz tarackokkal felszerelve vonult két oszlopban Vardisten és Uvácon keresztül Visegrád felé. Már augusztus közepe táján átlépték a bosnyák határt s a vidék ismeretében a további támadó hadjárat támaszául kitűnően megválasztott és keményen megerősített hadállást készített. A Potiorek tábor-szernagy vezetése alatt álló 6-ik hadsereg, melynek feladata volt, hogy a Drinának Szerbiába való beszögellésétől kezdve végig a szerb és montenegrói határ mentén Dél-Boszniát, Hercegovinát és Dalmácia déli részét biztosítsa, azonnal szembeszállott a benyomult ellenséggel. A nehéz hegyi terep dacára a 6-ik hadsereg iderendelt része 19-én érintkezésbe került az ellenséggel, 20-án megtámadta a magas sziklákon elhelyezett szerb hadállásokat és kétnapos ütközetben 20-án és 21-én hihetetlen energiával véghezvitt támadás után kiűzte őket erődyszerű hadállásukból s annyira megverte, hogy a szerbek nagy veszteségek után kénytelenek voltak Uzsicébe visszavonulni.

Ezek a harcok fölöttébb elkeseredettek és makacsok voltak. Csapataink, amelyek bámulatraméltó vitézséggel küzdöttek, roppant veszteséget okoztak a szerbeknek. A veszteségeknek mértékére következtetni lehet abból

az egy hivatalosan megállapított tényből is, hogy egyetlen lövészárokban ötszáz szerb halottat találtak. Jelentékeny volt természetesen a mi veszteségünk is, amit elsősorban katonáink hallatlan vakmerősége és fékezhetetlen támadó hajlama magyaráz meg.

Ez a diadalmas hadsereg, amely egyes oszlopai-val bevonult a Szandzsákba, hogy beékelje magát a montenegrói erők és a szerbek közé s amely már augusztus 18-án elfoglalta előbb Boljanics községet, majd Plevlje városát, Mokra Gorán át üldözőbe vette a nyugati Moravavölgy torkolata felé visszavonuló szerbeket s balszárnyával Valjevó irányában vonult előre, hogy beékelje magát Uzsice és Valjevó közé s a valjevói medencében gyülekezett szerb erőket oldalba fogja. Ezekben a harcokban résztvett egy német kisebb csapat is, mely a háború kitörése előtt Albániában, Szkutariban, a rendbiztosítására kiküldött nagyhatalmi különítmények egyike volt, a háború kitörése után azonban elhagyva Albániát, Bosznián keresztül készült vissza hazájába. A kis német csapat vállvetve harcolt a visegrádi ütközetben a mi csapatainkkal s először mutatta meg a gyakorlatban, milyen igazi szövetségi érzés, milyen igazi bajtársi szellem hatja át a német, az osztrák és a magyar csapatokat egyaránt.

A 6-ik hadsereg csapatainak ez az előretörése ugyanolyan heves volt, mint a visegrádi győzelem kivívása. A csapatok, melyeknek egy része már a határharcokban is résztvett, ismerték már akkor a szerbeknek álnok, alattomos, gonosz harcoló módját s különösen embertelen kegyetlenkedéseit, amelyeket sebesültekkel és halottakkal elkövettek. Igazi balkáni szokás szerint a szerbek megcsonkították a halottakat s ezt az élettelen ellenféllel szemben való s a halott-tisztelet ősi ösztönébe ütköző cselekedetüket tetézték még az élőkön való hátborzongató kegyetlenségekkel. Kötetet tölt meg a sebesülteken elkövetett gonosz tettek sorozata. S mikor Ausztria és Magyarország kormányai a seregszereplők jelentései folytán elrendelték a szerb kegyetlenkedések lajstromának mennél pontosabb összeállítását, az egész világ közvéleménye megborzadt e szörnyűségek hallatára.

Bizonyos, hogy Szerbiában harcoló valamennyi csapatunkat mind a Szávánál, mind a Drina egész határvonalaánál a háború első napjai után immáron nemcsak a trónörökös megbosszulásának, nemcsak a fenyegetett haza védelmének gondolata lelkesítette, hanem tüzelte őket a szerb kegyetlenségek megtorlásának vágya is.

A német Skutari-különítmény a visegrádi támadásban.

*Assmann Richárd rajza. A Leipziger
Illustrirte Zeitung engedélyév. l.*

OFFENZÍVÁNK MEGSZAKÍTÁSA.

Igy állott a helyzet már augusztus 19-én. Ideiglenes támadó hadjáratunk célja el volt érve: az ellenünk felvonult összes szerb haderőket megvertük, nekik emberben és hadianyagban nagy veszteségeket okoztunk, a védőcsapatokat összes védelmi vonalaikból kiverítettük, a támogatásukra előnyomuló szerb főerőket háromnapos harcban visszaűztük, ezenfelül a monarchiánk ellen tervezett szerb támadást véresen visszaverve, messze délen is benyomultunk Szerbiába az egykor török birtokban levő, jelenleg Szerbia és Montenegró között megosztott Szandzsákba. Seregeink megvalósították a hadvezetőség gondolatát. A cél, mely e rövid támadó hadjárat tervezői előtt lebegett, teljesen el volt érve. A szerbeket jócskán hátraszorítottuk határainktól. Súlyos vesz-

teségeket okoztunk nekik, arra kényszerítve őket ezzel, hogy seregüket újra rendezzék és felszereljék. Elértük tehát azt, hogy belátható időre déli határainkon egyidőre biztonságban érezhettük magunkat minden szerb támadás ellen. Végezetül megmutattuk az egész világnak, de különösen a balkáni népeknek fegyvereink erejét és katonáinknak a szerb vitézséget is túlszárnyaló hősiességét. Fokozta ennek jelentőségét, hogy csapataink nem egy nagyhatalomnak megfelelő számbeli túlsúllyal léptek fel, hanem a legtöbb ütközetben kisebbségben voltak a szerbekkel szemben. Hisz a monarchia nagy haderejének javát az északi orosz kolosszus ellen kellett felvonultatni.

Mindezek ellenére úgy állottunk Szerbiában, hogy az eredetileg rövid időre tervezett offenzív előretörést teljes rendszeres támadó hadjárattá fejleszthettük volna. Az első si-

kerek, a térfoglalás, az ellenség határmenti összes védővonalainak megszállása, harci kedvének, önbi-zalmának megtörése: mindezek az előfeltételek már augusztus második harmadában megvoltak. És megvolt mindenekfelett a nagyszerű stratégiai helyzet: csapataink óriási félkörben állották körül a Valjevó vidékén álló szerb főhad-erőt, amely ellen négy irányból egyszerre indulhattak koncentrikus táma-dásra.

Ekkor történt, hogy legfőbb hadvezetőségünk az oroszoknak északon óriási tömegekben való megjelenése folytán kénytelen volt a további és nagy sikert ígérő offenzívának megszakítását elrendelni, az eredeti tervhez visszatérni, egyelőre az eddigi győzelmekkel és eredményekkel beérni s a délen működő három hadsereg közül az egyiket, a Böhm-Ermolli-féle másod-ik hadsereget az északi harctérre vezényelni. Ily-képpen hadseregünk jelen-tékenyen megcsökkenvén,

84 Vasúti őrházhoz vezényelt katonai őrség Dél-Boszniában.

A Welt-Press-Photo felvétele Wien.

Táborozó katonáink Szerbiában.

természetes előrelátásból szükségesnek mutatkozott a lennmaradt 5-ik és 6-ik hadsereget a defenzívára szorítani mindaddig, amíg az északi hadiszíntérnek valamely döntő fordulata, mely természetesen az egész világháború sorsát megpecsételheti, alkalmat ad, hogy a szerbiai mellékharctéren, ha ugyan ennek akkor még szüksége mutatkoznék, döntő csapást mérjünk a szerb hadseregre.

Minden, hadidologban valamennyire járatos ember előtt nyilvánvaló volt a hadvezetőség ez intézkedésének helyessége. Hisz attól a perctől kezdve, hogy Szerbiával való konfliktusunk világháborúvá szélesedett, kétségtelen lehetett mindenki előtt, hogy a szerb kérdés politikai és katonai vonatkozásában egyaránt mellékessé vált, eltörpült szemben azokkal a minden mértéket meghaladó erőkkkel, amelyeket az ántánt három világhatalma zúdított ellenünk.

Ám az a nyiltszavú hivatalos közlés, amelylyel legfőbb hadvezetőségünk ezt az elhatározást a nyilvánosságnak tudomására hozta,

megdöbbenést és csalódást keltett a közönségben. A közvélemény beleringatta magát már a szerbek gyors letiprásának ábrándjába s ebben az ábrándjában az első napok diadalmas harcai, a sebesültek elbeszélései csapataink vitézségéről és fölényéről, mindinkább megerősítették. Jóleső képzeiteitől senkisem válik meg szívesen, még ha téves voltukról meg is győződik. A katonai járatlanságon felül ez az ősi jellemvonás magyarázza meg leginkább, hogy a közvélemény sehogy sem akart hitlett adni a hadvezetőség jelentésének s a túlbizakodásból az ellenkező szélsőségbe, a kishitűségbe csapva, immáron azt képzelte, hogy a déli harctéren kudarcot vallottunk, ezért kellett az offenzívát abbahagyni. Holott a harctéri eseményekben ennek a rémlátásnak semmiféle gyökere nem volt. Hisz a rendelkezésünkre álló adatokból is hitelesen megállapítható, hogy az itt-ott váltakozó szerencsével folyó szerbiai harcok végső eredményükben hadseregünknek nevezetes sikerét jelentik. Bizonyította ezt **85**

a hivatalos jelentés feltétlenül őszinte szavain felül — a hadvezetőség természetesen magasabb hadi érdekekből nem mondott részleteket — magának a szerb kormánynak hivatalos jelentése is, amelyet ez első harcokról kiadott. Ónaptár szerint való augusztus 3-án ugyanis a szerb hadügyminisztérium Nisben a következő hivatalos jelentést adta ki:

»A túlnyomó magyar-osztrák sereg a Drina-folyó déli partjainál előnyomult. Csapataink, a szerb seregek *meglehetősen súlyos veszteséget szenvedtek ugyan*, de ez csak azt vonja maga után, hogy a boszniai határ mentén idejekorán az egész vonalon *előkészítjük a visszavonulást*. A szerb hadsereg az eredeti hadtervek szerint jár el, amikor az *ország belsejébe való visszavonulást megkezdi*, ahol könnyebben és a siker reményében tartóztathatja fel az osztrák-magyar hadsereg előnyomulását.«

Kiegészíti ezt a szerb hivatalos jelentést *Terstyánszky* lovassági tábornoknak, a Sabácnál előretört budapesti 4-ik hadtest parancsnokának jelentése, mely augusztus 11-től fogva napról-napra röviden beszámol a hadműveletek menetéről. Különösen fontos az a rész, mely a befejező hadműveleteket mondja el. Eszerint augusztus 19-én, tehát azon a napon, amelyen az offenzíva megszakítását elrendelő parancs megérkezett, Sabáctól délre a szerbek oly fejtelenséggel vonultak vissza, mint — a hadifoglyok kifejezése szerint — a törökök Kumanovónál. A 20-ára tervezett további előnyomulás megakadt a legfőbb hadvezetőség ellenkező parancsa miatt. Ott kellett hagynunk minden elért eredményünket s csapataink nagy részével visszatérnünk a Száva balpartjára. Az ellenség, melyet az utóbbi napokban rémért csapások halálosan kimerítettek, elvonulásukat nem merte zavarni s csak mikor visszavonulásunkról, annak befejezte után, értesült, igyekezett Sabácban visszamaradt kis helyőrségünket onnan kiszorítani.

És végül bizonyítja szerbiai offenzívánk sikerét visszavonulásunk egész lefolyása. Az ellenség nemcsak Sabácnál, hanem a hosszú harc vonal egyetlen pontján sem követte csapatainkat. A harcból való kiválás teljesen zavartalanul történt meg s a csapatok a legnagyobb rendben vonultak vissza. A szerbek csak akkor nyomultak újra utánunk, amikor tudatára ébredtek annak, hogy csapataink nagy része már a határfolyókon túl van s szerb földön csak kisebb különítmények maradtak. Ez az utánnomulás is azonban csak két ponton történt: Sabácnál és Loznicánál.

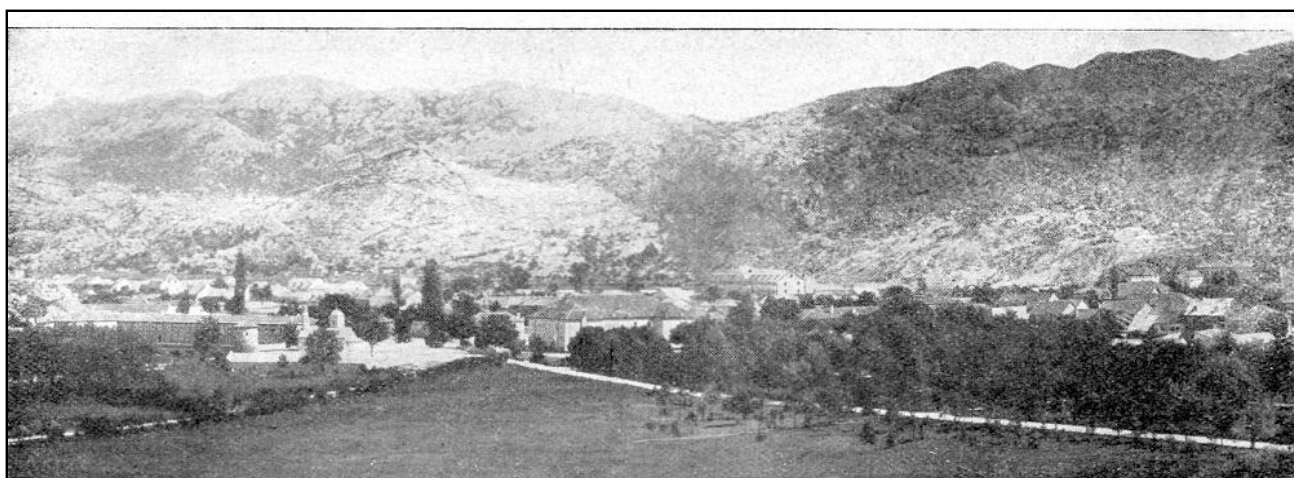
Mialatt vasutaink nagyszerű teljesítménnyel az északi harctérre szállították a Böhm-Ermolli-féle második hadsereg egyik részét, a temesvári 7-ik hadtestet, az ezen hadsereg kötelékébe tartozó budapesti 4-ik hadtest engedelmet kapott, hogy néhány rövid napra még a déli harctéren maradhasson, hogy — ha kell — a szerbekre mért újabb csapással könnyítsen a Loznicánál visszavonult 5-ik hadsereg részben még szerb földön álló csapatainak, valamint a Sabácban hagyott helyőrségnek helyzetén.

Ez engedelemmel élve, Terstyánszky tábornok augusztus 22-ről 23-ra virradó éjjel újból átkelt a Száván, hogy a sabáci helyőrséget, mely 21-én és 22-én legendás hősiességgel verte vissza a sokszorososan erősebb szerb csapatok támadásait, végleg felmentse. Ez a másodszori átkelés olyan váratlanul történt, hogy az átkelő csapatok hátba támadhatták a Sabácot körülzáró ellenséget és véres harcban teljesen széjjelszórták, messzire üldözték őket.

Ezen a napon véglegesen tisztázódott az általános hadihelyzet. Bizonyos volt immár, hogy Sabác további megtartásának célja nincs. Ezért a budapesti 4-ik hadtest csapatai augusztus 23-án éjjel és 24-én reggel végleg visszatértek a Száva innenső partjára. Egyetlen emberünk, egyetlen ágyunk és egyetlen szállító-kocsink sem maradt Sabácban s utaszaink augusztus 24-én délben a hadihidat lebonthatták.

Ugyanebben az időben Szerbiában levő összes csapataink is visszatértek kiindulópontjukra. Tehát visszatért a legfőbb hadvezetőség parancsa értelmében a 6-ik hadseregnek Valjevó felé Uzsicén át előnyomult része, valamint a Plevljét (a Szandzsák montenegrói részét) megszálló, valamint a Babanz mellett sikeresen előnyomult egy-egy csapattestünk is.

Csak Loznicánál maradt szerb földön egy mindenféle fegyvernemből összeállított különítmény. Ez megszállotta a Gucevo-hegyhátat közvetlenül Loznica mellett, hogy későbbi hadműveletek esetén hídfőnk legyen a Drinán való újabb átkelésre. Ámbár egy általunk el nem foglalt magaslati állás a szerbeknek előnyös helyzetet adott, erről a hegyhátról a mi csapatainkat nem bírták kiszorítani. Minden támadásuk hasztalannak bizonyult a mi lövészárkaink ellen. Viszont igaz, hogy mi is, felismerve ennek a szomszédos magaslatnak a jövőre való jelentőségét, hasztalan próbáltuk azt a szerbektől elfoglalni. A szerbeknek ez a hadállása

Cetinje látképe.

csak későbbi, újabb támadó hadjáratunk idején jutott a kezünkbe.

Hadvezetőségünk mindezek alapján joggal mondhatta augusztus 22-én este kiadott jelentésében, hogy a szerb harctéren tervezett rövid előrenyomulásunk elérte célját, s csapataink feladatuk teljesítése után visszatérve, a szerbiai harctéren teljesen kimerült ellenséget hagytak hátra.

MONTENEGRÓ BEAVATKOZÁSA. ELŐNYOMULÁS A SZANDZSÁKBAN.

Montenegró évtizedek óta minden eszközt és alkalmat megragadott arra, hogy területét termékenyebb vidékekkel és nagyobb tengerparttal növelje. Terjeszkedési vágyait azonban az ilyen jelentéktelen kis állam természetesen csak valamely nagyhatalom védőszárnyai alatt valósíthatja meg. A mindenkori nagy protektor szerepét Oroszország töltötte be, mely Montenegrónak évtizedek óta tetemes erkölcsi és anyagi segítséget nyújtott.

Az 1912. évi balkán háború a hadsereg nagy veszteségei mellett is óriási lendületet adott az ország fejlődésének. Montenegró ekkor két irányban szeretett volna tért nyerni. Dél felé egy nagyobb tengerpart és Szkutari volt a főcél, északkeleten pedig a novipazári szandzsák megszerzésére vágyakozott.

Ezen céljának eléréseért az eszközökben

nem válogatott s hosszú és eredménytelen ostrom után megvesztegetésekkel sikerült Szkutarit bevennie. De ennek a diadalnak nem sokáig örülhetett. Szkutari a független albán állam megalapításához föltétlenül szükséges volt és a mi mindenre eltökélt erélyes fellépésünk következtében Montenegrónak le kellett Szkutariról mondania.

Az ország északkeleti határának kiterjesztése már nagyobb eredménnyel járt. Tudvalevő, hogy Boszniának és Hercegovinának anektálása után a novipazári szandzsákságot*, amely Szerbia és Montenegró közt mintegy beékelődik, visszaadtuk Törökországnak. Fontos volt ez a terület azért, mert ezt a törekvésekben rokon két államot elválasztotta egymástól s így háború esetén az együttműködést ellenünk kizárta. A balkán háború után azonban a Szandzsák kisebb része Plevljével együtt Montenegrónak jutott, nagyobb része pedig Sjenicával és Novipazárral Szerbiáé lett. Így a két állam egymással közvetlen szomszédságba került, s a balkáni háborúban kifejlett

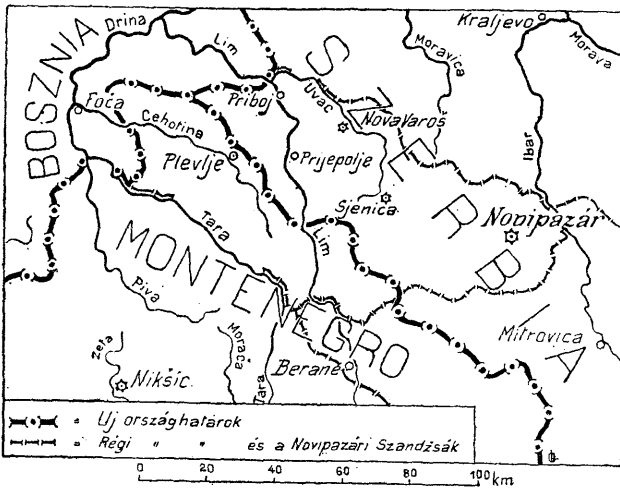
testvériség Oroszország befolyása alatt még szorosabbra kapcsolta együvé a két országot.

Montenegró élénk figyelemmel kísérte Szerbiának ellenünk intézett aknamunkáját, aktíve vagy passzíve mindig elősegítette azt, mikor

Montenegrói határőr.

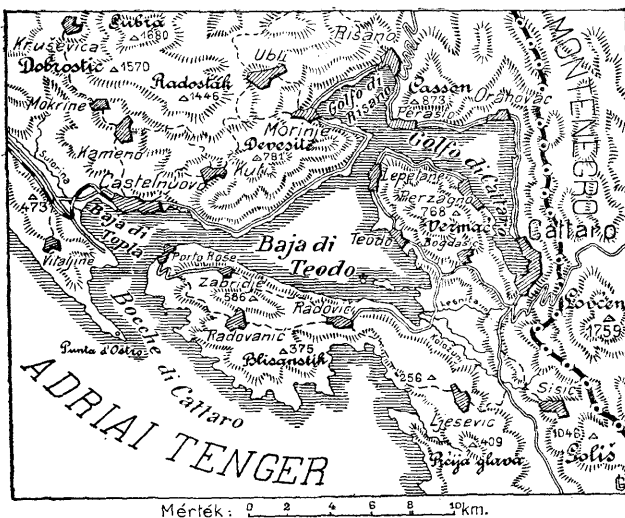
* Szandzsákság, török szó s annyit jelent, mint kerület; az egész európai Törökország szandzsákságokra volt beosztva.

A boszniai, a szerb és a montenegrói határ találkozási helyén az egykori Szandzsák helyén.

pedig július 27-én a szerb kormányhoz jegyzéket intéztünk, azonnal elrendelte a háborús előkészületeket ellenünk; július 27-én megkezdtek a cetinjei gyakorlótáborban a legénység lázas kiképzését, ugyanezen a napon valamennyi Montenegróban tartózkodó külföldi állampolgárt kiutasították, július 30-án pedig a teljes mozgósítást rendelték el. A hadikészülődés azonban már előbb megkezdődött. Július 26-ikán szerb tüzérek érkeztek Montenegróba, 27-ikén megkezdtek a tüzérség kiképzetlen részének betanítását s éjjel-nappal szakadatlanul gyakoroltatták. Július 29-én pedig aránylag jelentékeny erővel megszállták a Lovcsen-hegyet. A hadüzenettel azonban Montenegró nem sietett, türelmesen várt, míg a nemzetközi helyzet kialakult.

Amíg Oroszország magatartása nem volt egészen bizonyos, a montenegrói kormány nem

Cattaró és vidékének térképe.

érezte magát elég erősnek arra, hogy — Szerbia iránt érzett rokonszenve mellett is — engedjen a néphangulat parancsának. Augusztus 5-ikén délután izent nekünk hadat és ugyanakkor az összes előkészületek vezetését az orosz követnek engedte át. A hadüzenet azonban csak hetedikén jutott a monarchia tudomására, mert a montenegrói kormány megakadályozta követünket abban, hogy a hadüzenetről kormányunkat értesíthesse. A balkáni ravaszkodásnak az volt a célja, hogy meglepetésszerű támadással törhessenek át határainkon.

Hadvezetőségünk szerencsére gondolt erre az eshetőségre s a montenegrói határt is a legélibb őrizet alá vonta mindjárt a bonyodalmak kezdetén.

Ami a határbiztosítást illeti, az itt sokkal kevesebb erőt köt le, mint pl. a szerb határ biztosítása, noha a határ nem természetes akadályvonalak, folyók mentén húzódik. A montenegrói határ inkább haránt szeli a mély völgyeket és járhatatlan sziklás, karsztos platókat, a terep azonban oly nehezen járható, hogy kocsizható műút, amelyen nagyobb hadsereg a határon át tudna törni, csak egyetlen egy vezet és pedig Plevljéből a Metalkanyergen keresztül a Drina völgyébe, majd Szerajevó felé. A következő természetes betörési irány volna a Tara és Drina völgye Focsa felé, a folyó azonban oly szűk és meredek völgyben folyik, hogy itt csak egyetlen meredek ösvérút vezet. Nagyon fontos közlekedési vonal még a Niksicsből, az ország ezen megerősített központi fekvésű kereskedelmi gócpontjából Gacsko felé vezető, nehezen járható ösvérút, majd a grahovo—bileki vonal, mely utóbbinak az 1876. évi török-montenegrói háborúban igen fontos szerep jutott.

A déli határon, Cattaró környékén a montenegrói határ kialakulása a monarchiára nézve igen kedvezőtlen. Az 1750 méter magas Lovcsen teteje már montenegrói kézben van s az öblön természetesen uralkodik.

A nekünk annyira kedvezőtlen határ miatt már békében fontos előkészületeket tettünk. A nevezett betörési irányok találkozási pontjait a határ mentén mintegy parallel vonalban megerősítettük.

A felvonulás. Hadseregünk a Szerbia ellen intézendő hadműveletekhez hasonlóan a könnyebben járható völgytalpakban és medencékben vonult fel (csoportosult), ahová a hadseregnek az élelmet és lőszert könnyebben szállíthattuk. Tekintettel azonban arra, hogy Montenegró is csak mellék-hadszintér volt,

Harc a montenegrói hegyek között.

Heyer A. rajza.

az orosz háború megkezdésekor pedig ez ország alig számottevő hadserege csaknem eltörpült, az osztrák-magyar hadvezetőség nem helyezett nagy súlyt a Montenegro ellen intézendő hadműveletekre.

A *montenegrói harcok* ellenséges csapatok betörésével kezdődtek augusztus 5-én este és pedig a nemzetközi jog szabályainak szégyenteljes megsértésével, a hadüzenetet megelőzve.

Augusztus 5-én este erős Montenegrói csapat lépte át a határt és Trebinje felé kísérelte meg az előnyomulást. A terv azonban tökéle-

egységes tervszerűséget ezekben a műveletekben alig lehet megállapítani. A szétforgácsolt Montenegrói erőknek több, különböző s egymástól messzeeső pontokon való alkalmazása azt a látszatot kelti, hogy főképpen határvidékeinket akarták nyugtalanítani s hadvezetőségünket ezzel ellenrendszabályokra kényszerítve, csapatokat próbáltak elvonni más területekről. A Montenegróiak e fellépésében legföljebb annyi tervszerűséget találhatunk, hogy a Gat, Avtovác, Focsa felé való felvonulás a Szerajevó elleni déli offenzíva célját szolgálta, a szerbek

Sátortábor Gatnál.

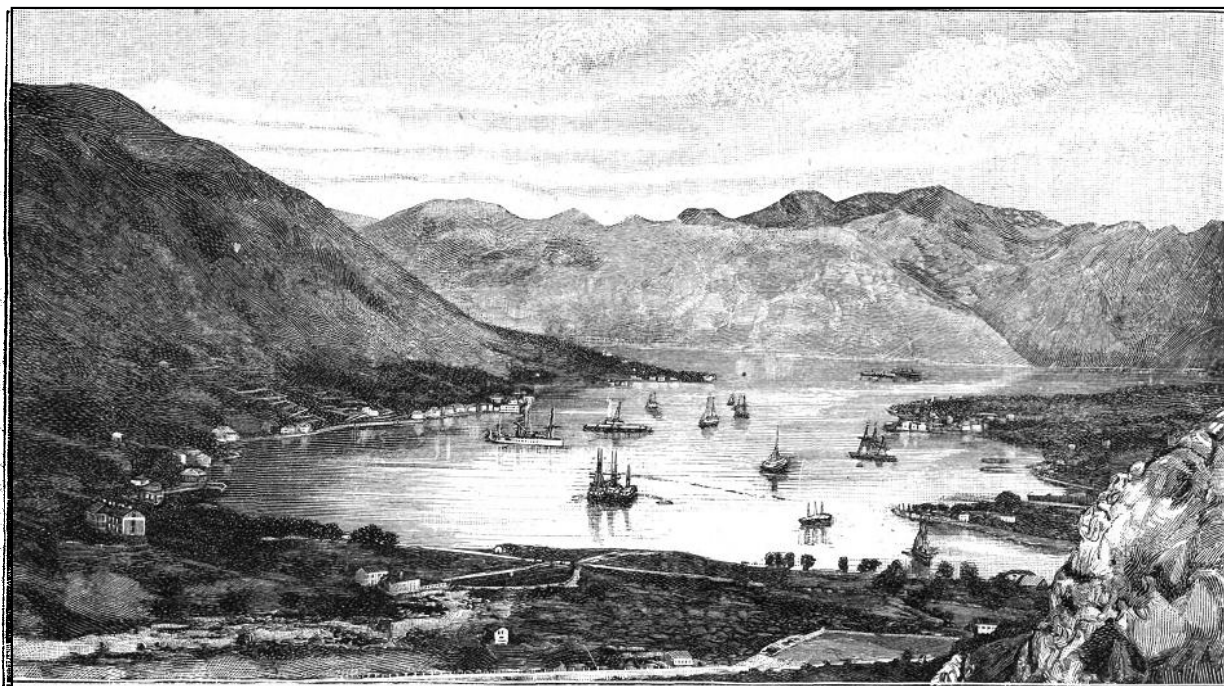
A Képfotó Wien felvétele.

tesen meghiusult, mert alig pár kilométernyire a határtól a határt biztosító csapataink az ellenséget megverték és visszavonulásra kényszerítették. Sokkal nagyobb jelentőségű volt az a körülmény, hogy hadseregünket munkájában a hercegovinai lakosság is értékesen támogatta fegyverrel, jelöl a trón és a közös haza iránt érzett rendíthetetlen hűségének.

Augusztus 6-án újabb kísérlet történt. Egy kisebb különítmény Gat mellett, Avtováctól délre mintegy tíz kilométerre, megpróbált előnyomulni. Vállalkozása kudarccal járt.

Augusztus 8-ikán és a rákövetkező napokon egyre nagyobb erőkkel és egyre több ponton ismétlődtek meg ezek a támadó kísérletek, mind Hercegovina felé, Trebinje, Bilek, Gat, Avtovác, Gacskó és Focsa irányában. Valami

keleti offenzívájának kiegészítéséül. A Trebinje és Bilek felé való felvonulás nyilván Dalmácia elleni célzattal történt. Evégből a cattarói háttér alakulást Montenegro szintén nem hagyta kihasználatlanul. A Lovcsen hegygerincén felállított tüzérséghez két szerb tüzérezred csatlakozott, melyeket aztán kb. 30 kiskaliberű orosz gyorstüzélfegyűvel erősítettek meg. Az általános tüzelés a cattarói öböl Teodo-szakaszára augusztus 8-ikán kezdődött meg, augusztus 9-én is folytatódott, azonban minden eredmény nélkül. Augusztus 20-án újra kezdték, eredménye azonban sem ennek, sem az ugyanazon napon Bilek ellen intézett tüzérségi támadásnak nem volt. Tüzérségünk a Montenegrói tüzelést mindannyiszor rövidesen elhallgattatta és támadó szellemtől áthatott csapataink ked-

A Cattarói-öböl.

vét szegték a montenegróiak további betörésének.

Ugyanígy jártak a többi támadó vonalon is. Augusztus 8-ikán egy nagyobb, 4000 főnyi csapatjuk Trebinje keleti erődje előtt kapott súlyos vereséget. Augusztus 10-ikén azonban sikerült nekik Gat környékén, az egykor megerősített csendőrsházban lábukat megvetni. Augusztus 12-ikén hercegovinai csapataink parancsot kaptak e pont visszafoglalására és a montenegróiak ellen való általános támadásra. Hegyi csapataink több ponton megindultak a határ felé, de a hegyhátaikat és csúcsokat egész a legmagasabb régióig montenegróiaktól megszállva és megerősítve találták. Mindamellett azonnal megtámadták az ellenséget s a hegyeken fölfelé végrehajtott rohamokkal sorra kiverték minden állásukból. Öt napon át való harcok után Gat vissza volt foglalva és csapataink a hegyi háború minden fáradalma s a karsztvidék nélkülözései mellett is már tizenöt kilométernyire benn jártak Montenegró területén, amikor a visszavonulási parancs megérkezett. Ez a parancs összefüggött a Szerbiában elrendelt visszavonulással, s éppen úgy mint az, az általános hadihelyzet s különösen az északi harctér eseményeinek következménye volt.

Hasonló sors érte azokat a diadalmas csapatainkat is, amelyek az egykori Szandzsákba nyomultak be Focsán keresztül s egészen Plev-

ljég hatolva, megbüntették a mi határőreinkel és a szandzsáki mohamedánokkal kegyetlenkedő montenegróiakat.

A kettős ellenség ellen most már szükségessé vált, hogy az osztrák-magyar hadsereg a Szandzsákba ékelje magát bele s a montenegrói és szerb hadsereget immár ellenséges területen válassza el egymástól.

Az ezt célzó támadó előnyomulás Focsáról Csajnicen keresztül Boljanics-Plevlje irányában indult meg és teljes sikerrel járt. Csapataink a jól ismert Metalka-nyeregnél lépték át a montenegrói határt, ahol jelentékeny ellenállásra találtak és pedig először kisebb, 20—30 főből álló bandák fogadták őket, majd erősebb reguláris csapatok, amelyek előcsapatainkkal és sebesült járőreinkkel a legvadabb kegyetlenkedéssel jártak el. Ebben a munkában nők a férfiakkal versenyeztek, de méltó büntetésüket természetesen nem kerülhették ki.

Augusztus 18-án, Ő felsége születésnapján reggel elfoglaltuk Boljanicot, este pedig heves harc árán Plevljét, hol Bosznia és Hercegovina annexiója előtt egy hegyidandárunk állomásozott. Még minden a régi rendben volt hadseregünk otthagytott laktanyáiban és török lakosság örömjongással fogadta a régi uralom, a szabadság és a kultúra képviselőit és megteremtőit.

Ezeknek a csapatainknak is vissza kellett fordulniok, bárha sikert sikerre arattak. Kato-

A 3. hegyidandár csapatai egy nehéz montenegrói ágyút zsákmányolnak.

Neumann F. rajza.

náink nem is bírták megérteni, hogy az elfoglalt ellenséges területről vissza kell térniök és további parancsig a határvonalon szabad csak őrködniök. Némi megnyugvást hozott hegyi csapataink egy részének, hogy augusztus utolsó és szeptember első napjaiban helyi okok — Bilek határerősséget szorongatták újra a montenegróiak — új előnyomulást tettek szükségessé.

Most mi kezdtük a támadást. Az osztrák-magyar monarchia 3. hegyidandára Pongrácz Henrik tábornok parancsnoksága alatt bátor előretörésre vállalkozott s az ellenséget Bilek környékén a határon át üldözve, montenegrói területen mért rá érzékeny csapást. Az ellenség erősbítéseket nyerve visszafordult és újabb támadást intézett az erőd ellen, de hősiessen harcoló csapataink újból visszaverték őket. Az ellenség nagy veszteségekkel menekült és Bileket hosszú ideig megkímélte a további támadásoktól.

Ez utóbbi harcok azonban már a déli hadjárat egy másik szakába esnek, amikor a részleges betörések rendszeréhez folyamodtak balkáni ellenségeink. A montenegróiak ezzel csak

azt folytatták, amit kezdték a hadüzenet napján: egységes, tervszerű felvonulás, az erők tömeges alkalmazása helyett szertefoszló, nagyobb csapatokkal véghezvitt gerillaháborút folytattak.

Nem hozott változást ebbe a hadviselésbe a franciák beavatkozása sem. Mikor ugyanis a francia-angol egyesült flotta augusztus második harmadában megjelent az Adriai-tengeren, felszabadult *Antivári*, Montenegró egyetlen kikötője, amelyet »Szigetvár« nevű hadihajónk augusztus 9-ikén bombázott, különösen a szikratávíró-állomást és a kikötői rakodókat pusztítva el s amelyet hajóhadunk Montenegró egész partvidékével együtt augusztus 10-ike óta kimondott blokád alatt tartott. A francia hajóhad néhány nehéz üteget és francia tiszteket szállított a Lovcsen-hegyre, hogy onnan is bombázhassa Cattaró erődjeit és hadikikötőjét, amikor a hajóhad a tenger felől kezdi meg a támadást. Ám a francia vezetés épp oly kevéssé használt, mint eddig a szerb és az orosz. Cattaró erődjei és megerősített kikötője ellen egyik oldalról sem bírtak boldogulni.

Osztrák-magyar őrzőjárat Montenegroban.

Reichl A. vázlata után rajzolta Roloff A.

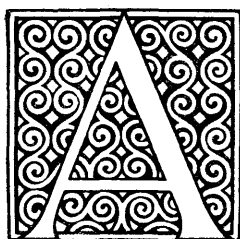
Az osztrák-magyar 3-ik hegyidandár a montenegrói harctéren.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ÉSZAKI HÁBORÚ MEGINDULÁSA.

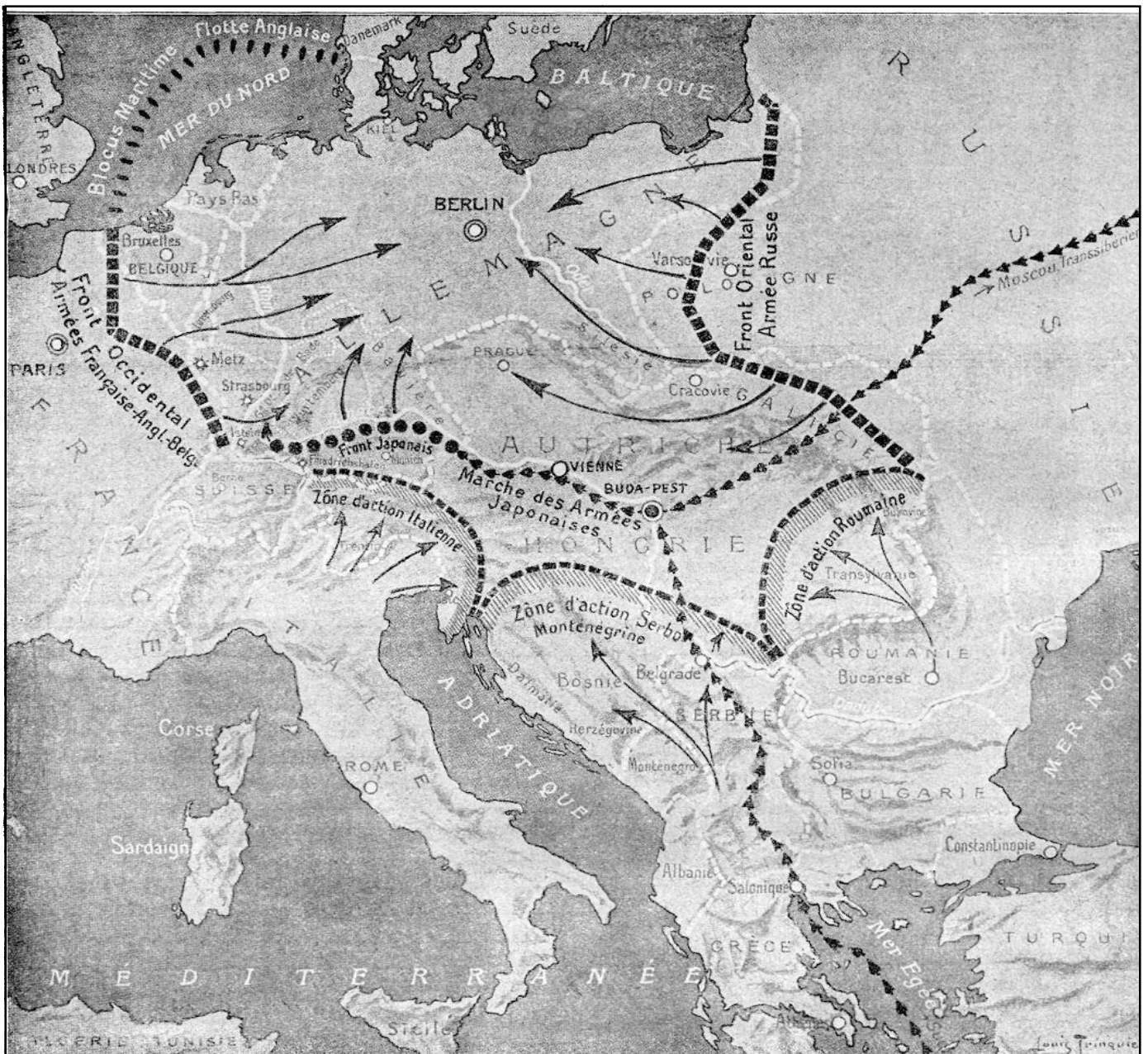
AZ EURÓPAI HADIHELYZET.

Az 1914. év augusztus 5-ike örökké emlékezetes marad történelmünkben. Ezen a napon monarchiánk hadat üzent Oroszországnak s ezzel önként vállaira vette egy hosszú és súlyos háborúnak minden terhét és veszedelmét. Nem jószántából tette. A monarchia kezdetétől fogva csak Szerbiával állott konfliktusban és szövetségesével, Németországgal együtt mindent elkövetett, hogy Szerbiával való együttműködésünk a világhelyzetben bonyodalmakat ne idézzon elő. Ám éppen Oroszország volt az, mely az első naptól fogva, sőt már Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolása előtt diplomáciája útján világszerte szította a háborús hangulatot. Nálánál csak Anglia kormánya volt cselszövőbb és háborúsabb. Az *ántánt* nevű ellenszövetség hosszú évek óta készült már a világbéke és az emberiség ellen való nagy bűntettre: az európai háború felidézésére. Hadikészültsége még nem volt betetőzve, de a nagy nemzetközi összeesküvésnek megszervezése: Németországnak és hű szövetségesének, a mi monarchiánknak körülkerítése már be volt fejezve. Délen Szerbia és Montenegró, nyugaton Franciaország, Belgium és Angolország, északon és keleten a valamennyinél nagyobb és számosabb orosz haderő volt hivatva teljessé tenni a körülzárást. Mindez még nem volt elég. Be akartak hálózni más országokat is. Hízelegtek a többi balkáni államnak és hízelegtek Olaszországnak is, mely csakugyan nem teljesítette

szövetségesi köteleességét. Hogy ebben a munkájában Oroszország mennyire ment, azt semmi sem bizonyítja jobban, mint Trubeczkoj hercegnek, az orosz külügyminisztérium balkáni osztálya vezetőjének 1914 tavaszán megjelent könyve, mely az európai helyzetről képet rajzolva s a várható nagy háború eshetőségével foglalkozva, a teljes bizonyosság látszatával fejt ki, hogy Olaszország ebben a háborúban nem fog szövetségesi mellett fegyvert ragadni, hanem legalább is semleges fog maradni. Ezen a szinte emberfölötti gonosszággal megépített fegyvergyűrűn támadt volna hatalmas rés abban az esetben, ha monarchiánk a trónörökös meggyilkolása kapcsán kiderült szerb üzelmek megtorlásaképpen összetört Szerbiát. Ezáltal az *ántánt* általában, de Oroszország különösen legvakmerőbb, legmozgékonyabb előőrsét vesztette volna el a Balkánon; a fegyveres gyűrű, melyet körénk vontak, át lett volna törve, ami által a stratégiai helyzet az *ántánt* terveire nézve megromlott volna. Ezenfelül még jelentős diplomáciai következményei lettek volna Szerbia összeomlásának. A monarchia, melyet szinte a túlságig vitt békeszeretete folytán tekintélyének elvesztése fenyegetett, az összes balkáni népek előtt annyira megerősödött volna presztizsben, hogy a balkáni államok a jövőben monarchiaellenes összeesküvésre és háborúra aligha lettek volna képesek.

Ez volt az igazi ok, mely miatt Oroszország mindenáron fegyveres döntésre akarta vinni a dolgot. Nem üzent ugyan nekünk háborút. Ezt a lépést húzta-halasztotta, hogy készülődését és már Ferenc Ferdinánd trónörökös

Ellenségeink terve: Ausztria-Magyarország és Németország körülkerítése és megsemmisítése az olasz, balkáni és japán seregek segítségével.

Francia folyóirat nyomán.

94 S mikor a német kormány emiatt határozott

halála előtt nagy csendben megkezdett mozgósítását zavartalanul folytathassa. Ennek az álnok helyzetnek vetett véget augusztus 5-én monarchiánk hadüzenete, amely nem volt kezdeményezése a háborúnak, hanem csak leszögezése egy, a valóságban már fennálló állapotnak. Oroszország ugyanis mindjárt az első napok után rohamosan folytatta mozgósítását és nagy csapattömegeket gyűjtött össze Németország, még inkább a monarchia határainak mentén.

kérdést intézett hozzá, válasz helyett fegyveres támadással felelt. A mi hadüzenetünknek ilyen jelleget világosan kifejezi maga a hadat üzenő jegyzék szövege:

»Kormányának meghagyásából Ausztria-Magyarország nagykövetének szerencséje van az orosz külügyek minisztere Ő excellenciájának a következőket tudomására hozni:

Tekintettel Oroszországnak az Osztrák-Magyar Monarchia és Szerbia közti konfliktusban tanúsított fenyegető magatartására, vala-

mint tekintve azt a tényt, hogy Oroszország a berlini kabinet közlése szerint ebből a konfliktusból kifolyólag szükségét látta annak, hogy az ellenségeskedéseket Németországgal szemben megnyissa és Németország ennek következtében az említett hatalommal szemben hadiállapotban van: Ausztria-Magyarország Oroszországgal szemben szintén hadiállapotban levőnek tekinti magát.»

A jegyzék itt arra céloz, hogy Oroszország augusztus elsején éjjel egyes csapataival több ponton átlépte Kelet-Poroszország határát, amivel minden fenyegető magatartás nélkül is beállott a »casus foederis«, a szövetségi hűség tetteivel való megmutatásának szükségessége.

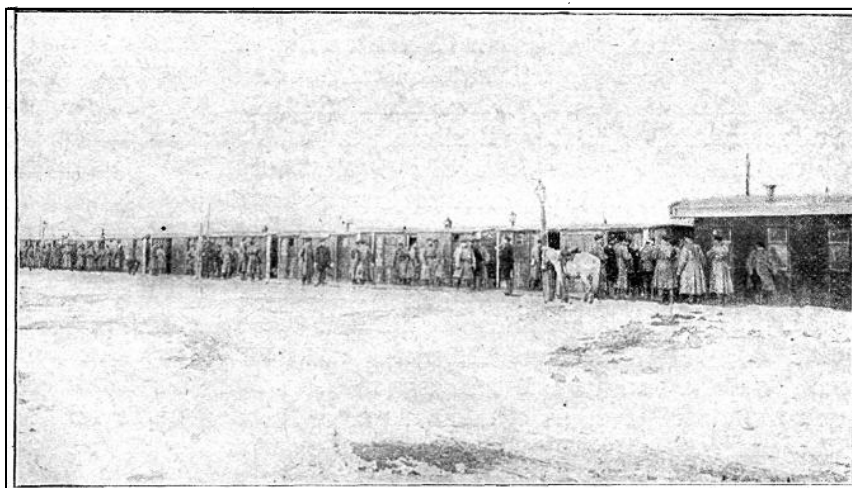
A Pétervárott átnyújtott hadüzenet azt a súlyos helyzetet idézte fel a monarchiára, hogy két hadiszíntéren, két harcvonalon kell harcolni: délen a szerbek és a montenegróiak, északon a mi erőnket számban sokszorosan felülmúló orosz seregek ellen.

Nagyjában nem nehéz kiszámítani, hogy mit jelentett számbelileg ez az erőkülönbség Oroszország mindenestre legalább 17 milliónyi katonával rendelkezhetett, amely tömeggel szemben Ausztria-Magyarország csak öt millió katonát állíthatott. Amellett ebből az öt millióból kellett kihasítani azokat az erőket, amelyek Szerbia és Montenegrónak mintegy félmilliónyi hadseregével szálljanak szembe a déli harctéren.

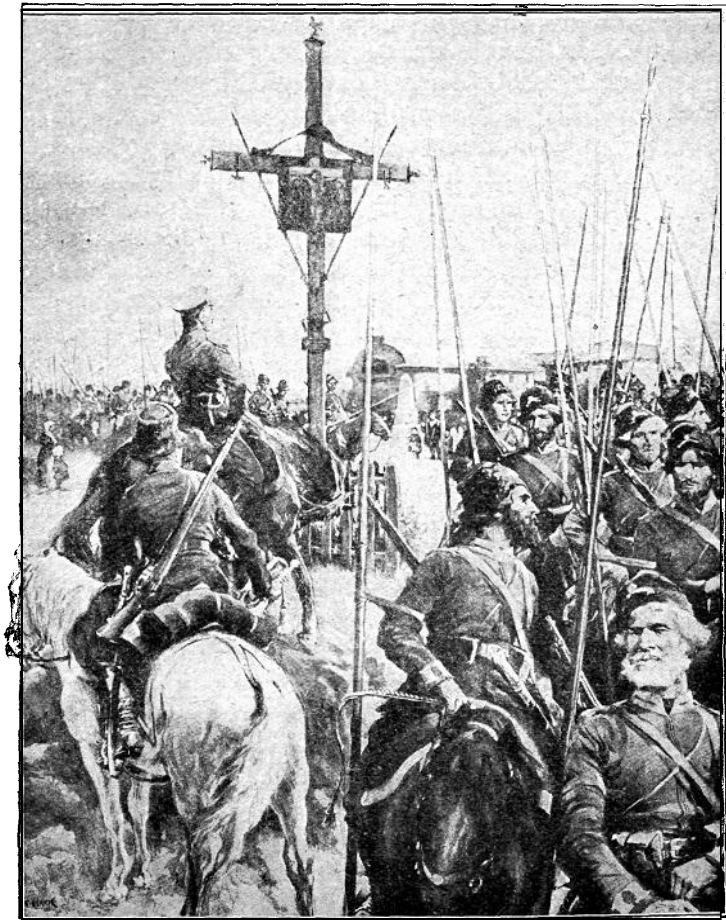
E roppant aránytalanság ellenére a monarchia nagy eltökéltséggel és a siker iránti nagy bizalommal szállott háborúba és nem törődött azzal sem, ami pedig nyilvánvaló volt, hogy Oroszország fegyverre kelése esetén összes szövetségesei, tehát Anglia, Belgium és mindenekfölött Franciaország is fegyvert fognak ragadni. Ebben az esetben pedig a hét milliónyi német hadseregnek a háború kitörése pillanatában rendelkezésre álló részét a nyugati harctérre kell vetni, hogy lehetőleg gyors eredményt lehessen elérni az onnan fenyegető veszedelmekkel szemben. Ellenségeinknek hadikészülődései ugyanis a francia-belga határon voltak a legteljesebbek, a legelőhaladottabbak. Ott kellett a legsürgősebben lesújtani, ott kellett a stratégiai számítás egyik legfontosabb elvének, a meglepetésnek felhasználásával legalább annyit elérni, hogy a közvet-

len veszély lovagias és hű szövetségeseink, Németország számára, megszűnjék. Csak ezután lehetett arra gondolni, hogy együttes erővel törjünk a roppant orosz haderőre.

A hadihelyzet tehát az volt, hogy a közép-európai szövetséget három főirányból fenyegette támadás. Nyugatról a francia-belga határ felől, délről a Balkán felől, északról és északkeletről az orosz határ felől. Ausztria-Magyarországnak és Németországnak meg volt ugyan az a földrajzi előnye, hogy Európa közepén összefüggő és egységes területet foglalt el s az ellenségek körben futó harcvonalai között a kör átmérőjének irányában mindenkor rövidebb úton tolhatta csapatait egyik hadiszíntérről a másikra, mint amazok. Növelte a belső vonalon való ez elhelyezkedésünk előnyét az is, hogy ellenségeink egymástól széjjel voltak szakítva s egymással nem érintkezhetek közvetlenül, egymás erőit kölcsönösen ki nem segíthették. Viszont azonban ellenségeinknek megvolt a három oldalról való körülfogás előnye. Hasonló előnyei voltak különösen Oroszországnak az egyes hadiszíntereket külön-külön tekintve. Előny volt továbbá ellenségeinkre az, hogy a belső vonal fölénye a nagy távolságok miatt, meg azért, mert a világháborúban ideoda eltáplandó csapatoknak nagy tömegei sok szállítási nehézséggel mozoghattak, kevésbé érvényesülhetett. Mindez, hozzávéve még az ellenség roppant számbeli túlerejét, ellenségeink javára billentette a hadihelyzet mérlegét. Csak a hadvezetés kiválósága és a harcoló emberanyag erkölcsi fölénye adhatott jogos reményt az osztrák-magyar és német vezérkarnak arra, hogy sikerrel álljon helyt a hat ellenséggel való gigászi küzdelemben.

Szibériai katonák indulása.

Galiciába bevonuló kozákok.

Épp ezért, míg Németország a nyugati ellenségekre csapott le, Ausztriának és Magyarországnak kellett vállalnia azt a nehéz, de dicsőséges feladatot, hogy délen védelmezve a saját határait, egyúttal elhárítsa Németországtól az orosz tömeget.

Hisz nyilvánvaló volt, hogy az ántánt egész számítása elsősorban Németországnak, mint a legszervezettebb katonai hatalomnak megbénítására irányul. Elárasztani Sziléziát, Szászországot, rajtaütni Berlinen, ez volt az ántánt álma. Ennek sikere döntő jelentőségű lett volna a hadviselésre, mert magának Porosz-Sziléziának elfoglalása a hadiszempontból legfontosabb területek egyikét juttatta volna ellenséges kézre s Németország gazdasági és ipari forrásainak csodálatos erejét lényegesen csökkentette volna. Amellett ennek a területnek birtoka nagyszerű támaszpontot adott volna akár Németország, akár Ausztria, akár Magyarország szíve felé való hadműveletekre és különösen végzetes lett volna annyiban,

96

közé beékelődve, a szövetségesek formai, katonai és gazdasági összeköttetéseit lényegesen megzavarta volna : vagyis megfosztotta volna őket a belső vonal előnyétől.

Monarchiánknak tehát épp úgy saját érdekében, mint szövetségi hűségéből is vállalnia kellett ezt a súlyos feladatot.

Ez alapgondolathoz képest kellett kidolgozni és végrehajtani az általános hadműveleti tervet, a felvonulást, haderőnk csoportosítását s a védekezés vagy a támadás módszerének alkalmazását. Az északi hadiszíntérről szóló fejezetünkben kimutattuk már, hogy nemcsak Németország védelmi szempontjából, hanem a saját védelmünk szempontjából is a Sanvonal biztosítására kellett a fősúlyt helyezni minden hadvezetésnek. Ez volt az a terület, ahonnan támadásra indulhattunk s ahol a védekezés is a legelőnyösebbnek mutatkozott. Mind a kettőre alkalmassá tette ezt a területet a német határ és a mi északkeleti határaink között, valamint a várható orosz felvonulási területekkel szemben való központi fekvése. Hadvezetésünk haderőnk zömének gyülekezőhelyét valóban erre a területre helyezte, kissé megnyújtva azt a Lembergen túli vidékig. E felvonulási terület biztosítására erőcsoportokat helyeztek el Kelet-Galiciában és Bukovinában, valamint a Dunajec és Krakó között, a Visztula felső folyása mentén.

HATÁRHARCOK ÉSZAKON.

Még meg sem kezdődött hadseregünk felvonulása az északi harctér gyülekezőhelyén, mikor a galíciai határhelyőrségeket riadóval kellett kivonulásra szólítani. Oroszország ugyanis nemcsak Németországot támadta meg hadüzenet nélkül, hanem a mi határainkon is még a hadüzenet előtt kezdte meg a felderítő és felvonulást zavaró betöréseket és hadicselekedeteket.

Már augusztus 1-jét megelőző éjjel felrobbantották az oroszok a Granica és Szcakova közötti vasúti hidat, úgy hogy a bécs—varsói vonal ezzel megszakadt. Szcakova és Granica Krakótól kissé északnyugatra éppen az orosz határszélen van. Szcakova a monarchia, Granica pedig az oroszok vonalrészének végállomása. A robbantás éjjel két óraker történt. Utána az orosz hatóságok és határbiztosító csapatok

Minden jog fenntartva.

A kozákok réme.

Gergely Imre festménye.

Az Athenaeum színyomása.

elhagyták Granicát s mintegy két kilométernyire visszavonultak a második határőrvonalra, miután előbb a granicai vasúti állomásról minden vasúti kocsit és felszerelést eltávolítottak.

Ezt az első ellenséges cselekedetet hamarosan mások is követték.

Azok a hatalmas orosz lovascsapatok, amelyek határaink közelében már békében is állandó készenlétben voltak, a hadiállapot megkezdésekor siettek benyomulni monarchiánkba, részint azért, hogy az orosz felvonulást leplezzék, részint pedig, hogy a mi mozgósításunkat és fölvonulásunkat zavarják, hátráltassák és földerítsék. Céljukat azonban nem érték el. Derék határvédő csapataink mindenütt visszaverték a folytonosan megisméltendő orosz támadásokat. Különösen Közép- és Kelet-Galiciában, valamint Bukovinában léptek fel az oroszok támadólag előretolt lovassággal. E területek határain már augusztus első napjaiban orosz lovasjárőrök és szakaszok, majd nagyobb csapatok is portyáztak, amiből határőrségeinkkel a kisebb-nagyobb harcok egész sora támadt, amelyekben a mieink valóban dicsőségesen állottak helyt. Azok közül a kisebb harcok közül, melyeket határvédő osztagainknak itt kellett megvívniuk, különösen megemlítendő a Tarnopoltól keletre levő *podvolocyskai állásnak* hősi védelme, hol katonáink *Manowarda Miksa főhadnagy* parancsnoksága alatt egy egész napon át tartották magukat a túlnyomó ellenséggel szemben. Két halottal és három sebesülttel fizették meg sikerüket bátor katonáink, míg az oroszok közül 20-an estek el.

Ugyanígy dicsőséges volt harcosainkra nézve a bukovinai határon, *Csernovitztól* keletre, *Novosielica* mellett vívott küzdelem is. *Gadza Jenő* elsőosztályú csendőrmester buzdító szavaitól föllelkesített katonáink rohamot intéztek a *Mohile-magaslat* ellen, ahol az oroszok jól megerősített állásban várták a támadást. A meglepő roham teljesen sikerült, az oroszok elmenekültek s így a határmentén levő fontos magaslat katonáink birtokába került. Közben azonban egyre közeledtek az ellenség támogató

csapatai, úgy hogy kis osztagunk rövid idő múlva már egy egész kozákszotnyával állott szemben. *Gadza* őrmester azonban olyan hősiességgel küzdött néhány emberével, hogy a *Mohile-magaslatot* az oroszok nem voltak képesek visszafoglalni. Augusztus 9-én Közép-Galiciában két kozákszotnyát nemcsak visszavertünk, hanem lovagláshoz értő embereink a kozákoktól elvett kilenc lovon olyan váratlan támadást intéztek ellenük, hogy a kozákok 90 halott és sebesült hátrahagyásával elmenekültek. Egy napra rá a *Visztula* és *San* összefolyásánál történt hasonló kísérlet hasonló eredménnyel. Ugyanebben az időben *Brody* felől három, gépfegyverekkel is ellátott lovasszázad hatolt be határunkon, azonban csakhamar elűztük őket.

Augusztus 12-én több szotnya kozák géppuskákkal, tizenkét ágyúval és egy zászlóalj gyalogsággal betört Galiciába, de csapataink észrevétlenül megtámadták és teljesen szétverték őket. Tekintve, hogy az orosz csapat számereje legalább kétezer főből állott, vitéz csapatainknak ez a fegyverténye méltán sorakozik az előbbi dicsőséges küzdelmekhez. Ez a harcászati siker legfényesebben beigazolta csapataink kitünő szellemét.

Természetes, hogy ezek az orosz előretörések főképpen a jelentékenyebb közlekedési vonalak közelében igyekeztek Galiciában tért nyerni. Így fejlődtek ki a részben már leírt *novosielicai* küzdelmek a dnyeszter völgyi vasútnál, így *Podvolocysk* és *Brody* vasúti határállomásoknál, végül *Stojanov*, *Sokal*, *Belzec* és *Rozvadov* községek környékén; ez utóbbiak az orosz határhoz közel fekvő vasúti végállomások.

Ulánusőrsjártat egy galiciai folyón gázol keresztül.

Kilophot Wien felv.

A podvolocyskai harc.

Ilejer A. eredeti rajza.

A Visztula partján, Rozvadovtól északra, Zavichost közelében fekszik Chavovice község; fekvése alkalmas arra, hogy itt törjön be az ellenség Galiciába. Csapataink számítottak is arra, hogy ez meg fog történni, minthogy mind az erdőség, mind a hasadékok előnyöseknek látszottak ilyen ellenséges betörésekre. Napokig nem történt semmi. Augusztus 10-ére virradó éjszakán előrseink jelentették, hogy ellenséges csapat óvatosan közeledik a helység felé. Csapataink egészen leshelyükig engedték közeledni az ellenséges katonákat s akkor hirtelenül erős golyózápporral támadtak rájuk, úgy hogy 33 kozák elesett. Katonáinknak sikerült ezenfelül egy tisztet és 12 kozákot elfogni; a többi megfutamodott. Futás közben egy kis helységet, ahol a parasztok a kozákoknak nekiestek, az orosz katonák felgyújtottak.

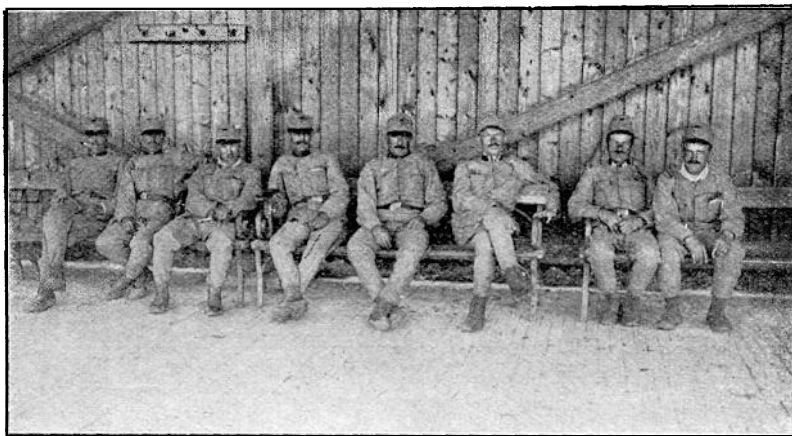
szórták, pánikszerűen menekültek. Csapatainkat feltartóztatandó, a menekülők felrobantották maguk mögött a Zbrucon át vivő hidat, miközben megfedkeztek arról, hogy saját csapataik egy része is még a túlsó parton van. Ezeket csapataink teljesen megsemmisítették. Nyolcvan orosz harcos és ugyanannyi ló maradt holtan a csatatéren. Azonkívül körülbelül száz orosz a folyó átúszása közben vesztette életét. Hős csapataink harminchat embert foglyul ejtettek, köztük két tisztet. A harc három óra hosszat tartott.

Zbaraž mellett egy kozákcsapat át akarta lépni a galíciai határt. Határőrségünk azonban kifogott a kozákokon. A mieink sok bábuk készítették szalmából, fejükre sapkát adtak és rajvonalba helyezték el őket, határvadászaink pedig megfelelő távolságban a bábuk vonala mögött kerestek fedezéket. A kozákok meglátták a bábukat, erős tüzelést kezdtek, majd pedig leszállva lovukról, gyalog közeledtek ellenük. Mikor már elég közel értek, határvadászaink erős oldaltámadást intéztek a ko-

zások ellen. Ezek azt hitték, hogy csak néhány ember támadt rájuk, de amikor észrevették, hogy sűrű rajvonallal állanak szemben, futásnak eredtek. A kozákokat nagyon súlyos veszteség érte; sokan eldobták fegyverüket és megadták magukat. A hadifoglyokat sok zsákmányolt lóval együtt Lembergbe szállították.

Brodynál augusztus 17-én a kozákok majdnem a városig nyomultak előre, amikor egy jóval kisebb dragonyoscsapatunk útjukat állta és bár a kozákok gépfegyverekkel dolgoztak, a dragonyosok mégis vitézül visszaverték őket. Ugyane napon nyolevan népfölkelő sikeresen kivédte négyszáz kozák támadását addig, míg végre délután nagyobb dragonyoscsapat érkezett, mely az oroszokat vad menekülésre kényszerítette.

A leírt dicsőséges harcokhoz méltóan csatlakozik egy egész orosz lovashadosztálynak szétverése. Ez a hadosztály, amely úgy látszik a *Brodynál* visszavert csapattal egységes

Nyole vitéz magyar baka, aki kélszáz oroszot fogott el.

Bálint J. felv.

terv szerint járt el, a Lemberg-től északra mintegy hetven kilométerre fekvő *Sokal* községnél tört be Galiciába augusztus 21-én s egy részével *Kamionka-Strumilova*, másik részével pedig *Turyinka* felé nyomult előre általában Lemberg irányában. Ezek a csapatok határőreink éberségének kijátszásával érték el céljukat.

Kamionka-Strumilova nyílt mezőváros elé akkor értek, amikor éppen egy vonatszáz-

Csapataink hadicsese Zbaraz mellett.

Heger A. eredeti rajza.

dunk vonult át a városon. Lembergbe tartottak, a határon megsebesült katonákat hozták, csupa könnyebben sérült népfölkelőt. Kamionkában helyi szolgálatot hetven népfölkelő, néhány altiszt és csendőr teljesített. A sebesültek közt volt *Gebauer* százados, nem tényleges tiszt, a mozgósítás után ismét a tényleges állományba lépett. Reggel félhatkor kaptak katonáink hírt az előrenyomuló kozákezred felütéséről. A vidék dombos, a városkát félkörben természetből nyert erősségek védik, homokbuckák, nádasok, vízmosások.

A sebesült *Gebauer* százados nyomban átvette a parancsnokságot, száznyolcvan főnyi seregét felállította és várta az orosz lovasság támadását. Kamionka Lembergől harminc, Brodytól negyvenkét kilométerre fekszik és így a maroknyi csapatnak el kellett készülni arra, hogy az utolsó emberig küzdenek, míg legkorábban, hat óra alatt, tehát délidőre segítség érkezik.

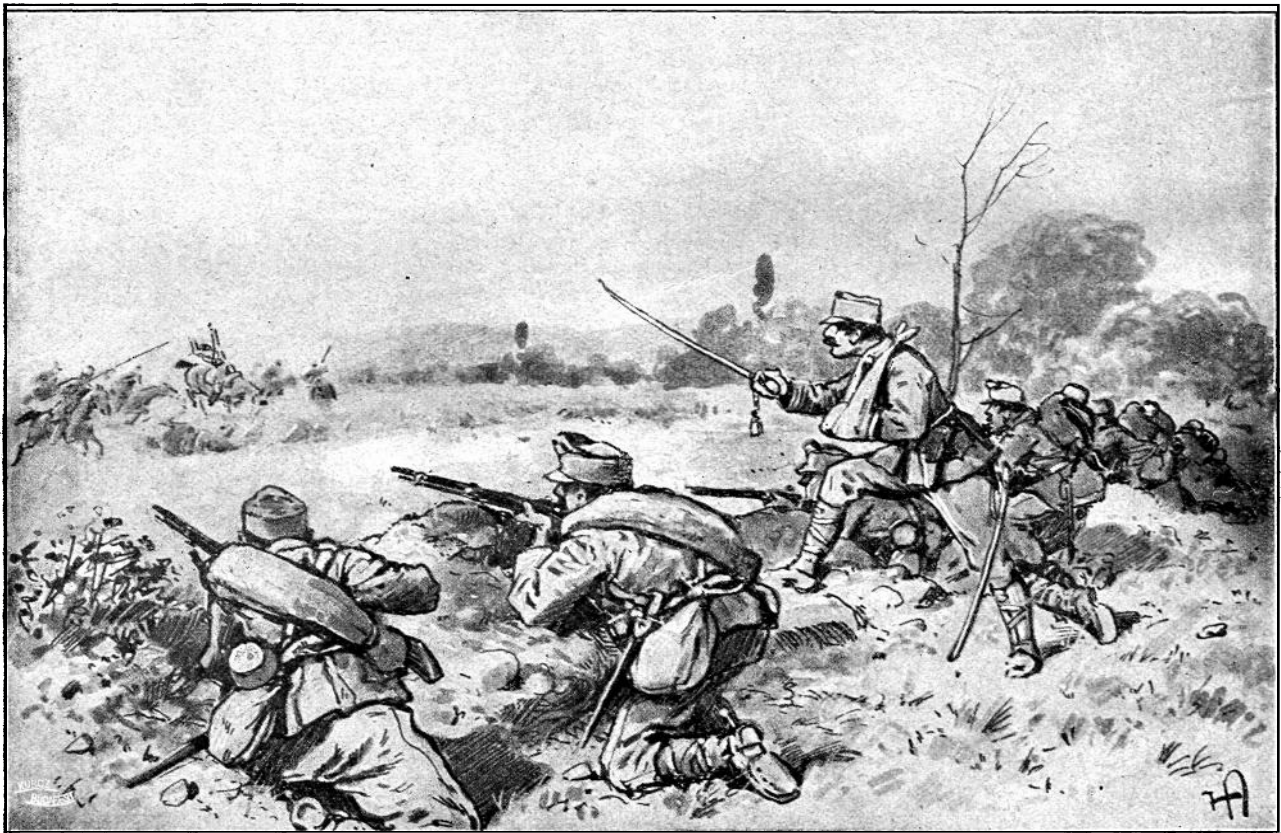
Félhét órakor a kozák előőrsök már a város határát érintették. A mieink puskatűzzel fogadták az ellenséget. Az orosz lovasság zöme félkörbe fogta a várost, a vonatsapat katonái s a népfölkelők a dombok mögött helyezked-

tek el és szakadatlanul tüzeltek. Hat órán át, megszakítás nélkül ropogtak a pusok Kamionka körül. Száznyolcvan katonánk kilencszáz oroszral állott szemben.

Tizenhárom vonatkatona és tizenhárom népfölkelő halt meg a város védelmében, huszonnyolcvan megsebesültek, de nem tágitott egyik sem, hősiesen állották helyüket. Az oroszok közt nagy pusztítást vittek véghez fegyvereink, csak a kozáktisztek közül nyolc maradt a mezőn.

A puskaropogás megelőzte *Gebauer* százados futárjait. Déli harangszóra Lemberg felől egy ezred huszár és egy ezred gyalogság érkezett derék katonáink segítségére. Mind a két ezred tüzérséggel volt kiegészítve. Ekkor már Turynka felől az oroszoknak is érkeztek lovas segédcapatai, ezek is belesodrótak a küzdelembe, amely véres volt, de a mieink tökéletes győzelmével végződött. A teljes orosz kozák dandárt szétverték katonáink; a tábornokuk, aki a visszavonulásukat akarta fedezni, golyótól találva, holtan esett le a lováról.

A visszavetett lovasság nyugat felé vonult, hogy a Turynkán fekvő még érintetlen dandárral egyesüljön és így kezdje meg újra a har-

Huszárjárőrök tudakolják az utat.

Szalay Pál eredeti rajza.

cot. A harc vonal most már tíz kilométernyi területen folyt, Kamionkától Turynkáig, sík földön, amelyet domb, patak, mélyedés nem zavart. Turynkát gyalogságunk szuronyrohammal tisztította meg, ágyútűz fedezete mellett *honvédhuszárok* oldalt kapták a kozákok balszárnyát, amely két tűz közé szorulva, rendetlen futásban menekült északnyugat felé, az orosz határra.

A turynkai kozákdandár tábornoka *Wannowszky*, a volt orosz hadügyminiszter fia, súlyosan megsebesülve fogságba jutott. Két ágyút és több gépfegyvert zsákmányoltunk. *Wannowszkyt* Lembergbe szállították, ahol az operációsasztalon meghalt.

Bukovina és Galicia keleti határán ezalatt szintén erős küzdelmek folytak. Csapatunk augusztus közepén *Novosielicánál* a Dnyeszter közelében levő *Okna* községnél súlyosan megverték az oroszokat, akik nagy veszteségekkel voltak kénytelenek menekülni. Így történt ez augusztus 20-án éjjel a Csernovitztól északkeletre levő *Rarance* helységénél is. Három

nap múlva már óriási orosz csapat nyomult előre Bukovina ellen — de hiába! Az oroszok ellen való erről a küzdelmünkről augusztus 24-én a következő érdekes hivatalos jelentést adták ki:

»Novosielica közelében mintegy húsz-ezernyi, legnagyobb részt lovasságból álló orosz haderőt vertek teljesen vissza csapataink. Az ellenség közül több száz foglyot ejtettünk. Rohamos visszavonulásukban az ellenséges csapatok sok hadiszert hagytak a harc színterén.»

A Galicia keleti határain vívott küzdelmek között első helyen áll *honvédlovasságunknak* gyönyörű szereplése. A m. kir. 5. honvédlovashadosztály augusztus 16-án arany betűkkel írta be nevét a hadikrónikába. De hallgassuk meg a szükszavú hivatalos jelentést:

»Augusztus 16-án azt a súlyos feladatot kapta a hadosztály, hogy a Zbruc melletti orosz határvédelmet törje át és állapítsa meg, vajjon nincsenek-e mögötte ellenséges csapatok. E hadosztálynak *Satanovnál* sikerült az átkelés kierőszakolása. Kuzmintól délnyugatra

a hadosztály nálánál nagyobb számú ellenséges lovasságra bukkant, amelyet még gyalogosok is támogattak. Az 5. lovashadosztály az ellenséget mindamellett megfutamította és a Smotricpatak következő szakaszáig üldözte, ahol Gorodok nevű helységeknél újabb orosz csapatok foglaltak állást. A honvédlövasság az ellenséget megerősített állásában is megtámadta, miközben természetesen nagyobb veszteségek érték. *A harc során kiderült, hogy ezen a tájon erős orosz haderő áll.* Feladatának megoldása után a hadosztály Satanovnál laktáborba szállott. Éjszaka a falu lakossága, amelyet rejtve tartott katonaság segítette, megtámadta a huszárokat. A huszárok megtorlásképpen a falut felgyújtották. A honvédhadosztály harcász állapotban van. Az előnyomulás és oroszra történt támadás közben szenvedett veszteségeink pontos megállapítása még lehetetlen, mert kisebb csoportok és egyes lovasok rendszerint csak némi idő után csatlakozhatnak újra a főcsapatokhoz. Végül kiemeljük, hogy a honvédhuszárok vakmerő bátorsággal vitték keresztül a felette nehéz felderítőfeladatot.

A hivatalos jelentéshez még hozzáfűzzük a következőket. Amikor Satanovban huszár-

jaink éjjeli nyugalomra óhajtottak térni, a lakosság azokat az utcákat, amelyeket elrejtett orosz katonaság tartott megszállva, kivilágította, a többi utcákat azonban nem. A sötétség beálltával a lakosság és az orosz katonaság reátört huszárjainkra, akik természetesen a kivilágított utcákon igyekeztek harcolni s ha kell, menekülni. Ezek az utcák azonban a kijáratoknál el voltak torlaszolva. Így történt aztán, hogy kelepcebe került derék lovasságunkat érzékeny veszteségek érték, ámde a csapat nagy része a hadosztály- és dandártörzsekkel együtt megmenekült. A hadosztály parancsnoka: *Froreich* Ernő altábornagy azonban áldozata lett az éjszakai rajtaütésnek.

Lovasságunknak ez a hőstette rendkívül fontos hírekkel szaporította jól működő földerítésünket. *Az 5. honvédlövashadosztály megállapította ugyanis, hogy Galícia keleti határainak közelében óriási orosz erők vonultak fel, melyek már készen voltak arra, hogy Galiciát elárasszák.*

Ez a megállapítás döntő befolyással volt hadvezetőségünk intézkedéseire, a felvonult haderők csoportosítására s az offenzív fellépés mellett való döntésre.

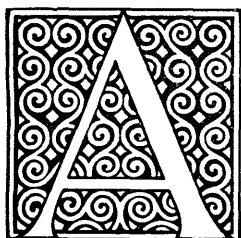
A novosielicai harc.

Heyer A. eredeti rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

FELVONULÁS. HADERŐINK CSOPORTOSÍTÁSA.

mozgósítás első napjaiban rendelkezésre álló haderőket hadvezetőségünk a San- és Dunajec-folyó közötti területen vonultatta fel, kisebb részüket pedig a Dnyeszter felső folyása mentén Stryj és Stanislaw fontos vasúti gócpontok tájékán csoportosította. Afelvonulás, eltekintve a déli harctérre ideiglenesen küldött csapatoktól, amelyek csak később érkeztek északra, már augusztus első harmadának végén messze haladott s a rendkívül előnyösen kiválasztott gyülekezőhely folytán igen alkalmas alapot adott bármily irányú hadműveletre. Mielőtt azonban hadvezetőségünk döntött volna a felvonulást követő előnyomulás irányát illetőleg, előbb el kellett végezni az ellenség felvonulásának és csoportosulásának felderítését. Számunkra adva volt a feladat: a német határoknak s a vele szomszédos osztrák határterületeknek, tehát Krakó környékének és egész Nyugat-Galiciának föltétlen megvédése minden ellenséges benyomás ellen. Adva volt egy közrefogott és még a harc megkezdése előtt átkarolt helyzetben levő harctér. Adva volt továbbá az a tény, hogy jelentékeny orosz túlerővel kell majd szembeszállanunk. Ez a három adott tényező eleve megszabta az osztrák-magyar haditerv lehető kereteit. Ilyen előre megfontolt haditerv azonban mindaddig, míg az ellenség erőcsoportosítása felderítve nincs, míg az ellenség szándékaira, haditervére elegendő számú felderítő és kémadatból következtetni nem tudunk, csak nagyjában tekinthető véglegesnek s a valóságba csak az ellenfél hadvonalaiiba való kellő bepillantás után ültethető át a győzelem remé-

nyével. Gyakran megtörténik, hogy az eredeti haditerv az ellenség eloszlásának megismerése után lényeges változáson megy át.

Az adott körülményekből nyilvánvaló volt, hogy különösen Kelet-Galiciában inkább defenzívára kell szorítkoznunk s esetleges offenzív terveinket a San mögötti részen, elsősorban pedig Krakó környékén kell megvalósítanunk. Csak e részen, Orosz-Lengyelország nyugati határán való offenzívánkkal érhattük el azt a célt, hogy az ellenséget nemcsak távol tartjuk, hanem vissza is szorítjuk mind Németország, mind a saját határainkról. Ez volt az első elvégzendő feladat. A további esetleges offenzívára csak azután kerülhetett a sor, ha az ellenséges erőket határaink közeléből elzavartuk. Akkor állhatott elő az a helyzet, hogy megtámadjuk az oroszoknak területileg különálló erőcsoportjait.

Nyilvánvaló volt, hogy az orosz felvonulás elsősorban arra a két erődrendszerre fog támaszkodni, amelyeket Oroszország nyugati szomszédjaival szemben létesített. Az egyik az északi lengyel várterület, melynek főtámaszpontjai Varsó és Brest-Litovszk; a másik a volhiniai várháromszög Kelet-Galicia csúcsával szemben. Az orosz haderők elleni offenzívára nézve tehát ugyanazok a feltevések állhattak, mintha magukra az erődökre irányult volna támadásunk. Az adott helyzetben a két irányban egyszerre való előnyomulás nem mutatkozott ajánlatosnak, mert a két földrajzi hadműveleti tárgy egymástól nagyon távol van (Rovno—Varsó légvonalban 400 km.) s ezért nemcsak az a hátrány mutatkoznék, hogy a volhiniai várháromszög ellen előnyomuló támadó csoport elvesztené az Orosz-Lengyelországban működő főerőkkel

Falkenfeldi Kummer Henrik
lovassági tábornok.

való összekötést, de ezt a csoportot az a veszély is fenyegetné, hogy baloldalát és hátát a Galícia északi határán át esetleg betörő orosz erők megtámadnák, sőt visszavonuló irányától is elvághatnák. Ebből az következik, hogy a volhiniai várháromszög, vagy abból az irányból előretörő

orosz sereg ellen

való előnyomulás csak akkor vezetne föltétlen sikerre, ha a támadónak baloldalában nagy erőkkel rendelkezünk, amelyek Galícia északi határát elzárnák. Mivel pedig a Rovno és Lublin irányába való támadások oly nagy csapatokat követelnének, amelyeket a támadó csak akkor volna képes alkalmazni, ha a lengyelországi főerőt gyengítené s mivel az orosz túlerővel szemben semmiképp sem állíthatunk annyi katonát, hogy két ilyen nehéz offenzív feladatot egyszerre valósíthassunk meg: önként mutatkozott az a következtetés, hogy a volhiniai várháromszög vagy a reá támaszkodó hadsereg ellen való előnyomulás mindaddig elhalasztandó, míg a döntés Orosz-Lengyelországban a főerők közt megtörtént. Addig pedig csak arra kellene szorítkoznia a támadónak, hogy az északról és keletről esetleg betörő oroszokat feltartóztassa, vagyis Galiciának keleti részeiben és Bukovinában védő magatartást tanúsítson. Ennek a természetes számvetésnek egészen megfelelően csoportosította hadvezetőségünk az északra rendelt haderőket. Összesen négy hadseregnek kellett gyülekeznie a felvonulásban kijelölt körletben. Ezeket a seregeket ilyképpen osztották el:

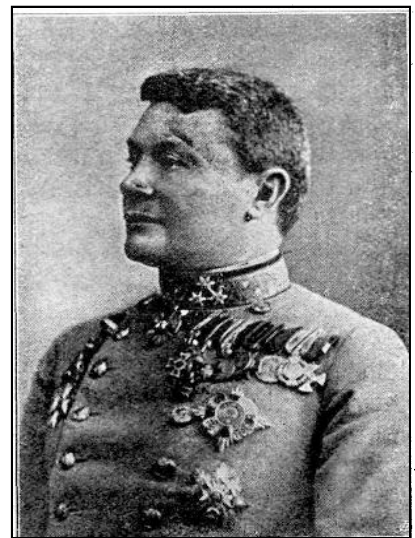
A Visztula- és San-folyó szögletében — az arcvonalat keletre kiszélesítve — egészen Tarnogradig a Tanev-folyó mentén állott Dankl lovassági tábornok hadserege, mely a pozsonyi, krakói és középgalíciai hadtestből alakult. Ez a hadsereg tehát elzárta északi határunknak a Visztula- és Vjeprz-folyók közé eső szakaszát, mely Lublin felől volt fenyegethető.

Tőle jobbra, tehát Tarnogradtól körülbelül Niemirovig állott fel Auffenberg gyalogsági tábor-

nok hadserege, mely a bécsi, kassai, leitmeritzi s az újonnan szervezett 17-ik hadtestből alakult. Ez a hadsereg a Vjeprz és Bug közötti határszakaszt zárta el, illetve azt biztosította úgy, hogy míg balszárnyával közvetlenül Dankl arcvonala-hoz csatlakozott, jobbszárnya kissé délkeletre hajolva, távolabb állott Galícia határától.

Egy harmadik hadseregünk, mely Bruder-mann lovassági tábornok parancsnoksága alatt a gráci és az innsbrucki hadtestekből, valamint a lembergi hadtest nagyobb részéből alakult, Lemberg körül állott fel azzal a rendeltetéssel, hogy egyrészt Auffenberg seregét támogassa, másrészt a Lemberg-től északra és északkeletre levő határszakaszon Sokal és Brody irányából előretörő ellenséggel szemben Lemberg vidékét védelmezze. Ennek a hadseregnek egyrészt a Bug-folyó mentén Vladimir-Volinszki városa, másrészt a volhiniai várháromszög (Luck, Dubno, Rovno) felől várható támadással szemben Galícia e részének három irányból való átkarolt-sága folytán még inkább visszahajló vonalban kellett elhelyezkednie, vagyis az orosz területbe mélyen beékelődő határainktól hátrábbeső olyan központi állást kellett elfoglalnia, ahonnan erőit egyaránt vetheti bármiféle irányba.

Ez volt hadseregünk zömének felállítására. Az arcvonalt körülbelül a Visztula és a San egybefolyásától kelet felé haladó közepén Lemberg felé délkeletnek hajló, mintegy 230 kilométer hosszú ív volt, amelynek egyik vége a Visztulára, a másik vége a Dnyeszter felső folyására (Lemberg alatti szakaszára) támaszkodott. Kiegészítette ezt az óriási ívet mindkét végén egy-egy meszszebb telt csoport: keleten Kövess gyalogsági tábornok hadcsoportja (a nagyszebeni erdélyi hadtest egy gyaloghadosztállyal), nyugaton Kummer lovassági tábornok hadcsoportja Krakó központtal. A Kövess-hadcsoportnak az volt a feladata, hogy a Lemberg-től keletre eső határvidéken hadseregünk centrumát Zlocov és Tarnopol kö-

Kövessházi Kövess Hermann
gyalogsági tábornok.

N. Perscheid felv. Berlin.

v. Woysch német vezérezredes.

zött, tehát a Zbruc-folyó vidéke felől biztosítsa. A Kummer-csoportnak pedig a Visztula nyugati oldalán eső területen kellett egyrészt a szomszédos Dankl-hadseregoldalát fedeznie, másrészt az Orosz-Lengyelország határán át előnyomuló német csapatokkal az összeköttetést és az

együttműködést fenntartania és az ott álló orosz erőket Ivangorod irányában visszavetnie.

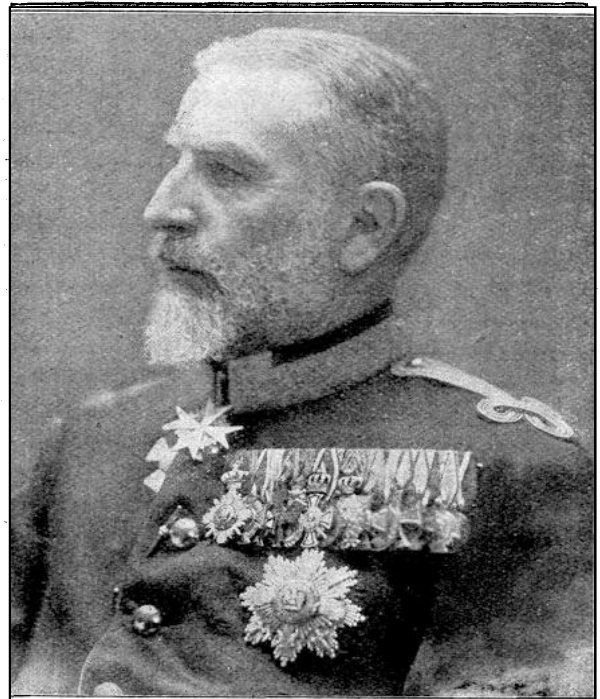
Erre a célra a német hadvezetőség ebben az időben csak csekély haderőt bocsáthatott rendelkezésre. Hisz a német haderő zömének a nyugati harctéren kellett felvonulnia, az ott nélkülözhető csapatok túlnyomó részének — a népfelkelőkeretekkel együtt mintegy 15 hadosztálynak — pedig Kelet-Poroszországot kellett védelmeznie az ott várható orosz támadás ellen. Az osztrák-magyar haderővel való együttműködésre tehát alig néhány német hadosztály vonult fel Woysch tábornok parancsnoksága alatt.

Hadseregünk ez elhelyezése világosan mutatja a hadvezetőség stratégiai alap gondolatát. A Dankl- és Auffenberg-féle két hadsereg elhelyezése olyan volt, hogy gyorsan közvetlen érintkezésbe juthatott az ellenséggel. A defenzív lehetőség mellett nyilván a támadás szükségességének gondolatából eredt ez az elhelyezés. Ez volt az ok, amiért ezt a két hadsereget jelentékenyen nagyobb erőkből állították össze, mint a Lemberg körüli csoportot. Míg ugyanis Dankl és Auffenberg összesen 350 gyalogzászlóaljjal, 150 lovasszázaddal és 150 üteggel rendelkeztek, addig Brudermann szakaszán a Böhöm-Ermolli-féle sereg előre kiszámított megérkezése után is csak 200 gyalogzászlóalj, 170 lovasszázad és 130 üteg állott. Amellett a Brudermann-sereg teljes készenléte csak augusztus 25-ére volt elrendelve, míg Dankl és Auffenberg serege már augusztus 20-án, illetve 22-ikén készen állott.

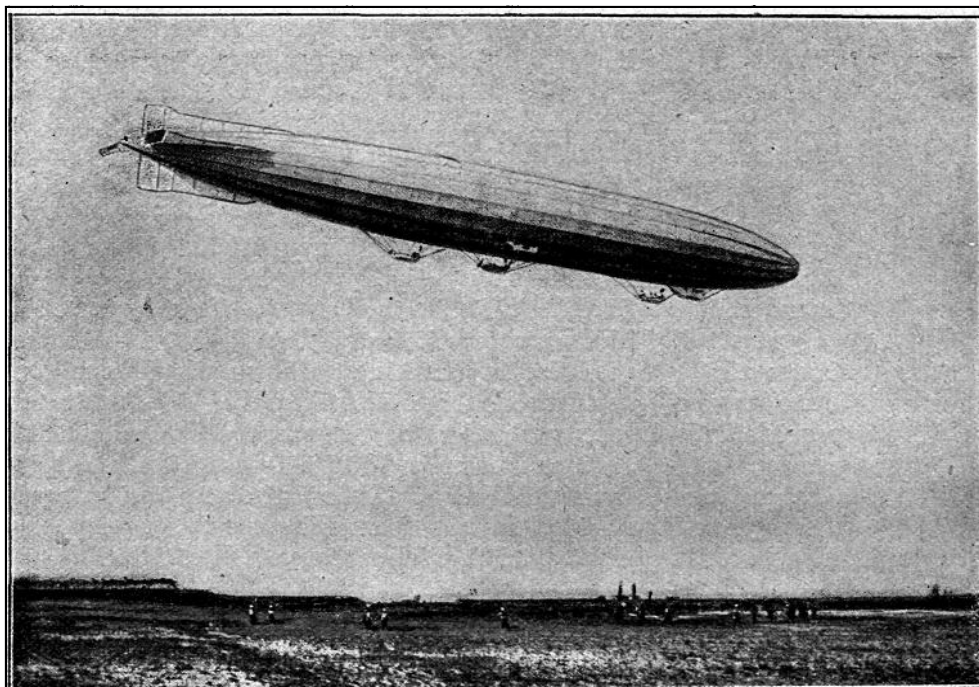
Mindebből, valamint a Brudermann seregének hátrább való elhelyezéséből is nyilvánvaló volt, hogy Lemberg körül s onnan keletre egyelőre kizárólag védőharcot terveztünk. Ezért jutott lekötő, helytálló feladat a keletgalíciai seregnek, míg a támadó, áttörő feladat a középgalíciai határon felvonult seregeinknek jutott.

Ezt az elosztást a saját kitűzött célunkon: Németország és Nyugat-Galícia biztosításán felül, megokolta az oroszok hadihelyzete is. Nyilvánvaló volt, hogy Varsó és Breszt-Litovszk vidékéről a jobb közlekedési viszonyok s az ezen kerületben állandó hadikészenlét folytán hamarabb várható támadás, mint Kelet-Galícia felől, ahol az orosz haderők felvonulásának és előnyomulásának sokkal nehezebb körülmények között, sokkal hosszabb útvonalon és rosszabb közlekedési viszonyok között kell megtörténnie.

A Kelet-Galícia felől való orosz felvonulásnak azért is késnie kellett, mert Oroszország déli tartományainak csapatait kénytelen volt Podoliában és Besszarábiában gyülekeztetni. Egyrészt mert erre vitt e csapatok útja a harctér felé, másrészt, mert nem tudhatta, milyen lesz a háborús bonyodalomban egyelőre nem érdekelt balkáni államok, Törökország, Románia és Bulgária magatartása. Törökország részéről Oroszország minden pillanatban el lehetett készülvén a támadásra. Az ősi gyűlölségen felül Oroszország nyílt vágyakozása Konstantinápoly

I. Károly román király.

A német Schütte-Lanz-féle léghajó felderítő úton.

masszövetség oldalára áll s akkor e csapatok Besszarábia védelmére szükségesek; vagy végül Románia semleges marad, ebben az esetben besszarábiai és podoliai csapatok felszabadulnak s vonulhatnak a galíciai harctérre.

A logikus számításon kívül az orosz haderő illetén elhelyezését bizonyította a felderítő szolgálat, különösen a távoli felderítés, a repülők és léghajósok munkája. Nevezetes adalékkal szolgált erre a németek Schütte-Lanz-féle kormányozható léghajója, mely augusz-

és Dardanellák után, gonosz szerepe a balkáni blokk létrehozásában, mely az 1912. évi balkáni háborúra s Törökország újabb megroppanására vezetett, elég okot adtak arra, hogy a török beleszóljon a fegyveres mérkőzésbe. Valószínűvé tették ezt a török birodalomnak nyílt barátkozása Németországgal és Ausztria-Magyarországgal, a német katonai misszió nagy befolyása Konstantinápolyban s végül különösen az a körülmény, hogy ez a világháború nyilván az utolsó alkalom a félhold számára, amikor megállhat a megindult összeomlás meredekjén. Ezt jól tudták Oroszországban s meg sem próbálkoztak a törökök megnyerésével. A megalázott, kijátszott Bulgáriára sem számíthattak, bárha a bolgár russzofilek révén remélték, hogy még egyszer beugratják ezt a sokat vérzett országot az orosz érdekért való harcba.

Másként állt a dolog Romániával. Oroszország már a balkáni háború után mindent elkövetett, hogy különösen Romániát elidegenítse a hármasszövetségtől s a maga céljai számára megnyerje. A világháború kitörésekor azonban ezt az eredményt még nem érte el. Számot kellett tehát vetnie három lehetőséggel: vagy sikerül megnyernie Romániát, akkor seregei Besszarabiából a román Moldván át vonulhatnak Erdély ellen; vagy Románia a hár-

tus közepe táján a német határról Varsó felé haladva nagy ívben elrepült Ivangorod és Lublin vidéke felett s az ellenség heves tüzelése mellett is sértetlenül érkezett meg az osztrák-magyar főhadiszállásra. Jelentéséből kiderült, hogy a Visztula és Vjeprz közén az orosz felvonulás már igen előrehaladt s Közép-Galícia felett nagy orosz erők állnak készen a támadásra.

Hadvezetőségünk gyorsan döntött: nem várta be, míg az oroszok északkeleti és keleti Galiciában, valamint Bukovinában is befejezik a felvonulást s egyszerre négy oldalról intéznek koncentrikus támadást ellenünk, hanem elhatározta, hogy külön-külön támadja meg a több irányból felvonuló orosz erőket, elsőnek a leginkább kész, legközelebb álló és a mi stratégiai alap gondolatunkhoz képest legveszélyesebb területen felvonult erőcsoportot: a Visztula és Vjeprz közében sorakozott orosz sereget s azt megvervén, meghiusítja az oroszok összeropantó, összemarkoló számítását.

Megkönnyítette ezt a feladatot, hogy a Kummer-féle krakói hadcsoportunk már messze bent járt orosz földön, a Visztula nyugati partján a Woyrsch-féle német hadtesttel együtt, mindenütt visszavonulásra kényszerítve az oroszokat. Így hát ez oldalról támadó seregünk előnyomulása fedezve volt.

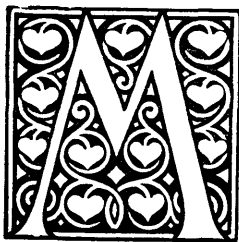

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ELSŐ BENYOMULÁS OROSZ-LENGYELORSZÁGBA.

OFFENZÍVÁNK A VISZTULÁTÓL NYUGATRA.

Még alig indultak meg a határ-villongások, monarchiánk már meg is kezdte a támadást Oroszország ellen. Augusztus 5-ikén adta át gróf Szápáry Frigyes pétervári nagykövetségünk királyunk hadüzenetét a cári kormánynak s másnap már behatoltunk orosz területre s elfoglaltuk a Krakóhoz legközelebb eső két várost. Ezt az előnyomulást a Kummer-féle hadcsoport végezte a németekkel szemlátómást való együttműködésben és előre meg gondolt terv szerint. A németek ugyanis már augusztus havában átlépték Szilézia s a porosz tartomány felől az orosz határt és megszállták Kalisz, Czensztochova és Bendzin városokat. Mind a három város fontos vasúti és közúti csomópont: Kalisz a Lodzon át Varsó felé vivő vasútvonal határállomása, Czensztochova a piotrokov—varsói kétvágányú vasút orosz végpontja, Bendzin a német, oroszlengyel és osztrák határ találkozáspontján fekvő fontos állomás. A németek ezzel az előnyomulásukkal kezükbe kerítették Orosz-Lengyelország nyugati határának összes fontos pontjait s egyúttal biztosították csapatainknak a kellő kifejlődési területet.

A németeknek ezt a hadműveletét szervesen egészítette ki a mi seregünknek Krakó felől való előnyomulása. Augusztus 6-ikán erős lovaskülönítményünk kerékpáros- és gyalog-

csapatokkal megerősítve Krakó mellett betört Orosz-Lengyelországba, bevette a bécs—ivan-gorodi vasút mellett fekvő *Olkusz* és *Volbrom* városokat és *egyesült a Czensztochováig s Bendzinig előrehaladt német csapatokkal.*

Ugyanezen a napon Krakótól északra és keletre is betörték orosz területre s megszállották a *Michalovice* és *Nove-Brzesko* oroszországi helységeknél vonuló fontos magaslatokat.

Augusztus 6-án tehát a német—magyar-osztrák szövetségi hűség a seregeknek harcászati egyesülésében a gyakorlatban is megmutatkozott.

Az oroszok mindenütt gyorsan vonultak vissza csapataink elől. Ahol késtek a visszavonulással, ott kisebb-nagyobb veszteségek árán menekülhettek csak meg. Ezek a sikerek nem hagyták hidegen az elnyomott *oroszlengyel népet*, amely katonáinkat nagy lelkességgel fogadta.

Hadvezetőségünk védelmet és szabadságot ígért az elnyomott oroszlengyeleknek. A kiáltvány, amelyet csapataink német és lengyel nyelven terjesztettek, így szól:

»A lengyel néphez! A mindenható akaratából, aki a népek sorsát intézi és legfőbb hadurunk hatalmából lépik át az egyesült osztrák-magyar és német seregek a határt. Ezzel magunkkal hozzuk a lengyelek felszabadítását is a moszkovita járom alól. Üdvözlöjtek bizalommal, zászlóink igazságot hoznak nektek. Nem idegenek e zászlók nektek se, testvéreiteknek se. Millió lengyel áll mintegy másfél évszázad óta a monarchiának és a német biro-

Huszárjárőr a német csapatok közelében.

Sennecke R. felvétele Berlin.

dalomnak kötelékében kiváló kulturális fejlődésben és már Szobieszky király óta, aki a Habsburgok szorongatott országának valamikor tetterős segítségét nyújtott, bensőleg egybe van forrva Lengyelország dicsőséges hagyománya nyugati szomszédjaival. Mi tehát ismerjük és értjük a lengyel nép lovagiasságát és kiváló tehetségét. Ama korlátok ledöntése, amelyek a nyugat kulturájának eredményeitől elzárnak és hogy a szellemi és gazdasági haladás minden forrását számotokra megnyissuk, ez egyik fontos feladata ennek a hadjáratnak. Mi nem kerestük ezt a háborút. A támadásoknak és rágalmaknak szakadatlan sorát azzal tetézte Oroszország, hogy az osztrák-magyar uralkodóház ellen elkövetett gyalázatos merénylet nyomait állásfoglalásával takargatta és felhasználta az alkalmat, hogy rátámadjon a monarchiára és a szövetséges német birodalomra.

108 Így jutott felséges had-

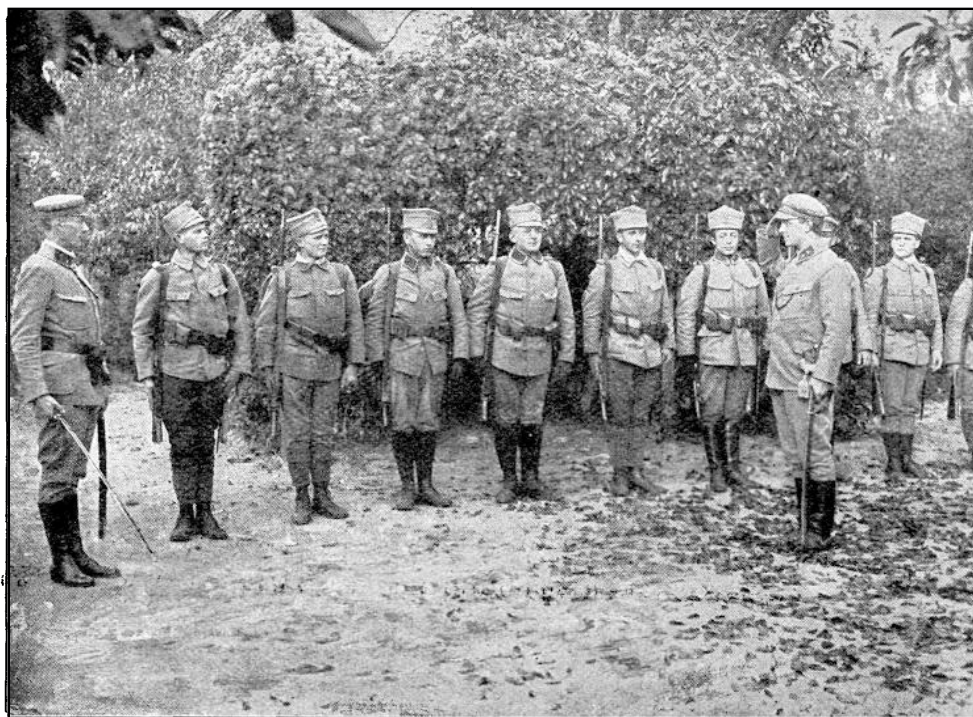
urunk abba a kényszerhelyzetbe, hogy fegyvert ragadjon az az uralkodó, akinek egyedül köszönhető évtizedek óta Európa békéje. Oroszországnak minden lakosa, aki fegyverünk sikere folytán a mi védelmünk alá került, részünkről, mint győzők részéről, csak igazságot és emberséget fog tapasztalni.

Lengyelek! Bízátok magatokat örömmel és fenntartás nélkül a mi védelmünkre. Támogassátok a mi törekvéseinket egész szívvel. Bízunk mindenki a mi felséges hadurunk igazságában és jóságában és teljesítse mindenki hivatásának kötelességét, otthonának fenntartása iránti kötelességét, azt a feladatot, amelyet a min-

denható akarata a mostani fordulattal nektek kijelölt.

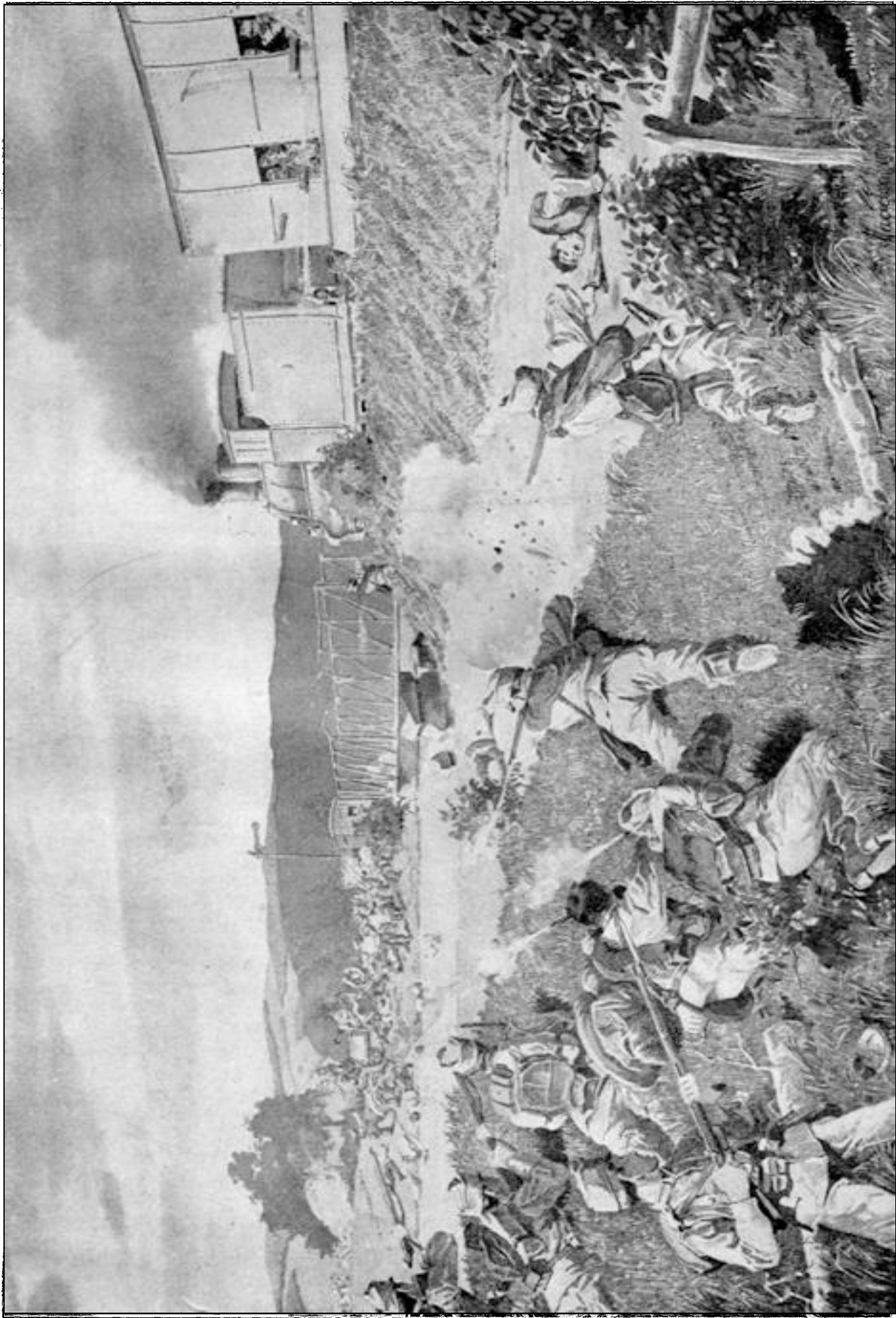
A császári és királyi osztrák-magyar hadseregek főparancsnoksága.»

A galíciai lengyelek már e fölhívás előtt lelkes tüzzel siettek zászlóink alá. Egészen fiatal, illetve nem hadköteles férfiakból légiót szerveztek, melynek létszáma napról-napra sza-

Lengyel legionáriusok gyakorlatozása.

Photothek felv. Berlin.

A kozákok a háború első napjaiban Galiciába betörték és megkísérelték a debreci vasúti híd felrobbantását. Ezt a kísérletet egy páncélos vonatunk és hídőrző csapataink megakadályozták.

Lengyel légió kivonulása.

porodott s mely a legszebb sikereket aratta hadseregünkben, mint ennek törvényes kiegészítő része. A nagyszámú jelentkezés folytán csakhamar teljesen szervezett dandárrá alakult, melynek parancsnoka *Durszki* altábornagy lett.

A lengyel légió mindjárt az első napokban próbát tett harcratermettségéről. Mintegy 800 lengyel ifjúból álló galiciai önkéntescsapat *Frank* százados vezetése alatt augusztus 8-ára virradó éjjel meglepetésszerű támadást intézett körülbelül ezer alvó kozák ellen *Miechovnál*. A harc néhány óráig tartott és a kozákok teljes visszavonulásával végződött. Az oroszok részéről mintegy 400 halott és sebesült maradt a csatatéren, az ifjúcsapat 140 halottat és sebesültet veszített.

Miechov *Krakótól* északra körülbelül 40 km.-re a bécs—ivangorodi vasút közelében fekvő nagyobb helység, fontos útcsomópont, elfoglalása tehát jelentékeny harcászati siker volt s biztosította további előnyomásunkat.

A lengyeleken kívül az *ukrajnai nép* is elérkezettnek látta az időt a moszkovita járom leküzdésére. Az ukrajnai pártok főtanácsa kiáltványt bocsátott ki, melyben az ukrajnai nép ősi ellensége, Oroszország ellen harcba szólította népét.

A kiáltvány hatása meglepő volt. Seregestől csoportosultak az ukrajnai ifjak zász-

lóink alá és csapataik, mint fegyveres erőnk szervezett részei, dicsőségesen harcoltak vitéz seregeinkben.

Előcsapataink *Miechov* és *Volbrom* elfoglalása után fokozatosan továbbnyomultak be, a német csapatok jobbszárnyához csatlakozva, Orosz-Lengyelországba. Augusztus 8-ikán már legalább 40 km. széles sávot tartottunk megszállva Orosz-Lengyelország délnyugati részén s előnyomásunkhoz csatlakoztak azok a csapataink is, amelyek eddig a *Visztula* keleti

szakasza mentén, a *Dunajec*- és a *San-folyók* között *Galicia* határát védelmezték.

A *miechovi* ifjú lengyel hősök erősítést kapván, továbbnyomultak észak felé s az oroszokkal vívott rövid harc után augusztus 8-án megszállták a *Miechovtól* 15 km.-re északkeletre fekvő *Ksiaz* községet. Az oroszok több halott, sok sebesült és nagymennyiségű hadianyag hátrahagyásával menekülni voltak kénytelenek.

Csapatainknak Orosz-Lengyelországba való gyors benyomulása határozottan meglepte az orosz hadvezetőséget, amely arra kényszerült, hogy seregeinek a *Visztulától* nyugatra felvont részeit sietve visszavonja. A visszavonuló oroszokat nemcsak mi követtük, hanem a

Szekértábor *Miechovban*.

Révész és Bíró felv.

szövetséges német seregek is, melyek augusztus 9-én már fel nem tartható áradatként nyomultak előre Czensztochovából Piotrokov felé és Kaliszból Lodz irányába. A visszavonuló oroszok megsemmisítették a katonai árúraktárakat és kaszárnyákat, megrongálták a vasutakat és a telefonvezetékeket és használhatatlanná tették az élelmi- és takarmánykészleteket. Grastja mellett nagyobb ütközet volt németek és oroszok közt, melynél az utóbbiak sok halottat és sebesültet hagytak hátra és úgy menekültek. Egy kozáktisztet, aki a saját menekülő legénységének útját állta, a saját lázongó katonái lőtték agyon.

Lodzban az oroszok a betéteket sietve kivették az állami és magánbankokból és magukkal vitték az ország belsejébe. A legtöbb orosz család is az ország belső vidékei felé menekült.

Ugyanebben az időben a mi csapatainknak Orosz-Lengyelországban való előhaladása bámulatosan gyorsan történt. Augusztus 6-án megszállották Olkusz és Volbrom helységeket, 7-én Miechovot és 12-én már *Jedrzejow (Andrejev)* városába vonultak be. Ez Krakótól mintegy nyolcvan kilométerre a bécs—ivangorodi vasút mellett fekszik s a Visztulától nyugatra levő terület egyik legfontosabb közlekedő csomópontja. Jedrzejowból jó utak vezetnek a Nidához, a Visztulának egyik baloldali jelentékeny mellékfolyójához s a kielcei hegyvidékhez, mely a védelemre kedvező támpontokat nyújt. Kielcétől keletre vonul a *Lysa Gora*-hegyvonul, melynek elfoglalása után már semmiféle jelentékeny védővonal sincs a Visztuláig, illetve Ivangorodig.

Előnyomuló csapataink nyomán természetesen megjelentek a mi hadtápszázlójaink, a munkáscsapatok és a polgári kormányzat képviselői s azonnal megkezdték a közigazgatásnak saját közegeinkkel való szervezését, helyreállították mindama károkat, amelyeket a menekülő oroszok okoztak. Így néhány nap alatt használható állapotba helyezték az elrombolt vasúti hidakat, köztük a már említett granicai hidat is.

Seregünk diadalmas előnyomulását nap nap után folytatta. Most már nemcsak a határőrző orosz csapatok, hanem a Visztulától nyugatra eső vidék orosz derékhadai is visszavonultak Varsó és Ivangorod felé. Kummer lovassági tábornok hadcsoportja augusztus 21-én megszállotta a *Lysa Gora* déli lábánál, a bécs—ivangorodi vasút mellett fekvő *Kielce* várost, átlépte a *Lysa Gora*-hegyvonulatot és augusztus

Egy katona jelentést ad le Miechovban. Révész és Biró felv.

24-éig már a *Kamienna*-folyóig jutott s ezzel ura lett annak a fontos országútnak, mely a *Lysa Gora*-hegyvidékből harántirányban nyugatról kelet felé egyenesen a Visztula—Sanzöglethez vezet.

A Kummer-hadcsoportnak ez a sikere döntő jelentőségű volt az északi első nagy csata alapvető-hadműveleteire. Ennek a csoportnak a Woyrsch-féle német Landwehrhadtesttel együtt tudvalevően az volt a feladata, hogy a Visztula és a mi határaink között elterülő vidékről, Nyugat-Lengyelországból, az orosz haderőket kiszorítsa s ezzel a Krakó és Czensztochova közötti döntő fontosságú osztrák- és német határvidéket, melyen a Bécs és Berlin felé vivő egyenes út halad át, minden meglepetés, minden előretörés ellen biztosítsa. Ezt a célját teljesen el is érte az orosz derékhad gyors visszavonulásával s egy mintegy ötven kilométer széles és az orosz területre 130 kilométer mélyen benyomuló földterületnek megszállásával.

De volt ennek a hadcsoportnak még egy hivatása, amelynek révén szervesen kapcsolódott bele egész északi harcunkba. Fedeznie kellett óriási harcunknak a Visz-

Német tüzérség a Lysa Gora-hegységben.

tula keleti partjára támaszkodó balszárnyát a Visztula nyugati partjáról való minden támadás ellen. Ezenfelül abban az órában, amelyben a Visztulától alig egy napi járóföldre jutott el, közvetlenül bekapcsolódhatott a Visztula és San-szögletben álló Dankl-hadseregbe, amelynek balszárnyát meghosszabbította s egy-

szerre oldalvédelmi és átkaroló feladatokat teljesíthetett. A Lysa Gora-hegység megszállásával ezt a célját el is érte, mert a katonai szakkefezés szerint »egyenlő magasságba« jutott a Dankl-sereggel, amelynek Krasznikon át Lublin felé való előnyomulásában és harcaiban immár jelentős részt vehetett.

Helbing Ferenc eredeti rajza.
Srapnel-lövedék tempírozása.

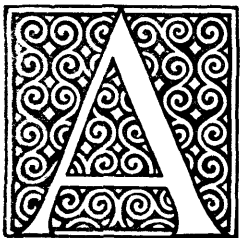

Lublin látképe.

Dr. Trenkler és Tsa felvétele.

ELŐNYOMULÁSUNK LUBLIN FELÉ.

OFFENZÍVÁNK A VISZTULA ÉS VJEPRZ KÖZÉN.

Az északról Közép-Galiciát fenyegető orosz erő ellen a támadást Dankl tábornoknak a Szan-folyó két oldalán felvonult hadserege kezdte meg. Az első parancsokat erre nézve már augusztus 18-án kiadták. De még mi-

előtt a tulajdonképpenitámadóhadművelet megkezdődött volna, a Dankl-féle első hadsereg előretolt különítményei megkezdtek az előnyomulást, átlépték az orosz határt, felderítették az ellenség állásait, érintkezésbe kerültek vele s azontúl nem tévesztették többé szem elől. Az osztrák-magyar hadvezetőség hivatalos vezérkari jelentéseiben augusztus 15-én találunk először utalást arra, hogy a Dankl-féle hadsereg megkezdte előnyomulását. Az e napon késő éjjel kiadott jelentés utolsó bekezdése ugyanis a következőket mondja: »Északon csapataink a Visztula nyugati részeiben folytatják előnyomulásukat. E folyó keleti vidékein is folynak már az előnyomulási hadműveletek.« Ez volt az első értesítés a mi nagy offenzívánk tulajdonképpeni megkezdéséről. A maga idejében ez a szerény mondat valósággal észrevétlen maradt, holott nagyjelentőségű eseményeknek volt első hírnöke. Azt jelentette, hogy a Dankl-féle hadsereg élével előretört a középgaliciái osztrák határon a Visztula—Szan-torkolat és a Szan

melletti Szieniavától az orosz Tarnograd felé vivő országút között elfoglalt állásából.

Előcsapataink egy része, különösen a Tarnograd irányában előnyomuló keleti szárnyon már benn járt orosz földön, amikor az általános előnyomulásra és támadásra a parancs megérkezett. E szerint a parancs szerint a Dankl-féle hadseregnek meg kellett kezdenie az előnyomulást a Visztula- és a Vjeprz-folyók közén széles vonalban az ott gyülekezett orosz haderők ellen. Ezek az orosz haderők ugyanis — a 4-ik orosz hadsereg, a varsói kerület csapatai —, ha megveretlenül maradnak, veszélyeztették volna hadseregünk nyugati balszárnyát, siker esetében pedig leszorították volna hadseregünket a krakó—sziléziai vonalról, ami szabaddá tette volna az utat az orosz hadsereg számára a monarchia és Németország határának központja, legérzékenyebb része felé. Viszont mindaddig, míg a mi Közép-Galiciában felvonult seregeink veretlenül állottak, az orosz hadvezetőségnek gondolnia sem lehetett arra, hogy a krakó—sziléziai vonal felé előretörjön. Ez esetben ugyanis támadó seregét az előretörési területet (Orosz-Lengyelországot) két oldalról közrefogó osztrák-magyar és német hadsereg — az előbbi délről, az utóbbi északról — oldalba támadhatta volna. Ez volt az ok, amiért az oroszoknak a Visztulától keletre keresniök kellett az összeütközést, hogy a délről való fenyegető nyomáson könnyítsenek s az osztrák-magyar hadsereget a döntő orosz előnyomulás oldalából leszorítsák. A harcoló

Csapataink előörsei Frampolnál.

felek mindegyike számára tehát kényszerítő szükség volt az offenzíva s ebből a kettős szükségből fejlődtek ki a kraszniki s a rájuk következő csaták. A felek helyzetében azonban volt egy különbség: az orosz offenzíva a Szanfolyó ellen még csak előkészítésben volt, amikor az osztrák-magyar offenzíva meglepő gyorsasággal az első csapást mérte a Visztula és Vjeprz közeléből fenyegető orosz haderőkre.

A Dankl-hadsereg a kiadott parancsoknak megfelelően széles, körülbelül 70 kilométer kiterjedésű vonalban augusztus 20-án és 21-én csapatainak zömével is előnyomult és átlépte az orosz határt. Egy különítménye a Visztula—Szanszögletéből átkelt a Visztulán és 21-én elfoglalta Szandomierc városkát, összeköttetést teremtett az ott működő Kummer-féle hadsoporttal, mely a Visztula balpartján haladva, állandóan fedezte a Dankl-hadsereg baloldalát. Maga a hadsereg zöme, melyet Tarnogradon túl az Auffenberg-féle hadsereg fedezett, 3 hadtestével három főoszlopban nyomult előre. Balszárnyával a Visztulára támaszkodott, mely itt már jelentékeny folyami akadály lévén, nagyobbarányú meglepetések ellen védelmet nyújtott volna még az esetben is, ha a Nyugat-Galiciában előretolt Kummer-féle hadsoport és a vele összeköttetést tartó Szandomiercen át északnak haladó különítmény nem is adott volna teljes biztonságot erről az oldalról. Az egyik oszlop a Visztula-folyó és Zaklikov városka közötti területen nyomult előre. A másik Janov irányában

haladt, a harmadik Bilgorájon át Frampol irányában. Előbb azonban a Dankl-féle hadseregnek nagy akadályt kellett legyőznie: át kellett haladnia a Visztula mellékfolyójának, a Tanevnek erdőborította, dombos és legtöbb helyütt mocsaras vidékén, mely a csapatok mozgását fölöttébb megnehezítette s különösen az ágyúk és a trén számára volt nehezen járható. Hogy milyen rendkívüliek voltak ezek a nehézségek, arról az előnyomulásban résztvevő számos katona feljegyzései tanuskodnak. Egy ezredes például, aki ezrede élén Dankl hadseregében szolgált (neve és ezredének száma ismeretlen, mert a háború első hónapjában ilyen adatokat, amelyekből az ellenség következtetéseket vonhatott, a nyilvánosság előtt tilos volt megnevezni) így írja le a terep okozta nehézségeket:

»Az ezred a hadsereg gyülekezése alatt kis városban állott, a »galíciai homokvidék« déli szélén. Mi az a »homokvidék«? Nem kell mindjárt éppen a Szaharára gondolni. Ellenkezőleg, a szemnek tetszetős a tájkép: kiterjedt erdők és messzenyúló vetések, csupa mosolygó zöld. De ez a derűs szín homokrétegeket rejteget. Az utak, ha ugyan egyáltalán így nevezhetők, széles, mély homoksávok, amelyekbe mélyen besüpped a gyalogjáró lába s a kocsikereke. A forróvívi sivatagok karavánútjai sem lehetnek különbek... Ahol nem homok van, ott mocsár következik a természet sajátos szeszélyéből. A hadtörténelem valamikor méltatni fogja a mi hadseregünk csodálatos magatartá-

sát, amelyet a vidék nehézségeinek leküzdésében az összes harcok alatt tanusított. Hisz ez a homok- és mocsáröv csak a Lublin és Cholm alatt húzódó dombvidéknél ér véget.

Augusztus 16-ikán kaptuk az indulási parancsot egy orosz városka felé. Délután 1 órakor gyülekeztek az ezred zászlóaljai a kitűzött útvonalon. Már a menetelésnek ebben az előkészítő szakában is kiderült, milyen bajos az előbbrejutás a homokos utakon mindennemű trén számára. Minduntalan nagyszámú legénységet kellett a kocsikhoz rendelni, hogy belekapaszkodva a kerekek küllőibe, előbbre lódítsák a járműveket. Egy órába telt, míg ezzel elkészültünk s az ezred megindulhatott. Szép, napos délután volt, a tiszték és a legénység jó hangulatban, ámbár szörnyű homokfelhő lepté el az egész menetoszlopot. Egyelőre saját területünkön haladtunk. Egyszerre füstgomoly bukkant fel szemünk előtt, jelezve, hogy közel vagyunk a határhoz. A kozákok névjegye volt ez, amelyet számunkra hagytak: teljesen felégetett, elpusztított, lakatlan kis falu, melyen túl az orosz kordon őrségi és vámházmaradványai egyre jobban elhamvadó tűzzel égtek.

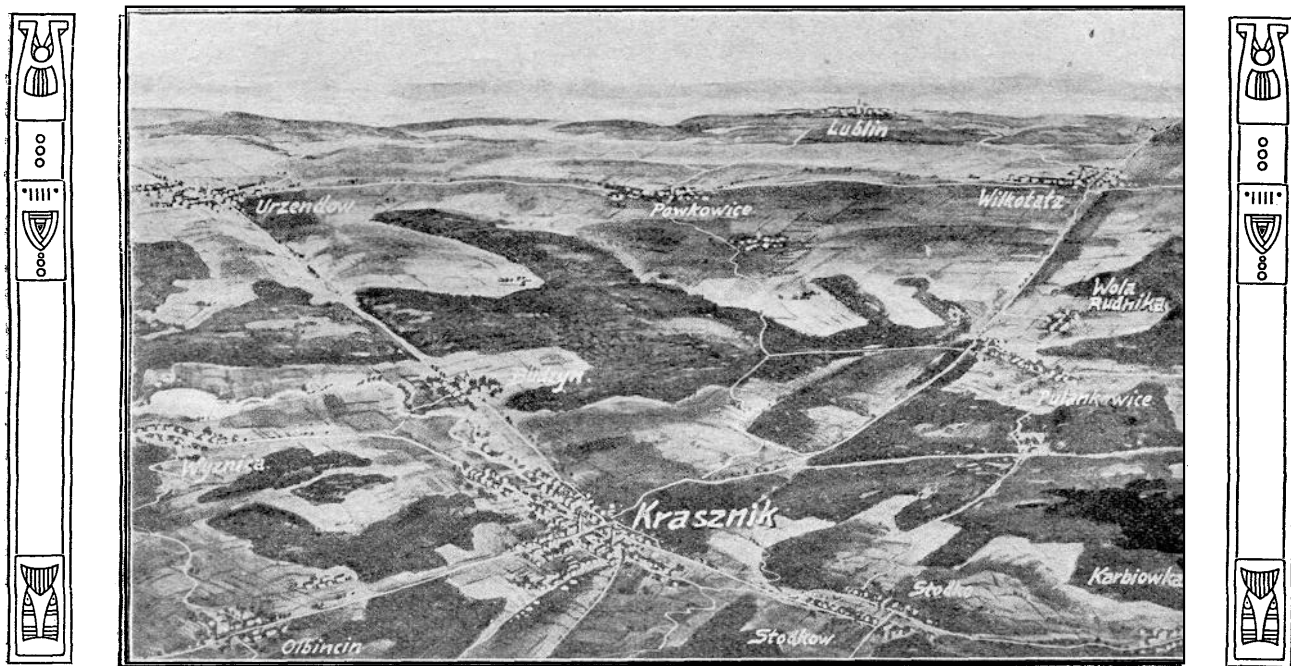
Ilyen területen folytatták a Dankl-hadsereg csapatai útjukat 22-én tovább észak felé és jelentékenyebb ellentállás nélkül kisebb csatározások útján jutottak előre, áthaladtak a Tanev-folyó veszedelmes mocsárövezetén, miközben mintegy 15 kilométernyi sávon teljesen

úttalan vidéken kellett átvonulniok. Meglepetésszerűen bontakozott ki az első hadsereg a Tanev-régióból, folytatta előnyomulását s a Visztulára támaszkodó balszárnyával két hadosztállal átlépte a Karaszioivka-folyót.

AZ ELSŐ KRASZNIKI CSATA.

Alig jutott azonban Dankl serege a folyótól északra elterülő hegyvidékre, tíz kilométerrel előbbre, amikor több mint két orosz hadtestre bukkant, amelyek szintén előnyomulóban voltak s csapataink közeledtének hírére a Kraszniktól délre és Frampoltól északra húzódó egyenes vonalon helyezkedtek el. Az osztrák-magyar és az orosz offenzíva tehát találkozott a visztulamenti Annopol és Frampol közötti vonalon.

Csapataink azonnal megtámadták az ellenséget. Kemény, harcban edzett, a terepet ismerő és erős védelmi állásban levő csapatok állottak velünk szemben. A terület, melyen a harc megkezdődött és lefolyt, állandó hadgyakorlati vidéke volt az orosz hadseregnek. De a pozsonyi 5-ik hadtest Puhallo tábornok vezetése alatt olyan tűzzel vetette magát az ellenségre, a vezetés olyan fölényes volt, hogy estére kelve az oroszok Krasznik irányában észak felé visszavonultak. Az orosz visszavonulásnak oka először az oroszok jelentékeny veszteségeiben, másodsor hadállásuk megkerülésében rejlik. A

A Krasznik—Lublin közti terep domború térképe.

Dr. Trenkler és Társa engedélyével.

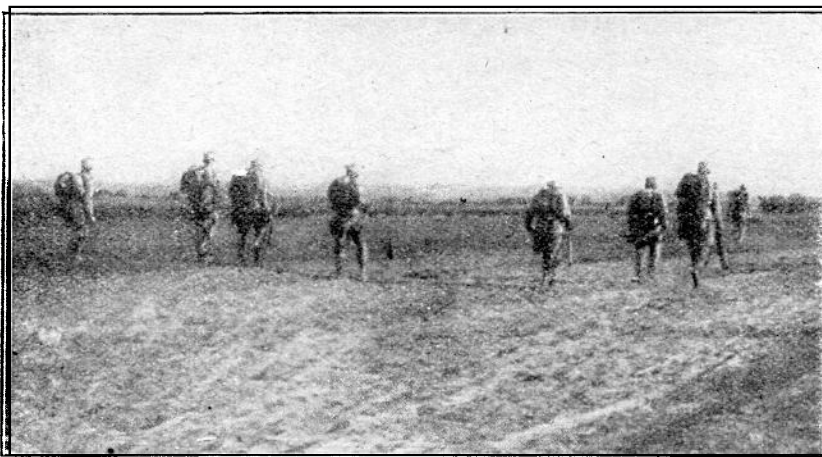
Dankl-féle hadsereg balszárnya ezzel elérte a Szvieciechov—Goszcieradov—Polichna községek között vonuló mintegy 35 kilométer széles vonalat és azt el is foglalta. Különösen heves harcok folytak Anapolnál és Polichnánál, ennek a csoportnak két szárnyánál. Anapolnál, ahol az ellenségnek hátraszorítása a további hadműveletek érdekében volt fontos, Kestranek altábornagy hadosztálya aratott szép sikert. Ugyanez idő alatt a Dankl-féle hadsereg keleti szárnya úgyszólván harc nélkül elérte a Janov és Frampol közötti országúttól északra fekvő magaslatokat, ahol augusztus 23-án este Goraj mellett állott meg. Az első harc vonalából, tehát mindjárt az első nagyobb ütközetben kivertük az oroszoknak előretolt két hadtestét, úgy hogy az orosz arcvonal hátranyomódott a Jozefov—Goraj közötti területre. A két orosz hadtest tévesztése a nyugati visztulamenti szárnyon volt nagyobb, mert ez oldalon végezte az első hadsereg a megkerülő mozdulatot s itt, valamint a közepén törtek előre csapataink a legnagyobb energiával. Gyalogságunk, lovasságunk és tüzérségünk az első tűzpróbát fényesen kiállotta. Hiába ontotta az orosz tüzérség gyilkos gránát- és srápnélzáporát ellenünk, a gyalogsági támadás irama olyan heves volt, hogy mire az orosz tüzérség az egyik távolságra belőtte magát, a mi gyalogságunk már messze előljárt s az orosz lövedékek nagyobbbrészt a háta mögött csaptak le. Éppen ez a magyarázata, hogy a vakmerő támadáshoz képest, amellyel csapataink az orosz állások ellen rohantak, aránylag kevés veszteség ért bennünket. Köszönhető ez az osztrák-magyar tüzérség kiválóságának is, amely régi hírnevéhez méltón vetélkedett a gyalogsággal a szinte fölös vakmerőségben, legtöbbször egészen közel férközött az ellenség

állásaihoz, hogy annál biztosabban löhesse és közvetlen tűz alá vehesse azokat. És végezetül lovasságunk általában, de honvédhuszárságunk különösen kitüntette magát mindjárt az első kraszniki csatában. Élénken megvilágítja ezt két adat: egy honvédhuszártiszt elbeszélése s hadvezetőségünknek a kraszniki csata után kiadott egyik közleménye.

A honvédhuszártiszt, aki résztvett ebben az első nagy ütközetben, így mondja el megfigyeléseit:

»A mi huszárjaink Kraszniknál semmitől sem riadtak vissza. Előfordult, hogy megtámadtak egy orosz gépfegyverosztágot s belelovagoltak az ellenséges gépfegyverek legnagyobb tűzébe. Csodálatosképpen semmi lényeges veszteség nem érte a mieinket, még akkor sem, amikor lovasrohamuk közvetlenül az ellenséges gépfegyverek elé ért, amelyek hat méter magas sánc mögött voltak felállítva. A csata második napján még hevesebb rohamok voltak, mint az első napon. A kozákok veszettül menekültek s mi üldöztük őket, amíg csak parancsot nem kaptunk az üldözés abbahagyására. De nemcsak a huszárok tüntek ki Kraszniknál. Az orosz lántrész a győzelemből tüzérségünket illeti meg, amely nagyszerű pontossággal lőtt. Magam láttam, amint tüzérségünk egy orosz ezredet gránát- és srápneltűz alá fogott. Az ágyúk olyan kitűnően voltak beállítva, hogy a srápnélék éppen az ezred fölött robbantak széjjel. Néhány ember kivételével az egész ezred elpusztult.«

A szemtanúnak ezt az elbeszélését hitelessé teszi és kiegészíti az osztrák-magyar sajtóhadiszállás hivatalos jelentése, mely a lovasságról és honvédségről azt mondja, hogy maguktartása minden dicséretet felülmúl, hogy ezek a csapatok bámulatos hősiességet tanúsítanak. Ugyancsak a sajtóhadiszállástól ered a haditudósítóknak kiadott az a közlés, amely honvédhuszárjainkról közvetlenül az első kraszniki csata után jelent meg a német s az osztrák, valamint a magyar lapokban is. Eszerint »a honvédhuszárok, bár határozott parancsuk volt, hogy a lövészárkokban levő gyalogság ellen semmiféle támadást ne intézzenek, nem voltak képesek megfékezni szilaj harci kedvüket s a fedett helyről jövő gyilkos gyalogsági tüzelés ellenére is rácsaptak az orosz gyalogságra s azt a fedett helyről kiverték. Ez ismételtén megtör-

Tűzben előnyomuló rajvonal állépi az orosz határt.

Huszáraink üldözik az ellenséget.

Neogrady Antal eredeti rajza.

tént és a csata kimenetelére döntő jelentőséggel volt. A parancsnokok nem győzték a honvédsuszárok hősiességét magasztalni.

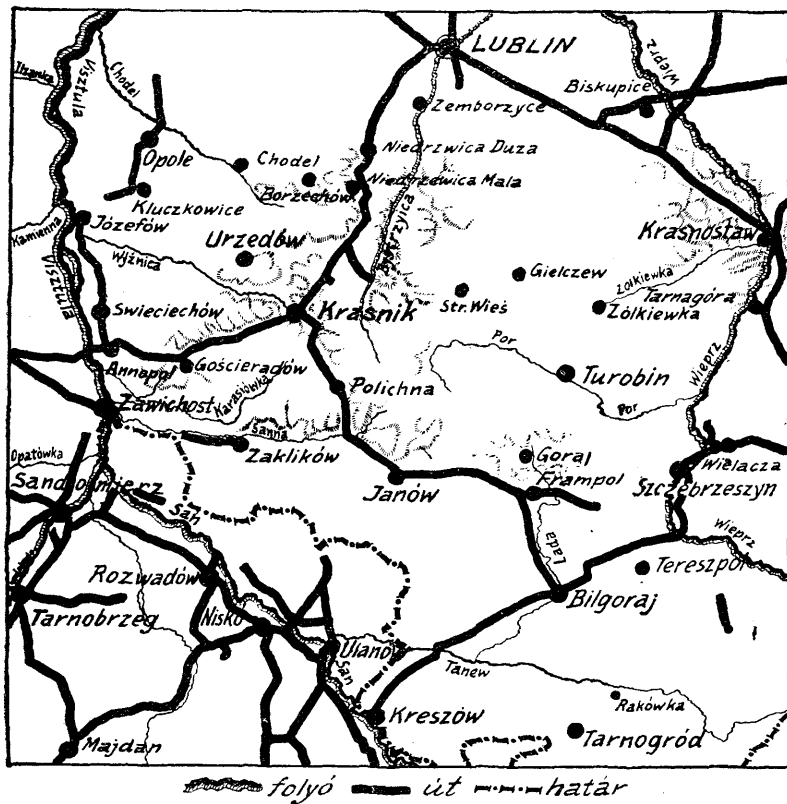
Ilyen körülmények között érthető, hogy az oroszok mindjárt az első nagyobb ütközetben ezernél több halottat, köztük sok tisztet vesztek el. Csapataink magában az ütközetben 2200 oroszot ejtettek foglyul, amely szám az üldözés folyamán 3000-re emelkedett. Ezenfelül három zászlót, húsz ágyút és hét, fogattal ellátott gépfegyvert zsákmányoltak. De az anyagi zsákmány jelentőségét messze meghaladó volt az első nagy összecsapásnak erkölcsi nyeresége: a tűzpróbát kiállott csapatoknak győzelmes öntudata, a maguk erejében való hitnek s a vezérek iránti bizalomnak megerősödése. S ez a hatás nem korlátozódott a harcban részt vett csapatokra, ki kellett terjednie az egész hadseregére, mihelyt a győzelem híre hozzájuk eljutott.

Ez volt az első kraszniki csata eredménye: két előretolt orosz hadtest előnyomulásának megállítása, csapatainak szétverése és megfutamítása egy hátrább fekvő: a tulajdonképpeni kraszniki hadállásba.

A MÁSODIK KRASZNIKI CSATA.

A következő napon, augusztus 24-én teljesen kibontakozott Dankl hadterve. A Visztulára támaszkodó nyugati szárny, mely eddig egyenesen észak felé nyomult előre, északkelet felé fordult, hogy oldalba fogja és újra átkarolja a Krasznik körül húzódó orosz főállásban elhelyezett két ellenséges hadtestet. Az átkarolás biztosítására egy hadosztályt egyenesen északra toltak előre Jozefov, illetve a Viznica-folyó irányába. Maga az átkaroló sereget nyugat felől egészen Krasznik közelébe nyomult előre, elfoglalta a Krasznik mögött északnyugat felé mintegy 15 kilométerre eső Urzedov várost és egészen közelébe férközött annak a fontos országútnak, mely Krasznik felől északi irányban egyenesen Lublin felé vezet, tehát az orosz hadsereg fő visszavonulási útja volt.

Ezzel szemben az orosz hadvezetés hadseregünk másik szárnyára próbált nagy nyomást gyakorolni. A Janov és Frampol közötti országúttól északra eső hadállásaink ellen két újabb teljes hadtesttel intézett igen heves táma-

A krasznik—lublini előnyomulás terepe és úthálózata.

dást. Ez a két hadtest Lublintól dél felé állott és útban volt a kraszniki harctér felé. Előcsapatai hétfőn, augusztus 24-én értek az oroszok második harc vonalába, tehát elkéstek az első kraszniki csatáról s csak a másodikban vehettek részt. Az volt a kérdés, hogy az ezen a szárnyon túlnyomó orosz erővel szemben csapataink képesek lesznek-e helytállani. Mert ha az oroszok ellentámadása ezen a ponton sikerül, akkor hasztalan lett volna a Dankl-hadsereg átkaroló nyugati szárnyának minden győzelme: első hadseregünk leszorult volna eredeti harc vonaláról s az orosz támadó csoport befurakodhatott volna Dankl és Auffenberg hadseregei közé.

Hála csapataink vitézségének, az orosz támadás eredménytelen maradt. A Dankl-hadsereg keleti szárnya a Goraj körüli harcokban diadalmasan helytállott. Az oroszok minden támadását visszaverte, sőt augusztus 25-én maga nyomult előre Gorajtól északkeleti irányban. Az orosz ellentámadás vissza volt verve. Az átkarolás a Visztula felől teljesen sikerült, a kraszniki orosz főállás délről, nyugatról és északról volt fenyegetve. Az oroszok hadállása, mely vasárnap, augusztus 23-án este a visztulamenti Jozefóvtól Gorajig terjedt, keleti részén

hátrahajolt egész Turobinig, nyugati részén pedig Opole felé.

Közben azonban egyre újabb orosz csapatok érkeztek Lublin irányából. Az első harcokban megvert, megfutamított és üldözött két orosz hadtesthez 24-ikén csatlakozott egy újabb hadtest tartalékai is megérkeztek, ezenfelül a Visztula nyugati partján, Nyugat-Lengyelországban a Kamienna-folyó irányában egy másik orosz csapatotest tört elő. Ekkor derült csak ki a Krakó felől Kielcén túl előnyomult Kummer-féle hadsereg rendeltetésének helyessége és elért sikereinek fontossága. Ez a hadsereg az orosz túlerő közeledtére közvetlenül a Visztula mellé rendeltetett és a Kamienna-folyótól egészen Zawichostig állott fel, miatt erős lovascsapatunk a Lizagorától messze északra hatolva, egyrészt biztosította a Kummer-féle hadsereg oldalát, másrészt fenntartotta az összeköttetést a Radom és Kielce között Sidlovecznél álló németekkel.

A Kummer-féle seregcsoport odavonattván, egyrésze augusztus 25-én részt vett a második kraszniki csata eldöntésében, mely az újabb hadtestekkel megerősített orosz negyedik hadsereg teljes vereségével végződött. Augusztus 25-én, kedden este hivatalosan jelentette hadvezetőségünk, hogy a Krasznik körül lefolyt háromnapos csata a mi csapataink teljes győzelmével végződött. Az oroszokat az egész, mintegy 70 kilométer széles csatavonalon állásaikból kivertük s fejvesztetten menekülő seregeiket üldöztük Lublin felé.

Ez volt a második kraszniki csata, amely az ütközeteknek egész sorozatából alakult ki s amely hadseregünknek több mint fél század után az első nagy diadalt szerezte meg. A területfoglaláson, az elért helyzeti előnyön, a nagy erkölcsi sikeren felül az oroszoknak halottakban és sebesültekben való nagy veszteségei, nagyszámú fogoly katonájuk, zsákmányul jutott sok hadiszerek, ágyújuk és fegyverük voltak a nagy győzelemnek kézzelfogható valóságos jelei.

A nagyszerű első győzelem, melyben csapataink több mint 160.000 főnyi orosz seregen diadalmaskodtak, egyszerre kitörölte a közvélemény lelkéből a szerb offenzíva meg nem értett megszakításának minden lehángoltságát s a másik szélsőségbe ragadva a

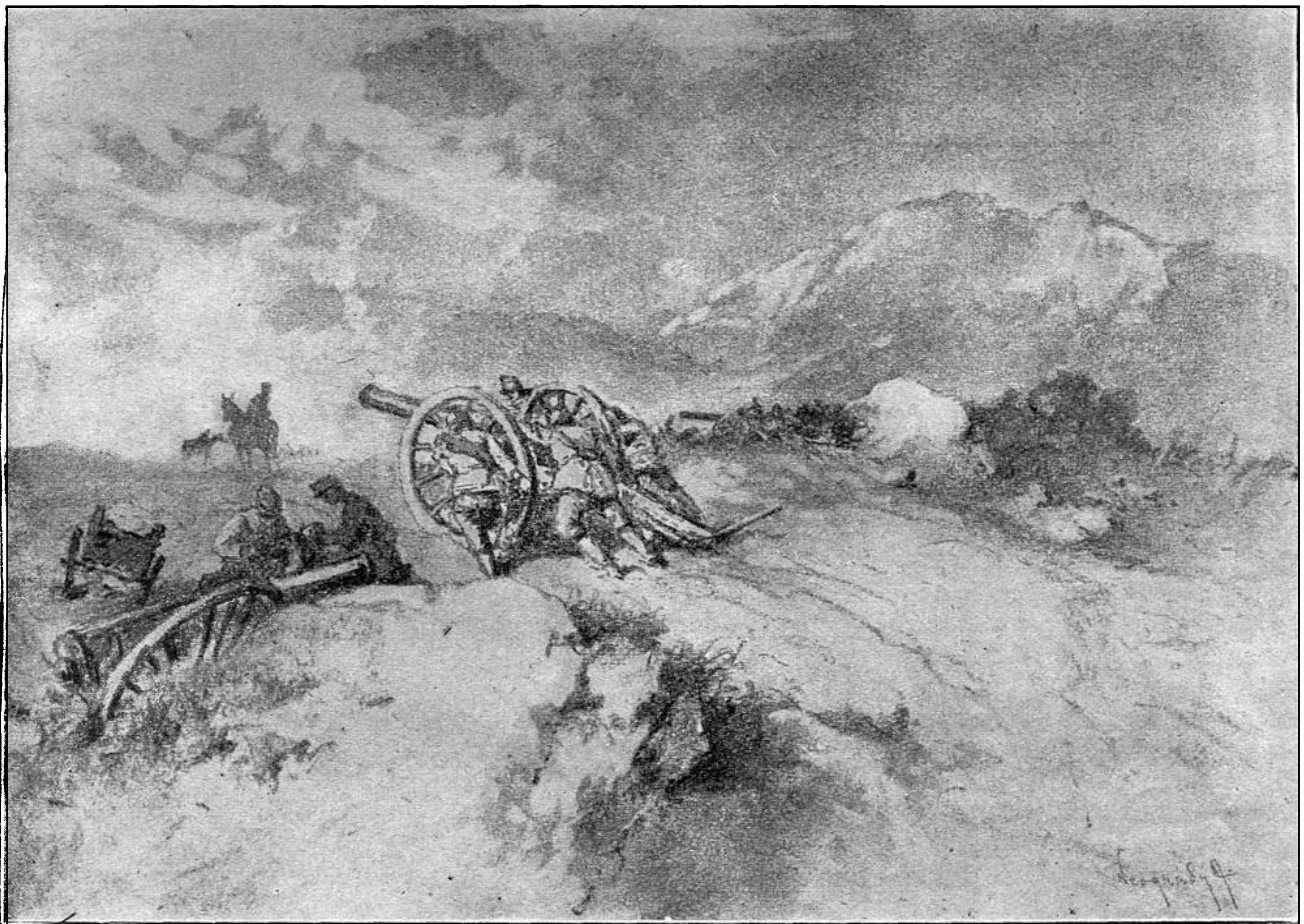
kedélyeket, majdnem túlzottan vérmes reményeket váltott ki. Hisz az ütközet méreteiben és eredményeiben vetélkedett a hadtörténelem legnagyobb csatáival s a németeknek a franciákon augusztusban aratott legszebb győzelmeivel. Növelte a lelkesedést a szövetséges Németország sajtójának magatartása. Az egész német hírlapirodalom párját ritkító melegséggel ünnepelte az osztrák-magyar hadsereg győzelmét, nyíltan hirdette, hogy a monarchia a roppant orosz túlerő tudatában is önzetlenül vállalta azt a kockázatos feladatot, hogy az oroszok főerejét merész előretöréssel magára vonja. »Nem lehet elhallgatni — mondja például a Lokalanzeiger, — hogy az osztrák-magyar hadvezetőség önfeláldozó módon megváltoztatta haditervét, mihelyt kiderült, hogy ezt a mi érdekünk kívánja. Lehetetlen volna a modern hadtörténelemben olyan szövetséges bajtársat keresni, aki ilyen nagyfokú önzetlen előzékenységet tanúsított volna.«

Maga a győzelmes hadvezér, Dankl Viktor lovassági tábornok, augusztus 26-ikán kiadott

hadseregpáncsban összegezte hadseregének sikerét ekképpen :

»A hadsereg augusztus 23-án és 24-én a kraszniki, polichnai és goraji csatában fényesen kiállta a tűzpróbát. Valamennyi hadtest a csapatok halálmegvető dicsőségével az ellenséget visszavonulásra kényszerítette. Eddigi megállapítás szerint három zászló, huszonnyolc ágyú és számos gépfegyver jutott a kezünkbe és *hatezernél több foglyot ejtettünk*. Szívből köszönetet mondok a hadseregnek szeretett hadurunknak és a hazának teljesített szolgálataiért. De fájdalom is tölti el lelkemet. Sok bajtársunk elesett a becsület mezején. Rájuk gondolunk e magasztos órában. Még sok nehéz harc és sok fáradság áll előttünk. A derék hadsereg, bizonyos vagyok benne, mindezt győzni fogja. *Dankl* lovassági tábornok.«

Nehéz, győzelmes harcok alkonyán szolt így a vezér a tűzkeresztségen átesett vitéz csapataihoz, amelyekre másnap már újabb fáradalmak és nehéz harcok vártak.

Tüzérségünk az ellenség közelébe vontatja fel ágyúit.

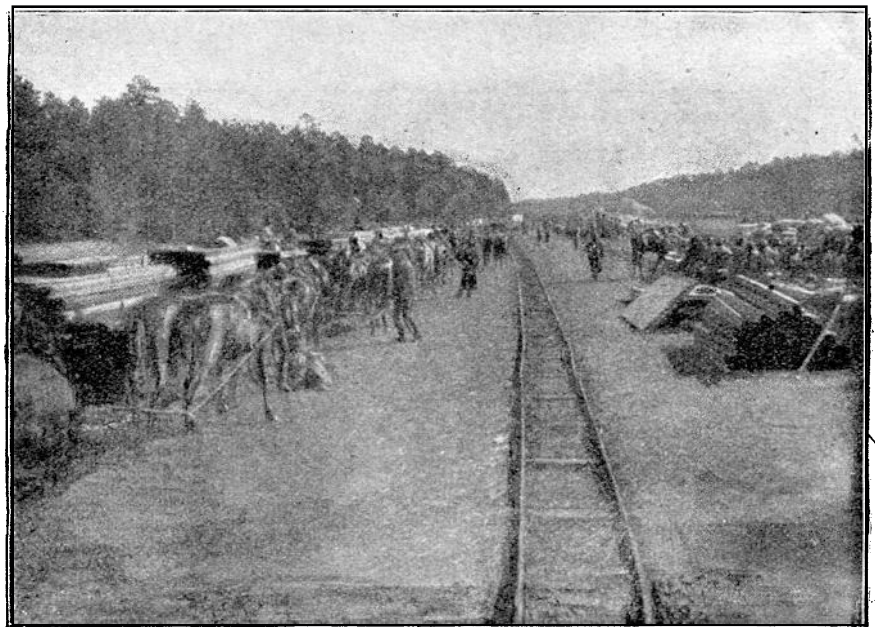
Frankl E. Berlin-Friedenau felv.

Katonáink az élelemutánszállítás megkönnyítésére vágányt építenek ellenséges területen.

A NIEDRZVICA-DUSAI CSATA.

A második kraszniki csatában aratott győzelmünk a Dankl-hadsereg hatalmába juttatta a Viznica-folyó és a Porpatak alkotta orosz védelmi vonalat Jozefov és Turobin között. A Viznica a Visztulának mellékfolyója, mely Kraszniktól harántirányban folyik nyugatra. A Porpatak a Vjeprz-folyóba ömlik és majdnem harántirányban fut Turobinon át kelet felé. A Dankl-hadsereg, mikor ezt a vonalat hatalmába kerítette, nem érte be a futó ellenség üldözésével, hanem egész erejével tovább nyomult előre. Ám hogy összeköttetése a határaink mögött szervezett hadtápterülettel könnyebb legyen, hogy az utánszállítás a homokos és mocsaras talaj nehézségei, valamint az időjárás esetleges változásai folytán meg ne szakadjon, Dankl tábornok, mi helyt a Krasznik irányában való előnyomulás sikerét megállapította, két nevezetes intézkedést tett meg hátsó összeköttetésének megjavítására. Parancsára vasútezredünk egy osztaga megépítette az első modern tábori vasutat, amely Kraszniktól Zaklikovon át Rozvadovig mintegy 50 kilométernyi hosszúságban látta el a Dankl-hadsereg utánszállítását. Vasúti ezredünk szervezete és felszerelése lehetővé tette, hogy fél nap alatt 10

távú vasutat építhetett meg. Ez a vasút a Dankl-hadseregnek előnyomulása folyamán rendkívüli szolgálatokat tett. De keskeny nyomtávnál fogva nem elégíthette ki egy állandóan harcban álló három hadtestnyi, tehát mintegy 180.000 főnyi hadsereg élelmiszer- és lőszerkészlet-szükségletét. Épp ezért szükségessé vált a vasút létesítésén kívül egy megfelelő kocsíút kiépítése is. Egy pillantás a térképre megmutatja, hogy a jó közlekedési utak Galícia határán megszűnnek. Krasznik ugyan csomópontja egy pár jól megépített széles műútnak, de ezek a műutak mind határainkkal párhuzamosan futnak úgy, hogy a mi határaink és Krasznik között mintegy 40 kilométer szélességű területen Galiciábólészak felé Orosz-Lengyelországba vezető országút nincsen. Nyilvánvaló, hogy az orosz birodalom ezen a területen azért nem épített számbavehetőbb modern műutakat, mert számított egy esetleges háborúban azokra a nehézségekre, amelyeket a rettenetes talajviszonyok az osztrák-magyar hadseregnek okozhatnak. Dankl tábornok azonban, miután harcoló csapataival legyőzte a terep nehézségeit, a háta mögött felvonuló munkáscsapatokkal alaposan megjavította a kátyús-futóhomokos mezei utakat. A Tanev-vidék sűrű erdőségeiből sok százezer fát vágta ki a munkáshadak s ezeknek farragatlan törzsével pallózták végig az 50 kilométernél is hosszabb útvonalat. Ezek a fátörzsek besüppedtek a kátyúba, benyomultak a homokba és azontúl szilárd alapot adtak a súlyosan megrakott társzekereknek, ne-

Tábori vasútunk végállomása Oroszországban.

Oszták-magyar hadihíd-készlet a táborban.

héz lőszerkocsiknak és ágyúknak az előrevonulásra.

Augusztus 26-án Dankl hadseregének élei mintegy 15 kilométerre nyomulván előre Lublin felé, a krasznik—lublini út mindkét oldalán, mindenütt újabb megerősített állásban levő orosz csapatokra bukkantak. A Krasznik alól fejvesztetten visszavonuló négy orosz hadtestet ugyanis az Opole és Zolkiewka között húzódó mintegy 75 kilométer széles vonalon újabb orosz hadtest várta, megállította és hadrendbe sorakoztatta úgy, hogy az ezen vonalba eső Chodel, Borzechov, Niedrzvica-Mala, Sztaraviesz községekben és azok között mindenütt szilárd orosz állásokkal kerültünk szembe. Mint utóbb kiderült, az orosz negyedik hadsereg parancsnoka még a kraszniki harcok alatt összegyűjtette kozákjaival az oroszlengyel lakosság ezreit s velük a harcoló orosz sereg háta mögött mindig újabb és újabb lövészárkokat és öt-hat méter magas sáncokat készítettett, amelyekben a visszavonuló orosz csapatok jó fedezéket találtak. Csapataink tehát csak lépésről lépésre nehéz harcok árán haladhattak előre. Az újabb orosz védelmi vonal főállása az előbb jelzett vonal mögött pár kilométernyire húzódó magaslat-láncolaton volt, amelyet *Niedrzvica-Dusa* helységről ismerünk.

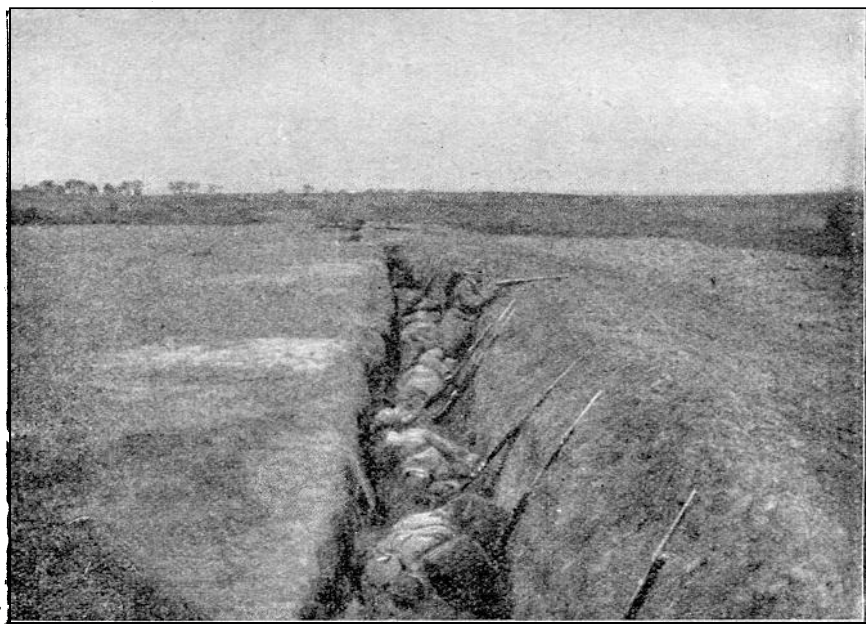
Az oroszoknak ez ellen az igen erős védelmi állása ellen csapataink azonnal megkezdték az előnyomulást, illetve hadműveletet. A 10-ik had-

testnek a goraji csata után Turobinon át előnyomult egyik hadosztálya a pozsonyi 5-ik hadtesttel együtt széles vonalban Krasznosztáv irányában vonult előre, hogy a Vjeprz-folyó balpartján elterülő egész vidéket megtisztítsa az ellenségtől. Augusztus 27-én ez a csoport elérte a Gielcev-Zolkiewka és Deszkovicetől északra húzódó vonalat, ahonnan az oroszokat olyan lendülettel szorította ki, hogy az oroszok menekülésszerűen megfutamodtak. Ezzel a Dankl-hadsereg keleti szárnya az oroszok arcvonalának keleti oldalába jutott. Ugyanezt a feladatot kellett elvégezni nyugat felől is, mert a negyedik orosz hadseregnek ez a harmadik védelmi vonala olyan erős volt, hogy szemtől szembe való támadás sikere kétséges volt, de még siker esetén is első hadseregünkre nagyon súlyos veszteségekkel járt volna. Ezért a Kummer-féle nyugatlengyelországi hadcsoport azt a parancsot kapta, hogy a Visztula túlsó partján álló zömével keljen át a Visztulán és Jozefov irányából északkelet felé vonulva, kerülje meg ez oldalon is az oroszok védelmi állását. Mialatt a Kummer-féle csoport ilyképpen Opole felé vonult előre, a Lublin felé vivő műút mentén harcoló hadtestünk augusztus 27-én hatalmas támadással kiverte az oroszokat a Niedrzvica-Dusa magaslatain elfoglalt nagyszerű állásukból, ezzel az orosz védelmi vonal főállását hatalmába ejtette, az egész vonalat középen is áttörte, úgy hogy az egész orosz haderő Lublin felé való

további visszavonulásra kényszerült. Nem változtatott ezen a helyzeten az sem, hogy a Kummer-féle hadcsoportnak a nyugati megkerülés nem sikerült teljesen. Ez a seregcsoport ugyanis az Opole és Chodel közötti vonalon való előnyomulása közben túlnyomó ellenséges erőkre bukkant, úgy hogy több napi helytállás után augusztus 30-án a Chodelpatak mocsárvidékéről kénytelen volt visszavonulni az Opoletől kissé délre fekvő dombláncolatra. Ezzel a visszavonulással a Kummer-féle seregcsoport csak igen kis területet, mintegy 6—8 kilométernyi földszívet adott fel és bölcsen kitért egy kedvezőtlen körülmények között megvívandó ütközet elől. Ez annyival helyesebb volt, mert az aktív előnyomuláson felül ennek a seregcsoportnak még két passzív feladata is volt. Az egyik: hogy jelenlétével lekösse a szemközt álló nagyobb orosz erőket és megakadályozza, hogy ezek a harcfront többi pontja felé eltolassanak; a másik: az Opole és Visztula közötti terület fedezése, hogy a Nyugat-Lengyelországból Szidlovec felől a Dankl-hadsereg erősítésére irányított német landwehresapatok a Visztulán a Kummer-csoport védte vonal mögött átkelhessenek.

Míg a Kummer-seregcsoport ezt a két passzív feladatát sikeresen megoldotta, addig a Dankl-féle első hadseregünknek szabad volt az útja Lublin felé, melytől e vonal elfoglalása után nagy félkörben 20—30 kilométer távolságra állott. Ez anagyszerű siker annál nagyobb értékű,

mert Dankl hadserege a Visztula és Vjeprz között tulajdonképpen majdnem a teljes varsói katonai kerülettel: hat hadtesttel, vagyis 12 gyaloghadosztállyal és több lovashadosztállyal vívta meg diadalmas harcait. A vezér főlénye kiegyenlítette az erőknek különbségét, noha a varsói katonai kerület csapatai az orosz hadseregnek elsőrendű, állandóan hadiállapotban tartott és teljesen begyakorlott elitesapatai voltak. A mi katonáink meg is érezték az oroszoknak hadiszokásokban s különösen a jó védelmi állások kiválasztásában és elkészítésében való fölényét. A Dankl-féle hadsereget ezekben az első harcokban tényleg jelentékeny veszteségek érték, mert a harcban tapasztalatlan katonáinkat a tisztikar minden erőfeszítése sem volt képes a vakmerő rohamoktól visszatartani. Igaz, hogy viszont a lelkeknek ez a tüze, mely katonáinkban égett, szükséges volt ahhoz, hogy az oroszok gyakorlati fölényét ellensúlyozza. És mindenekfölött szükséges volt ahhoz, hogy legfőbb hadvezetőségünknek alap gondolata: az egyik ellenséges csoportnak hirtelen rajtaütéssel való megverése, határainktól való visszaszorítása, felvonulásának megzavarása a legnagyobb gyorsasággal eléressék. Végül csapatainknak ez a mindent magával ragadó tüze a saját maguknak okozott veszteségeik mellett létrehozta a kiegyenlítést is, amennyiben ezek a lendületteljes rohamok az oroszoknak a miénknél sokkal nagyobb veszteségeket okoztak.

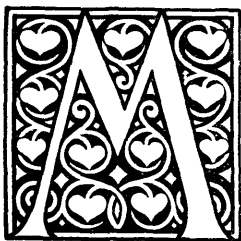

Tűzszünet a lövőárookban Lublin előtt.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

ELŐNYOMULASUNK A VJEPRZ ÉS A BUG KÖZÖTT.

Mialatt a *Dankl* vezette első hadseregünk diadalmasan tisztította meg Közép-Galiciának a Visztula és a Vjeprz közé eső részét a fenyegetően közelgő ellenséges tömegektől s 12 orosz hadosztályt egészen *Lublin* alá szorított vissza, azalatt *Auffenberg* gyalogsági tábornok vezérlete alatt negyedik hadseregünk Közép-Galicia határvidékének másik szakaszán állott fel, amelyet a Vjeprz és Bug-folyók¹ jelölnek meg. Ez a szakasz még a *Dankl* által biztosított területnél is fontosabb és pedig úgy a mi harc-vonalunk, mint az oroszok helyzete szempontjából. Ha ugyanis az orosz offenzíva a Vjeprz és a Bug közén sikerül, akkor *Lemberg* körül és Kelet-Galiciában álló összes csapataink elvannak szakítva a Közép- és Nyugat-Galiciában álló seregeinktől, az oroszok útja nyitva van egyenesen *Przemysl* felé és *Lemberg* körül csoportosult haderőink hátába. Ettől a veszélytől annál inkább kellett tartani, mert az orosz hadvezetőség a Vjeprz és a Bug közötti területet különös előszeretettel fejlesztette ki már békeidőben is. E területnek, a hozzá vivő vasutaknak és közutaknak egész rendszere elárulja, hogy az orosz hadvezetőség nagy stratégiai előrelátással ezt a folyamközt hadi forgalom szempontjából már békeidőben teljes készenlétbe helyezte és alkalmassá tette arra, hogy egyaránt szolgálhasson a szívós védelemnek és az erőteljes támadásnak céljaira. A harctér többi részeihez való viszonyánál fogva a Vjeprz és a Bug közötti terület jelentőségben legalább is ugyanolyan, mint a mi szá-

munkra a *Szan—Visztula-szöglet* volt. Központi elhelyezésénél fogva ez a terület egyaránt volt alkalmas úgy dél, mint nyugat vagy kelet felé való támadásra. Különösen a Bug és a Vjeprz közt úgyszólván középen fekvő *Cholm* városa volt nagy gyülekezőhelyül megszerelve. Ez a város kettősvágányú egyenes vasútvonallal kapcsolódik a Varsó mögött fekvő *Breszt-Litovszk* nagy orosz erődesorothoz és táborhelyhez, amely az orosz vilnai hadseregnek dél felé való útjában legnevezetesebb állomása. Ezen a városon fut továbbá keresztül az a nagy transzverzális vasútvonal, amely *Ivangorodot*, *Lublinit*, *Cholmot*, *Kovelt* és a *volhiniai várháromszöget* összekapcsolja s amely ezen a közel 300 kilométer hosszú vonalon a csapatoknak a harctér eseményei szerint szükséges gyors eltolását lehetővé teszi. Ebből a harántvasútból ágazik ki egy másik Galícia felé tartó vasútvonal *Vladimir-Volinszki*hez, mely város Galícia északi határától alig 40 kilométernyire van a *Lemberg*től északra fekvő *Szokal* határváros fölött. Bárha *Vladimir-Volinszki* a Bug partjától néhány kilométerre keletre van, stratégiailag könnyen bekapcsolható a Vjeprz és Bug közén folyó hadműveletekbe.

E forgalmi felkészültségen felül az orosz hadvezetőség hadászatiilag is teljesen kiépítette ezt a folyamközt. *Zamoscs*, *Komarov*, *Tiszovce* helységek körül már békeidőben elkészített védelmi állások egész sora húzódott, sáncokkal, lövészárkokkal toldva meg a környékbeli terep természetes akadályait. E vidék hadászati felkészültségét el lehet képzelni, ha tudjuk, hogy az orosz hadseregnek ez volt

egyik legfontosabb tüzérségi és lovassági gyakorlótere, amelynek minden pontját s e pontok között a lőtávolságokat nemcsak a hadvezetőség, hanem a tisztikar, sőt a legénység nagy része is ismerte.

A Vjeprz és Bug közének stratégiai fontosságát a mi legfőbb hadvezetőségünk is kifejezésre juttatta azzal a rendelkezésével, hogy az Auffenberg tábornok vezette negyedik hadseregbe tömörítette a legnagyobb erőket. Egy hadseregnek a modern stratégia szerint átlagos közép nagysága harmadfél-három hadtestnek felel meg. Ezt a hadsereget ellenben hadvezetőségünk 4 hadtestből állította össze és pedig: a bécsi első, a kassai hatodik, a leitmeritzi kilencedik és a Szan mögött Radimno körül gyülekező új tizenhetedik hadtestből, amelyet a mozgósítás után hadseregünk felvonulása közben teremtettek meg hadszervezőink. Ezenfelül még a Brudermann parancsnoksága alatt Lemberg környékén álló haderő északnyugati részének az volt az utasítása, hogy ne csak a keletgalíciai orosz offenzíva ellen legyen készen, hanem szükség esetén álljon rendelkezésre arra is, hogy északi irányban a Bug felé támogathassa az Auffenberg-féle negyedik hadsereg hadműveleteit.

Legfőbb hadvezetőségünknek ez az előrelátása döntő jelentőségű volt az orosz kolosszussal való első mérkőzésünk kimenetelére. Mert, bárha ez irányból nyilvánvalóan igen erős orosz offenzíva volt várható, mégis meglepő volt, milyen nagy erők vonultak itt fel ellenünk már augusztus közepén: a szintén rendkívül megerősített vilnai ötödik hadsereg Plehve tábornok parancsnoksága alatt. Mihelyt tehát Dankl tábornok benyomult Krasznik felé, azonnal szükségessé vált az Auffenberg-féle hadsereg előnyomulása is, hogy a Vjeprz és Bug közén előretolt nagy orosz erőket lekösse, visszaszorítsa, megakadályozza, hogy a Vjeprz és Bug közéről orosz erők vonulhassanak egyrészt Lublin felé Dankl ellen, másrészt Brudermann tábornoknak Lemberg körül álló gyengébb hadserege ellen. E feladatot tekintve, Auffenberg hadserege a Szan-vonalnak *Przemysl—Jaroslau* közötti szakasza mögül már augusztus közepe után felvonult *Cieszanov—Niemirov* irányában. Ebben a helyzetben ez a hadsereg hármas feladatnak felelhetett meg. Támadhatott egyenesen észak felé, hogy elzárja vagy siker esetén megtisztítsa az ellenségtől a Vjeprz és a Bug közének a Hucsya-folyóig terjedő részét, vagy előnyomulhatott északkeleti irányban is *Ravaruszka* és *Szokalon* keresztül esetleg

onnan felvonuló nagyobb orosz erők ellen. Végül, ha kellett, könnyen nyomulhatott előre a *Ravaruszka—Zolkiev* közötti vonalra Lemberg-től északra.

Negyedik hadseregünknek ilyen hármas lehetőségre való elhelyezése szükségesnek mutatkozott azért, mert az óriási félívben, hat főoszlopban ellenünk törő orosz erők szándékairól augusztus 20-án még nem lehetett és nem is volt tiszta képe hadvezetőségünknek. A közben beérkezett jelentések azonban augusztus 21-én már annyira tisztázták a helyzetet, hogy Dankl első hadseregén kívül az Auffenberg-féle hadseregnek is pontosabban meg lehetett határozni a feladatát. Augusztus 22-én tehát Auffenberg tábornok a legfőbb hadvezetőségtől kapott parancsok értelmében csatlakozott, katonai szakkifejezés szerint »felzárkozott« a Dankl-féle hadseregnek már orosz területen járó arcvonalához, s míg Dankl hadserege a *Visztula* és a *Vjeprz* közét zárta el, addig Auffenberg hadserege folytatólag a *Vjeprz* és a *Bug* közét zárva el az ellenség elől, nyomatékosan megkezdte a két folyó közötti területnek felderítését. A felderítőmunkának, valamint repülőgépeink távoli felderítésének nyomán megállapították az Auffenberg-hadsereg felé északról előnyomuló orosz erők rendkívüli nagyságát s ennek folytán elrendelték a negyedik hadsereg előretolt hadtesteinek a *Tereszpol—Potilic* közötti vonal elfoglalását. *Tereszpol* már 40 kilométernyire orosz területen fekszik s közvetlenül csatlakozik a Dankl-hadseregnek *Bilgoráj—Frampol* között előnyomuló szélső keleti szárnyához, amelyből a tizedik hadtest zöme együttműködött az Auffenberg szomszédos szárnyával a *Vjeprz-folyó* két partján. *Potilicz* még galíciai területen fekszik *Ravaruszka* közelében, 30 kilométernyire az orosz határtól. Augusztus 23-án estére kelve az Auffenberg-hadsereg elérte a megparancsolt vonalat s utasítást kapott, hogy a *Cholm* irányából széles vonalon előnyomuló orosz hadsereggel szemben kezdje meg az előnyomulást, még pedig úgy, hogy keleti jobbszárnyát előreviszi orosz területre a *Hucsya-folyó*hoz.

Ezt az előnyomulást *Boroevics* tábornok kassai 6-ik hadteste végezte el, mely a *Jarcov—Tomaszov* közti vonalat augusztus 24-én este elérte. Ez a hadtest lovasságával már 22-én jelentékenyen előrenyomult s *Tomaszov*-nál rajtaütött egy nagyon előremerészkedett ellenséges hadosztályon. Két kozákezred és egy orosz ulánusezred menekülni volt kénytelen. Egy előre küldött orosz vadászkülönítmény

Magyar huszárrőr támadása orosz gyalogosság ellen.

Katonáink pihenője egy orosz erdőben.

pedig teljesen összeomlott. A hadtest élén az Uhnovon át vivő országúton az egy lovashadtestbe egyesített 6-ik és 10-ik lovashadosztály haladt, széles vonalban biztosítva az Auffenberg hadsereg keleti oldalát és előterét és fenntartva az összeköttetést a lebergi hadsereg legészakibb szárnyától *József Ferdinánd főherceg* vezetése alatt kiszakított hadseregcsoporttal, amelynek az volt a feladata, hogy a Hucsva és a Bug közti szűkebb területet megszállja és az Auffenberg-hadsereget a Grubijeszov—Krilov—Vladimir-Volinszki által határolt háromszögből várható támadás ellen biztosítsa. Ez a hadseregcsoport a tizenegyedik hadtest egy részéből, az innsbrucki tizenegyedik hadtestből és egy landwehr-hadosztályból állva, augusztus 24-én kezdte meg előnyomulását s csatlakozott az Auffenberg-hadsereg offenzívájához.

Ekkor már nyilvánvaló volt az ellenség felvonulása. Több orosz hadosztály élei már *Zamoscs—Komarov—Cartovcik* helységeket és a köztük fekvő vonalat szállották meg.

A ZAMOSCS—KOMAROVI CSATA.

Augusztus 25-én reggel Auffenberg tábornok, kinek másik két hadteste is előnyomult, még pedig a 9-ik hadtest egy hadosztálya Zielonáig, a második hadtest a Vjeprz-folyónak Krasznobrod—Rudka között elterülő szakaszáig, elrendelte az általános támadást az ellenség ellen. A *kassai hadtest* Tomaszovtól északra a *Tarnavotka—Laszcov* közötti vonalon nyo-

mult előre s az ellenséget diadalmasan visszaverte. Különösen heves volt a hatodik magyar hadtest rohama Tarnavatkánál és Rachanienél, ahol az oroszokat csapataink rövid harc után, nekik súlyos veszteséget okozva, megszalasztották. Ugyanekkor a másik két hadtest, a leitmeritzi és a bécsi, *Szcebrzeszin* és *Szuhavola* mellett verte vissza az oroszokat. A Tarnavatkánál és Rachanienél megfutamodott oroszok egyenesen északra Komarov felé vonultak vissza, feladva körülbelül 15 kilométernyi területet. A Laszcov körül felállott orosz csapatok a Komarovtól keletre fekvő *Tiszovceben* helyezkedtek el, míg a Szcebrzeszinnél és Szuhavolánál

megvert orosz hadosztályok Zamoscsba vonultak vissza.

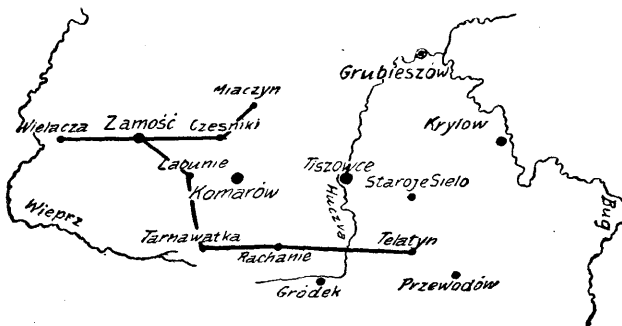
Csapataink ez első sikerének hírére mindenfelől ellenséges hadoszlopok törtek előre. Különösen a Vjeprz mentén, továbbá Cholm irányából egyenesen Zamoscs és Komarov felé jelentek meg nagy orosz tömegek. De valamennyit túlszárnyalta az az orosz sereg, amely Vladimir-Volinszkiból *Grubijeszov* irányában, részben pedig Krilovon keresztül támadt az Auffenberg-féle hadsereg oldalába. A visszavert oroszok ennek folytán megállottak körülbelül a Tarnavotka—Zamoscs között húzódó országút mentén és ott előre elkészített nagyszerű védelmi állásokban végső makacssággal tartották magukat. A kassai hadtest hatalmas lendülettel szorongatta itt az oroszokat, de a folyton felvonuló újabb orosz csapatok ellenében mindannyiszor vissza kellett torpannia. Így ingadozott a harc előre és hátra Tarnavotka és Tiszovce között egész 27-ig. Egyre újabb orosz erők jöttek kelet és északkelet felől úgy, hogy a kassai hadtest minden vitézsége mellett alig volt képes helytállani, annak dacára, hogy az Auffenberg-hadsereg nyugati szárnya, mely a vjeprzmenti vidéken Zamoscs irányában nyomult előre, jelentékenyen előrehaladt és rohammal elfoglalta ezt a várost, valamint a Sztarizamoscs és Zamoscs közt húzódó vonalat. A kassai hadtest helytállása és az Auffenberg-hadsereg nyugati szárnyának előretörése folytán az eredetileg majdnem egyenesen észak felé irányult arcvonala nagy szögben kelet felé fordult.

Ekkor a tarnawatka—komaróvi vonal ellen irányuló egyre súlyosabb és tömegesebb orosz támadásokkal szemben végre megérkezett a segítő sereg: József Ferdinánd főherceg csoportja, mely a leMBERGI körzet Ravaruszka és Kamionka-Sztrumilova között elterülő szakaszából tört elő észak felé, hogy beavatkozzék az Auffenberg-hadsereg csatájába. Ez a sereg, mely Uhnovon és Belcen át nyomult elő, egyenesen oldalba fogta a Boroevics hadteste ellen vad erővel támadó újabb orosz tömegeket s elsősorban is meghiusította azt a megkerülést, amellyel az oroszok délről akarták Boroevics hadtestét átkarolni. Közben hadvezetőségünk a szorongatott tarnawatka csapatok támogatására harcba dobta az eddig tartalékban állott új tizenhetedik hadtestet, amivel a tarnawatka—komaróvi vonalra gyakorolt óriási orosz nyomást sikerült legalább megállítania. Jelentékenyen hozzájárult ehhez József Ferdinánd seregcsoportjának sikere, amellyel az oldalba fogott oroszokat Tomaszovtól északkeletre viaszorította. Ez augusztus 28-án történt.

Ebben a helyzetben hadvezetőségünk elrendelte a már két irányban — szemközt és délről — feltartóztatott oroszoknak az Auffenberg-hadsereg másik, északi szárnya által való megkerülését is. Zamoscsnál, ahol az oroszokat a városból csapataink rohammal kiverték, már csak gyengébb orosz erők álltak. Az orosz hadvezetőség ugyanis az itt álló orosz erők tartalékait nyilvánvalóan dél felé, a komaróv—tarnawatka vonalra tolt le, azzal a szándékkal, hogy tömegeivel, amelyek ott Boroevics csoportját két nap alatt jelentékenyen hátraszorították, itt véglegesen áttörjön. A mi északi megkerülő mozdulatunkra az intézkedés tehát a legkedvezőbb pillanatban történt. A zamoscsi csapatok egyenesen kelet felé nyomultak előre egészen Csesznikiig s ezzel a Komaróv—Tarnawatka ellen támadó oroszoknak északról is oldalába jutottak. Augusztus 29-én este harc vonalunk egy kissé

eltorzított »« alak volt, mely vezérkarunk hivatalos jelentése szerint a Przewodów—Grodek—Cseszniki—Vielaca helységek megjelölte irányban vonult. Grodek és Cseszniki mintegy az arc vonal törési pontjai voltak.

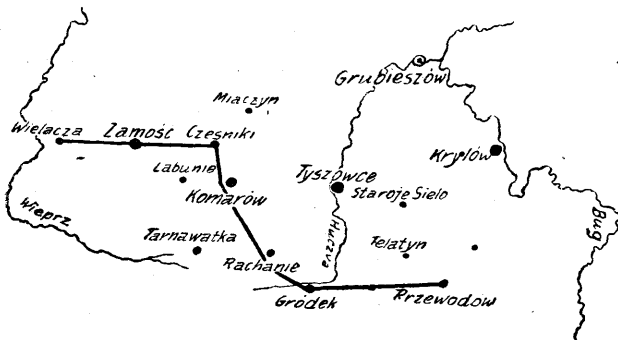
Harcvonalunknak e szerencsés megszerzése folytán az orosz haderő számára az volt a helyzet, hogy mennél nagyobb sikerrel folytatja támadásait Boroevics csoportja ellen, mennél hátrább szorítja azt, annál inkább zsákba kerül, mert áttörési irányának úgy északi, mint déli oldalán jelentékeny erőink sorakoztak. Az orosz hadvezetőség ennek ellenére is folytatta ezeket a benyomó, áttörő támadásokat s augusztus 30-án újabb, Grubieszówból és Krilovból felvonult tartalékokkal hátranyomta harc vonalunk centrumát egészen a Labunie—Tarnawatka-vonalig. A zsák fenéke mélyebb lett, oldalai megnyúltak, mert a Boroevics-csoport hátrahajlásával egyidőben az Auffenberg-hadsereg mind a két szárnya folytatta átkaroló műveleteit. Az északi szárny előnyomult keletre egészen Miacinig, míg ugyanakkor délről József Ferdinánd főherceg újabb 10—15 kilométerrel szorította hátrább az oroszok délkeleti szárnyát s körülbelül a Telatyn—Rachanie közötti kocsiútig jutott előre.

Hadállásunk augusztus 30-án este.

Ekkor érte el az immáron augusztus 26-ika óta folyó nagy csata a válság tetőfokát. A mi részünkről tulajdonképpen kettős megkerülés, vagyis a legteljesebb hadászati művelet állott szemben az oroszoknak a régi értelemben való áttörő szándékú homloktámadásával.

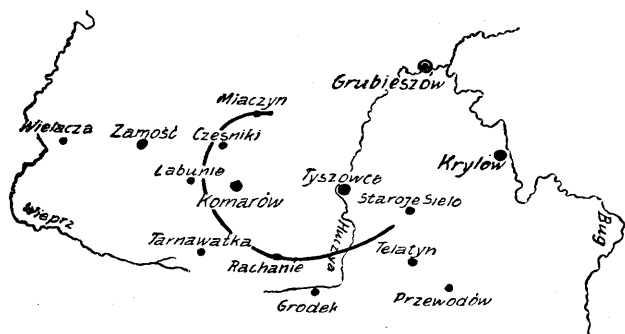
Bizonyos volt már, hogy az orosz támadási terv még az áttörés sikere esetén is veszélyes helyzetbe hozná az egész áttörő orosz sereget, mert mind a két oldalában erős, hosszan terjedő két osztrák-magyar harc vonal közé jutott volna. A mi harc vonalunk ebben a döntő helyzetben ugyanis egy ellipszishez hasonlított, amelynek egyik lezáró görbülete hiányzik, egy tojáshoz, amelynek csúcsa ferdén le van ütve.

Hadállásunk augusztus 29-én este.

Ha az ellenkező zárt csúcsot át is törik, azért az áttörők benn rekednek a tojásdadalak kétoldalt megmaradt zárt vonala között.

Viszont igaz az is, hogy a teljes bekerítés, bárha hadvezetőségünk ezt megkísérelte, keresztülvihetetlennek látszott. Valamint a kétoldali megkerülés esetében az egy ponton való áttörést csak kétségbeesett keresztülvágás szándékával, nem pedig a győzelem gondolatával lehet megkísérelni, épp úgy régi stratégiai igazság az, hogy teljes sikerű megkerülést, mi több körülzárást, csak túlnyomó erővel lehet végrehajtani. Ettől az évezredes tapasztalattól eltérés alig van a hadtörténelemben, legfeljebb akkor, ha a harc terepviszonyai segítségére jönnek a bekerítőnek s a csatater egyes részeit legyőzhetetlen akadályok alakjában elzárják a közrefogott ellenség elől, vagy a túlerő nélkül körülzáró seregnek domináló, fölényes, azaz olyan helyzetet adnak, amelyben a bekerített tömegek keresztültörő támadásával szemben helytállóhatnak és tarthatják a körülzáró vonalat. A zamoscs—komarovi csatában azonban nem volt a mi részünkön túlerő. Ellenkezőleg, a mi negyedik hadseregünkkel szemben jelentékeny orosz túlerő állott mindjárt az első napokban: öt orosz hadtest, mely az odavont tartalékhadosztályokkal együtt augusztus 31-ig hetedfelre emelkedett. Ilyen erővel szemben a teljes bekerítés nehezen sikerülhetett ezen a nyílt, sík terepen.

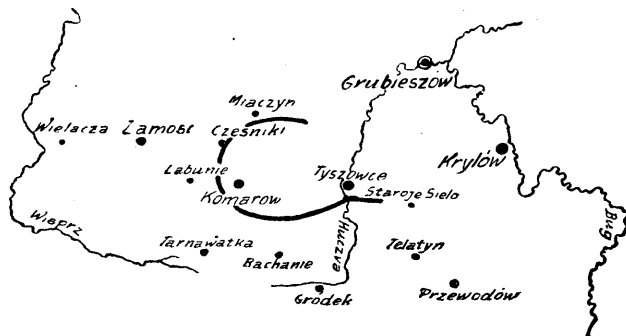

Hadállásunk augusztus 31-én este.

Az oroszok azonban végül mégis kénytelenek voltak áttörő kísérleteikről augusztus 31-én lemondani. Az ütközet tetőpontján ezt a fordulatot az a hadműveletünk idézte elő, amellyel a Zamoscs—Czeszniki—Miacin-vonalban álló északi megkerülő szárnyunk kelet felől délnek fordult s egyenesen az oroszok oldala felé nyomulva, az orosz hadsereg oldalát körülbelül 30 kilométer hosszúságban s esetleg az oroszok hátát is fenyegette. Az északi megkerülő szárny és József Ferdinánd főhercegnek déli megkerülő

szárnya között már csak 20—30 kilométernyi távolság volt: az oroszok a bekerítő körnek teljes bezárásától tarthattak, különösen a Czeszniki-ből Komarov felé való előnyomulás folytán.

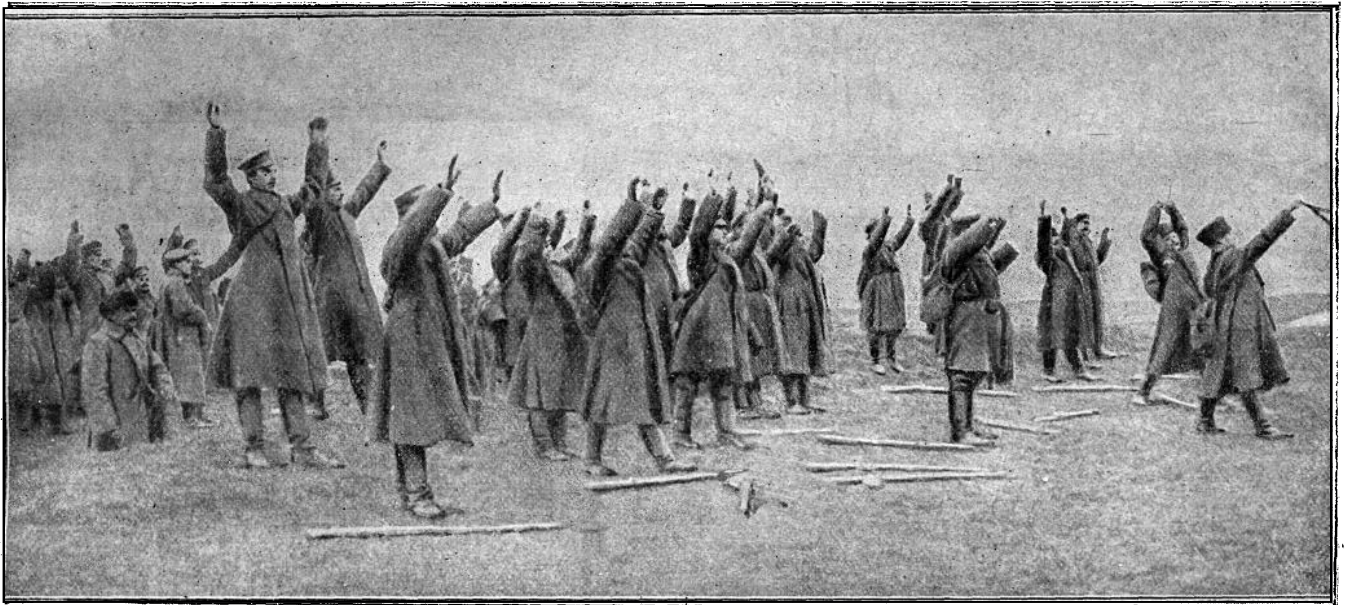
Az oroszok erre, hogy a végső veszélyt elkerüljék, megkezdték a visszavonulást. Északi oldalon álló oszlopaikkal Grubieszow, a déli oldalon álló oszlopaikkal Krylow felé, keleti irányban hátráltak. Hogy azonban a visszavonulás közben a bekerítés végzete őket utól ne érje, kétségbeesett és véres ellentámadásokat intéztek két bekerítő szárnyunk, különösen a rájuk nézve legveszedelmesebb déli szárny, József Ferdinánd csoportja ellen. Augusztus 31-től szeptember elsejének délutánjáig tartott ez a visszavonulási harc. Ekkor Boroewics tábornok csoportja hátraszorított állásából, a Labunie—Tarnawatka vonalról előretörve, József Ferdinánd seregének egy részével együtt elfoglalta a Komarovtól és Tiszowcetől délre fekvő magaslatokat.

Hadállásunk szeptember 1-én délután.

Ezzel eldőlt az egy hétig tartó zamoscs—komarovi csata, melynek első szakaszát Zamoscs helységről, döntő szakaszát pedig Komarovról lehet elnevezni, de amely csata, mint minden nagyszabású mérkőzés, az ütközetek egész sorából alakult ki. A jelentékenyen nagyobb orosz hadsereg futva menekült a Bugon túlra. Nagy része, amely egyenesen északról Cholm felől vonult ellenünk, leszorult visszavonulási vonaláról és kelet felé, a Bugon át, volt kénytelen kitérni.

Az orosz vereség nagyságát legjobban mutatja ellenségünk roppant vesztesége. Mindjárt a győzelem eldőltének délutánján 160 záskmányolt ágyút számoltak össze csapataink és rendkívül sok foglyot ejtettek, nem egyesével, hanem egész csapattestenként. A menekülő oroszokat a mieink az eddigi rendkívüli fáradalmak és veszteségek dacára is szívósan üldözték úgy, hogy záskmányunk a zamoscs—komarovi csata után 20.000 fogolyra és 200 ágyúra emelkedett.

Orosz katonák megadják magukat.

(Harcéri felvétel.)

Ez volt az osztrák-magyar hadsereg második dicső fegyverténye, melynek értékét növeli, hogy az oroszok ebben az ütközetben meglepően támadó szelleműnek bizonyultak, mikor pedig a csata rájuk nézve kedvezőtlenül fordult, a védekezésben hallatlan szívósságot és vitézséget tanúsítottak s még visszavonulás közben is rögtönzött tábori erődítésekkel, drótsövényekkel tartóztatták fel vitéz csapataink rohamát. Az északi szárnyon különösen a csehországi németek és az alsóausztriai csapatok, középen és délen, Boroevicsnél és József Ferdinánd főherceg csoportjánál pedig magyarok és tiroliak harcoltak ellenállhatatlan bátorsággal. Az egyik magyar honvédhadosztálynak Komarovnál végrehajtott szuronyrohama hadtörténelmünknek mindenkor egyik legszebb cselekedete lesz.

A mi csapatainknak ez az elszántsága annál nagyobb értékű, mert az orosz tüzéség általában sokkal jobbnak bizonyult, mint azt békeidőben általában gondolni lehetett volna. Versenyzett a mi kitűnő tüzéségünkkel az irányzás szabatoságában, de fölényben volt vele szemben az ágyúk száma és a csatátér ismerete dolgában is. Hogy mindez előnyük mellett olyan óriási győzelmet arathattunk a Bug és Vjeprz közén is, az legjobb bizonyása a mi hadvezetőségünk kiválóságának és csapataink emberi és katonai felsőbbségének. Ezeknek a tulajdonságoknak köszönhattuk az északi háború első nagy sikereit, amelyek valósággal megmentették hagseregünket a legnagyobb katonai hatalom halálos ölelésétől.

A HADIHELYZET.

A Krasznik és Lublin között, valamint a Zamoscs és Komarov körül aratott győzelmekkel hadvezetőségünk elérte azt a célt, amelyet a haditerv megállapításánál hadseregünk része számára kitűzött. Az orosz haderő, mely óriási félkörben a Visztulától a Pruthig, Galicia északi határa mentén végig, egész Bukovina határán vonult fel, a harcvonal döntő jelentőségű részein: a Visztula, a Vjeprz és a Bug közén messze hátraszorult határainktól. A Visztulától nyugatra eső orosz-lengyel területet ellenségeink teljesen kiürítették s 150—180 kilométernyire vonultak vissza a krakó—sziléziai szöglettől. A Visztulától keletre a Vjeprz-folyóig terjedő szakaszon Dankl tábornok eljuttott Lublin alá, 90—100 kilométerrel szorítván hátra az oroszokat a Visztula—Szan-szöglettől. Auffenberg tábornok pedig a Bugig terjedő szakaszon, balszárnyával 70—80 kilométernyire, keleti jobbszárnyával pedig 30—40 kilométernyire szorította vissza az oroszokat. Az augusztus 20-án még teljesen átkaroló orosz harcvonal egyik szárnya körülbelül 120—150 kilométernyi hosszúságban hátragörcbült úgy, hogy Németország szívéből el volt háritva a közvetlen támadás, középgaliciai hadállásainkat sem fenyegethette belátható időben közvetlen veszély és Lemberg körül védekező haderőinknek nem kellett tartaniok attól, hogy hátuk mögött a felvonult orosz erők elvágják a Przemysl és Krakó felé való összeköttetését.

A már magában is jelentős térbeli előnyökön és stratégiai helyzetjavuláson kívül, amelyet ezek a győzelmek eredményeztek, növelte a hadjárat további sikerére való kilátásainkat az a körülmény, hogy az oroszok hátravonulása nem az ő részükről való egyszerű kitérés útján történt, a mi részünkről nem pusztán »hadműveleti« eszközökkel éretett el, hanem diadalmas csatáknak volt a következménye, amelyekből a megvert orosz seregek emberben és anyagban való nagy veszteségek után futva menekültek. A Visztula, Vjeprz és Bug között seregeink két igen erős orosz hadseregnek, a varsói 4-ik és a vilnai 5-ik hadseregnek harci erejét törték meg s kereteit verték szét. Huszonhat orosz hadosztály, az egész rendelkezésre álló orosz hadseregnek jelentékeny része, vallott kudarcot ezekben az első nagy csatákban. Csapatunk a vert orosz seregek nyo-

mában mélyen bentállottak orosz földön. Dankl tábornok csapatai augusztus utolsó napjaiban már a Lublin körüli dombláncokat vívták heves rohammal. Megvolt a lehetőség arra, hogy a tulajdonképpen elhárító, defenzív cézzal megindult északi támadásunk most már az oroszok hozzánk legközelebb fekvő s ezért úgy ránk, mint Németországra nézve rendkívül veszélyes erődvonala ellen való támadó előnyomulássá változzék.

Ennek a feladatnak a megvalósítására igen nagy előnyünk volt az, hogy Németország és Ausztria-Magyarország határai félkörben veszik körül a varsó-ivangorodi várvonalat. Ha a németek abban az időben, amikor Dankl Lublin alatt állott, megfelelő erővel a poseni tartomány felől, nyugati irányból és Kelet-Poroszországnak a Mazuri-tavak által borított részéből északi irányból való előnyomu-

lással támogathatták volna Dankl tábornok lublini harcát; ha azok a német erők, amelyek Kalis felől a háború kitörésekor Piotrokov irányában nyomultak előre, folytathatták volna útjukat Ivangorod—Lublin felé, akkor úgy lehet ezek az első diadalmas harcok további nagy győzelmeket termettek volna.

Mindezeket a lehetőségeket azonban kizárták a háború első hónapjának egyéb eseményei, amelyek egyrészt lehetetlenné tették, hogy a németek részt vegyenek a Lublin alatti harcokban s a további előnyomulásban, a mi hadvezetőségünket pedig arra kényszerítették, hogy a további offenzív előnyomulásról lemondva, minden figyelmét és erejét Galiciára összpontosítsa. Különösen három mozzanat teremtette meg ezt a kényszerhelyzetet.

1. A francia harcátér, a németek nagy győzelmei mellett is, kivált a franciáknak Elzászba való betörése folytán, rendkívüli erőfeszítést követelt meg. A németeknek augusztus első három hetében a nyugati harcátéren elért nagyszerű eredményei ajánlatossá tették, hogy ezek az eredmények minden erővel kihasználtságanak, a francia-angol-belga hadsereg lélekzetéhez ne jusson s lehetőleg még kisebbfajta sikert se mutathasson fel. Nem lett volna erre szükség abban az esetben, ha Olaszország teljesíti szövetségesi köteletségét és délről megtámadja Franciaországot. Régi szövetségésünknek kibúvása a negyven éven át vállalt bajtársi köteletség alól a hármasszövetség alapján megállapított hadiszámításokat alaposan felforgatta. Így tehát Németország kénytelen volt több haderőt dobni a nyugati harcátérré, mint azt eredetileg tervezte.

2. Emiatt még saját keleti tartományainak védelmét is kénytelen volt meggyengíteni. A váratlanul Kelet-Poroszországba tört orosz hadak tehát eláraszthatták Németországnak ezeket a szélső tartományait s irtóztos pusztítások között egyre beljebb nyomultak a né-

met birodalom területére. Ha a németek végezni akartak ezekkel az orosz seregekkel, akkor le kellett mondaniok az Orosz-Lengyelországban való további offenzíváról s minden erőt Kelet-Poroszországba kellett koncentrálniok.

3. Ugyanakkor, amikor az oroszok messze északon Kelet-Poroszországot elárasztották, az orosz harcátér déli részén nagy orosz seregek törtek be Kelet-Galiciába, Lemberg irányában s megkezdték az offenzívát hadseregünknek ott álló kisebbik, pusztán védelemre hivatott fele ellen.

Ebből a helyzetből fejlődött ki Kelet-Poroszországban a *mazuri*, Kelet-Galiciában a *lembergi* csaták sorozata. Mind a kettő majdnem ugyanazon a napon, augusztus 26-án kezdődött; de míg a mazuri csata három nap alatt véget ért, a lembergi mérkőzés két hétnél is tovább tartott. A mazuri első csatáról, amelyről a maga idejében azt hitték, hogy párját ritkító eredményé folytán befolyással lesz majd a hosszan húzódó lembergi csata kimenetére is, e mű számára *báró Ardenne*, német birodalmi altábornagy, rajzol világos képet a következő fejezetben.

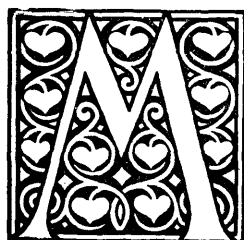

Magyar huszárok és kozákok összecsapása a komarovi csatában. Wangerka Gy. eredeti rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

NÉMET-OROSZ HATÁRHARCOK. AZ OROSZOK VERESÉGE A MAZURI-TAVAKNÁL.

Már augusztus 1-én, amikor még a diplomáciai tárgyalások a Németbirodalom és Oroszország között javában folytak, egyes orosz csapatrészek átlépték a határt és arra törekedtek, hogy a vasutat hasznavehetetlenné tegyék, hidakat szétromboljanak és egyéb károkat okozzanak. Augusztus 2-án Prostkennél, Lycktól délre két ellenséges lovasjárőr egymásra bukkant. Ez volt az ellenfelek első találkozása a keleti hadszíntéren.

Azt hittük, hogy itt elégséges lesz egy kisebb hadsereg is, mely megvédelmezi a határokat és mely, ha szükséges, az ellenséges túlerő elől egész a Visztula mögé fog majd visszavonulni. Egyrészt Oroszország mozgósításának hagyományos lassúságában bízunk, másrészt Ausztria-Magyarországnak gyors segélynyújtásában. Mert ellenségeinknek az a biztos reménye, hogy ez utóbbinak mozgósítása elé akadályok fognak gördülni, teljesen szertefoszlott. És bár a kettős monarchia, szomszédainak kétes magatartása folytán, fölvonulását az utolsó pillanatban volt kénytelen megváltoztatni, mégis velünk majdnem egyidőben állott készen a határon.

A várt rettenetes orosz lovasbeözönlés elmaradt. Mintegy 20 évvel ezelőtt az oroszok azzal kérkedtek, hogy háború esetén 1200 lovaszázaddal özönlök el a német és osztrák-magyar határokat és mindent, ami útjukba akad, tüzzel-vassal elpusztítanak. Német részről már ekkor megtették az ellenrendszabályokat, hogy ez a »hún« betörés megfelelő fogadtatásra talál-

jon és hogy az oroszoknak elmenjen a kedvük az ilyen kísérletektől. Ausztria-Magyarországon a félkezű Pejachevich lovassági tábornok volt az, aki rávette legfelsőbb hadurát, hogy hasonló ellenrendszabályokat alkalmaztasson. Az oroszok megneszelhették a dolgot, mert lovashadosztályaik mind Kelet-, mind Nyugatporoszországban nagyon óvatosan nyomultak előre. Amint később kitudt, az orosz lovasság az 1904/5-iki japán háború tanulságain nem okult. Ugyanolyan habozónak mutatkozott, mint akkor; az egyöntetű vezetésnek nyoma sem látszott, a kölcsönös segítségnek híre sem volt, ellenben az erők szétforgácsolására irányuló szerencsétlen hajlama megmaradt. Ez a lovasság első céljául azt tűzte ki, hogy a Thorn—insterburgi vasútvonalig, Keletporoszország legfőbb ütőeréig nyomuljon előre és hogy ennek a tartománynak fontos vasúti csomópontjait, mint amilyen Insterburg, Rastenburg, Allenstein és több más, hatalmába kerítse. Természetes, hogy az oroszok azokon az utakon, melyek az említett pontokhoz vezetnek, összeütköztek a védelmünkre kirendelt német csapatokkal. Az oroszoknak ezeket a betöréseit a Felső-Sziléziából Oroszországba benyomult német csapatok ellensúlyozták.

Már augusztus 3-án egy, mindhárom fegyvernemből álló különítmény szállotta meg Kalisch orosz határszéli várost, mely a Glogau—varsói vasútvonalon fekszik. Sajátságos emlék! Innen bocsátotta ki I. Sándor cár 1813-ban fölhívását a németekhez Napoleon és Franciaország járma ellen és íme most Francia- és Oroszország a legbensőbb szövetségesek. Kalisch meg-

Hindenburg Pál német tábornagy.

Bieber E., Berlin, felvétele.

szállásánál nagyobb jelentőségű Czenstochaué, mely az Oppeln—varsói vasútvonalon fekszik és melyet a németek szintén augusztus 3-án foglaltak el. Az ottlevő szénbányák és nagymennyiségű szénkészletek annál fontosabbak Németország részére, mert Oroszországnak kevés a szene és szükségletét jórészt Czenstochauból merítette. A németek nem sokkal ezután, augusztus 5-én, német területen Soldaunál, Keletporoszország déli határán, ugyancsak egy fon-

német-orosz vasútvonal fontos csomópontjai Keletporoszország legészakibb csücskétől Felső-Sziléziáig, ahol az osztrák-magyar főlvonulás csatlakozott, mind német kézen voltak. Bármily kevés fontosságuk volt is ezeknek az első eredményeknek, a nemzet örömmiadallal fogadta őket. Természetesen csak mint jó előjeleket. Az öröm minden az oroszokra mért csapás hallatára annál nagyobb volt, mert mind gyakrabban jöttek hírek arról, hogy az oroszok

mily embertelen kegyetlenséggel bánnak a német sebesültekkel, foglyokkal és Keletporoszország ártatlan lakosságával.

Kisebb-nagyobb ütközetek a keletporoszországi határon ezentúl is épp úgy folytak, mint a háború első napjaiban. Az oroszok újra meg újra megpróbálták, különösen Kovno irányából

Wirballenen keresztül, továbbá Bjelostok felől Grajevón át, a határ átlépését. Tilsit és a Memeltorkolat is csábította őket, mert ezek birtoka Oroszország részére, mely dús fatermő vidékének produktumait jórészt Keletporoszországon keresztül szállította tutajokon

Czenstochau látképe.

tos vasútvonal, a Danzig—varsói mentén, egy orosz lovasdandárt érzékenyen megverték. Ezt a dandárt a német lovasság színlelt visszavonulásával a határőrök puska- és gépfegyvertüzébe csábította. Támadása a legsúlyosabb veszteségek után teljesen összeomlott. Annak a lovashadosztálynak, melyhez a dandár tartozott, hátramaradt részét visszavonulása közben Neidenburgnál szintén súlyos veszteségek érték, úgy hogy többé nem is szerepelt. Egy nappal a soldaui ütközet előtt, tehát augusztus 4-én, német csapatok az Eydtkuhnen mellett fekvő Kibarty nevű orosz határhelységbe nyomultak be. Jellemző, hogy egy a közelben levő orosz lovashadosztálytétlenül nézte végig az ütközetet.

Kybarty és Eydtkuhnen elzárják a vasútvonalat, mely Königsbergből Kovnon át Pétervárra vezet. Augusztus 10-én Eydtkuhennél a német határőrség három gyalogszázada és egy tüzérosztálya egy másik orosz lovashadosztályt vert meg érzékenyen. Ezzel azután a

a kuri Haff felé, igen nagy előnyt biztosított volna.

Az aggodalom Keletporoszország sorsa miatt nem volt indokolatlan. Ha egy tekintetet vetünk a térképre, láthatjuk, hogy ez a kinyúló tartomány három oldalról van az orosz betörésnek kitéve. Védelmét egyelőre az erődítés nélküli, mintegy 600 kilométernyi határon kellett megkísérteni.

Ily hosszú határvonal védelme némileg a folyóvonalak védelméhez hasonlít. Az ilyen vonalakat rendszerint előcsapatok szállják meg gyengén, a főerő pedig hátul egy központi állást foglal el, hogy azután a bármely irányból benyomult ellenségre vethesse magát és visszaűzze.

Ilyen központi állás azonban az adott körülmények között nagyon távol esett volna a fenyegetett pontoktól, úgy hogy az előretolt csapatok alig lettek volna idejekorán támogathatók. Ehhez járult még az a körülmény is, hogy az egész határ megszállása túlságos sok erőt

kivánt volna. A német hadvezetőség ennél fogva arra szorítkozott, hogy a rendelkezésre álló erőket a leginkább veszélyeztetett pontokon tartotta készenlétben.

Arra, hogy Keletporoszország fekvése mennyire nem előnyös, utaltunk már. Ez nemcsak abban áll, hogy az orosz seregek földrajzi fekvésénél fogva mintegy átkarolhatják és ennél fogva összeroppanthatják; hanem súlyosbítja a helyzetet az is, hogy a védtelen, nyílt porosz határt az orosz váraknak egész öve fogja körül. Ezek a várak: Libau, Kovno, Grodno, Ossovec, Lomza, Osztrolenka, Pullusk, Novogeorgievszk, Varsó és másodvonalban Breszt-Litovszk és Ivangorod. Ezekhez mint természetes várakok a Njemen- és Narev-folyók medrei csatlakoznak.

Ezzel a várövvel szemben Keletporoszországnak csak egyetlen vára van: Königsberg, mely ha a tenger felől kitűnő védelmet nyújt is, északkelet, kelet és dél felől előnyomulós ellen-séggel szemben csak vesztes csaták, az ország-rész kiürítése után szerepelhet mint végső támpont. Minden eshetőségre Königsberg védőmű-veit már a háború kezdetén és az első csaták közben is tetemesen megerősítették. Négyezer póttartalékos augusztus és szeptember hónapok folyamán éjjel és nappal dolgozott, úgy hogy a várat oly erőssé tették, mely minden támadásnak könnyen ellenállhat.

Határőr Kalischban, ahol az útleveleket vizsgálják.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

Az orosz lovasság arra irányuló kísérleteit, hogy betörjön Keletporoszországba, ezentúl is visszautasították a német csapatok. A lefolyt harcok és ütközetek közül különösen az érdemli meg a megemlítést, mely augusztus 9-én folyt le a biallai határőrség és egy orosz lovasdandár között. A roham, épp úgy mint Soldaunál, szerteporlott. Az ellenség 8 ágyút és több lőszerkocsit veszített. Egy német ütegparancsnok tábori levelében a következő jellegzetes leírását találjuk ennek a támadásnak:

»Az egyik ellenséges üteget rövid idő alatt összelőttük; a második már felvonulni sem mert ellenünk. A kép, melyet ágyúink pusztítása nyújtott, borzasztó volt. Emberek, lovak tucatszámra feküdtek összevíszva végvonaglásukban. Erre aztán egy lovasszázadunk indult rohamra, mire többszörös túlerejük mellett is, mint a birkák szaladtak széjjel az oroszok...«

Ezek a kisebb harcok ugyanazt a képet mutatják, mint később a németek és osztrák-magyarok nagy csatái Varsó, Ivangorod, Krasznik és Komarovnál. Mindenütt megverik, visszadobják az oroszokat; de

134 Stallupönen város régi vásártere.

Dr. Trenkler és Társa felvétele.

A marggrabowai harcok; egy német kerékpáros-osztag fölktartóztatja az orosz lovasságot.

Német lovasság által elfoglalt orosz ágyúk a soldaui csatában.

Klein E. rajza.

mintha a földből nőnének, mindenütt új csapatok özönlének a régiéik helyébe. Újból kezdődik a harc, alkalomadtán esetleg visszavonulni vagyunk kénytelenek hátrábbfekvő jobb állásokba, de csak azért, hogy újabb győzelmeket aratva, újból előre vigyük zászlainkat. Az egyik oldalon fölény a vezetésben, csapatok minőségében, a másik oldalon a tömeg hatása. Meggyőzően bizonyítja ezt például az a véghetetlen ügyesség, amellyel egy kis kerékpárosztag, mely »villámos ördögök« néven volt ismeretes, mindenféle furfangos csellel 6 napon át védte meg Marggrabowa városkát az ellenség beözönlésétől. Mikor azután augusztus 15-én két gyalogsággal megerősített ellenséges lovashadosztály lépett föl ellenük és ily túlerő elől meghátrálni voltak kénytelenek, az oroszok a szép városkát porig fölégették. Ellenben Lycknél 7 kerékpáros egy 38 emberből álló orosz osztagot teljesen megsemmisített. Csak egyetlen ember maradt belőle életben, az is súlyosan

megsebesült. Így hát nem csoda, hogy az oroszok a kerékpárt meggyűlölték, mindenütt kutattak utánuk és ha találtak egyet, azt kérelhetetlenül elpusztították. Ugyanígy bántak a táviró- és telefonberendezésekkel is.

Közben azonban kelet felől, Wirballenen keresztül, mind újabb és nagyobb erők özönlöttek be Keletporoszországba, a harcok mind sűrűbbek lettek. Augusztus 10-én három német határőrszázadnak, melynek támogatására idejekorán lépett közbe a tüzérség, Eydtkuhnen közelében a 3. orosz lovashadosztályt, mely Romeiken és Schleubenen át nyomult előre, sikerült a határon visszaűznie.

A következő és ismét győzelmes ütközetet ennek a vasútvonalnak mentén augusztus 17-én Stallupönennél vívtuk meg. Az a több mint 3000 fogoly és 6 gépfegyver, ami kezeink között maradt, minden szónál meggyőzőbben bizonyítja csapataink rendkívüli ügyességét, mellyel még az előnyomuló ellenségből is ki tudják a maguk részét kanyarítani.

Ez a megvert seregrész a legnagyobb valószínűség szerint elővédje volt a Njemen-hadseregnek, mely a mi I-ső hadtestünket eredménytelenül támadta meg.

Ennek a hadtestnek parancsnoka François gyalogsági tábornok volt, az 1870-ben Saarbrückennél elesett hasonló nevű tábornok fia. Századunk elején a Hindenburg tábornok vezetése alatt álló IV-ik hadtest vezérkari főnöke. Most Keletporoszország védelmének lelke, később Hindenburg támadó előnyomulásának egyik főtámasza. Jelentésében, melyet fenti győzelméről a hadseregparancsnoksághoz küldött, azt írja, hogy hadteste »páratlan vitézséggel« harcolt.

A németek fölényét még fokozottabb mértékben mutatta meg az a nagyobb ütközet, mely augusztus 20-án Gumbinnennél, Stallupönentől nyugatra folyt le. A Stallupönennél megvert orosz elővédet egy még nagyobb arckiterjedésű seregrész követte. De a vitéz I-ső hadtest ezt is megverte és 8000 foglyot, valamint 8 ágyút ejtett zsákmányul. A következő napon egy az ehhez a hadtesthez tartozó, már elveszettnek

hitt lovashadosztály érkezett vissza a sereghez, miután egy nálánál kétszerte erősebb ellenséget vert meg és 500 foglyot ejtett.

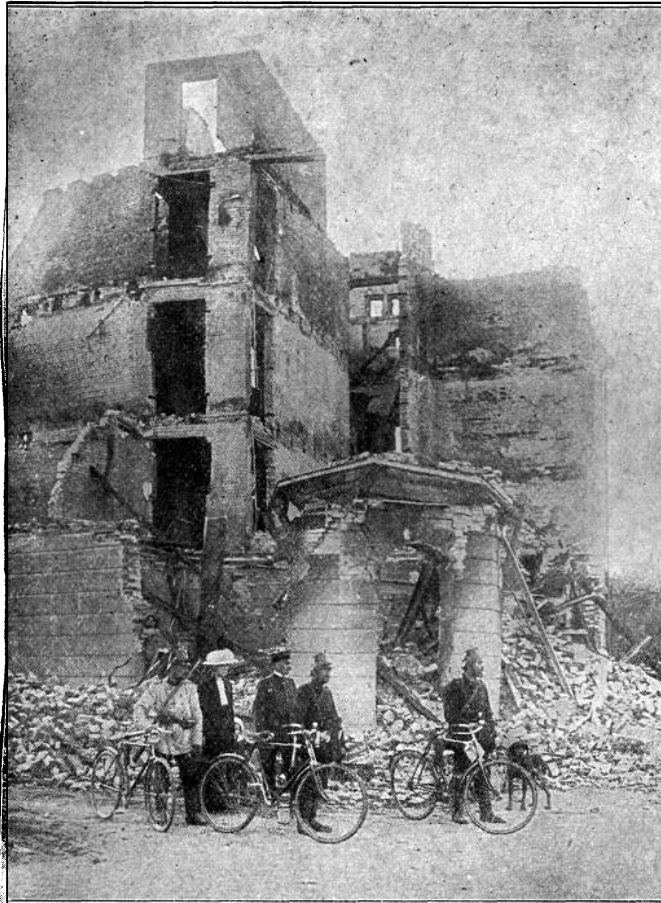
De nemcsak kelet felől, hanem délről, a Mazuri-tavak és a Narev mente irányából is erős orosz oszlopok közeledtek. Úgy látszott, hogy a határmenti harcok befejeződtek és az ellenfél döntő előnyomulásra indult. A gumbinnyi ütközet taktikai eredménye remek volt: az I-ső hadtest kampó alakjában akképp állott fel, hogy az egyik hadosztály az oroszokat teljesen oldalba kapta. Ennek következménye volt a fényes győzelem. A hadvezetésnek az volt a terve, hogy ennek az ütközetnek egy sokkal nagyobb arányú másával lepi meg az oroszokat. Ennél az oldalsó rész egész hadtestekből állott volna. Egy vezérkari tiszt tábori levelében azt írta, amit Moltke a szedani csatanap reggelén: »Fogjuk őket!« De a háborúban sokszor váratlan események jönnek közbe. A jobb szárnyon küzdő hadtesteket a széles arcvonalú Narev-hadsereg átkarolta. Mind délről, mind keletről két hatalmas hadsereg közeledett. Az angol újsá-

136 Az orosz lovasság rohamának összeomlása a németek fegyvertüzeiben Soldaunál.

Zimmer E. rajza

gok már ujjongtak afölötti örömben, hogy a mi keleti hadseregünk olyan helyzetbe jutott, mint a dió a diótörő karjai között. Azt jóslták, hogy az orosz hadsereg óriási gőzhengerként fog minden ellentállást pozdorjává zúzni. Ámde nem számítottak a német csapatok harcedzettségével. A helyzet mindamellett igen komollyá vált. Csak lángeszű vezetés és kitűnő csapatok voltak képesek arra, hogy a köréjük vont vas-

Az oroszok pusztításai
Ortelsburgban.

Benninghoven E. felvétele
Friedenau.

gyűrűt szét pattantsák, sőt, hogy maguk fogják körül ellenfeleiket. Egyelőre azonban Pritt witz tábornok elrendelte a visszavonulást. A vészterhes felhő, mely a németek feje fölé nehezedett, Stein tábornoknak a keleti hadszíntérről írt következő jelentéséből is élénken kiérezhető:

»Míg a nyugati hadszíntéren a német hadsereg helyzete, Isten különös kegyelméből, nem várt módon kedvező, a keleti hadszíntéren az ellenség német területre lépett. Erős orosz seregek nyomultak elő az Angerapp-folyó irányában, valamint a Stallupönen—Insterburg vasút vonalától északra. Az I-ső hadtest az ellenséget Wir-

ballennél egy győzelmes ütközetben föltartóztatta. Ezután hátrább fekvő csapatokkal egyesült. Az így megerősödött csapatok a Gumbinnenre és attól dél felé előnyomuló orosz csapatokat megtámadták. Az I-ső hadtest a vele szemben álló ellenséget győzelmesen visszaverte, 8000 foglyot ejtett és több üteget zsákmányolt.

Egy ehhez a hadtesthez tartozó lovashadosztály két orosz lovashadosztályt vert meg és 500 foglyot hozott. A délebbre harcoló csapatok részben hatalmas erősségekre bukkantak, melyeket megfelelő előkészületek nélkül nem foglalhattak el, részben győzelmesen nyomultak előre. Ekkor érkezett a hír, hogy további ellenséges csapatok a Narev vidékéről a Mazuri-tavaktól délnyugat felé vannak előnyomulóban. A főparancsnokság szükségesnek vélte, hogy ellenintézkedéseket tegyen és csapatait visszavonta. Az ellenféllel való érintkezés megszakítása nehézségek nélkül sikerült. Az ellenfél nem követte a mieinket. A keleti hadszíntéren elrendelt intézkedések lesznek elsősorban végrehajtandók avégből, hogy új irányban keressük a döntést. Ez küszöbön áll.

Az ellenség azt a hírt terjesztette, hogy négy hadtestünket megverte. Ez a hír nem igaz. Egyetlen német hadtestet sem vertek meg. Csapataink a győzelem és felsőbbségük öntudatát szerezték meg ezekben a harcokban. Az ellenség az Angerappon eddig csak lovasságával kelt át. A vasút mentén állítólag Insterburgot érte el. Azok a sajnálatraméltó részei a tartománynak, melyek az ellenfél betörésének ki vannak téve, ezt az áldozatot az egész haza érdekében hozzák meg. Erről a bekövetkezendő döntés után hálatelt érzéssel fogunk megemlékezni.

Később kitűnt, hogy ezek a keletről és délről benyomult erők két orosz hadsereget alkottak, melyek a Njemen- és Narev-hadsereg nevet viselik. A későbbi győzelmek után megállapították, hogy a Narev-hadsereg az I., VI., VIII., XV. és XXIII-ik hadtestekből állott, melyeket a XII-ik hadtest mint tartalék követett. A Njemen-hadsereg a II-ik, III-ik, IV-ik, XX-ik és a szibériai III-ik hadtesteket, azonkívül az 1-ső és 5-ik lövészdandárt és az 53., 54., 56., 57., 72. és 76-ik tartalékadosztályokat foglalta magában. A keletporoszországi harctéren tehát körülbelül 650.000 emberből álló erővel léptek fel az oroszok.

Igy özönlött a Njemen- és a Narev-hadsereg két irányból Keletporoszországba. Amit eddig meg-megújuló győzelmekkel sikerült megaka-

dályozni, az immár be-
következett. Ezek a
hordák keletről Weh-
lauig, délkeletről Ras-
tenburgig, délről Al-
lensteinig jutottak és
ezeket a vidékeket hú-
nok módjára pusztítot-
ták el. Az áldozat,
melyről a fenti jelentés
megemlékszik, olyan
óriási volt, hogy arról
Németország többi ré-
szének még fogalma
sem volt. Úgy amint
Németország központi
tartományában még
most sem mosódott el
egészen a harmincéves
háború pusztításainak
képe és a gyerekeket
még mindig: »Jön a

Az oroszok pusztításai Schirwindtben.

Krauskopf F. felvétele Königsberg.

svéd!» mondással ijesztik, úgy fog Kelet-
poroszországban még évtizedek múlva is
visszhangzani a vészkiáltás: »Itt az orosz!»
Rendszerint a jogosság örve alatt kezdték meg
pusztításaikat, azt állítván, hogy a faluban
vagy városban rájuk lőttek. Akárhogy bizo-
nyították a hivatali főnökök vagy polgármes-
terek, hogy ez képtelenség, a pusztítás megkez-
dődött és tovább folyt. Ortelsburgban egész
arra a célra kiszemelt felgyújtóosztagok végez-
ték a gyujtogatást, miután előbb mindent, amit
el lehetett vinni, elraboltak. Sőt annyira men-
tek, hogy embereket elevenen égették meg,

mialatt a gyalogság feltűzött szuronnyal állotta
el az összes kijáratokat, hogy azokon át az égő
hából senki se menekülhessen. Ezek a gyujto-
gatások kisebb vagy nagyobb mértékben majd-
nem minden faluban és városban megismétlőd-
tek. Markgrabova, Gumbinnen, Stallupönen
Insterburg, Angerburg, Lyck és még néhány
más város szenvedett legtöbbit. A lakosok ren-
desen nem menthettek meg semmit vagyónká-
jukból. Sok helyütt megtörtént az is, hogy tekin-
télyes polgárokat mint túszokat cipeltek orosz
fogságba. Ki tudja, mily szomorú sors várt
ezekre a szerencsétlenekre!

138 Német népfölkelők bejárják a soldaui csataterét, hogy összeszedjék az elesetteket.

A vidéken eleinte meg-
lehetősen kímélték az úri-
házakat, valószínűleg azért,
hogy magasabb tisztjeik
lakhassanak bennük. Nem-
sokáig tartott a kímélet,
a Sanditteni, Sorquitteni,
Podangeni, Loscheni és még
sok más úriházból csak a
kormos falak maradtak meg.
Az oroszok rablómódra való
eljárásának ékesszóló bizo-
nyítéka a következő levél-
töredék, melyet egy tekin-
télyes keletporoszországi föl-
desúr írt és amely csak egy
a sok hasonló bizonyíték
közül.

»Dolgozószobámban ül-
tem éppen, amikor Máriánk

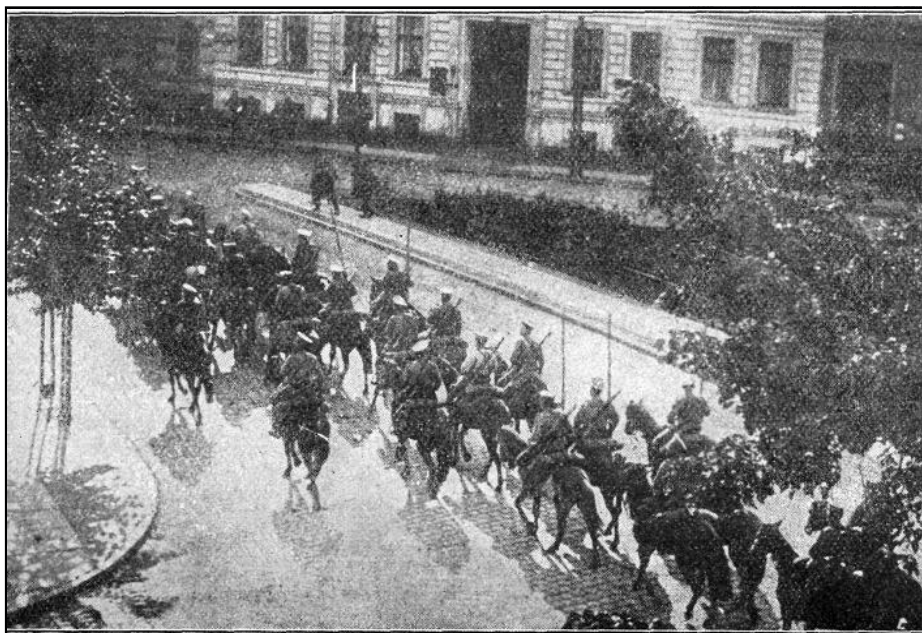
Neidenburg.

Dr. Trenkler és Tsa felvétele, Berlin.

azzal a kiáltással rontott be hozzám hirtelen: »Az oroszok, az oroszok!« Néhány pillanat múlva valóban dragonyosok lovagoltak be az udvarra. Vezetőjüket rögtön megismertem. Egy határőrtiszt volt, aki gyakran volt házamnak vendége. Úgy üdvözöltem tehát, mint vendéget szokás. Meghívásomat elfogadta. A reggelinél így szólott hirtelen: »Add nekem a lovadat!« Mikor azt válaszoltam, hogy nem szándékozom eladni, vadul felkiáltott: »Rubel helyett golyót kapsz!« Egy-

addig vert szeges ostorával agyba-főbe, míg elájultam. Égő házamból erdészem mentett ki.

Az erdészeket az oroszok különösen gyűlöltek. Martos tábornok elrendelte, hogy egy erélyes parancsnok egy század élén menjen a Rominteni Heide-nek nevezett uradalomba és ott az összes erdészeket lövesse agyon. Az oroszok a föld népével különben is sokkal kegyetlenebbül bántak, mint a városok lakóival. A férfiakat vagy egyszerűen lelőtték, vagy karjukat, esetleg lábukat tették egy lövéssel vagy kardvágással nyomorékká. Sok helyütt behajtották a marhát, közte a híres keletporoszországi csikókat, az istállóba és aztán rájuk gyujtották. A szegény állatok haláltusájának hangja mintha kellemes zene lett volna az orosz füleknek, különösen a vadságukban határt nem ismerő kozákoknak.

Egy orosz kozákezred elvonul egy keletporoszországi város alól.

úttal kirántotta revolverét és homlokomnak szegezte. Engedtem az erőszaknak, szeretett Basa lovamat kivezették és én átadtam a betolakodónak. Pitslbek nevű lovaszomat holtan találtam a zabos ládán fekvé és megölték azt a szegény süketnéma hülyét is, aki vizet szokott tölteni a hordókba. A birkákat az istállókba hajtották — a juhászt sehol sem lehetett látni —, azután becsukták a juhakolt és a tehenistállót és mindkettőt fölgyujtották. Engem egy kozák

addig vert szeges ostorával agyba-főbe, míg elájultam. Égő házamból erdészem mentett ki.

Pénzt, értéket elraboltak, házakat, kunyhókat feltörték, kirabolnak, bennük mindent összezúrtak és a legundorítóbb módon elrondítottak. Elpusztították mindazt, amit szorgalom és takarékoság hosszú évek munkájával gyűjt-

tött együvé az egyszerű parasztkunyhóba és a tetszetős úrilakba. Egész emberöltők drágán megőrzött emlékei egyszerre veszttek el. Az elmúlt idők büszke tanúi — az öreg művészi munkájú szekrények, képek, fegyverek, remekművű kovácsoltvastárgyak, kerámiai műtárgyak minden, ott hever az üszkös romok között. Az állam ugyan több mint 400 millió márkával sietett Keletporoszország segítségére, de ki fogja megtéríteni a sok emberéletet, ki fog kárpótlást adni a megkínzottak fájdalmaiért, a fejlett kultúrának azokért a kincseiért, amelyeknek valósággal megbecsülhetetlen értékük volt és örökre elvesztek.

Ezalatt keleti hadseregünk; noha az ellenséget minden alkalommal megverte, mind hátrább és hátrább volt kénytelen vonulni. Hogy mily nehezükre esett ezeknek a győzelmes, teljes erejük és felsőbbségük tudatában levő csapatoknak a visszavonulás, az szembeszökően kitűnik az alábbi levélből, melyet egy őrmester írt, aki nemskára azután részt vett a tannenbergi ütközetben.

»Mindig tovább menetelni, még mindig? Oda-vissza és még hátrább? Hát egész egyedül állunk? Hát nincs nekünk itt északon semmi segítségünk? Ez az irtóztató por, a hideg éjszák és az örökös hátramenés. Ó, mennyire zsbasztó, mennyire lankasztó! Mit fognak rólunk otthon, Berlinben gondolni!!« — — Erre aztán a hadvezetőség megkönyörült és azt kezdték rebesgetni, hogy egy második Szedant készítünk elő. Most aztán mindenki megkönnyebbült. Az más! Tehát az ellenséget hátrálásunkkal magunk után csaljuk a tóvidékre, ott aztán körülfogjuk és megsemmisítjük. Nagyszerű gondolat! Csak aztán sikerüljön. Hát ki is tervezte ezt? Hindenburg, Hindenburg vezénylő tábornok. Hát ki ez a Hindenburg?

140 A császár a kelet- és nyugatporoszországi csapatok — a 8-ik hadsereg — főparancsnok-

ságát Beneckendorfi Hindenburg vezénylő tábornokra bízta, aki pedig már néhány éve a rendelkezési állományban volt. Vezérkari főnökül Ludendorff tábornokot rendelték melléje, aki Lüttich ostrománál rendkívül kitüntette magát és magatartásáért a Pour le mérite rendjelet kapta.

Ezek a kinevezések meggyőzően bizonyították a császár szerencsés éleslátását, ki a megfelelő helyre megfelelő embert tudott állítani. Augusztus havának második felében érkezett

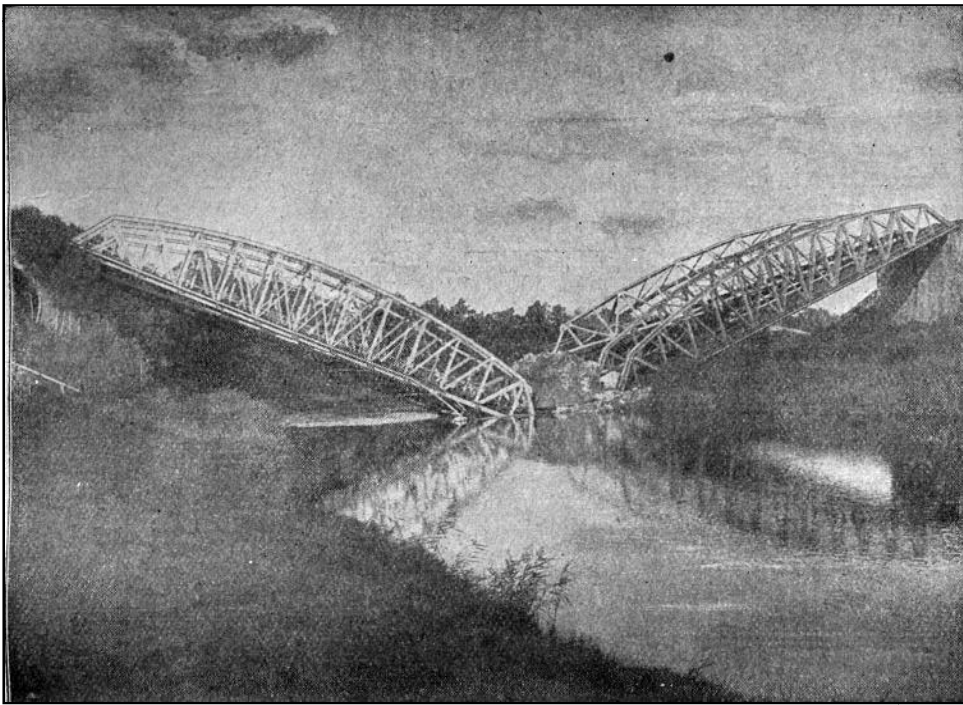

Neidenburg az orosz benyomulás után.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

Hindenburg Deutsch-Eylauba (Nyugatporoszország) és rögtön hozzálátott annak a tervnek a kidolgozásához, amellyel Keletporoszországot fel akarta szabadítani elnyomóinak járma alól.

Óriási feladat volt ez, mert egy hadserege volt kettővel szemben és számra nézve ez utóbbiak mindegyike jóval erősebb volt az övénel. És emellett az egyik sereget olyan gyorsan kellett megvernie, hogy a másik ne jöhessen idejében segítségére. Az öreg Moltke mondotta egyszer, amint Gneisenau szobra előtt állva egy tapintatlan bámulója ez utóbbihoz hasonlította: »Hagyja el! Ez az ember végre tudta azt hajtani, hogy egy megvert sereggel közvetlenül a vereség után győzelemre indult. Ez oly nagy dolog, amit kevesen tudnának utána csinálni.« Moltke arra a geniális magatartásra gondolt, mellyel Gneisenau a lignyi és belle-alliancei csaták között, 1815-ben szerzett magának örök hírt és

A szétrombolt friedlandi vasúti hid Keletporoszországban. Kühlenwindt A. felv. Königsberg.

területet elborította. Ezek a tavak egy majdnem teljesen összefüggő láncként húzódnak Angerburgtól Osterodeig, sőt 90—100 kilométernyire Nyugatporoszországba is benyúlnak és délen majdnem az orosz határig érnek. A tavak közti térközelet járhatatlan mocsaras rét tölti ki. Az orosz Njemen-hadsereg főrészei még messze voltak, hadászati lépésőzeten jobbra kifelé a Narev-hadsereg mögött és élei a Pregel folyótól északra, Königsberg felé nyomultak előre.

dicsőséget. Nos, ezt a hadászati mesterművet, hogy mint lehet tudniillik egy visszavonulásban levő sereget hirtelen győzelemre vezetni, Hindenburg tábornok még sokkal nagyobb arányban ismételte meg a bámuló világ előtt. Vezetése hasonlít némileg Goeben tábornokéhoz, aki 1871-ben a st.-quentini csata előtt egymástól messze fekvő erőket egyesített, hogy döntő csapást mérjenek egy számbelileg túlsúlyban levő ellenségre.

Az orosz Narev-hadsereg, mint a nehézkesen ömlő, kihülő láva, lassan-lassan a keletporoszországi tavaktól nyugatra eső egész

Hindenburg tábornok az első csapást a Narev-hadseregére szándékolta mérni oly módon, hogy lehetőleg, amennyire csak lehetséges, a vidék természetét is kiaknázza. A tavak és az erdők között haladva, egész Allensteinig hatoltak előre az oroszok. A városokat, melyek

Hohenstein pusztulása.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

útjukba estek, füstölgő romhalmazzá változtatták. Vonulásuk északnyugati irányban történt, nyilván azért, mert ezt tartották Berlin felé a legkényelmesebb útnak. A németek még tovább engedték őket, úgy hogy Allensteint is megszállották. De úgy itt, mint Hohensteinnél már ellentállásra találtak. Hindenburg nem töltötte idejét hiába; a csapatok nemcsak egyesültek, de erősitéseket is kaptak. Már másodízben jutott ez alkalommal a vasútnak fontos szerep. Még közvetlen a belga csatáerről is hoztak ezredeket a keleti határra; ez olyan teljesítmény, amelyet az eddigi hadviselés nem ismert. Régebben, ha a fölvonulás megtörtént a határon, a vasutakat utánszállításra és az anyaországgal való összeköttetésre használták fel, de a hadszíntéren való eltolásra úgyszólván sohasem.

A német arcvonal 25-éről 26-ára virradó éjjelen Gilgenburg, Mühlen és Hohenstein helységek között alakult meg. Ezek és Allenstein voltak mintegy a centrum. A vonal iránya tehát délnyugat—északkeleti volt. A középnek az oroszok előretörését kellett feltartóztatnia, a szárnyak támadásra voltak hivatva. Közvetlen Mühlen mellett fekszik Tannenberg, ahol a lengyelek rohama és az ermlandi lovagok áru-lása 1410 július 15-ikén, nehéz harcok után, leverte a Jungingen nagymester vezérlete alatt álló német lovagrendet.

Hindenburg vezénylő tábornoknak jutott osztályrészül, hogy a Tannenberg névnek új, az eddiginél szebb hangzást adjon. 26-án teljes erővel kezdődött a nevezetes csata. Hohenstein

városkát rövidesen romhalmazzá változtatta az orosz tüzéség; de a német Landwehrdandár, mely itt a legnagyobb vitézséggel küzdött, nem ingott meg. A keményen támadott centrumot a XX-ik és I-ső tartalékhadtest védelmezték. Az I-ső sorhadtest több lépcsőben, Deutsch-Eylauról Tautschkenre menetelt, hol nehéz

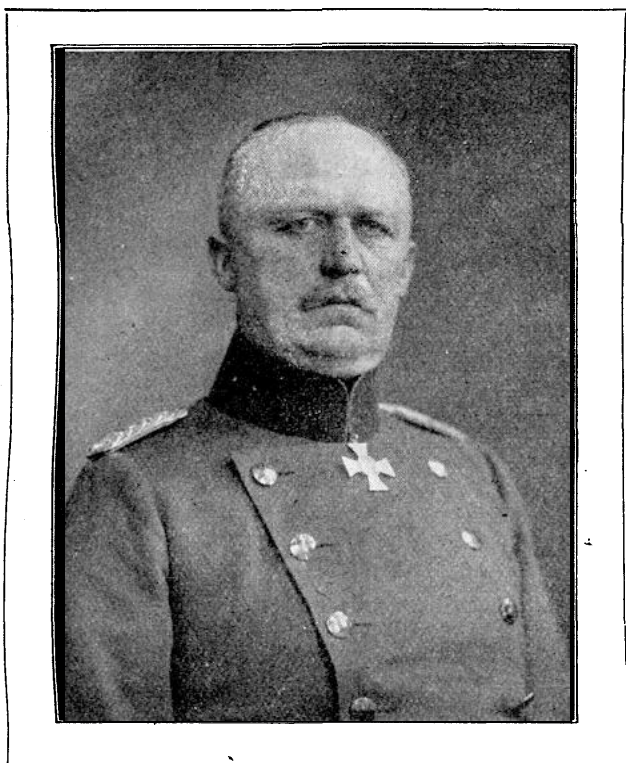

Oroszok gyujtogatása Keletporoszországban.

Bergen F. rajza.

harcok közepette gyülekezett. Nem csekély próbaköve a csapat és vezetői kiválóságának.

Ez a hadtest 27-én támadta meg az oroszoknak Usdaunál, Gilgenburgtól délkeletre fekvő, jól megerősített állását. Amikor ezt a támadást Soldau felől új ellenséges csapatok fenyegették, feljűk kanyarodott, megverte őket és azután Neidenburgon át keletnek indult, hogy az orosz főerő útját vágja el. Ily módon jobbszárnyunk átkaroló, sőt bekerítő mozdulattal tetemesen előre tolódott. Ekkor már hosszú orosz trévonatokat zsákmányoltunk. A balszárnyunkon küzdő XVII-ik hadtestnek Allenstein és az azon túl fekvő Wartenburg irányából hasonló módon sikerült az ellenséges arcvonalat átkarolnia. Ez átkarolás után pedig ellenállhatatlan erővel Passenheim és Ortelsburg irányában tört előre. Így az oroszok három oldalról voltak körülfogva;

Ludendorff tábornok.

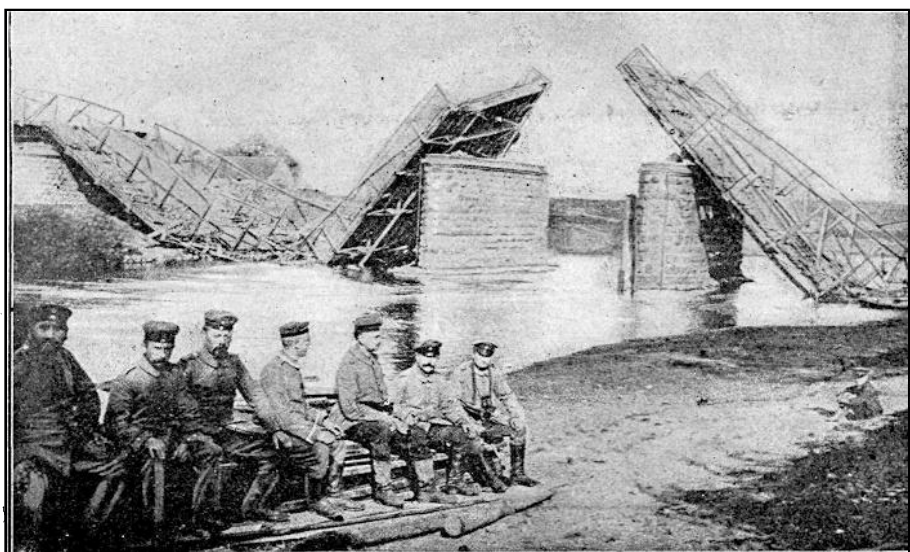
Oeberck A. felv. Düsseldorf orf.

az ércgyűrű bezáródott, rájöttek, hogy kelep-
cébe kerültek. A kétségbeesés sugallta elszánt-
sággal indítottak most áttörési kísérleteket min-
den irányban, amerre a tavak és mocsarak közt
még száraz talaj állott nyitva előttük. De ezek
a rohamok mindenütt és minden alkalommal
lepattogtak a német ellentállás ércfaláról, míg-
nem erejük teljesen kimerült, tüzéségük össze
volt löve és gyalogságuk hulláiból egész dombok
képződtek.

Hogy megfordult a
szerencse? A Njemen és
Narevtől jövet az oroszok
a mi keletporoszországi
hadseregünket, mint egy
diót akarták a hadseregek
alkotta diótörő két karja
közé kapni. És íme, az
orosz Narev-hadsereg vette
át a dió szerepét, amely
recsegve-ropogva tört szét
keleti hadseregünk öklei
között. Egy magasrangú
tiszt erről ezt írta: »A lyu-
kat bedugták, semmi sem
jött ki belőle. Borzasztó
lehetett az oroszoknak a
helyzete a tavak előtti er-
dőben, ahová nehéz tüzer-

ségünk gránátjai szakadatlanul hullottak.
Hogy a zsákmány milyen volt, azt szinte lehe-
tetlen leírni. Két orosz vezénylő tábornok
szintén fogságba esett. Az egyik — a híres
Martos — lehangoltnak látszott. Állítólag ő volt
az, aki azt a parancsot adta ki, hogy a lakosság
közül az összes 18 éven felüli férfiakat agyon kell
lőni. Podgyásza között találtak egy ezüst tálat,
melyet a neidenburgi kerület a kerületi főnöknek
ajándékozott volt.« Az orosz halottak és sebesül-
tek száma valószínűleg sohasem lesz megállapít-
ható, mindenesetre óriási volt. A mocsaras mély-
földek is sokaknak okozták borzalmas halálát.
Beesültek a vendégmarasztaló iszapba és
elvesztek. Megmentésükre nem is lehetett gon-
dolni. Szerencsés volt, akinek egy irgalmas golyó
megrövidítette szenvedéseit. Aki életben maradt,
megadta magát; kilométerhosszú rendekben
meneteltek nemsokára az orosz foglyok, nem
volt elég vasúti kocsi, amely őket befogadja.
250 tisztet kellett néhány III. oszt. vasúti
kocsiba beprésleni, mert — mint egy tréfás
ember megjegyezte — ekkora keresletre nem
számítottak.

Emberek a háború minden borzalmai mel-
lett is megőrizték egészséges humorukat és ha
olyanokat láttak, kik önhibájukon kívül jutot-
tak nyomorúságba, megszólalt részvétük és rész-
vétük tettekben is megnyilatkozott. Egy hadi-
tudósító beszéli a többek között: Egy Land-
wehr egy oroszot hoz, akit az erdőben elfogott.
Az orosz irtóztatóan kiéhezettnek látszott, egy
golyó meg a vállát súrolta, gyenge sebet ütött
rajta, vászon katonaruhája csupa röngy. Azt
mondja neki a Landwehr az ő mecklenburgi

Az oroszok által felrobbantott hid a Pregelen, Wehlau mellett.

Részlet a mazuri csatából.

Müller-Landeck F. rajza.

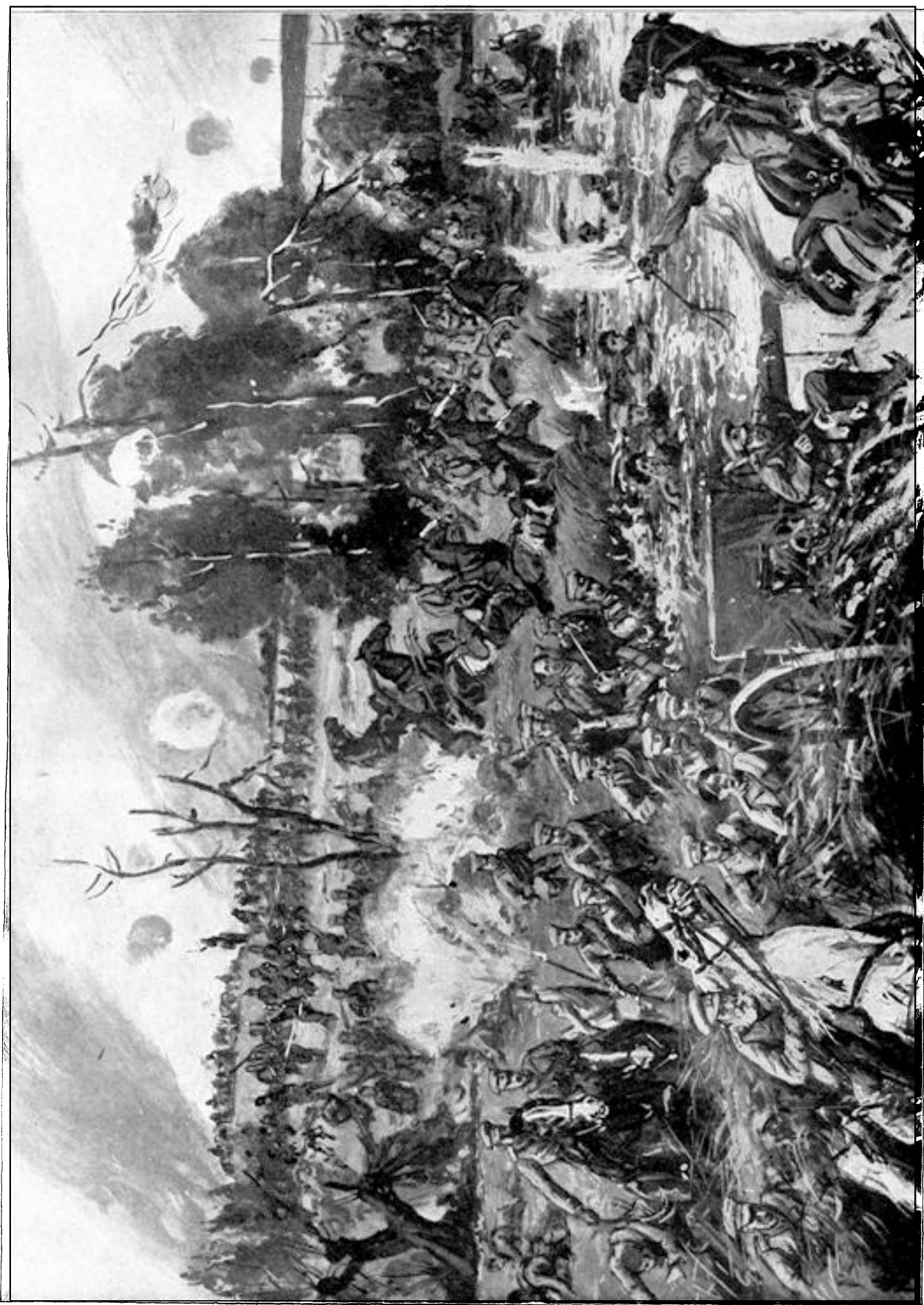
tájszólásán : »No te szegény ördög, nem te lehetél az, aki nekünk hadat üzent, nem olyannak látszol. Nesze egy darab komiszkenyér, majd mindjárt főzök neked egy kis meleg ételt a csajkámban.«

Igy sikerült kivívnunk olyan győzelmet és még hozzá hatalmas túlerővel szemben, amelyet a hadtörténelem keveset ismer! A hírt óriási örömradiállal fogadták egész Németországban, mindenki föllélekzett, mintha lidércnyomástól szabadult volna meg. Most már a nyugati harctér győzelméről beszélve, bátran kérdezhették : »Jó, jó, de hogy állunk keleten.« A felelet könnyű volt : »Jól, pompásan ! Minden ija-fiját megvertük az oroszoknak.«

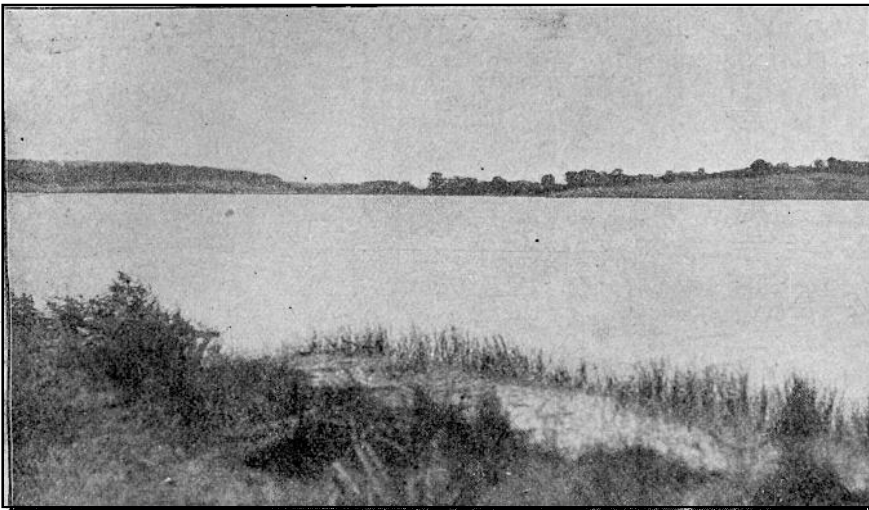
A hadsereg szállásmesterének hivatalos híradása erről a győzelemről sokkal szebben jellemzi a német hírszolgálat önmegtartóztatását, semhogy itt ne idéznők : »Poroszországban levő csapataink Hindenburg vezénylő tábornok parancsnoksága alatt a Narew felől előnyomult orosz hadsereget, mely öt hadtestből és három lovashadosztályból állott, Gilgenburg és Ortelsburg vidékén három napos csatában megver-

ték és most a határon át üldözik.« A következő napon 30.000 fogolyról számolt be a jelentés. 1-én a hadsereg főparancsnoksága ezt jelentette : »Az orosz Narew-hadsereg nincs többé. Több mint 60.000 foglyot ejtettünk. A VIII., XV., XXIII. és a fél VI-ik orosz hadtest megsemmisült. Ezeknek a hadtesteknek összes ágyúi és kocsijai kezeink közé estek. Az I-ső és a VI. hadtest fele súlyos veszteségek közben és csak futva tudott átmenekülni a határon.« De még a már jelentett hadifoglyok száma is tetemesen megnőtt, több mint 90.000 emberre szaporodott. Ágyúknak az oroszok kerekszámban 500-at veszítettek. Három napig tartott, míg a tannenbergi csatateret eltakarították. A német csapatoknak nem jutott már rá több idejük, egy csomó segítséget kellett igénybe venni. Még hónapok múlva is találtak a tavakban és mocsarakban félig elsüllyedt ágyúkat és lőszerkocsikat, temetetlen emberi és állati hullák messzire megfertőztették a levegőt.

A német csapatok a tannenbergi nagy csatateret azzal a meggyőződéssel hagyták el, melyet Kleist »Prinz von Homburg«-jában az

A Kelepporosországba betört orosz hadsereg megsemmisítése a mazuri tavaknál. (1914 augusztus 26-28.)

A Mispel-tó Keletporoszországban.
A Mazuri-tavak egyike.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

őreg Kottwitz így fejez ki: »A sárkány, mely határait pusztította, véres fejjel menekült. Megtanultuk, mint kell elbánni vele, ezentúl öröm lesz megismételni.«

Mindazonáltal csak felét végeztük el a felszabadítás munkájának; Keletporoszország legkeletibb csücske északon Labiautól, délen Johannisburgig még orosz kézen maradt. De Labiau és Wehlau körül makacs harcok folytak, melyek végül a németek győzelmével végződtek és így elzárták az oroszok útját Königsberg felé, melynek új erődítményei akkor még nem voltak készen. Königsberg városa igazi háborús képet nyújtott ebben az időben. A menekültek ezrei szorongtak a házakban és akiknek nem jutott bennük hely, az utcán táboroztak. Ezer és ezer ember már előbb menekült a Narew- és Njemen-hadsereg elől részben Nyugatporoszországba, Pomerániába, részben a határmenti tartományba sietett és ott talált vendégszerető fogadtatásra. Valamennyien nehéz szívvel várták azt a pillanatot, amikor az oroszokat véglegesen kiűzik hazájukból.

A Njemen-hadsereg parancsnoka Rennenkampff lovassági tábornok volt — származására nézve német — a balti tartományból, az orosz-japán háborúnak egyik legkiválóbb orosz hadvezére. Az ő táborában volt az orosz fővezér, Nikolajevics Miklós nagyherceg is. A Narew-hadseregnek Varsó volt az a

támpontja, ahonnan kiindult, a Njemen-hadsereg, melyet gyülekezési helye után Vilna-hadseregnek is neveztek, Kovno és Grodno várakra támaszkodott. Ez a hadsereg kerekén 300.000 emberből állott még pedig Oroszország java csapataiból, úgy hogy nagyreményeket fűztek hozzá.

Rennenkampff tábornoknak — a repülőkön kívül — öt lovashadosztály állott a felderítő célokra rendelkezésére. Egyes lovasosztatok alkalmadtán keresztül is törték a szemközti gyenge német vonalakat és Rösselig, Rastenburgtól nyugatra, sőt

még tovább Bischofsburgig és a tannenbergi csatatér közelébe is eljutottak. Ezzel azután az oroszok tevékenysége ki is merült. A Vilna-hadsereg zöme a tartomány keleti részében védelmi állást foglalt el. Az állás Wehlautól délkeleti irányban Allenburg és Gerdanenen át az Alle- és Omet-folyók jobbpartján húzódott végig, azután Nordenburg és Angerburgon a nagy Mazuri-tavak legészakibb vizére: a Mauerseere támaszkodott. Ezt az állást beásással és sáncművekkel, amiben az oroszok hadvezetése a legerősebb, tetemesen megerősítették. Nehéz tüzérséget is alkalmaztak. Velük szemben a német csapatoknak úgy kellett viselkedniök, mintha nagy erővel rendelkeznének, mindaddig, míg a tannenbergi győztes hadsereg erőltetett menetekben, párhuzamos utakat használva föl, meg nem érkezik. Ezzel aztán minden

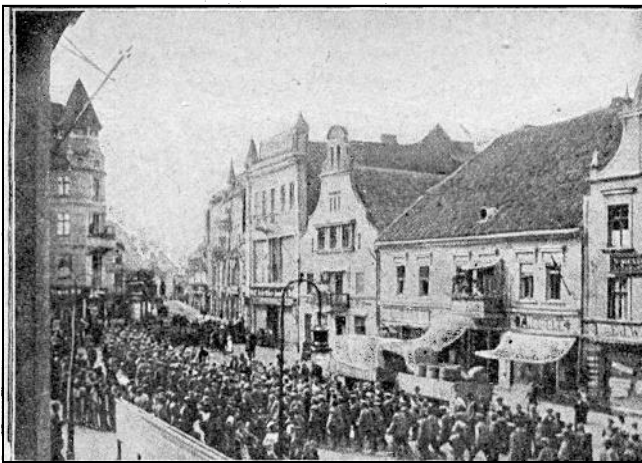
Útmenti fák, amelyeket Hindenburg tábornok levágatott, hogy az oroszok visszavonulását akadályozzák.

rendelkezésre álló csapat együtt volt, ám a németek számbeli ereje mindamellett nagyon kicsiny volt az oroszokéhoz képest.

Épp úgy mint Tannenbergnél, most is oldal-támadással akarták a döntést előidézni. Míg azonban ott mindkét szárnyról történt az átkarolás, addig a Vilna-sereget csak a balszárnyáról, délfelől Angerburg és a Mazuri-tavak felől lehetett felsodorni. A Wehlautól északra eső terep mocsaras volta és az erős orosz erődítmények miatt nem látszott a támadásra alkalmasnak.

Újból az I. hadtest volt az, mely épp úgy mint Tannenbergnél a legszélsőbb jobbszárnyon, voltaképpen saját tűzhelyéért harcolt és a győzelmet jórészt el is döntötte. A hivatalos jelentés többek között így szól: »A csapatoknak egész 60 kilométerig terjedő meneteket kellett naponta végezniök és amellet naponta harcban is állottak. Ezekből a harcokból különösen a szeptember 9-ikén és 10-ikén Soltmahnen és Siewen mellett vívott csata emelkedik ki. Véres, makacs küzdelem volt, amely az orosz 43-ik és I-ső tartalékhadosztályok megsemmisítésével végződött. Körülbelül 9000 fogoly és 74 ágyú jutott a németek kezére. Három orosz ezredparancsnok elesett.

Angerburgtól északra, Gerdanennél és Nordenburgnál is sikerült a délnyugati irányból indított német támadás, noha az orosz állások nagyon erősek voltak. Ezalatt a mi jobbszárnyunk feltartóztatlanul nyomult dél felől az ellenség hátába előre. Ekkor fölismerte Rennenkampf, hogy egész hadseregét az átkarolás veszélye fenyegeti és hogy összeköttetéseitől is elvágják. Hirtelen parancsot adott a

146 Orosz foglyokat szállítanak Insterburgon át, 1914 szeptember 7-ikén.

Insterburgban az oroszok 1914 szeptember 5-én díszszemlét tartanak.

visszavonulásra, melyet csapatai Goldap irányában a lehető leggyorsabban végre is hajtottak.

A visszavonulás közben még egyszer megkísérelték az oroszok előnyomulásunknak és üldözésünknek feltartóztatását, sőt azt is, hogy átkaroló szárnyunkat tönkretegyék.

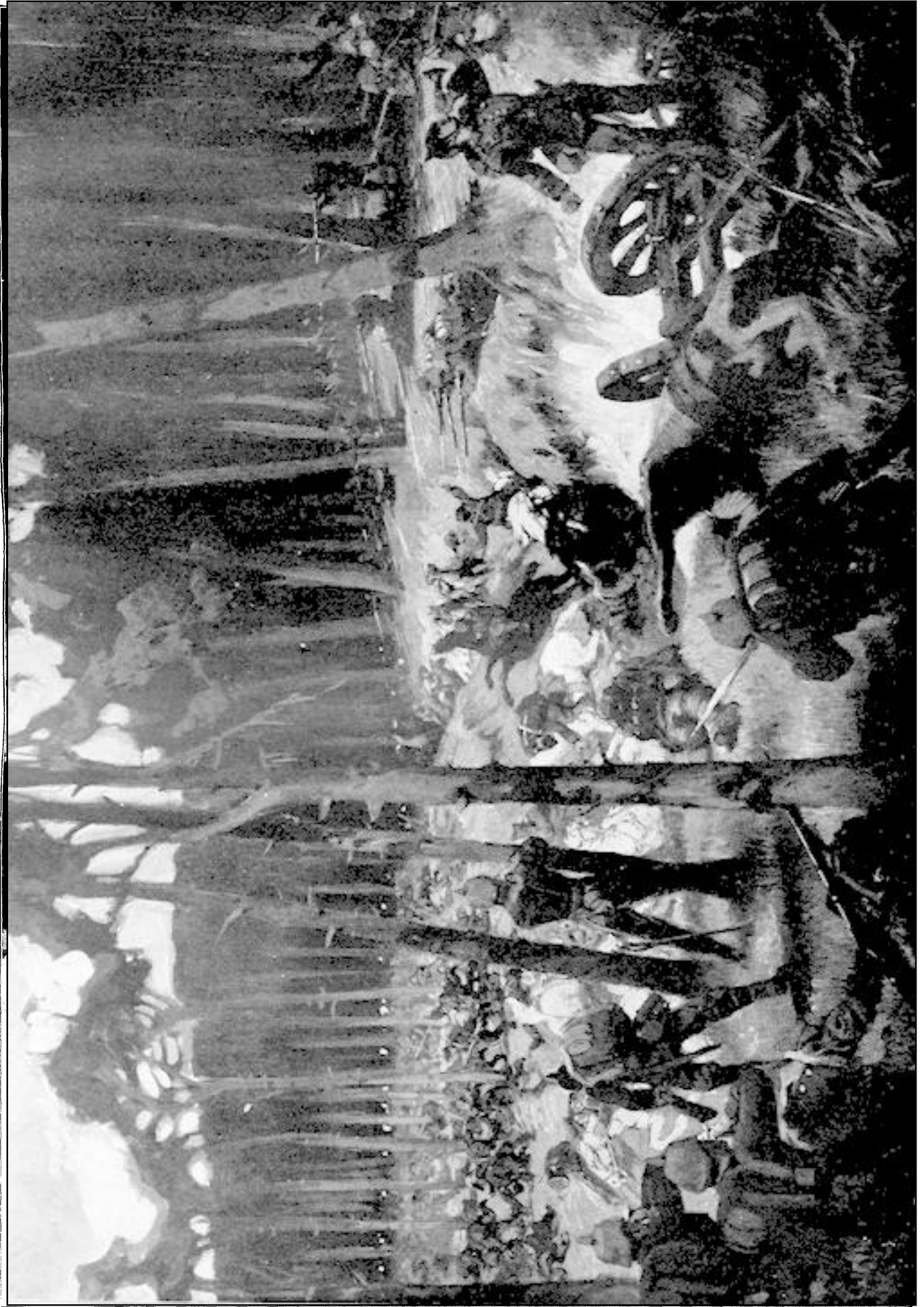
Erre a kísérletre csapatainknak nagy száma biztatta őket, minthogy, különösen a háború elején, erős tartalékok állottak rendelkezésükre. Ugyanezt az eszközt alkalmazták később Orosz-Lengyelországban a vloclaveki csata után, Hindenburggal szemben a Lodz körüli harcokban, ugyancsak negatív eredménnyel. Ezúttal a XII. hadtestből, a VI-ik hadtest maradványaiból és a III-ik szibériai hadtest maradványaiból álló grodnói tartalékhadsereg nyomult előre délkeletről. A mieink Lyck körül szálltak vele szembe és szeptember 11-ikén annyira megverték, hogy nagy veszteségek után véres fejjel volt kénytelen visszavonulni.

A Mazuri-tavak körüli harcokból eredetiségük miatt két epizódot tartunk felemlítendőnek. A keletporoszországi Boyen-erődöt Lötzen mellett a Löwentin-tó északi sarkán augusztus 23-ától szeptember 4-ikéig az oroszok körülfogták anélkül, hogy sikerült volna bevenniök. A parancsnokot a következő felszólítással igyekeztek a vár átadására rábírní:

»Lötzen vár parancsnokához! Lötzent immár teljesen körülvették a császári orosz csapatok. A további védelem teljesen hiábavaló. Parancsot kaptam, hogy önt a vár feladására szólítsam fel. Ezzel elkerülhetnők a céltalan veszteségeket.

4 óra gondolkozási időt adok. Ha nem fogadja el föltételeimet, a várat rohammal veszszük be, de akkor kő kövön nem marad benne.

Konwratzew s. k.
oszlopparancsnok.

Az orosz Njemen-hadsereg egy részének bekerítése a mazuri erdőségekben.
(1914 szeptember 11. és 12-én.)

Frost. M. rajza.

Az orosz Narev-hadsereg visszavonulása a tannenbergi csata után.

Bergen F. rajza.

A parancsnok azonnal válaszolt és ez a válasz rövid és világos volt :

»Fölszólítását, hogy az erődöt átadjam, úgy a magam, mint vitéz helyőrségem nevében, mint ránk nézve a legnagyobb mértékben sértőt, ezennel visszautasítom.«

Busse s. k.

Boyen-erőd parancsnoka.

A Mazuri-tavak mellett vívott harcoknak egy másik különössége az volt, hogy a békeidők kirándulóhajói is résztvettek bennük. Úgy a »Barbara«, mint a »Möwe« hajók egy tarackütegnek, mely az Upalten-szigeten volt felállítva és az oroszok egy Tiergartennél felállított erős ütegével szemben eredményesen működött, mint szállítóeszközök igen hasznos szolgálatot tettek. A Barbara még a Mauer- és Bodma-tavakon végrehajtott felderítő útjával is szolgálatot tett a sereg-

nek. Sőt ezeken az utakon harcba is bocsátkozott és orosz járőrök elkergetése, ellenséges oszlopok tűz alá vétele alkalmával a tűzkeresztségen is átesett. Ennyi hősiesség után igazán megérdemelte azt az örömet, hogy rendes kikötőjéből az Upalten-sziget mellett tanuja lehetett a jelenetnek, mikor az oroszok megadták magukat vitéz XX-ik hadtestünknek.

Az oroszok ezután minden igyekezetükkel azon voltak, hogy gyors visszavonulással elérjék a Memelt és hogy Schirwindtnél átlépjék a határt. Azt mondják, hogy Rennenkampff tábornok és Nikolajevics nagyherceg civilruhát öltve menekültek. A mi csapataink nyomon követték az ellenséget, közben sok kárt tettek benne, számos zászlóját és díszjelvényét ragadták el és igen sok emberét ejtették foglyul.

Egy az I-ső hadtest körletéből származó tábori levél-

Rennenkampff N. K. orosz tábornok.

ben a következőket olvassuk: »Az üldöző menet alatt Wirballen és Wolkowyski között tüzéségével együtt még egy orosz oszlopot sikerült elraktározunk. Hangyabolyként nyüzsögtek, amint golyóink közübük vágtak. Szeptember 14-én értük el Wolkowyskit. A széles országút mindenütt egy nyakra-főre végrehajtott visszavonulás képét mutatta. Egy csomó kocsi feküdt az árkokban telve lőszerrel, világítóreflektorokkal stbivel. Az oroszok széles oszlopokban vonulhattak el, mert az úttól jobbra és balra a föld mindenütt keményre volt tiporva.«

Hindenburg vezénylő tábornok szeptember 14-én a császárnak a következőket jelenthette: »A vilnai hadsereget, mely a II-ik, III-ik, IV-ik, XX-ik hadtestekből, a 3-ik és 4-ik tartalékhadosztályból és 5 lovashadosztályból állott, a Mazuri-tavaknál vívott csatában és az azt követő üldözésben teljesen megvertük. A grodnói tartalékhadsereg — a XXII. hadtest, a VI-ik hadtest maradványa és a III-ik szibériai hadtest részei — egy Lycknél vívott külön ütközetben sokat szenvedtek. Az ellenfél vesztesége mind halottakban, mind sebesültekben igen nagy. A foglyok száma növekedőben

van, a zsákmány óriási. Tekintettel a hadsereg 100 kilométernyi arckiterjedésére és az óriási menetekre, amelyekben némely csapat 150 kilométert tett meg 4 nap alatt, a harc tér szélessége és mélysége oly nagy, hogy az ott lefolyt harcok részletes eredményét még nem jelenthetem. Egyes csapatainkat erősen megtizedelte az ellenség, de veszteségeink aránylag csekélynek mondhatók.«

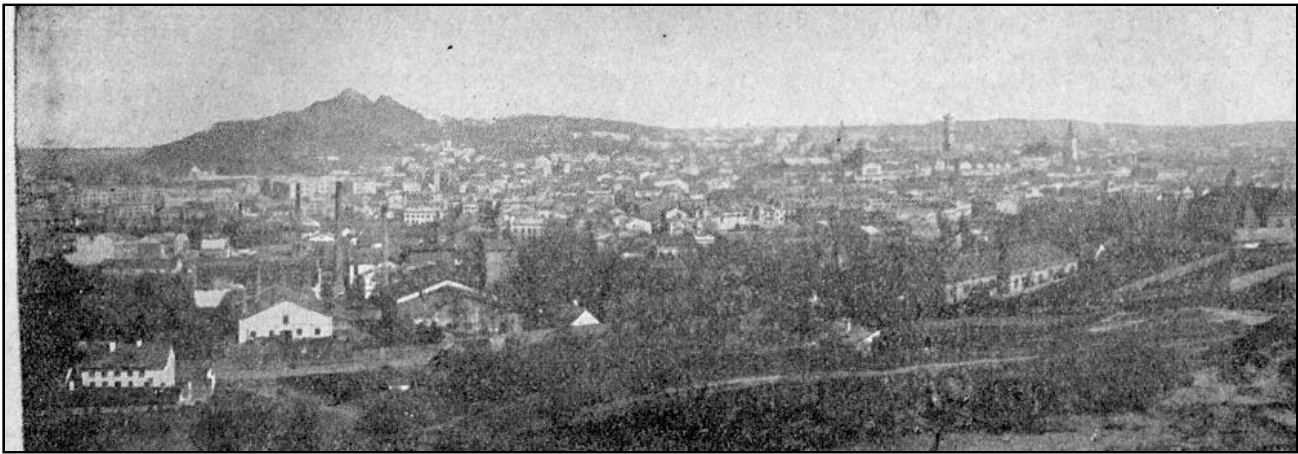
Az itt nem említett zsákmány 40.000 ember és 150 ágyú.

Igy hát ez a győzelem is nagy és megsemmisítő volt. Ha az egész Vilna-hadsereg nem ment úgy tönkre, mint a Narev-hadsereg Tannenbergnél, ez az idejekorán elrendelt visszavonulásnak és azoknak a nehézségeknek köszönhető, amelyeket a folytonos esőzés következtében felázott utak az üldözés elé gördítettek. Az üldözés mindamelllett az ellenség földjén, a suvalki kormányzóság területén is folyt még.

Hindenburg a feladatot, amelyet rábíztak, a legrövidebb idő alatt fényesen és tökéletesen oldotta meg. Nagy áldozatok, keserves szenvedések után Keletporoszország megtisztult az ellenségtől, nem volt többé porosz területen egyetlen orosz sem. Egész Németország föllélekzett.

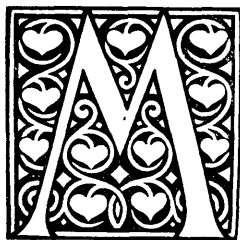
Helbing Ferenc eredeti rajza.

Lemberg látképe.

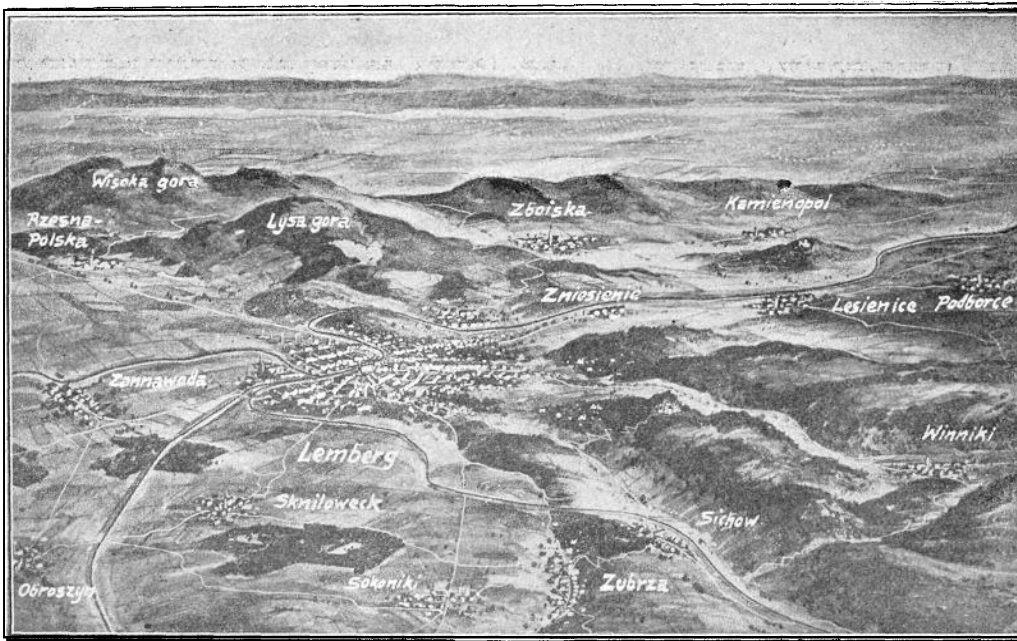
Trenkler & Co., Leipzig, felvétele.

AZ OROSZOK TÁMADÓ HADJÁRATA LEMBERG FELÉ.

ialatt Nyugat- és Kelet-Galicia határain a mi offenzívánk diadalmasan haladt előre, azalatt Kelet-Galiciában sem pihentek a fegyverek. E tartományrésznek Oroszországgal szemben való közrefogott helyzete, határainak szaggatottsága, magának a területnek minden oldalról való nyitott volta szinte kínálkozott az oroszoknak arra, hogy ebből az irányból lépjenek fel a legerősebb támadással. Valóban már augusztus közepén a Bug-folyó keleti partjaitól, *Sokaltól* kezdve végig a Bukovina legszélső csúcsáig nagy orosz lovascsapatok jelentek meg határainkon, amelyek nyilvánvalóan az orosz hadsereg felvonulását leplezték el. A mi felvonulásunkat ezek az előretörő orosz osztagok és a velük keletkezett határharcok nem zavarhatták. Hisz, mint már egy előző fejezetben kimutattuk, Kelet-Galiciában hadvezetőségünk kezdettől fogva defenzívára rendezkedett be és ehhez képest szabta meg az odarendelt haderők nagyságát és elhelyezését. Hadvezetőségünk számítása tudvalevően az volt, hogy az első nagyobb összeütközések a *Bug* és *Dnyeszter* között elterülő keletgalíciai vagy lembergi körzetben augusztus utolsó hete előtt aligha fognak megkezdődni. Ennek folytán *Brudermann* lovassági tábornoknak, harmadik hadseregünk parancsnokának,

az volt az utasítása, hogy augusztus 25-én álljon készen a Lembergtől keletre eső területen. Ez a számítás be is vált. A határharcokat vívó csapatok mögött felvonult orosz erők csak 25-én jutottak annyira, hogy Kelet-Galiciába rendelt védőseregünkkel a mi első védelmi vonalunkon találkoztak. Ez a találkozás is oly módon keletkezett, hogy védőseregünk Lemberg közvetlen közeléből elébement az oroszoknak Lembergtől mintegy 60 kilométernyire. Ezt az elébemenést szükségessé tette az oroszok hirtelen kibontakozott felvonulásának áttekintése. Míg ugyanis augusztus közepéig tulajdonképpen csak északkelet felől, *Sokal*, *Radziehov* és *Brody* irányából mutatkoztak nagyobb orosz csapatok, addig ez időn túl már *Zalosc*s, *Zbaraz*, *Tarnopol*, *Zaleszciki* és *Csernovitz* között húzódó vonal mentén keletre is számos orosz hadoszlop jelent meg. Az 5-ik honvédelvashadosztály a *Zbrucsfolyón* át Podoliába való felderítő betörése — bár nagy veszteségek mellett — azt a döntő fontosságú felderítést eredményezte, hogy Podoliában és Besszarábiában nagy orosz hadtömegek vonulnak határaink felé. Nyilvánvaló lett egyszerre, hogy az orosz mozgósítás a háború második hetében már sokkal előrehaladottabb volt, mint amennyire azt emberi számítás elképzelhette volna. Az orosz haderő mozgósíthatóságáról felállított számvetések, nemcsak a nyilvánosságra jutottak, hanem a saját

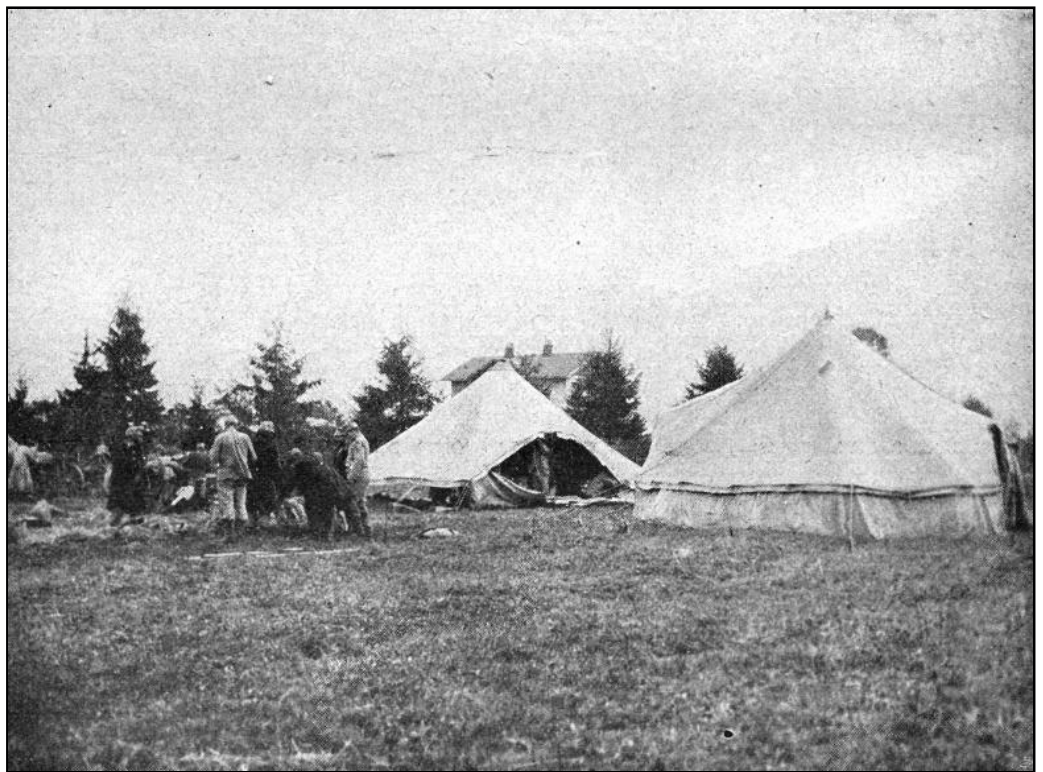

Lemberg és környéke.

res nagy félkörben mely a Visztulától Bukovina legkeletibb sarkáig terjed, mindenütt egyszerre támadólag léphetett fel s különösen nagy erőt fejthetett ki az előnytelen fekvésű Kelet-Galicia ellen, amelyet az oroszok Lembergre mint központra irányuló tíz főoszlopban támadtak meg. Ez a tíz főoszlop a félívben haladó keletgalíciai határt átlépve, Sokal, Radziehov, Brody, Zaloscs, Tarnopol,

magunk használatára készített adatok is, azt mutatták, hogy a feszültség megkezdésétől számított több hónapi idő kell ahhoz, hogy az orosz hadsereg a maga egészében rendelkezésre állhasson a hadvezetőségének. Annál meglepőbb volt, hogy a háború harmadik hetében már nemcsak az állandóan hadilétszámon tartott orosz határhadtestekkel kerültünk szembe, hanem az orosz birodalom távoli belsejéből való csapatokkal, kaukázusi és szibériai hadtestekkel is. Ez bizonyossá tette, hogy az orosz hadvezetőség a mozgósítást már sokkal régebben megindította, semmint a tulajdonképpeni politikai feszültség a szerb kérdésben kitért. Ez tette lehetővé, hogy Oroszország a mintegy 150 400—450 kilométe-

Trembovla, Cortkov, Borszcow, Zaleszciki, Csernovitz felől nyomult előre. Bukovinában előretolt biztosító csapataink, valamint a Zbruc melletti hadosztályunk hadvezetőségünk parancsához képest megkísérelték ugyan feltar-

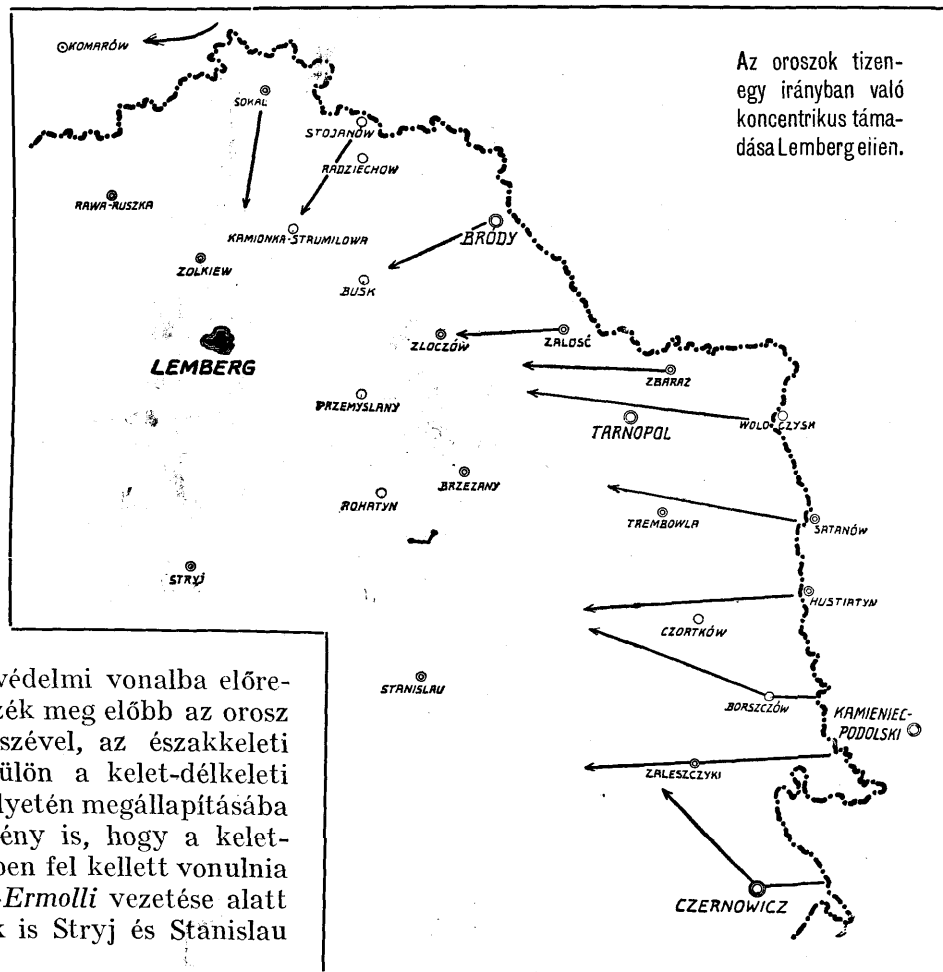
Osztrák-magyar tábori sátrak Lembergnél.

tóztatni vagy legalább is késleltetni az orosz előnyomulást. Kövess gyalogsági tábornok csoportjának részei ugyanezt a feladatot végezték a Zbrucfolyó mentén, de a váratlanul nagy orosz tömegekkel szemben ennek a feladatnak nem felelhettek meg. A lemergi körzetben csoportosult harmadik hadseregünknek tehát nem volt szabad bevárnia, míg ezek a minden irányból előnyomuló orosz erők egy csatatéren egyesülve támadják meg a mi védelmi vonalunkat, hanem meg kellett kísérelnie, hogy egy előzetes védelmi vonalba előretörve, külön-külön ütközzék meg előbb az orosz hadoszlopoknak egyik részével, az északkeleti oszlopcsoporttal majd külön a kelet-délkeleti csoporttal. A sorrendnek illetően megállapításába belejárt az a körülmény is, hogy a kelet-délkeleti csoporttal szemben fel kellett vonulnia a déli harctérről a *Böhm-Ermolli* vezetése alatt álló második hadseregnek is Stryj és Stanislaw vasúti végállomásokon.

Ebből a számításból fejlődött ki az úgynevezett első lemergi csata, amely valójában nem Lemberg-nél, hanem egy Lemberg-től átlag hatvan-hetven kilométernyire húzódó vonalban, *Buszk* és *Dunajov* helységek között játszódott le.

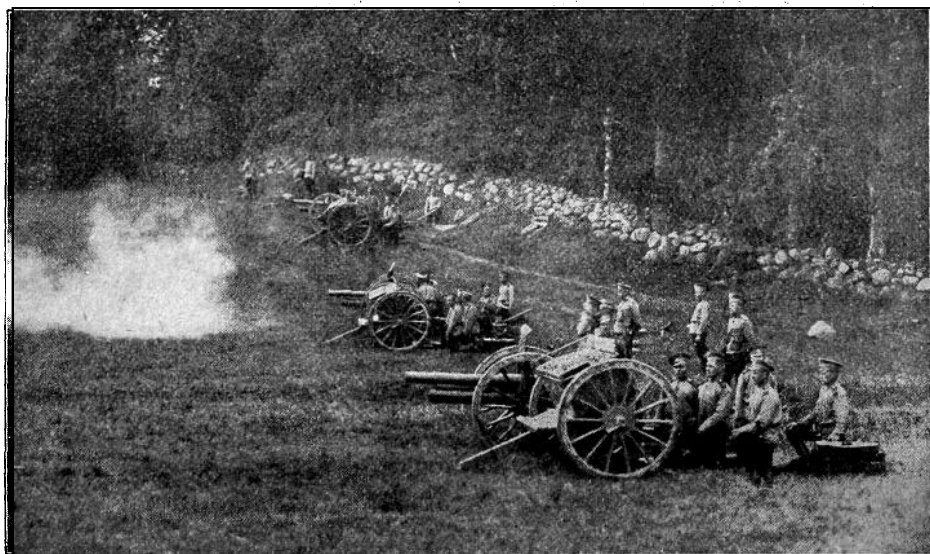
AZ ELSŐ LEMBERGI CSATA.

Augusztus 25-ikén lemergi hadtestünk *Krasne—Buszk* vonalában, a gráci és az ennek jobbszárnyán és mögötte lépcsőzetes felállításban haladó erdélyi hadtest *Zlocov* irányában nyomult elő Lemberg-től kelet felé. Odább le délen a Csernovitz körül álló osztrák-magyar csapatok nagy orosz haderő elől a *Dnyeszter* balpartjára vonultak vissza. *Zlocov* felé előnyomuló haderőnk két oldalát egy-egy gyalog- és egy lovas hadosztály biztosította. A *Zbruc* felől előnyomuló orosz lovaság feltartóztatására egyelőre két lovashadosztály állt rendelkezésre s ezen a ponton kellett azoknak a csapatoknak a harcvonalba beilleszkedniök, melyek augusztus 25-től kezdve érkeztek a *Dnyeszter*től délre

fekvő területre, amelyen *Böhm-Ermolli* lovasági tábornok csapatainak kellett felvonulniok.

A két haderő csapattömegei augusztus 26-án két ponton csaptak össze: *Buszk* mellett és *Zlocow*tól nyugatra. Véres, nehéz harc fejlődött ki. Az orosz tüzérség fölénye súlyosan nehezedt csapatainkra s itt már nagyon érezhető volt a lakosság egy részének ellenséges magatartása. A rutének közt minden községben akadtak kémek, akik csapataink állásait elárulták az oroszoknak. Az oroszok kémrendszere remekül volt szervezve és egyes vidékeken kétségbeejtő szabatossággal működött. Oroszország sok millió rubel árán, rendszeres ügynöki munkával készítette elő a galíciai kémrendszert a háború céljaira. Ha egyéb nem, a kémrendszer alaposan átgondolt és szigorú rendszerességgel kiépített szervezete igazolta, hogy a nagy háború Oroszországban már évekkel a kitörése előtt elhatározott dolog volt. Oroszország a szegény rutén nép vallásos érzését és a pénzvarázsát kihasználva, minden vidéken szerzett kémeket és ezeket a teendőikre alaposan kitanít-

Orosz tüzéség löállításban.

A Techno-Photogr. Archiv, Friedenau, felvétele.

tatta. A kémkedés legkülönbözőbb módjait sikerült csapatainknak leleplezni, de az első hónapokban azért lépten-nyomon újabb meglepetésekkel kerültek szembe. Ebből természetesen nem szabad a rutén nép ellen általánosító ítéletet alkotni, mert a nép nagy tömegei távol álltak az árulástól, de bajnak az is elég volt, hogy minden faluban akadt egy-két jól iskolázott muszkavezető. Például megtörtént, hogy egy rutén paraszt katonáinkhoz szegődött és kísérőül ajánlkozott. A csapatot vezénylő tiszt elutasította, mire a paraszt a közeli erdő széléig ment s ott a kezeit magasra emelve, valamit kiabált az erdőbe. Két jól célzott lövés hamar véget vetett a jeladásainak, de mire csapataink az erdőhöz érve, a bokrokat átkutatták, rájöttek, hogy a paraszt útmutatása mellett olyan útra kerültek volna, ahol az oroszok az erdőből hátba támadták volna. A kémek tüzéségünk állását különböző módokon jelezték az orosz tüzéségnek. Tüzet raktak, tükörrel, faággal intettek, teheneket hajtottak arra felé, amerre az orosz tüzéségnek lőnie kell, sok helyen földalatti telefon is volt.

A Lemberg-től keletre elterülő vidéken vívott harcok végtelen megpróbáltatásoknak tették ki katonáinkat. Napokon át vagy mentek, vagy harcban álltak, fedél alá nem kerültek, felszerelésüket le nem rakhatták, a puszta földön aludtak egy-két órát s alig hogy elaludtak, éjjeli támadás visszaverésére riasztották fel és a láthatatlan ellenség gránátjainak és srapszeleinek zápora zúdult rájuk. Nappal evésre gondolni se lehetett. Amikor bealkonyodott — ha ugyan kis szünet állt be a harcban —, meg-

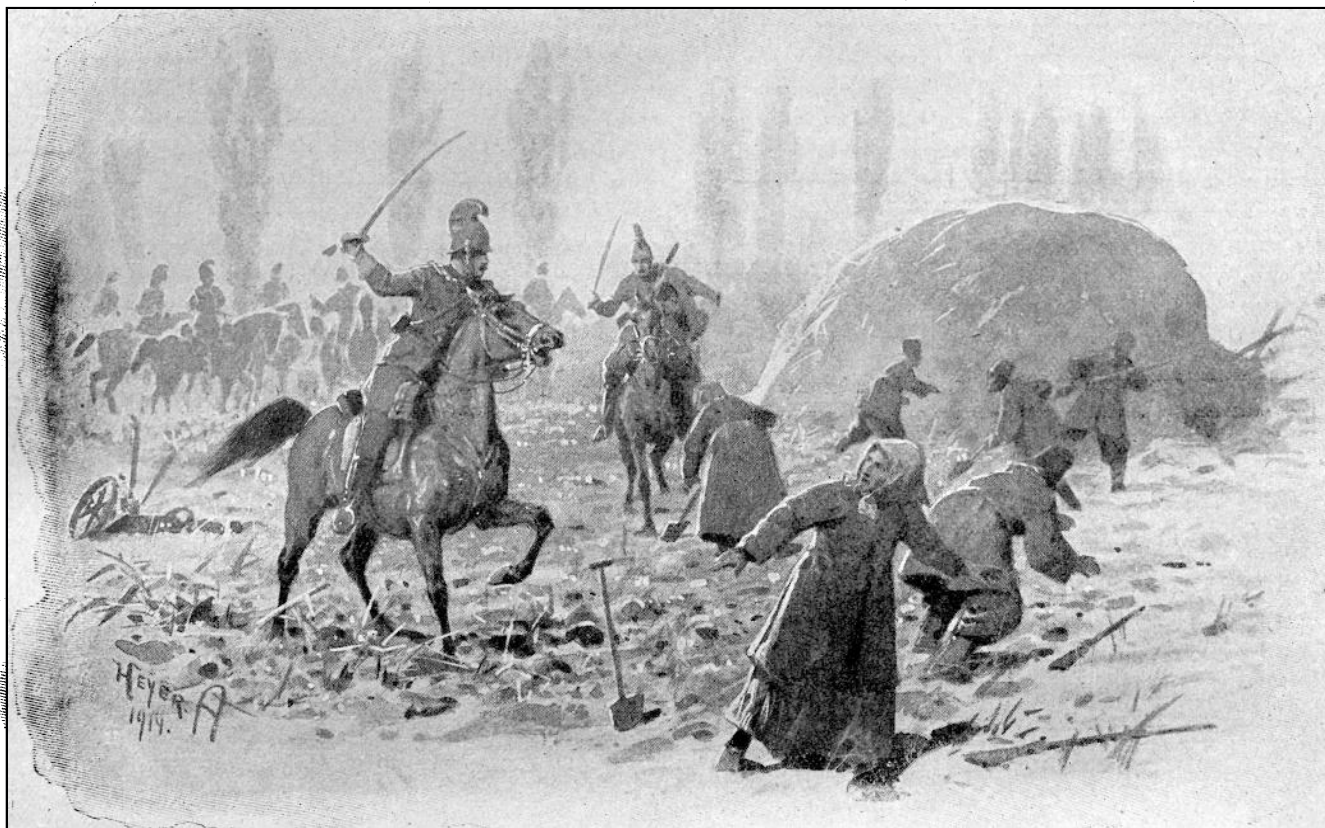
érkezett a tábori konyha a tartalék vonalaihoz. Elébbre nem juthat el, odáig se mindenütt. Ha lehet, a tartaléktól küldenek előre a rajvonalba valami harapnivalót, felváltásra a legtöbb helyen csak ritkán lehet gondolni, mert a folytonos támadások arra kényszerítik a parancsnokokat, hogy tartalékjaikat meglepetések esetére tartogassák. Éppen ezért csak kétségbeesett helyzetekben vonhatják vissza csata közben az első vonalban lekötött csapatokat. Míg a konzervkészlet

tart, azt nyelik le hidegen és hamar jelentkezik a sok gyomorhaj, majd a veszélyesebb belső betegségek. Halálosan kimerülve is ki kell tartani elől, pihenésről, alvásról szó sem lehet, mert az óriási orosz túlerő a mieinket szakadatlanul foglalkoztatja. A harcban álló

Galíciai parasztok kikérdezése.

A Welt-Press-Photo, Wien, felvétele.

Ulánusaink rajtaütnek mezei munkásoknak öltözött oroszokon.

Heger A. rajza.

csapatok kevés kivétellel egész éjjel lesben állnak, a puskát le nem teszik. Két-három-ezer lépéssel hátrább a tüzérség sem gondol pihenőre, az ágyúk éjszakai meglepetések esetére lövésre állanak készen.

A háború előtt senki sem hitte, hogy kultúrország fiai képesek ilyen testi és lelki fáradalmakat és izgalmakat elviselni. Kiderült, hogy a kultúrembert elsősorban a lelki erő viszi és tartja fenn.

Csapataink Dunajóvtól Pomorzanyig szorították vissza az oroszokat, de a túlerővel szemben nem tudták ezt a részleges győzelmet kiaknázni. A Pomorzanytól nyugatra fekvő dombort nem tudtuk tartani, mert az oroszok erős tüzérsége valósággal elárasztotta gránátjaival. Hadműveleteink déli szakaszáról egyre aggasztóbb hírek érkeztek. Az oroszok lovastömegeik fátyola mögött befejezték a fölvonulást és a lovasság mögött nagy csapattömegek bontakoztak ki sok tüzérséggel. A legnagyobb veszély az volt, hogy a déli szakaszon az orosz főerő *Zalesciki* irányában terjeszkedett s ezzel galíciai csapatainknak a Bukovinában küzdő hadseregcsoporttal való összeköttetését veszélyeztette. Ezzel a veszéllyel szemben Bukovinában levő

csapataink kénytelenek voltak *Stanislau* felé visszavonulni. Az oroszok teljes erővel nyomultak Bukovinából visszavonuló csapataink után és a mieink az oroszoknak a Dnyeszteren való átkelésének megakadályozására a Nizniov melletti megerősített hídfőnél várták be az elleniséget. Itt heves harc fejlődött ki. Lovasságunk gyalogsággal megerősítve azzal akarta a túlerőben levő támadókat megállásra kényszeríteni, hogy *Monasterzyska* tájékán hátba támadta őket. A nagy bravurral véghezvitt támadás azonban a nagy túlerővel szemben nem vezetett sikerre.

Brzezany felől a *Zlocov* irányában előnyomuló csoportot is óriási ellenséges túlerő szorongatta délről való oldaltámadással.

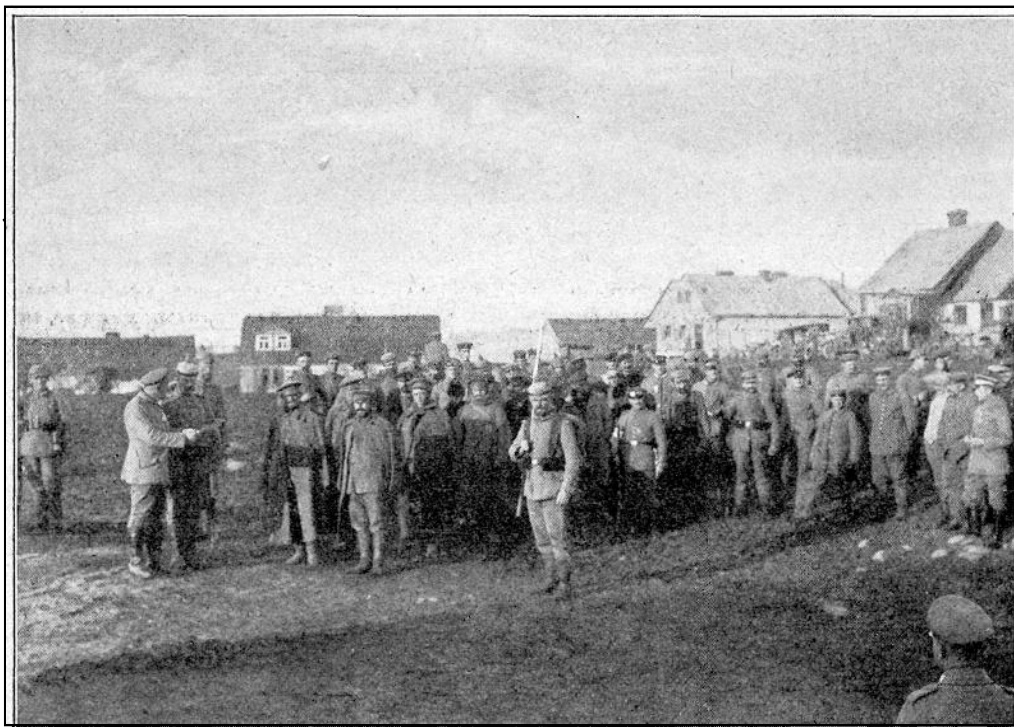
Ami még rendelkezésre állt — összesen másfél hadosztály honvéd és népfelkelő — Lembergben vonatott össze, de ez az erősítés az egyensúlyt még átmenetileg sem tudta helyreállítani.

A kétségbeesett harc tovább folyt rettenthetetlen bátorsággal és szívóssággal. Az erdélyi hadtest, különösen a bátor székely és szász csapatok segítségével, sikeresen állta meg a helyét és éppen egy az orosz harcfront oldalát veszélyeztető támadással akarta a szomszédos

gráci hadtestre nehezedő nyomást csökkenteni, de Brzezany irányából a déli szárny ellen olyan nagy erővel nyomultak elő az oroszok, hogy az erdélyi hadtest csak saját helyzetével törődhetett és csakhamar kénytelen volt visszavonulni. Ugyanakkor a másik két hadtest helyzete is tarthatatlanná vált. A grácit a Gologory irányából egyik hadosztálya oldalát fenyegető orosz haderő kényszerítette visszavonulásra; Busk mellett pedig a lebergi hadtest volt kénytelen hadállását feladni és visszavonulni. Had-

deni. Ekkor Böhm-Ermolli hadseregéből már olyan tekintélyes seregrészek fejezték be a Dnyeszter mellékén a felvonulást, hogy ez a hadsereg is beleszólhatott a harcba. A temesvári hadtest és egy honvédhadosztály *Rohatyn*-nál, két hadosztály oldaltámadásra a Dnyeszter mellett levő *halicsi* hídfőnél vonult fel. Most az volt a przemyslanyi arcvonal feladata, hogy az óriási orosz túlerő nyomásának ellentálljon, míg az előbb említett seregrészek az oroszok déli szárnyát megkerülve, offenzívába mennek

át. Böhm-Ermolli csapatai így rögtön megérkezésük után a leghevesebb harcokba kerültek bele, de Halicsnál az oldaltámadás az ott szemben álló erős orosz tüzérséggel szemben nem érvényesülhetett olyan időben és akkora erővel, hogy a Rohatynnál folyó harcra döntő befolyást gyakorolhatott volna. Przemyslannál ugyan rendületlenül állt helyt az arcvonalunk. Az oroszok nehéz tábori tüzérségtől támogatva, folyton újabb támadásra indultak és 30-ikára virradó éjjel sem szü-

Elfogott orosz kémek átadása.

A. Kühlewindt felvétele.

seregeink a véres és kimerítő küzdelmekben sem veszítették el önbizalmukat, de a nagy túlerő minden oldalról a seregek szárnyait fenyegette s így az elfoglalt hadállások megtartása esetén körülzárás fenyegetett bennünket. Ez augusztus 28-án visszavonulásra kényszerítette hadseregeinket.

A legközelebbi harcpontra, melynél újabb ellenállásra állapotok meg, a Gnila-Lipafolyó mentén fekvő *Przemyslany* volt és több ezzel egy vonalban Lemberg-től keletre elvonuló hadállás. Csapataink a kemény harcokban teljesen megtépett orosz harcpontról rendben, zavartalanul tudtak elválni, az oroszok az első huszonnégy órában még üldözésre se gondolhattak s az új hadállások elleni támadásokat csak augusztus 29-én voltak képesek megkez-

netelt a harc. De a legnagyobb hősiesség sem egyenlíthette ki az erők aránytalanságát. 30-ikán az oroszok Rohatynnál annyira előnybe jutottak, hogy *Firlejev* táján arcvonalunk egy részét az előnyomulásuk már délről is fenyegette. Az a másfél hadosztály és a tiroli lovashadosztály, melyet mint erősítést toltunk előre a harcpontra legerősebben veszélyeztetett pontjára s a lebergi hadtestnek az északi szárnyon *Lemberg* körül megindított offenzívája sem tudta a przemyslanyi frontra ellenállhatatlan erővel nehezedő nyomást gyengíteni. Ezeket a hadállásokat csapataink a legnagyobb áldozatok árán sem tarthatták, mert több ponton egyre jobban alakult ki az oroszok átkaroló offenzívája. Zlocovnál és Przemyslannál, valamint a szomszédos

Schöfer I. rajza.

Orosz gyalogság Lemberg előtt.

területszakaszokon levő haderőnket vissza kellett venni.

Azok a harcok, melyeket a *przemyslanyi csata* gyűjtőneve alá foglalhatunk össze, három napon át tartottak megszakítás, pihenő nélkül. Csapatunk ezeket a hadállásokat oroszánokként védték három napon át a túlerős ellenséggel szemben. A 12-ik erdélyi hadtest keretében levő magyar csapatok akadályozták meg rettenthetetlen bátorsággal az oroszok megkerülő kísérleteit. Végre a folytonos erősítésekkel szakadatlanul újra kiegészített orosz seregrész egyre növekedő túlereje elől a magyar csapatokat is hátrább eső terepszakaszra kellett visszavezé-

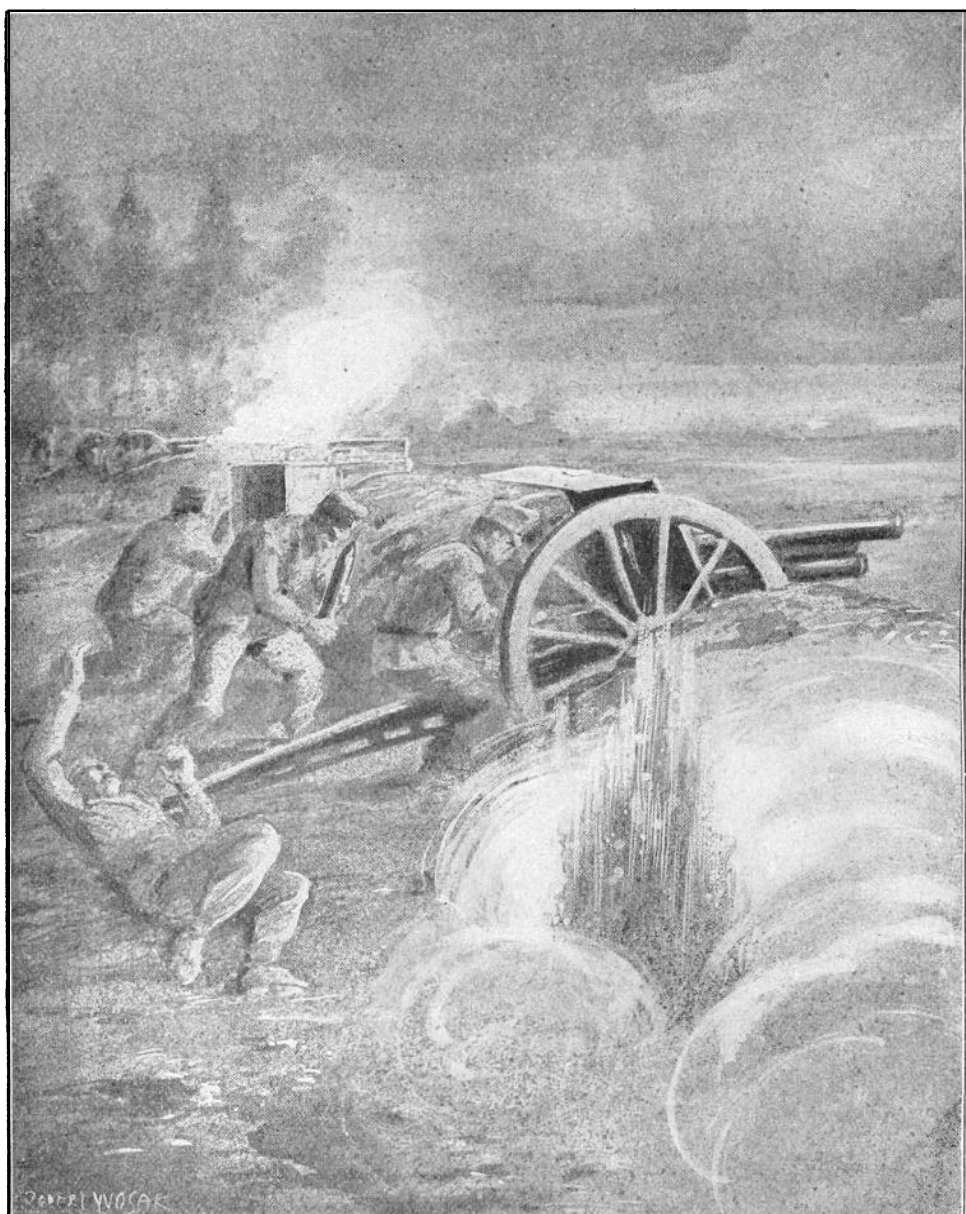
nyelni. Ebben a percben vált a helyzet tartóhatatlanná s következett be az általános visszavonulás szükségége.

AZ ELSŐ VISSZAVONULÁS. LEMBERG FELADÁSA.

A visszavonulás iránya *Lemberg* és *Mikolajov* volt, de kelet és északkelet felől visszavonuló haderőnk nem állapodott meg a Lemberg környező táborszerű erődítések vonalában, mert hadvezetőségünk Lemberg városát nem akarta bombázásnak kiténni s így a csapatok Lembergtől nyugatra, a várostól

mintegy huszonöt kilométernyire a *Grodek* körüli védelmi vonalnál állapodtak meg. Az szempont is irányadó volt ennél az intézkedésnél, hogy a szakadatlan harcokban kimerült csapatoknak minden áron módot kellett adni a pihenőre, amire ezen a Lembergen túl fekvő védelmi szakaszon valóban majdnem egy héten át volt alkalmuk.

Míg *Zlocovnál* és *Przemyslannál* haderőnk kénytelen volt a csatateret az oroszoknak átengedni, ésazon seregeink tudvalevőleg győztesen nyomultak elő. Amint azonban az oroszok a *Kamionka—Strumilova* vidékén előnyomultak s a *Komarov* mellett álló csapataikat támogathatták, *József Ferdinánd* főherceg és *Auffenberg* hadseregei hadállásaik hátában voltak veszélyeztetve. Amikor ilyenformán a hatalmas ellenséges túlerő több ponton fenyegette hadseregeink egyes csoportjait átkarolással, az ellenség hadereje az

Osztrák-magyar tábori tüzérség földözi a lembergi visszavonulást.

orosz birodalom bel-sejéből folyton érkező csapatokkal is egyre rohamosan növekedett, úgy hogy a Visztula és a Dnyeszter közti területet teljesen el-lepték. Két eshetőség állt hadvezetésünk előtt nyitva. Ha csak saját hadseregünk s így a monarchia kü-lön szempontját vette volna egyoldalúan te-kintetbe, az lett volna a természetes meg-oldás, hogy a had-seregeket a legköze-lebbi hatásos védeke-zésre alkalmas védelmi vonalig, közvetlen a *Santól* nyugatra eső területre veszi vissza.

Lemberg.

De hadvezetésünket nagyon helyesen nem vezette egyoldalú szá-mítás. A helyzetet a maga egészében mérlegelte s a döntésnél német szövetségeseink szempont-ját is figyelembe vette. Így pedig a döntés nem lehetett az, hogy a számunkra erősebb védelmi vonalul kínálkozó *San* mögé vonuljunk vissza, mert ebben az esetben az orosz tömegek aka-dálytalanul áraszhatták volna el Németorszá-got, melynek haderejéből akkoriban még kevés juthatott a keleti harctér számára. Ezért vonul-tunk csak a legközelebbi — Lembergtől nyu-gatra fekvő — védelmi vonalra vissza. Emellett az a számítás is szólt, hogy Auffenberg had-seregének egy része talán oldaltámadással köny-nyíthet a túlerő szorongatta *Brudermann*-had-sereg helyzetén s a *Dnyeszter* mellett a szintén visszavonult *Böhm-Ermolli* hadsereg esetleg dél-ről kísérelhet meg oldaltámadást. Ilyenformán azt lehetett remélni, hogy a két szárnyon veszé-lyeztetett orosz seregrészeket az orosz arcvonal közepén a *Brudermann*-sereg ellenük irányuló újabb offenzívája meg fogja ingatni. Ez a szá-mítás volt a visszavonulás befejezése után a második leMBERGI csata alapja, amint azt egy későbbi fejezetben mondjuk el.

A Lemberg mögé való visszavonulás alap-jául szolgáló stratégiai számításról *Hoer* tábor-nok összefoglaló jelentésében ezeket írja :

»Világos volt szeptember legelején, hogy a legközelebbi jövő nem a keleti csoportunk elleni főtámadást és az Auffenberg-hadseregnek oldal-

támadással való beavatkozását fogja meghozni, hanem hogy megfordítva, Auffenberg hadsere-gére heves küzdelem vár. Az új helyzetnek ahhoz a szilárd szándékhoz való ragaszkodás mellett, hogy a harcot az orosz haderők további lekötése céljából folytatni kell, arra az elhatá-rozásra kellett vezetnie, hogy már most meg-fordítva a keleti csoport is oldaltámadással avat-kozzék be az Auffenberg-hadsereg várható csa-tájába. Erre az elhatározásra annál könnyebben lehetett lépni, mert a derék csapatok el voltak ugyan fáradva, de mindazok után is, amiket legutóbb átéltek, harcoló erejüket megőrizték.

Egyelőre azonban két előfeltételt kellett tel-jesíteni. A csapatoknak rövid pihenőt kellett adni és együtt, zárt tömegben kellett őket az oldalbatörés fontos feladatára alkalmazni. Mind a kettő súlyos elhatározást követelt : Lemberg feladását.

Igaz, hogy ezzel az ellenség olcsó sikerhez jutott. De a várost körülvevő földművek körül egy egész hadsereget kellett volna elhelyezni, amely azonfelül három oldalról átkaróztatván, igen nehéz harci viszonyok közé jutott volna. Lemberg öve elegendő volt ellenséges lovas-csapatok elleni védekezésre, amelyek netán a háború kezdetén meglepően betörnek az or-szágba, de nehéz tüzérséggel szemben helyt nem állhatott. Ha az ellenség Lemberg elestét ki-kényszeríti, ezzel az erkölcsi siker mellett arra a katonai sikerre is szert tesz, hogy egy vár

bevételeivel dicsekedhetik. Mindenekfelett azonban az ott egybegyűlt csapatok pihenő nélkül harcokba sodortattak volna és a körülzáró ellenség lekötötte volna őket, amikor pedig minden emberre szükség volt a nyílt terepen vivandó ütközetben. Hiszen az ellenség már szeptember 1-én este Kulikov felől a város kapuihoz közeledett. Ezért szeptember 2-án Lemberget kiürítettük. Az egész keleti csoport a Vereszycza mögé vonult vissza, amely a grodeki tavak láncolatán vonulva keresztül, pompás védelmi

tokkal szemben minden tekintetben nyugodt magatartást tanúsítson, nehogy az orosz katonaságnak a város vagy a lakosság ellen irányuló rendszabályokra okot vagy ürügyet szolgáltatson.

Szeptember elsején este kezdődött Lembergtől északra és keletre levő csapataink visszavonulása a Lembergtől nyugatra fekvő védelmi vonalra. A Lemberg felé vezető országutak a nagy esőtől teljesen feláztak, mocsarak gátolták a közlekedést. Amint a tüzérség és a végnélküli trénozlopok ezeken a mocsarakon keresztülvergődtek, az út sok helyen teljesen eltűnt a mély keréknyomokat kocsonyás sárrá egyesítő ujnyi magasságban álló piszkos vízréteg alatt. Gyalogság, tüzérség, lovasság három, négy oszlopban vonult tova egymás mellett s nemsokára az országutat nem lehetett a letaposott, sárban úszó mezőktől megkülönböztetni. Amerre lovasság vagy könnyű tüzérség ügetett toronyiránt a mezőn keresztül, új út támadt, de az új út sem volt se jobb, se rosszabb mint az alépitmény nélküli, szétmált galíciai országút. Ahol így új út kínálkozott, oda azonnal lekanyarodott egy-egy vonatsozlop, egy csomó parasztfuvar. Óriási területek képe olyan volt, mintha egész tartomány igyekeznék sok kilométer szélességű vonalban nyugat felé.

Az első orosz őrjárat Lembergben, 1914 szeptember 3-án.

Révész és Biró felvétele.

szakaszt nyújtott. Itt pihenésre és üdülésre lelhettek a csapatok mindaddig, amíg az Auffenberg-hadseregnek az északnyugat felé vonuló ellenséggel való összeütközése új tettekre hívott.

Az oroszok visszavonuló csapataink nyomában lassan nyomultak elő nyugat felé és míg az arcvonal déli szakaszán Brusszilov tábornok serege a Lembergtől délkeletre mintegy száz kilométernyire fekvő *Halicsot* szállta meg, az oroszok a Lemberget kelet felé védő hadállásokat erős tüzérségi tűz alá fogták, nem véve észre, hogy mi már kivonultunk onnan s a hadállások üresek.

Szeptember 6-án érkezett hadvezetőségünkhöz jelentés, hogy Ruzskij orosz tábornok csapatai szeptember 4-én este 10 órakor bevonultak Lembergbe, ahonnan a csapataink, az összes kiegészítéssel együtt, már elvonultak. Az osztrák hatóságok s a lakosság egy része is távozott.

A hatóságok előzőleg figyelmeztették a lakosságot, hogy a bevonuló ellenséges csapa-

Ezrével hajtották a csapatok élmezésére szánt vágómarhát a trének után. Közbe szomorú menetben mozgó tábori kórházoszlopok vöröskeresztes kocsijai élénkítették a képet. Majd újra katonák, lovasok, gyalogosok végnélküli oszlopokban. Közbe egy-egy magasabb parancsnokság tábornokai és tisztjei autókon. Mindenkinek, aki ezt a visszavonulást látta, feltűnt a katonák magatartása s a rend, mely kétségtelen bizonyítéka volt annak, hogy nem vert hadsereg vonul itt vissza.

Lemberg keleti határában tisztán hallatszott a távoli ágyúdörgés. A magasban kattogva haladt el a város felett egy orosz repülőgép. Az egyik század tűz alá fogta a repülőgépet. Más csapatok is lőtték rá s a gép 1000 méternyi magasból lezuhant mintegy 500 méterig, de ott a repülő hirtelen újra úrrá lett a gépen és a zuhanás csodás bravurral vízszintes repüléssé alakult át. Az orosz csakhamar lőtávolon kívül volt. Távcsővel a repülőgép szárnyain fel lehetett ismerni a lyukakat, melyeket katoná-

Orosz katonák Lemberg utcáin.

Révész és Biró felvétele.

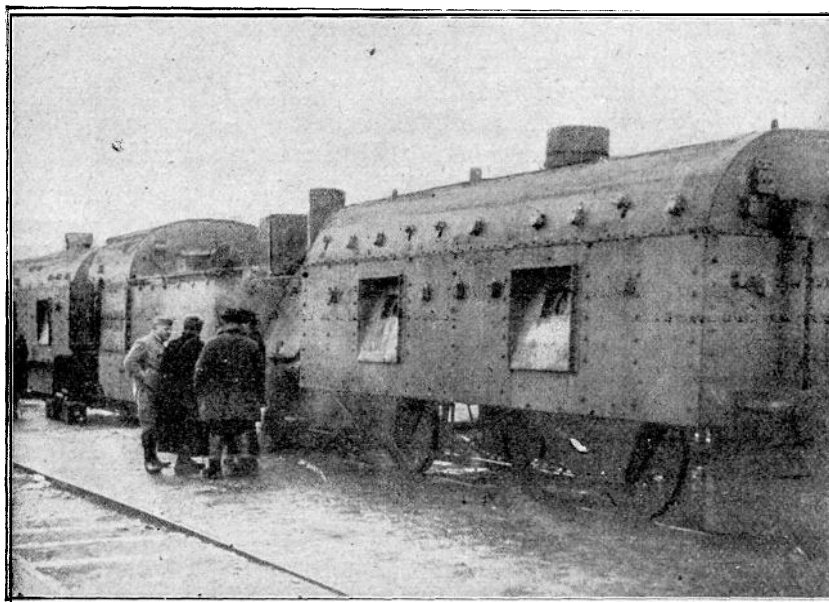
DANKL ÉS AUFFENBERG HELYZETE.

Mialatt északi harcvonalkunk keleti szárnyán ezek az események történtek, *Dankl* és *Auffenberg* seregei a *Visztula* és a *Bug* között legszebb győzelmeiket aratták. A két harctér között egyrészt a köztük fekvő roppant távolság, másrészt a két hadseregcsoport különböző feladatánál fogva csak nagyon laza összefüggés lehetett, úgy hogy a *krasznik*—*komarovi* csaták és a *Lemberg* körüli első csata két egymástól nemcsak területileg, hanem alapgondolatában is különálló eseménynek tekintendő. Valamelyes távolhatás mindenestre volt a két csoport között. Hisz ha *Dankl*t és *Auffenberg*t az oroszok megverik, akkor egyáltalán lehetetlenné válik az első *lembergi* csata, mert az oroszoknak észak felől nyitva állott volna az út *Przemysl* és *Nyugat-Galicia* felé. Viszont a *lembergi* első visszavonulásnak az a közvetett hatása lehetett, különösen az *Auffenberg*-hadseregére, hogy déli szárnyát és hátát teljesen fedezetlenül hagyja és hosszú, több mint 50 kilométernyi vonalon utat nyit az ellenségnek a diadalmas *Auffenberg*-hadsereg közrefogására. *Lemberg* feladása szeptember másodikán történt meg, amikor *Dankl* had-

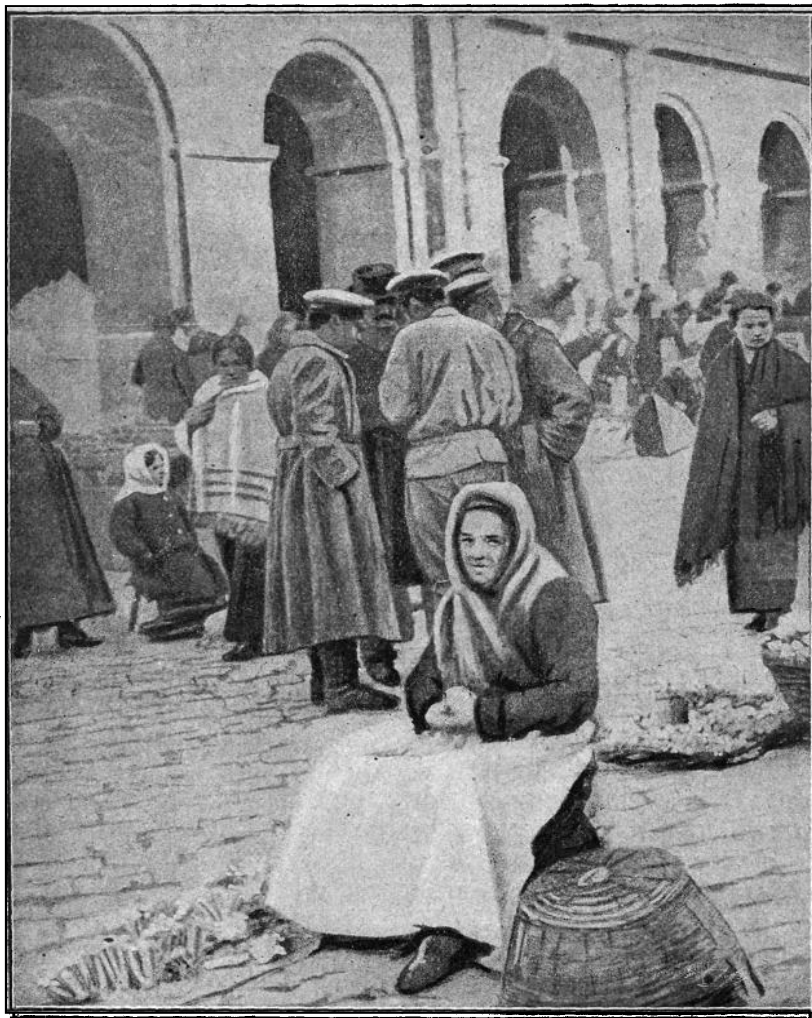
ink golyói ütöttek a felületén, de a gép maga sértetlen maradt.

Az orosz repülő nyilván azt jelentette ott-hon, hogy csapataink bevonultak *Lemberg*be, mert azt nem láthatta, hogy távol, a város túlsó oldalán, kivonultak nyugat felé. Az orosz hadvezetőség nem merte azonnal elrendelni a város megszállását s így csapataink zavartalanul fejezheték be elvonulásukat s nyugodtan helyezkedhettek el a *Lemberg* mögötti terepen, a *grodeki* tavak akadályvonalától védett domb-láncolatán. Ez az elhelyezkedés bizonyoság rá, hogy hadvezetőségünk ezzel a visszavonulással nem tartotta befejezettnek a *lembergi* csatát, hanem új ütközetre készült. Az új hadállás megszerezte csapatainknak a szükséges pihenést. A csapatok a három hét óta szakadatlanul tartó meneteléstől és harcoktól természetesen ki voltak merülve, de önbizalmuk és akaraterejük nem tört meg egy percre sem. Egyenruhájukat a por, a füst, az eső s az agyagos sár felismerhetetlen színűvé változtatta s ezáltal vált az egyenruha színe igazán olyanná, hogy a terep színéhez hozzásimult. Így katonáinkat távolról kevésbé lehetett felismerni, mint korábban, amikor a kissé kékes színű úgynevezett csukaszürke egyenruha még nem volt piszkos.

berget az oroszok megverik, akkor egyáltalán lehetetlenné válik az első *lembergi* csata, mert az oroszoknak észak felől nyitva állott volna az út *Przemysl* és *Nyugat-Galicia* felé. Viszont a *lembergi* első visszavonulásnak az a közvetett hatása lehetett, különösen az *Auffenberg*-hadseregére, hogy déli szárnyát és hátát teljesen fedezetlenül hagyja és hosszú, több mint 50 kilométernyi vonalon utat nyit az ellenségnek a diadalmas *Auffenberg*-hadsereg közrefogására. *Lemberg* feladása szeptember másodikán történt meg, amikor *Dankl* had-

Az osztrák-magyar hadsereg egy páncélvonata, amelynek legénysége ismételtelen kiűntette magát és az oroszoknak nagy veszteségeket okozott. 159

Lemberg orosz uralom alatt. Francia eredeti után.

serege félkörben harcolt Lublin alatt, Auffenberg hadserege pedig abban a helyzetben volt, hogy a megvert és üldözött ellenség nyomában továbbnyomulhat előre a Vjperz és a Bug közén, Cholm felé. Ám ezekről a diadalmának ígérkező harcokról le kellett mondaniok. Látszat után induló hadvezetés talán megtevédt volna a két északi hadsereg sikerén, de a mi megfontolt, messze célokat követő hadvezetőségünk gyorsan felismerte az általános hadihelyzetet, amelyen a Visztula és Bug között aratott részleges sikerek folytatása nem járhatott volna. Ezt az általános hadihelyzetet pedig jellemezte egy minden számításon és mértéken felül való orosz túlerő, amely mindjárt az első összecsapások után legalább kétszerese volt a miénknek, de napról-napra újabb orosz csapatoknak a harctérre való valószínűsége özlésével még egyre szaporodott is. Így újabb orosz erők vonultak a Visztula és

Vjperz közén a Lublin alatt álló Dankl ellen, nagy orosz erők törttek délre Ivangorodból a Visztula nyugati partjára, Radom—Kielce irányában. Újabb orosz erőket jelentettek a Bug keleti partjáról Vladimir-Volinszki felől, úgy hogy az orosz túlerő hamarosan a mi erőknek háromszorosára emelkedett. Nem változtatott ezen a helyzeten Hindenburgnak Kelet-Poroszországban a Mazuri-tavaknál aratott világra szóló győzelme sem. Azok a fantasztikus számítások, hogy az orosz területre nyomult Hindenburg most már északról délnek nyomulva, hatást fog gyakorolnia a Visztula és Dnyeszter közötti hadihelyzetre az igazi szakértők előtt egy percig sem állhattak meg. Ez a hatás csak akkor következhetett volna be, ha az orosz hadvezetőség Hindenburg feltartóztatására lemondott volna arról, hogy tömegeit a monarchia hadserege ellen tovább erősítse s ha a felvonulófélben levő tartalékeket újra Kelet-Poroszországba vetette volna harcba. Az orosz hadvezetőség azonban a Mazuri-tavaknál elvesztett fejszének nyelét is veszni hagyva, az összes rendelkezésre álló erőket a Visztula és a Dnyeszter közé, vagyis a

monarchia ellen vetette, hogy döntő csapást mérhessen erre. Emiatt szükségessé vált harcvonalunknak megszükitése és a messze északra tolt haderőknek visszavonása. Így tehát visszavonulási parancsot kapott Dankl tábornok Lublin alól és Auffenberg tábornok a Komarov—Grubijeszov-vonáról. Az egyik visszavonulás feltételezte a másikat. Dankl nem maradhatott Lublin alatt, ha Auffenberg visszavonul. Auffenbergnek pedig vissza kellett vonulnia nemcsak seregének esetleg veszélyeztetett helyzete miatt, hanem azért is, hogy a Lemberg mögötti új arcvonalhoz alkalmazkodva, résztvegyen abban az esetleges újabb csatában, amely Lemberg mögötti védelmi vonalban fejlődik ki.

Auffenberg ezt a parancsot végtelenül nehéz hadművelettel hajtotta végre: a hadsereg Ravaruska sarkpont körül kanyarodott le az új védelmi állásig. Ezzel kapcsolatban József Fer-

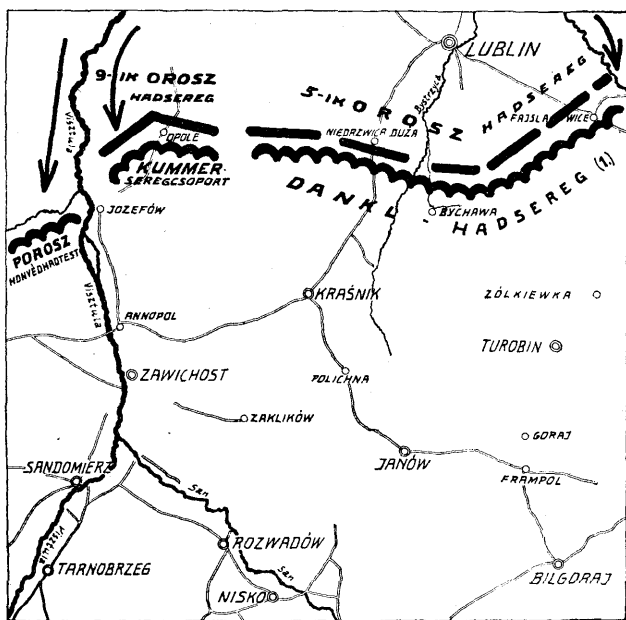
dinánd főhercegnek is vissza kellett vennie előretolt hadosztályait.

Auffenberg hadseregének visszavonulása az adott helyzetben a legnehezebb hadászati feladatok egyike volt. A hadsereg óriási csapat-tömegei, tüzérsége, lövészeres oszlopai, tréncjei, sok ezernyi nehezen fegyelmezhető parasztfuvarja: mind egy győzelmesen előrenyomuló hadsereg *offenzív* céljainak és az előnyomulásból folyó helyzetnek megfelelően volt elrendezve. Ilyen tömegeket megfordítani s a rossz utakon,

mezőkön, katonasággal, ágyúval, szekérrel eltorlaszolt keskeny közlekedési vonalakon — egyes pontokon az ellenség tüzérségének tüze alatt — visszafordítani, végtelenül nehéz. S ez a nehéz feladat sikerült. A hadsereg, mely szeptember 1-én még *észak* felé kiépített hadállásokban szorította vissza az északról előnyomuló ellenséget, két nappal később *dél* felé kifejlődött arcvonallal várta a parancsot, hogy Ravaruskán át nyomuljon elő. Az Auffenberg-sereg hátát

Kelet-Galicia térképe a háború első időszakában szereplő helységek megnevezésével.

A Dankl-hadsereg helyzete szeptember 1-én Lublin alatt.

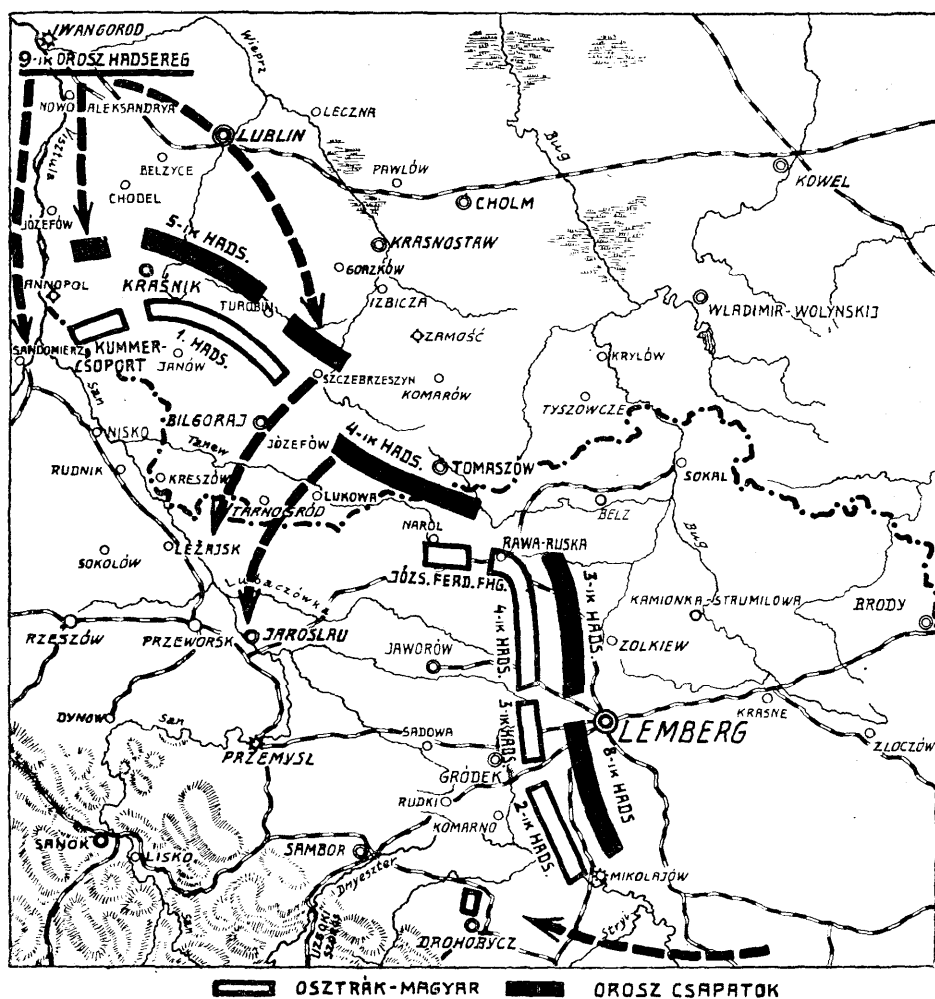
A MÁSODIK LEMBERGI CSATA.

Az oroszok bevonulása után az orosz parancsnok szervezte a város új közigazgatását s a lakossággal szemben minden erőszakosságot szigorúan megtiltott. Az volt ugyanis az orosz hadvezetőség célzata, hogy az orosz uralmat Lembergben népszerűvé tegye.

Amikor a przemyslanyi és rohatyni csaták után az e csatákban Bruderemann vezérlete alatt álló harmadik hadsereget a Lemberg mögötti hadállásba vettük vissza, ez feltétlenül maga után vonta az északi seregek hadállásainak az új fronthoz alkalmazkodó helyváltoztatását. De viszont az oroszoknak nem lehetett elárulni, hogy az egész harcfront hátrábbtolása van folyamatban s így az északi seregcsoportok egyelőre folytatták offenzívájukat s csak akkor kezdték meg az új fronthoz alkalmazkodó átcsoportosítást, különösen Auffenberg serege (negyedik hadsereg) a frontnak Ravaruska

József Ferdinánd seregcsoportjának egy gyengébb része fedezte. Ez a seregcsoport a Komaróvnál megvert ellenség üldözése közben Grubijeszov vidékére jutott el, a Bug és Hucva szögébe s a visszavonulás elrendelésekor innen közeledett lépcsről lépésre az Auffenberg-sereghátához.

Az első visszavonulás befejezésével, szeptember 4-én, bezárult a csodás bátorsággal vívott, véres küzdelmekben gazdag első leMBERGI csata, mely az Auffenberg-sereg visszavonulási harcával együttesen 24-ikétől szeptember 4-éig tartott. A két egymástól távolosó harctéren külön-külön működő haderőket hadvezetőségünk összevonta, hogy a váratlanul megjelent háromszoros túlerő ellen rövidebb harcfronton tömörebb csatasorokat vethessen s az orosz offenzívát eredményesen megghusíthassa.

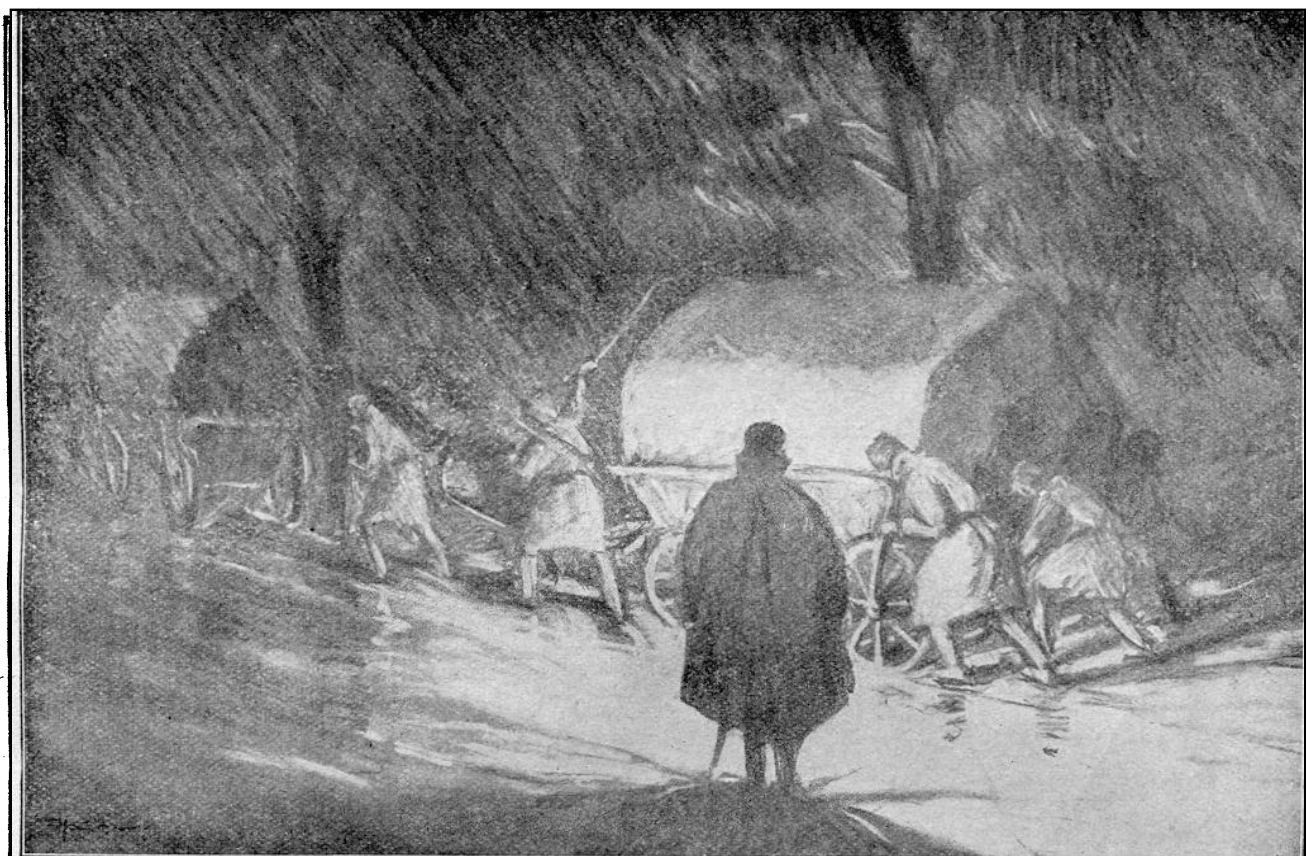
A haderők állása a második leMBERGI csatában, szeptember 9-én.

A *Lipziger Illustrirte Zeitung* engedélyével.

Károly Ferenc József trónörökös és Frigyes főherceg tábornagy
a csatamezőn Grodek mellett 1914 szeptember 20-án.

Gause W. rajza.

Sárban elakadt trénkocsi (Domaradz, 1914 szept. 17.)

Honti Nándor eredeti rajza.

sarkpont körül délre átkanyarodó helyváltztatását, amikor a Kelet-Galiciából Lemberg mögé visszavonult haderőnk új elhelyezkedése már be volt fejezve. Az oroszokat sikerült is az események jelentősége tekintetében egy ideig tévedésben tartani. Ezt különösen azáltal érte el az Auffenberg-sereg, hogy továbbra is az orosz főerő jobb szárnyát fenyegette. S a zamoscei csatában kiderült, még pedig az oroszok makacs — bár eredménytelen — ellenállása igazolta, hogy elhitték az Auffenberg által színlelt offenzív célzatot. Sőt az orosz hadvezetéség Lemberg feladása mögött azt a tervet sejtette, hogy az osztrák-magyar haderő Lublin felé akar nagy erővel előtörni, hogy azután Dél-Lengyelországban a Visztula jobbpartján foglaljon el erős hadállásokat. Ennek a tervnek megghiúsítására az oroszok különösen hadseregünk balszárnya ellen irányítottak szeptember első napjaiban nagytömegű erősítéseket.

Auffenberg seregének lekanyarodása dél felé hamar talált erős ellenállásra. Szeptember ötödikén, amikor Dankl serege még Lublint fenyegette, József Ferdinánd seregesoportja pedig Auffenberg seregének frontváltztatását észak

felé irányított hadműveletekkel fedezte, Auffenberg serege Ravaruska vonaláig kanyarodott már le. Szeptember 7-én e sereg jobb szárnya heves harcok közt a *Javorovtól* Lembergbe vezető vasútvonal mellé jutott el s *Janovnál* a Vereszica-arcvonal északi szárnyához csatlakozott. A Vereszica-arcvonalban a harmadik hadsereg vezérletét Brudermanntól ekkor már *Boroevics* gyalogsági tábornok vette át. Amint Auffenberg serege Lemberg felé közeledett, az oroszok egyre nagyobb erővel igyekeztek az előnyomulását megakadályozni. Az előcsapatok csatározásai hamarosan az egész arcvonalra kiterjedő ütközetté növekedtek. Ekkor már a Vereszica-arcvonalban is megindult új offenzívánk. Az oroszok nem számítottak arra, hogy a Vereszica mögötti hadállásokban erős hadsereg áll támadásra készen s a figyelmet főképp Auffenberg serege felé fordították. Már szeptember másodikán elfoglalták a Boroevics által vezetett gráci és lembergi hadtestek a *grodeki út* mentén és ettől északra fekvő magaslatokat és a janovi erdőt. A Vereszica-fronthoz csatlakozott a Böhöm-Ermolli vezérlete alatt délről felfelé húzódó második hadsereg, melynek kere-

tében a temesvári és az időközben vasúton érkezett *tudapesti negyedik hadtest* Komarnónál ment át az orosz arcvonal eleni támadásba.

A harc szeptember 9-ikén és 10-ikén az egész vonalon nagy elkeseredéssel folyt tovább. Böhmermoli vezérlete alatt a második, Boroevics vezérlete alatt a harmadik hadsereg nagy erővel támadta az orosz arcvonalat s arcvonalunk északi szárnya csaknem húsz kilométer tért

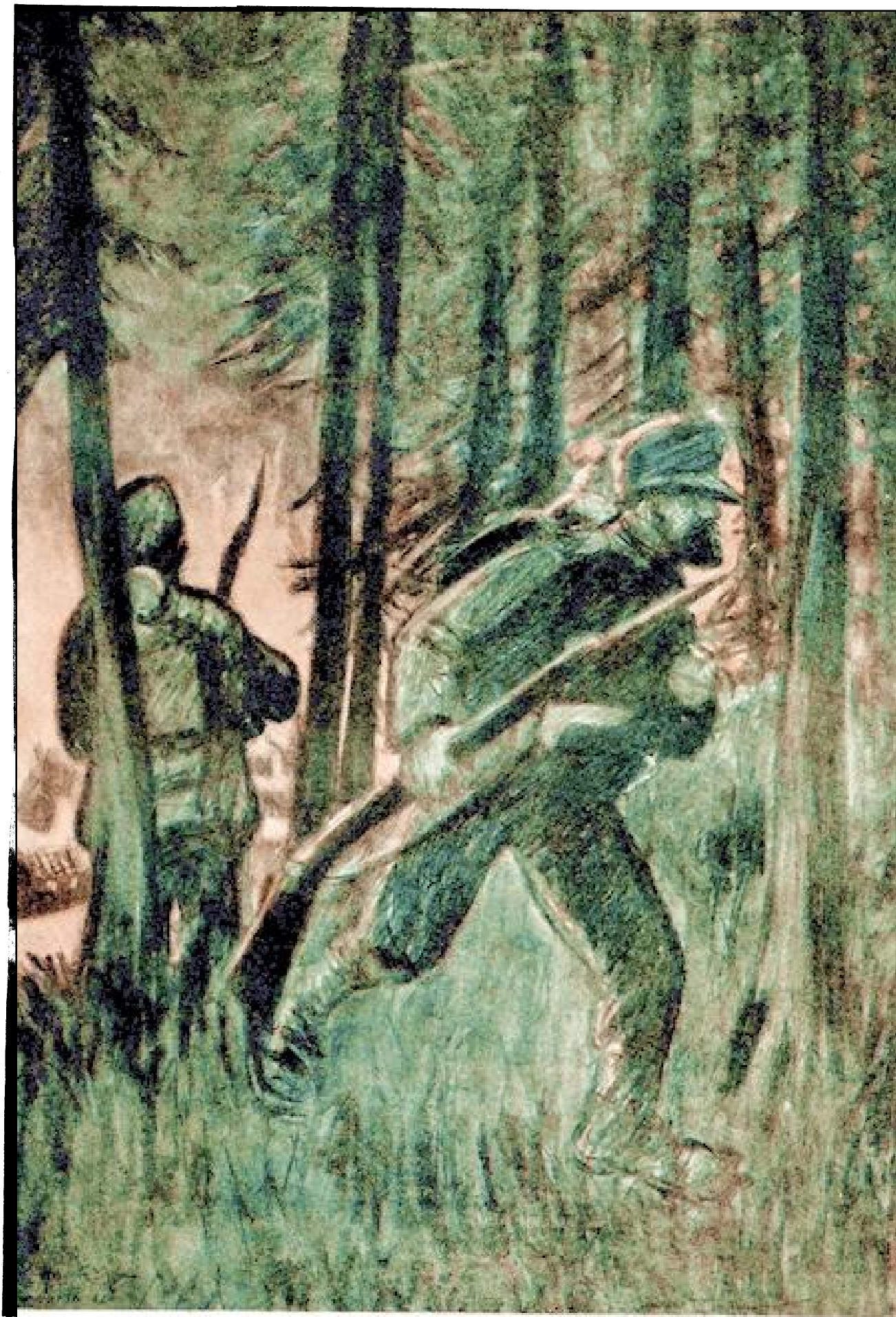
Osztrák-magyar gyalogság orosz repülőgépekre tüzel.

nyert kelet felé. A gráci hadtest már tizenöt kilométerre közelítette meg Lemberget. Jelentékeny sikereket ért el az Auffenberg által vezérelt negyedik hadsereg is a jobbszárnyon. De fizikai erőnket megörölte az oroszok óriási túlereje, a folyton érkező tartalékok kiapadhatatlan tömege. Az akkor még fennálló technikai fölénye mellett a terep alapos ismerete és a kémkedés által is támogatott orosz tüzérség tüzfőlénye is tarthatatlanná tette a helyzetet. Ezek a nehézségek már akkor jelentkeztek, amikor ezt a — második leMBERGI csata elnevezése alatt ismert — offenzívát megkezdjük. Az oroszokat ugyanis Dankl és Auffenberg északon kivívott sikerei annyira megriasztották, hogy főerejüket sietve a Visztula és a felső Bug közti területre vonták össze. Erre a hadműveletre az a téves nézet is indította az oroszokat, hogy a Lemberg feladásával Grodeken túl visszavonult osztrák-magyar csapatok Lublin s Dél-Lengyelország ellen irányuló nagy offenzívára készülnek. Az oroszok e mozdulatainak mindenesetre az volt a következménye, hogy az északi szakaszon operáló seregeink ellen is hatalmas túlerő vonult fel. Auffenbergnek az ismételt említett átkanyarodással kellett a leMBERGI hadsereggel való összeköttetését biztosítani. Csakhamar az Auffenberg-sereg hátát észak és északkelet felé fedező József Ferdinánd csoport arcvonalát és oldalát is olyan orosz túlerő fenyegette, hogy

164 József Ferdinánd kénytelen volt a Bug és

Hucva szögelléséből lépésről lépésre visszavonulva, az Auffenberg-sereg hátához közeledni.

Amikor a negyedik hadsereg (Auffenberg) befejezte az arcvonal délre fordítását, nem volt módjában teljes erővel támogatni a harmadik (Boroevics) hadsereget, mert északról és északkeletről olyan erővel támadták az oroszok a balszárnyát, hogy arcvonala keleti részét József Ferdinánd főherceg csoportjával csaknem félkörben kellett e támadások feltartóztatása céljából újra észak felé felkanyarodtatni. Annál veszélyesebbé vált a negyedik hadsereg helyzete, mert Dankl Lublin felé törekvő oszlopainak jobboldalát is óriási orosz túlerő fenyegette a *Vjeprz* és *Bug* közti területről, *Cholm* irányából. Erről az oldalról olyan hatalmas tömeg vonult fel Dankl serege ellen, hogy sem a *Voyrsch*-féle német landwehr-hadtest nyugatról, sem a közép-galiciai hadtest keletről Lublin felé irányuló átkaroló támadásának esetleges sikerét nem lehetett megvárni. Kétségtelen volt, hogy a hadállásokat lehetetlen addig tartani, míg ezek az erőcsoportok a Lublin körüli nagy orosz haderő helyzetét olyan mértékben nehezíthették volna meg, hogy Dankl Lublin elleni előnyomlását észszerű lett volna folytatni. Sőt a *Voyrsch*-hadtestet azonnal arra kellett igénybe venni, hogy az erősen veszélyeztetett jobbszárnyat erősítse, a *Por-patak* mellékén *Tarnavanál* elvonuló állást foglalva el. E hadállás mögé kellett a közép-galiciai és pozsonyi hadtestet vissza-

Janow égését jelenti egy utóörs.
1914 szeptember 11.

Honti Nándor eredeti rajza.

vonni. Amikor pedig az oroszok a balszárnyon a *Kummer*-csoportot viaszorították és a Tarnava-állást a mieink hősiesség ellenállása dacára benyomták, a Dankl-hadsereget előbb a *krasznik—frampoli* magaslatok vonaláig vonták vissza s csakhamar még közelebb kellett hozni a negyedik hadsereghez. Az általános helyzet ugyanis következőképp alakult:

A második (Böhm-Ermolli) és a harmadik (Boroevics) hadsereg nagy erővel lépte át a grodeki tavak vonalát és hatalmas lendülettel támadta meg a lembergi orosz arcvonalat. A harmadik hadtest a *Grodeka Gora* körüli erős orosz hadállásokat foglalta el, a tizennegyedik hadtest pedig a *vielkopoljei* magaslatokat. Bevettük *Janovot* és az oroszoknak minden ellen-támadását visszavertük. A támadás a következő napon is az egész arcvonalon tovább fejlődött s az oroszokat *Szcereknél* elfoglalt állásaikból is kiszorítottuk. De arcvonalunk északi szakaszán csakhamar érezhetővé vált, hogy az oroszok ott nyolc hadtestet és öt tartalék-hadtestet, vagyis az egész nyolcadik és harmadik hadsereget kíméletlenül küldték tűzbe, erős tüzérségük által sikeresen támogatva. Ezt az óriási erőt nem bírtuk el és az arcvonal északi szárnya visszagörbült. A centrumban és a déli szárnyon sikereket értünk ugyan el, de hadvezetőségünk mégis kénytelen volt megállapítani, hogy az északi szakaszon olyan aránytalan a küzdelem, hogy az adott viszonyok mellett a siker lehetősége ott ki van zárva. A Cholmtól a Vieprz és Hueva közt előnyomuló orosz haderő, mely gránátosokból, gárdából és kaukázusi csapatokból állt, egyre közelebb jutott

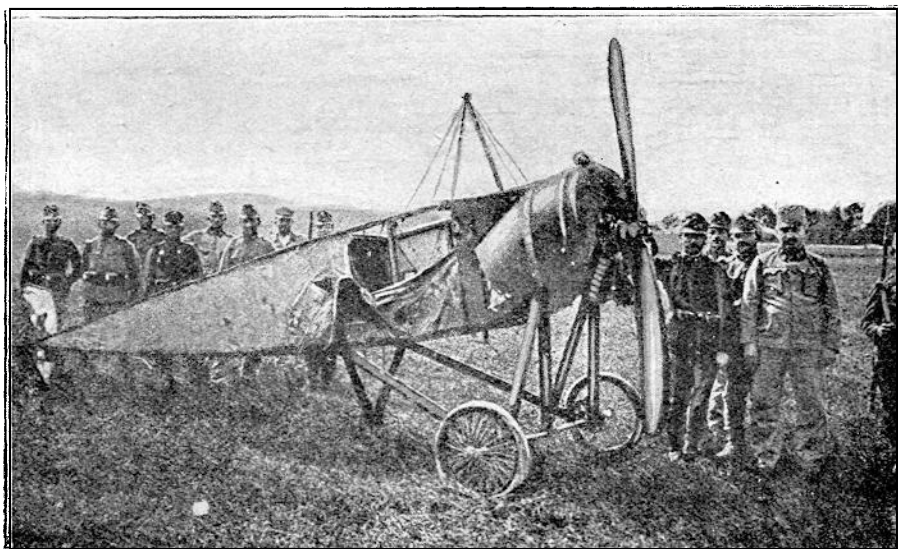
a Dankl és Auffenberg seregei közt fedetlenül hagyott részhez s ezzel mindkét hadsereg arcvonala hátában volt veszélyeztetve. Ez a fordulat Auffenberget már szeptember 10-én este arra kényszerítette, hogy a Ravaruskánál harcoló balszárny középső csoportjait visszavonja és ebből a seregrészből, valamint József Ferdinánd főherceg seregcsoportjából — mint fentebb már említettük — észak felé fordított arcvonalat alakítson. Így a negyedik hadsereg szeptember tizedikétől kezdve már nem segíthetett közvetlenül a harmadik hadseregnek, mert erejét az észak és északkelet felől előnyomuló ellenség kötötte le. A *Szcerek—Cieszanov* vonaláig visszavetett Auffenberg-sereg helyzete percről percre veszélyesebbé vált. Harcvonalunk balszárnya Dankl hősiesség magatartása dacára súlyosan veszélyeztetve volt. Szeptember 9-én ugyanis csodás bátorsággal vívott harc után az ötödik hadtest és a porosz landwehr-hadtest *Tarnovka* magaslatairól viaszorult és Dankl nem tehetett egyebet, mint hogy tizenhét nap óta megszakítás nélkül nehéz harcokban álló hős csapatait szintén visszavonta.

A hadvezetőség szeptember 11-én az összes hadseregrészeknek a San mögé való visszavonulását rendelte el; Lemberg sorsa ezzel egyelőre újra meg volt pecsételve.

Hadvezetőségünk összefoglaló jelentése a második visszavonulás okairól ezeket írja:

»Az eddigi küzdelem főcélja a legmesszebbmenő mértékben teljesült. Amit Oroszország az első felvonulás befejezése óta haderőben még közel hozhatott, magunkra vontuk.

Nemcsak keleten és északon állottak súlyosan küzdő csapataink jelentős túlerővel szemben, hanem a Dnyesztertől délre eső terepen is gyorsan növekvő mennyiségben gyülekeztek orosz erők, amelyek előcsapatai a Stryjen át már Drohobic felé kezdtek közeledni. Az orosz hadseregeket hirtelen előretöréseink felkavarták és súlyos veszteségeket okoztak nekik. Amint a következmények megmutatták, több hétre volt szükségük, hogy e harci napok bajait kipihenjék és csapataikat az újabb nagy vállalkozáshoz szükséges állapotba és csoportosításba hozzák.

A csapataink által zsákmányolt első orosz aeroplán, melynek pilótáit katonáink lelőtték.

Seebald C., Wien felvétele.

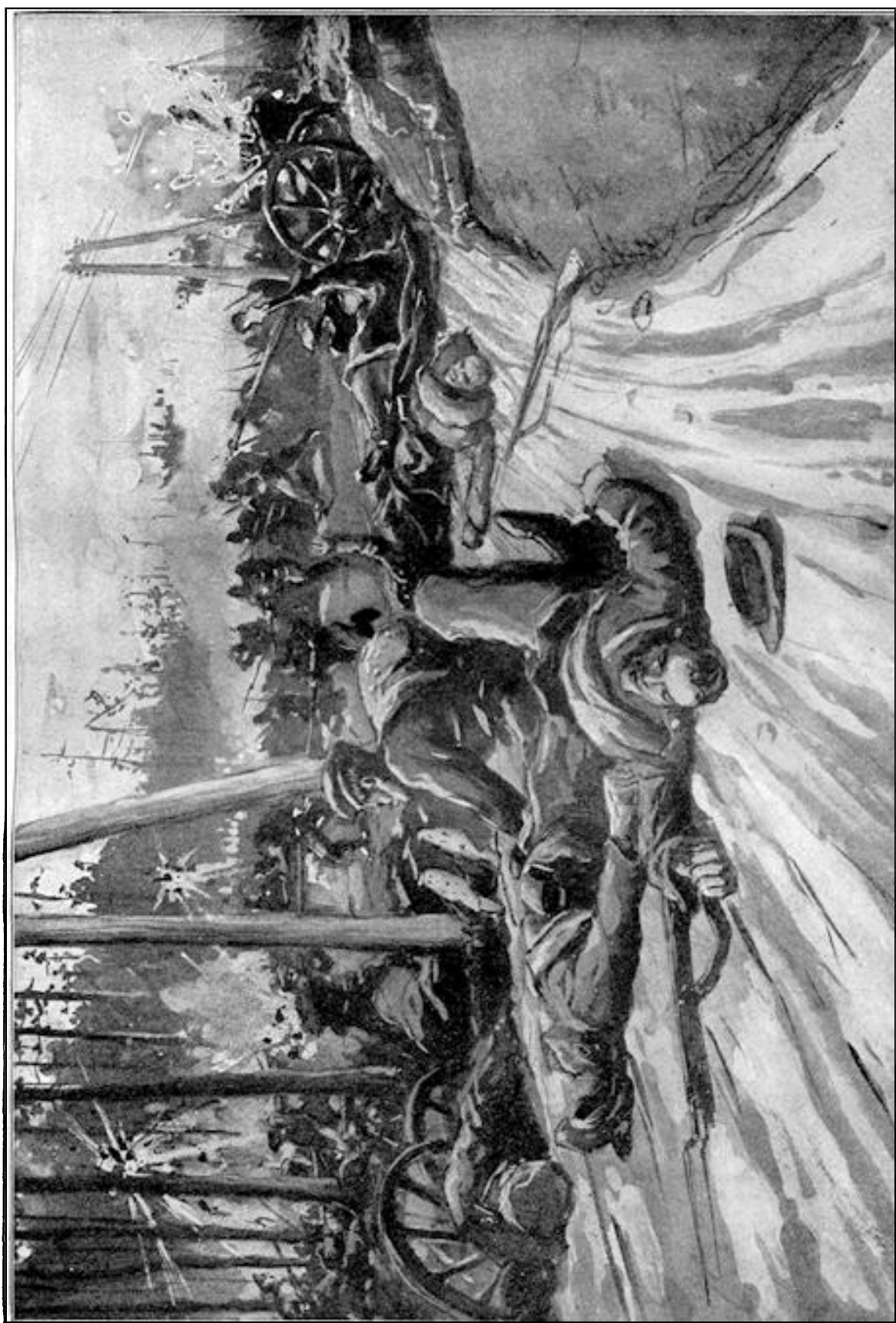

Tábori pósta (Bachorz, 1914 szept. 17.)

Honti Nándor eredeti rajza.

Súlyos dolog volt, az igaz, az a kényszerűség, hogy a Lemberg köré csoportosított oroszok teljes legyűrését az utolsó pillanatban, amikor pedig a sikerre már alapos kilátásunk volt, abbahagyjuk. A határidő, amelyen belül e célra törekedhettünk, letelt. Ha ezt a derekasan harcoló hadsereget nem akartuk aggasztó helyzetbe hozni és a jövőben való harci erejét fenn akartuk tartani, nem maradt más hátra, mint a visszavonulás, amit a hadsereg főparancsnok szeptember 11-ének déli órája körül határozott el. Megkezdtek csapataink a San mögé való visszavonulást. Még a legsúlyosabb helyzetben levő Auffenberg-hadsereg is, habár nem jelentékeny harcok és vonatveszteségek nélkül, képes volt az ellenségtől szétválni és azután zavartalanul átkelni a San-folyón. Ide már elérkezett akkor a Dankl-hadsereg, mely kitűnően megvalósította azt a szándékát, hogy vonatosztagainak a nehéz Tanev-régió bantérelőnyt szerezzenek. Így az északi hadsereg az orosz túlerő elől, amelyet szántsándékkal maga bírt kibontakozásra, a legutolsó pillanatban elvonult, hogy csaknem háromheti szüntelen harc után lélekezethez jusson és új erőt gyűjtsön.

Északi hadseregünk azt a feladatot, amelyet az általános hadihelyzet a bevezető hadjárat szempontjából rótt reá, egész terjedelmében megoldotta. A cselekvésnek itt nagy vonásokban vázolt menete alig sejteti a harcoknak, az önfeláldozás aktusának, az erőfeszítéseknek tömegjelenségeit. A nehéz mű nem sikerülhetett másként, mint jelentékeny veszteségek árán; sokan-sokan borították a véráztatta harcmezőt, de a haderő szerves összefüggésének kötelekeit a súlyos veszteség sem volt képes meglazítani. A háború minden elkerülhetetlen viszontagsága, a vitéz és jól felszerelt ellenség elnyomó túlerejének felismerése ellenére is, haderőnk legértékesebb tulajdonsága sértetlenül került ki a bevezető hadjárat kemény megpróbáltatásaiból: megtörtetlen maradt a merész támadó szellem. Alig térhettek az oroszok magukhoz, alig foghattak hozzá, hogy új, nagy hadjáratra készüljenek, amikor ismét új, hatalmas támadástól látták önmagukat veszélyeztetve. Amit talán olybá vettek, mint Ausztria-Magyarország ellenálló erejének legyűrését, az a valóságban csak bevezetése volt a mi haderőnk és a szövetséges haderő nagy cselekedetei hosszú sorának.»

Elkeseredett harcok a grodeki erdőben 1914 szeptember 25-én.

Tim O. rajza.

A második lemergi csatában tízezer oroszzt fogtunk el és 80 ágyút zsákmányoltunk csupán a grodeki arcvonalon. A győzelem a több mint 350.000 emberrel nagyobb orosz seregekkel szemben az akkor még fennálló orosz tüzérségi fölény mellett lehetetlen volt, de csapataink hősiessége a legnagyobb csodálatot érdemli. Sőt a lemergi csatákban talán kissé több is volt a rettenthetetlen bátorsággal végrehajtott roham, mint amennyi kissé óvatosabb hadviselés mellett megengedhető volna. Az akkor súlyos veszteségek árán szerzett tapasztalatokon okulva, a hadjárat további folyamán nagyobb súlyt helyeztünk arra, hogy ahol némileg fedetten lehet harcolni, ott ne áldozzunk fel csapatokat nyílt támadásokkal mindaddig, míg a rohamra az ellenséges arcvonal »meg nem érett«. Voltak ezredeink, melyek összes tisztjeiket elvesztet-

ték, mert a tisztek minden rohamnál elől haladtak. Azóta alaposabban készülnek a fedezékeink és fedettebbek a rohamaink.

Ha a két lemergi csatát tekintettel szerves kapcsolatukra mint egységes hadműveletet tekintjük, elmondhatjuk róla, hogy ez a csata eladdig úgy időtartama, mint a résztvevők nagy tömege szempontjából a világtörténelem legnagyobb csatája volt. A rossbachi csata két óra hosszat tartott, a liegnitzi három óra hosszat. Napoleon csatái közül leghosszabb időtartama volt a lipcsei és az asperni csatának, előbbi három napig, utóbbi 21 óra hosszat tartott. A harmadik plevnai csata hatszor huszonnégy óráig tartott. A mukdeni csata február 27-től március 13-ig 120 kilométer hosszúságú arcvonalon s a résztvevők száma 600.000 volt. Königgrätznél 480.000, Lipsénél 475.000 küzdő vett részt.

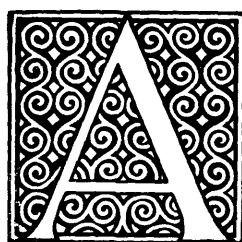

Ravaruska főtere.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

VISSZAVONULÁS A SAN MÖGÉ.

hadseregek útjából a visszavonulás elrendelésekor nagy gyorsasággal kellett az arcvonal háta mögött mindent, ami nem tartozik legszorosabb értelemben a küzdő hadsereghez, eltávolítani. A kórházakat kiürítettük, a betegeteket, sebesülteket — t. i. akik elbírták a szállítást — Ausztriában és Magyarországon a harc vonaltól távolabb eső kórházakba szállítottuk el, a hadsereg visszavonulása következtében védtelenül hagyott területről hátrább vittük a hatóságokat, közintézeteket. Csapataink akadálytalanul váltak el az ellenség arcvonalától s így a San mögötti csoportosítás teljes rendben mehetett végbe. A lemergi csaták úgy kimerítették az oroszokat, hogy egyelőre nem is gondolhattak arra, hogy csapataink nyomában tovább folytassák előnyomulásukat nyugat és délnyugat felé. Ha még egy hadtestünk állt volna rendelkezésre, hogy a negyedik és az első hadsereg közti rést a *Ravaruska és Jaroslau* közti irányban sikeresen elzárhattuk volna, ami az egész helyzetet lényegesen javította volna, a második lemergi csata győzelemmel végződött. Így is olyan nagy volt seregeink ellentálló ereje, hogy még a legerősebben szorongatott Auffenberg-hadsereg is sikerrel hajtotta végre a legnehezebb körülmények közt lebonyolított visszavonulást, bár természetesen nem volt elkerülhető, hogy súlyos veszteségek ne érjék, különösen az úttalan galíciai ingoványok közt fínnal átvergődő vonatsozlopait. Mire Auffenberg szeptember 13-án a harmadik hadsereghez csatlakozott, Dankl már végrehajtotta a mocsaras, erdős Tanev-régió át még nehezebb visszavonulását. Valósággal föllélekzett az egész közvélemény, amikor szeptember 14-ikén meg-

érkezett és közhírré lett a sajtóhadiszállás jelentése, mely szerint »Dankl és Auffenberg seregei egyesültek a főhadsereggel«. Az orosz roppant túlerő tudatában aggodalommal telt közhangulat még inkább bizakodóvá vált, mikor szeptember 18-án köztudomásra jutott Dankl tábornoknak hős katonáihoz intézett és szeptember 14-ikén kelt hadiparancsa, mely megállapította, hogy az első hadsereg az összes harcok folyamán veretlen maradt. A hadiparancs így szól:

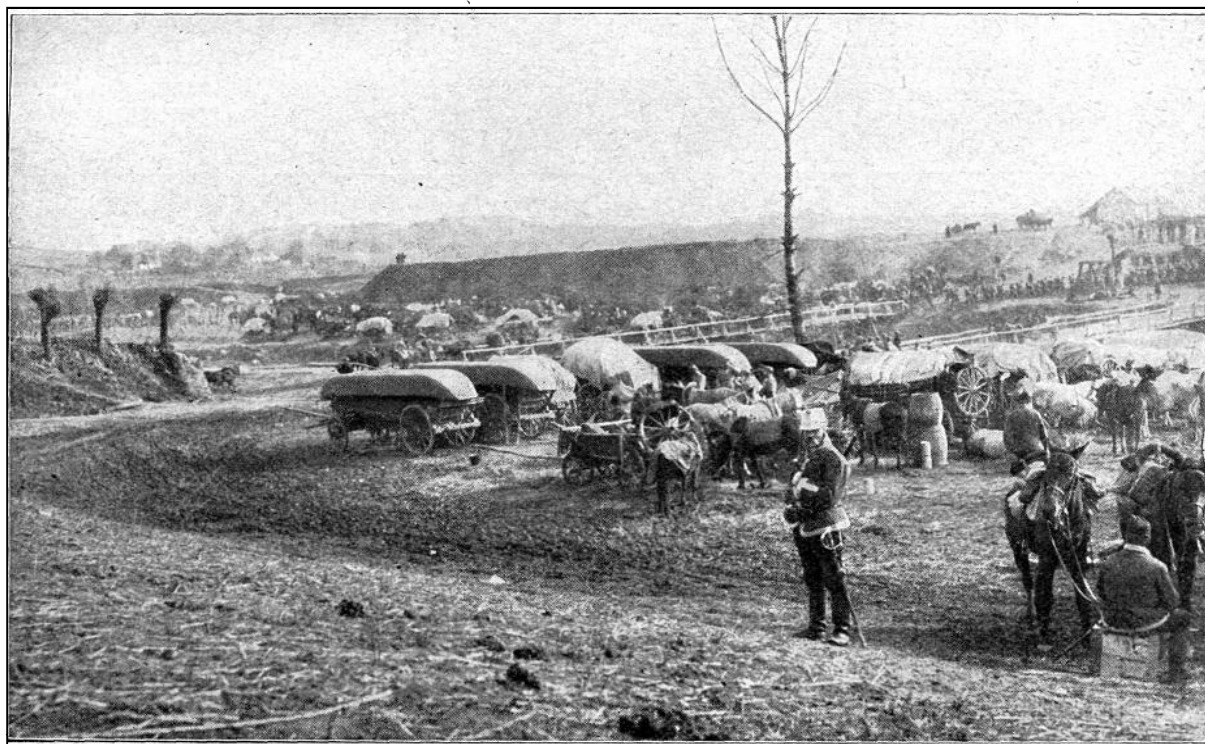
»A derék első hadsereg egy rendkívül nehéz hadműveletet fényesen oldott meg. Kraszniknál és Lublin előtt az oroszokat döntőleg megvertük. Azután az erődítményszerű állásban elhelyezkedett ellenséggel két héten át éjjel-nappal harcban voltatok és annak számtalan támadását mindannyiszor eredménnyel visszavertétek. Miután az oroszok naponta újabb erősítéseket kaptak és végül legalább kétszer oly erősekké lettek, mint mi, támadásainkat önként beszüntettük, hogy a hozzánk csatlakozott többi hadseregünkkel vállvetve továbbküzdjünk. A Tanev-régió mocsarain és erdein át való menetelés szintén óriási követelményeket támasztott veletek szemben. Hála kitartásunknak és szívósságunknak, ennek a feladatnak megoldása is sikerült és az oroszok alig merészelték a ti meneteiteket megzavarni. A veretlen első hadsereg ma a számára kijelölt helyen áll. Köszönetet mondok hőslélekű első hadseregem valamennyi tagjának mindazért a kiváló cselekedetért, amit eddig minden irányban teljesített. A háború eddig velünk szemben nagy követelményeket támasztott. Ezek a követelmények a jövőben sem lesznek kisebbek. De ti, az első hadsereg katonái, állhatatosan és eredményesen meg fogtok azoknak felelni hazánk üdvére, Ő Felségének, fennkölt császárunknak és királyunknak dicsőségére.«

Dankl seregének visszavonulásáról egy szemtanu ezeket írja: Aki valaha járt Orosz-Lengyelországban három napi esőzés után az országúton, tisztában lehet azokkal a végtelen nehézségekkel, amelyekkel ezen a területen egy visszavonuló hadseregnek megküzdenie kell. Itt-ott akad egy szétlőtt, vagy félig felégetett falu, ahol még az a néhány otthonmaradt paraszt is félig holt az éhségtől, mert a már korábban ott járt csapatok mindent megettek. Ha a trén a csapatoktól elmarad, ami nehéz harcok közt végzett visszavonulás idején igen könnyen megesik, a csapatok éhezni kénytelenek. S ilyen súlyos viszonyok közt katonáink a jó humorukat se veszítették el. Magyar honvédek a lövőárokban a tűzvonalban kis tüzeket raktak és krumplit sütöttek, nem törődve a zuhogó golyózáporral, és a tisztjeik minden alkalommal csak a legnagyobb szigorral tudták visszatartani, hogy ne menjenek neki szuronyrohammal a közelben felbukkanó ellenségnek. Dankl óriási bravúrral fedezte a trének, a sebesültszállító és a lövészeres oszlopok visszaszállítását s ahol a vonatoszlopok nem voltak éppen az orosz tüzérség tüzének kitéve, olyan rendben vonultak el, hogy a szemlélő nem sejlhette volna, hogy egy nagy gyorsasággal visszavonuló hadsereg trénjét látja maga előtt.

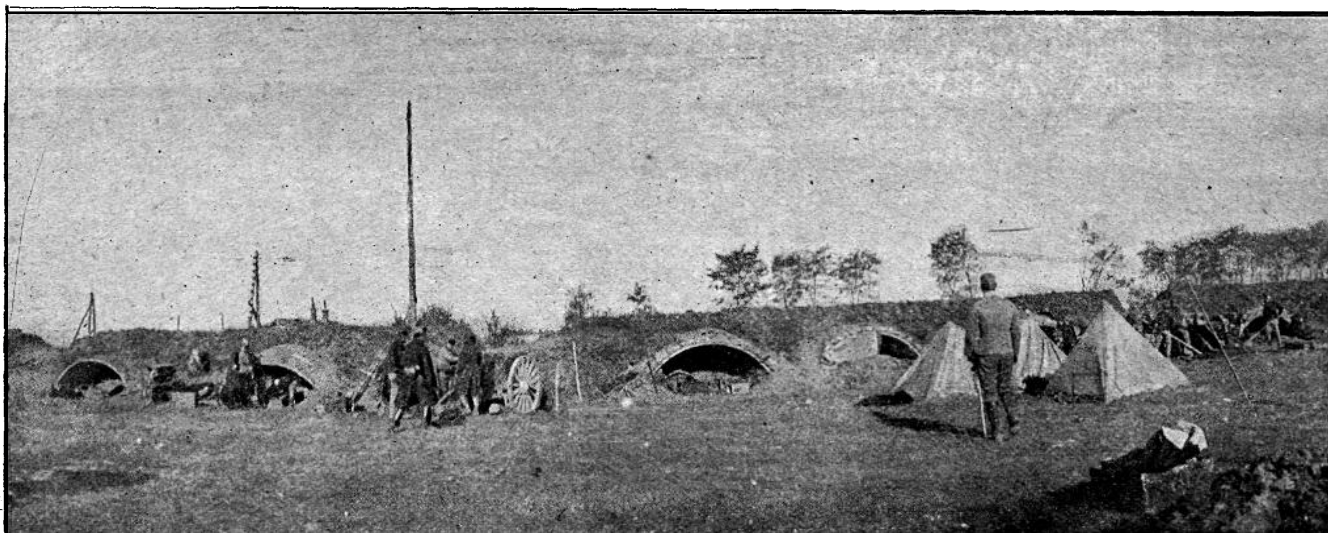
Aufferberg serege kezdetben nem értette hogy a győztes sereg miért vonul vissza. Több csapattestnél kétszer is meg kellett ismételni a visszavonulási parancsot. A csapatok attól a tudattól voltak eltelve, hogy az oroszokat heteken át — bár súlyos veszteségeket szenvedve — de állandóan verték, egy csomó foglyot gyűjtöttek össze, ágyúkat, gépfegyvereket zsákmányoltak, diadalmasan nyomultak elő s így nem tudták megérteni, hogy miért kell visszavonulni. Nagy bajjal értették meg velük, hogy az általános helyzet tesz új csoportosítást szükségessé.

A SAN HIDFŐINEK VÉDELME. A SIENIAVAI CSATA.

Míg Dankl serege be nem fejezte a visszavonulást, Przemysl mint támpont körül kifejtett heves ellenállással kellett a Sanon való átkelés biztosítása érdekében az oroszokat fel-tartóztatni. A Zlocovnál, Przemyslanyl és Lembergrél vívott véres csatákban az oroszok annyira kimerültek és olyan súlyos veszteségeket szenvedtek, hogy eszükbe se jutott seregcink visszavonulását úgy értelmezni, mintha ők — az oroszok — győztek volna. Kezdetben csak azzal foglalkoztak, hogy a szétzavart csapatfőtelékeket rendezték, készleteiket ki-

Az osztrák-magyar 11. hadtest átkelése a Wiar-folyón Hermanovicénél, Przemysltől délkeletre.

Kitűnően földött osztrák-magyar tüzérségi állások. Legénység és muníció teljes biztonságban van a srápneltűz ellen.

egésztették és Przemysl körülzárására és ostromára készültek. Azután lassan nyomultak elő s míg az északi szakaszon a San hídfőinek birtokába igyekeztek jutni, főerejükkel lassan haladtak széles fronton nyugat felé Sanokon és a szomszédos terepszakaszokon át. Erősebb harcokra csak a San körül került a sor. Itt csapataink Przemyslnél, Jaroslaunál, Sieniavánál az erős hídfőket keményen védték mindaddig, amíg összes csapataink e hídfők fedezete alatt át nem jutottak a Sanon.

Élénk harcok folytak le a visszavonulás fedezése érdekében különösen a *Sieniava* melletti hídfőnél. Itt csapataink szeptember 17-én egy orosz gyaloghadosztályt vertek vissza.

Ezzel a visszavert támadással egyidejűleg erős orosz csapatok támadták meg a Jaroslautól északra tizennyolc kilométerre előretolt földsáncainkat, melyeket egy kis csapat hősiessen védett és arra kényszerítette az oroszokat, hogy a földsáncok maroknyi védőserege ellen két hadtestet és nehéz tüzérséget vonultassanak fel.

A hevenyészve megerősített állásnak a háború kezdetén az volt a rendeltetése, hogy hadseregünk egy részének nyugodt gyülekezését biztosítsa az orosz lovasság betörései ellen. A hevenyészett sáncépítés teljesen megfelelt a céljának, mert hiszen a lovasság nem küzdhet nehéz lövegekkel, miután ez igen akadá-

Egy nehéz osztrák-magyar tábori ágyú szállítása.

lyozná a gyorsaságában és mozgékonyságában. Az ilyen sáncok alkotórészei: lövészárkok, sáncok és ágyúfedezékek. Javarészt a helyszínen kiasott földből készülnek. Ezek persze távolról sem olyan erődítmények, minők a francia határokon vannak, nincs bennök páncél, vasbeton, kőfal; csupán legyömösölt földhányások, melyek azonban arra mégis elegendők, hogy fedezetük alatt a védők visszaverhessék a gyöngébb ellenséges csapatokat és a lovasságot. Ezek a hevenyészett sáncok a San-vonalon fekszenek. Ezt igen sok országút töri keresztül, mely mind a Visztula és a San szögébe vezet. Erős várak építése itt tehát nem volt célszerű. Az ilyen erős várak, melyek vasbetonból és páncélból készülnek, igen nagy befektetéseket igényelnek, amelyek a mai háborúban egyéb fontosabb célokra inkább voltak szükségesek.

Asieniavai bátor csapat igen kis számú volt, mindössze egy előretolt előőrs és ez a kis sereg — csupán a hevenyészett sáncok védelme alatt — makacs ellenállásával tekintélyes erők harcbaállítására kényszerítette az ellenséget. E védőcsapat magatartása megérdemli a legnagyobb elismerést. Mint említettük, az oroszok kénytelenek voltak két hadtestet és nehéz tüzérséget indítani ellenük. A több napi ellenállás lehetővé tette, hogy a fejlődésben levő főerők befejezzék a készülődéseit. A sieniavai ellenállás nagy időnyereséget is jelentett reánk. Miután a sieniavai csapat a rábízott feladatnak eleget tett, a hadtestéhez csatlakozott. A sieniavai összecsapás némi izelítőt adott az orosz csapatoknak azokról a nehézségekről, mik az újra meginduló harcokban rájuk várahoztak. Taktikai és morális szempontból vereségüket jelentette, hogy a hevenyészett földsáncokkal megerősített hídfőt se tudták bevenni, még megerősített csapatokkal sem.

A DUNAJEC-VONAL JELENTŐSÉGE.

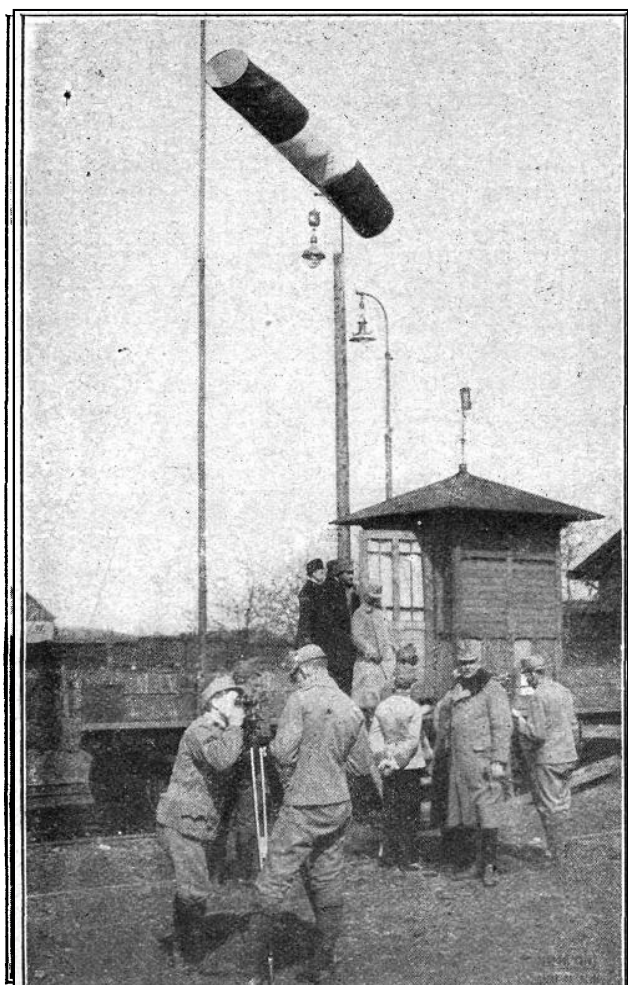
Mialatt a San-vonal ilyen erős védelme alatt összes seregeink elérték a Visztula—San-szöglet védett menedékét, azok a seregrészek, amelyek már előbb odaértek volt, folytatták a visszahúzódot a Sannál jóval hátrább eső terepszakaszra. A hadvezetőség már a visszavonulás elrendelésekor tisztában volt azzal,

hogy az óriási túlerő ellen heteken át vívott harcokban kimerült, megfogyott és a készletek alapos kiegészítésére szoruló seregeink a San nyugati partján a nagy túlerővel nyugat felé hőmpölygő orosz tenger áradatának aligha állhatnak hosszú ideig ellen. Mivel az oroszok a Visztula mellékén is erős állásokban voltak, a San nyugati partját védelmező seregeinket még a Visztula felől is oldaltámadás veszélyeztethette. Éppen ezért előrelátható volt, hogy a San mentén előkészített hadállások csak arra szolgálhatnak, hogy az oroszok ott addig legyenek feltartóztathatók, amíg az egész hadsereg teljes rendben a Dunajec- és Biala-folyók

Megfigyelőállomás a Dunajec mellett.

közi területen helyezkedhetik el erősen védhető állásokban. Ha a német hadsereg a Visztula nyugati partvidékén lett volna, a San nyugati partja seregeinknek az előbb említett szempontok ellenére is inkább kínálkozott volna védelmi vonalul. De a helyzet ellenkezőleg az volt, hogy a San mellékén elhelyezkedő harcvonalkunk északról teljesen fedetlen maradt volna, mert Hindenburg Tannenbergnél éppen abban az időben győzedelmeskedő hadseregei — melyek feladata most az volt, hogy a mi hadseregünkkel egységes akcióra keressenek stratégiai kapcsolatot — jóval messzebb nyugatra álltak az oroszok elleni újabb offenzívára készen. Így tehát Hindenburg német csapataival csak úgy találhatták meg seregeink a közvetlen stratégiai kapcsolatot; ha a Santól távolabb nyugatra fekvő terepszakaszra vonulnak vissza, ahol a harcvonalkunk összeköttetésben lehet a német fronttal. Ez a vé-

Kilophot Wien felvétele.

Apróbb léggömbök föleresztésével megfigyelik a szél erejét és irányát, amit azután közölnek a léghajósosztag tisztjeivel.

delmi vonal a Dunajec- és a Biala-folyók közti dombok által kedvezően tagolt terepszakasz volt. A harcvonálnak északon a Tarnov körüli erős hadállásokkal megerősített dombor volt a támpontja, délkelet felé pedig a duklai út mentén húzódtak el a szélső hadállások. A harcvonaltól északi szárnyát Dankl Lublin alól visszavont első hadserege alkotta, ehhez csatlakozott a Dunajec és Biala közti szakaszon az Auffenberg által vezényelt negyedik hadsereg, majd a Boroevics által vezényelt harmadik hadsereg s végül a délkeleti szárnyon a Kárpátok felé a Böhm-Ermolli által vezényelt második hadsereg.

Ez a felállás felelt meg a lembergi csata után kifejlődött új hadi helyzetben azoknak a politikai és stratégiai céloknak, amelyeket hadvezetésünknek szem előtt kellett tartania s amelyek legfontosabbika az volt, hogy ha kell politikai területhatárok feláldozása árán is min-

den erővel a Németország felé vezető utat kell megvédeni az orosz gőzhenger ellenében. Ez az út pedig Nyugat-Galicia és vele határos két Szilézia területén halad át. Mivel pedig ugyanezen a területen keresztül visz a legrövidebb út Bécs és Budapest felé is, hadseregünknek fent vázolt felállása egyszerre fedezte az oroszok előnyomulásának mind a három főirányát.

Az egész visszavonulást az jellemzi, hogy nem vert seregek menekülése volt, hanem céltudatos visszavonulás a további hadműveletek biztosítására. Hadvezetésünk a szeptember közepéig vívott harcokban elérte azt a célt, amelyre törekedett: az oroszokat kényszerítette, hogy ellenünk vonultassák fel rendelkezésre álló hadseregük zömét. Ez lehetővé tette a németeknek, hogy a háború két első hónapjában teljes erejükkel a francia front ellen vonuljanak fel és a keleti harctéren egyelőre csak annyi csapatot állítsanak a harcba, amennyi a Poroszország felé kisebb erővel irányított orosz támadások feltartóztatására elkerülhetetlenül szükséges volt. De most, szeptember második felében, már a németek is nagyobb erővel fordulhattak az oroszok ellen. Az itt jellemzett nehéz feladatot seregeink olyan erő kifejtéssel oldották meg, hogy az orosz hadsereg óriási túlereje dacára teljesen szétmállott és csak hetek elmúltával tudta a veszteségeit új csoportosítással s a készletek kiegészítésével helyrehozni.

Az osztrák-magyar hadsereg a három héten át tartó két lembergi csatával teljesen magára vonta és a San mögé történt visszavonulással négyötödrésében továbbra is lekötötte az óriási orosz hadsereget és ezzel időt adott német szövetségeseinknek arra, hogy teljes gondjukat a Franciaország elleni offenzíva bevezetésére fordíthatták. Ezt a nehéz küzdelmet csapataink olyan bravurral vívták, hogy szeptember közepéig 41.000 orosz foglyot és 300 zsákmányolt ágyút szállítottak el a harcvonaltól az ország belsejébe. Hiába igyekeztek az oroszok döntő csapást mérni reánk azzal, hogy magának az orosz hivatalos ügynökségnek jelentése szerint minden erejüket ellenünk vetették, hiába intéztek messze délen, a szerbek útján váratlan betöréseket Szlavónia, Bosznia és Hercegovina területére, hogy esetleg északra vihető csapatainknak a déli hadiszíntéren való meghagyására kényszerítsék hadvezetésünket: a szerb betörő hadosztályokat megsemmisítettük, az oroszok sokszoros túlerejének rohamát pedig megállítottuk s majdnem két hónappal megkésleltettük. Ennek a nagyszerű

offenzív ellentállásnak volt köszönhető, hogy míg a németek szeptember első harmadában alig hatvan kilométernyire állottak Páristól, s még visszavonulásuk után is helyenként csak másfélszáz kilométer választotta el őket a francia fővárostól, addig az orosz haderő az első háromhetes óriás csata után is ezer s annál is több kilométernyi távolságban állott a középeurópai szövetség fővárosaitól.

AZ OROSZOK KÖZÉPGALICIÁBAN.

Amint a visszavonulás be volt fejezve s csapataink elhagyták a San-vonalat, az oroszok körülzárták Przemyslt és előzönlítették Középgaliciát. Mintegy hatvan gyaloghadosztály állt a mi haderőnkkel szemben s a másfél milliót túlhaladó emberáradatot Przemysl megakasztotta útjában. A megelőző nagy csatákban szenvedett veszteségek hatását is több hétig sínylette meg az orosz hadsereg s így a nyugat felé törekvő áradat a Sannál és lejjebb a Vislokánál megállapodott.

Az oroszok, ahol rendes csapatok és magasabb parancsnokok voltak jelen, aránylag mérsékelten viselkedtek, de kisebb községekben s különösen ahol kozákok garázdálkodtak, a lakosság — különösen a zsidók — sokat szenvedett.

Rzezovban — például — szeptember 23-án jelentek meg az első kozák járőrök, s a nyomukban csakhamar egyéb csapatok is. A Rzezovba bevonult orosz csapatok parancsnoka Markow kozákezredes volt. A kozákok kezdetben aránylag tisztességesen viselkedtek s csakhamar elhagyták a várost. Azután más csapatok is vonultak át a városon s végül egy cserkesz ezredes lett a város parancsnoka. Ettől a perctől kezdve Rzezov el volt zárva a világtól, ami mindenekelőtt rémítő drágaságot okozott. A rubel kényszerárfolyama 10 korona volt. Sok lakást és irodát raboltak ki. Naponta fosztogattak s egy szép napon — október 7-én — a parancsnok kijelentette, hogy ha a város nem fizet egy fél millió hadisarcot, bombáztatni fogja. De még aznap menekülniök kellett. Érdekes, hogy az oroszok Rzezovban, mint más városokban is szokták, naponta hazug győzelmi híreket ragasztattak ki a falakra. A vásárlásnak egy különös nemét is gyakorolták. A tulajdonostól »megvették« az illető tárgyat, pár kopekát fizettek érte, de a tulajdonossal a tárgy teljes értékéről szóló nyugtát állítottak ki. De jó sok értékes holmit vittek el úgy, hogy még ezt a formáságot is

mellőzték. Sok helyen elraboltak valamit, például egy tehenet, disznót s egy parasztnak potom áron eladták. S amikor azután »a vevő« a kozáknak a kért vételárat lefizette, a kozák azt mondta, hogy »meggondolta a dolgot«, mégsem adja el a tehenet s a pénzt is, az árút is megtartva, odábbállt és mással megismételte az üzletet. Aki tiltakozott, ráadásul még pár nagajkaütést is kapott, sőt sokan az életükkel lakoltak, ha tiltakozni merészeltek.

Más kisebb és nagyobb városokban is garázdálkodtak a kozákok és a kisebb falvakat, ahol nem rutének laktak, felperzselték.

Hogy olyan kastélyokban, ahol kozákok fordultak meg, milyen állapotban maradt vissza minden, azt egy haditudósító következő élményei jellemzik :

»Megindultunk Nestrzez községbe, ahol a Generalkarte egy kastélyt jelzett. Másfél órai gyaloglás után el is értük. Hatalmas várkastély, beláthatatlan parkkal, melyet most pihenő trének tartanak megszállva. Az ablakokon át halvány világosság szűrődik, mögöttük tiszteket látunk.

A parancsnok megy elől, szállást kér éjjelre.

— Istené a szállás — felelik a tisztek — csak tessék beljebb kerülni, mi is úgy jutottunk

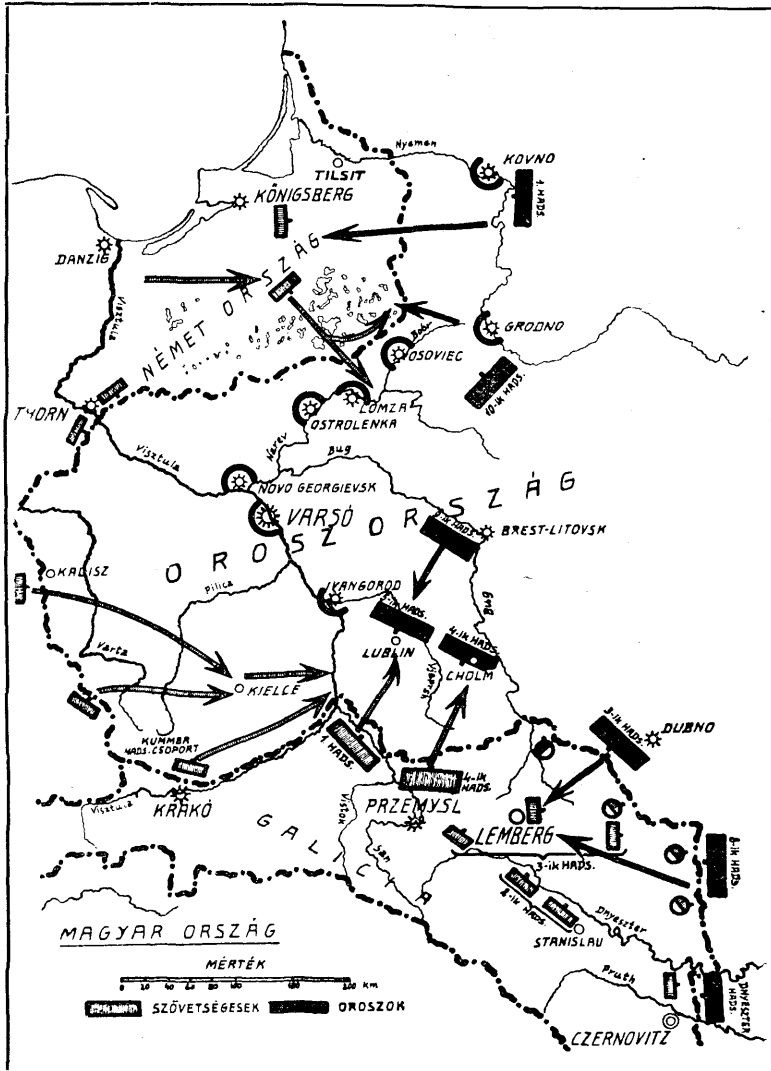
Az oroszok által elpusztított Zawada-kastély Galiciában.

Kilophot., Wien felvétele.

ide. A kastélynak vagy negyven szobája a rombolás lesújtó képét mutatja. A finom Louis XV. és XVI. bútorok egymásra borítva darabokban fekszenek, a könyvtár feldúlva, az olajfestmények kiemelve a drága keretekből, elmetszve, a vázák, gobelinek bemocskolva, a

és a Franz Karl-dragonosoknál szolgál, annál az ezrednél, amelynek valaha Terstyánszky generális volt a parancsnoka. A mozgósítás első napján vonult be és azóta ismételtén kitüntette magát a csatatéren. Egészen fiatal ember, tartalékos tiszt, a legelőkelőbb lengyel család, a vagyona fel sem becsülhető. Ebben a kastélyában kozákpattouille töltött egy éjszakát és hogy ne unatkozzanak, meghívták a község russzofil parasztjait és velük együttesen követték el a rombolást. A kozákok megtanították őket löni, céltáblául a leghíresebb mesterek festményei, tükrök, vázák szolgáltak. Undorító. És abbéli bosszúságukban, hogy állandó tartózkodásra itt még sem rendezkedhettek be, távozásban összetörték, összezúztak mindent, amit csak lehetett és megvetésük jeléül úgy bemocskoltak mindent, hogy némely teremből pestises bűz terjedt felénk.

Denbica egy részét is felgyújtották az oroszok. A szép Zavadakastélyt kirabolták, petrolummal öntötték le és felgyújtották. Az összes úrilakokat kifosztották, az elszállítható holmit elvitték, a bútorokat szét-törték, tükröket, képeket, ablakokat szétvagdaltak, szőnyeget, pamlagokat szétvagdaltak, mindent vad pusztító dühvel téptek, törtek, zúzták szét. Az utcán megállították az embereket s megvizsgálták zsebeiket, ruhájukat. Pénzt, órát elszedtek, a gyűrűket az emberek ujjáról lehúzták s csizmájukba sülyesztették a kozákok. Az órabablásban a kozáktisztek is résztvettek. A kozákok rendszeren nagyobb csoportokban hatoltak be a lakásokba, üzletkebe, mindent, amire a foguk fájt, ruhát, bundákat, érték-tárgyakat, ételneműeket stb. magukkal hozott zsákokba raktak s elvitték

A haderők állása az északi harctéren, 1914 aug. 15-én, az első összecsapás előtt. A térkép szemléltetve mutatja meg, hogy az oroszok haderejük túlnyomó részét ellenünk küldték.

földtől a mennyezetig érő tükrök keresztüllöve, a csillárok a szobák sarkában, a szőnyegekkiégetve, a fotelek, garnitúrák W. C.-nak használva.

Megdöbbenve nézzük a fájdalmas pusztulást. Milliók és milliók, soha nem pótolható műkincsek prédául odadobva a vad indulatnak.

— Hát mi történt itt? Ki volt az ilyesmizhez elég aljas és becestelen? Kié a kastély?

És szép sorjában kapjuk meg a felvilágosítást. A kastély ura Szkrzynski Szeverin lovag

A rabolt holmit a tisztjeikkel megosztották. Sokszor figyelték meg a lakosok, hogy ha azután a rabló kozákhordák után rendes katonaság érkezett, a tiszték a kozáktisztekkel szóba se álltak. De azért igen sok esetben a rendes katonaság érkezése se vetett véget a rablásnak.

És mégis átlag kevesebb pusztítást vittek véghez az oroszok Galiciában, mint Keletporoszországban, mert előbbi helyen végleges foglalásra számítottak s így legalább a ruténe-

Osztrák-magyar páncélosvonal Galiciában harcban a kozákokkal.

Matejko T. rajza.

ket és egyes vidékeken a lengyeleket is meg akarták nyerni.

Lembergben az oroszok Schmetjew grófot nevezték ki kormányzónak s kezdetben nagy nyugalom uralkodott. A lakosságtól az összes fegyvereket elszedték és tizenhat előkelő polgárt mint tuszt a Hotel Georgeban szállásoltak el, megtiltva nekik, hogy a várost, melyben egyébként szabadon mozoghattak, elhagyják. Elrendelték, hogy az utcán csak oroszul és lengyelül szabad beszélni. Minden egyesületet és gyűlést betiltottak, az iskolákat bezárták. A rubel kényszerárfolyamát 3 korona 30 fillérben állapították meg.

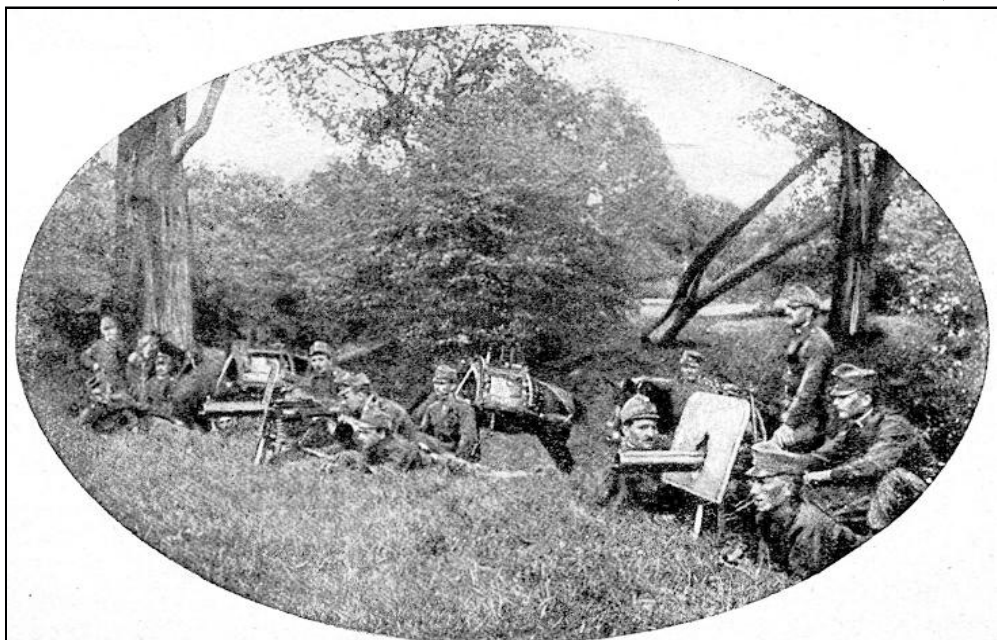
Szeptember 23-án már a kereskedők újra megnyitották üzleteiket, a kávéházak addig is nyitva voltak, több lengyel újság teljesen megjelent, óvatosan kerülve az állásfoglalást,

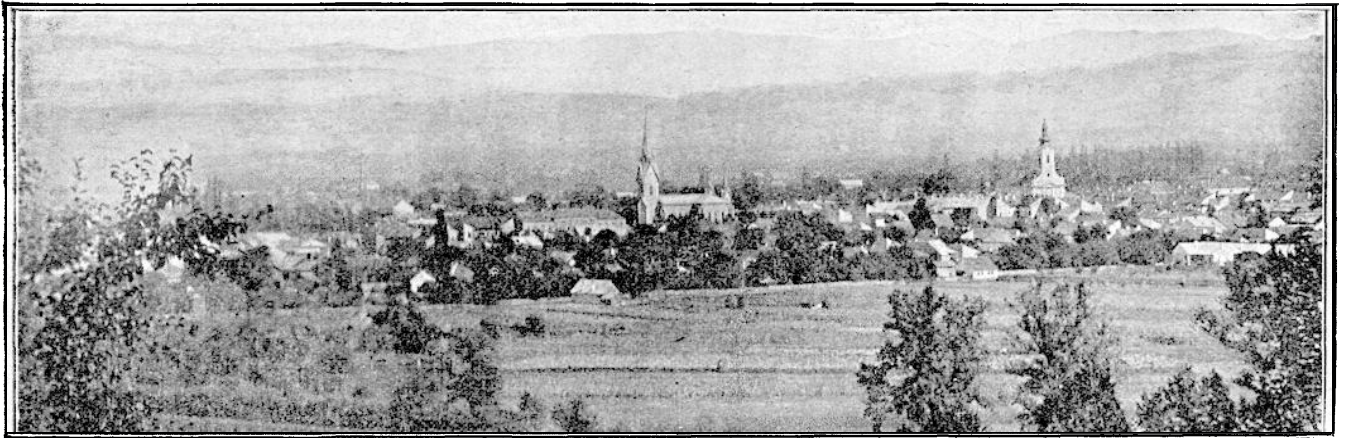
Gr. Bobrinszky, a megszállott Galicia orosz kormányzója.

de az egyik lengyel újság teljesen oroszbarát szellemben írt. Szeptember 27-én kozákok a zsidó városrészben több polgárt lelőttek s a házak ablakaiba belövöldöztek, azt állítva, hogy »a zsidók megöltek egy orosz katonát«. A tisztek és tisztviselők elhagyott lakásait árulók vezetése mellett sorra keresték fel kozákcsoportok és mindent elraboltak, vagy megsemmisítettek. Az *Ossolinski-múzeumból* a legértékesebb műtörténelmi kincseket és könyveket Petrogradra szállították el. Óriási értékű festményeket raboltak így el. Szeptember 27-én *Eulogius* orosz metropolita a görög katolikus templomban orosz istentiszteletet tartott és ki-

hirdette, hogy az orosz az uralkodó vallás. *Szepticki* érseket Oroszország belsejébe szállították el.

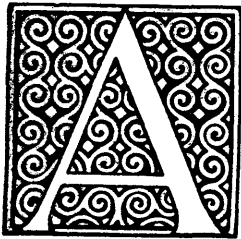

Gépfegyverosztagunk lesben.

Máramarossziget.

AZ ELSŐ KÁRPÁTI BETÖRÉS.

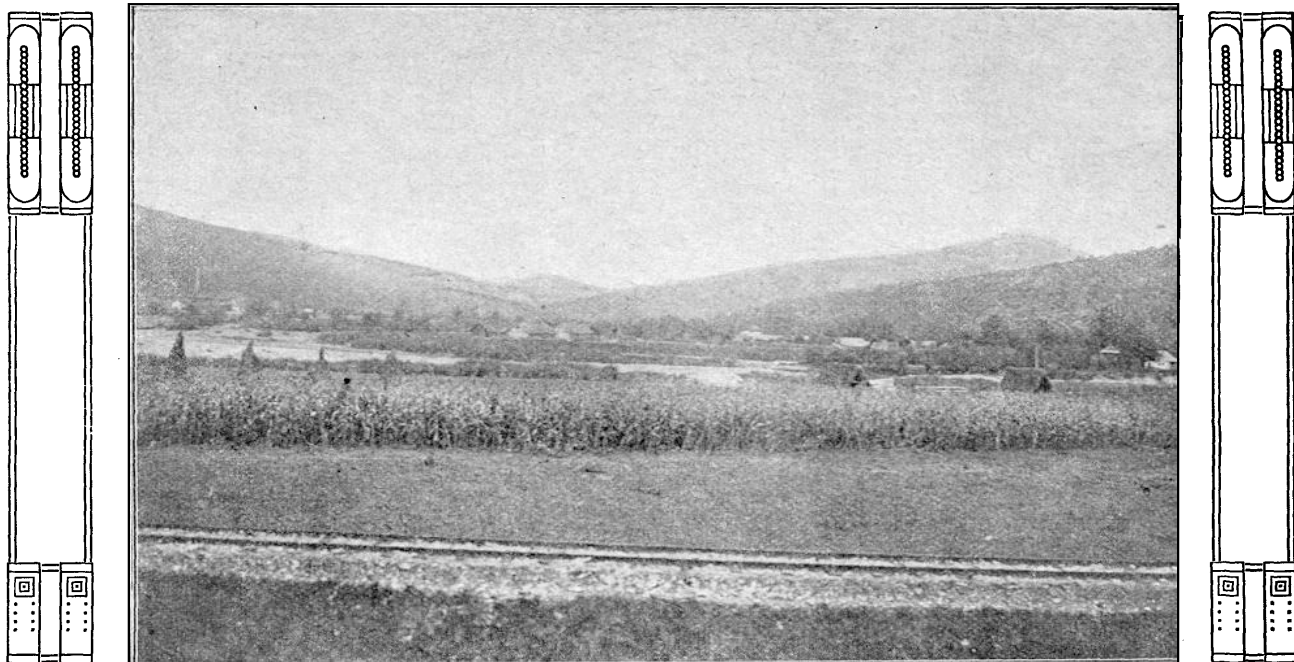
Kárpátokat babonás hittel vesszük körül. A nagy háború kitörésekor is úgy bíztunk a Kárpátok varázslatos erejében, mint az angol a két tenger közt őrt álló gibraltári sziklafészek bevehetetlen ütegeiben és mint a török a Dardanellákban. S amíg ebben a hitünkben 1914 őszén nyugodtan hajtottuk a fejünket pihenőre, fenn a Kárpátok szorosaiiban szakállas népfölkelők várták hevenyészett lövészárkokban, kezükben a régi jó egylövetű Werndl-puskával a Galicia felől netalán beözönlő kozákhadakat. S amikor alig kétheti kalandozás után az utolsó oroszot is kiverték a népfölkelők magyar földről, az otthonlevők büszkén mondták: ugyan ki vette komolyan az orosz betörést, tudtuk, hogy a Kárpátokban majd elbánnak velük.

Az itt említett első kisebbszerű betöréseket később nagy ellenséges erők rendszeres offenzívái követték, s a Werndl-puskás népfölkelőt az őrhelyen modern fegyverzettel, gépfegyverrel, ágyúval felszerelt egész hadseregek váltották fel.

És mindazok a tanulságok, melyeket az ottani harcok részleteiből levontunk, azoknak adnak igazat, kik hitték a Kárpátokban, mert kitünt, hogy nagy hadseregek visszaverésére is alig lehet a védekező fél szempontjából kedvezőbb viszonyokat elképzelni, mint amilyenek a Kárpátokban varázsolják tömegsírokká az ország belseje felé törekvő ellenség számára kínáló hegyutakat és völgyeket. Bebizonyo-

sodott, hogy inváziós sereggel szemben aránytalanul nagyobb mértékben érvényesülnek a terepviszonyokból eredő nehézségek, mint a védővel szemben. Mindenekelőtt az a körülmény teszi a támadó félre nézve a Kárpátokban folytatott harcokat sokszorosan véresebbé, hogy azok az útvonalak, melyeken át nagyobb számú gyalogság és esetleg tüzérség nyomulhat előre, több ponton olyan terepet szelnek át, amelyen rendkívül kedvező, nagy tülerő ellen előnyösen védhető hadállások kínálkoznak a védősereg számára. És éppen ezeken a támpontokon az erős védőállásokat csak szembe (frontálisan) lehet megtámadni, amely körülmény az inváziós hadsereget arra kényszeríti, hogy erős hadállásokat homloktámadásokkal igyekezzék bevenni, ami különösen olyankor, ha ezek a hadállások, mint a kárpáti harcokban igen sok esetben, magasról és oldalról uralkodnak a támadásra rendelkezésre álló terepet, mérhetetlen emberáldozatot követel. Így azután a támadó és a védőseregek közti számbeli aránytalanság — mint az a kárpáti harcokban történt — a védő javára idővel kiegyenlítődik s a támadás összeomlik.

Az avatatlanok a Kárpátok hadászati értékét mindenesetre túlozták. Azt hitték, hogy ott egy maroknyi csapat elegendő százezrek feltartóztatására. Nem gondoltak arra, hogy a hosszú kárpáti vonalon egész sor átjárón át nyomulhat elő ellenséges gyalogság és hegyitüzérség magyar földre. Itt tehát nem az a helyzet, mint olyan hegyi vidékeken, ahol egy vagy két

A Tatárhágó, ahol az oroszok először hazánkba törtek.

hegyszoroson kívül egyáltalában nincs járható út. Nagy ellenséges tömeg feltartóztatására a Kárpátokban eléggé tekintélyes haderő szükséges és tekintve azt, hogy az egyes útvonalak közt több helyen csak a Kárpátok gerincétől távolabb, az ország belsejében kínálkoznak a csapatok eltolására igénybevehető összekötő útvonalak, a védőseregek egy részét a határtól távolabb eső területen kell elhelyezni, amint az a lefolyt harcok idején is így történt. De ezek a hegygerinctől távolabb eső védelmi vonalak minden alkalommal áttörhetetlennek bizonyultak. Nem mintha nagy ellenséges erőnek nem sikerülhetne egyik vagy másik ponton kétségbeesett erő ködéssel a harcvonalunkat áttörni és így magának az ország belseje felé utat nyitni. Korántsem. De a Kárpátok vidékének alakulása olyan, hogy az egyik útvonalon előnyomuló sereg összeköttetéseit a sereg oldalában vagy háta mögött végzetesen fenyegetik a szomszédos terepszakaszokon legyőzetlenül álló seregeink. Minél jobban távolodik el valamelyik orosz seregrész a Kárpátok gerincétől, annál több összekötő völgy és folyammeder kínálkozik a többi vonalon veretlenül készenálló csapataink számára az előnyomuló orosz sereg oldalában és hátában. Ezért kisebbszámú — de mégis aránylag eléggé erős — védősereg jelenlétében az inváziós orosz hadsereg csak akkor nyomulhatna elő az ország belseje felé, ha legalább is két — szomszédos — útvonalat védő seregrészünket verné meg egyidejűleg döntő

sikerrel. Ez pedig a védelemre kínálkozó kedvező helyi viszonyok mellett azért is igen nehéz dolog, mert a kárpáti terep erősen tagolt volta a túlerő érvényesülését magában is igen megnehezíti.

Egy másik körülmény, mely a Kárpátokban nagyobb mértékben érvényesül úgy a támadó, mint a védő hátrányára, a közlekedés nehézsége. A Magyarországra betörést megkísérelő orosz hadsereg után a készleteket Galiciából vagy Bukovinából szállítják. Ott vannak a raktárai, oda kell elszállítania a sebesülteket, onnan jönnek megrakodva az élelmiszereket és lőszereket szállító vonatoszlopok s oda térnek üresen vissza, hogy újból megrakodjanak. A hadtápvonal tehát, melyen mindez lebonyolódik, a Kárpátok galíciai vagy bukovinai lejtőin, szorosain, azután a hágókon s végül a magyarországi oldalon levő hegyutakon és völgyeken húzódik végig. Minél jobban távolodik el az orosz hadsereg a galíciai vagy bukovinai oldaltól, annál hosszabbra nyúlik ez a különben is elképzelhetlenül kedvezőtlen és hosszú hadtápvonal. És annál több ponton fenyegeti az a veszély, hogy ha mi valamelyik szomszédos szakaszon előnybe jutunk, elvágjuk a hadsereg és a készletei közti összekötővonalat. Viszont a mi csapataink mögött az anyaországgal közvetlenül összekapcsolt, úgyszólván a harcvonalig vasútvonallal ellátott hadtápvonalak vannak. Minél beljebb jutna tehát az orosz hadsereg magyar területen, annál inkább tenné ki magát a megsemmisítés veszélyének, mert, mint említettük,

Csendőreink az Uzsoki-szorosnál elfogják az első kozákokat 1914 szeptember végén.

a terep tagoltsága következtében a hátában és oldalánál álló veretlen haderő fenyegeti. Hogy ez mennyire nemcsak elméleti állítás, azt legvilágosabban igazolják a lefolyt háborús mozzanatok. Az egyik az, hogy amikor az oroszok az 1915. évi tavasz legelején a Laborca völgyében s a Lupkov-szoros környékén előnybe jutottak, nagy túlerejük mellett sem használták ki ezt az előnyt, hanem az elért vonalnál megálltak, mert egyidejűleg nem tudtak a szomszédos szakaszokon hasonlóan messzire jutni s így nem volt stratégiaileg észszerű ezen az egy szakaszon nagyon előremenni s ezzel a fentiekben vázolt veszélyt felidézni. A másik jellemző s a tétel helyességét igazoló mozzanat az volt, hogy amint csapataink előrejutottak az 1915. évi májusi csatában Közép-Galícia felé, az oroszok menekülve takarodtak ki a Kárpátokból, nehogy a készleteiktől s hadtápvonalaiktól elvágjuk őket.

A Kárpátokban lefolyt harcok ezek szerint azt a jövőre is megnyugtató tanulságot nyújtják, hogy kisebb — bár túlerőben levő — ellenséget még gyengébb határvédő csapataink is megállásra tudtak kényszeríteni és nagy ellenséges haderő támadása is megakadt a Kárpátok déli lejtőin túl annál a vonalnál, amelynél az egyes kárpáti védelmi vonalak közti összeköttetés lehetősége módot adott nekünk és szövetségeseinknek arra, hogy erőink csoportosítását folyton változtatva, mindig ott támadjunk a főerővel, ahol az ellenfél oldalvonalát vagy hátát fenyegethetjük s csak egyes döntő jelentőségű pontokon kényszerülünk az ellenfelet szembe megtámadni. Így a részleges előnyomulás és részleges visszavonulás váltakozásából álló orosz hadműveletek nem tudták az óriás túlerő előtt a Magyarország szívébe vezető utat megnyitni. Így szövetkezett a hőskölteménybe illő magyar katonai virtussal és szövetségeseink rettenhetlen bátorságával és katonai tudásával a Kárpátok hegyvonalában rejlő varázshatalom.

A BETÖRÉS ÚTVONALAI.

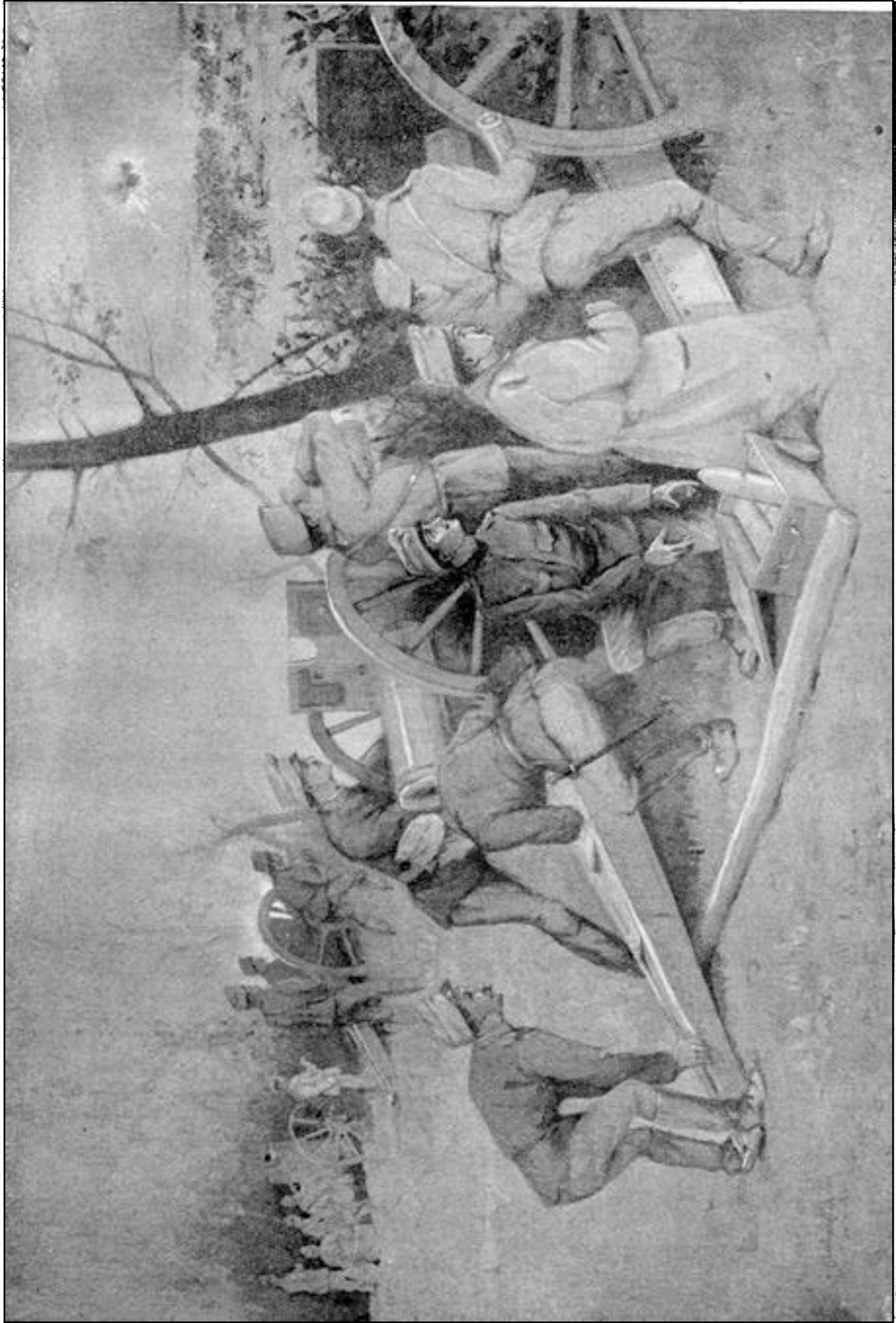
Az 1914. évben szeptember végén fenyegette Magyarországot a háború folyamán először orosz betörés. Ez az első kísérlet tulajdonképpen nem volt egységes, azonos célzatú hadművelet. Cél és jelleg tekintetében teljesen különböző akciók csak időben kapcsolódtak egybe, anélkül, hogy köztük szerves kapcsolat lett volna. Az egyik akció az északi határon kisebb erőkkel megkísérelt portyázás volt, melynek legkiemelkedőbb mozzanata az Uzsoki-szoros vonalában

lefolyt csatározások sorozata, a másik a máramarosi betörés, melynek az előbbinél messzebbmenő, részben politikai célzata is volt s ahol nagyobb ellenséges haderő lépett fel.

Az északi szakaszon, melyet e csatározások szempontjából összefoglalóan az uzsoki szakasznak nevezhetünk, az orosz betörésnek elsősorban az akkori általános harctéri helyzettel összefüggő katonai célzata volt. Az oroszok tudták, hogy a Kárpátok védelmére csak másodrendű harci értéket képviselő, csekélyszámú határvédő csapat állt rendelkezésünkre. Ezért kezdetben kisebb erőkkel támadtak. Amikor hadseregünk a Santól nyugatra fekvő védelmi vonalra vonult vissza szeptember közepén, az oroszoknak arra kellett törekedniök, hogy új harc vonaluk balszárnyát lehetőleg biztosítsák. Ezt úgy érheték volna el, ha balszárnyukat a Kárpátokra támasztják, amivel egyidejűleg a mi hadseregünk jobbszárnyát fosztják meg ettől a biztonságot nyújtó szárnyfedezettől. A Kárpátok vonala ebből a szempontból katonailag csak abban a percben vált aktuálissá, amikor csapataink a San mögé vonultak vissza. Mindaddig ez a terület kívül esett az ellenséges támadások zónáján. Amint azonban az oroszok visszavonulásunk következtében a Kárpátok galíciai lejtőit elérték, természetesen gondoskodniok kellett arról, hogy a szorosok felől balszárnyukat meglepetés ne érhesse. A helyzet megértésére figyelembe kell vennünk ennek a területnek földrajzi viszonyait.

Az orosz hadműveletek alapja 1914 őszén Lemberg volt s így elsősorban a Lembergből Magyarország felé vezető két főútvonal jött tekintetbe. Ezen a két útvonalon vezet a vasút is. Az egyik út Sambor felé, majd onnan a Dnyeszter folyását követve Turkán át az Uzsoki-szoros felé halad és a szoroson át magyar területen folytatódik.

Ez az út Ungvárnál éri el a felsőmagyarországi fennsíkot. A másik út Lembergből Strij felé vezet. Strij tudvalevőleg a Dnyeszter hasonló nevű mellékfolyójának partján fekvő város és katonailag fontos támpont. Az országút Strijnél elágazik. Nyugati ága a Strij-folyó mentén halad tovább, majd újra elágazik s a Verebes- és a Beszkid-hágón át magyar területre jutva, újra egyesül. A fennsíkra érve, magyar területen ez az útvonal Munkácsnál kapcsolódik a magyar úthálózatba. A striji út keleti ága a kis galíciai folyók mentén egyenesen dél felé halad, Viszkov galíciai községnél hagyja el az osztrák területet és Toronyánál lép magyar földre. Husztnál ez az út a Tisza partját éri el és a Tisza mentén halad tovább Máramarosszigetig. Innen észak-

Üzsoknál egyetlen ütegünk sikeresen fedezi visszavonulásunkat 1914 szeptember 24-én.

Szalay Pál eredeti rajza.

keleti irányban vezet egy országút a Kárpátokon át a Jablonica-szoroson keresztül a bukovinai Kolomeáig. Mivel az oroszok az Uzsoki-szoros mögött álltak, de Bukovinát is megszállva tartották, az itt vázolt összes útvonalakon lehetett orosz csapatok megjelenésére számítani.

AZ UZSOKI BETÖRÉS.

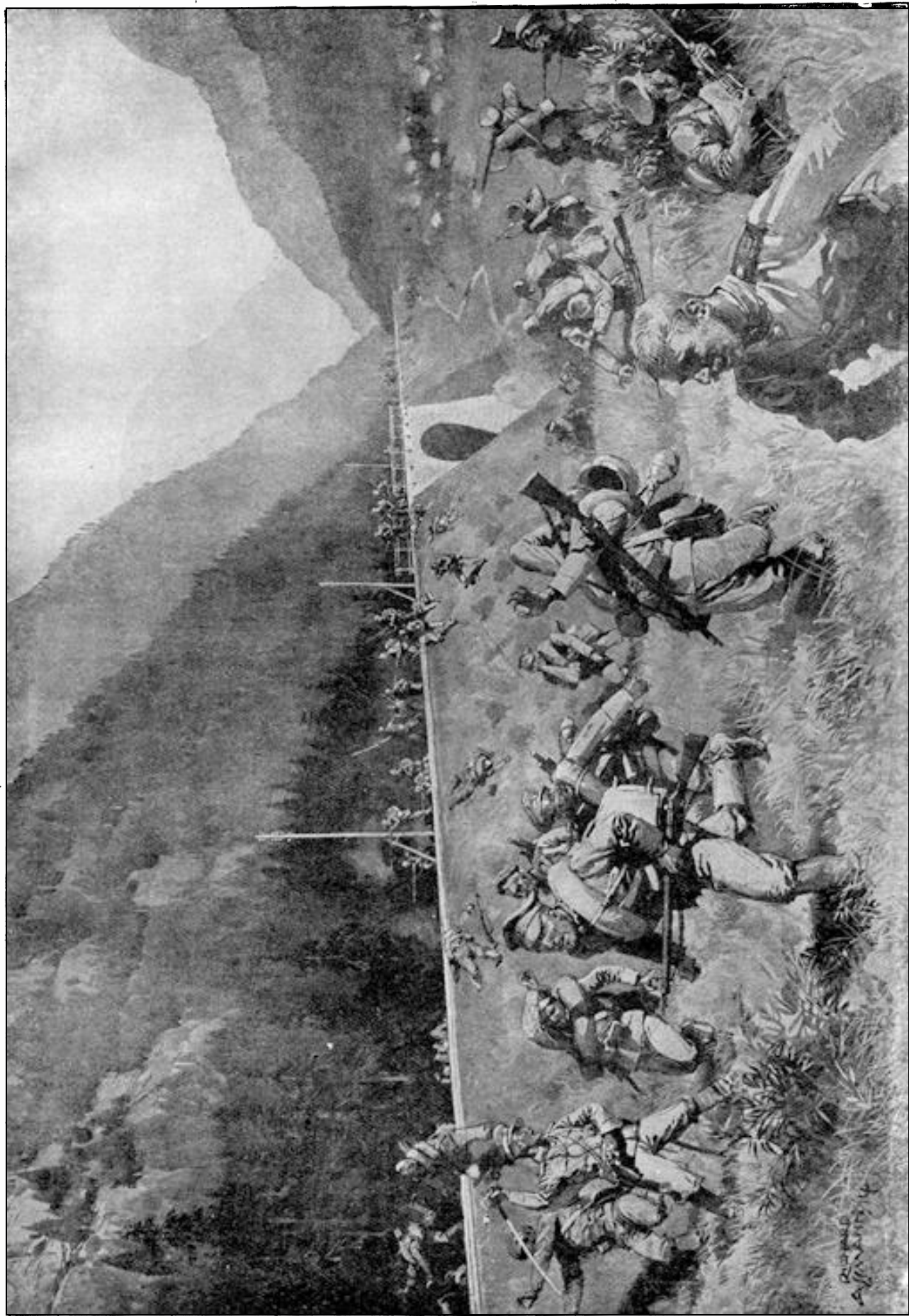
Időrendben első az uzsoki betörés volt. Az ungmegyei Uzsok 1200 méter magas hegy lábánál fekszik az Ung-folyó partján, Galícia határán, a Lemberg felé vezető vasútvonal mentén. Uzsoknál a vasútvonal mentén nehéz tüzérség és trén átvonulására kevésbé alkalmas, igen könnyen védhető átjáróút vezet át a Kárpátokon a vasútvonal mellett.

Az uzsoki betörést megelőző napokban, 1914. évi szeptember hó végén, seregeink az orosz túlerő elől visszavonulva, feladták Kelet-Galiciát és a csapataink elhagyta területeket a Dnyesztertől délre elárasztotta az orosz lovasság. A magyar határ az Uzsoki-szorostól kezdve a román határig teljesen szabadon állt, csak gyenge határvédő csoportok portyáztak a szorosok vidékén. Ez volt a helyzet, amikor az orosz hadvezetőség a fentebb vázolt katonai okokból több kozákhadosztályt küldött gyalogsággal és tüzérséggel megerősítve a Kárpátokba. Hadseregünk főparancsnoksága a veszély elhárítására az akkori helyzetben nagyobb seregtesteket nem vonhatott el a fenyegetett nyugatgalíciai és az északi harcpontról s így a magyar határ védelmére csak népfőlkelőköt és menetzászlóaljakat rendelhetett ki. Körülbelül 380 kilométer hosszúságban kellett az országhatár védelméről gondoskodni, s ennek a nagy területnek megvédésére mindössze hat menetzászlóalj, két osztrák népfőlkelődandár és két magyar népfőlkelő hadtápdandár, tehát összesen hat menetzászlóalj és huszonkét népfőlkelőzászlóalj állt rendelkezésre. Felszerelés dolgában a hat menetzászlóalj volt ennek a haderőnek az elitje, mert modern felszerelésük és ismétlőpuskájuk volt s az emberanyaguk újonnan kiképzett újonc. A népfőlkelők azonban 37—42 éves családapák voltak s a fegyverük az 1867-ik mintájú egylövetű Werndl-puska. A legtöbbnek egyáltalában nem volt egyéb felszerelése. A maguk polgári — paraszt — ruhájában, csizmában, bocskorban, kinek ami je hazulról volt, a puskarra kötött kaszával, konyhakéssel, némelyik szuronnyal is, vonultak ki ezek a derék népfőlkelők. A legtöbbje nyolc-tíz év óta nem hallott kommandót, ami kevés katonai tudományra

szükségük volt, azt odafenn a Kárpátok hágóin, az ellenség előtt tanulták meg. De a szívük a helyén volt. Ezek a határvédő csapatok teljesen a maguk erejére voltak utalva. Maguk ásták meg odafenn a hegyek közt primitív fedezékeiket, még valamelyes drótsövénnyt is húztak többigyekezettel, mint szakértelemmel. Élénk, háborús képe volt az évszázados fenyesek világának. Inkább emlékeztetett elmult idők vallásháborúinak képeire, mint modern hadsereg táborhelyére.

Az egész határ védelmének vezetése a munkácsi katonai parancsnokság feladata volt Hoffmann altábornagy parancsnoksága alatt.

Kisebb kozákJáratok szeptember közepe óta naponta bukkantak fel a szorosokban. A legtöbb az első puskaövésre elmenekült. Egyeseket el is fogtak. Ezek a járőr-portyázások nyilván csak annak megállapítására szolgáltak, hogy milyen erőink vannak ott. Komoly támadásra az oroszok leelőször szeptember 24-én határozták el magukat az Uzsoki-szorosnál. E támadás idején az Uzsoki-szorosnál a mi részünkről két zászlóalj állt. Ezt a kis csapatot egy üteg tüzérség s néhány Galiciából odaszármazott vasútvédő- és hídőrzőkülönítmény erősítette meg, de a támadó orosz erő így is négyszeres túlerőben volt. Trexler alezredes, a védőcsoport parancsnoka, egész nap hősiiesen tartotta az állásokat s csak alkonyatkor rendelte el a visszavonulást, melyet az egyetlen üteg olyan önfeláldozó bátorsággal fedezett, hogy csapataink nagyobb veszteségek nélkül teljesen rendben juthattak el a hátrább fekvő védelmi szakaszig. Hajasdig, közvetlenül az Uzsoki-szoros lábánál. Csaknem egyidejűleg nyomultak elő erős orosz csapatok a verecke—beszkidi terepszakaszon és a toronyai szoroson át. Itt Buchmann őrnagy tartóztatta fel két zászlóaljjal két napon át az oroszokat. A támadó orosz erőket — gyalogsággal és tüzérséggel megerősített kozákhadosztályokat — Stachowicz tábornok vezényelte. Buchmann őrnagy a zászlóaljaival harmadnap, szeptember 27-én a túlerő ellen Ökörmezőig vonult vissza. Ökörmezőnél csatlakozott hozzá a Husztból küldött tartalék. Ekkormár nagyobbarányú harcok fejlődtek ki. Királymezőről, ahol még nem volt ellenséges támadás, egy zászlóaljunk oldalba támadta meg az oroszokat, két honvédzászlóalj pedig a Prislop-nyergen (942 ♂) és a Stoubán (1016 △) át nyomult elő. A hadműveletet Attems gróf altábornagy vezette teljes sikerrel: csapataink az oroszokat ötnapi heves harcok után, melyek során súlyos veszteségek érték őket és 300 emberüket fogtuk el, a máramarosmegyei Toronyáig szorították vissza.

Egy kárpáti szorosot osztrák-magyar csapatok megtisztítanak az ellenségtől.

Assmann, Richard rajza. A Leipziger Illustr. Zeitung engedélyével.

Egyidejűleg szeptember 26. óta a Vereckei- és a Beszkidi-szorosnál is heves harcok folytak. Itt is tekintélyes orosz erők támadtak és nagyobb számú gyalogság és tüzérség támogatta a kozákcsapatok akcióját. Ezen a mintegy húsz kilométernyi hosszúsági határszakaszon a védelmet vezető Sparber alezredesnek öt zászlóaljja volt s ezzel a csekély erővel hat napon át folytonos, többnyire éjjel sem szünetelő harcokban visszaverte a nagy orosz túlerőt. Október elsején Sparber alezredes hősiességű küzdelem után Szolyváig vonult vissza. Az oroszok nyomon követték visszavonuló csapatainkat és már október másodikán elérték előőrseik a Szolyvától északra fekvő magaslatokat s ott, alig egy napi járásnyira Munkáctól, elsáncolták magukat. Miközben azonban az oroszok itt befészkeltek magukat, már megérkezett a hadsereg főparancsnokságának rendelkezéséből ideirányított segédcsoport: nyolc, a kassai körletből vasúton küldött menetzászlóalj Fleischmann ezredes parancsnoksága alatt és egy tartalék honvédtüzérsztály Zagrócky századossal. Szolyvánál Attems gróf csapatai megállásra kényszerítették az oroszokat s ezek a segédcsoportok már október harmadikán akcióba léptek. Polena—Aklos irányában kezdték megelőnyomulásukat, majd a Latorca és Vecsa völgyében Vezérszállás—Volóc irányában nyomultak előre, nem törődve azzal, hogy ugyanakkor — mint alább elmondjuk — az oroszok a keleti terepszakaszon már Máramarosszigeten túl voltak.

Fleischmann ezredes csoportja október negyedikén érte el a Vezérszállás—Zányka vonalat és e csoport egy részével Horváth vezérkari százados heves harcok után Vezérszállástól északra Alsóvereckénél és Volócnál megverte az oroszokat és október 7-én Verbiásnál és a Beszkidi hágónál a szorost megtisztította az oroszoktól.

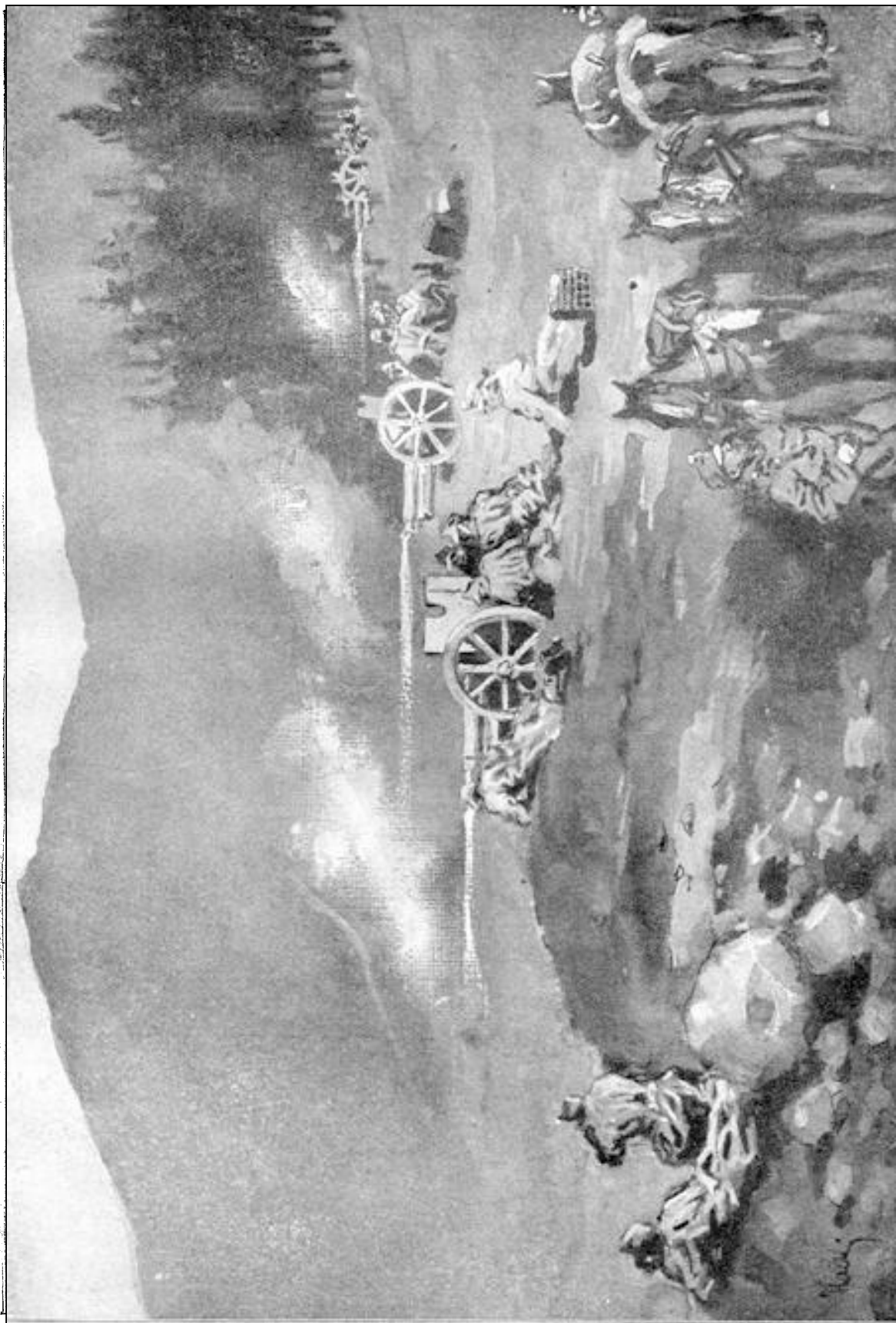
Az Uzsoki-szorosban lefolyt harcokról egy tiszt, aki a harcokban résztvett, a következő részleteket mondja el:

»Csapataink szeptember 22-én hagyták el az Uzsoki-szoros galíciai oldalán levő területet. Ugyanaznap délután két órakor egy főhadnagy, egy magyar népfölkelőtiszt, tíz magyar csendőr és húsz gyalogos kíséretében egy mozdonyhoz csatolt Lowrie-kocsin kémszemlére indult az Uzsoki-szorostól mintegy negyven kilométernyire fekvő Turka galíciai városkáig. A vonat a minden biztosítás nélkül maradt vasútvonalon és a felderítetlen területen igen lassan haladt előre s így Turkát csak három óra múlva érte el, mintegy délután öt órakor. A pályaudvar előtt odasiető lengyel zsidók közölték a főhadnaggal, hogy a városban mintegy tizenöt emberből álló

kozákjárőr tartózkodik. A kis csapat három csoportra osztva óvatosan hatolt be a községbe. De a kozákok időközben neszét vették a közeledésünknek és egy kőfal mögül heves tüzeléssel fogadták embereinket. Rövid tűzharc fejlődött ki s hat kozák esett el. Négy halott volt, kettő sebesült. A sebesülteket bajtársaik magukkal cipelték. A mieink közül senki sem sérült meg. Turkán megtudták embereink, hogy a kozákjárőr három vagy négy odaérkező ezred számára kenyeret rendelt. Mivel azonban a kozákok rendszerint elhítetik, hogy a nyomukban nagyszámú katonaság jön, hogy ezzel a lakosságot megfélemlítsék s minél többet zsarolhassanak ki, a mieink az információban nem hittek. Este hat órakor a különítményünk, tekintettel a sötétségre beálltára, hazautazott.

Szeptember 23-án csak hiányos értesüléseket kaptunk az orosz járőrökről. 24-én reggel fél tízkor ukrainiai lövészek hozták hírvél, hogy orosz járőrökkel akadtak össze és megállapították, hogy nagyobb ellenséges erő vonul fel. Mintegy egy órával később már felbukkant a turkai úttól keletre fekvő magaslaton az orosz tüzérség — nyolc ágyú — s azonnal tűz alá fogta lövészárkainkat. Gépfegyvereink nem voltak s a tüzérségünknek délben kellett vasúton az Uzsoki-szoroshoz megérkeznie. Az egész idő alatt nem kínálkozott számunkra semmiféle célpont. Gyalogság egyáltalában nem mutatkozott, csak itt-ott bukkant fel egy-egy kisebb lovasjárőr és a lóról leszállva, tüzelést kezdett. Tűz alá fogtuk az orosz gépfegyvereket, de az ezernégyszáz méteres távolságról nem volt módunkban megállapítani, hogy a tüzelésünknek volt-e eredménye. A legénységünk csaknem az egész idő alatt srappeltűznek volt kitéve anélkül, hogy a tüzelést viszonzhattuk volna.

Délben egy órakor érkezett meg a szorosba a tüzérségünket hozó vasúti vonat s az orosz tüzérség azonnal heves tűz alá fogta. Ki tudtuk ugyan hozni a kocsikból mind a hat ágyút, de csak kettőt voltunk képesek felállítani. Az igaz, hogy ez a két elárvult ágyú remek eredményeket ért el. Már az első lövéssel találtak és nagy zavart idéztek elő az orosz tüzérségnél, sőt az orosz ütegeket állásuk elhagyására kényszerítették. Egy és két óra közt arról érkezett jelentés, hogy az orosz gyalogság megkerüléssel fenyegeti hadállásunkat. Ezt csakhamar magam is megállapíthattam. Az oroszok megkerülő csapatainak zöme az erdőn át nyomult elő, tőlünk jobbra, láthatatlanul. Az orosz megkerülő csoport északi oszlopai három órakor jutottak el a magyar népfölkelők állásáig és ezek

Oszták-magyar tüzérség az Úzsoki-szorosban.

Haas E. rajza.

Az oroszok veresége az Uzsoki-szorosban.

Kotul Osztritzá_vázolata után.

kénytelenek voltak visszavonulni. Kis idő múlva minket is oldalról fogtak tűz alá, de a tüzelésüket odaküldött tartalékjaink el tudták némitani. Félhatig folyton megújultak a heves tüzeléssel folytatott támadások a szárnyainkon, sőt a harc vonalunk hátában is és hat óra körül már három oldalról voltunk körülvéve. Ekkor visszavonultunk s a szomszédos csoportok folyton támogatták egymást. Az éj még az erdőben ért utól s kénytelenek voltunk az ellenség közvetlen közelében éjjelezni. Veszteségeink csekélyek voltak. Minden második orosz lövedék robbant s a gépfegyverek tüze ellen a fedezékeink kellő védelmet nyújtottak.»

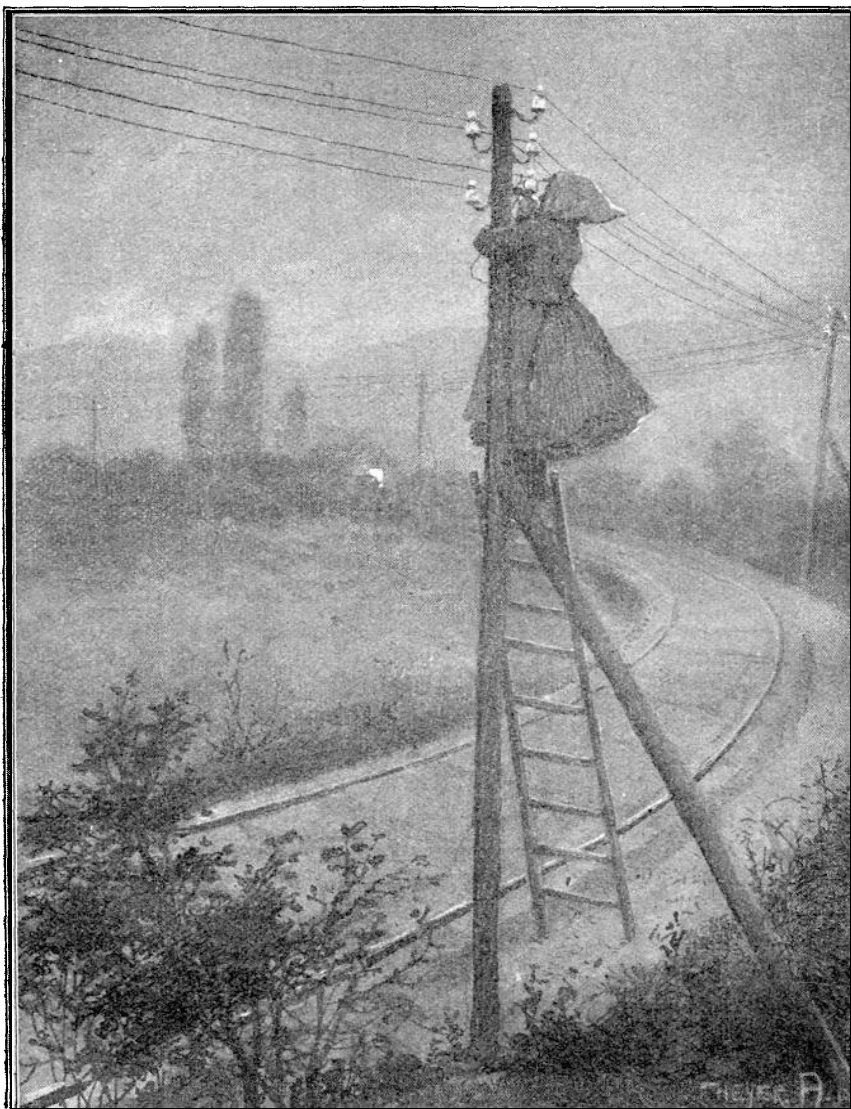
Eddig a szemtanu előadása a harcoknak erről a részletéről.

Az Uzsoki-szorosnál lefolyt harcok is igazolták a szakembereknek ezt a — fentebb már vázolt — felfogását, hogy a Kárpátokban a hegyszorosból előnyomuló ellenség akkor kerül legveszélyesebb helyzetbe, amikor csapatainak egy része már elhagyta a szoros, míg a másik része még a szoros területén van. A nagy túlerőt csapataink ebben a pillanatban támadták meg gyorsan összevont tartalékok harcászásával s így sikerült a már a szorosból kilépett ellenséges erőket megverve, az egész inváziós hadsereget Galiciába visszaszorítani. Ez alkalommal is nem a Kárpátok gerincén kereste a mi hadvezetőségünk a döntést, hanem a beljebb, mélyebben fekvő terepszakaszokon, ahol kellő összekötő útvonalak igénybevételével azon a ponton vonhatta össze a szükséges erőt, ahol a szorosból kibontakozó ellenséges seregrészekre halálos csapást mérhetett. Ha a Kárpátok összes elképzelhető átjáróit akartuk volna megszállni az itt jellemzett taktika helyett, erőinket úgy szétforgácsoltuk volna, hogy egyik ponton sem vonhattunk volna össze a döntő pillanatban kellő számú katonaságot. A sikert ezúttal is annak köszönhetjük, hogy helyes stratégiával nem magát a határ vonalat védtük, hanem hátrább fekvő központokban: Homonnán, Munkácson, Ungvárott, Huszton stb. gyűjtöttük össze aránylag kis erőinket s vetettük mindig oda, ahol rájuk szükség volt.

Az első uzsoki betörés nagy gazdasági károkat okozott, mert bár az oroszok nem nyomultak be mélyre az ország belsejébe, a határszéli lakosság egy része elmenekült s a harcok területén levő községek sokat szenvedtek. Már ez alkalommal is elárulták az oroszok, ami az alább ismertetett máramarosi betörés egyes mozzanataiból még világosabban domborodott ki, hogy a betörés katonai célzata mel-

lett az a számítás is vezette az orosz hadvezetőséget, hogy a vidék szláv lakossága körében nyugtalanságot, sőt esetleg a magyar állam ellen irányuló forradalmat idézzen elő. Ezzel a célzattal a tótokkal, ruténekkal tüntetően jól bántak és mindenütt azt hirdették, hogy a cár az elnyomott szláv testvérek felmentésére küldi csapatait. De az oroszok csalódtak számításaikban, mert a lakosság mindenütt — egyes elszigetelt esetektől eltekintve — hű maradt a magyar államhoz, hazájához. Azok a területek, melyek Ung és Bereg vármegyékben már az első betörés alkalmával szenvedtek, annál súlyosabb helyzetbe jutottak, mert azokon a vidékeken a legutóbbi évek folytonos elemi csapásai következtében amúgy is nagy szegénység uralkodott, s a nép most nagy bajjal előteremtett szegényes készleteit veszítette el. De ez alkalommal a veszedelem csak a határ közelében fekvő vidékeket érintette.

A kárpáti betöréssel kapcsolatban nem érdektelen az a hír, mely az első betörés idején kelt szárnyra, hogy a franciák a háborút megelőzőleg orosz szövetségeseik számára furfangosan kikémlelték a Kárpátok vidékeit. Állítólag úgy történt a dolog, hogy 1914 tavaszán francia ügynökök jelentek meg Galiciában a magyar határ közelében levő vidékeken s azt az ajánlatot tették, hogy megvásárolják a magyar határ közelében levő bytkowi területet. Egy francia konzorcium alakult, melynek élén Monjeau francia gróf állt. Francia mérnökök érkeztek Drohobicba, Boriszlavba, Bitkovba, automobilon száguldtak minden irányban s a Kárpátok vidékéről szóló vezérkari térképek alapján méréseket és feljegyzéseket végeztek, melyeket — »üzleti« vállalkozásról lévén szó, mely mögött senkisémet sejtett kémkedést, mivel Galiciában a petróleumforrások mind angol, francia és belga kézben vannak — senki sem ellenőrzött. A konzorcium még júniusban kétféle millió koronát tett le előlegül, ezzel is elhárítva minden gyanút, költségekre és jutalékokra pedig további egymillió koronát fizetett le. A vételár hátralevő részét júliusban kellett volna lefizetni, de a konzorcium ekkor a vételtől hirtelen visszalépett, kijelentve, hogy már befizetett millióit kénytelen veszni hagyni. A megbízójuknak az üzlet bizonyára megérte a hárommilliót, mert az egész kárpáti vidék legpontosabban helyesbített térképeinek és hadászati szempontból fontos feljegyzéseknek birtokába jutott. Hogy valóban Oroszország számára dolgozó kémek voltak-e a franciák, azt — időközben már kitörvén a háború — hirtelen nem lehetett megállapítani. 187

Magyar vasúti őr felesége felfogja az oroszok sürgönyét a távíró huzalán.

Heyer A. rajza.

A MÁRAMAROSI BETÖRÉS.

Az uzsoki betöréssel egyidejűleg Máramaros vármegye területén is bukkantak fel kozákjárőrök, melyek nyomában nagyobb inváziós sereg nyomult elő a vármegye mélyebben fekvő részei felé. Ennek a betörésnek a célzata sokkal messzebbremenő volt, mint az Ung és Bereg határán megjelent kozáktámadásé. Az orosz hadvezetőséget természetesen katonai számítás is vezette, amennyiben a máramarosi diverzióval arra törekedett, hogy főerőnkét szétforgácsolja és harc-vonalunk kiterjesztésére kényszerítsen. Mértékadó volt számára az a stratégiai számítás, hogy a Santól nyugatra visszavonuló haderőnk nyomában Közép-Galicia felé törekvő orosz seregek balszárnya és háta a Kárpátok szorosaiból fenye-

gető meglepetés ellen biztosíttassék. Emellett az a gyakorlati cél is vezette, hogy a nagy orosz lovastömegeket a kipusztított és agyonsanyargatott Galiciából a készletekben bővelkedő magyar vármegyék nyakára küldje, mint ahogy az 1877/78-iki orosz-török háborúban Gurkó tábornok a hadserege könnyebb és ingyenes ellátása érdekében lovascsapatait a Balkán szorosainát Kelet-Ruméliába küldte, hogy ott maguk »gondoskodjanak« a szükségleteik fedezéséről. De a kirándulás legfőbb indítóoka és magyarázata az volt, hogy az oroszok túlzott jelentőséget tulajdonítottak Bobrinszki gróf pánszláv akciójának s azt remélték, hogy Magyarország északkeleti vármegyeiben a rutén és tót lakosság tárt karokkal fogja őket fogadni. Azzal a híreszteléssel, hogy Budapest felé igyekeznek, csak legénységüket akarták serkenteni.

Több és komolyabb támaszpontunk van, melyek azt bizonyítják, hogy a máramarosi diverziónak nyomatékos politikai célja volt. Az orosz hadvezetőség a határszéli vármegyékben és Erdélyben portyázó csapataival a ruténeken kívül a román lakosság körében akart iz-

galmakat felidézni és siker esetén előreláthatólag azt is megkísérelte volna, hogy Szerbiával teremtse meg a hadászati összeköttetést.

Az uzsoki és máramarosi betörés két egymástól független és célzatában különböző akció volt. Uzsoktól a Jablonicai-szorosnál fekvő Kőrösmezőig a határvonal hossza százhatvan kilométer s így a Máramarosban operáló orosz sereg is csak ereje nagy részének eredeti feladatától való elvonásával kapcsolhatta volna össze a máramarosi hadműveletet az uzsokival. Viszont ha nem az lett volna a szándék, hogy az előbb jelzett célból délre és délnyugatra igyekezzenek terjeszkedni, hadászatiilag elképzelhetetlen lett volna, hogy ne támadjanak az északi vonalon is nagy erővel.

Hogy ez valóban így van, azt a későbbi események is igazolták. Amikor ugyanis a későbbi inváziók idején valóban az volt az orosz hadvezetőség célja, hogy az ország belsejébe, esetleg a fővárosba is eljusson, északon Dukla és Uzsok felől egyaránt nagy haderővel támadott.

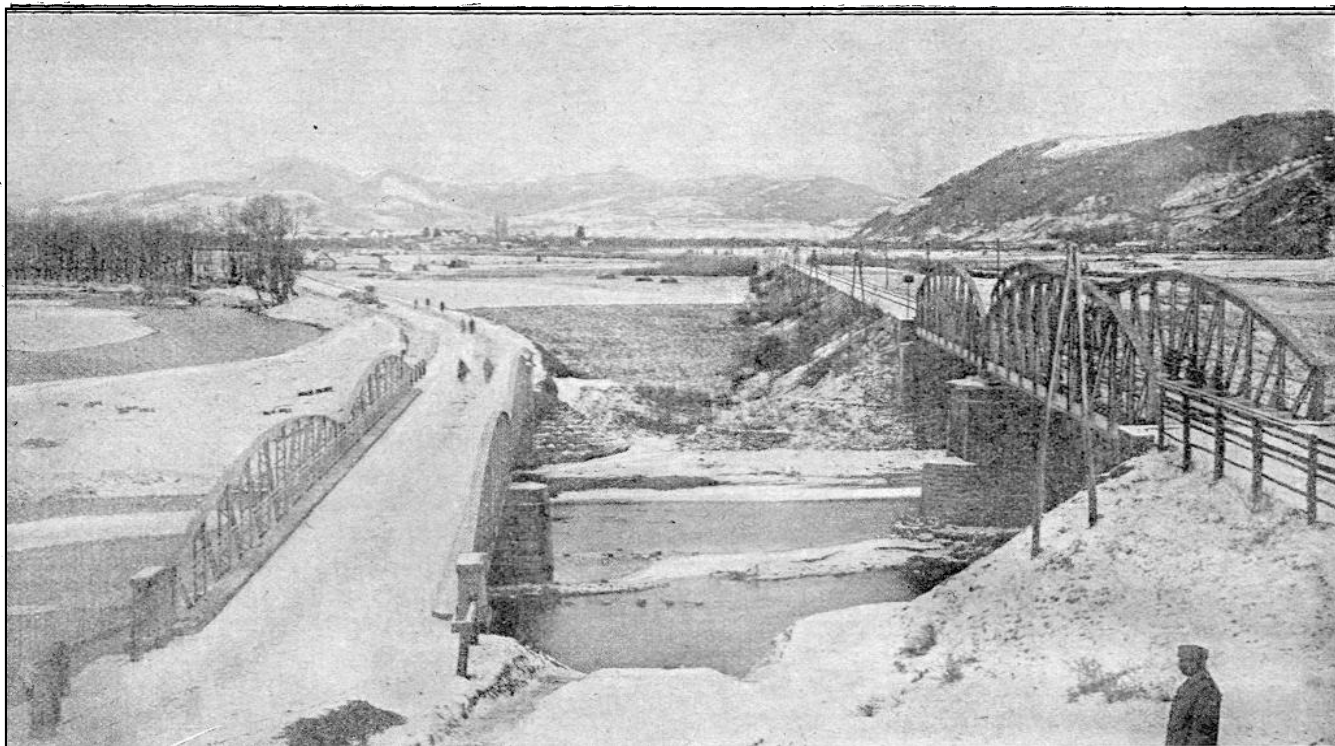
Máramaros vármegye csaknem teljesen hegyvidék s csak a nyugati részén terül el lapály, melyet a Tiszának ott mintegy négy-öt kilométerre kiszélesedő völgye alkot. Ez a lapály Técsónél megy át újra hegyvidékbe. A lapályon fekszik Hosszúmező, melynek ezekben a harcokban nagy szerepe jutott. Hosszúmezőtől nyugatra magas hegyektől övezett gyönyörű völgyben fekszik a Tisza partján Máramarossziget, a vármegye székhelye. Máramarosszigetnek húszezer lakója van; rendezett tanácsú város, törvényszékkal, pénzügyigazgatósággal, ügyvédi kamarával, jogakadémiával s több középiskolával. Messzire terjedő vidék gazdasági, szociális és kulturális életének központja. A város a lakói számával arányban nem álló óriási területen szétszórtan épült, aminek az a magyarázata, hogy néhány a főtéren álló emeletes ház kivételével a házak földszintesek. Építészetileg kiválóbb épület a városban alig van, talán csak a Róbert Károly idejében épült katolikus templomot, a kultúrpalotát, egy gimnáziumot és a kórházépületet véve ki. A város külső képe különben nagyon színgazdag, a festői népviseletek remekül illenek a csodás tájkép keretébe. Máramarossziget a vármegye kereskedelmének és iparának központja, virágzó fatelepei vannak. A város Északkelet-Magyarország faültetének gócpontja. Különösen szép látvány a hetivásárok képe: a különböző nemzetiségek színgazdag viselete néprajzi kiállításként hat. A vármegye értelmiségének vezető eleme a magyarság s az uralja a város közéletét is.

Amikor a máramarosi betörés híre Magyarországon elterjedt, fájdalmasan érintett minden jóérzésű magyar embert a tudat, hogy a magyarságnak ezt a vegyes nemzetiségek közé ékelt végvárát orosz hadak szállták meg. A legmelegebb együttérzéssel vettünk részt az északkeleti határ kis községeinek sorsában is, amikor orosz betörés átka nehezedett Ung és Bereg vármegyék *határszéli* vidékeire, de kétségtelen, hogy nemzetgazdasági szempontból a határszéli falvakban portyázó kozáksapatok látogatásánál nagyobb veszedelmet látott a közvélemény a máramarosi orosz hadakban, melyek olyan hamar jutottak el egy virágzó városunk falai közé. Politikailag is fokozott jelentőséget kellett felismerni ebben az orosz diverzióban,

mely első nyugvópontnak éppen Máramarosszigetet, a skizmatikusok pörének színhelyét szemelte ki. Máramarosszigeten szembesítették a per folyamán Bobrinszki gróft az esküdtszék termében azokkal, akiket ügynökei a könnyen hívő rutén nép köréből a pravoszláv-moszkovit izgatás eszközeiül szemeltek ki, rubellel oroszországi kolostorokba csaltak s ott a hazaárulás mesterségére tanítottak. Máramarosszigeten vágták a szemébe Bobrinszki grófnak, hogy orosz rubellel és a hiszékeny nép vallásos érzésével űzött visszaéléssel igyekezett a ruténeket rábírn, hogy hazájukhoz, királyukhoz hűtlenekké váljanak és az orosz hatalom szolgálatába szegődjenek. A máramarosszigeti orosz betörés után fokozottan érdekes a királyi ügyészek az a kérdése, melyet a főtárgyaláson annakidején Bobrinszkihez intézett, hogy valóban ő-e a szerzője annak a neve aláírásával a Timesben megjelent cikknek, melyben azt jövendöli, hogy nemsokára orosz zászlók fognak a Kárpátok ormain lengeni. Bobrinszki erre a kérdésre, melyre azóta az események adták meg a választ, csak dadogással, kitérően felelt. Ez a skizmatikus-pör fedte fel az északkeleti vármegyékben rendszeresen folytatott orosz propa-

Kémmozdonyunk, melyre sortűzet adtak az oroszok Veresmartnál és lelőtték Hirschler Béla huszti osztályfőmérnököt, a mozdonyvezetőt és egy csendőrt.

A Tisza völgye Máramarossziget mellett.

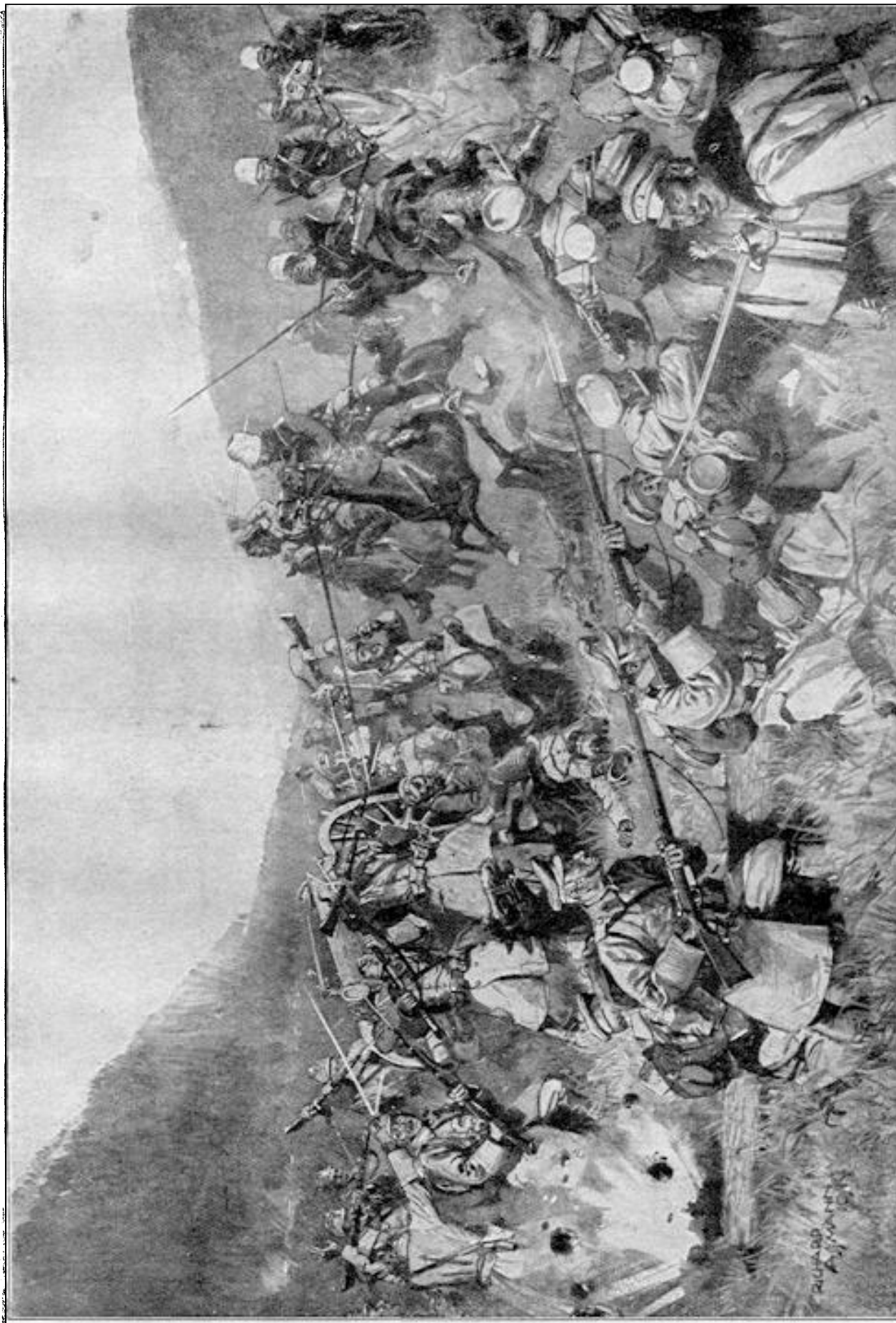
ganda szálait. Kiderült, hogy Oroszország az ügynökeinek óriási összegeket bocsátott rendelkezésükre. Az ügynökök, hogy a pénzt megérdemeljék, nyilván túlzott jelentéseket küldtek Pétervárra a rutén nép körében elért sikerekről. Most kitűnt, hogy az orosz hadvezetőség azzal a meggyőződéssel küldte a csapatokat Máramaros vármegyébe, hogy az orosz zászlók megjelenése lázadást fog előidézni s a rutén lakosság azonnal a magyar állam ellen fog fordulni. De hála istennek, az orosz kormány csalódott, mert a rutének, ahol tehettek, menekültek az oroszok elől, ahol pedig találkoztak velük, egyáltalában nem fraternizáltak velük, noha az oroszok a ruténekkal mindenütt tüntetően jól bántak. Mint ahogy Rákóczi zászlói alatt is hősiiesen harcoltak a magyarországi rutének a magyar haza védelmében, úgy most is remekül tartották magukat a hatodik hadtest keretében levő rutén csapatok, a lakosság körében pedig az oroszok nem számíthattak semmiféle támogatásra.

Amint október elején Máramaros vármegyében híre ment, hogy az oroszok átlépték a határt, a lakosság nagy része menekült. Napokon át menekültekkel voltak zsúfolva a Máramarossziget irányából az ország belseje és a főváros felé közeledő vonatok. A vasúti igazgatóság kénytelen volt a nagy tömegek számára különvonatokat összeállíttatni. Több ezren a hideg,

esős éjszakákon inkább utaztak nyitott teherkocsin, lowrien, mintsem hogy csak egy napig is maradtak volna. A legtöbb csak azt hozta magával, ami az első ijedtségben a kezébe került, míg a legértékesebb holmi otthon maradt. Budapesten a pályaudvaron a megérkezéskor asszonyokat lehetett látni, akik mint egyetlen megmentett kincset, egy fél kenyeret, egy zsák krumplit, egy bödön zsírt; férfiakat, akik egy párnát, inget, nadrágot szorongattak a hónuk alatt. Egy asszony a tolongásban a párnából, melyet magához szorított, elveszítette pár hetes csecsemőjét és örült sikongatással kereste a rémülten kavargó tömeg lábai alatt. Megrázó jelenetek játszódtak le. Az állam és a főváros rendkívüli intézkedésekkel gondoskodott a sok ezer menekült elhelyezéséről és ellátásáról.

A máramarosi orosz betörés, amely jórészt alapos ok nélkül ilyen nagy ijedelmet keltett mindenfelé, így folyt le:

A máramarosmegyei országhatár védelme báró Bothmer vezérőrnagy feladata volt. Bothmernek, aki Kőrösmezőnél védte a Fekete-Tisza völgyének bejáratát, öt zászlóalja és egy népfőkelőitege volt. Mivel az ellenség éppen ezen a ponton nagy erővel — az első értesülések szerint mintegy két hadosztállyal — támadott, báró Bothmer vezérőrnagy két napi ellenállás után kénytelen volt Kőrösmezőtől visszavonulni.

*Az oroszok veresége Máramaroszigetnél.
Lengyel legionáriusok és magyar népfelkelők diadalmas rohama.*

Assmann Richard rajza. A Leipzig-i Illustr. Zeitung engedélyével.

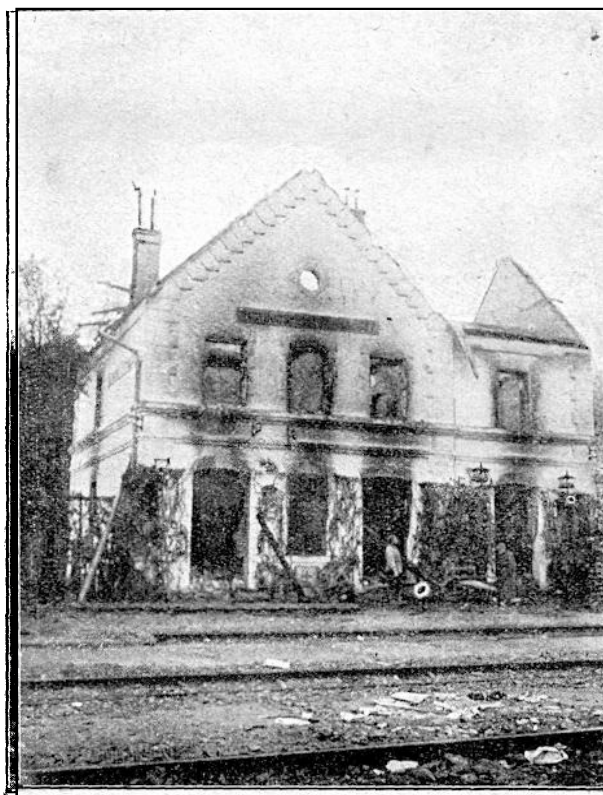

Katonáink ebédje a visszafoglalt Máramarosszigeten.

Visszavonulás közben ismételten állapodott meg és bocsátkozott harcba, így különösen Rahónál és Nagybocskónál sikerült az ellenség előnyomulását megakasztani. Mégis tekintettel arra, hogy az oroszok ötszörös túlerőben voltak, ezeket a hadállásokat az akkor rendelkezésre álló erőkkel lehetetlen volt huzamosabban tartani, sőt csapataink Máramarosszigetnél sem állapodhattak meg. Így az oroszok eljutottak Máramarosszigetre s Bothmer báró október 2-án Hosszúmezőig, október 3-án pedig Técsőig vonult vissza, az oroszok pedig bevonultak Máramarosszigetre. Ekkor báró Bothmer Fleischmann ezredes csoportjától még két zászlóalj és két üteget kapott. A munkácsi katonai parancsnokság most már nem tartotta a Máramarosszigeten levő orosz csapatok megtámadását halaszthatónak, mert az oroszok egy oszlopukat már Máramarosszigettől délkeleti irányba indították s így percről percre növekedett a veszély, hogy az oroszok az erdélyi részekbe vagy beljebb az ország belsejébe nyomulnak elő. Ezt a támadást mindenáron meg kellett kísérelni, noha csak nyolc, a korábbi harcokban meggyengült zászlóalj és három üteg állt rendelkezésre. És mégis sikerült! Gróf Attems altábornagy, aki mellé mint vezérkari tiszt Ambróz őrnagy volt beosztva, sikeres harcokkal október 5. és 6-án a már Hosszúmezőn túl előnyomult orosz haderőt viaszorította s október 7-én éjjel bevette Máramarosszigetet és az oroszokat Nagybocskóig üldözte. Az oroszokat ebben a harcban és menekülés közben is súlyos veszteségek érték. Ezekben az ütközetekben csodás bátorságot tanúsító ma-

gyar és osztrák népfölkelőkön és menetzászlóaljakon kívül a lengyel légiók is részt vettek; a zömüket éppen a harcok ideje alatt szállították oda Sátoraljaújhelyről. Azok a csapatok, melyek idejekorán érkeztek, azonnal akcióba léptek és igen bátran küzdöttek.

Október 8-án az oroszoknak Máramaros megyéből való visszavonulása futássá fajult. Csapataink Bocskónál erős kozákosztagot ugrasztottak szét. A harcokban magyar és osztrák népfölkelők mellett az ukrainiai önkéntes csapat is kitüntette magát. Október 9-én vitézeink Rahónál verték meg az orosz csapatokat, melyek ott akarták magukat erősen elsáncolni. Október 13-án visszavettük Toronyát és Viszkov felé üldöztük az oroszokat, galíciai területen. 15-én végleg birtokba vettük Rahót és október 20-án hivatalosan jelentették, hogy katonáink az összes orosz csapatokat kiverték az országból és egyetlen orosz

A nagybocskó-gyertyánligeti vasúti állomás, melyet az oroszok felperzseltek.

A Kamara-út, melyen az oroszok bevonultak Máramaros-szigetre. Itt fogadta őket Dobay helyettes polgármester.

katona sem áll magyar földön. Még aznap a Jablonicai-szorost megszállva tartó orosz csapatokat is megverték és Galiciába szorították vissza csapataink.

A máramarosi harcok egyes érdekesebb részleteiről szemtanuk leírásai alapján még a következőket jegyezzük fel:

Amikor csapataink visszavonulása következtében október 2-án megnyílt az út az oroszok előtt Máramaros-sziget felé, Nyegre László főispán intézkedésére az utolsó vonat is útnak indult az állami javakkal, hivatalos iratokkal és tisztviselőkkel. Ekkor az oroszok már csak pár kilométernyire voltak Máramaros-szigettől. Szöllőssy polgármester egészségi állapota miatt már napokkal előbb lemondott, Szaploneczay helyettes polgármester szintén nagybeteg volt s így Dobay Sándor nyugalmazott tanárra, az első tanácsosra hárult a szomorú feladat, hogy a város érdekében küldöttséget vezessen az orosz csapatok parancsnoka elé. Dobay a város határába ment ki s éjjel után két órakerkezett oda

az első orosz előörs egy tiszt vezénylete alatt.

Dobay a vezénylő tiszttel közölte, hogy a városból, amelyet íme átadni kész, elvonult a katonaság. A tiszt legott jelentést tett a parancsnokló tábornoknak, ki nagyszámú fegyveres erőttől kísérve, csakhamar meg is jelent.

Dobay Sándor a következő beszédet mondotta el:

— Tábornok úr! Máramaros-sziget város törvényhatósága engem bízott meg, hogy fogadjam az orosz csapatokat. Hazafiui fájdalommal, de kötelességérzetem és a város iránti felelősségem tudatában eleget teszek e megbízatásnak és íme, átadom a megye székhelyét, a történelmi múltú Máramaros-szigetet, amely büszke városunk volt nekünk és dicső őseinknek. Mi békés polgárok vagyunk és nekünk nem feladatunk, hogy e város pusztulását előidézzük. Hős katonáink tudni fogják kötelességüket a harctéren, mi irgalmat kérünk a város és annak lakossága számára. Ellen-séges csapat a város falain belül nincsen, békés és szorgalmas polgárok lakják Máramaros-szigetet, akik tiszteletben fogják tartani az orosz csapatokkal szemben való kötelezettségüket. Megnyitom városunk falait. Isten irgalmát kérem a városra és remélem, tábornok úr, hogy vitéz katonái emberhez és istenfélőkhöz híven fogják honorálni készségünket.

Dobay a beszéd végén annyira elérzékenyedett, hogy keservesen sírni kezdett. Kínos

A Delatyn-szoros Körösmezőnél.

Huszáraink a visszafoglalt Nagyboeskövén.

csend után a tábornok egy lépést tett előre s rekedt hangon így válaszolt:

— Tudomásul veszem a város átadását. Mi katonák vagyunk és ezt a készséget, amelylyel csak a várost kímélik meg a pusztulástól, azzal viszonozom, hogy kijelentem, hogy a békésen viselkedő polgárságnak bántódása nem lesz. Rendeletben fogom korlátozni a város jogait és köteleseit, hogy kinek mi lesz a feladata, és előre figyelmeztetek mindenkit, hogy könyörtelen leszek a rendelkezéseim ellen vétőkkel szemben. Ha csapataim közül egy embernek is bántódása esik, a város fogja megszenvedni azt. Öntől, uram, e pillanatban azt követelem, hogy nevezze meg azokat a legtekintélyesebb itt lakó polgárokat, akiket túsokul fogok kijelölni, kérem átadni a város adminisztrációját, a pénztárt és majd később határozok aziránt, ki fogja vezetni a város polgári ügyeit. Első legfontosabb követelésem az: azonnal szolgáltatassa be a táborba a városban lakó hadköteles egyéneket. Több szavam e pillanatban nincsen. Remélem, tudják a várossal szemben való köteleységüket.

Az orosz tábornok hadisarcként száznyolcvanezer koronát, harmincezer pud zabot, ugyanannyi szénát, százezer cigarettát, ötszáz kilogramm cukrot, háromszáz kilogramm kávé, ötven kilogramm teát és száz lovat kért. Kérését azonban a polgármester nem teljesítette, de a megtorlásra már nem érték rá az oroszok, mert a határidő — október 7-ike — eltelte előtt menekülniök kellett Máramaroszigetről.

A parancsnokló orosz tábornok — aki a főispán lakásán szállt meg — csaknem felhá-

borodva kérdezte a polgármester-helyettestől:

— Miért menekültek innen a lakosok? Nem értem, minek kellett a várost kiüríteni? Hiszen tudhatták, hogy mi senkit sem akartunk bántani, senkitől sem akartunk bármit is elvinni!

A küldöttség tagjainak — bizonyára elővigyázati rendszabályból — az orosz tisztekkel kellett lakni és étkezni is. Meg kell állapítani, hogy a lakosságból senkinek bántódása nem esett a városban.

A város épületei a podgyással zsúfolt vasúti raktárral együtt teljesen sértetlenek

maradtak. A kozákok ugyan mindent feltörték, a holmikát felforgatták, de már annyi idejük, úgy látszik, nem volt, hogy az összes holmit el is vihessék. De egy csomó értékesebb tárgyat elraboltak, és elvittek minden élelmiszert és meleg ruhát. Szinte hihetetlen, de még egy betört ablaktábla sem volt látható a városban. A megyeház közgyűlési termében, ahol pedig szintén jártak az oroszok, a király és a királyné arcképéhez hozzá sem nyúltak. Perényi Zsigmond belügyi államtitkárnak, a volt máramarosmegyei főispánnak még leleplezetlen arcképe is sértetlen maradt. Amikor a vezénylő tábornok az öreg Szendrey bácsival, az egyetlen a vármegyeház »védelmére« visszamaradt hajduval, a közgyűlési teremben járt, megkérdezte, hogy kit ábrázol ez a festmény. A hajdu megmondta, hogy Perényi bárót, a volt főispánt, mire a tábornok megjegyezte: »Perényi báró... Igen, ismerem a nevét a máramarosi ruténpörből.«

Dobay Sándor helyettes polgármester több érdekes személyes tapasztalatát mondta el a máramaroszigeti oroszjárás napjaiból:

— Hozzám jött mindenki, akinek csak valami panasza volt az oroszok ellen, engem kértek, hogy tegyek jelentést a tábornoknak. A második éjszakán kétízben is felköltöttem a tábornokot. Mikor másodszer jelentem meg nála, azt kérdezte tőlem:

— Nem fél polgármester úr, hogy agyonlövetem, mert nem hagy aludni?

Azt feleltem, hogy nem félek, mert hiszen megígérte, hogy senkinek sem lesz bántódása Máramaroszigeten.

Érdekes a Kossuth-bankók históriája is.

— Akkor csodálkoztam a legjobban — beszélte Dobay —, mikor két boltos egy-egy tízforintos Kossuth-bankót hozott hozzám és azt mondja, hogy ezzel fizettek az oroszok. Azt mondta a kozák, hogy jó pénz az, valamikor régen a nagyapja vitte el Magyarországból és most odaadta az unokájának, hogy költse el Magyarországon. Az oroszok, akik 1849-ben vihették el a Kossuth-bankót, megőrizték mostanáig.

— A tábornok rendeletileg hirdette ki, hogy a papir kétkoronás egy korona ötven fillért ér, az ezüst rubel pedig három és egyharmad koronát. Általában ezüsttel fizettek az oroszok, de kedden délután, mikor már tudták, hogy menekülniök kell, elmentek a nagyobb üzletekbe és minden orosz pénzt magyarrá váltottak be. De azért maradt elég ezüst rubel Szigeten. Tudták, hogy el kell menni, de azért mégis pánikszerűen menekültek el. Itt hagytak sok mindent, amit összeharácsoltak. A megyeházán, ahol a tábornok lakott, tízezer darab szivart hagytak. Ezeket a szivarokat már a mi bevonuló katonáink füstölték el.

Egy kereskedő, a hitelszövetkezet vezetője, aki szintén Máramarosszigeten maradt, a következőket mondta el:

— Szómbat délben jöttek be nagy énekszóval. Elöl ment egy, az énekelt, a többi kórusba fujta. Mindjárt betódultak az üzletekbe. Magyarul mondták:

— Adni pályinka!

Azzal már neki is mentek a pultnak. De én nem engedtem, hanem tótul rájuk szóltam:

— Így nem megy. Sorjába adok mindegyiteknek, aki aztán kapott, az takarodjék ki.

Így adogattam nekik egyenként a rumos, likőrös palackokat. Az egyik kettőt akart.

— Nem adok! — mondtam.

Rám mordult:

— Akkor megöllek.

— Nem fogsz megölni — feleltem —, mert azt neked nem szabad.

Ki is takarodott végül. Összesen 57 palackot osztottam szét, de elvitték mind az ennivalót, szalámit, szardiniát, szalonnát is.

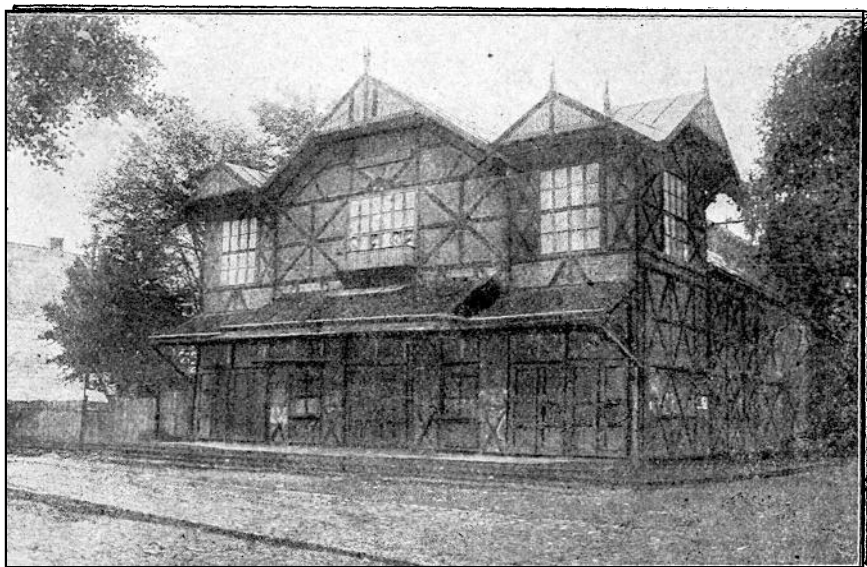
Sokat szenvedett az orosz betöréstől a Máramarossziget közelében levő híres bányatelep, Aknaszlatina és a kisebb községek. Az oroszoknak erről a szerepléséről az aknaszlatinai községi jegyző a következő érdekes részleteket beszélte el.

— Az orosz sereg Szlatina felé tartott. Az intelligencia menekült, csak négyen maradtak a faluban: a plébános, a gyógyszerész, a községi bíró és jómagam. Mindnyájan feszülten vártuk a történéndőket. Az oroszok, lehetek négyezren, a falu alá értek. A plébánossal és a patikussal eléjük mentünk és felkértük a parancsnokló tisztet, hogy kíméljék a községet, melynek csak békés polgárai vannak. Az orosz katonák bejöttek a községbe, leszereltek, bekvártélyozták magukat és saját municiójuk meg a község őrizetére minket rendeltek ki polgári őrnök: a plébánost, a gyógyszerészt és engem.

A tisztek a plébános lakásán ütötték tanyát. Otthonosan berendezkedtek. Vacsorát főzettek és kirakták a borokat, pezsgőket, amit magukkal hoztak. A vacsorához minket is meginvitáltak, de aztán kiküldtek bennünket, hogy az orosz katonákkal együtt őrizzük a municiót. A tisztek egész idő alatt mulattak. Az orosz katonák élelmiszert harácsoltak.

A rablás láttára panaszt tettem a parancsnoknál, aki azt felelte, hogy sajnálja, de az ő emberei nem rabolnak. Az oroszok tíz ágyút állítottak föl a bányák mellett és a legelőn lövészárkokat is ástak.

Ilyen volt a helyzet, amikor másnap jöttek a mi katonáink és három oldalról tá-

A máramarosszigeli színekör, melyet a kozákok istállónak használtak.

madták meg az oroszokat. A csatát, amely délután hat óráig tartott, egy ház mögött mi is végignéztük. Közben elrepült mellettünk néhány golyó. Egy srapel a templom falát is megsértette. Lassanként az oroszok megkezdték a visszavonulást s elmenőben egy-két tiszt köszöntve integetett nekünk.

Amint az oroszok iszonyú veszteségek után elvonultak, a mi katonáink bejöttek a községbe s lefoglalták az oroszoktól otthagyt 200 mázsa zabot, 27 lovat, rengeteg fegyvert és foglyul ejtettek többek közt egy orosz tisztet, akinél 12.000 korona orosz és magyar pénzt találtak. Az ütközetben csak igen kevés katonánk sebesült meg. Az oroszok a *sóbányák gépeit összetörték* és a Tisza-hidat felgyújtották, a tüzet azonban mi magunk eloltottuk.

* * *

A besztercei orosz napokról a következő részleteket jegyezték fel szemtanuk:

Október negyedikén hírül hozták már, hogy az oroszok közelednek Besztercze felé. A hír valótlan volt, mert a Kárpátokon betört orosz csapat akkor még több mint nyolcvan kilométernyire volt Beszterczétől. Az ijedelmet fokozta, hogy a határszélen levő Romuli község jegyzője leszerelte a telefont és a hatóságok nem tudtak vele érintkezni. A városban hóvihár vonult végig, de a község felénkebb része mit sem törődve vele, összeszedte ingóságát és ki kocsival, szekérrel, ökrösfogattal, ki pedig vonattal menekült Kolozsvár felé.

Az állomáson körülbelül hatezer ember várakozott vasárnap és hétfőn vonatra, de az állomásfőnök nem tudott elegendő vonatot adni a menekülőknél. Voltak, akik több mint huszonnégy óra hosszat várakoztak az állomáson. Másnap megérkezett dr. Betegh Miklós kormánybiztos, aki megdöbbenve látta, hogy nemcsak a lakosság, hanem a közigazgatási és állami hatóságok nagy része is eltávozott. Nyomban intézkedett, hogy a tisztviselők térjenek vissza a helyükre. A kormánybiztos azután automobilon bejárta a megyét és megállapította, hogy az orosz csapat mind-

össze a megye legészakibb helységében, Romuliban volt.

Romuliban vasárnap reggel egy háromszáz főnyi szárnalmas külsejű, kiéhezett orosz csapat jelent meg. Az orosz katonák a lakosságtól szalonnát és kenyeret vásároltak és aztán a község határában letelepedtek. Éppen szalonnát akartak sütni, amikor néhány előre küldött őrszemük jelentette, hogy erős lovas és gyalogos csendőrcsapat közeledik. Az oroszok erre a hírré fölugráltak és futva menekültek Magyarlapos felé. Akit ezek közül a mieink utólértek, azt lelőtték vagy elfogták s a többi menekült Bukovinába. Ez volt az oroszok szereplése Besztercze-Naszód vármegyében.

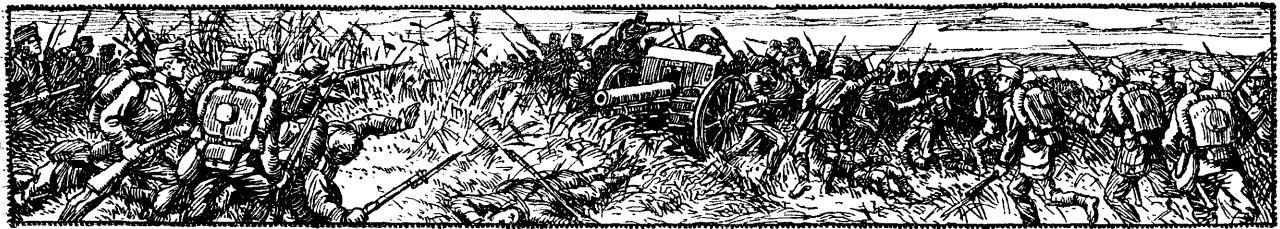
* * *

Az oroszok távozása után a súlyos megpróbáltatásokat szenvedett lakosság visszatért és a hatóságok is folytatták félbemaradt munkájukat. A nagyközönség Terstyánszky lovassági tábornoknak, Bárczy István budapesti polgármesterhez és Kolozsvár város polgármesteréhez intézett távirataiból tudta meg, hogy az oroszok kiverésében oroszlánrésze volt egyes, a budapesti negyedik hadtesthez és az erdélyi hadtesthez tartozó csapatoknak. Utóbbiak főképp székelyek voltak. Tisza István gróf miniszterelnök az északkeleti vármegyék, főispánjaihoz intézett körrendeletben dicsérte meg a nehéz napokban a férfias kötelességteljesítés és bátorság szép példáit szolgáltató tisztviselői kart és intézkedett, hogy egyesek ellen, akik állomáshelyüket gyáván idő előtt elhagyták, szigorú vizsgálat és megtorló eljárás tésésék folyamatba. De a miniszterelnök is megállapíthatta, hogy ilyen esetek csak elszigetelten fordultak elő. A király Tiszához intézett legfelsőbb kéziratban utasította

a kormányt, hogy az ellenség betörése folytán károsult lakosság érdekében minden lehető intézkedést tegyen meg a legnagyobb körültekintéssel, s a miniszterelnök azonnal bejárta az illető vidéket, hogy saját szemével lássa a helyzetet és közvetlen tapasztalatok alapján állapíthassa meg a teendőket. Így multak el Magyarországról az első orosz betörés napjai.

Távbeszélő-állomás a harcvonalban.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

SZERB BETÖRÉSEK.

Mikor hadvezetőségünk augusztus közepe után megállította szerbiai támadó hadjáratunkat s az egyik déli hadsereget északra, az oroszok ellen rendelve, délen maradt összes csapatainkat védekező magatartásra utasította, az ellenség területére behatolt összes csapataink visszavonultak a Száva és a Drina akadályvonala mögé s csak ötödik hadseregünknek egy minden fegyvernemből alakult különítménye maradt szerb területen, Loznicánál, hogy a Drina-folyó szerbiai partján emelkedő Gucsevo-hegyhátat továbbra is tartsa. Ennek a hegyhátnak ugyanis nagy jelentősége lehetett újabb szerbiai támadó hadjáratunk esetén, mert a Drinának ezen a részén uralkodik s mint híd, biztosíthatta csapatainknak a folyón való újabb átkelését. Összes egyéb csapataink a határfolyókon innenre húzódtak s megfelelő előőrsöket állítva fel a határok mentén, hátrább fekvő táborhelyeken telepedtek le. Az augusztus 20-án és a következő napokban végrehajtott általános visszavonulásunk után a déli harctér szerbiai részén úgyszólván teljes nyugalom állott be. Mi defenzívára szorítkoztunk, a szerbek pedig nem támadtak. Az augusztusi harcok nyilvánvalóan súlyos veszteségeket okoztak a szerb hadseregnek, nem egy csapatkeretüket megbontották, sok hadiszerüket elfogyasztották. Mindennek helyrehozására a szerb hadseregnek pihenő kellett. Ámde ezután is nehezen gondolhattak a maguk határain túl terjedő offenzívára. Hisz hirtelen visszavonulásunk okát, mely a szerb hadvezetőség

seget lepte meg a legjobban, nem tudhatták mindjárt. Csak azzal voltak tisztában, hogy a visszavonulást nem a szerb hadsereg idézte elő, hanem másvalami ok. Valóban, a szerb hadvezetőség tartózkodott is minden offenzív vállalkozástól közel két héten keresztül. Mint mindenütt a nagyvilágon, Szerbiában is az északi nagy mérkőzést figyelték, amely monarchiánk és Oroszország között szerbiai visszavonulásunkkal egyidőben kezdődött meg.

A kraszniki, niedrzvica-dusai, zamoscsi, komarovi győzelmek híre nem voltak alkalmas arra, hogy a szerb hadvezetőség offenzív kedvét felkeltse. A közben megindult lemergi csata folyamán azonban az orosz hadvezetőségnek természetes igyekevése volt, hogy újabb magyar és osztrák csapatoknak az északi harctérre való felvonulását megakadályozza. Ezt a célt legkönnyebben úgy lehetett elérni, ha a monarchia déli részeit fenyegetik ellemséges támadással. Hisz ebben az esetben a politikailag érzékeny déli határvidékek biztonságáért nemcsak ott kell tartanunk a még ottlevő haderőket, hanem esetleges egyéb tartalékokat sem küldhetünk északra, azokat is a déli harctérre kell irányítanunk.

Ezt a helyesnek tetsző számvetést még tetszetősebbé tette a lemergi csata első szakának menete. A szerb hadvezetőség állandó érintkezésben állott az oroszokkal és idejekorán tudhatta meg első visszavonulásunkat Lemberg mögé, tudhatta az orosz haderők roppant számbeli túlsúlyáról; tudhatta azt, hogy szövetségeseink, Olaszország kétszínű magatartása miatt elsőrendű sorkatonaságunk egy része tétlenül áll az olasz határokon s onnan el nem mozdít-

ható. Mindebből egyszerű számvetéssel megállapíthaták, hogy a szerb és montenegrói haderők jelentékeny számbeli túlsúlyban vannak azok felett a csapatok felett, amelyeket a monarchia a Szávánál, a Drinánál és a dalmát-hercegovinai szögletben hagyhatott. Ha tehát egyszerre több ponton indul meg a támadás, akkor lehetetlennek látszott, hogy a közutak és vasúti összeköttetések tekintetében elmaradott s különben is széttagolt, zezzugos déli határaink valamelyik pontján a támadás ne sikerüljön. Kétségtelennek látszik továbbá, hogy a szerbek titkos hírszolgálat, mindenféle kémeik jelentése is biztató volt az ilyen vállalkozásra.

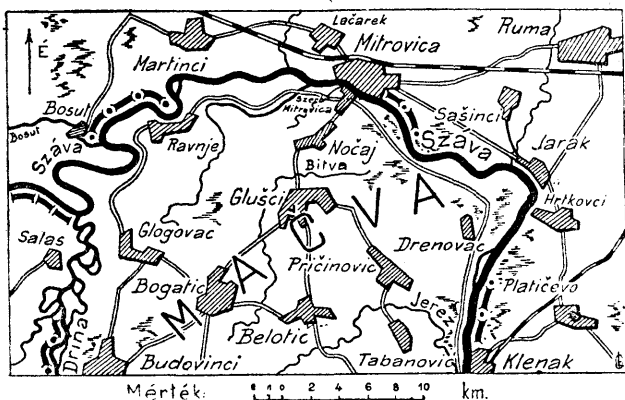

Szerb-Mitrovica.

Révész és Biró felvétele.

Orosz ösztökélés, a feladat látszólagos könnyűsége, siker esetén a kínálkozó zsákmány és nagy dicsőség, a Balkán többi országára s egyéb semlegesekre várható hatás, végül pedig az előző balkáni háborúból megmaradt szerb önteltség: valamennyi ok külön és együtt megteremtette a szerb-montenegrói offenzívát határaink ellen. Csakhogy miképpen az indítóokok, amelyekből ez az offenzíva megszületett, nem voltak valóban katonai természetűek, a támadás végrehajtása is a kellő stratégiai megfontolás és egység nélkül történt. Így hát nem lehet rendszeres szerb ellenoffenzíváról beszélni, hanem csak nagyobb csapattestekkel végrehajtott portyázó kalandokról, betörésekről, amelyeket már a hadi érdekeken kívül eső célzataik is megkülönböztetnek az igazi hadműveletektől.

Igy kezdődött meg a déli háborúnak egy új szaka szeptember első napjaiban, amikor Magyarország déli határain, a Dunánál és a Szávánál, valamint Bosznia és Hercegovina keleti és déli határain mindenütt úgyszólván egyszerre szerb és montenegrói csapatok jelentek meg. Rendszer annyiban volt ezekben az egymástól messzire szétszórt betörésekben, hogy egyik a másikat látszat szerint elősegítette. Arra ugyanis alig lehetett gondolni, hogy az osztrák-magyar déli hadsereg minden ponton egyszerre szállhasson szembe a határainkon betörő ellenséges csapatokkal. A szerbeket és a montenegróiakat tehát kecsgettette a remény, hogy legalább néhány ponton sikert érhetnek el. Az ilyen kalandor-stratégia, amely az erőket szétszórja, ahelyett hogy egyetlen komoly hadászati mérkőzésre egyesítené, természetesen nem arathat sikert céltudatos hadvezetéssel szemben. Okozhat zavart, pusztulást azokon a vidékeken, amelyekre az ilyen betörés kiterjed, de eredménnyel nem jár, s mint azt a keletporoszországi orosz betörések példája is mutatja, végül a betörő csapatokra válik végzetessé.

198 A Száva-Drina-szöglet.

•A Nagy Háború eredeti rajza.

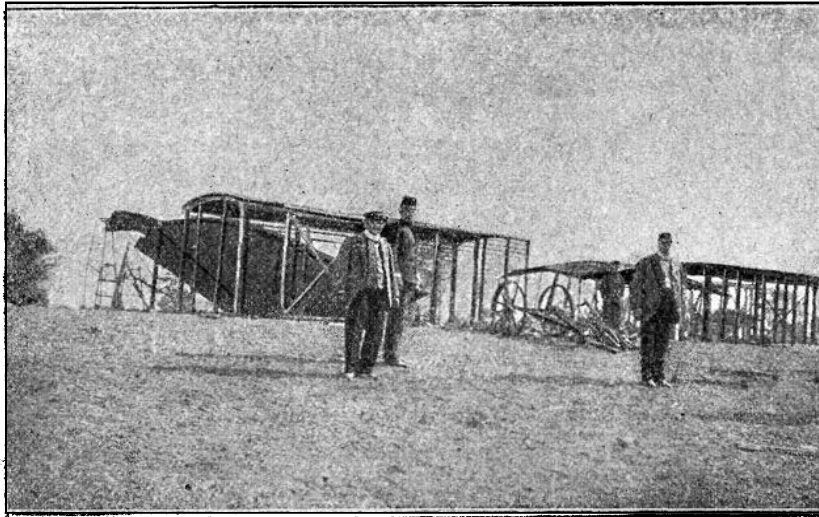
A TIMOK-HADOSZTÁLY BETÖRÉSE.

Az első szerb betörés meglepetésszerűen történt a Száván át, Mitrovicánál. Mialatt a Drinamentén és a montenegrói határokon állandóan kisebb előretörések nyugtalanították határvédő csapatainkat, a szeptember 5-ikéről 6-ra hajló éjjelen a Drina—Száva-szöglet legészakibb kiszögellésénél, Mitrovicánál ágyúzás indult meg a szerb partról. A gránátok végigszántották Mitrovica városkát és környékét, ahol csak előőrseink voltak, míg a főcsapatok és tüzérségünk a Száva vonalától hátrább eső falvakban pihentek. A nagy ágyúzás közben éjjel

A Timok-divízió megsemmisítése Mitrovicánál, 1914 szeptember 7-én.

Dressel A. rajza.

Szerb ágyútűz által felgyújtott vasúti kocsik megmaradt vasúti állomásán Klenak állomásán.

»A Nagy Háború« eredeti felvétele.

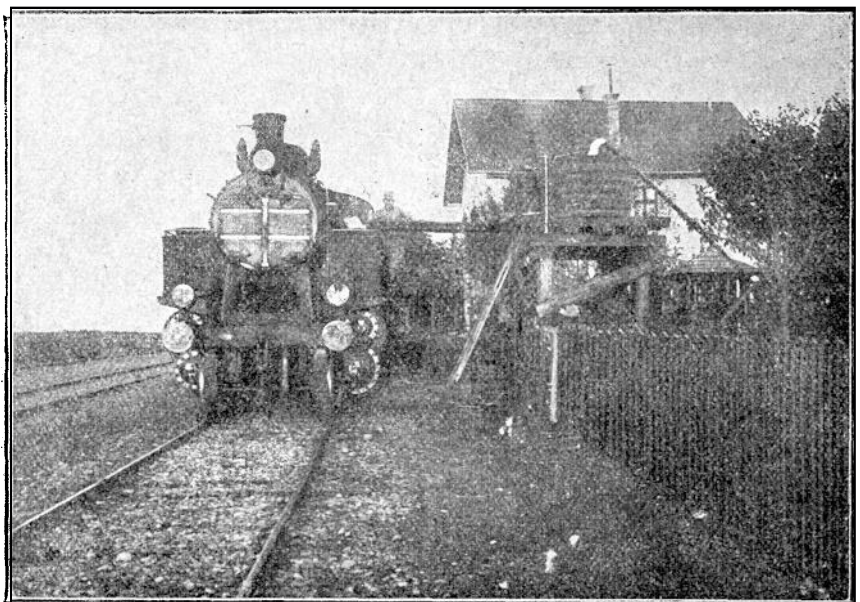
11 órakor mintegy háromszáz főnyi komitációs-banda jelent meg a Száva innenső partján. Mint utóbb kiderült, Maties Lyubo hírhedt komitációs főnök emberei voltak, akik észrevétlenül csónakon keltek át a folyón. Előőrseink erre a túlerő elől utasításukhoz képest visszavonultak, annyival inkább, mert közben a szerbek acélpontonokból, amelyek a mieinknél sokkal kisebbek, Mitrovica és a vele szemközt levő szerb Szerb-Mitrovica között hidat vertek, amelyen szerb gyalogság, némi lovaság, legvégül francia gyorstüzéllőgyűkkel felszerelt tüzérség, összesen mintegy 15.000 ember vonult át Szlavónia földjére. A szerbek, akik nyilvánvalóan értesülve voltak arról, hogy azon a vidéken aránylag gyengébb erőink, nagyobb részt népfelkelő-alakulatok vannak, mindjárt az átkelés után, amelyet reggelre fejeztek be, két oszlopban megindultak a Szávától mintegy 20 kilométernyire fekvő Ruma várca felé. Alighogy a Száva partvidékének sok helyütt posványos láposából kibontakoztak, egyszerre három oldalról váratlan heves tüzelés fogadta őket.

Hadvezetőségünk ugyanis, amikor az előőrsök jelentéséből a szerbek átkeléséről és előnyomulási irányáról értesült, felhasználva a partvidékkel szomszédos vidék terepalakulását, az összes csapatokat a

szávaparti lapályt szegélyező erdőkbe és dombok mögé vonta vissza, ahol a mieink jól elrejtve ügynevezett lesállást foglaltak el. Az ellenséget csak mindenfelől előretolt kisszámú megfigyelő járőrök tartották szemmel, úgy hogy a szerb felderítők azt jelenthették parancsnokuknak, hogy ellenséget schol sem találnak. Holott ekkor csapataink egy része már készenlétben várta az ellenséget. A nagyszerűen megválasztott lesállás, majd utóbb a szerbek kétoldali átkarolása Krausz Alfréd altábornagy műve, aki ekkor hadosztályával Péterváradtól délre, a Szerémségben állott. Mikor Mitrovica felől megkapta a jelentést

a szerbek betöréséről, azonnal intézkedett, hogy a Mitrovica—Ruma közötti szakaszon álló gyengébb erők rejtett védelmi állásban fogadják az ellenséget s tartsanak ki, amíg a túlerővel szemben kellő megerősítés érkezik. A nagyobbára horvát, osztrák és magyar népfelkelőkkel álló előretolt csapatok, mihelyt északról megérkezett a reichenbergi osztrák gyalogezred, megkezdték a támadást a mitrovica—rumai országúton vonuló szerbek ellen.

Az elbizakodottságukban még a felderítő szolgálat alapelemeit is semmibe vevő szerbek között szörnyű zavart lámaszlott a három oldalról egyszerre megdördülő tüzelés, amely

Vasúti végállomás Nikinciben, amelyet vasúti ezredünk a Timokdivízió megsemmisítése után 1914 szeptember 14-én épített.

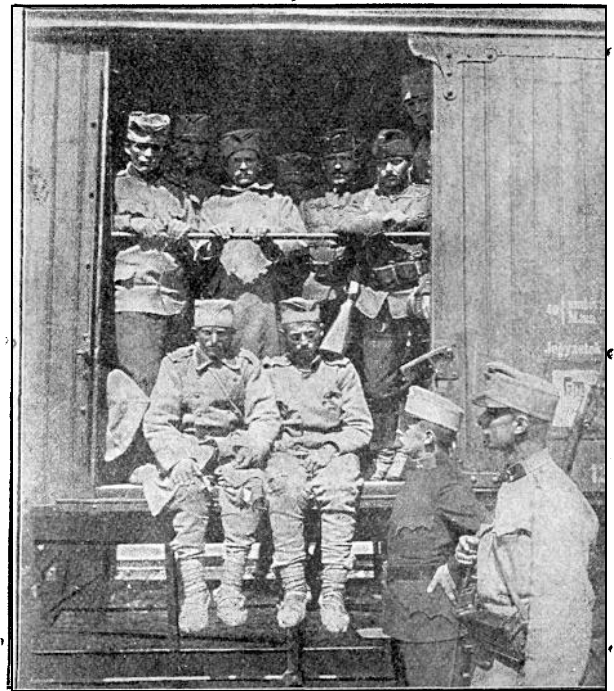
»A Nagy Háború« eredeti felvétele.

soraikban nagy kárt tett. Gyalogságuk kénytelen volt az itt-ott kukoricásföldekkel tarkított lapályon, teljesen fedetlen területen felfejlődni, tüzéségük pedig, mely ezen az áttekinthető területen fedezéket nem talált, a láthatatlan ellenfelet pedig tűz alá nem foghatta, kénytelen volt azonnal menekülni, anélkül, hogy a megindult ütközetbe beleszólt volna. El kell ismerni, hogy a szerbek ebben a végzetes helyzetben bátran viselkedtek. Az első meglepetés és zavar elmúltával megpróbáltak rendszeresen védekezni. Rögtönzött lövészárkokat ástak és szívós ellentállást fejtettek ki. Harevonaluk az említett országot mentén húzódott végig s különösen jobb szárnyán, a Ruma felőli oldalon volt erősen biztosítva. Ebben az állásban folytatódott azután a harc, amely kora délelőtt kezdődött, közel délután 4 óráig.

Csapatunk ez idő alatt olyan öldöklő tűz alá fogták a szerbeket, hogy végére is meginogtak a megrikult sorok s a szerbek egy-egy része menekülni kezdett. Ebben a pillanatban eddig jól fedett csapatunk hatalmas lendülettel kitörtek rejtekükből s szuronyrohamunk elöl a szerbek megfutottak. A menekülő szerbség természetesen a Száván át keresett egerutat. Itt azonban újabb meglepetés érte őket: gyalogságunk egy része az ütközet közben nagy megkerülő mozdulatot végzett, a menekülővel egyidőben ért a folyóhoz s a Száva partján megtorlódott szerb tömeget irtóztatós tüzelés alá fogta.

Krausz altábornagy ugyanis még a délelőtt folyamán elrendelte, hogy a 92-ik közös gyalogezred, mely a harc színhelyétől kelet felé, tehát Zimony irányában táborozott, azonnal nyomuljon előre Jarak felé, amely száva-parti község Rumától délre, tehát a szerbek harevonalának háta mögött fekszik. A megkerülő és hátra támadó ezred éppen legjobbkor érkezett: délután 4 óra tájt, amikor a szerb hadsorok már meginogtak a nagy veszteségek, valamint azon balhit hatása alatt, mintha a mi részünkön túlerő volna. A hátráló szerb csapatokat a 92-ik közös gyalogezred két zászlóaljja azonnal megtámadta. A támadás keletről nyugat felé irányult, tehát a visszazönlő szerbeket részben oldalukban, részben hátukban érte. Ezalatt egy harmadik zászlóalj azt a parancsot kapta, hogy a szerbek háta mögött nyomuljon előre a Száva-folyóig s foglalja el vagy legalább is rombolja szét a szerbek hadihídját s így vágják el a szerbek visszavonulásának útját.

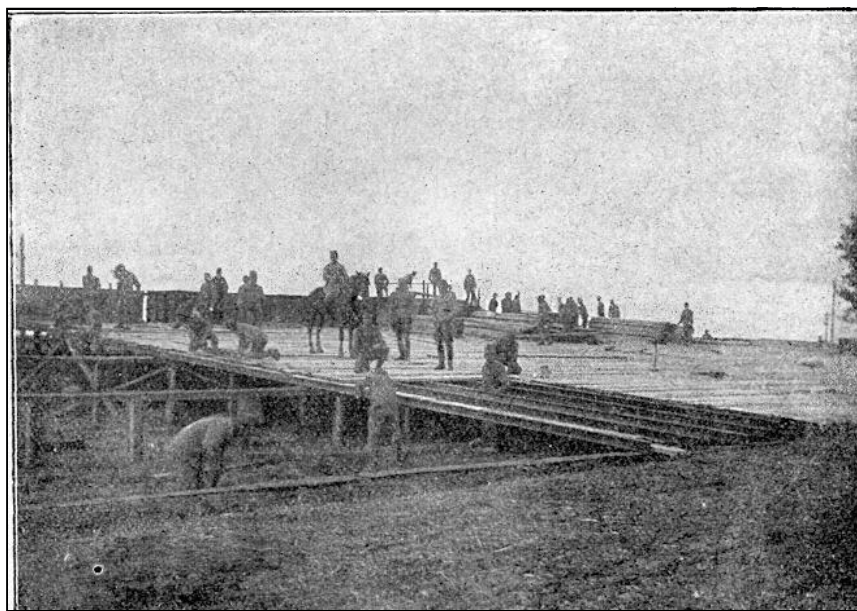
Mind a két hadművelet önmagában döntő jelentőségű volt, de még jelentősebbé vált a

Foglyok a Timok-divízióból.

Bálint Janos felv.

taktikai gondolat elszánt végrehajtása folytán. Az oldaltámadást végző két zászlóalj ugyanis Jarak falun áthatolva azonnal megtámadta a szerbeket. A szerbek eleinte itt is védekezni próbáltak, de ez az oldaltámadás, mely a mi félkörben üldöző és reggel óta harcoló csapatainkat is új lelkesedésre tüzelte, teljessé tette soraikban a fejvesztettséget. Most már ellenállhatatlan rémület lett úrrá rajtuk, lemondtak a védekezésről is, abbahagyták a tüzelést és vad iramban özönlöttek a híd felé. Itt azonban már nagy torlódást s a mi hátbatámadó zászlóaljunkat találták. Ez a zászlóalj ugyanis gyors menetben tört előre s a korai alkony beálltával elérve a híd tájékát, szuronyrohammal áttörte a hidat védő szerb csapat vonalát s egészen közelről, 120 lépés távolságról gyors tüzelést indított a hídfőnél és a hídon megtorlott szerb tömegek kellős közepébe. Növelte a zavart, hogy a keskeny ponton-híd közepén elakadt egy ágyú s elzárta a menekülő csapatok útját. Irtóztatós kavarodás támadt erre. Az emberi rémületnek leírhatatlan jelenei játszódtak le az ekkorra már egészen besötétett tájékon. A parton megtorlott és még egyre oda érkező szerbek egy-egy csoportja erre a part mentén nyugati irányban, Mitrovica felé próbált menekülni, de akkorra már a nyugati átkarolást is befejezték csapataink: a Timok-hadosztály egészen nekiszorult a Szávának. Ám azért a szerbek még mindig

Vasúti ezredünk 1914. szept. 12-én rakodót épít a nikincii vasúti állomáson.

»A Nagy Hábortól«
eredeti felvétele.

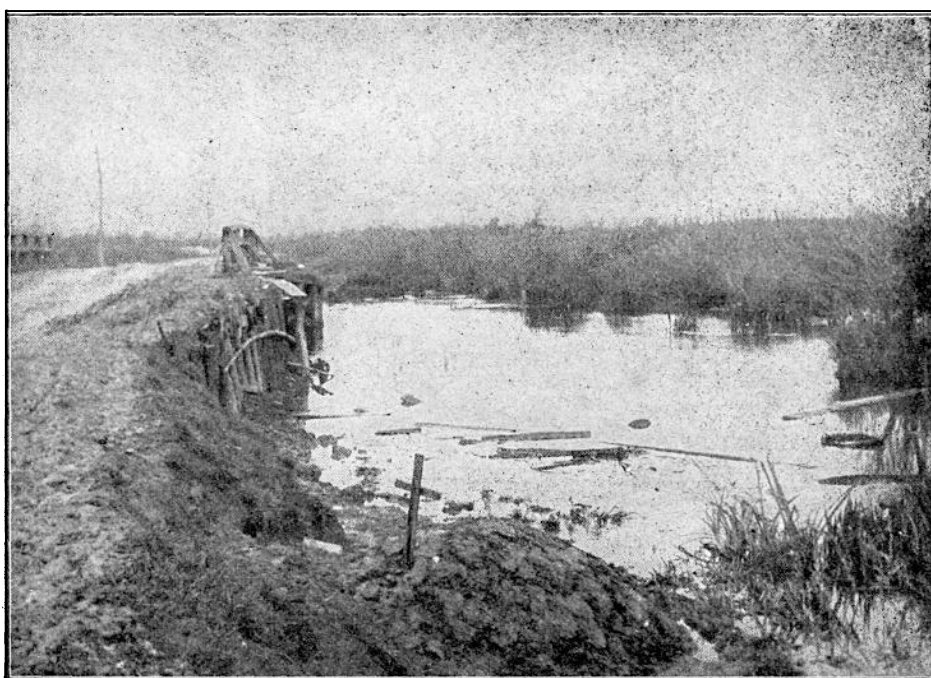
nem adták meg magukat. Egyrésztük menekülni próbált a Száván át, másrésztük abban a segítségben bizakodott, mely a szerb parttól közeledett. A szörnyű csatazajt ugyanis meghallották messze kilométerekre a folyó mentén, s Jaraktól délre több szerb csapat megkísérelte, hogy a sötétség leple alatt kompokon átkel a Száván s meglepetésszerűen hátbatámadja a mieinket. Egy századunk azonban a kibukkanó hold fényénél észrevette a közeledő kompokat s azonnal sortűz alá fogta, úgy hogy egyetlen szerb sem jutott át az innenső partra s nagyobb részük elpusztult.

A döntést eközben meghozta egyik gyalogszázadunk főhadnagyának hőstette, aki két tisztjával és néhány bakával a menekülő szerb tüzérségtől három teljesen felszerelt ágyút elragadva, azokat a pontonhíd ellen irányította, amely saját ágyúink által is tűz alá véve, csakhamar összeomlott. Erre meg szörnyűbb kavargás keletkezett. A hídon tolongó szerb tü-

zérség jórésze a vízbe bukkott, mások a gránátok, srappnelek és puskagolyók záporában pusztultak el. Az innenső hídfőnél rekedt szerbek egy része erre szintén a Szávába vetette magát s úszva próbált menekülni, ezek azonban nagyjából részben a mi golyóinktól pusztultak el, részben a folyóba fulladtak. A többi szerb csapat azután megadta magát. Sorba szedték el fegyvereiket s kísérték őket el a harc színhelyéről. A nevezetes jelenetet pedig a hold szelid fénye mellett az égő és robbanó szerb lőszerkocsik vörös fénye világította meg.

A tulajdonképpeni ütközet éjjel 10 óra felé ért véget, tehát körülbelül 11 óra hosszát tartott. Maga az egész hadműve-

let a szerb átkelés megkezdésétől számítva nem egész 24 óra alatt ért véget. Persze hátra volt még a zsákmány biztosítása s a vidék megtisztítása az elrejtőzött menekülőktől. Csapatunk egy része még az éjjel átkutatta a vidéket s elfogta a rejtőzködőket. De azért még napok multával is találtak a magas kukoricásokban bujkáló katonákat és komitácsikat.

Részlet a szávamenti csatálér obrenováci szakaszából.

Az ütközet után az eredmény számbavétele megállapította, hogy a szerbek közül foglyul esett 5000, köztük 68 tiszt, elesett és megsebesült 4000, nem számítva azokat, akik a folyóba veszttek, vagy a folyón át való menekülés közben kaptak lövést. Ezenkívül elfoglaltunk négy ágyút, két zászlót (a 12-ik és 15-ik szerb gyalogezred zászlaját), 10 gépfegyvert, igen sok lőszert és az egész trént. Ezenkívül Matics bandavezér egész komitácsi-csapata megsemmisült.

Igy végződött a szerbek első betörési kísérlete. A betörő csapat vezére, mint az ütközet után kiderült, Stepanovics tábornok volt, maga a csapat a híres Timok-hadosztály, mely a balkáni két háborúban a törökökkel és bolgárokkal szemben egyaránt kitűnt rettenthetetlenségével, s amely a jarak—rumai vonalon vívott ütközetben úgyszólván megsemmisült.

A MÁSODIK SZERB BETÖRÉS.

A Timok-hadosztálynak Mitrovicánál s az e községtől kelet-délkeletre terjedő Száva-szakaszon való betörésével egyidőben a szerbek még több ponton átkeltek a Száván. Kisebbségek voltak ezek, amelyek a Mitrovicához közelfekvő Jarakon kívül Klenák, Kupinová és Progar községeknél csónakokon és kompokon, Jakovónál pedig szintén ponton-hídon törtek be a Szerémségbe. A Timok-hadosztály huszonegy óra alatt való megsemmisítése gátat vetett volna e csapatok további előnyomulásának, ha közben a szerb hadvezetőség legalább egy újabb hadosztályt (valószínűleg a Sumadiadivíziót) nem küldött volna az előnyomulás támogatására. Ezek az újabb csapatok Obrenovac—Progarnál, Prhovo—Novcszelónál, Kupinová és Orcsa—Grabovácnál átkeltek a Száva főbb pontjain. Hozzájuk csatlakozott egy több ezer főnyi szerb csapat, mely eladdig Belgrád alatt állott, ahonnan nyugatra kanyarodva, Ostruznicánál lépte át a Szávát és egyenesen észak felé tartott.

Mindezekkel a betörésekkel egyidejűleg a szerb csapatok Belgrádtól keletre és délkeletre

Zimony látképe déli oldalról. A Leipz. Presse-Büro felb.

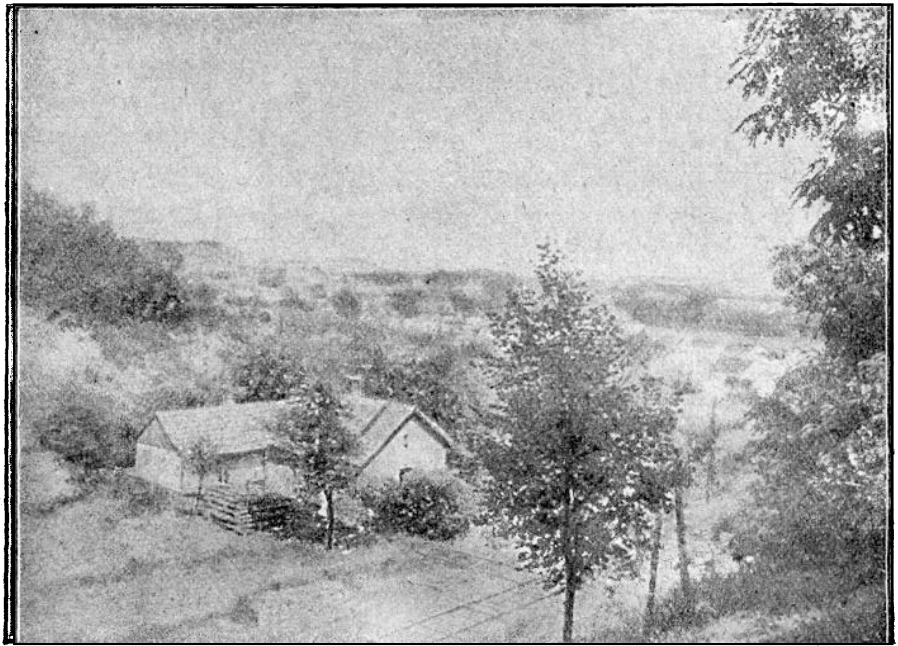
is több ponton átkeltek a Dunán. Főerejük Velikoszelo községnél tört előre Pancsova irányában.

A Szerémségbe betört csapatok előbb gyülekeztek s azután két oszlopban megindultak Indija irányában. Közben persze ellepték a Duna—Száva-szögletben fekvő szerémségi községeket, melyeknek szerb ajkú lakosságát igyekeztek megnyerni a maguk számára. Ahol ez nem sikerült — és a legtöbb helyütt ez volt az eset — ott gyujtogattak és harácsoltak, elhajtván a szegény földnépének minden marháját.

Déli hadvezetőségünk ezzel a második betöréssel szemben éppen úgy járt el, mint a Timok-hadosztállyal szemben. Hagyta a szerbeket nyugodtan gyülekezni. Erőit hátrább vonta és lesállításba csoportosította. Ezt annál

könnyebben tehetette meg, mert előőrseink és határmegfigyelő járőreink az első percben észrevették és jelentették a szerbek átkelését, ami lehetővé tette Krausz altábornagnak, hogy ott bocsátkozzék ütközetbe a betört ellenséggel, ahol azt a legelőnyösebbnek találja. Az altábornagy ugyanazt az eljárást követte a második betörésnél, mint a Timok-hadosztállyal szemben. A szerbek, bár okulhattak volna a Timok-divízió sorsán, amelyről akkor már tudomásuk volt, ismét beleestek az óvatlanság hibájába s élükön egy ezredzenekarral, könnyű tűzérsséggel és számos gépfegyverrel nyugodtan nyomultak előre. Egyik részük kitért keleti irányba és bevonult Zimony városába is, ahonnan közeledtük hírére, épp úgy mint a szávamenti községek-ből, ezrével menekültek el a lakosok.

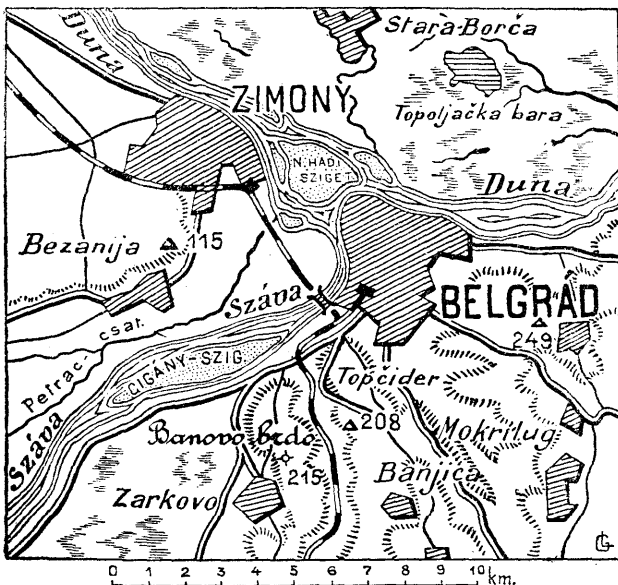
Közben a szerbek főereje továbbnyomult Indija felé és egyenesen beleszaladt határvédő csapataink félköralakú lesállításába. Heves harc indult meg, amely azonban a jarak—mitrovicai ütközettől annyiban tért el, hogy a terepviszonyok itt nem voltak olyan előnyösek számunkra, mint amott. Amellett a szerbek egyrészt na-

Zimony mellett. A vasúti bevágás eleje, ahol vasúti ezredünk egyik százada 1914 szept. 14-én a betörő szerbekkel harcolt.

»A Nagy Háború«
eredeti felvétele.

gyobb számmal és szélesebb vonalban nyomultak előre, másrészt hátsó összeköttetésük a Száva erős behajlásánál fogva oldalról vagy hátbatámadással sokkal nehezebben volt fenyegethető, mint a szeptember 6-iki ütközetben. Végül pedig a szerbek, mihielyt észrevették, hogy hadvezetőségünk hasonló taktikát követ el velök szemben, mint Jarak-Mitrovicánál, azonnal rendszeres ütközeti állásba mentek át, beásták magukat, minden fedezéket felhasználtak, úgy hogy sokkal hosszabb és szívósabb harc fejlődött ki, mint pár nappal előbb a Timok-hadosztály esetében. A sikernek gyors kivívását megnehezítette az is, hogy éppen ezekben a napokban szeptember 8—9-én déli haderőnk főparancsnoksága újabb offenzívát indított meg Szerbia ellen a Drinán át, Loznicánál. Ez újabb offenzíva okából aránylag gyenge erőink állottak az Aldunán és a Szávának szerémségi szakaszán. Ezeket az erőket tehát még oda kellett szállítani a Szerémségbe és az Aldunához. Így történt, hogy a szerbek 8-tól 14-ig, tehát körülbelül egy hétig tanyázhattak Batajnicában, Ó- és Uj-Pázuában, meg egyéb szávamenti községekben, s néhány napig tanyázhattak Zimonyban és Pancsován is. A mi csapataink ez idő alatt kemény, de óvatos harcot folytattak a betört ellenséggel. Krausz altábornagy intézkedéseit a rendelkezésre álló erökhöz mérte, nem erőszakolta a sikert, csakhogy semmit se kockáztasson és

204 A Száva—Duna szöglete Zimonyval és Belgráddal.

megvárta, amíg Pétervárad felől megfelelő segítség érkezik.

A megerősítő csapatoknak a kellő pontokon való harcbevételével a szerémségi ütközet, amely addig több napon át ide-oda ingadozott, egyszerre javunkra fordult. Tüzérségünknek sikerült a szerbekkel szemben igen kedvező állásokat elfoglalni, ahonnan pusztító tüzelés alá foghatta az ellenséget. Ismét kiderült tüzérségünk fölénye a teljesen modern gyorstüzelő ágyúkkal felszerelt szerb tüzérség fölött. A szerbek granátjainktól és srapeljeinktől borzalmas veszteségeket szenvedtek. Ennek dacára szívósan tartották magukat még akkor is, amikor egyik dandárunknak kiválóan sikeres mozdulata a szerbek oldalát veszélyeztette s az egész szerb hadsereg útját a Szávától elvágta. A szerb parancsnok, hogy megóvja seregét a Timok-divízió sorsától, vad támadásokkal próbált keresztültörni a mi, majdnem háromnegyed köralakban húzódó hadállásainkon. El kell ismernünk, hogy ezekben az áttörő kísérletekben a szerbek nagy vitézséget, valóságos halálmegvetést tanúsítottak. A mi derék csapataink azonban minden támadást visszavertek s végül nagyszerű ellentámadásokkal, általános szuronyrohammal teljesen összeroppantották a Szerémségbe betört szerb sereget is. Megisméltódott a Timok-divízió pusztulásának képe: rendetlenül menekülő szerb sorok, melyek összetörölnek a Szávaparton, szerteszaladó csapatrészek, amelyek egyedekre bomolva eltűnnek a Szerémség végtelen kukoricásaiban, közben mindenütt a körülzárt csatatéren felfordult szekerek, egy-egy összelőtt ellenséges ágyú, elhagyott munióskocsik és az ágyúdörgés és puskaropogás közepette ijedten szaladgáló marhacordák, amelyeket a szerbek a mi földünkön tereltek össze, hogy átlopják a saját országukba. Gazdátlanul maradt zsákmánya volt ez a harácsoló, fosztogató csapatoknak, amelyek veszni hagytak minden rablott holmit, csak hogy pusztát életüket mentse.

Igy végződött a második szerb betörés egy újabb, hadosztálynál is nagyobb szerb sereg pusztulásával. Sok ezer fogollyal és 3000-nél jóval több halottal fizették meg a szerbek ezt a betörési kísérletüket is. Hadvezetőségünk joggal jelenthette, hogy a »Szerémségbe betört szerb csapatokat katasztrofális vereség érte«. Ez a jelentés szeptember 16-án jutott nyilvánosságra, maga a döntő győzelem azonban már szeptember 14-én este ki volt

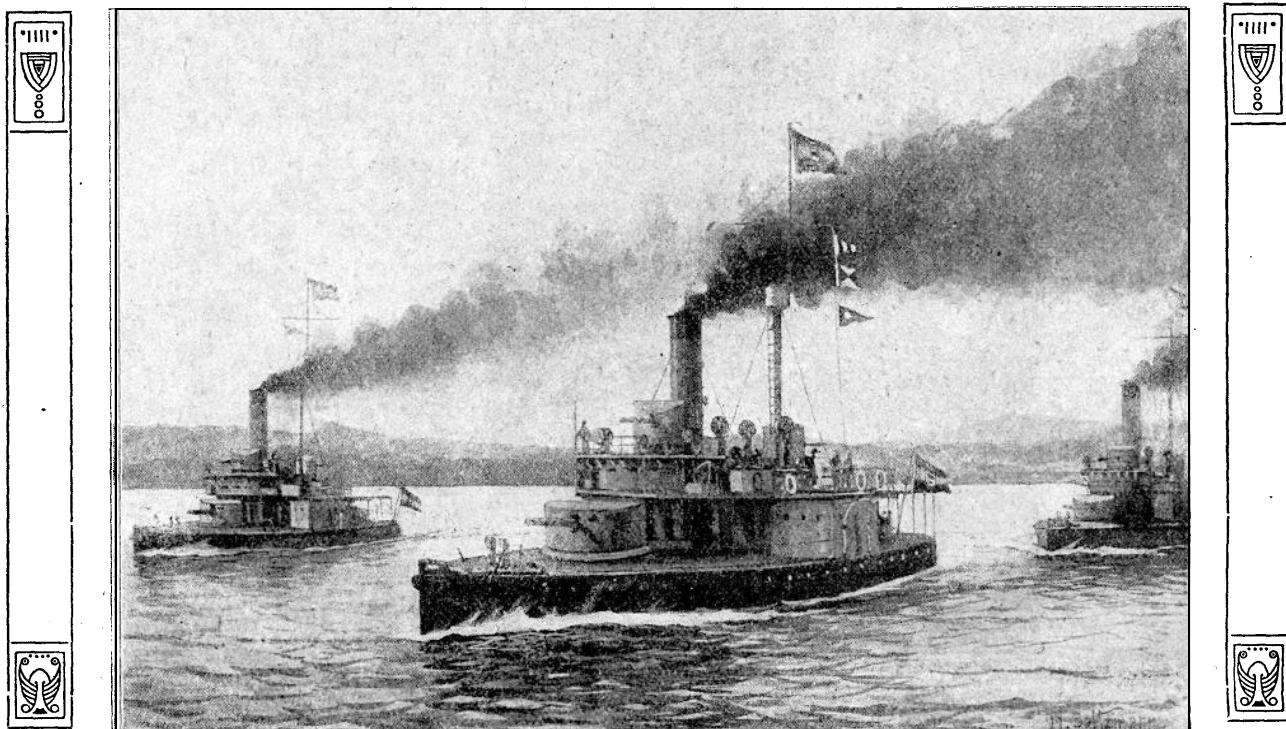

Katonáink leszállásban.

küzdve, úgy hogy e napon már egyetlen szerb katona sem állott Magyarország területén.

A Pancsova irányában előretört több ezer főnyi csapatokat ugyanis egészen hasonló sors érte. Itt szintén ágyúzással kezdődött a szerbek átkelése szeptember 12-én. A szerb ágyúk nem kímélték Pancsova nyílt városát sem, ahol több épületet összeromboltak s tüzet is okoztak. Pancsován túl, ahová a pancsovai Dunaszakaszon álló határőrcsapataink visszavonultak, Pancsova és Dolova között magyar népfelkelőcsapatok megállították és megfutamtították a szerbeket, akik azután a Dunán át való menekülésük közben monitoraink ágyútüzébe kerülve, borzasztó veszteségeket szenvedtek.

A Bánátból és Szerémségből érkező vész hírek hallatára Zimonyból is sietve menekültek el az ott dőzsölő szerb tisztek, úgy hogy Zimony város tanácsa már szeptember 12-én közhírré tehetette, hogy: »az itteni katonai parancsnokság közlése szerint Zimony városára vonatkozóan mindennemű veszély megszűnt, amennyiben csapataink a szerbeket az egész vonalon a Száva túloldalára kergették«. Valóban,

Cirkáló monitoraink a Dunán.

már szeptember 13-án újból megindult a vasúti közlekedés Ujvidék és Zimony között, amelyet a szerb betörések folytán szeptember második hetében megszüntettek, úgy, hogy a vonatok körülbelül egy héten át Magyarországból csak Ujvidékig közlekedtek. A szerbek természetesen megrongálták a vasútvonalakat is, s ezért a közlekedés megnyitását megelőzte vasúti ezredünk egyik századának előnyomulása a vonal megvizsgálására s esetleg helyreállítására. Ez a vasúti század munkája közben még ellenséges csapatöredékek támadásával is kénytelen volt szembeszállani. A zimonyi vasúti bevágásnál történt ez: a vasúti század előbb harccal űzte el az ellenséget s aztán elvégezte feladatát.

Am azért előfordult, hogy egy-egy ilyen vonatra több lövést tettek. A merénylők szerb katonák és komitácsik voltak, akik a 14-iki döntő győzelem után széjjelszóródva rejtőztek bozótokban, kukoricásokban, s akiknek összefogdosása még nagyobb munkát adott, mint egy héttel előbb a Timok-divízió bujdosóinak ártalmatlanná tétele. Ezek a bujdosók, akik a Száva mentén álló határbiztosításunk miatt nem tudtak szerb földre visszaszökni, még sokáig veszélyeztették a vidéket. Eleinte katonai portyázó csapatok kutatták át a vidéket s fogdosták őket össze, később, szeptember közepe után több száz csendőr vette át ezt a munkát és fejezte be igen eredményesen.

ÖSSZEFOGLALÁS.

A »Magyarország elleni offenzívának«, vagy mint a szerbek a külföldön való hangulatkeltés céljából hirdették, a »Budapest felé való előnyomulásnak« nevezett szerb betörések tehát a következő három fő hadműveletben csúcsosodtak ki: 1. Előnyomulás Ruma felé. 2. Előnyomulás Indija felé. 3. Előnyomulás Pancsován át a Bánátba.

A többi apró csatározás, ami ez idő alatt déli határainkon előfordult, mint például kisebb csapatok átkelése a Dunán Szemendriánál, Orsova és Zimony bombázása, ezzel a főhadművelettel csak nagyon lazán függ össze. Károkat okoztak, nagyobbrészt szállítóhajóinkat süllyesztették el, s a lakosságot rémítették, de eredménnyel nem jártak. Különben is ezekért a pusztításokért a mi tüzéségünk alaposan megfizetett. Monitorainkkal együtt több ízben bombázta Belgrádot, széjjellötte a szerbek fényezőit és sáncait, s magát a fővárost több helyen felgyújtotta. Mindezekkel a tüntető ágyúzásokkal és apró átkelésekkel a szerbeknek az volt a céljuk, hogy a figyelmet a főhadműveletekről eltereljék.

Maga a főhadművelet szinte példája az elbizakodott, megfontolatlan s a pillanatnyi siker kilátása által megtévesztett hadvezetésnek. A szerbek támadásra szánt haderejüket mintegy

A 38. gyalogezred csapatai kiűzik a szerbeket Boljevci szerémségi helységéből.

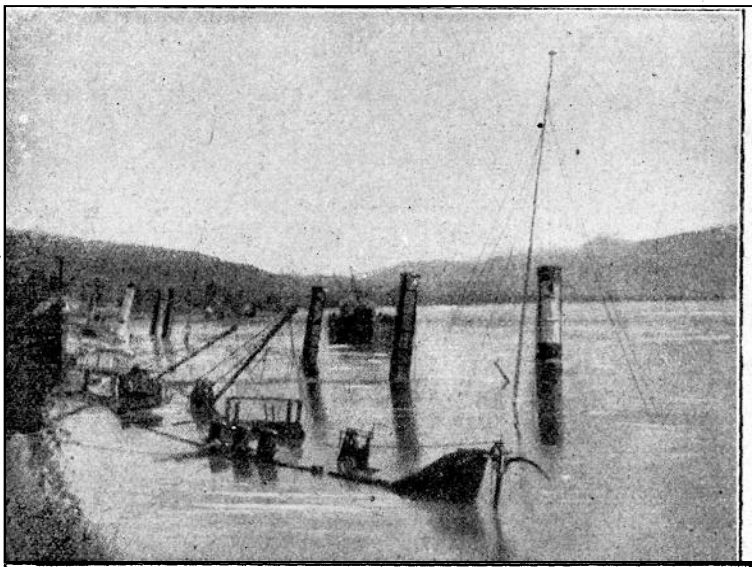
Glock Tibadar százados rajza.

130 kilométernyi vonalon osztották el a Duna és a Száva mentén, ahelyett hogy egy pontban döntő csapásra vonták volna össze azt a mintegy három hadosztályú haderőt, amely ez előnyomulás céljaira, illetve kezdőműveleteire rendelkezésükre állott s amely ilyen hosszú vonalon való általános hadműveletre nem lehetett elegendő. Ennek a helytelen stratégiának volt következménye az, hogy az ilyképpen szétforgácsolt erők külön-külön csoportokban vereséget szenvedtek. Kétségtelen, hogy a szerb betörések egyes irányai között az összefüggés tetszetősnek látszhatott. Főtámadásul nyilván a szerémségi előnyomulás volt szánva, Indiján, mint vasúti gócponton át egyenesen Újvidék—Pétervárad ellen. Ettől nyugatra a Timok-divízió mitrovicai betörésének nyilvánvalóan az volt a rendeltetése, hogy a szerémségi fő-sereg balszárnyát Horvátország és Bosznia felől fedezze, a Szávával párhuzamosan futó vasútvonalat elfoglalja s ezáltal nyugat felől való csapateltolásainkat megakadályozva, a szerémségi szerb erők zavartalan előrenyomulását biztosítsa. Hasonló lehetett a Pancsova irányában betört szerb csapatok rendeltetése is: a szerémségi erők jobbszárnyát kellett a Bánát felől fedezniök. Az alapgondolat az Újvidék elleni offenzíva volt, amelynek számára a két legrövidebb útirányt választották: a Timok-hadosztálynak Jarakról csak mintegy 50, a Sumadia-hadosztálynak pedig 60 kilométert kellett megtenni, hogy elérje Újvidéket és Péterváradot. Mivel azonban a szerbek e hadműveleténél az előnyomuló erők a nagy távolságok folytán szét voltak szakítva, ami a három előrenyomuló oszlopnak együttműködését úgyszólván lehetetlenné tette, s mivel továbbá idő tekintetében sem hajtották azt végre egyöntetűen, az egész vállalkozásnak csúfos kudarccal kellett végződnie, különösen azzal a taktikával szemben, amelyet hadvezetőségünk a hadtörténelem ősrégi tapasztalatai szerint alkalmazott mindig, amikor hosszú határvonalaknak aránylag gyengébb erőkkel való megvédéséről volt szó. Ismét bebizonyult, hogy mennyivel helyesebb a látszatokkal és a hozzá nem értők ijedőségével nem törődve, inkább saját területünk részeit is az ellenséges betöréseknek kiszolgáltatni s hátrább fekvő közép-pontokon helyezni el az együttartott erőket s azután e központokból

bármely fenyegetett pontra vetni a szükséges csapatokat, ami az ilyen központi elhelyezésnél egyszerre többirányban is lehetséges.

A szerb betörések dicsőséges visszavétele nemcsak katonáinknak vitézségben való fölényét, hanem hadvezetőségünknek felsőbb-ségét is megmutatja. De hadászati jelentőségüket messze felülmúlta erkölcsi hatásuk. A lemergi nagy csata válságos napjaiban egycsesen megváltó hatással volt a közvéleményre s nagy befolyással a balkáni népek hangulatára, amelyet Oroszország a lemergi visszavonulás kapcsán ellenünk próbált fordítani. Ennek a hatásnak jelei megnyilatkoztak az egész Balkánon, de különösen Bulgáriában, melynek közvéleményét a Timok- és a Sumadia-hadosztály pusztulása megerősítette a oroszfilek mesterkedéseivel szemben. Hiába próbálták meg a szerbek győzelmeik hírével elárasztani a Balkánt és az egész külföldet. Hiába támogatta őket a félrevezetésnek ebben a hadjáratában ellenségeinknek, de különösen az akkor még szövetséges Olaszországnak sajtója. A megsemmisített szerb hadosztályok vízbefúlt katonáit lefelé sodorta a Szávafolyó árja a Dunába, ahol Románia és Bulgária dunaparti lakói saját szemükkal győződhetek meg a szerb győzelmi hírek hazug voltáról.

Hogy mennyire mentek e téren ellenségeink, bizonyítja az a hivatalosan közzétett adat, hogy egyik szerb jelentés szerint 180.000 szerb átlépte a Szávát, megverte az osztrák-

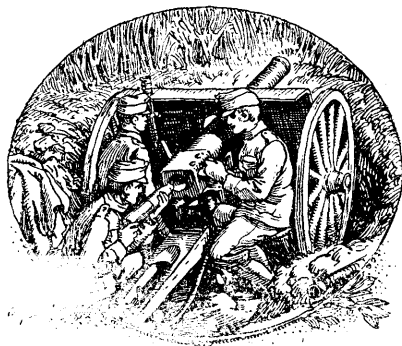

»A Nagy Háború« eredeti felvétele.
Az ógradinai Duna-szakasz, ahol a »Széchenyi«, »Erzsébet«, »Hildegard«, »Albrecht«, »Tokaj«, »Galatz« és »Ferdinand Max« nevű dunai hajóinkat és 11 uszályt a szerbek ágyútüze elsüllyesztett.

magyar hadsereget s egyenesen Budapest felé nyomul előre. Jelentették ezt ugyanakkor, amikor már egyetlen szerb katona sem állt Magyarország területén, s amikor Szerbia helyzete már a háború első hat hetének nyomában egyre súlyosbodott. Az események gyorsan rácsáfoltak a semlegesek megmozdítása végett világgá kürtölt hazugságokra s a mesterkedések kudarcát az sem enyhítette, hogy Miklós cár a Szent György-rend lovagjává nevezte ki Sándor szerb trónörökösét. A Balkán-államok tisztán láttak, nem mozdult meg Románia, sem Bulgária, sőt ez utóbbi a szerb kormány ismételt kérése ellenére is megtagadta a Szerbiának szükséges cikkek kivitelét.

A »Magyarország elleni offenzíva« mellett hasonló »offenzívákat«, helytelen alapon dolatra épített betöréseket, rendeztek a szerbek

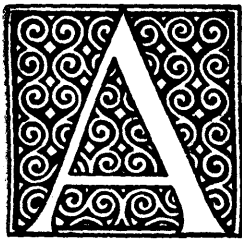
és a montenegróiak Bosznia-Hercegovina keleti és déli határain is. Ezek azonban stratégiailag már szorosan összefüggnek déli haderőink szeptember első harmadának végén megkezdett újabb, második offenzívájával, amelyre a Drinán át már régebben készült hadvezetőségünk. A Timok-hadosztály megsemmisítése, valamint a többi szerb betörés kudarca azonban nemcsak nemzetközi hatásaiban volt súlyos, hanem katonai következményeiben is. A szerb határok ugyanis a betörő hadosztályok pusztulása után védtelenül maradtak. Csapataink kihasználva ezt a helyzetet, több ponton átkeltek a Száván, északról is behatoltak Szerbiába, ott megfészkeltek magukat s ezzel megvetették alapját második szerbiai offenzívánknak, amely a szerbeknek minden további betöréstől való kedvét elvette s amelyről egy későbbi fejezetben lesz szó.

Przemysl látképe.

PRZEMYSŁ ELSŐ OSTROMA.

másfél milliós orosz hadseregnek tengernyi csapata között, mely Közép-Galiciát előzönlötte és szárnyaival betört a Kárpátokba, sziklaszigetként maradt ott Przemysl vára, melynek védőserege állandóan veszélyez-

tethette az oroszok hátát és hátsó vonalait, és a harcéri helyzet minden változása esetén pusztán létevel állandóan fenyegetést jelentett az orosz hadsereg számára. Az orosz hadvezetésnek tehát le kellett számolnia Przemysl várával, ha további hadműveleteit teljes nyugalommal akarta végrehajtani. Ehhez azonban nagy haderőre volt szüksége. Mert arra, hogy a Sanjónal e nagy erősségét egyszeri megrohanással kerítse kezébe, az orosz hadvezetés nem gondolhatott. Azonkívül, hogy a Kárpátokból észak felé kiágazó és Nyugat-Galiciából Kelet-Galiciába vezető fontos útvonalaknak öre, éppen abban rejlik Przemysl várának stratégiai jelentősége, hogy tovább nyomuló nagy hadsereg csak legalább is három-négy hadtestet kitevő sereg hátrahagyásával folytathatja útját, amely hadseregnek teljes értékű anyagból kell állania.

Csekélyebb és kisebb értékű csapatok erre a célra legfeljebb akkor elegendők, ha helyzetük olyan, mint az oroszok későbbi téli-nagy kárpáti offenzívája idején volt, mikor ugyanis Nyugat-Galiciában nem álltak nagy csapat-tömegeink. Az oroszok csak akkor vonták el — Przemysl eleste előtt — a várat körülzáró reguláris csapatok egy részét a kárpáti harc-vonalba és pótolták gyenge népfelkelőkkel, amikor észrevették, hogy galíciai frontunkból mi is sok csapatot vontunk el s így sejtették,

hogy Przemysl felszabadítására egyelőre Nyugat-Galicia felől nem gondolhatunk. Emellett elsősorban az a vár jelentősége, hogy védelme alatt olyan esetben, mint pl. a második lembergi csata utáni visszavonuláskor, amikor az oroszok a Sanig jöhetnek, zavartalanul hajthatjuk végre azt az egyébként végzetes veszéllyel járó hadműveletet, hogy egész hadseregeket trénjeikkel együtt a folyó egyik partjáról a másikra szállítunk át. Így Przemysl mint hídfő már ebben az időszakban is megbecsülhetetlen szolgálatokat teljesített.

Hadvezetésünk teljes mértékben ki is használta a kitűnően elhelyezett erőd nyújtotta előnyöket, s jelentőségét még fokozta azzal, hogy nemcsak a vár védelmére szükséges csapatmennyiséget, hanem olyan nagyságú és minőségű csapattesteket hagyott ott, amelyek képesek voltak a táborerőd körletén messze túlmenő vállalkozásokon is nyugtalanítani az ellenséget.

A przemysli védőművek tulajdonképpen megalkotója *Salis Soglio* tábornok volt. Sokat tettek a vár modern erősítése érdekében *Galgótz* tábornagy és más kiváló katonák is.

Przemysl várparancsnoka *Kuzmanek* tábornagy volt s mellette különösen a merész kitérések és a páratlan hősiességű harcok intézésével a magyar katona mintaképe, *Tamáty Árpád* altábornagy, a várórság parancsnoka szerzett örök időkre szóló dicsőséget. A vár őrsége magyar honvédekből, magyar és galíciai népfelkelőkből és néhány osztrák-német zászlóaljából állt, és a tüzérség magyar és részben bécsi volt. Emellett természetesen más csapatnemek is voltak képviselve a várórságban.

Szeptember közepe felé eltávolították a várból a gyanus elemeket s a lakosság nagy részét. A lakosságból csak azok maradhattak vissza, akik kimutatták, hogy három hónapra való élelmiszerük van. De a vagyonosabbak egy része is elhagyta a várost. A vár kerületét az erdők és az összes a tűzvonalba eső épületek eltávolításával szabaddá tették, hogy a tüzérség tüze akadálytalanul uralhassa a vár védelmi körét. Ilyen okból számos szép nyaralót »borotváltak« le a védművek előtti területen. A város környéke végül már egészen kopár, pusztá volt, amerre a szem ellátott csak drótsövény, lövészárók szelte át a mezőket, s emellett ott várta az oroszot a várvédő technika sok rejtett borzalma: az aknamezők, a farkasvermek, a spanyol lovasok stb. A tarackok számára külön tábori vasútvonalakat építettek a védelmi vonalon belül, hogy gyorsan lehessen a szükséghez képest egyik pontról a másikra szállítani.

A KÖRÜLZÁRÁS.

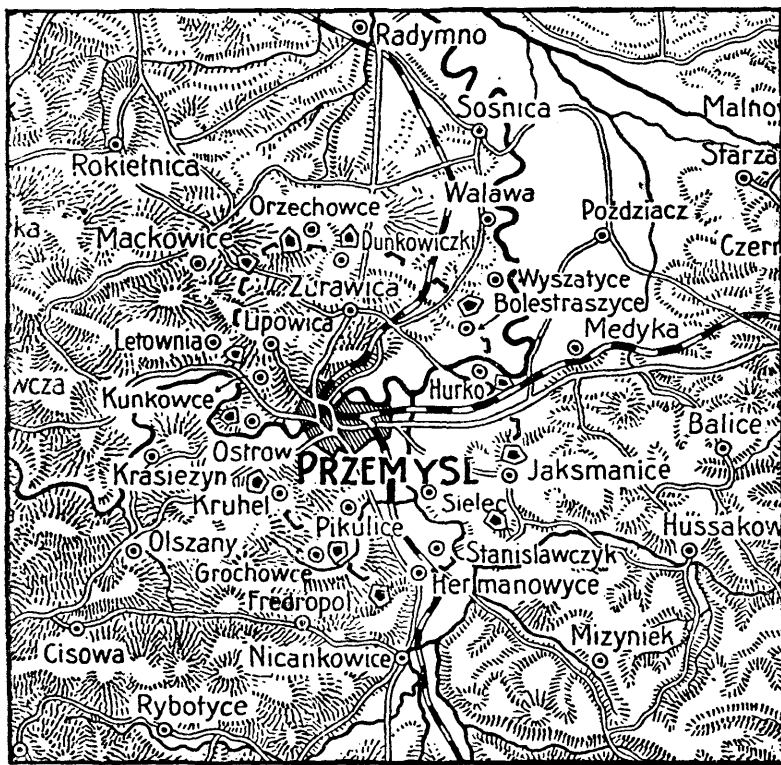
Szeptember 16-án jelentek meg a külső védművek láttávolában az első kozák járőrök. Amint tüzérségünk pár srappelt irányított a fejük fölé, vágatva menekültek el. Szeptember 17-én már autón se lehetett a várból postát

küldeni, mert az összes utak az orosz tüzérség tűzvonalába estek. Ekkor már csak mintegy tizennégyezren voltak a városban az ötvenezrenyi lakosságból. Akik ott maradtak, többnyire zsidó kereskedők és iparosok, kisemberek voltak. Egyes hivatali körökhöz tartozó egyéneket, például pékeket, mészárosokat, kézműveseket a hadiszolgáltatásokról szóló törvény alapján parancsszóval tartottak vissza Przemyslben, hogy a várórség szükségleteinek ellátása meg ne akadjon. Érdekes volt, mint alakult át Przemysl magyar várossá. Magyar honvédek, zalai népfelkelőhuszárok, alföldi nagybajuszú tanyai nép, mely mint népfelkelő vagy hadimunkás teljesített szolgálatot, és a tengernyi magyar tiszt, szinte magyarrá varázsolta a lengyel város életét. Magyar felírások kerültek az üzletek kirakataiba, sok helyen még a cégtáblákra is. Magyar szó hallatszott mindenfelé.

Ilyen volt a helyzet Przemyslben 17-ike után, amely napon a sieniavai hídfőt, a San-vonalnak Przemysltől északra eső ideiglenesen megerősített pontját, is kiürítették. Ezzel a kiürítéssel az oroszok úrrá lettek az egész San-vonalon s megkezdhették Przemysl körülzárását. Valóban már 18-án sűrű lovas- és gyalogsapatok jelentek meg a vár északi, keleti és déli oldalán, amelyek azonban

a vár tüzérségének lőtávolából mindig hamarosan visszavonultak. Szeptember 18-tól 22-ig egyre újabb orosz csapatok vonultak fel. Tüzérségük is jelentkezett s megkezdte három fronton az ágyúzást, anélkül hogy a legcsekélyebb eredményt is érte volna el. Közben a várostromra készülő orosz sereg szélső szárnyait egyre jobban tolták elő nyugat felé, úgy hogy szeptember 22-én bezárult a vár körül az orosz seregek körlánca. Ettől a naptól kezdve Przemysl vára el volt zárva hadseregünkötől és a külső világtól, amelylyel csak szikratávirója útján érintkezett.

Amily lassan és óvatosan végezték el az oroszok a körülzárás műveletét, oly lassan, de kevésbé óvatosan próbáltak eredményt elérni a várral szemben. Szeptember 16-tól kezdve október 4-ig, tehát teljes tizenkilenc napon át tehetetlenül állta körül Przemyslt az orosz ostromló sereg. Minden kísérlete, hogy a várnak akárcsak külső vé-

Przemysl és erődei.

delmi műveit megköze-
lítse, csúfos kudarcot
vallott és tüzéségünk
az egész idő alatt vál-
tozatlanul ura volt a
helyzetnek. Az orosz
ostromló sereg nyilván
azokban az adatokban
bizakodva, melyeket az
orosz kémszolgálat jutta-
tott a vár felől az orosz
vezérkar birtokába, ele-
inte könnyűnek vélte a
vár megrohanásának fel-
adatát. Csakhamar azon-
ban az előretörések al-
kalmával szenvedett sú-
lyos veszteségek meg-
győzték az oroszokat
nemcsak a vár erősségé-
ről, hanem a védősereg
egészen kivételes éber-
ségéről és harcratermett-
ségéről is. A vár előrsei

Przemysl főtere.

ugyanis oly pontosan jelezték az oroszoknak min-
den előnyomulását, hogy már tüzéségünk tüze-
ben minden támadás összeomlott, s a vár külső
vonala előtt halottak és sebesültek ezrei hevertek.

Mialatt a tüzéség egymagában is távol-
tartotta az ellenséget, a mozgó védősereg
Tamásy altábornagy vezetése alatt nem maradt
tétlen. A körülzárás első napjaiban végzett
kisebb kitörések után, amelyek az ellenséget sok-
szor megzavarták, szeptember 25-én vitte vég-
hez a helyőrség az első nagyszabású kitörést
kelet felé a grodeki országúton és ettől északra.
A meglepetésszerű művelet messze visszave-
tette az oroszok első körülzáró vonalát. Az or-
szok erős tartalékokat vontak össze, ám a vitéz
helyőrséget nem bírták leküzdeni. A négy óra
hosszat tartó küzdelem folyamán úgy a hely-
őrséggel működő tábori tüzéség, mint közben-
közben a vár nehéz ágyú is borzasztó pusztítást
végeztek az oroszok közt, akiknek vezetésében
csakhamar nagy zavar állott be. A csapatok
tanácstalanul ide-odavonultak, majd magas-
latokon Medikától délre, majd a bikovi erdősé-
gekben húzódtak meg, de mindenüvé követte
őket a mi csapataink szorongató támadása és
tüzéségünk lövedéke. Így történt, hogy három
nappal a vár körülzárása után az első nagy-
arányú veszteség érte az oroszokat: ez a négyórás
harc több mint háromezer emberükbe került.

Ettől fogva az oroszok nem igen közeli-
tették meg a várat. Csak az ágyúharc folyt úgy-

szólván szakadatlanul október 2-ig. Ezen a na-
pon a Dunkovicki-erőd előtt négy orosz katona
jelent meg fehér lobogóval. Parlamentérek vol-
tak. Wandam orosz alezredes, egy vezérkari
tiszt, a fehér lobogót tartó közlegény és egy kúr-
tós. Az előrsök a kellő formaságok után be-
bocsátották őket, mire egy vezérkari tisztünk
automobilon a várba vitte Wandam alezredest,
akinek szemét természetesen bekötötték. Az
alezredes az ostromló sereg parancsnokának
következő levelét hozta :

»Parancsnok úr! A szerencse elhagyta a
cs. és kir. hadsereget. Csapataink legutóbbi
sikeres harcai lehetővé tették nekem, hogy
Przemyslnek excellenciára bízott erődjét körül-
zárjam. Mindennemű külső segítséget az Ön
számára lehetetlennek tartok. A fölösleges vér-
öntás elkerülésére idejénvalónak vélem, hogy
excellenciádnak a vár átadásáról való tárgya-
lást javaslom, mert ez esetben módomban volna
a helyőrség és az Ön számára tisztességes fel-
tétteleket kérnem a legmagasabb főparancsnok-
ságtól. Ha excellenciád meg óhajtja kezdeni a
tárgyalásokat, akkor szíveskedjek feltételeit
megfelelően felhatalmazott kiküldöttünkkel,
Wandam alezredessel közölni. Megragadom ezt
az alkalmat, hogy excellenciádnak nagyra-
becsülésemet is kifejezzem.

Dimitriev Ralko tábornok,
a Przemysl körülzáró hadsereg
parancsnoka.

Kuzmanek tábornok nem fogadta az orosz alezredest. Segédtsíztje útján vette át a levelet. S ugyancsak segédtsíztje útján küldötte meg írásbeli válaszát, amely így szólt :

»Parancsnok úr! Méltóságomon alulinak tartom, hogy szégyenletes feltevésére érdemes választ adjak.

Przemysl várőrségének parancsnoka.»

Ebből a levélváltásból kiderült, hogy az ostromló sereg parancsnoka Dimitriev Ratko volt bolgár tábornok, aki a háború előtt Bulgária követe volt Péterváron, a háború kitörésekor azonban nem tudván rávenni Bulgáriát az Oroszországhoz való csatlakozásra, cserbenhagyta hazáját és orosz szolgálatba lépett. Ennek a férfinak egész egyénisége sokban érthetővé teszi az oroszoknak Przemysl körül való kudarcait és véres veszteségeit. Kíméletlen, nagyratörő, aki mint fiatal kapitány résztvett a Battenberg Sándor elleni összeesküvésben, majd amikor Stambulov alatt hazájából menekülni volt kénytelen, orosz szolgálatba lépett. Az 1912-iki balkáni háború idején visszatért hazájába s mint tábornok ő vezette a bolgárok rohamát a törökök kirkilisszei megerősített tábora ellen, amely ugyan meghozta a bolgár fegyvereknek az első dicsőséget, de szörnyű emberáldozatokkal járt. A nekirohanásnak ezt a módszerét alkalmazta Dimitriev Ratko Przemyslnél is. Stratégiája az volt, hogy emberáldozattal nem törődve, a túlerővel végrehajtott folytonos rohamokkal kell a várőrséget kimeríteni. Ez a felfogása sok-sok ezer orosznek került életébe. A mentsége legfeljebb az lehet, hogy parancsa volt, hogy Przemyslt október 8-ra mindenáron be kell vennie. A vár ostromára az oroszoknak 15, 18, 21 és 24 centiméteres tarackjaik, nehéz mozsaraik és a Fekete-tengertől hozott partvédő ágyúik voltak, de a nehéz tüzérség egy része a járhatatlan utakon elakadt s csak a vár felmentése után érkezett meg. A mi vár-ágyúink különbek voltak, mint az orosz ostrom-ütegek. Különösen harminc és feles mozsaraink és nehéz tarackjaink biztosították tüzérségi fölényünket.

Kuzmanek várparancsnok visszautasító válasza után megkezdődött Przemysl első ostromának a hadtörténelemben példátlanul álló véres fejezete. Volt állandó ágyúzás azelőtt is. Hisz a vár tüzérsége szeptember 23-ikán hajnalban kezdte el a rendszeres tüzelést. Ettől kezdve a városban az ablakok egyre remegtek a pokoli robajtól, melyet a polgári la-

kosság hamar szokott meg. Idővel már megnyugtató érzést keltett, ha »a mi ágyúink« szóltak. Közben a lovasság folyton kinn portyázott felderítő szolgálaton, s kisebb-nagyobb csapatok páratlan bravurral végrehajtott kitörésekkel vetették vissza az oroszokat a kedvezőbb állásokból. Repülők jöttek a főhadiszállásról és vittek postát a külvilágba. A maga különöségében páratlan élet fejlődött ki Przemyslben. Nappal mindenki kinn volt a védművekben, vagy járőrszolgálatban, vagy kitörést végző csapattal az oroszok nyomában, de estére a tisztek megmosakodtak, tiszta zubbonyt húztak s beültek a Stieber-kávéházba, ahol megbeszéltek a nap eseményeit. Este naponta megjelent a *Tábori Ujság*, ez a világsajtóban páratlanul álló napilap, melynek magyar, német és lengyel kiadásai a vár belső életének eseményein kívül a szikratávíron a külvilágból érkező híreket is a budapesti s bécsi lapokkal egyidejűleg közölték.

Ám ami október 2-ika után kezdődött, az minden addigi iszonyatot felülmúlt. Éjjelnappal rengett a föld az orosz tüzérség és a saját ágyúink dörgésétől. Dimitriev Ratko éjjelnappal lövette az erődöket, hogy előkészítse a döntő általános rohamot, amely október 5-én meg is kezdődött.

AZ ÁLTALÁNOS ROHAM.

Október 5-én reggel az oroszok a vár déli, délkeleti és északi arcvonala ellen általános támadásba mentek át. A várőrség készen várta őket. Hisz Tamásy altábornagy október 4-én intézett kitörése alkalmával, mellyel az oroszok egy részét ismét hátraszorította, megállapította, hogy az oroszok ezeken a szakaszokon feltűnő tömegekben vannak összegyűjtve. Ám az oroszok a 4-ről 5-re hajló éjjel újra gyülekeztek s kora hajnalban az említett három irányból nagy tömegekkel nyomultak a vár ellen. Nagyobb részint olyan területen kellett áthaladniuk, amelyek fedezetet egyáltalán nem nyújtottak. Ezzel a rohammal szemben tüzérségünk, gyalogságunk és gépfegyvereink nagyszerű ellentállást fejtettek ki. Az orosz tömegek, még mielőtt a védműveken kívül húzódó drótsövények s egyéb akadályok közelébe értek volna, szörnyű zűrzavarban visszafelé özönlöttek, ezernyi halottat és sebesültet hagyva hátra. Ám az orosz ostrom vezetősége egyre előreparancsolta őket, anélkül hogy estig a nagy áldozatok mellett valamelyes eredményt is elérhettek volna.

A sötétség beálltával az oroszok eltakarították halottaikat és lehetőség szerint elszállí-

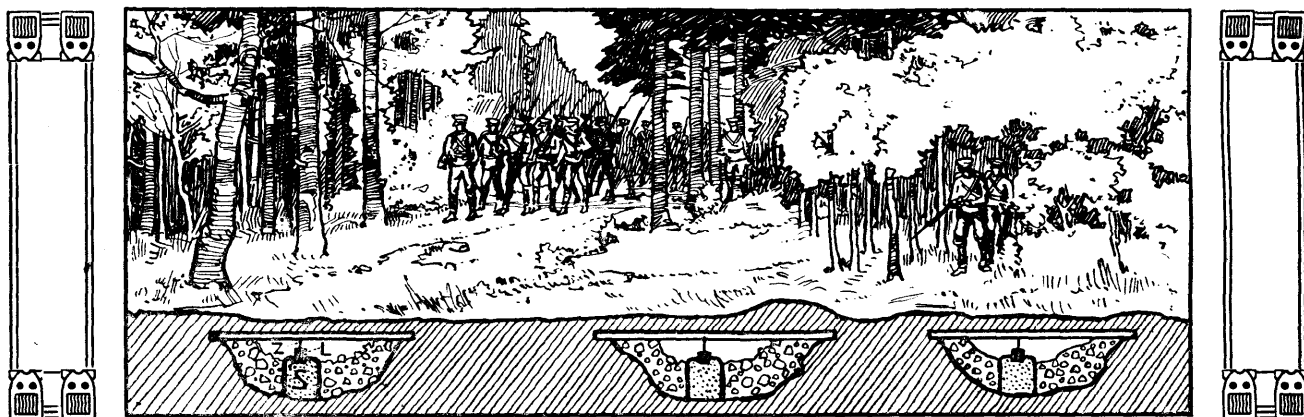
*Az oroszok éjjeli támadása Przemyśl egyik erődje ellen,
amelyben a támadókat rettenetes veszteségek érték.*

tották sebesültjeiket. A szörnyű jajgatás, mely addig a levegőt betöltötte, úgyszólván megszűnt.

De nem szűnt meg az ostromlók munkája. Orosz csapatok délen és délkeleten az éjszaka sötétjében hason csúszva közelítették meg drótsövényeinket. Itt azonban egyszerre rájuk világítottak a vár fényoszlopai, s a fény felvillanásával együtt mindennemű fegyvereink működésbe léptek, szörnyű pusztulást okozva ismét az oroszok soraiban. Közben itt-ott aknáink robbantak fel s egész zászlóaljok pusztultak el az akadályok előtt. Ugyanígy jártak az éjjeli támadásra küldött erős orosz tartalékok is. Hasztalan avatkozott bele a támadásba a vár

többi három zászlóalj pedig a legközelebbi terek közöket igyekezett elfoglalni. Ám derék magyar népfölkelőink kiverték a várműből az orosz zászlóaljat, melyet 149 fogoly kivételével megsemmisítettek. A többi zászlóaljak pedig szörnyű veszteségek között futva menekültek.

Ezen a napon az oroszok még három rohamot intéztek a vár ellen. Mindegyik szörnyű veszteségek között omlott össze. Egy-egy orosz ezred állományának több mint háromnegyedrészét elvesztette. A megmaradtak, századonként ötvenen-hatvanan, teljesen feloszolva a legnagyobb rendetlenségben menekültek el a vár alól. A mi tüzérségünk és várőrségünk munkáját betetőzte az orosz tüzérség és a gépfegy-

Aláaknázott terület, amely az ellenség átvonulásakor magától felrobban.

északi frontján levő két orosz hadosztály; ezek sem juthattak hétszáz lépésnél közelebb az erődökhöz. A földfeletti támadás ez éjjelnappali kudarcán okulva, az oroszok október 6-án földalatti vakondmunkával próbálták a várat megejteni. Ezek az árkázmunkálatok nyilvánvalóan már az előző napokon megkezdődtek, de csak október 6-ának folyamán jutottak annyira, hogy védőműveinket az akadályokon át kétszáz lépésnyire megközelítették. Éber őrséink azonban észrevették a földalatti közeledést. Tüzérségünk oldalról ágyútűzbe fogta az árkokat s mikor az oroszok futással igyekeztek menekülni, akkor a védőművekből megsemmisítő gépfegyver- és puskatüzelés irtotta soraikat. Közben folyt a tüzérségi harc a messze hátul álló orosz útegekkel. S a várostrom egy percig sem szünetelt. Az oroszok árkázmunkálatokkal újból megközelítették az erődöket, úgy hogy október 7-én egész közelből rohanhatták meg. Ennél az általános támadásnál egy orosz gyalogezred bejutott egészen a külső erődök vonalán.

214 Egyik zászlóaljuk behatolt a I/1 várműbe, a

verek munkája. Saját csapataikat lötték, hogy előrekeressék őket. Az altisztek és tisztek revolverrel és kancsukával hajszolták embereiket előre: mindhiába! Október 7-én este és éjjel az orosz támadás végleg összeomlott.

A várőrség nem tudta ezt. Éjjelre és különösen 8-ikára újabb támadást várt s készült a végső erőfeszítésre. Mindenki ki volt merülve, az utolsó tartalékok is harcba voltak vetve, az idegek feszültsége elérte a tetőpontot, ám azért senki sem ingadozott. A 8-iki támadás azonban elmaradt a helyőrség legnagyobb csodálkozására, sőt az oroszok szemlátomást távolodni kezdtek a vártól. Október 8-ának délutánján egy őrmester vezetése alatt magyar huszárőrjárat jelent meg a vár nyugati határán s a przemysli vitézek örömrivalgása között hozta meg a hírt, hogy a felmentőserég közeledik, az oroszok a vár nyugati oldaláról immáron végleg elvonultak. A huszárcsapat hírnöke volt annak az októberi offenzívának, amellyel hadseregünk Nyugat-Galiciából előretört és az oroszokat majdnem Lembergig vetette vissza.

Igy végződött Przemysl első, háromhetes, ostroma, mely alatt az orosz hadsereg a mi vezérkarunk becslése szerint negyvenezer, az akkor orosz uralom alatt álló Lembergben kiadott és később letagadott orosz jelentés szerint pedig hetvenezer embert vesztett. Ennél véresebb ostromot alig ismer a hadtörténelem.

HETVENKÉTÓRÁS ROHAM.*

Przemysl várparancsnokának engedélyével egy tiszt kíséretében felkereshettem a vár délkeleti szakaszán azt a védművet, mely a leghevesebb orosz tüzérségi tűz és a legvadabb rohamok célpontja volt.

A védmű még a látogatásom idején (október 13-án) is az orosz tüzérség tüze alatt volt. Az alatt a néhány óra alatt, melyet a délután folyamán az erőd belsejében és künn az erődön töltöttem, egy gránát se csapott be, noha az oroszok — még pedig gyalogság is — tüzérségükkel az egyik oldalon csak 2000, a másodikon 3400 méter távolságra, tehát a leghatásosabb lőtávolságban voltak. De körülöttünk azért minden irányban üvöltöztek a bombák.

A városból az erődövezethez zsinóregyenes, remek út vezet. A belső »előtérben«, a tilalmi övben, jobbról és balról a szabad lövés érdekében lebontott házak romjai, mindenféle drótkakadályok, farkasnyársak, vermek, ütegek, gyalogsági állások, fedezékek, akadályzónává átalakított sétányok, szóval egy szűzies vár teljes felszerelése. Kijebb már lövések nyomai: egy széttépett telefonvezeték, kettétörött fatörzsek, gránátöltéserek. Az egyik itt még füstöl. Egy lovasjárórtól halljuk, hogy percek előtt három gránát csapott le ott a barázdába.

Egy belső erőd kapujánál megállunk. Míg a kísérem — százados — a védelmi szakasz parancsnokát keresi, hogy minket a várparancsnokság parancsával igazoljon, a katonákkal beszédbe elegyedem. Itt reichenbergi népfelkelők kávéfőznek, amott magyar huszárok a lovaik zabláját pucolják, odább bosnyákok álldogálnak kackiásan félrekapott fezzel, valóságos idill az anyaerőd vén falai és gigászi bástyái közt, csak a tüzérség sortüzei dörögnek, morognak odaát, hol közelebb, hol távolabb, gránátok sisteregnek a magasban, s egy gránátlevált »vezetőszalagja« karikázik a levegőben örült sziréndalt bűgva.

Ezekre a sáncokra csak ötszáz nehéz bombát irányítottak, — százötven talált. Egy mun-

* Ez a leírás a harc résztvevőinek elbeszélése alapján készült.

kásosztag újra eredmény nélkül tér vissza. Hetven halottat tudtak eltemetni, miután a fegyvereiket, csizmákat, köpenyegeket, pénzt, értéktárgyakat, iratokat, igazolótokokat elszedték tőlük, s máris észrevették őket az oroszok és srappelt küldtek a nyakukra. Az oroszok a japánoktól tanulták azt, hogy nem engedik a halottakat eltemetni.

Délkeleten a csapataink nyomulnak elő, az ostromló sereg feltartóztatni igyekszik őket, s a vár külső erődei heves tűzzel támogatják az előnyomulásukat.

Egy tarka őszi színekben pompázó erdőn haladunk át, melyet meglepetésszerű rohamok meggátolása céljából megrítkítottak s mely mégis maszkirozza az utat. A tisztáson egy tömegsír felett három hatalmas kereszt emelkedik. A nyírfából faragott kereszték közül a középsőn ezt a kis deszkára írott feliratot olvasom: 48 honvéd, 131 orosz, elesett, eltemettetett 17-én.

Gyalog megyünk tovább az úton ahhoz az erődhöz, amelyikbe az oroszok behatoltak. Keskeny bejáraton jutunk át az akadályok övezetén s az erőd bejárata előtt vagyunk. Katonák halomba rakott orosz puskákat tisztítanak. Sok még meg van töltve. Svrljuga Janko főhadnagy, az erőd parancsnoka, aki az áttörést visszaverte, átvezet a külső bástyán, melynek belső kapuját csak akkor lehet a szerkezeténél fogva kinyitni, ha az első kapu be van zárva. Benn vagyunk az erőd belsejében. Hogy is volt lehetséges, hogy az oroszok ezt a rémes erősséget meg tudták mászni? Tessék a heteken át tartó ostromban kimerült védőkre gondolni, az idegeket megbénító folytonos bombázásra, végül a támadók megállás nélkül hőmpölygő új meg új tömegeire, a hatalmas hullámokra, melyek azt a pár szál védőt elárasztották. Egyre zúdult rájuk az ár, melyet gyorstüzelőgyű, gépfegyver se tudott megállítani, mint egy elesett utásztiszt irataiból kiderült, éppen ez ellen az erőd ellen irányította az orosz főerő a támadását.

Az oroszok odaát az erdőben gyülekeztek a rohamra, mintegy 8000 ember három lépcsőzetes oszlopban, melyet az erőd tüzérsége szakadatlanul gránátokkal árasztott el. Gránátok erdőben álló csapatokra borzasztóan hatnak, s a szerteröpködő faszilánkok is sok embert találnak. Az oroszok kirohantak az erdőből s olyan nagy gyorsasággal és ügyességgel ásták be magukat, hogy csakhamar teljesen láthatatlannak voltak. Azután rohamra mentek. Közel engedték s véres fejjel verték vissza őket. Éj volt, koromsötétség, a völgy párakkal volt

tele, a fényszóróink alig tudtak áthatolni, a barázdák vetett árnyékában a fekvő előrekúszó embereket alig lehetett a rögtől megkülönböztetni. Az oroszok indiánok módjára kúsztak előre, sátraik vásznával fedték le magukat. Lassan, egyenként kúsztak előre, hatvan-hetven lépésre, egyik a másik után, fel az előtér lejtőjén egy árokig, mely a szárnytól a jobb erődig húzódik. Puskával voltak felszerelve, a csizmájuk szárában drótvágóolló volt, mindeniknél egy hosszúszerű kézigránát, olyan formájú mint egy dobverő. A drótajainkat elvágták, a figyelő őrszemet megölték.

Október 7-én reggel 3 órakor az orosz tüzérség egészen szokása ellenére gyilkos tüzelést kezdett gránáttal és srappellel az erőd ellen.

A védőcsapat amúgy is készen állt. Az ágyúzásra, mely nyilvánvalóan roham előkészítésére szolgált, erősítéseket küldött a parancsnok a gyalogsági sáncokra. A népfelkelők imával az ajkukon siettek a mellvédekre.

Ekkor jobbról az árokból rémes ordítózás és durrogás kerekedett. Az előző napi harcok és az ágyúzás okozta veszteségek nagyon meggyengítették a mellvédeken levő csapatot. Svrljuga főhadnagy a világítóosztag legénységét is a mellvédekre vezényelte a homokzsákokhoz. Az oroszok az árkot uraló gépfegyverektől megtizedelve, az előtéren lehasáltak és tüzeltek.

Alig 30 lépésnyire voltak. Felettük még egyre robbantak az orosz srappelvek. Az orosz tüzérség folytatta a tüzelést, nem törődve azzal, hogy barátot vagy ellenséget talál-e el. Ekkor az oroszok felmásztak a mellvédre s hirtelen a gyalogsági sáncon voltak, onnan az erőd tetején. Katonáink az erőd belsejébe menekültek, a poternákba és a készenléti helyiségbe. A vaskapuk bezárultak, az éjjeli harc tovább folyt. Három és fél óra hosszat tartott. Ennél a vasajtónál a lőréséknél két népfelkelő állt harminc oroszral szemben. Az oroszok felrobbantották és bedöntötték az ajtót, a népfelkelők a legénységi szobába ugrottak be s a rácsos ablakon át lőttek ki a homokzsákok mögül. Az oroszok a zsákok közt a szuronyaikkal szurkáltak be. Benn a legénységi szobában folyton fegyvert töltöttek és adtak a két derék lövész kezébe. A Mannlicher-lövedéknek ilyen közelségből robbanó hatása van, a rácsos ablak előtti folyosón fél koponyák röpöködtek a levegőben, a vér füstölgött. Még ma is, csaknem egy héttel a borzalmas kaland után, a fal hézagaiból hullaszag árad szét, a téglán szurony és golyó nyomai láthatók, még a vasrácon is látszanak a történelemben pártját ritkító közeli viaskodás nyomai.

A másik kapunál a harc alatt Suchy Ferenc tartalékos, bécsi cserépfedő állt. Egymaga védte a lőrést, egymaga lőtt agyon 45 oroszot és sebesített meg 25-öt az ajtaja előtt. Az oroszok hasztalanul igyekeztek az ajtót bezúzni, a réseket betömni, Suchy mindenkit lelőtt, aki közel jött. Büszkén, élénken mutatta nekem, hogy lőtt egy hirtelenszőke oroszot halántékon, amikor egy gépfegyverünket cipelt oda, hogy azzal a védőkre lőjön. Véletlenül Grodeknél zsákmányolt orosz gépfegyver volt, melyet itt beépítettünk.

Orosz utászok a tetőről robbantó töltényeket dugtak a kéményekbe, de a gyújtók szerencsére csütörtököt mondtak. Az utásztisztek magukat lőtték meg. S míg künn és fenn mindez történt, az oldalágyúk nyugodtan és biztosan támogattak egy szomszédos erődöt, melyet szintén fenyegettek. Svrljuga főhadnagy közvetlenül az oroszok benyomulása előtt hátrátávira tozott: »Rohamot intéznek ellenem, küldjétek segítséget«. Két század indult útnak, de nem tudott idáig eljutni. Amint ugyanis az oroszok észrevették, hogy az övéik fenn vannak a sáncokon, felemelték az irányzékot s átlóttek az erődön, hogy a mögötte fekvő, láthatatlan tér tűz alatt álljon s így segítőcsapat ne közelíthesse meg az erődöt. Épp így tisztították meg a mozgatható páncélos ágyúink az előteret szakadatlan tüzeléssel.

Az erődbe benyomult oroszok se tudtak erősítést kapni. Az oroszok a mellvédre az udvarba szálltak le, hogy a belső erődbe betörjenek. Három katona valahogy az oroszok szóró tüzelésével nem törődve, az erődcskében szétszórta honvédeket gyűjtött össze. Svrljuga főhadnagy már egy katonát küldött lopva egy szomszédos üteghez azzal a kéréssel, hogy az erőd tetejét és udvarát lőjék mozsarakkal, amikor három csapatba odaértek a honvédek. A mozsarak nem jutottak szerephez. Egyidejűleg a védőcsapat maradványai kitörték a belső erődből. A főhadnagy az ablaknál állt, töltényeket dobott ki a honvédeknek és irányította az erősítéseket. Az oroszok az udvarból újra a sáncokra szorultak ki.

Amikor a honvédek a védőkkel egyidejűleg a sánc ormát megrohanták, egy perc alatt megváltozott a helyzet: az oroszok hirtelen elhajították puskáikat és magasra emelték a karjaikat. 149 még sebesülés nélkül került fogásba. A sáncon később 30 halottat, 70 súlyosan sebesültet, az árokban 151 halottat számláltak meg, akik most a nyírfakeresztek alatt nyugsznak, és 80 sebesültet. Az erőd egy tisztet és

Schöler J. rajza.

Az oroszok 1914 október 7-i rohamát Przemysl védői visszaverik.

mintegy 30 katonát veszített. Egy sebesültvivő altiszt ezen az éjszakán 200 sebesültet kötözött be. Egy orosz, akinek négy lőtt sebe volt, még két napig ott hevert az árokban, nem lehetett behozni, s megfigyelték, mint kötözi be sebeit és váltogatja a kötést. Napokon át halatszott a sebesült oroszok jajveszékése, de nem lehetett a szerencsétleneken segíteni, mert az orosz tüzérség rálőtt a sebesültvivőkre. Sértetlen oroszok is heverték és kuporogtak étlen, szomjan, töltnélkül az árkokban s a fejüket se merték kidugni. Csak tizedikén éjjel tudták a mieink az előteret kissé megtisztítani, mely alkalommal sok sebesültet hoztak be, 36 orosz elfogtak s a hullákat eltemették. 13-án, amikor az erődöt meglátogattam, még egy halott hevert a drótsövényben. Mintegy negyven éves, sovány, halvány ember volt, összehúzóva függött ott és az ég felé meredt a tekintete. Felette megakadt a dróton a összegöngyölgetett köpönyege. Erős hullaszag

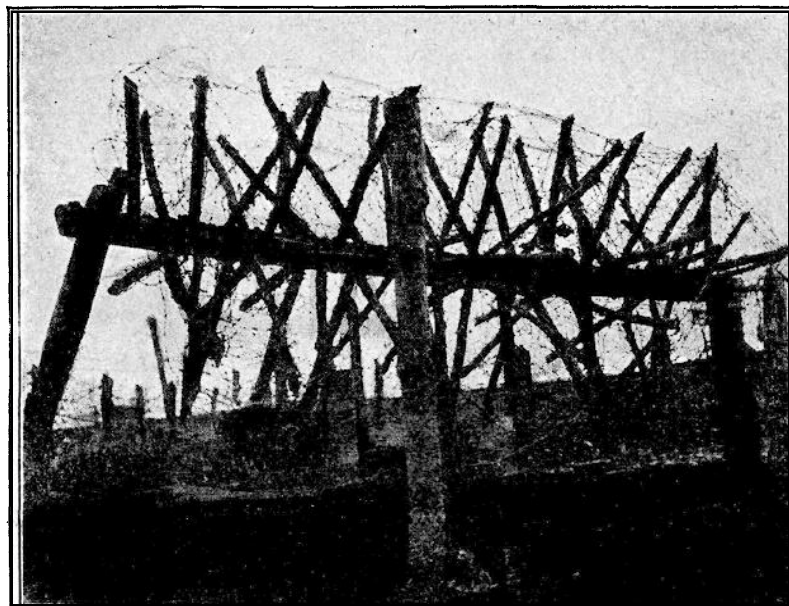
sejtette, hogy odább lenn még sok százan függhetnek.

Az erődöt nyolc napon át orosz 22 centiméteres mozsarakkal lőtték a leghevesebben, csak egyetlen napon több mint ezer lövést tettek.

Sajátságosan járt azon az emlékezetes éjszakán egy népfelkelő. A mellvédnél állt, megsebesült és elvesztette az eszméletét. Amikor felébredt, a mieink már elmenekültek az erőd belsejébe és oroszokat látott maga körül. A népfelkelő ijedtében újra elájult s mire később magához tért, újra a mi katonáinkat látta maga körül. Alig hitte el, hogy mindezt nemcsak álmodta.

* * *

Ezekhez a rémes harcokhoz hasonló küzdelmek más pontokon is lejátszódtak. S a védők küzdelmeivel egybekapcsolódtak a győzedelmes előnyomulásban a San felé Nyugat-Galiciából és délről közeledő seregeink harcai.

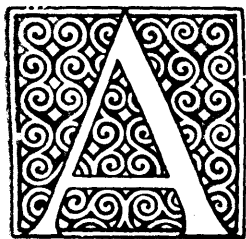

»Spanyol lovas«-nak nevezett drótakadály.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A NEMZETKÖZI ÉS A HADIHELYZET EURÓPÁBAN A LEMBERGI CSATA UTÁN.

lembergi csata az első nagyobb nyugvópont a nagy háború menetében, a háború első szakának berekesztője. A kép, mely az idegen és avatatlan szemlélő elé tárult, az osztrák-magyar hadseregnek visszavonulása nyomán

könnyen kelthette azt a látszatot, hogy a szeptember közepéig lefolyt események döntő jelentőségűek az egész háború kimenetelére. Az európai művelt közvélemény amúgy is évek hosszú sora óta tele volt itatva a szociológiai és közgazdasági tudományok olyatén tanításaival, hogy világháború a mai korban nem tarthat sokáig, mert az államok gazdasági ereje összeroppan az óriási terhek alatt, a népek hősiessége pedig csődöt mond a modern hadviselés borzalmas hatású eszközeivel szemben. Mikor tehát az oroszok elől való osztrák-magyar visszavonulásnak híre ment, világszerte az a felfogás kapott lábra, hogy az általános hadihelyzet a központi hatalmak, Németország és Ausztria-Magyarország számára döntően megrosszabbodott. Nálunk csak csekély számban akadtak kishitűek, akik a semleges forrásokon át hozzánk is beszivárgó e felfogásnak hatása alá kerültek. Valójában alig-alig sejtettük, milyen vélekedés uralkodott Európában a kettős szövetség helyzetéről: veszendőnek tartották ügyünket.

Látszat szerint jogosult volt ez a felfogás. Az események szokatlanul összetorlódtak és egészen egyforma menetet mutattak. Ime rövid foglalatum. Benyomultunk Szerbiába s né-

hány diadalmas csata után elhagytuk a csata-teret.

Kraszniknál és Zamoscnál megvertük az oroszot, néhány diadalmas részletsikert arattunk a Lemberg körüli első és második csatában, s íme, mégis kénytelenek voltunk visszavonulni, vissza nemcsak a San-folyó mögé, hanem ennek a fontos vonalnak és Przemysl várának mágára hagyásával a Dunajec-vonal mögé. Közép- és Kelet-Galicia, valamint Bukovina orosz kézre került s nagyobb számú orosz csapatok több ponton átlépték a Kárpátokat s benyomultak Magyarországra. Ugyanakkor délen a Duna és a Száva mentén, valamint Boszniában és Hercegovinában szerb és montenegrói haderők törtek be határainkon. A kép a monarchia helyzetét súlyosnak mutatta.

Még sötétebbé árnyékolta azonban ezt a képet a többi harctéren kialakult helyzet is. Hindenburg, a mazuri győző s a suvalkii üldöző egyszerre megállott, abbahagyta a Nye-men vidékén való harcait s magának a német hadvezetőségnek jelentése szerint csapatainak rendezésével foglalatoskodott. A németek példátlanul gyors rohama Páris felé, a mi lemerbergi visszavonulásunkkal majdnem egy időben egyszerre megakadt. Sőt a marnementi visszavonulással fejeződött be.

Ez a három főmozzanat: az osztrák-magyar visszavonulás Lemberg alól, a németek visszavonulása Páris alól és Hindenburg megállása Kelet-Poroszországban egyszeriben lerombolták a kettős szövetség minden addigi hadi sikerének hatását. Az volt a benyomás az európai nagy közvéleményben, hogy a jól

felkészült központi hatalmak az első másfél hónap rendkívüli sikereit gyors cselekvésüknek és hadviselésük megrohanó módszerének köszönhetik. A többi hatalom, mihelyt a megrohanás okozta meglepetésből felocsúdott, megfelelő erő kifejtéssel megállította a két központi hatalom győzelmes hadseregét, sőt visszavonulásra is kényszerítette. Növelte ezt a látszatot az a tény, hogy ellenségeink, haderejük számát tekintve, rendkívüli túlsúlyban voltak és hadihelyzetük folytán a két központi hatalmat úgyszólván minden oldalról körülvették. Oroszország túlereje dolgában senkiben sem lehetett kétség, azt maga az osztrák-magyar hadvezetőség is bevallotta s az események is megmutatták. Franciaország a Marne mentén kezdett nagyszabású ellentámadásával, valamint a nyugat felől Calais irányából való bekerítő oldaltámadással mutatta meg erejét. Angolország pedig, amely kezdetben csak készenálló kis rendes seregét küldte a háborúba, egyszerre rendkívüli erőfeszítéssel egyre nagyobb seregek megszervezéséhez fogott. Ausztrália és Kanada, az angol világbirodalomnak e meglehetősen önálló függelékei, csapatokat indítottak útnak az európai harctérre. Az angol törvényhozás pedig kimondotta, hogy az indiai csapatok nagy részét is az európai harctérre hozza. Megkönnyítette Angolországnak ezt az elhatározását Japán beavatkozása az európai háborúba. A mikádó országának az ántánt oldalán való érdekeltsege Angolország számára Kelet-India birtokának biztonságát jelentette.

A mi részünkön tehát csupa nemleges jelenség, az ellenségeink oldalán pedig a stratégiai eredményeknek és az új erő kifejtésnek látszólag biztató jelei nyilatkoztak meg.

Az ellenséges országok diplomáciája és sajtója ki is aknázza ezt a látszatot azzal a céltalattal, hogy a semleges országokat befolyásolja és ellenünk való állásfoglalásra bírja. Stratégia és diplomácia bámulatos kölcsönhatásba kerültek egymással. A pillanatnyi harctéri helyzeteket ellenségeink azonnal értékesíteni próbálták a háborún kívül maradt országokban. Viszont ez országok hangulatának irányítására akárhányszor rendeztek külön stratégiai cél nélkül való hadműveleteket.

Különösen két csoportja a semleges országoknak játszott ebben az időben fontos, majdnem döntő szerepet. Az egyik a mi régi szövetségeseink, Olaszország volt. A másik csoportba Bulgária, Románia, Törökország és Görögország, tehát a balkáni államok tartoztak.

Olaszország, mely a háború kitörésekor mindenféle ürüggyel kibújt szövetségi köteletségének teljesítése alól, királya útján legalább azt fogadta meg a mi királyunkhoz intézett táviratában, hogy »szövetségeseivel szemben szívélyesen barátságos magatartást fog tanúsítani, megfelelően a hármas szövetségi szerződésnek, őszinte érzelmeinek és azoknak a nagy érdekeknek, amelyeket meg kell óvnia«. A szövetségi hűség megtagadásával szemben Olaszország azzal kárpótolt tehát bennünket, hogy nemcsak egyszerű semlegességet, hanem velünk szemben való barátságos magatartást ígért meg. Első szerbiai sikereink hatása alatt azonban balkáni pozícióját féltve, a hármasszövetségi szerződés híres VII. pontjának önkényes magyarázásával ellenértékeket kért esetleges balkáni térfoglalásunkért. Németország és Ausztria-Magyarország jobb meggyőződése ellenére is belement ebbe a feltételbe, csak hogy ürüggyet ne adjon Olaszországnak magatartásának megváltoztatására. Közbejött azonban a krasznik—zamosci győzelem, melynek hatása alatt Olaszország kijelentette, hogy a jelenlegi hadihelyzet még tisztázatlan és nem alkalmas arra, hogy már ez idő szerint konkrét eszmecsere indulhasson meg Wien és Róma között.

Ez augusztus 25-én történt. Szeptember 5-én Olaszország arra kérte Németország útján a monarchiát, egyezzen bele, hogy az albániai Valonával szemközt fekvő Saseno szigetét megszállhassa. Berchtold gróf akkori külügyminiszter a német közvetítésre beleegyezett az olasz kívánság megvalósításába.

Ám a lemergi csata kimenetele és az ezek nyomán támadt európai hadihelyzet egyszerre más hangot sugallt Olaszországnak. Most már nem kellett neki Ausztria-Magyarország beleegyezése, sőt csodálatos módon Saseno szigetének megszállása sem. Legalább szeptember 12-én a berlini kormányhoz küldött értesítésben ezt az álláspontot foglalta el. A német és az osztrák-magyar külügyi hivatalok előtt rejtélyes hangulatváltozást azonban hamarosan megmagyarázta az egyik olasz kormánylapnak az a bejelentése, hogy Olaszország megszállani óhajtja Sasenon kívül Valonát is, mert a monarchiának lehetetlen lévén e pillanatban valamely albániai akcióban résztvennie, amúgy is kénytelen lesz elismerni Olaszországnak azt a jogát, hogy egyedül cselekedjék. Ez volt a lemergi visszavonulás első diplomáciai hatása.

Hasonló helyzet állott be Romániában is, mely augusztus első harmadában a pelesi királyi kastélyban Károly király elnöklésével

tartott pártközi tanácskozáson a román ellenzék hozzájárulásával is a legszigorúbb semlegességet határozta el. A román kormány ez elhatározása tette lehetővé, hogy az európai Duna-bizottság a Duna-folyó nemzetközi jellegénél fogva az angol és francia kiküldöttek hozzájárulásával is kimondotta a Duna semlegességét, melynek öréül Romániát jelölték ki. Mikor Oroszország az Aldunán uszályokon katonákat akart vagy már kezdett is szállítani, a román kormány félhivatalosan közzétette ezt az ő megbízatását azzal a megjegyzéssel, hogy ezek után Románia tennivalói adva vannak akár az orosz, akár más hatalom idevonatkozó lépései ellen.

A lembergi csata után ez is megváltozott. Oroszország, Anglia és Franciaország már előzőleg pártot szerveztek a román közvéleményben a központi hatalmak elleni mozgalom céljából. Amint a lembergi csata első fázisának híre érkezett — s az orosz kormány gondoskodott róla, hogy ez mielőbb és a legnagyobb nyilvánossággal megtörténjék —, az Ausztria-Magyarország elleni mozgalom egyre nagyobb méreteket öltött. Szeptember elején olyan volt a helyzet a román irredentisták magatartása folytán, hogy Tisza István gróf szükségesnek látta Czernin gróf bukaresti követünkhöz a román közvéleményt kedvezően hangoló táviratot intézni, amelyben a magyarországi románok jövődjéről tett biztató nyilatkozatot.

Ám ennek a hatása csak rövid ideig tartott. Szeptember közepén, a második lembergi csata után újból aggasztó jelenségek mutatkoztak Romániában. Károly király minden bölcsességére, a Bratianu-kormányának a legnagyobb szilárdságra volt szüksége, hogy ezekkel szemben helytállhasson. Románia a monarchia haderejének pusztulásáról szóló hírekkel volt tele. Az oroszok még utánunk sem jöttek a San-folyó felé, máris elárasztották a világot azzal a hírrel, hogy Nyugat-Galicia elleni támadó hadjáratuk további nagyszerű eredményeket hozott. Angol és francia források, de még az olasz sajtó is azt híresztelték, hogy a monarchia várai, Przemysl és Krakó, már nem számítanak. Hogy galíciai haderőnk százezer emberre fogyott le, hogy Lembergnél hetvenezer foglyot veszítettünk s hogy a hadjárat első hónapjában az osztrák-magyar veszteségek több százezer emberre rúgnak. Ugyancsak rossz híreket terjesztettek a német hadseregéről, úgy hogy a központi hatalmak vezérekai több ízben kénytelenek voltak igen hatá-

rozott cáfolatokkal tájékoztatni a semleges országok közvéleményét, Romániában pedig Németországnak kellett közbelépnie, hogy ezt az országot a zajongó utca befolyása alatt való elhamarkodott elhatározástól megóvja. A német diplomáciai ügyvivő beavatkozása hozta meg azt az eredményt, hogy szeptember 22-én Károly király elnöklésével újabb minisztertanács volt, mely ismét kimondotta a legszigorúbb semlegességet. Ám ellenségeink nem mondtak le Románia megmozgatásáról. Przemysl egy részének eleste és egyéb álhírek mellett a mi területeink odaigérésével próbáltak Romániára hatást gyakorolni. Ám a közben megindult északi és szerbiai offenzíva a hiteles hivatalos értesítéseken felül is felnyitották a románok szemét, úgy hogy október 3-án újabb pártközi értekezleten ismét a semlegesség mellett határoztak.

Erre az elhatározásra jelentékeny befolyással volt a három másik balkáni államnak magatartása is. Görögország, mely szövetséges volt Szerbiának, semleges maradt s nem állott fegyverrel szövetséges mellé. Bulgáriát az ántántnak többszöri fellépése sem bírhatta rá arra, hogy augusztus 10-én kimondott semlegességétől eltérjen, úgy hogy ez az ország, melyet a két balkáni háborúban a balkáni államok elvéreztettek s azután megaláztak, a maga szabad kezének fenntartásával, lekötöttség nélküli helyzetével a Balkán egyensúlyának fenntartója volt a központi hatalmak szempontjából. A másik döntő tény Törökország magatartása volt. A török birodalom, melyet a központi hatalmakhoz a rokonérzés szálain felül természetes érdekek is fűztek és melyet a balkáni háborúban épp a mi ellenségeink, Anglia, Franciaország és Oroszország szolgáltattak ki a balkáni kisállamoknak, semlegességi nyilatkozata mellett is mozgósította hadseregét és a formák betartása mellett nyíltan elárulta akaratát, hogy a világháború teremtetten helyzetet a maga jogainak érvényesítésére, hatalmi súlyának megnövelésére akarja felhasználni.

Ez eltökéltségében Törökország, bár egyelőre semleges álláspontot foglalt el, mozgósította hadseregét, készenlétebe helyezte flottáját s megvásárolta Németországtól a Goeben és Breslau cirkálóhajókat. Törökország vezető politikusai tisztán látták, hogy a világháború döntő fordulatot jelent Törökország sorsában is. A vele barátságos központi hatalmak győzelme újra megszilárdíthatja nagyhatalmi állásának megingott alapjait, míg ellenben az án-

tánt győzelme Törökország európai állásának teljes elvesztésével jár. A velünk ellenséges államok nem mulasztották el, hogy illetén szándékukat kifejezésre juttassák. A háború kitörésének első napjától fogva állandóan szorongatták Törökországot. Követelték tőle a Dardanellák megnyitását, hogy Oroszország és tőle földrajzilag elszakított szövetségesei: Franciaország és Angolország a tengeri úton szabadon érintkezessen, s mikor Törökország nem engedett, a Dardanellák áttörésével fenyegették meg. Törökország rendületlen maradt és a Dardanellák elzártságának nagy stratégiai akadályát nem hárította el ellenségeink útjából. Hasonló magatartást tanúsított valamennyi egyéb angol, francia és orosz követeléssel szemben is, amelyekre ok és ürügy akadt bőven. Egyre élesebbé vált a helyzet Konstantinápolyban. Ellenségeink, különösen Angolország, legérzékenyebb pontjait bántalmazta a török birodalomnak, úgy hogy végre Törökország bár semlegességétől még ki nem lépett, élt azzal a hatalmas fegyverrel, amely neki, mint az izlam vezérállamának, kezében volt. Elterjesztette sérelmeinek és szorongattatásának híret a földkerekség mohamedánjai között s ezáltal éppen azokon az országterületeken keltett ellenségeinknek kellemetlen mozgolódást, amelyek Angliának, Franciaországnak és Oroszországnak fontos birtokai. Végezetül Európától való függésének utolsó nyomait is megszüntette, eltörölve az úgynevezett kapitulációkat, amelyek az európai kereskedőknek külön előjogokat biztosítottak a török birodalomban.

Törökországnak ezzel helyreállott teljes szuverénitása ki- és befelé egyaránt. Jellemző, hogy ezt a nevezetes lépést Törökország a leMBERGI és a MARNEMENTI visszavonulás idejében tette meg, vagyis olyan időben, amikor a legtöbb semleges nemzet ingadozni kezdett. Nem változtatott ezen a magatartásán akkor sem, amikor ellenségeink azt a mesét költötték, hogy Németország és Ausztria-Magyarország már hajlandók a békekötésre és hogy a német nagykövet Washingtonban lépéseket tett ebben az irányban. Hogy ennek a híresztelésnek való látszatot adjanak, *Grey* angol külügyminiszter, hivatkozással a német birodalmi kancellár egy állítólagos békés nyilatkozatára, büszkén elutasította a nyilvánosság előtt a költött német békekötési ajánlatot.

Mindennek az alantas mesterkedésnek véget vetett Németország félreérthetetlen válasza, amelyet a legteljesebb nyilvánosság előtt a »Nord-deutsche Allgemeine Zeitung« élén adott meg.

»E híreszteléseknek az a céljuk, hogy a semleges államokban azt a benyomást keltsék, miszerint a német birodalom belefáradt a harcba és akarva, nem akarva kénytelen elfogadni a hármassá ántánt békefeltételeit. E szemfényvesztést megsemmisítjük azzal a kijelentéssel, hogy német népünk a lelkiismeretlenül reánkényszerített harcban nem teszi le mindaddig a fegyvert, míg a jövőjének biztonságára szükségessé garanciákat ki nem vívja.«

Ám ez a nyilatkozat, bár a központi hatalmak országainak közvéleményét megnyugtatta, nem változtatott a többi Európa hangulatán. Az összes nemzetek hatása alatt állottak az ántánt azon határozatának, mely szerint Angolország, Franciaország és Oroszország írott szerződésben kötelezték magukat arra, hogy a háború folyamán külön-külön nem kötnek békét. Ez a siker — a hosszú háborút akaró Angolország sikere volt ez — megdöbbenetete a világot. Az volt a felfogás, hogy ezzel a Londonban nagy súllyal közzétett szerződéssel a központi hatalmak helyzete még nehezebbé vált. Igazolni látszott ezt a feltevést az általános hadihelyzet s a központi hatalmaknak az addigi hadműveletekben megnyilvánult hadviselési terve is. Az kétségtelen volt, hogy Németország teljes erejével Franciaországra vetette magát. Nyilván azzal a számítással, hogy ezt az országot összetörve, azután fordul többi ellensége ellen. Erre vallott az is, hogy a legerősebb, az orosz hadsereg ellen, roppant túlereje mellett is, német erők csak kis számban vonultak fel s az osztrák-magyar monarchia számban sokkal kisebb haderejének jutott a feladat, hogy az orosz óriást feltartóztassa. Ám ha a külön békekötés a velünk ellenséges országok számára tilos, halomra dől ez az egész számítás; mert megtörténhetik, hogy amiképpen a teljesen elbukott Belgium nem kötött békét, épp úgy Franciaország nem fog békét kötni a leg súlyosabb csapások alatt sem, mindenkor számítva Angolország és Oroszország kimeríthetetlen pénzügyi, tengeri és szárazföldi erejére.

Valóban változott is valamelyest a központi hatalmak általános hadviselésének rendszere. Változott nemcsak ellenségeink e békekötési tilalma folytán, hanem a harctéri helyzet átalakulásánál fogva is. A mi hadvezetőségünk természetesen nem állt semmiféle politikai szempont befolyása alatt, hanem kizárólag a hadászati érdekek kívánalmai szerint járt el. Bárha a semlegesek, különösen Olaszország és Románia magatartása erőink egy részét távoltartotta az északi nagy harcmezőtől, a Lemberg alól

való visszavonulás után azonnal alkalmazkodott az új hadihelyzethez. Elsősorban a háború első szakának tanulságait vonta le. A hadviselés valóságos mesterségét a béke elméleti világában csak nagyjában lehet megtanulni. Minden hadsereg és hadvezér, a legnagyobb előtt is, csak a tényleges háborúban tárulnak fel a katonai eszmék gyakorlati megvalósításának igazi nehézségei. Ilyenkor ismerjük meg embereinket, csapatainkat, felszerelésünket, szervezetünk előnyeit és hiányait.

A Dunajec mögé való visszavonulás nagy-szerű végrehajtása után, amely nagy veszteséget szenvedett seregeinket valójában veretlenül vonta ki az ellenség körletéből, csakugyan az átszervezést tekintette hadvezetőségünk a legsürgősebb feladatnak. Auffenberg gyalogsági és Brudermann lovassági tábornokokat nyugalomba küldték. Az előbbinek helyét a 4. hadsereg élén *József Ferdinánd* főherceg, az utóbbiét a 3. hadsereg élén *Boroevics* gyalogsági tábornok foglalta el. A kötelekek rendezésén felül különösen az ételmezési és lőszerellátási szolgálatot javították meg az északi harctér nehéz terepviszonyainak megfelelően.

Az átszervezés mellett azonban gondolkunk kellett eddigi haditervünk megváltoztatására és seregeinknek megfelelő átcsoportosítására is. A Dunajec-vonal mellett való felállásunk ugyanis teljesen megváltoztatta a harctéri helyzetet s új lehetőségeket kínált az orosz hadvezetőség számára. Míg a háború kitörésekor földrajzi fekvésünknel fogva a San- és a Dnyeszter-vidék felől oldalba és hátba foghatuk az oroszok Visztula-vonalát, addig most, amikor egész Kelet- és Közép-Galícia a San-vonallal együtt orosz kézen volt, az oroszoknak nem kellett többé ettől a fenyegető oldal-támadástól tartaniok. Hisz Varsótól le egész Uzsokig úgyszólván kiegyenesedett az orosz sereg harcvonala. Azt, hogy a Kárpátok felől déli oldalról harcvonalkuk meg ne zavartassék, az oroszok a Kárpátok gerincvonalának megszállásával érték el, ámbár különben sem lehetett előttük titok, hogy déli határainkon való helyzetünk folytán akkoriban összes többi szervezett csapatkereteink más célra voltak lekötve s az alakulásban levő keretekkel a Kárpátok felől egyelőre támadást meg nem próbálhatunk. E révén figyelmüket és erejüket könnyen fordíthatták kizárólag a Dunajec-vonalra, még inkább a Krakó—sziléziai irányra, valamint a Kalistól Thornig terjedő német határszakaszra. Nyilvánvaló volt ebből, hogy mi-helyt az oroszok az eddigi harcok súlyos vesz-

teségeit kiheverték és pótolták, új orosz támadó hadjárat fog következni ezen a harcvo-nalon, amelyben az orosz túlerő elsősorban a Krakó—sziléziai szakasz ellen fog előretörni, mint amely szakasz áttörése az áttörés által érintett terület ipari és bányászati fontosságán felül elszakítaná egymástól Németországot és a monarchiát, megfosztaná őket az állandó zavartalan forgalom előnyétől és utat nyitna Németország és a monarchia belseje felé. Egy-részt ez okból, másrészt pedig azért, mert a védendő harcvonat az első ütközet harcvonala-hoz képest jelentékenyen megnagyobbodott, a német hadvezetőség is kénytelen volt nagyobb-számú csapatokat küldeni az orosz harctérre, hogy egyrészt megvédhesse határait, másrészt lehetővé tegye az új stratégiai alapgondolat megvalósítását. Ez az új alapgondolat az orosz harctéren kialakult új harcvonat tagozódásának felelt meg. Ez a tagozódás a következő volt:

1. A Dunajec-vonal, a Visztula és a Kár-pátok között, mely a Poprád-folyó vonalának meghosszabbításával a Kárpátokba, Magyar-ország északi részébe nyúlt bele. Az egész harcvonalnak déli szárnyállása volt ez, mely a Budapest—Bécs felé való utat fedezte.

2. A *Krakótól Kalisig* terjedő szakasz, mely Ausztriai- és Porosz-Sziléziát, ezeknek fontos ipari és szénterületeit és a Németország belsejébe vezető utat fedezte.

3. A *Kalistól Thornon* túlig terjedő sza-kasz, mely a Berlin felé direkt vezető utat biz-tosította.

4. A Soldautól Lyckig terjedő szakasz, melyet a vele párhuzamosan orosz területen folyó Narev révén *Narev-szakasznak* is neveznek.

5. A porosz keleti határszakasz, mely Lycktól a Memel-folyóig terjed s amelyet erről a folyóról *Memel-szakasznak*, vagy a folyó orosz neve szerint legtöbbször *Nyemen-sza-kasznak* szoktak nevezni.

6. A harcvonalhoz úgyszólván külön harctérképen csatlakozott a keleti és bukovinai Kárpátok vonala, mely azonban a főharctér-rel ez idő szerint csak igen laza összefüggésben és kölcsönhatásban volt.

E védelmi szakaszok mindegyikével szem-ben erős orosz pozíciók voltak. A Nyemen-vo-nalon a Kovnótól Grodnóig húzódó erődvonat; a Narev-szakaszon az Ossovietől Pultuskig húzódó erődvonat; a Kalis—Thorn-szakasszal szemben a novogeorgievszk—varsói erődcsop-ort és végül a krakó—sziléziai szakasszal szemben az Ivangorod várára támaszkodó Visztula-vonal. Mindezek az erős orosz védelmi

Az északi hadszíntér.

Mérték: 1:4.000.000

vonalak, amelyek egyben támaszpontjai voltak minden orosz támadó előnyomulásnak is, jelentékeny stratégiai vasutak útján kitűnő összeköttetésben állottak egymással és az orosz birodalom belsejével.

Csak a Dunajec-szakasz volt az, amellyel szemben az oroszoknak nem volt ilyen szilárdan biztosított harcvonalkuk. A San-vonal ugyan birtokukban volt, de állt még Przemysl vára, melynek mozgékony helyőrsége állandóan nyugtalanította az e szakaszon működő oroszokat s ezenfelül haderejük jelentékeny részét lekötötte. Ezen a vonalon, valamint a mögötte elterülő orosz és galiciái területen körülbelül 200 kilométer sugarú félkörben sehohsem volt orosz erősség s ekképpen állandó jellegű támaszuk. Amellett ez a vidék közvetlen vasútvonalakban is nagyon szegény volt, míg a mi harcvonalkunk mögött Magyarország, Ausztria, és a tulajdonképpen Poroszország területén sűrű, stratégiai szempontból épített vasúthálózat vonult, mely hadvezetőségünket meglepő csapateltolásokra képesítette.

Mindebből nyilvánvaló, hogy a mi Dunajec-szakaszunkkal szemben álló orosz harc-vonal volt az oroszok közel ezer kilométeres harcvonalkának *leggyengébb pontja*.

Hacsak védekezni akartunk, akkor ezzel időt engedtünk volna az oroszoknak még nagyobb csapattömegeknek az ország belsejéből a harcvonalkba való szállítására, időt arra, hogy az első két hónap ütközeteiben felmerült hiányokat pótolják, a tapasztalt hibákat megjavítsák, illetve kiküszöböljék és seregeiket az új helyzetnek megfelelően átcsoportosítsák. Kétségtelen volt ugyanis, hogy mihelyt az orosz-lengyel-oroszági harcteret délről oldalba fenyegető galiciái területről az osztrák-magyar haderőt kiszorították, az oroszok nem fogják elmulasztani, hogy most már másik szárnyukat, az északit, tegyék szabaddá, amelyet az orosz-lengyel határon keletre nyúló porosz határtartományok felől ugyanolyan oldaltámadás fenyegetett, mint délen Galícia felől. Ezzel a feladattal egybeesett volna a Varsóból való közvetlen támadó előnyomulás a thorn—kalisi határszakaszon át egyenesen Berlin felé. Így tettek volna eleget az oroszok nyugati szövetségeseik sürgetésének, akikre szörnyű súllyal nehezedett a Páris felé nyomuló német hadsereg fölénye.

Az orosz hadsereg valóban meg is kezdte szeptember közepén ezt az átcsoportosítást. A Visztula-vonal mögötti vasutakon a rendes hadsereg sorcsapataiból nagy testeket toltak el észak felé, míg a Vilna és Moszkva felől érkező

tartalékok a Nyemen- és Narev-vonalon állottak fel. Ivangorod, Varsó és Novogeorgievsk hatalmas erődök háromszögében, a biztos hídfők védelme és leple alatt készült az újabb nagy orosz offenzíva, amelynek súlya ezúttal a németekre csapott volna le.

Mindennek megakadályozására, valamint a várható orosz előnyomulás meglepetésszerű megzavarására tehát hadvezetőségünk offenzívát határozott el, amelynek súlypontja természetesen az oroszok óriási harcvonalknak leggyengébb pontjára, a *Dunajec és a San között* elterülő területre helyezkedett. Mivel pedig a német hadvezetőség az új harctéri helyzetnek megfelelően, a francia harctéren védelmi taktikát határozott el és így nagyobb számú csapatokat helyezett el az orosz harctéren, mint a háború első szakában, mód kínálkozott arra, hogy az oroszokat egyszerre több oldalról támadjuk meg s a Varsó—Ivangorod-szakaszon is foglalkoztassuk.

Az európai hadihelyzet súlypontja kezdett áttolódni az orosz harctérre, mert a háború első két hónapja kétségtelenül megmutatta, hogy összes ellenségeink közül Oroszország a legerősebb és a legkíméletlenebb, eredményt is legtöbbet ért el s legközelebbre jutott a központi hatalmak birodalmainak érzékeny pontjaihoz.

Az osztrák-magyar-német közös offenzívának ez a gondolata és megvalósításának módja — mely nem volt egyéb, mint a mi első támadó tervünknek teljesebb második kiadása — kilátást nyújtott arra, hogy az újabb orosz támadó hadjáratot még kialakulása előtt megállítjuk és erkölcsi fölényünk révén is hatástalanná tesszük.

Mert bármi volt is a közfelfogás a külföldön, a német, az osztrák és a magyar közvélemény egyetemessége egy pillanatra sem ingott meg a maga győzelmi hitében. A világháború veszedelmeivel eleve tisztában voltunk, a kockázatot mégis vállaltuk. Az első hetek győzelmei erőnkről való tudatunkat igazolták, a marnementi és lembergi visszavonulás viszont nem csökkentette azt.

Az európai közvélemény helytelenül értékelte a központi hatalmakat, kivált a monarchia fizikai és szellemi erejét, s ellenségeink e tévedésük árát véres kudarcaikkal fizették meg.

Hogy milyen botlásokra voltak képesek ellenfeleink, azt hamar megmutatták az események. A győzelmes orosz hadsereg teljes biztosságérzettel és nyugalommal hajtott a végre átcsoportosító műveleteit a lembergi csata után. De még felét sem oldotta meg ennek a munká-

ügyességgel és az ellenség kémeinek bravuros megtévesztésével ment végbe. A csapatok Krakóig vasúton jöttek s onnan gyalogmenetekben jutottak el a számukra kijelölt állásokba, úgy hogy az oroszok csak azt tudták megállapítani, hogy Krakón át németeket szállítanak, de a seregek felvonulásának helyét és irányát nem ismerték. Így az oroszok csak megkésve jutottak a harcvonaluk jobbszárnyát fenyegető oldaltámadás veszélyének tudatára.

támadták meg. Hindenburg Varsó ellen vonult, míg Woysch német és Dankl osztrák-magyar seregei az ivangorodi Visztula-szakasz ellen nyomultak.

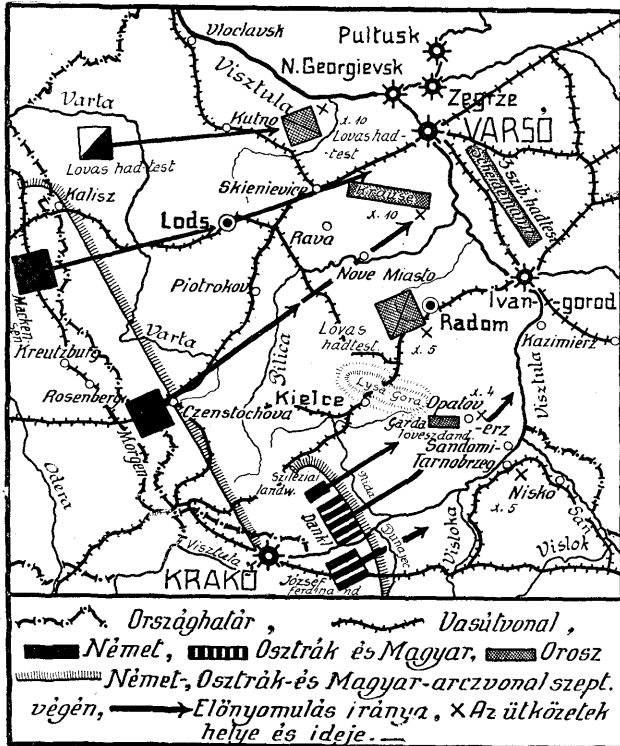
A BEVEZETŐ HARCOK.

Az előnyomuló szövetséges csapatok az egész vonalon természetszerűen előbb az előre-tolt orosz lovassági tömegekkel kerültek szembe.

Igy harmadik hadseregünk előnyomuló oszlopai Biecnél, Gorlicétől északkeletre, egy orosz lovashadosztályt ugrattak szét. Boroevics az ellenség lovasságát ezen a helyen szándékosan bocsátotta ilyen közel, mert főcélja az volt, hogy harcvonalunk mozdulatait minél tovább leplezze. Az oroszok e nagy felderítő lovastömege szét lévén ugratva, a harmadik hadsereg oszlopai az ellenség nagy meglepetésére Gorlicén át hirtelen Zmigrodig nyomultak elő.

A szövetségesek ugyanekkor a Visztulától északra, Kielce felé toltak elő erős oszlopokat, melyek elől az itt portyázó nagyobb orosz lovaskülönítmények Radom felé vonultak vissza. Ebből a mozdulatból, melynek nyilvánvaló célzata a radom-ivangorodi vasútvonal megvédése volt, kitűnt, hogy az orosz hadvezetőség még abban a hiedelemben van, hogy a szövetséges csapatok a Visztulától északra fekvő területen folytatva előnyomulásukat, október 4-én a Radomtól délre fekvő területen a Lysa Gorától északkeletre és keletre fekvő Klimontov—Ostroviec—Opatov útvonalig jutottak el. Itt mintegy két vagy három orosz hadtestet a Visztula felé vetettek vissza. Ezekben a harcokban Dankl hadserege a németekkel együtt operált.

A hadihelyzet teljes áttekintése szempontjából tudnunk kell, hogy míg a németek és Dankl serege ezt a hadműveletet hajtották végre, az oroszok nem is gondoltak arra, hogy alig pár nappal a Visloka mögé történt visszavonulás után Nyugat-Galiciából — a mi részünkről — is fenyegetheti offenzíva, és abban a hitben, hogy a németek csak Ivangorod ellen irányuló akcióba kezdtek, a Visztulától keletre Lublin—Kazimierz irányában északra toltak el csapataik egy részét, Przemysl pedig, mint a fentiekből ismeretes, teljes erővel ostromolták, hogy ott lekötött tömegeik minél előbb felszabaduljanak. Ezek az északra való csapateltolások azonban már nem segíthettek a pillanatnyi helyzetben.

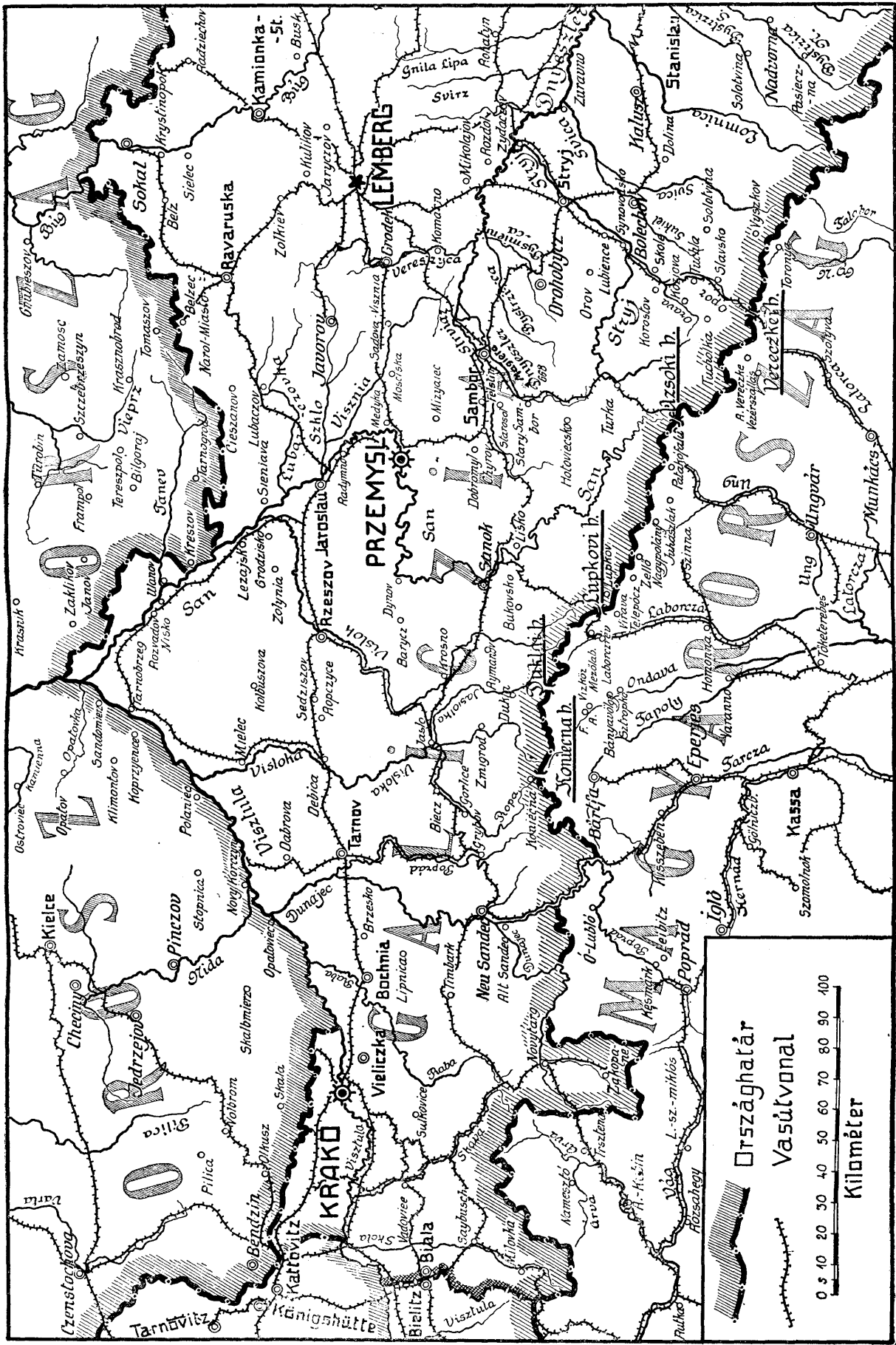
Hadállások az északi hadszíntéren az októberi előnyomulás előtt.

A németek szeptember 28-án kezdték meg támadó előnyomulásukat. Ugyanekkor kezdték meg a mi seregeink a San felé irányított hadműveleteiket. A hadseregek csoportosítása és feladata szerint tehát három főhadműveletet különböztethetünk meg az októberi támadó hadjáratban.

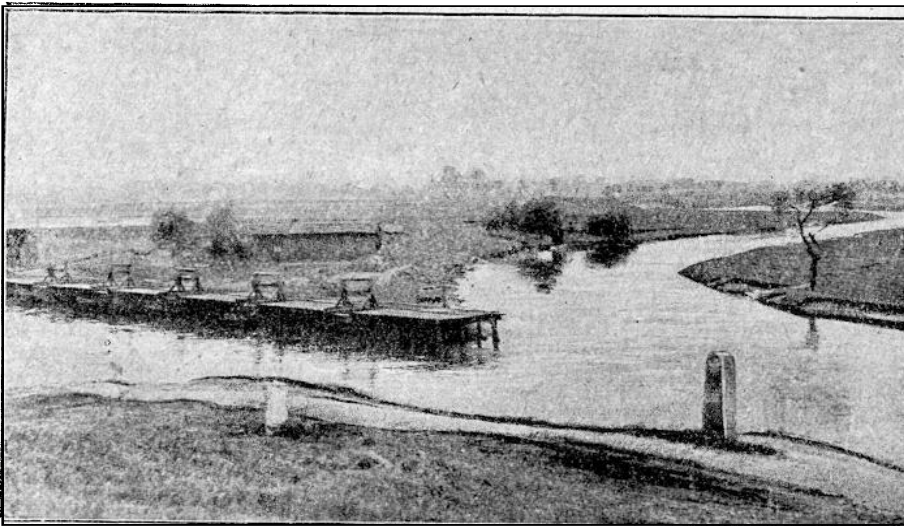
1. A nyugatgalíciai és a Kárpátok felől való offenzívát, melyet osztrák-magyar csapatok hajtottak végre. Ez volt a déli szárnytámadás.

2. A Narev-vonalon és a kelet-porosz határon való harcokat, amelyeket Hindenburg északi seregei a mi lovasságunk egy részével megerősítve indítottak meg az északi szárnyon.

3. A két szárny között az orosz állás centrumát a két hatalom seregei egyesülten

Nyugat- és Közép-Galícia térképe különös tekintettel az októberi offenzívában szereplő helységekre.

A Háromcsászár-sarok Mislowitznél, ahol a német, osztrák és orosz hadárok érintkeznek.

SIKERÜNK A VISZTULA-VONALON.

Október első napjaiban az oroszok Sandomierz és Josefow közt megkísérelték a Visztulán való átkelést, nyilván abból a célból, hogy az Opatov körül a Visztula felé igyekvő — a hitük szerint gyenge — német seregszereget lekössék, és erejük zömével Ivangorod felé haladva, a német frontot balszárnyán átkorolva támadják meg. De a nagy erővel kelet felé nyomuló németek az oroszokat Opatovnál a Visztula keleti partjára vetették vissza, a mi csapataink pedig a Sandomierz melletti orosz hídfőt elfoglalták és odább délkelet felé a Visztula és San szögében Tarnobrzsegnél egy orosz hadosztályt visszavetettek. Ugyanekkor József Ferdinánd főherceg negyedik hadserege a Dunajec és Biala között előnyomulva, a Tarnov—Rzezov vasútvonal mentén álló kisebb orosz erőket a rzezov—sanoki vonalig vettette vissza. A Visztulától északra a szövetségesek folytatták előnyomulásukat, az erőltetett menetekben a Visztula nyugati partjára irányított orosz csapatokat megverték és visszaűzték a Visztula keleti partjára, Radom-

nál pedig két és fél orosz lovashadosztályt és a főerő tartalékjának egyes részeit verték meg és szorították vissza Ivangorod felé. Az összes harcok lefolyása elárulta, hogy az oroszok későn vették észre, hogy a Visztulától északra a Radomtól délre eső vonalon is nagy erők állnak, s mire odadobhatták csapataikat, már nem tudták a szövetségesek előnyomulását megállítani. Az együttes offenzíva terve remekül vált be: a szövetségesek előnyomulása Orosz-Lengyelországban és a Visztula és San szögében

kelet felé visszavonulásra kényszerítette az oroszokat és lehetővé tette, hogy Nyugat-Galiciában lévő haderőnk északról ellene intézhető oldaltámadás veszélye ellen fedezve nyomulhatott elő a San felé.

PRZEMYSL FELMENTÉSE. HARC A SAN-VONALÉRT.

Amint seregeink Nyugat-Galiciában és a Kárpátok felől egyidejűleg általános támadásra nyomultak elő, a hatalmas nyomásnak a Przemysl körül is erősen lekötött orosz haderő nem tudott ellenállni, de miközben visszavonult, kemény harcokban igyekezett elő-

Orosz lovasjárőr.

nyomult elő. Rövid szünet után, melyet arra használtak fel, hogy a hegyi utakon elakadt élelmezési oszlopokat magukhoz vonták és az oroszoknak Koziowa — Holoviecko — Tuchla vonalában fekvő erős hadállásait felderítették, ezeket az állásokat október 13-án és 14-én megtámadták. Az oroszok visszavonultak s csak Sviatostavnál fejtettek még ki ellenállást. Fleischmann ezredes előcsapatai október 14-ikén érték el Skolét. Egyidejűleg Berger ezredes gyalogdandára is előnyomult. Toronya visszafoglalása után az oroszokat október 14-ikén és 15-én heves harcokban kiszorította Viszkovnál fekvő erős állásaikból. Stachowic orosz tábornok megkísérelte, hogy csapataink előnyomulását a Svica és Misunka vidékén megakassza, de ezek az utóvédharcok is hamar véget értek, csapataink feltartóztatlanul nyomultak elő Ludovikovkán és Solotvinán át és 17. és 18-án Vigoda—Dolina vonalában is visszavetették az oroszokat. Október 19-én

Híd a Vislokán át, Savluszovice mellett.

elérték Bolechovot és ezzel helyreállították az összeköttetést hadseregcsoportjuk főerejével, mely időközben már Skolenél kijött a hegyvidék szorosaiából.

Az oroszok visszavonulásukkor felrobbantották maguk mögött az utakat és a vasúti hidat. A Stryj- és Opor-folyók a tartós esőzés következtében megáradtak és a gázlók járhatatlannak váltak. Az oroszok a Stryjtől északra fekvő magaslatokat még megszállva tartották.

Október 15-én este a második hadsereg parancsnokságától felszólítás jött, hogy a Pflanzler-csoport Stryj ellen gyorsan előtörve, könnyítse meg a második hadsereg súlyos hely-

zetben lévő jobbszárnyát. Nehéz, véres harcok után a Sparberdandár nyomult be elsőnek Stryj városába. Az oroszok nyilván meg voltak lepetve a gyors előnyomulástól és csak mérsékelt ellenállást fejtettek ki. A Bergerdandár ugyanaznap megszállta a Stryjtől délkeletre fekvő magaslatokat. A következő napok is heves harcok közt folytak le. A Pflanzler-csoport egyes dandárai a második hadsereg jobbszárnyát alkotó budapesti negyedik hadtesttel vállvetve küzdöttek

233

Turka. Az oroszok pusztításai.

Egy katonatiszt felv.

a stryjmenti nagy harcokban október derekán. Páratlan hősiességgel igyekezett különösen a Drda-dandár Drohobicnál a Stryj-folyó nyugati partján nagy orosz tömegeket visszavetni. Közben Drohobicba is behatolt, de a várost az óriási túlerő ellen képtelen volt tartani. Október 22-én már olyan roppant túlerő nehezedett erre a harc-vonalra, hogy a hadállásokat lehetetlen volt megtartani s a Pflanser-csoport teljes rendben a Stryj keleti partján fekvő korábbi állásaiba vonult vissza. A visszavonulást a Drda-dandár

HARCOK A SAN- ÉS A DNYESZTER-FOLYÓK KÖZÖTT.

Míg október első napjaitól kezdve a Kárpátok környékén ezek a harcok játszódtak le, a San vonalánál a harmadik és a második hadsereg nagy csatákat vívott.

Már október 11-én, amikor csapataink a keleti és délkeleti védelmi övezetben lévő előkészített állásokba vonultak ki Przemyslből, visszahódítottuk a sieniavai és lezajski folyóátkelést biztosító hadállásokat és sok foglyot ejtettünk

Október 12-én heves harcok közt csapataink elérték a Sant a többi ponton is és Jaroslaut is visszafoglalták.

A németekkel vállvetve végrehajtott támadó előnyomulás eredményes volt. Az egész vonalon a Visztula—San-harcvonalon álltunk.

Kezdve Ivangorodtól délre Przemyslig e két folyó partján álltak csapataink és a Sambor—Drohobic—Stryj irányában, a Kárpátokból kinyomuló csapatok is győzedelmes offenzívában voltak. A nyugat felől előnyomuló hadseregünk legdélibb oszlopa Sanokon s Liskón át elérte

Chirovot s ott az orosz utóvédekkel állt harcban.

A német és osztrák-magyar szövetséges hadseregekben az időben két egymástól földrajzilag elkülönített területen álltak harcban. A gyengébb német seregcsoport óriási túlerő ellen a keletporoszországi határt védte. A szövetségesek főereje a Visztula és a San mentén Varsótól a Kárpátokig négyszáz kilométer hosszúságú harc-vonalon állt offenzívában. Míg északon a Visztula ellen irányított orosz támadást, mint a fentebbiekből ismeretes, sikerült visszaverni, a déli szakaszon Przemysl felmentése után még nagy erővel álltak ellen az oroszok a Santól keletre előkészített védelmi vonaluk mentén Medyka és Stry-Sambor közt.

Csapataink október 14-én a stara-soli megerősített magaslatokat elfoglalták. A Stry-Sambor elleni támadásunk is előrehaladt és a Strviasztól északra Przemysl délkeleti arc-vona-

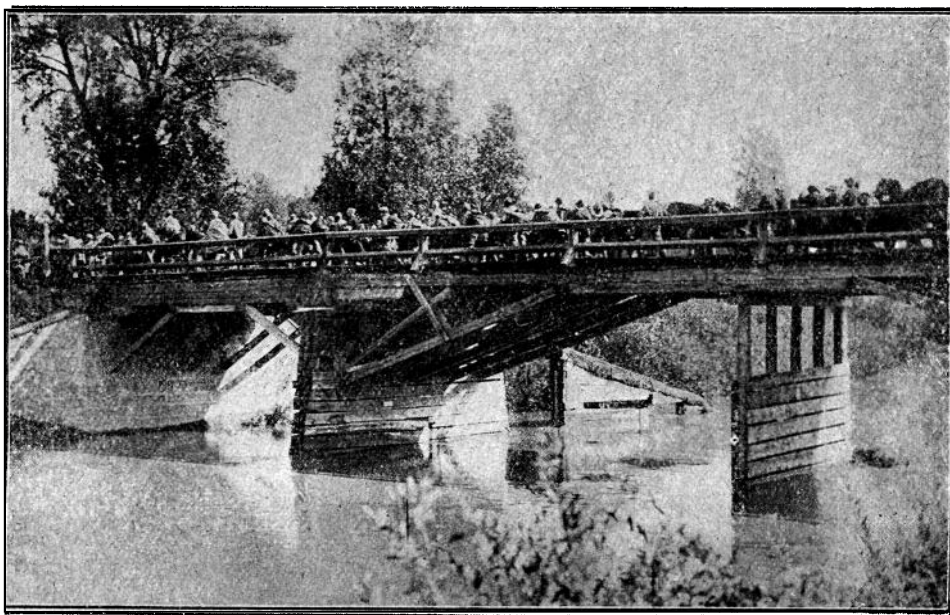

Báró Pflanser-Baltin Károly lovassági tábornok egy felégetett helységben.

fedezte páratlan hősiességgel. A visszavonulás azért is elkerülhetetlenné vált, mert a szomszédos második hadsereg is új hadállásokba csoportosította a csapatait. A visszavonulás, melyet csapataink ismételten erélyes előtörésekkel szakítottak félbe, erős harcok közepette a következő két héten is tovább folyt, míg november 5-ről 6-ára virradó éjjel teljesen be kellett szüntetniök az offenzívát, és a Pflanser-csoport november 7-én teljes rendben a Tucholka—Tuchla védelmi szakaszig vonult vissza, de a Skole és a Sviastcv—Korostov védelmi szakaszt csapataink még tovább is megszállva tartották. Kárpáti seregeink itt vázolt harcaikkal fontos szerepet tölthettek be az októberi támadó hadjáratban s csak a roppant orosz túlerőnek tulajdonítható, hogy a hadműveleteik alapjául szolgáló kitünő stratégiai alap gondolat nem valósult meg egészen már ekkor is.

láig számos magaslat volt már birtokunkban. A vártól északra a San mentén szintén harcoltunk s az ellenségnek a Kárpátokon át való üldözésében Viskovig és Skoléig jutottunk.

Október 16-án Synovuckónál csapataink kieroszakolták a Stryj-folyón való átkelést. Elfoglalták a helységtől északra fekvő magaslatokat és az ellenség üldözéséhez fogtak. Épp így birtokunkba jutottak makacs harcok után a Podbustól északra és a Sary-Sambortól délkeletre fekvő magaslatok is.

Csapataink átvonulnak a San hídján.

A Strviaz-folyótól északra támadásunk szintén előrehaladt és Przemysltől északra már sikerült megvetni lábunkat a San keleti partján. A foglyaink száma már túlhaladta a 15 ezeret.

Orosz-Lengyelországban pedig egyesült német, osztrák és magyar csapatok 15-én az oroszoknak Ivangorod—Kozienice felől intézett újabb támadását, az ellenségnek igen súlyos veszteséget okozva, visszaverték.

A Strviaz mindkét partján folyó csatában október 17-én a támadást folytattuk és helyenként már megközelítettük az ellenség harcvonalát. Csapataink egyes pontokon — mint a

várharcban — futóárkokkal küzdötték magukat előre. A csata az egész vonalon 18-án is folyt. A harcba nehéz tüzérségünk is beleszólt. A Viskovtól északra visszavetett ellenséget tovább üldöztük. A Kárpátokon át előrenyomult erőink más részei Lubiencéig, az Orrovtól északra fekvő magaslatokig és az Urc körüli területre hatoltak előre. Az október 18-iki harcok különben Chyrovttól és Przemysltől keletre újláig nagy eredményeket hoztak.

HARC A MAGIERÁÉRT.

A több helyütt állóharccá vált küzdelmek sorából nem egy nevezetes részletharc emelkedik ki, amely fontos támaszpontokért vagy egész hadállásokért folyt. Különösen elkeseredett volt a harc Hyzyniecnél. A Magieramagaslatot, amely eddig az ellenség kezében volt és előrenyomulásunkat jelentékenyen megnehezítette, a tüzérség hatalmas bevezető harcai után 18-án délután csapataink elfoglalták.

A Magieráért vívott harcoknak Novemiaszto volt a súlypontjuk. Az ütközetben, mely négy napon át tartott, csapataink a hősiességnek valóságos csudáit művelték, mert tudták, hogy a Magiera az egész orosz hadállásnak kulcsa és szinte a babona erejével gyökeredzett meg a lelkekben a hit, hogy míg a félelmes hírhedségű hegyhátat el nem foglalják, addig nem lehet tovább menni.

De a magaslat elfoglalása nem is sikerülhetett volna a nélkül a lelkesedés nélkül, mely 235

Gépfegyverrel lövünk ellenséges repülőre.

Lövészárkaink a San mentén.

Kilophot felvétele, Wien.

236 katonáinkat áthatotta, minthogy az oroszok valóságos erődé alakították át és annyira el-sáncolták magukat, hogy kezdetben, noha három napon át szakadatlanul félelmetesen sűrű golyózapor zúdult rájuk, mégis alig tudtunk bennük valami kárt tenni. Tizenhatodikán azután rajvonalunknak az a része, mely a kötőhelytől balra húzódott el és mely előtt már előzőleg is olyan hősiessen küzdött egyik, széke-lyekből és románokból álló ezredünk, hirtelen erős tüzelésbe kezdett és gyors iramban nyomult előre. Ebben a pillanatban az orosz tüzéség a srapnelek valóságos özönét zúdította csapatainkra. De a mi ütegeink sem maradtak adóság és csakhamar a legrettenetesebb ágyúdörgés töltötte be az egész csatateret. Gyalogságunk mindamelllett elérte a kiszemelt tereprészt és tartalékunk is előbbre vonult. Ekkor az orosz tüzéség erre irányította lövedékeit. A tüzéségi akció délután félkettőtájt érte el tetőpontját. Reszketett a föld és a levegő. Az eget elfödő sűrű füstben villámok cikáztak. De mintha a szörnyű káosz még növelte volna katonáink lelkesedését, újabb gyalogsági csapatok törnek előre, egy részük azon az erdő-

részen nyomul keresztül, melyet az oroszok legjobban elárasztanak gránátjaikkal. A fák valósággal sírnak, nyöszörögnek, a levegőn mintha nehéz sóhajok remegnének végig és mintha a föld ketté akarna szakadni fájdalomában. De ez az idegölő hangzavar, a röplő halálnak ez a félelmetes süvöltése egy pillanatra sem állítja meg katonáinkat. Rettetés nélkül törnek előre. Tudják, hogy miért harcolnak, tudják, hogy győzniök kell. És csakhamar túl vannak a veszedelmes szakaszon; mögöttük újabb üteg vágat felfelé. Szintén gránáttal lő. Az orosz tüzéségi állás mellett néhány viskó tüzet fog, a kis erdő lángbaborul. Ebben a félelmetes megvilágításban, délután negyed háromkor, egyik átkarolásra szánt hadosztályunk lép harcba. Tüzéségünk, mely újabb nehéz ütegekkel erősödött meg, fokozott heves-séggel fogja tűz alá a Magierát és miközben csapataink a meghatározott szélességben nyomulnak előre, egy pillanatra sem hagyja az oroszokat lélekzethez jutni. Másnap már hajnalban kezdi meg tüzéségünk akcióját. Egész hosszában tűz alá veszi a magaslatot. Tizenegy óráig egyre fokozódó erővel dörögnek az

ágyúk, az orosz tüzelés pedig gyöngül, míg délután három felé diadalmas kiáltás harsog végig a véres csatatéren: A mienk a Magiera!

TOVÁBBI SIKERES HARCOK.

Hyzyniectől északra csapataink támadással az ellenséget egészen a rohamtávolságig megközelítették, Przemysltől keletre pedig Medyka magasságáig jutottak.

Déli csataszárnyunkon az oroszoknak különösen a Sary-Sambortól délnyugatra fekvő magaslatok ellen intézett és éjjel is folytatott támadásait verték vissza csapataink, s a Stryj- és Svica-völgyben harcolva, tovább is előnyomultak. A Sannál is több helyen folyt 18-án a harc. Az a támadás, amelyet a sötétség beálltával Jaroslaunál a folyó keleti partjára áthajózott erőink ellen intéztek, teljesen megheiusult.

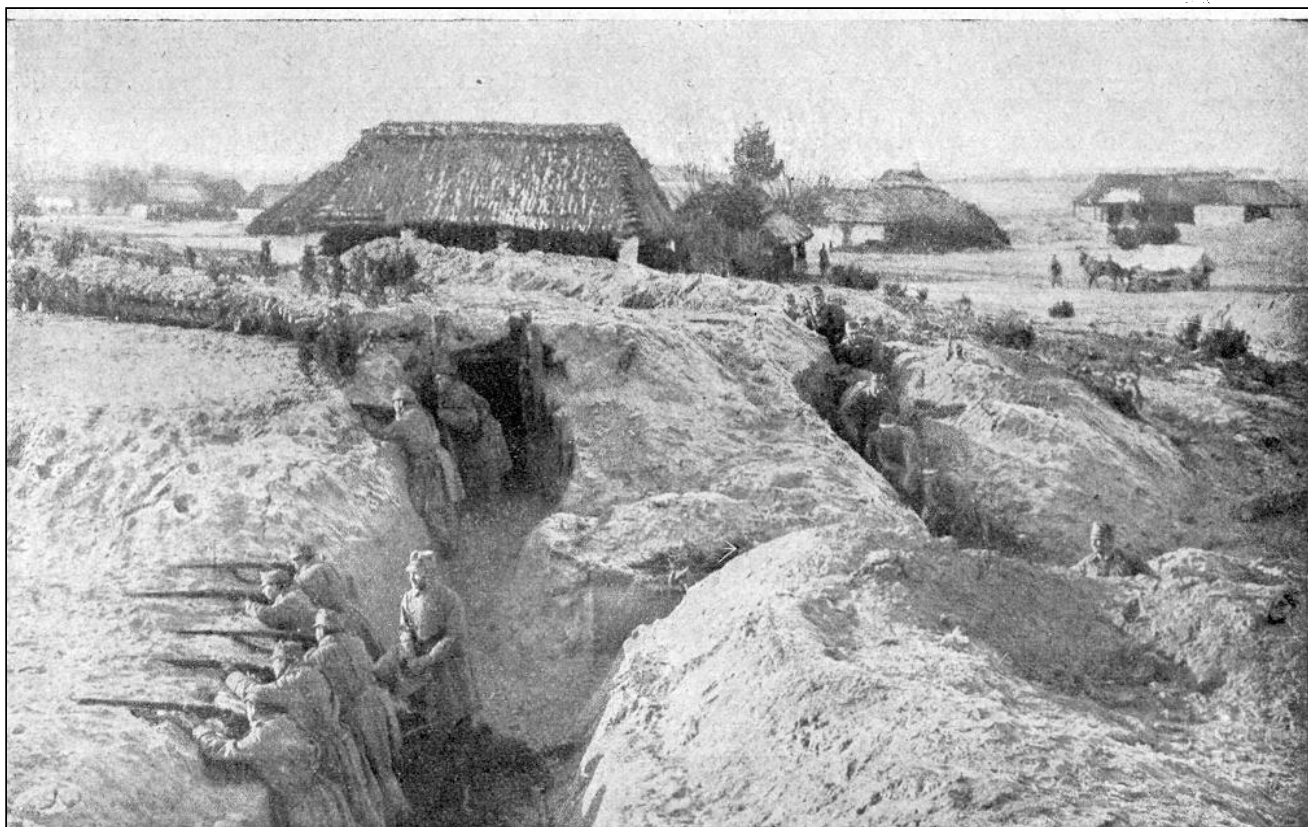
Orosz-Lengyelországban az egyesült német és osztrák-magyar lovaság egy nagy ellenséges lovascsapattestet, amely Varsótól nyugatra kísérelte meg az előretörést, Sochaceven túl vert vissza.

Október 19-én Közép-Galiciában, különösen a Strviaz-folyótól északra a csata hevesége még fokozódott. Támadásunk állandóan

tért hódított kelet felé. Egyes, különösen fontos magaslatok birtokáért mindkét részről rendkívül elkeseredett küzdelem folyt. Az ellenségnek minden kísérlete, hogy a Magierát tőlünk ismét visszahódítsa, meghiúsult. Ellenben a mi csapataink elfoglalták a Tyszkovcétől északkeletre fekvő magaslatot, amelyért nagy vetélkedés folyt.

A Magierától délre az ellenséget több helységből kiűztük. Ezekben a harcokban csapataink ismét sok orosz, köztük egy tábornokot fogtak el és gépfegyvereket is zsákmányoltak. A foglyok szerint ágyútűzünknek rettenetes hatása volt. A Strviaztól délre, ahol arcvonalunk Sary-Sambor mögé nyúlt, még állt a csata. Stryjt elfoglaltuk.

Az események gyorsan fejlődtek tovább. Október 20-án abban a nehéz és makacs támadásban, amelyet az ellenségnek Felsztyntól a Medykától keletre fekvő műútig terjedő megerősített állásai ellen intéztek csapataink, több helyen ismét tért nyertünk, míg az orosz ellentámadások sehohsem sikerültek. 19-én éjjel csapataink rohammal bevették a Mizyniectől északra emelkedő kápolnamagaslatot. A Magierától délre csapatainknak már 19-én sikerült az elfoglalt helységekbe a magaslatok felé

Osztrák-magyar lövészárkok Jazionnánál.

Zsákmányolt orosz trén és fogolyszállítmány.

előrehatolni. A déli szárnyon főleg tüzérségi harc folyt. A modern tábori erősítés nagy mértékben való alkalmazása folytán a csata nagyrészt a várharc jellegét vette fel.

A Kárpátokban 19-én elfoglaltuk a Jablonica-szorost, az utolsót, amelyet még egy orosz osztag tartott megszállva.

Másnap is tért nyertünk több ponton s a foglyaink száma a Stryj—Stary-Sambor-szakaszon 3400-ra emelkedett, miközben heves harcok folytak Przemysltől északra a San partján is, ahol az oroszok újra hevesen támadtak.

AZ OROSZ TÚLERŐ MEGŐRLÉSE.

Mindezt az eredményt elértük annak ellenére, hogy Oroszország a Varsótól a Keleti-Kárpátok végéig terjedő óriási harc vonal minden pontján többszörös túlerőben volt. Harmadik hónapjában voltunk a háborúnak s a tartalékok előredobásában nem versenyezhattünk s nem is volt szabad versenyeznünk az oroszokkal. A túlerőt utol nem érhattük számbelileg, kellett hát alaposan megfontolt gondolat, hogy azt másképpen küzdhessük le. Ezt a gondolatot megtaláljuk egyik hadvezérünknek fejtegetéseiben, amelyeket a nyilvánosság számára mondott el e nevezetes októberi napokban.

A háború első időszakának kritikai összefoglalása és a jövő alakulásának helyes megértése szempontjából egyaránt értékes és megörökítésre méltó Boroevics gyalogsági tábornoknak az a nyilatkozata, melyet a felszabadított Przemyslben a haditudósítók előtt tett és amelyben a nagy stratégia biztonságával és szinte látnoki erővel adta a múltak és jövődek rövid képét:

»Jól tudom — mondotta —, hogy a közvélemény bizonyos fokig csalódottnak érzi magát, mert eddig nem haladtunk győzelemről győzelemre, amint várták. Én a csalódottságnak ezt az érzését annak tudom be, hogy közvéleményünk tökéletesen tájékozatlan a modern háború lényegét illetően. A rossbachi csata félórát tartott, a gravelottei csata egy délutánon keresztül, a szedáni csata egy egész napon át. Mind ezek a csaták egyik harcoló fél katasztrofális vereségével végződtek. Ezzel szemben az ostromok hosszú ideig tartottak a múltban. Páris és Szabasztopol ostroma hat hónapot vett igénybe.

Most pedig négy-öt napig tart egy-egy erős ostroma. A háború technikai problémává lett és a seregek viaskodása, mint Franciaországban látjuk, öt-hat hétig is eltarthat. Ha az oroszoknak olyan gyalogságuk volna, mint a miénk, már Bécsben volnának és ha nekünk annyi tüzérségünk volna, mint az oroszoknak, Kievben volnánk. A háború technikai eszközei változtak, az ember ugyanaz maradt. Éheznek, ha a trén nem érkezik meg idejében, szenved a rossz időtől. Ám most sokkal, de sokkal inkább igénybe veszi idegeit a háború, mint ré-

Zsákmányolt orosz fegyverek.

Ed. Frankl, Berlin felv.

Hidásaink által két óra alatt felépített hadihíd.

gebben, mert a hadseregek viaskodása sokkal hosszabb ideig tart. Kezdetben körülbelül az volt a helyzet, hogy egy emberünk három oroszral harcolt; ma egy emberünk kettővel áll szemben és végül majd egy az egyhez lesz az arány. Ha majd ez beáll, akkor elkövetkezhetik a végleges, katasztrofális döntés. Amíg ez nem következik be, addig a közvéleménynek csak azt mondhatom: Türelem, türelem, türelem!

Hogy ez négy vagy hat hét alatt, vagy négy és hat hónap alatt következik-e be, azt senki sem mondhatja meg. Hiszen ha ma ezer oroszot lelövünk, akkor holnap ötszáz új jön helyébe. Önök tudják, hogy csak az európai Oroszország kétszer olyan nagy népességű, mint Ausztria és Magyarország.

Ez a nagy ember-reservoir új és új pótló erőket küld. Mi megtesszük a magunkét, s egy pillanatig sem kételkedtem, hogy a háború a mi kétségkívül fényes sikerünkkel és ellenfeleink végleges, katasztrofális vereségével végződik.»

OROSZ ELLENTÁMADÁS GALICIÁBAN.

Boroevics tábornok e nyilatkozata október 20-án hangzott el, amikor úgy a San-vonalon, mint a Dnyesztertől délre a Kárpátok mentén vonuló harc vonalunkon az oroszok részéről egyre nagyobb ellentállásra találtunk.

Október utolsó hetében már az egész vonalon nagy orosz tartalékok harcbalépése vált

érezhetővé. Az oroszok ugyanis a megváltozott helyzetnek megfelelően csoportosították át haderejüket s ezekkel a hadműveletekkel október vége felé készültek el.

Amint a nagytömegű tartalékok beérkeztek és a készleteket kiegészítették: ellentámadásra mentek át. A Visztula—San-vonalon Galiciában levő főerejükön kívül a Njemen-hadseregektől vontak el csapatokat s ezenkívül új kaukázusi, turkesztáni és szibériai hadtestek érkeztek, továbbá beállíthatták a frontba az augusztusban behívott 1914-iki korosztályt mintegy 600.000 emberrel, úgy hogy mintegy 100—120 hadosztállyal kezdték meg az általános ellentámadást. Ezzel a szédületes arányú hadsereggel a szövetséges seregek óriási kiterjedésű és a szárnyain gyengén biztosított harc vonala nem szállhatott szembe a siker reményével.

A nagy orosz ellentámadás megkezdése előtt az egész vonalon sikereket értünk el. Még az ellentámadás megkezdése után, október 24-én is olyan volt a helyzetünk, hogy seregeink egy csaknem megszakítatlan vonalon, amely a Keleti-Kárpátok északi lejtőit, Stary-Sambort, a przemysli vártól keletre fekvő terepet, a San alsó folyását és a Visztula lengyel partjainak területét egészen a Plock vidékéig öleli fel, harcban állottak az orosz főerővel, melyhez kaukázusi, szibériai és turkesztáni csapataikat is felvonultatták.

Október 25-én és 26-án is kedvező volt még a helyzet általános képe. Az Ivangorod alatt 239

A megmentett parancs.

Szalay Pál eredeti rajza.

folyó harcokban 10.000 oroszot ejtettünk foglyul és 19 gépfegyvert zsákmányoltunk. Jaroslau közelében egy orosz ezredes és 200 ember kénytelen volt megadni magát. Zalucénál (Sniatyn-tól délnyugatra) és Pasiecznánál (Nadvornától délnyugatra) az ellenséget visszavettük.

De ekkor már világos volt, hogy óriási a túlerő. Így Ivangorodnál a Dankl vezérlete alatt csodás kitartással és bátorsággal harcoló első hadseregünk nem kevesebb mint nyolc orosz hadtestet vert vissza. De október utolsó napjaiban nagy haderőt vont össze az orosz a déli szárnyon is Przemysl—Stary-Sambor vonalában, s ez a haderő egyfelől megállásra kényszerítette a San—Stryj-vonalon nehéz harcokban kelet felé előnyomuló második, harmadik és negyedik hadseregünket és megakasz-

totta a Kárpátok délkeletgalíciai lejtőiről észak felé törekvő Pflanzler-Baltin hadsereg előnyomulását is. Ennek a galíciai orosz haderőnek nyilvánvalóan az volt a feladata, hogy Magyarországra betörve, seregeinket lekösse s így megakadályozzon minket abban, hogy a szövetségünk ellen irányított nagy támadás elhárítására újabb csapatokat küldjünk Orosz-Lengyelországba.

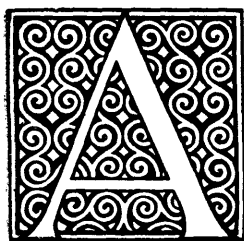
Ez volt az általános helyzet, amikor október vége felé már teljesen kialakult az orosz ellentámadás képe nemcsak Galiciában mi ellenünk, hanem Orosz-Lengyelországban és a kelet-porosz határon a németek ellen is, akik eladdig szintén győzelmesen nyomultak előre az oroszok északi szárnya és a varsói centrum ellen.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A NÉMETEK OKTÓBERI HADMŰVELETEI.

Az orosz harctéren küzdő német csapatok fővezére, a mazuri csata után hamarosan tábornaggyá előléptetett Hindenburg, mihelyt a Mazuri-tavaknál vívott csata után megállapítható volt, hogy az oroszoknak a kelet-

poroszországi határon nincsenek harc képes csapatok — a Njemen-hadsereg romjai arra a feladatra, amelyet az orosz hadvezetőségnek Kelet-Poroszországban kellett megoldania, már nem voltak alkalmasak —, az oroszok üldözésére küldött csapatai nagy részét visszarendelte és a határtartományok vasúti hálózatának igénybevételével a Szilézia és Lengyelország közti határra vetette. A hadvezetésnek és a vasúti hálózatnak ilyen mesteri együttműködése a legfényesebb teljesítmények közé tartozik. Szeptember 15-én a csapatok még keletporoszországi területen álltak harcban. A következő napokon már a megvert oroszokat üzték vissza az orosz határ felé. Szeptember 20-án kezdődött az elszállítás vasúton és már nyolc nappal később tekintélyes német hadsereg állt Dél-Lengyelországban arra készen, hogy az oroszok elleni hadműveleteket megkezdje.

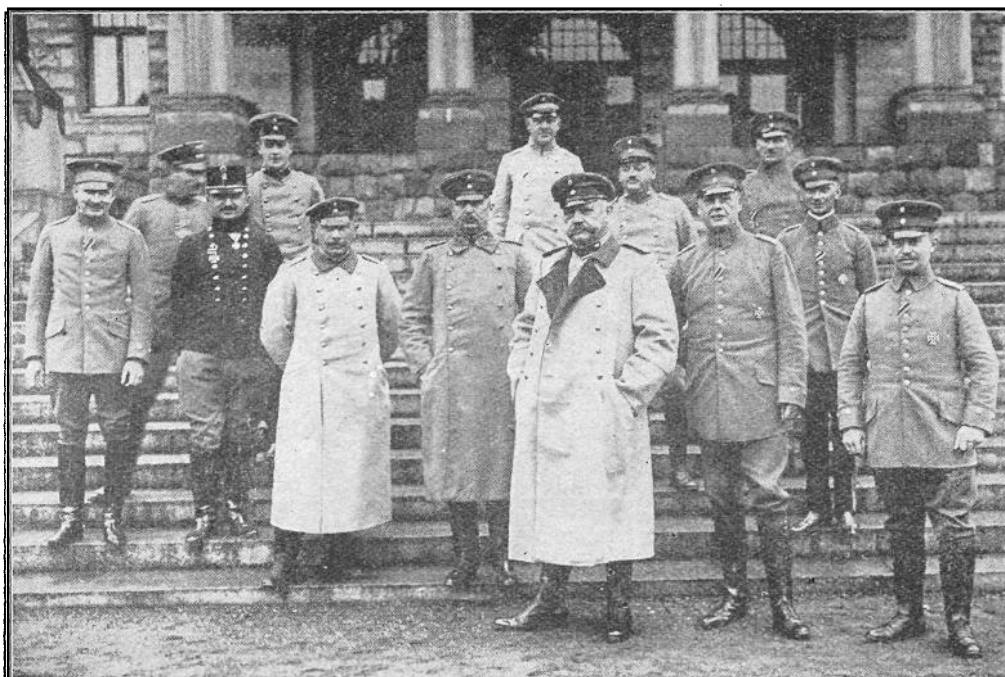
A szövetségesek ilyenformán most, amikor a helyzetnek ez felelt meg, szorosabban csatlakoztak egymáshoz és egy vonalban álltak az oroszokkal szemben. Ez együttes offenzívát tett lehetővé s ez volt az a pillanat, amikor az osztrák-magyar csapatok a várakozásból kilépve, újra előnyomultak a San felé és felmentették Przemyslt. A szövetséges csapatok kelet felé

irányuló előnyomulásának alapvonala a krakó—kreuzburgi vasútvonal volt Felső-Sziléziában. A helyzet olyan volt, hogy ha az oroszok megmaradnak a San mögötti állásaikban, vagy túlerejükben bízva, Nyugat-Galicia felé támadást kísérelnek meg, a német hadsereg Dél-Lengyelországban a Visztulán át hátba támadhatja meg az orosz hadsereget.

AZ OROSZ OFFENZÍVA TERVE.

Természetesen az oroszok se maradtak a helyzet ilyen változásával szemben tétlenek. Már a keletporoszországi vereségek az ott szétszórott csapatok egyesítésére és erősítések felvonultatására irányuló intézkedésekre indították. Ezzel kapcsolatban Varsóban is erős tartalékokat gyűjtöttek és nyugat felé is biztosító csapatokat küldtek. Amint az oroszok észrevették, hogy Dél-Lengyelországban erős német haderő gyülekezik, nagy gyorsasággal Kelet-Galiciában levő csapataik egy részét is Dél-Lengyelországba, a Visztula jobbpartjára irányították. Már szeptember végén arról értesült a német hadsereg főparancsnoksága, hogy a Visztulától keletre nagyszámú orosz haderő vonul észak felé, a lublin—kazimierzi vonal irányába. A mi hadseregünk ily módon megszabadult a vele szembenálló orosz haderő túlságosan erős nyomásától és így a német hadvezetőség intézkedéseinek első és legközelebbi célját máris elérte.

Magától érthető, hogy az oroszok az idő kihasználására törekedtek. Tervük, melyet még az egyesült német és osztrák-magyar haderőkkel szemben is jelentékeny túlerejük támoga-

Hindenburg tábornagy és vezérkara.

tott, nyilvánvalóan az volt, hogy a német támadó előnyomulást a Visztulán át ellentámadással hiúsítsák meg. E célból hadseregük egy részének Sandomierz alatt kellett a Visztulán átkelnie, míg a főerőnek Ivangorodon át kellett előnyomulnia. Onnan akarták a német hadsereg balszárnyát átkarolva megtámadni, míg az arcvonalban a messzebb délre előretolt orosz csapatok foglalkoztatták volna a németeket. Egyidejűleg Varsó felől mintegy hat hadosztály lovasságot küldtek nyugat felé, hogy a német harcvonal összefüggését megbontsa és a németek összeköttetéseit zavarja.

Mint előbb Kelet-Poroszországban, úgy itt sem oldotta meg az orosz lovasság a reá bízott feladatot. Súlyos veszteségek érték, különösen a Varta melletti Koninnál. A németeknek azon a vidéken csak csekély számú gyalogságuk volt, de az derekasan megállta helyét. Erélyes ellenállása, de még inkább a német lovasság elszánt támadásai csakhamar arra kényszerítették az oroszokat, hogy Varsó felé vonuljanak vissza.

Az oroszokat Dél-Lengyelországban is megátolták tervük kivitelében. A szövetségesek Kielcen át kelet felé olyan gyorsan nyomultak előre, hogy a német csapatok már október 4-én Opatovtól keletre voltak, míg Dankl Sandomierz felé nyomult előre. A németek Opatovnál, ahol az ellenséggel szemben ha-

tározott túlerőben voltak, az oroszok előőrseivel találkoztak és a Visztulán át visszavetették őket, amivel az orosz haditerv egy lényeges része máris meghiusult. Az oroszok, noha már szó se lehetett arról, hogy a német balszárnyat, amint tervezték, átkarolják, mégis megmaradtak ama szándék mellett, hogy főerejükkel Ivangorodnál s a közeli megfelelő pontokon átkeljenek a Visztulán.

Hadászati szempontból nem lényegtelen körülmény, hogy éppen Ivangorod közelében több helyen könnyű a Visztulán átkelni, noha általában a Visztulának kevés pontja alkalmas erre. A folyó medre ugyanis teljesen szabályozatlan; mértföldeken át csaknem lakatlan vadon a Visztula partvidéke. Tehát — tekintettel a folyó nagy szélességére is — csak ott lehet a Visztulán nagyobb nehézségek nélkül átkelni, ahol a part alakulása kedvező és lakott helyek közelsége a hajóhidak és nagy kompok építéséhez szükséges anyag beszerzését megkönnyíti. Ivangorod közelében több ilyen hely volt: a vártól északra Kazimierz és Novo-Alexandrija városkák, délre Pavlovica és Rycyvol községek. Mindezekben a helyeken az oroszok valóban ismételtlen megkísérelték az átkelést.

Ez az emlékezetes hadjárat, amelyet a hadtörténelem bizonyára a legjelentősebb és legtanulságosabb háborúnak fog tekinteni, úgy a tervezés, mint az akciók lefolyása dolgában,

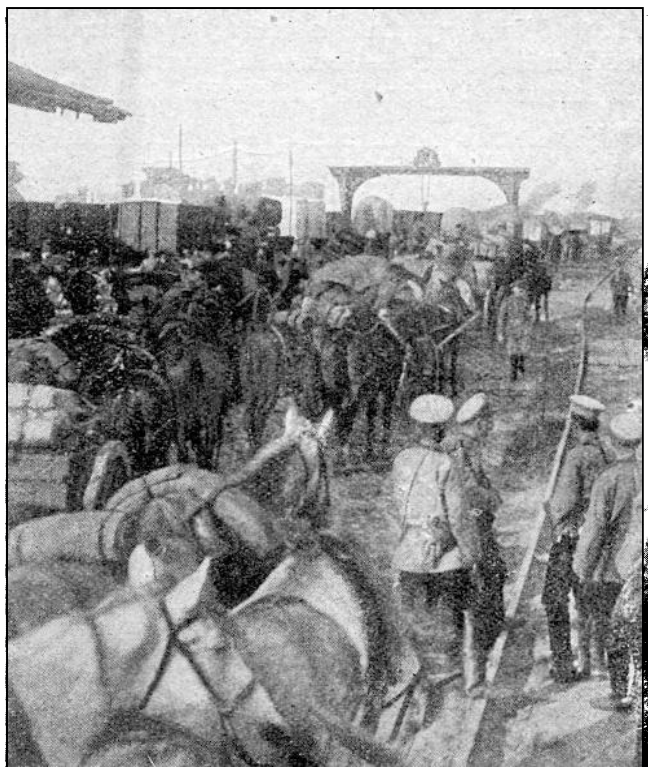
geniálisan vezetett sakkjátszmára emlékeztet. Minden húzást ellenhúzás követ, amely ismét újabb elhatározásra indítja az ellenfelet. De noha látszólag minden egyes húzás új helyzetet teremt és ezzel újabb megfontolásra kényszeríti az ellenfelet, mégis egyre világosabban domborodik ki az a körülmény, hogy főlányunk az ellenfelet tervszerűen folytonosan abba a helyzetbe kényszeríti, amelybe mi akarjuk juttatni, s míg ő maga még azt hiszi talán, hogy ellenfele számítását végleg meggyőztette, ez észrevétlenül már rákényszerítette további cselekvését irányító akaratát.

El kell ismerni, hogy az orosz hadvezetőség fáradhatatlanul vonultatta fel egyre az újabb tartalékokat és szakadatlanul szállította a harc vonalába a hadiszereket. A nyilvánvalóan már jóval a háború kitörése előtt mozgósított és készen tartott szibériai és turkesztáni hadtesteket és összes, a birodalom belsejében előteremthető csapatait a nyugati határra hozta. Most valamennyit Varsó felé irányították. Egyidejűleg folytatták a csapatok szállítását a galíciai frontról észak felé, úgy hogy rövid idő múlva a Visztula jobbpartján Varsónál, Novo-Georgievsknál és magában Varsóban igen tekintélyes számú orosz haderő állt. Az oroszok megkísérelték tehát a szövetségesek balszárnyának megfenyegetését, míg egyidejűleg mindent elkövettek, hogy az osztrák-magyar csapatoknak Galiciában való további előnyomulását megakadályozzák.

Az oroszok a San mögött fekvő, előbb említett állásaikat megerősítették, továbbá a Przemyslől keletre és délkeletre fekvő magaslatokon Medyka—Stary Sambor vonalában is erős hadállásokban tartóztatták fel csapataink támadását. Amikor azután Galiciában csapataink offenzívája megakadt, az oroszok új tervük véghezviteléhez foghattak. Ez a terv abból állt, hogy a németeket mintegy öt hadtesttel a Visztulánál Ivangorod felett és ettől a vártól délre lekötik, míg a főerő, több mint tíz hadtest és számos tartalékhadosztály, Varsó—Novo-Georgievsk vonalában előnyomulva, benyomja a német hadsereg balszárnyát. Már át is keltek egyes orosz csapatok Varsónál a Visztulán, hogy mintegy »hídfő«-ként fedezzék ezt az előnyomulást. Ez a hadállás, melyet az oroszok, mint szokták, erősen kiépítettek, jobbszárnyával Lovicsnál a Bzurára — a Visztula mellékfolyójára — támaszkodott s onnan Skiernievicen és Grojecen át haladt, míg balszárnya a Pilica torkolatánál újra a Visztulára támaszkodott.

VÁRATLAN TÁMADÁS VARSÓ ELLEN.

A német csapatok helyzete Lengyelországban elég nehéz volt. Úgy látszott, hogy a siker minden esélye az oroszok oldalán van. De újra érvényesült Hindenburg tábornok fölényes hadvezetőképessége. Ezt a geniális hadvezért, aki emellett ismeri katonái teljesítőképességét és megbízhatik bennük, az jellemzi, hogy az óvatos számítást és a higgadt nyugalmat a legnagyobb vakmerőséggel egyesíti, mellyel aztán az adott percben teljes biztonsággal határozza el magát valami olyasmire, amire az ellenfél legkevésbé számíthatott. Hindenburg úgy megerősítette a balszárnyát, hogy ott egyesítette a főerejét és ezzel meglepetésszerűen támadta meg Varsót. A hadsereg jobbszárnyán Lengyelországban a mi csapataink maradtak s a német keleti hadseregnek egy aránylag csekély része, melynek az volt a feladata, hogy mint eddig is megakadályozza, hogy az oroszok a Visztulán Ivangorodnál, vagy a folyónak ehhez a várhoz közelfekvő részein átkeljenek. A lengyelországi német hadseregnek Varsó felé előnyomuló része mindenekelőtt a Lovics—Pilica-torkolat vonalában álló orosz előőrsökkel került szembe. Ezek az előcsapatok számban gyengébbek voltak mint a németek s különben a támadás gyorsasága is meglepte

Orosz municiószállítmány Varsó pályaudvarán.

őket. Kitérték az erélyes roham elől és Varsó felé menekültek. A Visztula balpartján ugyanekkor előreküldött orosz lovashadosztályokat, melyeknek célja a felderítés volt, a német lovasság szintén visszavetette. Nyitva állt az út Varsó felé és a német csapatok valóban már az erőd déli arcvonala előtt, úgyszólván a város kapui előtt, álltak. Varsó felett léghajók és repülőgépek jelentek meg s a lakosság nem csekély rémületére hatásos bombázást kezdtek.

Egy amerikai hírlapíró, aki nyilván az oroszok oldalán volt az események szemtanúja — s aki különben Németországgal szemben ellenséges indulatot mutatott — leírta ezeket a harcokat s az ő leírása, bár nem ment tévedésektől, nem értéktelen, mert hangulatokat és közvetlen egyéni benyomásokat találunk benne. Ennek a haditudósítónak — a neve Mr. Francis M'Cullagh — a csikágói Daily Newsban megjelent tudósításait németországi újságok is átvették. Ezeket írja:

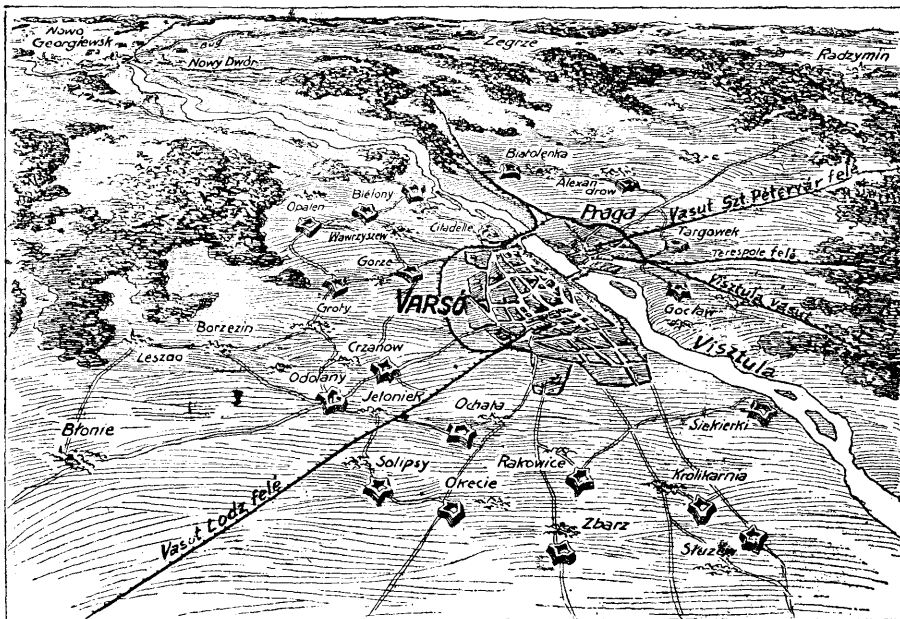
»Miklós nagyherceg látva, hogy a németek a keletporoszországi határ felől dél felé nyomulnak elő, azt hitte, hogy a németek Kovnót vagy Grodnót akarják bevenni, vagy az a szándékuk, hogy észak felől menjenek Varsó ellen. Éppen ezért a főhadiszállását Varsóból Grodnóba tette át és Varsóban parancsnokul Scheidemann tábornokot hagyta vissza.

Ezalatt a német csapatok Morgen vezetése alatt délről nyomultak előre. Október 9-én Grojecnél voltak s innen borzasztó eréllyel és bámulatos gyorsasággal törtek előre. Októ-

ber 11-én, vasárnap, körülbelül tizenkét kilométernyire voltak Varsótól délre. A közeledésük teljesen váratlan volt. Az oroszok dél felé egyáltalában nem gondoskodtak felderítésről s amint menekültek kezdtek Varsóba érkezni azzal a hírrel, hogy a németek már szabad szemmel láthatók a város határában, Scheidemann tábornok nem hitt a fülének. Sőt a hír hallatára idegsokkot kapott s a mai napig sem gyógyult meg, noha rögtön felmentették a parancsnokságtól. A mulasztása az volt, hogy nem szerzett tudomást Morgen hadseregének közeledtéről s csak akkor tudta meg az előnyomulásukat, amikor már Varsó közvetlen közelében voltak. De Scheidemann megítélésénél enyhítő körülményként kell azonban figyelembe venni, hogy nemcsak a felderítő kozákcsapatai voltak erre a szolgálatra alkalmatlanok, hanem árulás is elősegítette, hogy a németek zavartalanul közelíthették meg Varsót. Beszéli, hogy Krause tábornok, aki Varsótól meglehetősen messzire dél felé szibériai csapatokat vezényelt, olyan gyanusan viselkedett, hogy még a csata folyamán haditörvényszék elé állították és főbelőtték.»

Nem szabad arról megfeledkezni, hogy az amerikai tudósító csak arról számolhatott be, amit a környezetében hallott, anélkül hogy módjában lett volna a hallottak valódiságáról meggyőződni. Régi tapasztalat, hogy ha egy hadsereg valamelyik hadműveletével felsül, a vezetői hibáját, vagy képtelen voltát árulással igyekeznek mentetgetni. Ebben az esetben még

arról is lehetett szó, hogy a német hangzású nevű tábornokot megrágalmazzák. Bajos eldönteni, hogy mi igaz a dologban. Az, hogy a kozákok a felderítőszolgálatban nem váltak be, régi panasz, mely a hadtörténelmet és az orosz hadsereget ismerő szakember számára a háborút megelőzőleg sem volt újság. De bármi volt is az oka, hogy az oroszok nem sejtették a németek közeledését, a meglepetés hatását az amerikai hírlapíró nyilvánvaló hűséggel vázolja: »Három szibériai hadtest három főlényes tüzérséggel rendelkező német hadtestet 44 rettenetes órán

Varsó erődrendszere.

át tartóztatott fel. Az oroszoknak borzalmas veszteségeik voltak. Egész ezredek teljesen megsemmisültek, mások elvesztették összes tisztjeiket. Az oroszok veszteségei a háború addigi folyamán feljegyezhető számokat messze felülmúlták, kivéve azokat a veszteségeket, melyek Samsonov tábornokot a tannenbergi csatában érték. (Itt talán hozzátehetjük: és Rennenkampf tábornok veszteségeit a Mazuri-tavaknál!)

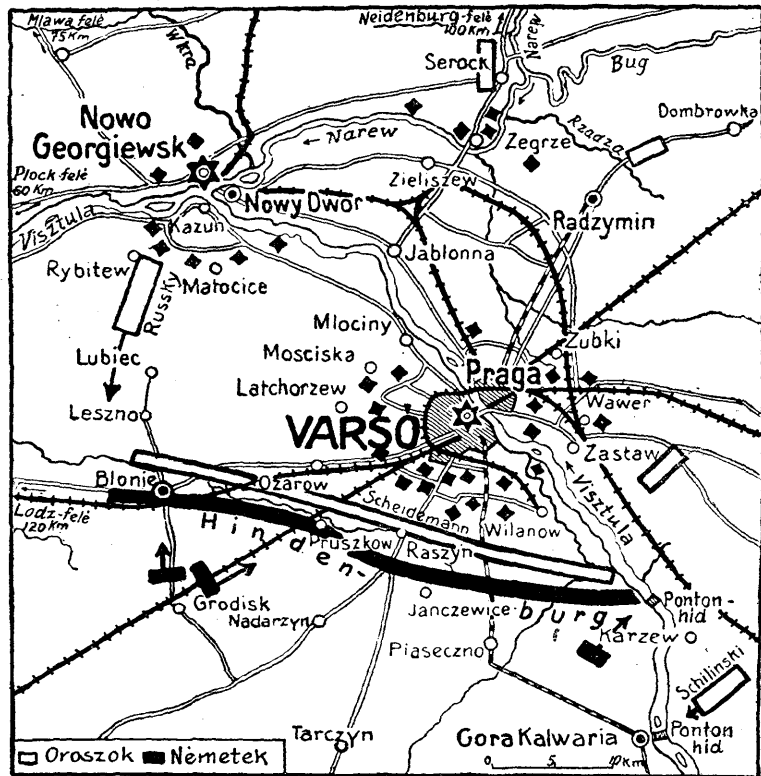
A tudósító szemléltető képét adja annak, amit október 11-én Varsóban látott. »Az utcák tömve voltak menekülő és sebesült katonákkal. Éhes, elcsigázott csapatok özönlöttek éjjelnappal a városba, csupa szökevény, soknak fegyvere sem volt. A németek Jaziornánál álltak, 15 kilométernyire Varsótól délre és a várostól délnyugatra 12 kilométernyire fekvő Pruszkov községnél.

Október 13-án Blonenél borzasztóan heves harcok voltak, a németek kénytelenek voltak a községet s később, 14-én, Pruszkovot is feladni. 16-án részben újra visszaszerezték, amit elvesztettek. 17-én Karcev alatt átkeltek a Visztulán, de egy a Visztula jobbpartján álló erős orosz hadsereg visszavonulásra kényszerítette. Ekkor az oroszok Karcev közelében pontonhidat építettek, de a híd anyaghiány következtében csak 48 órával később készült el s akkor már értéktelen volt, mert a németek időközben a balparton beásták magukat. Az oroszok ennél fogva kénytelenek voltak az átkelésről lemondani.

A következő napokon az oroszok erősítéseket s eközt nem kevesebb mint 20 nehéz tarackot vonultattak fel. Ez megnehezítette a németek helyzetét, de ezeknek a hadműveleteknek a feladásánál mégis más szempontok voltak döntők.

A NÉMET TÁMADÁS MEGSZAKÍTÁSA.

Október 20-ig a galíciai harcok lefolyásából azt lehetett remélni, hogy a varsói sikereket kellően ki lehet aknázni. De a szövetségesek Dél-Lengyelországban is sikereket értek el. Az oroszok átkelési kísérleteit szakadatlanul meggátolták, noha az oroszok ezekben a harcokban majdnem mindig óriási túlerőben voltak.

A német és az orosz hadsereg hadállásai Varsó alatt.

Ez nem gátolta őket a győzelem kivívásában, míg az oroszok igen gyakran csak a legnagyobb erőfeszítések árán menekülhettek meg megsemmisítő vereségektől. De Oroszországnak még rendelkezésre állt az emberanyag kiapadhatatlan tartaléka. Újabb erősi-tések vonultak fel, mindannyi egy végpontra: a Visztula és Bug közti területre, melynek támpontjai Varsó és Novo-Georgievszk. És noha a jól értesült német hadseregfőparancsnokság mindaddig meg tudta hiusítani az orosz haditerv kivételét, az oroszok számbeli túlereje napról-napra aránytalanabb lett és előre-látható volt, hogy az egyre növekedő túlerő a német hadsereg számára csakhamar veszélyessé válhatik. Emellett október 20-án nyilvánvaló lett, hogy Galiciában csak hosszas küzdelmek árán lehet az orosz ellenállást legyőzni. És figyelembe kellett azt is venni, hogy a kárpáti szorosokból előnyomult csapatok száma sem volt elegendő az ott is felvonult orosz túlerővel szemben.

A német hadseregfőparancsnokság ennél fogva új előkészületeket tett a Varsó—Novo-Georgievszk irányából fenyegető orosz támadás visszaverésére.

Ugyanekkor az osztrák-magyar hadsereg tartalékából is érkeztek újabb csapatok, me-

lyeket a Visztula balpartján Ivangorod irányában toltak előre. Az Ivangorod előtt álló német csapatok egy részét észak felé irányították.

Az eddig Varsó előtt álló csapatokat most visszavették és Rava — Skierniewice vonalába tolták el. Ebből a hadállásból alkalmas pillanatban ellentámadásba mehetek át a németek, míg az Ivangorodtól elvont csapatokra, melyeknek időközben már át kellett kelniök a Pilicán, az a feladat várt, hogy délről az oro-

OROSZ ELLENTÁMADÁS VARSÓNÁL.

A tudósító ezek után elmondja, hogy az oroszok időközben mindkét szárnyon és a németek arcvonala előtt újra nagy erőket csoportosítottak. A németek balszárnyán egy erős lovashadtest »Blone felől srapnellal árasztotta el az ellenséget, de amikor Lovicsba bevonult, rájött, hogy főképp a németek elfogta oroszok estek a tüzelés áldozatául«. A németek jobbszárnyán arra törekedtek az oroszok, hogy

az ellenfél visszavonulásának útját Gora Kalvarijánál vágják el. »Azonban a német tábornok« — jegyzi meg az amerikai — »újra ügyesebb volt, mint ahogy az az oroszok szempontjából kívánatos lett volna. A németeknek a Varsó felé irányított előnyomulásra célzó terve mesteri volt és kétségtelenül sikerre is vezetett volna, ha az erős esőzés nem nehezítette volna meg a mocsaras vidéken előhaladásukat és nem akadályozta volna meg Morgen tábornokot abban, hogy Varsót bevegye.« Érdekes az amerikai újságíró tudósításában az az adat, hogy kezdetben Varsónál csak 120.000 orosz volt, ám a végén Ruszkij tábornok, aki

Német vértések a petrikau—predborzi csata után.

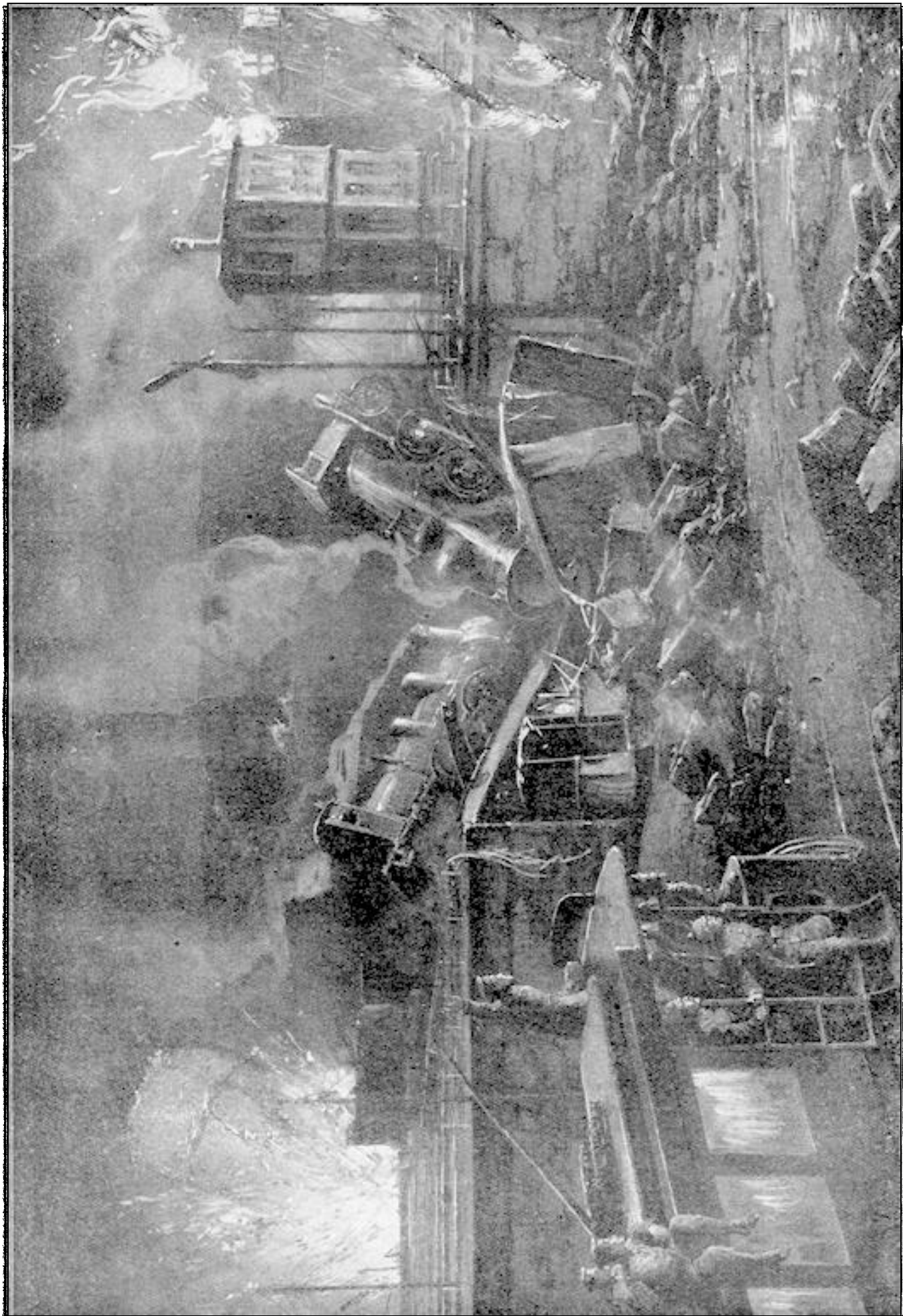
szakot oldalba, sőt esetleg hátha támadják meg.

Azt a benyomást, amelyet ez az intézkedés és a végrehajtásának módja idézett elő, Mr. M'Cullagh előbb említett tudósításában szintén igen jól jellemzi. Azt írja, hogy ez a visszavonulás még fényesebb volt, mint az előnyomulás. Morgen tábornok »úgy tűnt el, mint valami kísértet s egy ágyút, puskát vagy töltenyt se hagyott vissza, csak néhány, a menekülésre képtelen katonát. Az oroszok utána küldték a lovasságukat, de miután a lovasság mintegy harminc kilométernyire lovagolt, végzetlenül tért vissza: nem tudta kipuhatólni, hogy az ellenség merre van. Amikor ez október 21-én végre mégis sikerült, már nem lehetett reményük arra, hogy a németek elől elvágják a visszavonulás útját. Pedig Miklós nagyherceg vezérkara ezt egyideig nagyon remélte.«

Schilinszkij tábornokot a vezetésben felváltotta, már több mint 400.000 emberrel rendelkezett.

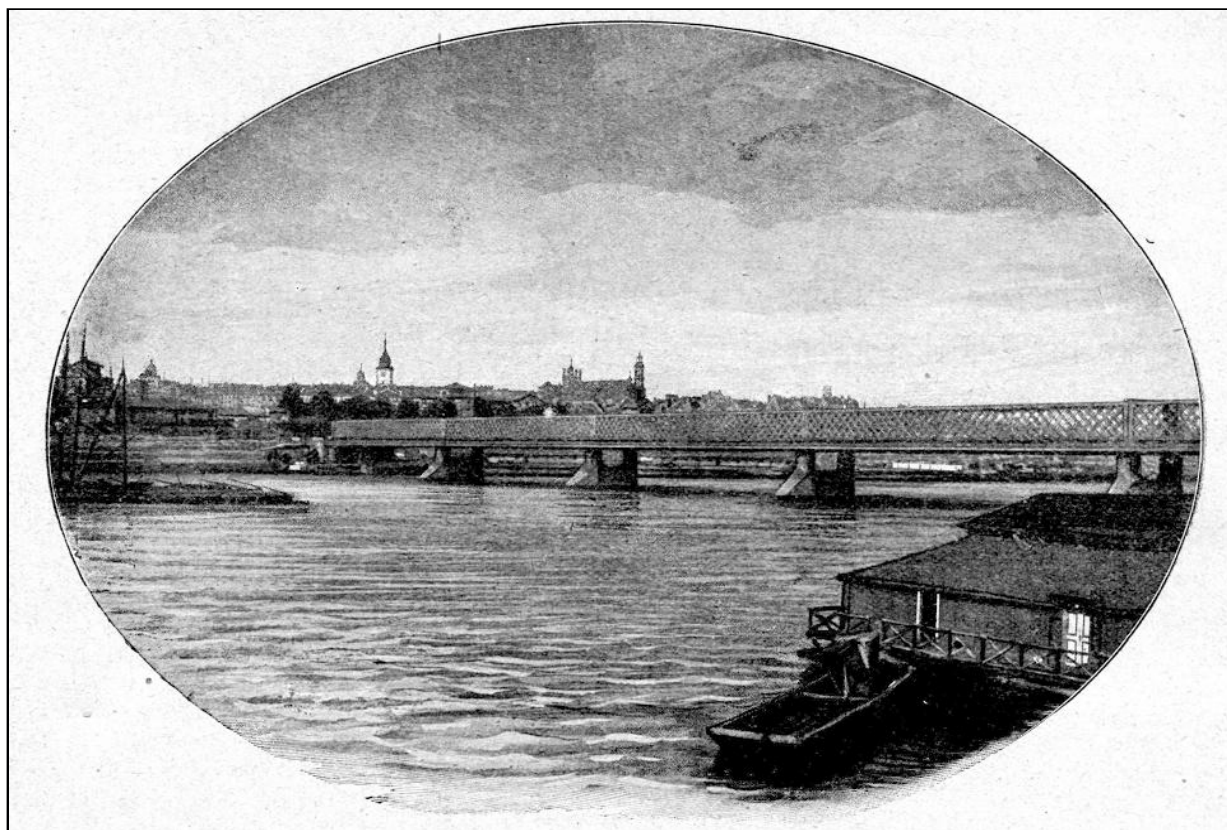
De a németek az időközben a Rava — Skierniewice vonalában elfoglalt hadállást kelőn megerősítették, úgy hogy a túlerőt is feltartóztathatták. Az oroszok ismételt támadásait visszaverték, miközben az oroszokat súlyos veszteségek érték. Egyidejűleg a dél felől közeledő német csapatok a Pilicán voltak átkelőben.

Míg mindez történt, a szövetséges csapatok az oroszok folytonos átkelési kísérleteit az Ivangorod alatti Visztula-szakaszon erélyes támadásokkal hiúsították meg. De az oroszok Ivangorod felé is nagy erőket kezdtek eltolni, hogy az eddiginél nagyobb erővel erőszakolják a Visztulán való átkelést és a Lyza Gora felé nyomuljanak elő. A Lyza Gora Kielcétől keletre mérsékelt kiterjedésű dombvidék és a lengyel síkságon az egyetlen nagyobb talajemelkedés. Hogy ennek a vidéknek a tájképi

A lengyelországi visszavonulás alkalmával német csapatoktól elpusztított vasúti pályát.

Künnerer R. rajza.

Varsó a nagy Visztula-híddal.

jellege milyen, az abból a körülményből is megítélhető, hogy a szász, a frank és egyéb Svájcok mintájára »lengyel Svájcnak« nevezik. Az oroszok azt remélték, hogy onnan fognak Nyugat-Galiciába előnyomulni. Ezzel a célzattal egyre nagyobb csapattömegekkel igyekeztek a Visztulán átjutni s eközben természetesen súlyos veszteségek érték őket, mert a szövetséges csapatokat a túlerő nem tartotta vissza attól, hogy az oroszokkal újra és újra szembeszálljanak és hogy véresen visszaverjék őket. Ezeket a fényes haditetteket, amelyek nagyszámú kisebb ütközetben mutatkoztak meg, az egyre növekedő számbeli túlerő azonban végül mégis megállásra kényszerítette, úgy hogy el kellett rendelni a visszavonulást, melynek kihatása természetesen a Pilica és Radomka közt észak felé vonuló német csapatokat is érintette, mert ha útjukat folytatták volna, veszélyeztetve lettek volna. Ugyanekkor az oroszok túlerejükkel a német balszárnyra is nyomást igyekeztek kifejteni. Ezzel a célzattal erős csapatokat küldtek Skierniewice felé és így arra kényszerítették a németeket, hogy balszárnyukat visszahajlítsák, mert különben az átkarolás veszélye fenyegette volna.

A SZÖVETSÉGESEK VISSZAVONULÁSA. KÉSZÜLŐDÉS ÚJ TÁMADÁSRA.

Az október 23-ig vívott csatákban a Varsó és Ivangorod előtti harcvezető Hindenburg és Dankl seregei összesen több mint 50.000 oroszot fogtak el, 35 ágyút és sok gépfegyvert zsákmányoltak. Október 24. és 26-án azonban repülőink újabb nagy orosz csapattömegeknek Varsó és Ivangorod felé irányuló felvonulását jelentették. A túlerő egyre növekedett. Egyik orosz hadtest a másik után kelt át a Visztulán. Hindenburg tábornagy seregei nem bírtak az orosz túlerő nyomásával szemben helytállani. A helyzet most az volt, hogy vagy a Visztula balpartján kellett szembeszállni a nagy túlerővel, amire az ott nyugat felé lejtő — s így az oroszok számára kedvezőbb — terület az óriási túlerőtől eltekintve sem látszott alkalmasnak, mert Novo-Georgievszk, Varsó és Ivangorod mint támpontok sokszorozták a túlerőt, amennyiben az oroszok e hídfők védelme alatt a Visztula mindkét partján operálhattak, vagy pedig vissza kellett vonulni az egész vonalon kedvezőbb védelmi vonalra.

Ilyen körülmények közt a német s az osztrák-magyar hadvezetőség egyetértően elhatározta a visszavonulást, amely az ellenségnek nem ad módot a gyors és eredményes üldözésre, hanem ellenkezőleg, a visszavonuló félnek visszaadja a cselekvés szabadságát, mint-hogy az ellenséggel való közvetlen érintkezésből, mely ezt veszélyeztette, kivonja magát. A visszavonuló fél leköti az ellenséget, megakadályozza abban, hogy gyorsan kövesse, ő maga pedig nagy távolságra megy vissza ézalatt. Ehhez a hadművelethez a visszavonulást fedező harcok ügyes keresztülvitele mellett az is hozzátartozik, hogy a visszavonulás egész területén az összes vasutak, távirdák, utak szétromboltassanak. A szövetséges hadsereg derék utászai ezt a munkát, mint maguk az oroszok elismerték, nagy körültekintéssel, erélylyel és műszaki alapossággal hajtották végre, úgy hogy az ellenségnek a legnagyobb nehézségeket okozták.

E terület különben is gyér vasúti vonalain nem volt egyetlen, bármennyire jelentéktelen áthidalás sem, amelyet robbantással el nem tüntettek. Eltávolították a sínek csavarjait, ahol lehetett még a talpfákat is, a síneket ezenkívül robbantással görbítették el, a távirdadrótokat elválták, a póznákat kivágták, az amúgy sem sokat érő utakat teljesen hasznavehetetlenné tették.

Annak a harcvonalnak a jobbszárnya, amelyre a német és osztrák-magyar csapatokat Lengyelországból október végéig visszavonták, Krakó vidékén volt s innen Cencstochován át Sieradzig terjedt a Varta felsőfolyásán, lényegében tehát a sziléziai határral párhuzamosan haladt.

Az egész hadművelet teljesensikerült, mert kellő időben kezdték és nagy ügyességgel és nyugodtsággal hajtották végre, míg az oroszok az összes

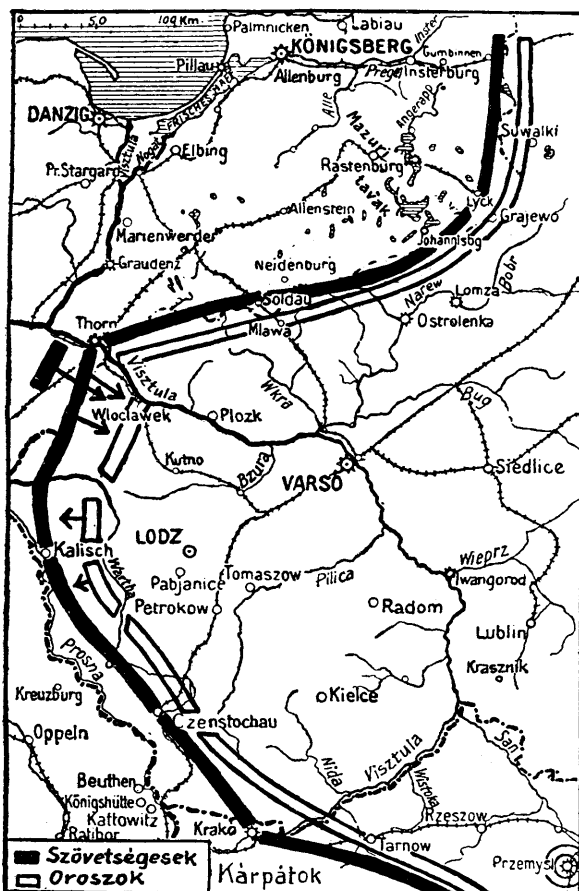
összekötővonalak alapos és tartós szétrombolása következtében ellenfeleiket csak lassan tudták követni és képtelenek voltak azokat megzavarni.

De nem az volt a terv, hogy az oroszok támadását az új hadállásban bevárják. A német hadvezetőségnek Hindenburg hadjárataról kiadott ismertetésében a november 1-i helyzetről a következőket olvashatjuk:

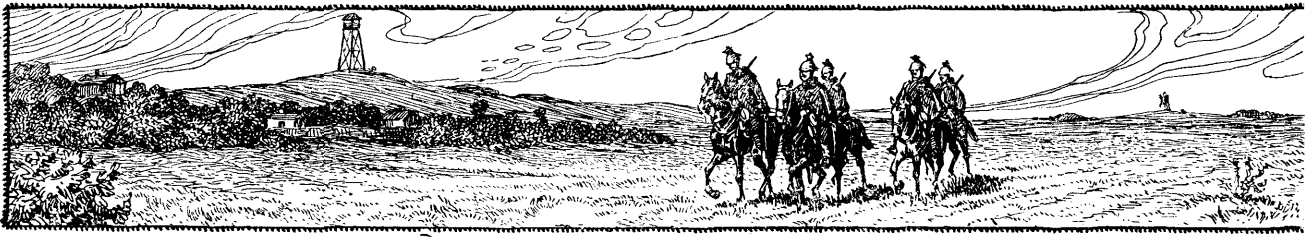
»A szövetségesek további hadműveleteinek célja csak az lehetett, hogy az orosz tömegek nagy offenzívájának erejét minden áron megtörjék. Ezt az ellenség nagy számbeli túleréje mellett csak támadással lehetett elérni. Makacs védekezéssel csak időt lehetett nyerni, de az ellenség hatalmas tömegei végül felülkerekedtek volna.« A helyzet ilyen megítélése volt a kiadott intézkedések alapja: az erők új csoportosítását rendelték el.

A visszavonulás tartama alatt az oroszok főereje részben Varsóban és Varsó körül volt. Más seregrészek a Visztula balpartján, Varsótól és Ivangorodtól kiindulva, a felsősziléziai és nyugatgalíciai határ irányában: a szövetségeseket követték. Magában Galiciában kezdetben csak kisebb seregrészek követték a szövetségeseket Krakó irányában, míg kis idő múlva már az oroszok is szükségnek vélték csapataikat az új helyzetnek megfelelően elosztani. Ugyanekkor a döntés biztosítása céljából az oroszok különböző pontokon újabb erősítéseket vontak össze.

Ezzel a helyzettel szemben a szövetségesek elhatározták, hogy az orosz főerőt támadják meg Lengyelországban, vagyis harcvonaluk középső szakaszán előnyomulnak s a szélső szárnyakon Kelet-Poroszországban és Galiciában a védekezésre szorítkoznak. A túlerőben felvonuló ellenség ugyanis egyidejűleg ezeket a szárnyakat is veszélyeztette az októberi hadműveletek folyamán.¹

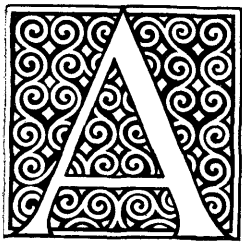
Az osztrák-magyar-német és orosz harcvonal a második visszavonulás után, 1914. október végén.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

HARCOK A SZÉLSŐ SZÁRNYAKON.

A KELET-POROSZ HATÁRON.

német nagy főhadiszállás jelentése szerint a helyzet Kelet-Poroszországban szeptember 13-án »rendkívül kedvező volt« és »az orosz hadsereg teljesen szétzavarva menekült«. Ez a jelentés a mazuri csaták fényes sikereire vonatkozott, ahol Hindenburg tábornok az oroszok Nyemen-hadseregét, melyet Vilna körül alakítottak a 2., 3., 4., 20. hadtestekből, továbbá a 3. és 4. tartalékadosztályból és öt lovashadosztályból, teljesen megverte. Ismeretes, hogy a háborút a németek már szeptember 14-én átvitték a határon és Suvalki kormányzóság német közigazgatás alá került.

Rennenkampf orosz hadseregének romjai a szintén megvert grodnói tartalékadosztály s a litván—lengyel erődvonalt mögé menekültek, melynek a harcvonalnak ezen a szakaszán Kovno és Grodnó erődök voltak legfontosabb támpontjai.

A német csapatok ezután következő harcainak kiinduló- és támpontja Suvalki kormányzóság lett. Fontos körülmény volt, hogy ez a termékeny és aránylag virágzó terület részt vett a német csapatok szükségleteinek fedezésében. Ez Kelet-Poroszországot, mely az orosz betörésektől már sokat szenvedett, némiképp tehermentesítette. Egyes német csapatok négy nap alatt 150 kilométert gyalogoltak, hogy a határt hamar elérjék és az ellenséges területen való térfoglalást a gyors felvonulással biztosítsák. Ha megfontoljuk, hogy rendes körülmé-

nyek közt a gyalogság, ha nincs a sietésre különös oka, egy nap alatt átlag 25 kilométernyi utat tesz meg, megítélhetjük, hogy mily menetteljesítmény a napi 40 kilométer. Még hozzá kell vennünk azt is, hogy ez az erőszakolt menet négy napon át tartott, míg béke idején négy rendes menetnap után, különösen ha fokozott fáradalmakkal voltak egybekötve, egy pihenőnapot adnak. S mégis mindezt örömmel teljesítették és magától értetődőnek tekintették. A vezetés és a szükségletek utánszállítása minden lényegesebb fennakadás nélkül volt az egész idő alatt megoldható.

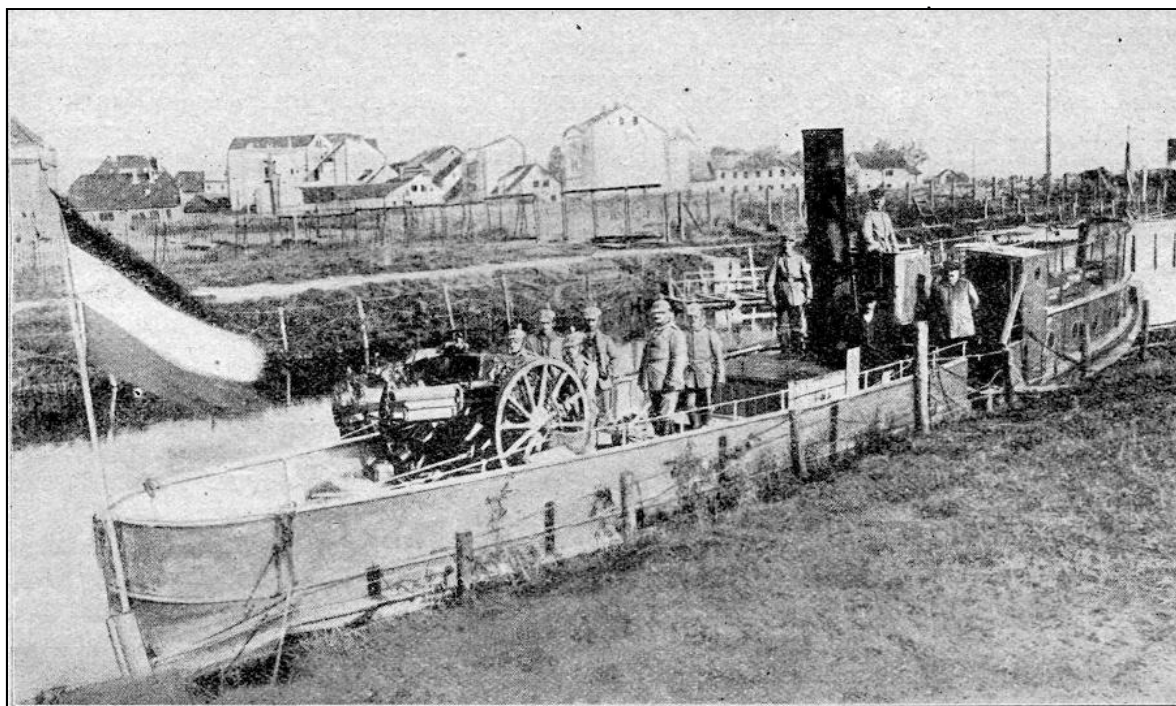
Ezzel szemben az oroszok a hadszíntérnek ezen a részén egyidőre tétlenségre voltak kárhoztatva. A közeli erődök helyőrségén kívül egyelőre kevés csapat állt rendelkezésükre. Ilyen megsemmisítő csapásra nem számítottak, sőt inkább annyira legyőzhetetlennek tartották a Narev- és Nyemen-hadsereggel Kelet-Poroszországba irányított haderejüket, hogy e túlerőben levő seregek mögött elegendő tartalékokat se vonultattak fel. Az oroszokat csak a terep természetes nehézségeiben rejlő védelem s az erődök egész láncolata védte Narev-vonal s ennek Kovnoig terjedő meghosszabbítása mentette meg a katasztrófa további súlyos következményeitől. Ez tette lehetségessé, hogy az oroszok az ország belsejéből erősítéseket vontak össze oda. A német csapatok a visszavonuló ellenséget délkelet felé követték, részben Augustovo irányában, részben a Bjelostokba vezető vasútvonal mentén nyomulva elő. Már szeptember 17-én újra heves harcok fejlődtek ki Augustovonál. Ebben az ütközetben többek között a 4. finn lövészdandár is

részt vett és teljes vereség érte. Egyidejűleg a Lyektől délre a határon átjövő seregrészek is tért nyertek. Az előbb említett vasútvonal mentén haladva, elfoglalták Grajevo határ-állomást, mely már orosz területen fekszik és bevették az ettől délnyugatra fekvő Sucsint. Innen a Bobr-folyó mellett fekvő Ossovjec erődig nyomultak elő.

Igy a német csapatok már ahhoz az erős védelmi vonalhoz közeledtek, melynek legfontosabb támpontjai Kovno és Grodnó a Nyemen partján és odább a Bobr- és Narev-folyók mentén Ossovjec, Lomza, Ostrolenka, Roschan, Pultusk és végül Novo-Georgievsk. A Narev vidékének mocsaras jellege fokozza ennek a területnek védelemre alkalmas voltát s így az adott viszonyok között magától érthető volt, hogy a német csapatok Kelet-Poroszországban kivívott győzelmeinek kihasználása itt egyelőre megakadt. A fődolog az volt, hogy a keleti hadszíntéren a német balszárny komoly veszélyeztetésétől és Kelet-Poroszország ellenségétől addig nem érintett területének megszállásától egyelőre nem kellett tartani. De számításba kellett venni azt a lehetőséget, hogy az oroszok újra benyomulnak a Mazuri-tavaktól keletre fekvő területre. Éppen ezért nem volt meglepő, hogy október elején arról érkeztek jelentések, hogy az oroszok a Nyemen mögött újra csapatokat összpontosítanak és így rövid

időn belül várható e csapatok felvonulása. Az orosz hadvezetőség erre már abban a formában, hogy a tervezett új vállalkozást a már el nem titkolható korábbi vereségekkel hozta kapcsolatba, a közvéleményt is előkészítette. Hogy hangulatot keltsen s a vereséget jelentéktelennek tüntesse fel, már szeptember 30-án következőket iratta: »Poroszországba való bevonulásunk célja csak tüntetés volt, melyet éppen olyan drágán fizettünk meg, mint az ellenség. A célunk az volt, hogy az ellenség haderejét, mely különben Páris felé tört volna magának utat, lekössük. A német hadsereg megtizedelt soraival most előlről kénytelen a dolgot kezdeni.«

Ennek a közleménynek szövegezése is mutatja, hogy jórészen a francia és angol jóbarátok címére is szólt, hogy őket megvigasztalja azért a csalódásért, hogy a »gőzhenger« nem felelt meg teljesen a várakozásnak és nem gázolt le Berlinig mindent maga előtt. Egyébként az »újra előlről elkezdés«-sel is furesán állt a dolog. Az Oroszország részéről a harcvonalba küldött új csapatok harci értéke már távolról sem volt olyan, mint az először felvonultaké, noha az orosz hadsereg ereje a már béke idején tervszerűen végrehajtott előkészületek következtében még távolról sem volt kimerítve. Az oroszok még mindig tekintélyes — háromszoros — túlerőt voltak képesek kiállítani, még pedig részben igen értékes, elsőrendű csapato-

A »Barbara« hadihajó a mazuri tavakon, Moelmann százados parancsnoksága alatt.

Részlet Lyck város főutcájából.

Dr. Trenkler és Tsa felv. Leipzig.

kat. Még a csapatoknak fegyverekkel, lőszerrel, a háború céljaira alkalmas ruházattal való ellátása is teljesen megfelelt a követelményeknek. Gépfegyverekből még nagy készletek álltak rendelkezésre, elegendő ágyú is volt s bár a csapatok élmezőnye nem mindenütt volt kifogástalan, úgy látszott, arra elég jó, hogy a csapatok harckészsége ne csökkenjen esetleges hiányok következtében. És a csapatoknak a fölényükbe helyezett bizalma mégis ugyanolyan mértékben megfogyatkozott, amilyenben a németek önbizalma növekedett. Az orosz csapatok átlagának és többségének erélyes és céltudatos támadásokkal szemben kifejtett ellenállóképessége és erkölcsi ereje éppenséggel nem bizonyult olyannak, hogy igazolhatta volna azt a dicsekedő elbizakodottságot, mellyel az orosz hadvezetőség számbeli fölényének és emberanyaga kifogyhatatlan tartalékának feltétlen diadalát előre hirdette.

Azok a seregrészek, melyeket az oroszok a Nyemenen át újra előretoltak, részben a már megvert hadtestekből szerveződtek, melyeket kiegészítettek, összegyűjtöttek és újra alakítottak, részben új hadtestek is voltak köztük, ezek közt szibériaiak is.

A Nyemenen újra átkelt orosz hadsereg balszárnya a német csapatokkal már október első napjaiban szembekerült Augustovonál. Itt a 3. szibériai és a 22. hadtest volt orosz részről. Az elkeseredett harc két napig tartott s megint az oroszok vereségével végződött. A németek

újra több mint 2000 oroszot fogtak el és nagymennyiségű ágyút és gépfegyvert zsákmányoltak. Pár nappal később az oroszok jobbszárnját is megverték Suvalki kormányzóságban. A rendkívül szívósan küzdő németek az oroszokat előnyomulásukban már október 5-én megállításra kényszerítették s a következő napon számbeli túlerejük mellett is visszaverték őket. Itt is 2700 foglyot és kilenc gépfegyvert vesztek. A németek győzelme annál inkább elismerést érdemel, mert már erősen érvényesült az időközben a Nyemen és a Narev mögött gyülekező orosz haderő óriási túlereje.

Lomzától túlerőben levő orosz csapatok vonultak fel észak felé és arra kényszerítették a németeket, hogy a Mazuri-tavaknál levő erős védelmi vonalra vonuljanak vissza, úgy hogy az oroszok október 8-án újra elfoglalhatták Lycket. Mindenesetre úgy látszik, hogy ennek a mozdulatnak más volt a célja, mint amit tényleg elértek vele. Valószínűleg az volt ennek a csoportnak feladata, hogy az Augustovon át előnyomuló haderővel együttműködve, oldalba támadja meg a németeket. De erről lekésett. Az oroszok veresége Augustovonál meg volt pecsételve, még mielőtt a Lyck felől várt segítség megérkezhetett volna. De az újra túlerőben felvonuló orosz haderőt nem lehetett megakadályozni, hogy újra be ne hatoljon Kelet-Poroszországba.

De bármennyire nehéz volt is a veszélyeztetett határvidék megvédése, szó se lehetett

Minden jog fenntartva.

Egy orosz üteg elfoglalása.

Geiger Richárd festménye.

Az Atheneum színyomása.

arról, hogy a németek ezt a területet egyszerűen feladják. Október 9-én és 10-én újra visszaverték az orosz támadásokat. Itt az 1. és 10. orosz hadsereg állt velük szemben s túlerejére támaszkodva, kísérletet tett arra, hogy a németeket Schirwindten át átkarolva támadja meg. Ez a kísérlet is megtört a német csapatok szívósságán, bátorságán s a jó vezetésén. Az oroszok ez alkalommal sok halottan kívül 1000 foglyot is vesztek. Ezután egy gyakran megkísérelt módszerükhöz folyamodtak, de a németekkel szemben ezzel sem boldogultak. Megismételték azt, amivel már felsültek, még pedig ugyanazon a helyen, arra számítva, hogy az ellenfél erre az eshetőségre legkevésbé lesz elkészülve. Az oroszok ugyanis október 12-én Schirwindtnél újabb átkarolási kísérletet tettek, de újra visszaverték s ezúttal 1500 fogoly és 20 ágyú került német kézre.

A veszteségeik a következő napokon még növekedtek, úgy hogy a Schirwindt körüli harcokban összesen 3000 foglyot, 26 ágyút és 12 gépfegyvert vesztek. Ugyanakkor balszárnyukat is megverték. Lycket újra fel kellett adniok, a német csapatok újra Biallág nyomultak elő és ezt a várost be is vették. Október közepén a Kelet-Poroszország ellen intézett újabb támadást visszavertnek lehetett tekinteni.

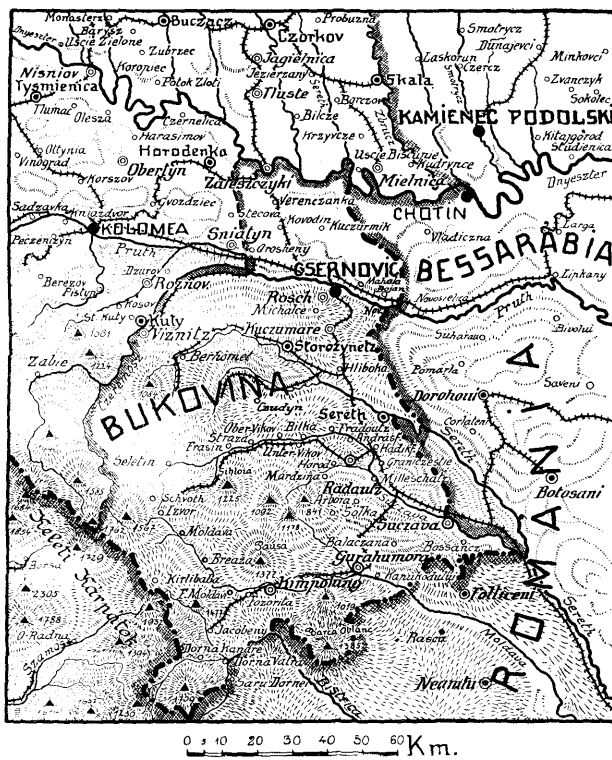
De ez nem volt elég! Az oroszok egy időre újra a védekezésre szorítottak. A németek megint előnyomultak Ossovjec és Augustovo felé és visszatartották az oroszokat Kelet-Poroszországtól, noha nagy erővel igyekeztek az események irányítását újra magukhoz ragadni. Két ízben kellett az oroszok betörési kísérleteit visszaverni. Az első támadásuk újra Lyck ellen irányult, de ez alkalommal Augustovótól indult ki, tehát a várost kelet felől akarták megközelíteni. Ez október 22-én történt. Ennek a vállalkozásnak meggyúsulása után a harcok

jellege újra inkább kinos és makacs birkózás volt, amely állapot csak a novemberben mindkét részről megindult újabb hadműveletekkel változott meg.

BUKOVINA ELŐZÖNLÉSE ÉS FELSZABADÍTÁSA.

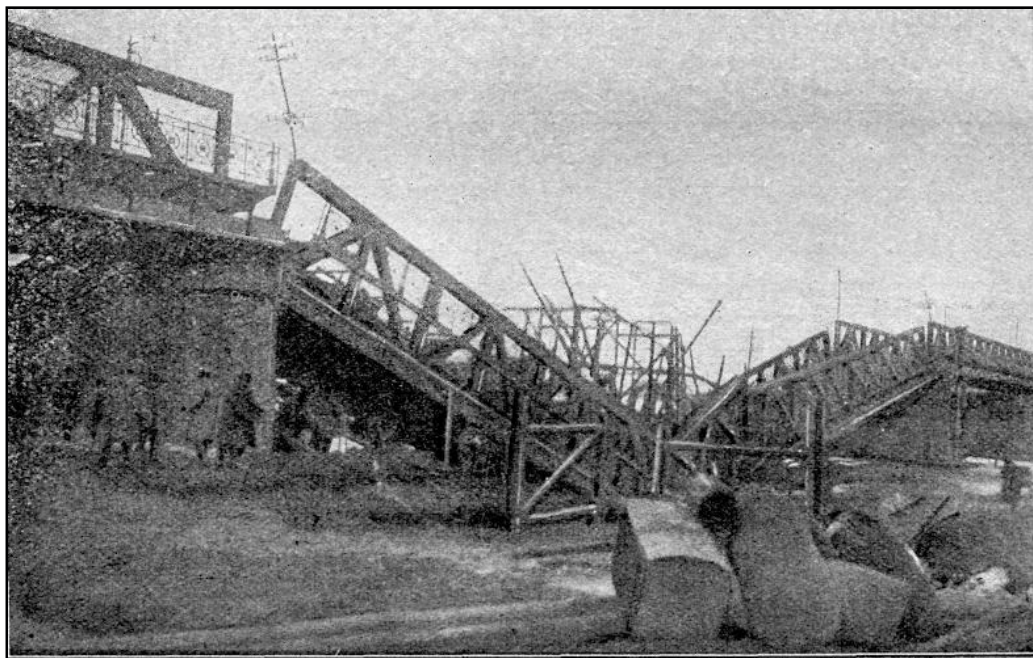
A háború kitörésekor kétségtelen jelentősége volt Bukovina északi részének, mely közvetlenül határos lévén Orosz-Besszarábiával, átvezetőútja volt a Besszarábiában gyülekező orosz seregek Kelet-Galicia déli része felé. Bukovinának ezen a részén, a Dnyeszter- és a Pruth-folyó közötti szakaszon, voltak is mindjárt a háború elején kisebb-nagyobb határharcok, amelyek úgyszólván kivétel nélkül a mi fegyvereink győzelmével végződtek. Sőt augusztus 16-ika és 20-ika között csapataink Novoszielicánál benyomultak 50 kilométernyire Oroszország területére s ezt az előretolt állásukat több mint egy héten át meg is tartották. Bárha Oroszország egyre nagyobb erőket vonultatott fel itt is avégből, hogy a Lemberg elleni előrenyomulását a Dnyeszter—Pruth középből való esetleges oldaltámadások ellen biztosítsa. Augusztus 21-én Novoszielicánál és Ocknánál; augusztus 22-én Rarancenél Czernovitztól kissé északkeletre a határon vertek vissza

nagyobb orosz ellentámadást. Közben az oroszok túlnyomó erőikkel hatoltak előre a Dnyeszter-folyó mentén, behatoltak Kelet-Galicia déli részébe is s ezzel teljesen elszakították Bukovinát a galiciai harctértől. Bukovina az oroszok Lemberg elleni felvonulásának befejezésével elvesztette jelentőségét mint átvonulási terület, annyival inkább, mert hisz ebből a tartományból csak a Pruth-folyó vidéke és az attól délre eső terület maradt a kezünkben, és a terület, amely a magyar Kárpátok és a román Moldova határai közé szögellik be. A bukovinai mellék-

Bukovina térképe.

harctéren küzdő csapataink teljesen magukra maradtak. Az általános hadihelyzetben ez a harctér olyan csekély hatással lehetett, hogy jelentékenyebb erősítéseknek idevetése a lembergi nagy csata folyamán sem fontosnak, sem lehetőknek nem mutatkozott. Ott maradt csekély számú rendes csapataink a *Fischer* alezredes parancsnoksága alatt álló bukovinai csendőrséggel és népfőlkélcsoportokkal tartották a Pruth-vonalat Czernovitztól északra és keletre és különösen augusztus 24-én a határ mentén, valamint augusztus 25-én Czernovitz körül

A Pruth-folyó felrobbantott hídja Czernovitz mellett.

okoztak véres veszteséget az oroszoknak. Ezen a napon *Schmiedt* Albert altábornagy vezetésével visszaverték a kisenevi hadtest egyik hadosztályát. Ám a magára hagyott bukovinai csoport nem sokáig védekezett. Egyre újabb orosz erők vonultak fel a Pruth mentén. Augusztus 27-én előőrseink egy újabb orosz sereg megérkezését jelentették a Pruth mentén. A bukovinai csapatok parancsnoksága idejekorán felismerte, hogy a rendelkezésére álló erőkkel az orosz seregek áradatával helyt nem állhat, főleges vérontást okozna és pusztulásnak tenné ki a tartomány fővárosát, Czernovitzot, ha védelmezni akarná. Ezért elhatározta, hogy kiüríti a várost és visszavonul a magyar határra, az erdélyi Kárpátok felé. A katonai parancsnokság ez elhatározása alapján Czernovitz város tanácsa kimondotta, hogy a fővárost nyílt városnak nyilvánítja s ha az oroszok megjelen-

nek, ellenállás nélkül átadja nekik a várost. Ugyanekkor ottlévő csapataink megkezdték a városból való elvonulást. A lakosságot nagy izgalom fogta el, különösen augusztus utolsó napján, 31-én, amikor azt jelentették, hogy az orosz előőrsek megjelentek a Pruth északi partján fekvő külső városrészek előtt. Ezen a napon csapataink felrobbantották a két Pruth-hídat, a vasúti és az összekötőhidat, hogy az oroszok előnyomulását késleltessék. Szeptember elsején nem volt osztrák-magyar katona Czernovitzban. Ennek ellenére az oroszok még mindig nem jelentkeztek. Előbb nagy óvatossággal kémek és előőrsek útján felderítették a helyzetet s csak amikor meggyőződtek róla, hogy Czernovitz a mi részünkről katonailag ki van ürítve, szeptember 2-án vonultak be a városba.

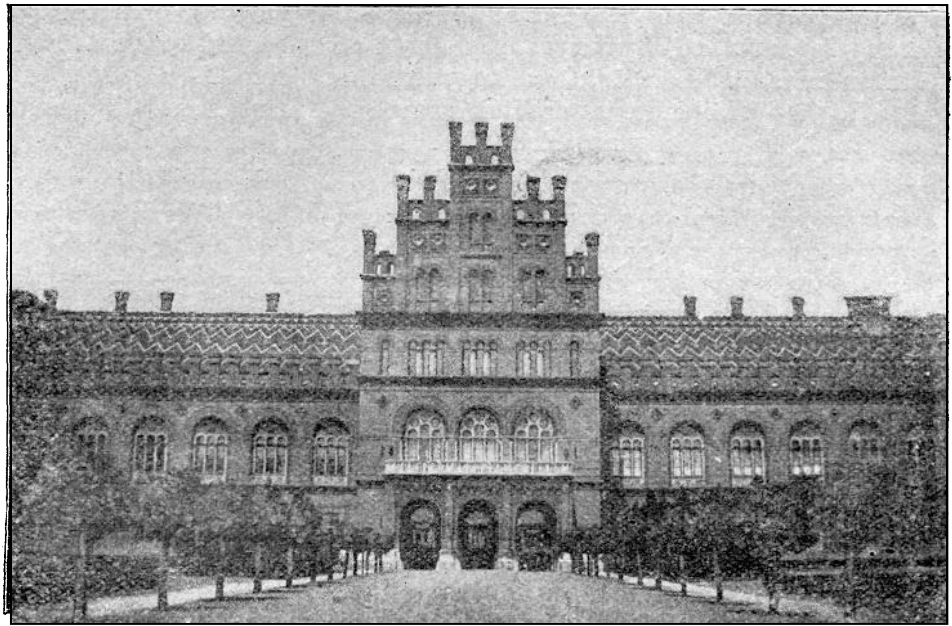
Elsőnek kozákcsoportok száguldottak be. Majd késő délután megjelent Arjudinov tábornok, aki az őt fogadó dr. Weissenberger polgármester és a városi tanács előtt ezt mondta:

— Czernovitz fővárost és egész Bukovinát a cár nevében ezennel ünnepélyesen Oroszország birtokába veszem.

Az oroszok azonnal be is rendezkedtek Czernovitzban. Szeptember közepén megjelent ott Evrenov Sémion, a cár kamarása, mint Czernovitz és Bukovina polgári kormányzója, ugyanakkor visszatért Bukovinába dr. Gerovszki Sándor, a hírhedt bukovinai oroszbarát agitátor is s ezzel megkezdődött az orosz rémuralom ebben a szerencsétlen osztrák tartományban. Már előzőleg is izelítőt adott az orosz barbárságból a kozákok és egyéb orosz csapatok magatartása. Szeptember 3-án, a bevonulás másnapján, ezek a csapatok megkezdték a város átkutatását, behatoltak a magánlakásokba, a középületekbe és amit használható vagy értékes holminak találtak, azt szó nélkül elhurcolták. Akinek eszébe jutott, hogy a foszto-

gatóknak ellentálljon, vagy őket siránkozásával, könyörgésével zavarja, azt megkancsu-kázták, sőt nem egyszer fegyverüket is használták ellenük. A békés városban való e fosztogatás közben, mellyel az oroszok a megközelítő hivatalos becslések szerint mintegy tíz millió korona értékű holmit raboltak össze, sok száz czernovitzi polgár: férfi, nő és gyermek esett áldozatul az oroszok kegyetlenségének. Nem kímélték dr. Repka czernovitzi érseket, a bukovinai görögkeleti egyház metropolitáját sem. Azt követelték tőle, hogy álljon az oroszok oldalára, mondjon személyesen misét a cárért s rendelje azt el Bukovina minden templomában. Az agg metropolitának tagadó válasza jeladás volt az orosz kormányzónak arra, hogy most már hivatalosan is nyíltan sanyargassa Czernovitz lakosságát.

Mi több, kiterjesztették az oroszok kegyetlenkedéseiket a Czernovitztól délre eső buko-

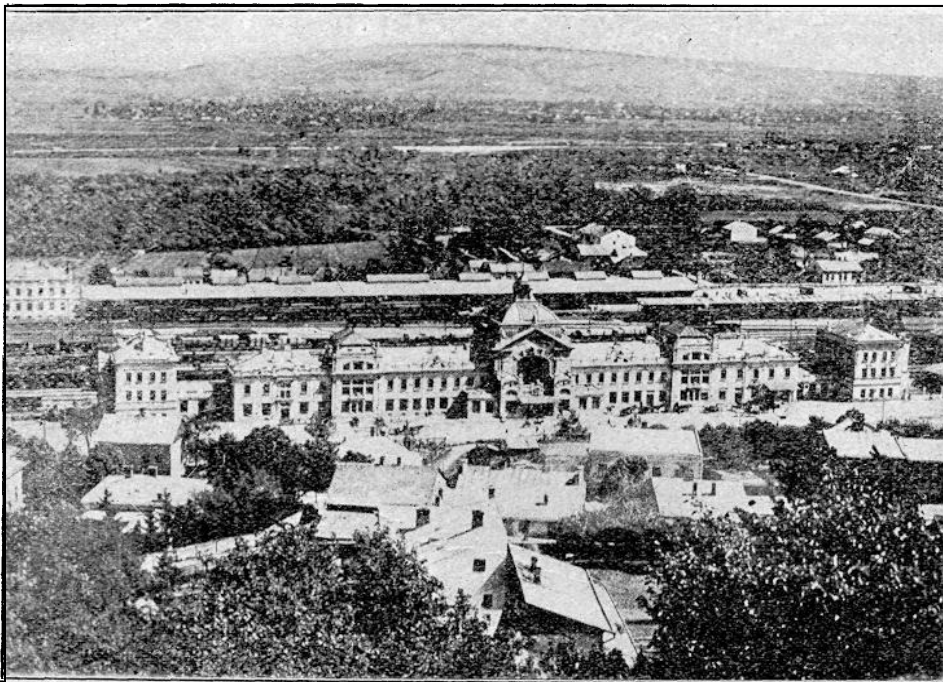

A czernovitzi görög-orosz püspöki palota, hol az orosz parancsnokság székel.

Vadas Sándor Izsó felvétele.

vinai területre is. Amily mértékben a mi csapataink egyre közelebb vonultak Erdélyhez, olyan mértékben nyomult utánuk az orosz lovasság. Legtöbbször nem bocsátkoztak ütközetbe a mi utóvédeinkkel, hanem megvárták, amíg azok elvonulnak s csak azután hatoltak be a községekbe, az uradalmakba gyujtogatva, pusztítva és rabolva mindenütt.

Különösen Bukovina román lakosságára vetették rá magukat. Hivatalos vizsgálat, maguknak a bukovinai román vezérfiaknak tiltakozó kiáltványa és több román politikai személyes tapasztalata örökre bizonyosága azoknak a szenvedéseknek, amiket Bukovina hűséges románjű lakosságának el kellett szenvednie. Végezetül az orosz kormányzat egyszerűen elkobozta a bukovinai románok birtokait s azt a nemzetközi jog szabályai ellenére a ruszofil rutén lakosság között osztotta szét. Közben a mi csapataink visszavonultak egészen Hadikfalva—Radautz—

A czernovitzi pályaudvar, a háttérben a Pruth-folyóval.

A Leipz. Presse-Büro felv.

Kimpolung és a radnai szoros vonalába. Az oroszok épp úgy, mint a Kárpátokban, itt is nyilván politikai célzattal előretörték a hegyek közé, hogy a legrövidebb úton, az erdélyi északi szoroson át behatolhassanak Erdélybe. Amilyen arányban a mi csapataink visszavonultak, Galiciában és a Kárpátokban, oly mértékben egyre merészebb az oroszok előretérése. Október elején már Radautz körül jártak. És közeledtek az erdélyi határhoz is úgy, hogy kórházakat és egyéb hadtápterületi intézeteket hátrább kellett vonni Dornavatrából Erdély belséjébe. Ennek dacára az oroszok Bukovinának ebben a déli szögletében boldogulni nem tudtak s ezen az úton Erdélybe be nem jutottak. Fischer Ede csendőralezredes csendőreivel, csekély népfelkelőivel, a hegyvidéki községek lakosságának fegyverbe szólított tagjaival kitűnő terepismerete és szervezőképessége révén mindenünnen véres fejjel űzte vissza az oroszokat. Sikerült is nekik Bukovinának ezt a déli szögletét az oroszoktól menten tartani, mindaddig, amíg októberi támadó hadjáratunk sikerével párhuzamosan az időközben odairányított népfelkelőcsapatok segítségével megkezdhattük az offenzívát Bukovinában is. S amint a Kárpátokból sikerült kiverni a betört orosz csapatokat, bukovinai támadó hadjáratunk is nagy sikerrel járt. Előnyomuló csapataink maguk előtt űzve

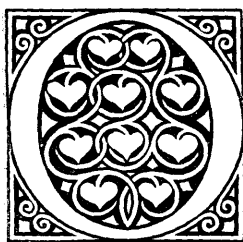
az oroszokat, egy hétig tartó harc után, október 21-én elérték a nagy Szereth-folyót, október 22-én pedig az első magyar huszárjárőr megjelent Czernovitzban, ahonnan az oroszok a minden oldalról rájuk nehezedő nyomás folytán kivonultak. Czernovitz újra a miénk volt s megszabadult a másfél hónapos orosz rémuralomtól. Az osztrák hivatalok október utolsó hetében újra megkezdték működésüket. Ám a lakosságot az általános hadihelyzetre való tekintettel maga a bukovinai kormányzó óvta egyelőre a visszatéréstől. Az általános hadihelyzet az északi haretéren még nem tisztázódott végleg. Mint Galiciában és Orosz-Lengyelországban. Bukovinában is megint érvényesült az orosz túlerő. A Besszarábia felé hátráló ellenség újabb erősítéseket kapott, ismét ellentámadásba ment át, úgy hogy csapataink a Pruth mentén mindenütt kénytelenek voltak védekezésre szorítkozni. November elsején az orosz ellentámadás már Czernovitzig jutott, amelyet azonban csapataink a galíciai főseregek részben való visszavonulása dacára közel négy héten át tartottak az oroszok meg-megújuló támadásával szemben. Csak a második kárpáti orosz betörés s az általános hadihelyzet okozta visszavonulás folytán ürítették ki november 27-én Bukovina fővárosát, mely érseki palotájával együtt a harcok alatt sokat szenvedett az oroszok kíméletlen bombázásától.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

HADERŐNK ÚJ CSOPORTOSÍTÁSA OKTÓBER VÉGÉN.

Október 27-ének estéjétől kezdve az összes Varsó és a Santorkolat között levő osztrák-magyar és német csapatok elváltak az ellenséges harc-vonaltól és nyugat felé vonultak vissza Krakó, Csenstochova és Sieradz voná-

lába. A visszavonuló seregek az összes vasutakat, távirókat, sőt az utakat is szétrombolták, használhatatlannak tették maguk mögött. Ahol az oroszok követték csapatainkat s a németeket, a visszavonulást fedező csapatok halálmegvetéssel szálltak velük szembe s az oroszoknak súlyos veszteségeket okoztak.

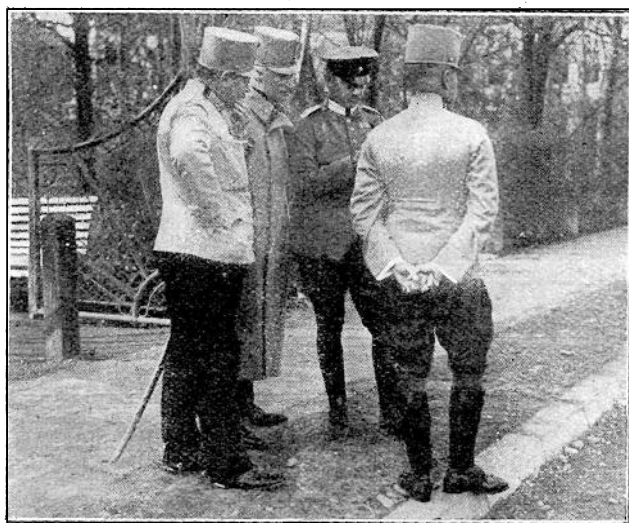
A magyar katona dicséretétől és seregünk hősiességének elismerésétől még az ellenség sem zárkózhatott el. Ezekről a harcokról szólva ugyanis az orosz hivatalos pétervári távirati tudósító a következőket jelentette:

„A Radom-Ivanogrod közötti harcokban az arcvonal élén és az előrsi szolgálásban is *magyar huszárok* küzdöttek, de úgy látszik, hogy az igen hosszú front egész vonalára nem tudták mindenütt felállítani őket. A harcok azért voltak oly elkeseredettek, mert az osztrák-ma-

gyar sereg katonái elszántan és halálos áldozatokat hozva harcolnak. Ezzel sokszor el is döntik a csatát.»

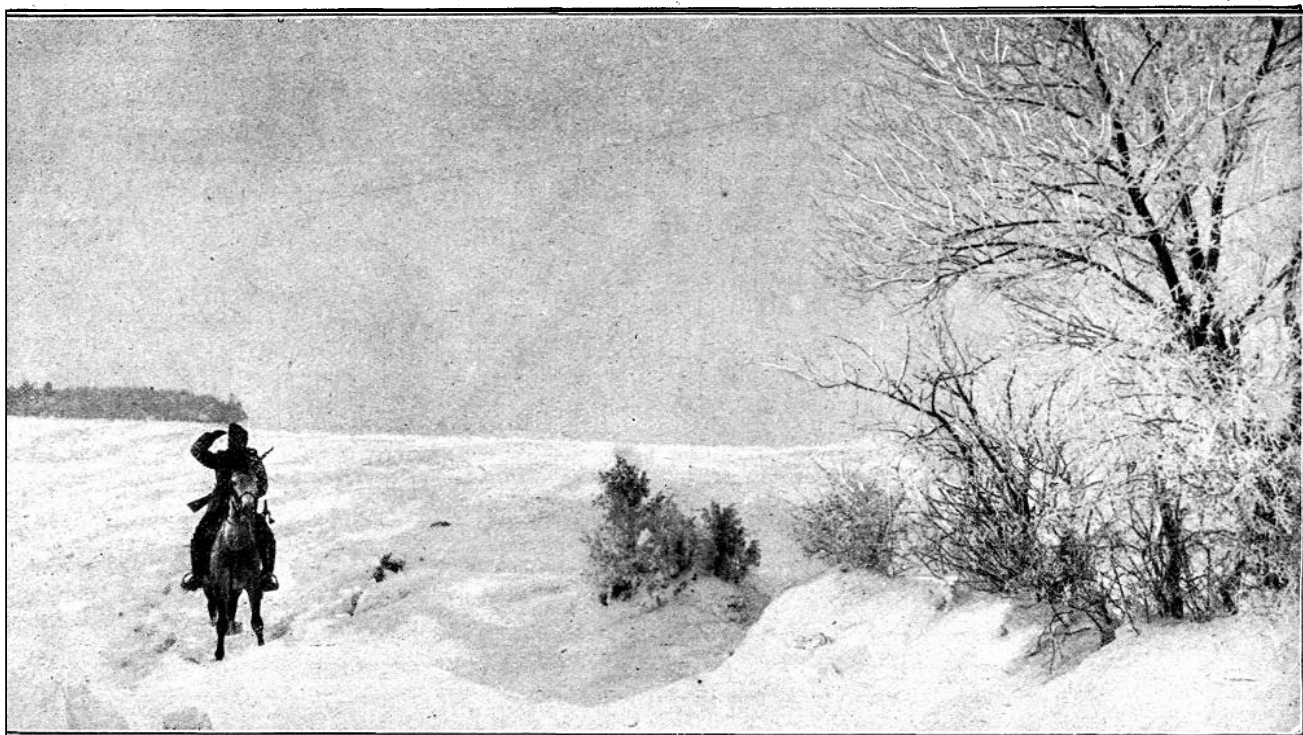
Míg Hindenburg seregei északon az új csoportosítást végrehajtották, Orosz-Lengyelország déli részén Dankl első hadserege emelt gátat az orosz támadás útjába. Csodás önfeláldozással vívott harcok sorozata volt ez. Dankl első hadserege az oroszokat magára vonta s erős harcokkal lekötötte s így fedezve Hindenburg hadseregének új csoportosítását, lassan Orosz-Lengyelországnak Porosz-Szilézia és Krakó közti délnyugati szögletébe vonult vissza. Dankl hadserege ezt a nehéz feladatot nagy ügyességgel és szívóssággal hajtott végre. Nehéz utóvédharcokkal kötve le az oroszokat a Lysa-Goráig vonult vissza, az

oroszokat lépésről-lépésre feltartóztatva. Magában a Lysa-Gorahegységben még november első napjaiban is folyt a harc, amelyben Dankl tábornoknak sikerült egy egész orosz hadsereget fejfejlődésre kényszeríteni. Csak miután ezt a feladatát megoldotta, folytatta visszavonulását Krakó felé, több ezer foglyot hozva magával. Ez a lassú visszavonulás lehetővé tette Hindenburg hadseregének, hogy az em-

Osztrák-magyar és német vezérkari tisztek a főhadiszálláson.

Ed. Frankl Berlin, felvétele.

Jelentést vivő huszár mély hóban Orosz-Lengyelországban.

Kilophot Wien, felv.

lített hadműveletet végrehajtsa s időt adott az átcsoportosítás tervszerű végrehajtására.

Hadvezetőségünknek az az elhatározása, hogy haderőnk új csoportosításával segíti német szövetségünket a Porosz-Szilézia felé irányuló támadás visszaverésében, a közös cél — a végleges siker — biztosítása érdekében közvetlenül súlyos áldozatot követelt. Hogy a poroszsziléziai és orosz-lengyelországi harcvonallal szerves kapcsolatba jussunk, fel kellett adni Galiciának a Dunajectől keletre fekvő azt az egész területét, amelyet októberi sikeres támadó hadjáratunkkal visszahódítottunk, új körülzárásnak kellett kiténnünk Przemyslt, és déli és délkeleti Galiciában nagy túlerő ellen erős hadállásokban szép sikereket elért csapatainkat Nyugat-Galiciába, a Kárpátokba kellett visszarendelni s egyben a galícia—kárpáti arcvonalat meggyengítve, egyik hadseregünket a fenyegetett poroszsziléziai határra vetni. Ám a galíciai harcokat nem lehetett olyan könnyen és simán megszakítani, mint az északi és déli Lengyelországban történt. A harcoló felek hadállásai itt túlközel voltak egymáshoz, úgy hogy egyetlen nagyobbszabású mozdulat sem kerülhette el a másiknak figyelmét. Így hát a San-vonalon, valamint az ettől majdnem merőlegesen kelet felé húzódó, a Kárpátokkal körülbelül párhuzamos további galíciai harcvonalon

a harcok nem szakadtak meg október végén, az általános visszavonulás és átcsoportosítás elrendelésekor. Ellenkezőleg, Boroevics tábornok hadserege, mint Lengyelországban Dankl tábornoké, tovább is harcban maradt és leplezte az átcsoportosítás egyik legnevezetesebb műveletét, azt, hogy a Böhm-Ermolli tábornok parancsnoksága alatt álló 2-ik hadseregünket elvontuk a galíciai harctérről s átküldtük a poroszsziléziai határra, Krakó és Csenstochova közé. Ezt az átcsoportosítási műveletet bámulatos gyorsasággal végezte el hadvezetőségünk. Még javában folytak a Dankl és a Boroevics-hadsereg harcai, mikor megérkezett kijelölt helyére Böhm-Ermollinak vasúton 70 kilométer óránkénti sebességgel szállított második hadserege és Porosz-Szilézia déli határán helyezkedett el, Woysch német tábornok hadseregcsoportjához csatolódva. Maga Woysch tábornok ekkor a mi hadseregünk főparancsnokságának volt alárendelve, mert a Hindenburg-sereggel kevésbé állt szerves kapcsolatban, mint a miénkkel. De viszont Hindenburg serege keretében is voltak osztrák-magyar csapatok.

Galíciai csapataink ezalatt nagyszerű harcokat vívtak az egyre érezhetőbbé váló orosz túlerővel. Az általános visszavonulás elrendelésétől, tehát október 27-ikétől kezdve novem-

ber 6-ikáig úgyszólván naponta vívtak ütközetet az előretörő oroszokkal, kivált a Sanvonal és a Medyka—Stary-Sambor közötti vonalon. Így október 30-ikán mind a két vonalon győzelmesen verték vissza az ellenség előretöréseit, Turkánál pedig ellentámadással elfoglalták az oroszok megszállotta magaslatokat. Október 31-ikén a galíciai—bukovinai határ közelében Kuty városkánál vertek meg egy minden fegyvernemből álló előretörő orosz oszlopot. November 1-jén Turkánál és Stary-Sambornál öt orosz dandárt döntően megverték, sőt hadállásaikból is kiszorították őket. Ezen a vonalon a következő napokon is előrehaladtak csapataink, épp úgy mint a Stryj völgyében, míg a San-vonalon kétszer egymás után, a többi közt különösen Rozvadovnál és Jaroslaunál megverték a folyón átkelő orosz csapatokat s mindenütt számos foglyot ejtettek. Ekkor már a keletporosz határtól Dél-Lengyelorszáig befejezéséhez közeledett az általános

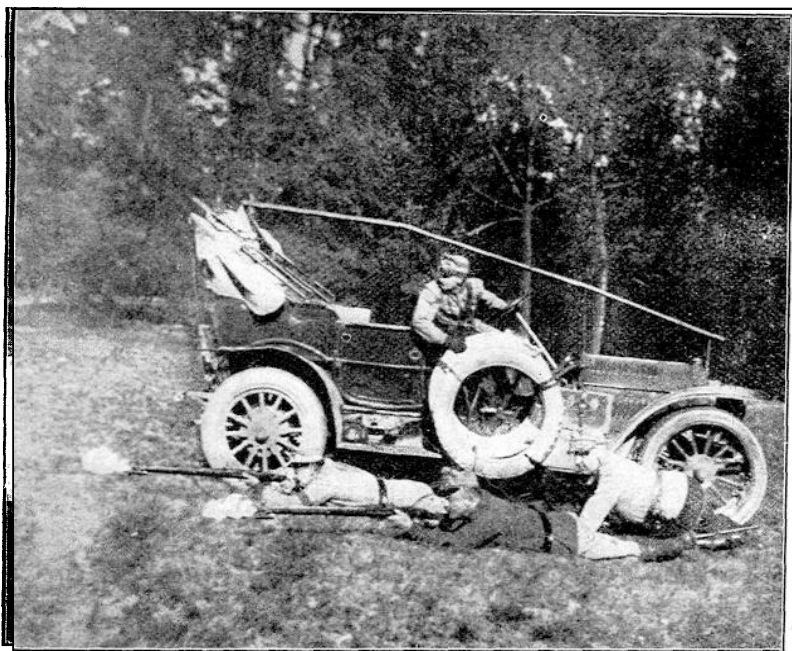

Radom lengyel város főtere.

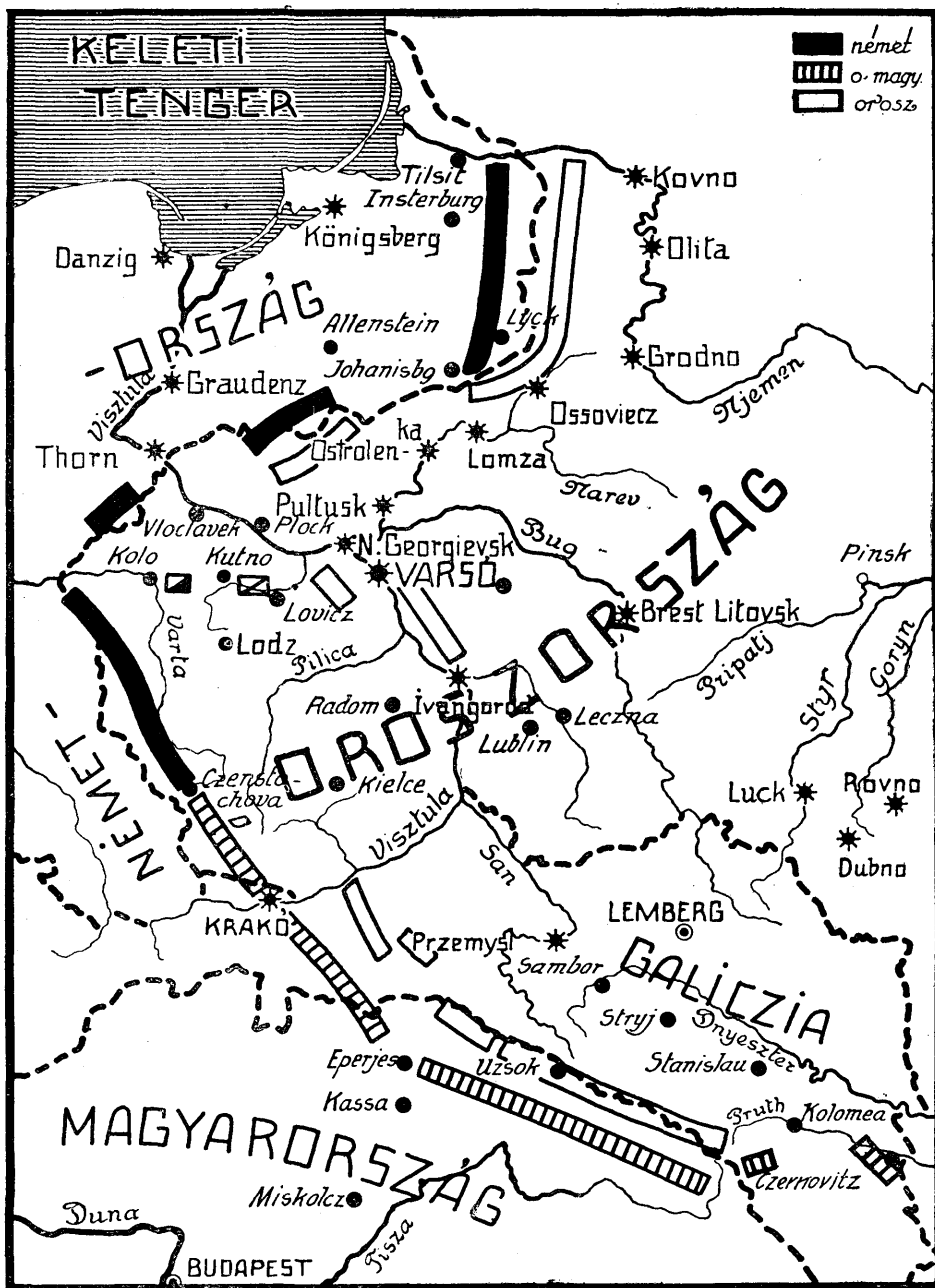
Dr. Trenkler és Tsa fé'vétele, Leipzig.

visszavonulás, melyet az ellenség roppant túlereje mellett sem zavart meg. Hadvezetőségünk erre november 6-ikán elrendelte a Galiciában küzdő seregek visszavonulását is, amit vezérkarunk ekképpen jelentett be: »Ha helyzetünk helyi előnyei dacára az arcvonal egyes részein már nyert területet az oroszoknak átmenetileg ismét átengedünk, ezt az általános helyzet indokolja.«

Valóban, az általános helyzet megkövetelte ezt az áldozatot. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy a mindenütt fellépő orosz túlerő, mely októberi támadásunkat megállította és egyes seregrészeinket kivált Lengyelországban veszélyeztette, egy új, *harmadik orosz lámadó hadjárat* kezdetét jelenti. Erre vallott az a körülmény is, hogy Oroszország minden rendelkezésre álló erőt ellenünk vonultatott fel. Így a lengyelországi harctérre szállította a kaukázusi és turkesztáni hadtesteket is, nem törődve azokkal a fenyegető felhőkkel, amelyek Perzsia, de különösen Törökország felől gyülekeztek. S mikor Törökország október végén, éppen visszavonulásunk és átcsoportosításunk idején, hirtelen szakított az ententetal s háborút kezdett Oroszországgal, ennek legfeljebb az a hatása lehetett, hogy Oroszország nem

Automobil- és kozákjárőr harca.

Az osztrák-magyar-német és orosz hadállások 1914. november elején.

dobhatott még újabb csapatokat ellenünk, hanem kénytelen volt további kész tartalékait egyelőre a kaukázusi vonalra vetni. A velünk szemben álló orosz seregek erőviszonyain a törökök fellépése pillanatnyilag nem változtathatott s hatása csak később, éppen a tartalékok egy részének elmaradásában mutatkozhatott meg. Ám így is példa nélkül való túlerő állott velünk szemben: legalább tizenegy teljes orosz hadsereg.

Hadvezetőségünk, a mienk és a német,

lem reményével. Programja az volt, amit Conrad báró, a mi vezérkari főnökünk fejtett ki rövid szavakban a nyilvánosság előtt: egyelőre feltartóztatni és visszaszorítani az ellenséget. Ezt a célt szolgálták hirtelen támadó előretöréseink, amikor az ellenség támadó tervét meglepően megzavartuk; és ezt a célt szolgálták idejekorán való visszavonulásaink, amikor az oroszokat szilárd vonalaink ellen való hasztalan rohamokban kimerítettük s aztán újabb támadó hadjáratokkal mindannyiszor messzire visszavetettük. Csak ezzel a módszerrel s az oroszokat eközben érő súlyos veszteségek révén remélhettük, hogy hónapok múltán végre elérjük a túlerő csökkenését, a számbeli erőknél valamelyes, ha nem is teljes, kiegyenlítődését. Ilyformán bizonyos volt, hogy vezetésünk fölénye, amely mindenkor bámulatos éleslátással tekintett bele az orosz hadvezetés terveibe, végül is döntően fog érvényesülni.

Az orosz harmadik offenzíva tervét is idejekorán felismerte vezérkarunk s ennek volt köszönhető az októberi át-

csoportosítás szerencsés és következményeiben jelentős keresztülvitele is. Nyilvánvaló volt, hogy az oroszok támadó hadjárata ki fog terjedni a Kelet-Poroszországtól a szélső keleti Kárpátokig húzódó egész harc vonalra, hisz túlerejük ezt az általános, mindenütt való támadást lehetővé tette. Ehhez képest nemcsak a leginkább fenyegetett krakó—sziléziai, vagyis déllengyelországi, nemcsak a kalis—thorni, vagyis északlengyelországi, valamint Soldautól kezdve az egész keletporoszországi szakaszon kellett a

Károly Ferenc József trónörökös megszólítással tünteti ki az egyes kalenákat és érdeklődik hogylétiük iránt.

kellő védelemről gondoskodni, hanem a nyugatgaliciai és az egész kárpáti vonalon is.

Magyarország megvédése Boroevics és Pflanzer-Baltin hadseregének feladata volt. Boroevics hadseregének egyik része, Nyugat-Galicianak a Kárpátok végnyúlványai körül elterülő déli vidékén, galiciai harcfrontunk jobbszárnya volt, másik része a Dukla-szoroshoz rendeltetett. József Ferdinánd negyedik hadserege Krakó védelmére e vár körül foglalt el új hadállást. Böhm-Ermolli második hadserege pedig — mint említettük — a Dankl első hadseregére neveződő nyomás terhének megsztása céljából a Kárpátokból a porosz-sziléziai határra irányított, körülbelül a porosz-sziléziai Rosenberg és az orosz-lengyelországi Csenstochova vonalába, ahol a német Woyrsch-hadsereggel kapcsolták össze szervesen. A harcfrontunkban tehát a vezérek sora így következett északról délre: Böhm-Ermolli (Woyrsch)—Dankl—József Ferdinánd—Boroevics—Pflanzer.

Az oroszok Orosz-Lengyelországban a közlekedési eszközök és utak szétrombolása következtében csak lassan nyomulhattak a szövetéses seregek nyomába. Egyidejűleg körülzárva

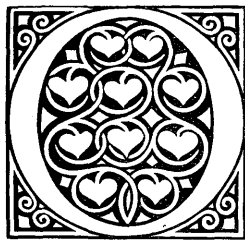
Przemysl, Krakóig és a vártól délre fekvő nyugatgaliciai Vadovicéig s lejjebb a Dunajec vonaláig nyomultak elő. József Ferdinánd főherceg serege újabb harcok után a várövezettől északra és délre foglalt állást, a keleti front védelmét a hatalmas erődrendszerre bízva. Magyarország felé is nagy orosz tömegek hömpölyögtek. Boroevics és Pflanzer-Baltin hadseregei a Kárpátok galiciai oldalán és Bukovinában hősies ellenállást fejtettek ki, de a túlerő olyan óriási volt, hogy végre ezek a seregeink is kénytelenek voltak Magyarországra visszavonulni s ekkor — november közepén — az oroszok a duklai, lupkovi, uzsocki és jabloncai szorosokon át, alig pár héttel első kiveretésük után (október 21-ikén hagyták el a jabloncai szorost), újra benyomultak Magyarország határszéli vármegyéibe. Ám ez az áldozat is az általános hadihelyzet kedvéért való volt, épp úgy mint ahogy Kelet-Poroszország egy részébe is újra bebocsátották a németek az oroszokat. S mi alatt az oroszok mohón tódultak az átengedett kevésbbé jelentős területekre, az alatt seregeink a döntő fontosságú vonalakon készen várták az új előretörés pillanatát.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

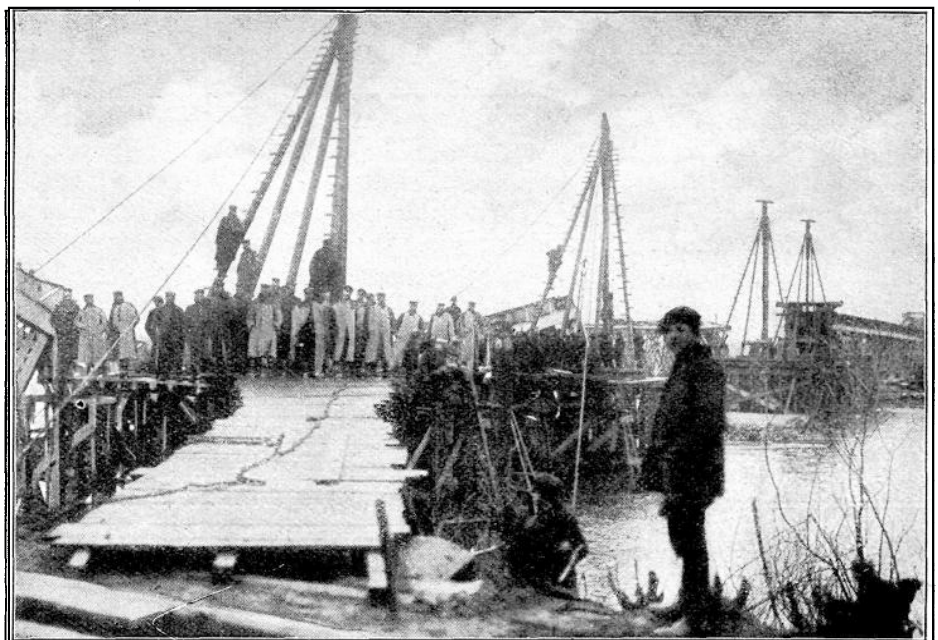
A OROSZOK ÁLTALÁNOS TÁMADÁSA. ELLENTÁMADÁSAINK.

Októberi támadó hadjáratunkat megállító ellentámadásaink után csak november elején szánták rá magukat az oroszok újabb nagyszabású támadásra, de ezúttal más irányban. Csak november közepére készültek el haderejük újabb csoportosításával, ugyanakkor, amikor Hindenburg is éppen hadműveletei újabb szakáéhoz ért el. Hiteles értesülések szerint az oroszok a szövetségesek ellen nem kevesebb, mint 45 hadtestet vonultattak fel s még ezenfelül számos tartalékhadosztályt. Ez a haderő a Kelet-Poroszországtól a Kárpátokig terjedő harcvezető vonalon következőképp volt elosztva: az oroszok jobbszárnyát a nyolc vagy kilenc hadtestből álló tizedik hadsereg alkotta. A keletporoszországi határon állt készenlétben, hogy az általános támadás megkezdésekor azonnal bevonuljon a tartományba. Ez a hadsereg a Mazuri-tavaktól keletre a Schirwindt—Bialla vonalon fekvő területet fenyegette. Ehhez a hadsereghez csatlakozott a Narevtől északra fekvő szakaszon három vagy

négy hadtest erős lovassággal. A feladatuk az volt, hogy Mlavan át Thorn felé nyomuljanak elő. A Visztula balpartjára is toltak át két vagy három az 1. hadsereghez tartozó hadtestet, mely egyelőre Vloclavek és Dombie közt állt.

A két most említett hadsereg, mely Kelet-Poroszországban Thorn ellen operált volna, volt az egész orosz haderő jobbszárnya. Az oroszok főereje most arcvonaluk közepén, Lengyelországban volt összpontosítva. Itt négy hadsereg volt, a 2., 4., 5. és 9., összesen 25 hadtesttel. Ezek a hadseregek lassan és óvatosan követték a németeket, akik sikeresen fel is

Német utászok hidat építenek a Vartha-folyón.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

Német drótnélküli táviróállomás Mlava körül.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

hadműveletek megindultak, senkisésem gondolt arra, hogy korai tél fogja meglepni a hadviselő feleket. Sőt bizonyos reménység élt a közvéleményben világszerte, hogy a téli időjárás elkövetkezése némi nyugalmat fog teremteni a harctereken. Különösen általános volt ez a nézet az orosz harctérre vonatkozóan, ahol a hírhedt, szigorú orosz tél beálltától a nagyobb hadműveletek teljes megakadását várták. Ám ez a nagy háború, mint annyi más nézet, ezt a tapasztalatokból levont elméletet is halomra döntötte. November közepén ránk szakadt a tél s mégis tovább folyt a nagy csata.

tartóztatták őket, amennyiben a Visztula balpartján minden összeköttetést szétromboltak, de november közepéig lassacskán mégis elérték a Varta vonalát, t. i. a Varta felső folyását lengyel területen s ekkor az Unjejev—Sdunska—Volja—Novoradomsk vonalon s azon túl álltak. A balszárnyuk Krakótól északra volt. Ezekhez a hadseregekhez csatlakozott a többi orosz hadsereg, a 3., 6., 7. és 8. Ez utóbbiak Galiciában nyomultak elő részben Nyugat-Galiciában, részben a Kárpátok szorosaiiban.

Mint ebből kitűnik, az oroszok alaposan felkészültek, hogy teljes erejükkel kezdjék meg a hatalmas támadást. Úgy festett, mintha most a franciák kieszelte hasonlat, a »gőzhenger« valóra válnék. De időközben a német és osztrák-magyar seregek gyorsan és az oroszok figyelmét kijátszva, már végrehajtották az előbb említett új csoportosítást. S mikor az oroszok az egész vonalon megkezdték általános előnyomulásukat, a lengyelországi centrumban hirtelen rajtuk csaptak. Ebből a hadműveletből fejlődött ki a lengyelországi nagy csata, a világháború első téli csatája. Mikor ugyanis az október-novemberi

A VLOCLAVEKI ÉS KUTNÓI CSATA.

Lengyelországban is hamar vetettek véget az orosz offenzívának. Az orosz főerő északi csoportjai éppen nyugat felé haladtak, hogy a Vartán átjussanak, amikor a németek észak felől végrehajtott erélyes támadása érzékenyen megzavarta őket tervük megvalósításában. Azok a német csapatok voltak ezek, melyeket Hindenburg már október vége óta tartott készerlétben a német határon Wreschen és

Sebesült és beteg német katonák Mlava városában.

A Leipz. Presse-Büro felv.

Német kerékpárosjárőr átvonul Mlava városán.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

kat sietve visszavették és olyan hadállásba vonultak vissza, melyben Lodznál az arcvonaluk északnyugati irányban volt. A második orosz hadsereg szállta meg ezt a hadállást a Strykov—Kazimiere—Sdunska—Volja vonal irányában. De úgy látszott, mintha az orosz hadvezetőség az eddigi tapasztalatok után keveselné az itt rendelkezésre álló haderőt, mert odairányította az 5. hadsereget is s vele, amennyiben nem volt az első vonalban lekötve, Lodzot és a város közvetlen közelében fekvő helyeket szállta meg.

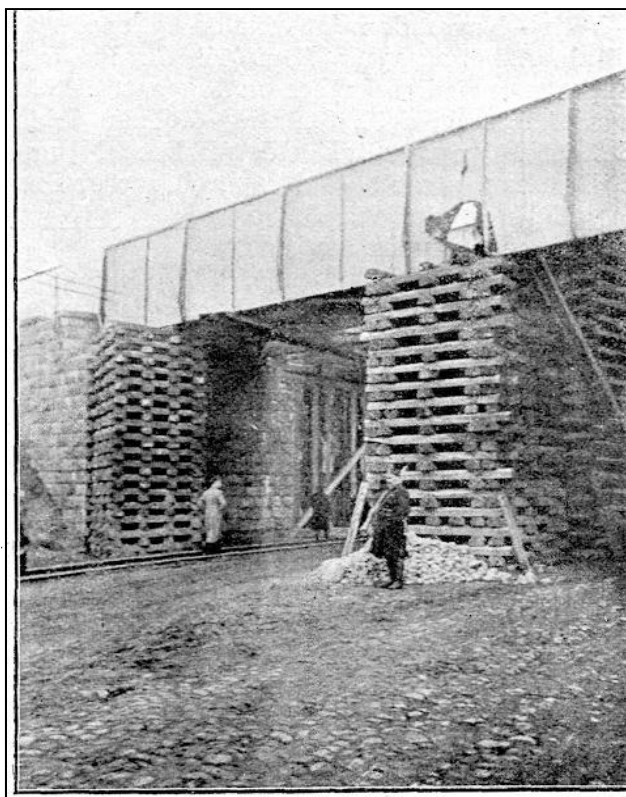
Thorn közt s melyek ekkor Mackensen tábornok parancsnoksága alatt a 9-ik hadsereget alkották. Ez a hadsereg november 13-án az orosz főerő Vloclaveknél álló jobbszárnyára vetette magát s azt visszaszorította, miközben az oroszok újra sok foglyot vesztek. 14-én üldözés közben megint alaposan megverték az oroszokat.

A helyzetnek megfelelően Mackensen erőiesen nyomta az oroszok jobbszárnyát, de a Vloclaveknél megvert orosz hadtesteknek sikerült két, a második hadsereghez tartozó hadtesttel egyesülni. Mackensen hadserege ezt az új ellenfelet már november 15-én keményen megtámadta. Kutnónál találkoztak. A támadást újra teljes siker követte. Mackensen nem kevesebb mint 28.000 oroszot fogott el és tengernyi hadiszert zsákmányolt. A Kutnónál megvert orosz csapatok egy része kelet felé menekült. Egy Morgen tábornok parancsnoksága alatt álló hadtest üldözte, melynek egyúttal az is feladata volt, hogy a délnek nyomuló Mackensen-sereg balszárnyát fedezze. Ennek a hadseregnek jobbszárnya a Dombienél álló orosz hadtesttel került szembe és azt is megverte.

A németek e sikerei után az oroszok kénytelenek voltak lemondani arról, hogy Lengyelországban álló haderejükkel nyugat felé nyomuljanak elő. Saját jobbszárnyuk volt veszélyeztetve és sietniök kellett, hogy ebből a fenyegetett helyzetből új arcvonallal alakításával szabaduljanak ki. Amint Mackensen serege dél felé kanyarodott, az oroszok jobbszárnyu-

A LODZ-LOVICSI CSATA.

A németek ezekben a napokban csodával határos gyorsasággal mozogtak. A lengyelországi utak hihetetlenül rossz állapota mellett

Felrobbantott és rendbehozott vasúti híd Lodzban.

Révész és Biró felvétele.

A németek győzedelmes oldaltámadása Vloclaveknál 1914 november 13-án.

Frost M. rajza.

Mackensen német
vezérezredes.

Bieber E. Berlin,
felvétele.

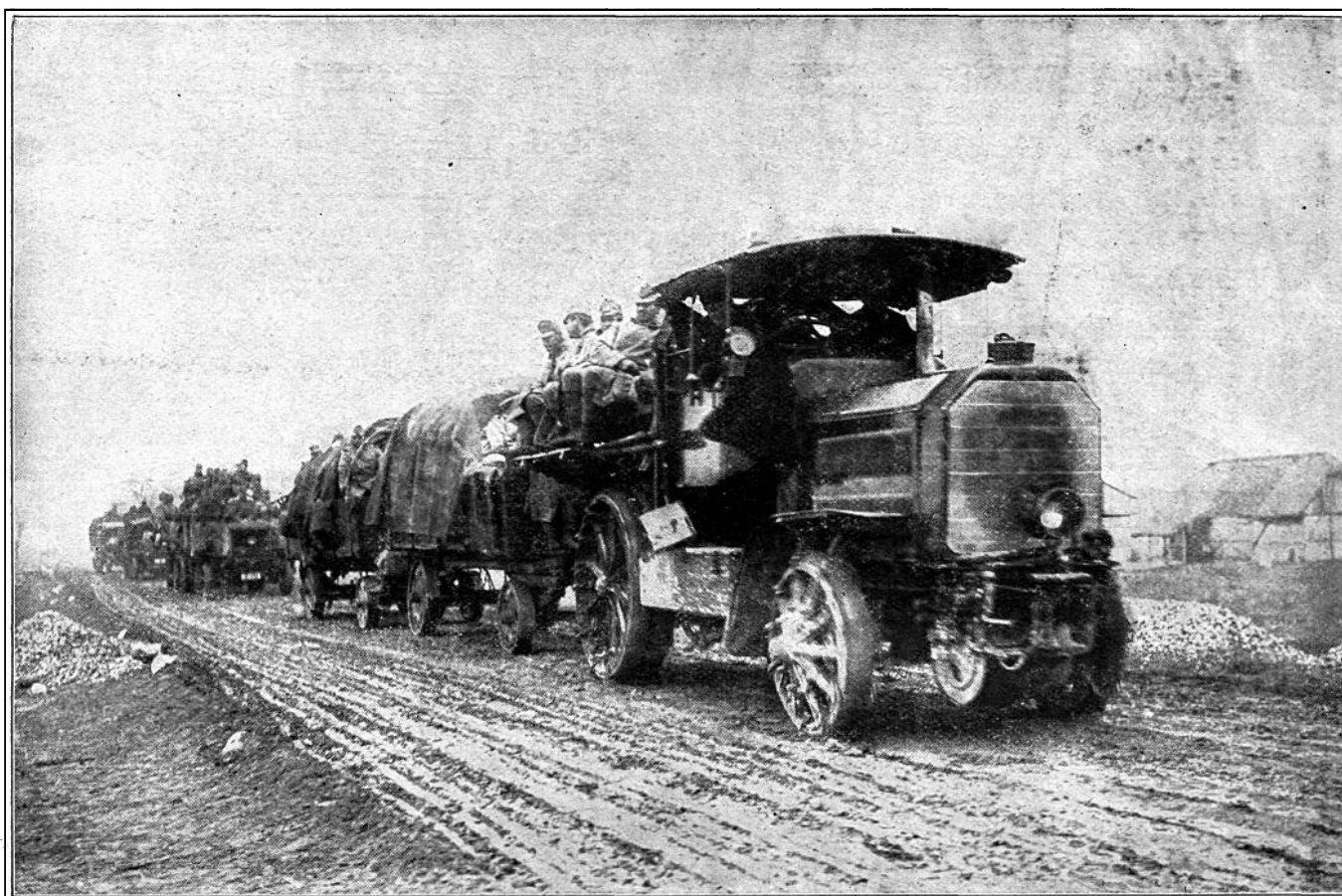
Morgen német
altábornagy.

Mohrmann R.
Lübeck, felv.

is újra páratlan menetteljesítményeket produkáltak. Sok csapattest 45 kilométernyi, sőt ennél is nagyobb utat tett meg naponként. A németek már a kutnói csatát követő napon áthaladtak azon a szakaszon, melyet Lecykától keletre és nyugatra a Bzura felső folyása és a Ner alsó folyása — a Ner a Varta mellékfolyója — alkot és november 17-ikén bevették Sgerset (Zgierz), egy Lodztól ézakra fekvő várost, mely útkeresztezés és vasúti csomópont. Ilyenformán már aránylag közel jutottak Lodzhoz, melyet az oroszok erős sáncokkal vettek körül. Az észak felől közeledő csapatokon kívül nyugatról is nyomult néhány hadtest Lodz felé, ami arra indította az orosz hadvezetőséget, hogy addig Sdunska-Volja mellett álló balszárnyát is Lodz felé irányítsa, úgy hogy pár nap elteltével a 2. és 5. orosz hadsereg sűrűn összeszorítva állt Lodzban és a környékén, a várostól keletre és délre s e csapatok és a távolabb délre álló 4. hadsereg közt nagy rés volt. Ennek a résnek irányában mindenekelőtt német lovasság nyomult elő, más erős lovashadtestek a sziléziai határ felől közeledtek Lodz felé, úgy hogy a németek remélhették, hogy a két orosz hadsereget elszigetelik egymástól. De hogy ennek a tervnek végrehajtását teljesen biztosítsa,

Mackensen tábornok hadserege — melyet a Visztula felé Morgen tábornok hadteste védett oldaltámadás ellen — a balszárnyát erőltetett menetekben előretolta, hogy az orosz hadseregeket északkelet felől kelet felé irányított mozdulattal átkarolja. Így a németek Lodzot november 20-tól kezdve csaknem teljes körben zárták körül, mert a várostól keletre előnyomuló csapatoknak sikerült a Lodztól délkeletre elterülő vidéket megszállni, úgy hogy most északkelet, sőt csaknem észak felé fordított harcvonallal támadták meg az oroszokat.

A legközelebbi napokban igen heves harcok fejlődtek ki, amelyekben az oroszok mozdulatait nagy mértékben akadályozta az a körülmény, hogy csapataik kis területen voltak összezúfolva. A csapatok — nem ok nélkül — meg voltak győződve, hogy rövid idő alatt teljesen agyonnyomhatják és megadásra kényszeríthetik a mintegy katlanban körülrzárt oroszokat. De az oroszok a súlyos veszélyt idejekorán teljes jelentőségében felismerték és újabb erőfeszítéssel igyekeztek a veszélyeztetett területre csapatokat összpontosítani. Dél felől sürgősen erősítéseket vontak oda, valószínűleg a 4. hadsereghez tartozó csapatokat. Egyidejűleg Varsótól friss csapatokat szállítottak a Visztula

Oszták-magyar motoros ülegek Lovics felé haladnak.

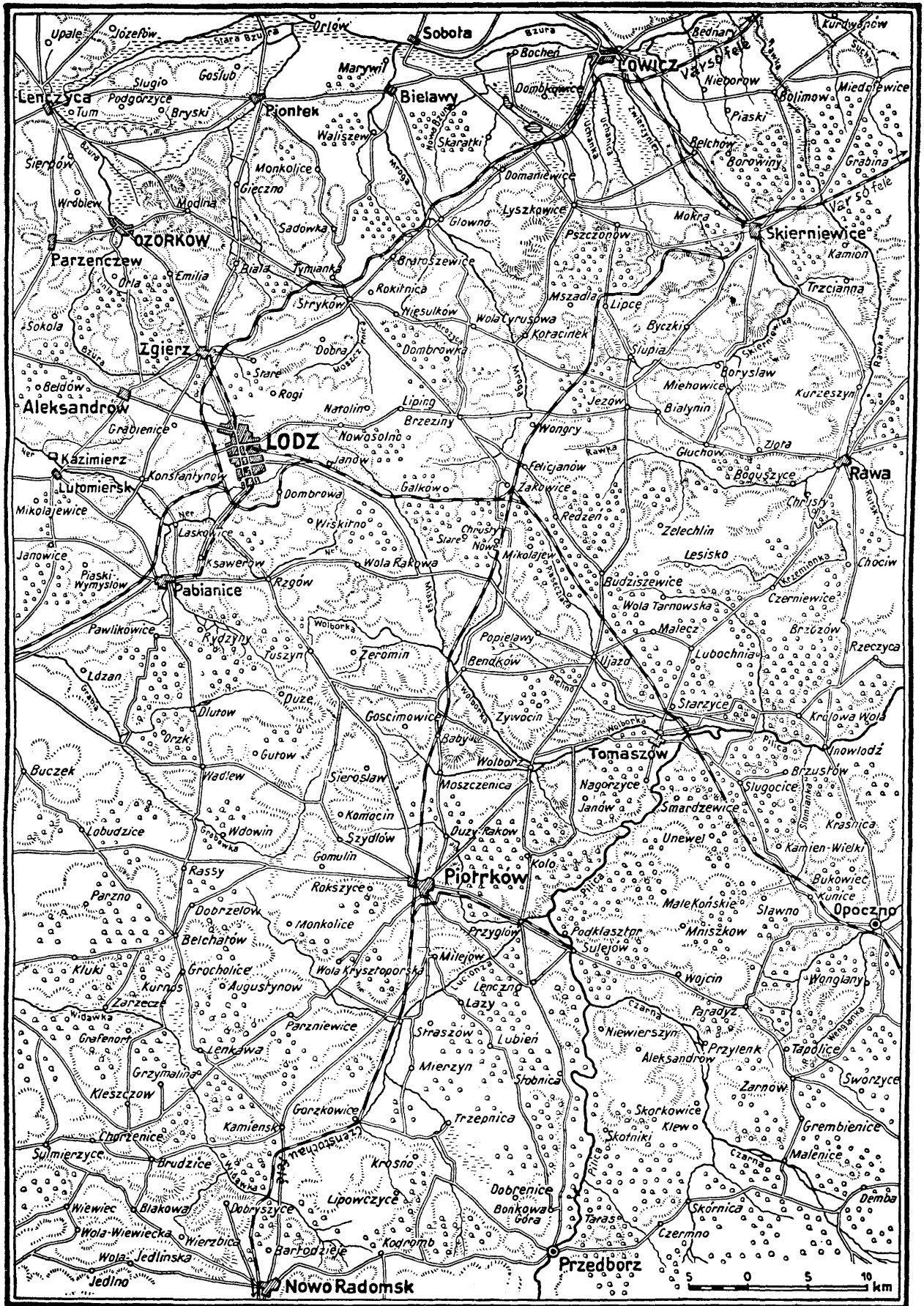
Grohs A. Berlin, felvétel

balpartjára, részben azért, hogy Mackensen tábornok Lovicsnál levő csapatait foglalkoztassák és lekössék, részben hogy egyenesen Lodz felé küldjék. A Lodz felé irányított csapatokat vasúton szállították Skiernievicéig, ahonnan azonnal gyalog folytatták az utat Lodz felé. November 23-ikán érkeztek Brzezinybe (a skiernievice—lodzi úton), s az ettől a községtől délre fekvő falvakhoz körülbelül ugyanakkor jutottak el, amikor a 4. hadseregnek dél felől, Piotrkov vidékéről érkező csapatai Karpin—Rzgov—Pabianice vonalához közeledtek.

EGY KÖRÜLZÁRT NÉMET HADTEST KERESZTÜLTÖRÉSE.

Ebben az időben történt, hogy a németek Lodztól délre és délkeletre győzelmesen visszavetették az oroszokat a városig, sok foglyot és hadiszert zsákmányoltak s most már mintegy negyedkörben vették körül a várost. Ez a sereg a Scheffer-Boyadel tábornok vezényelte 25-ik tartalékhadtestből s az — ideiglenesen — Litzmann tábornok parancs-

noksága alá rendelt 3. testőrgyaloghadosztályból állott. A Litzmann-hadosztály 23-án Lodztól keletre, Olechov falunál helyezkedett el, a Scheffer-hadtest két hadosztálya a várostól délre. Ez volt a helyzet, amikor a Brzeziny- és a Karpin-Pabianice-vonalából közeledő német csapatok az orosz harcvonal háta mögött felbukkantak. A három német hadtest azzal, hogy előtte és mögötte ellenséges túlerő állt s ugyanakkor kelet felé is el volt zárva az útja, rendkívül komoly helyzetbe jutott. De az elszánt németek ebben a válságos helyzetben a hadtörténelemben páratlan megoldásra határozták el magukat. Még nem volt rá eset, hogy egy számban, felszerelésben s hadállása előnyös volta tekintetében nagy fölényben levő körülzáró ellenséges haderővel szemben egy aránylag kis sereg, amelyet megsemmisülés fenyegetett, megkísérelte volna, hogy az őt körülzáró gyűrűn áttörjön s hogy ezen az úton nemcsak az addig zsákmányolt foglyokat és hadiszereket vigye magával, hanem még sok új foglyot ejtsen, hadiszert vegyen el, a zsákmányt magával vigye, sőt egyetlen egy sebesültjét se hagyja vissza.

A Lovics—Lodz—Piotrkov körüli harcok térképe.

23-án találkozott Scheffer tábornok Litzmannal, személyesen beszélték meg az összes intézkedéseket, míg a 25. tartalékhadtest kelet felé Bukoviec irányában vonult el, hogy ott észak felé fordított harcvonallal fejlődjek fel és nyomuljon tovább elő, a 3. gárdahadosztály Olechovnál visszafordult, hogy északra fele — a körülzárt sereg balszárnyaként — Brzeziny felé törje át az orosz gyűrűt. Az összes trén s a tűzérési tartalék, valamint a foglyok s a hadizsákmány is a 3. hadtesthadosztály egy zászlóaljának fedezete alatt követte ezt a seregrészt. Alig volt elképzelhető, hogy a vállalkozás sikerül, mert az oroszok a lodz—koljuscki vasútvonalon — kis szárnyvonal, mely a Bécs—varsói fővonalból ágazik ki Lodz felé — már megvetették a lábukat, ott túlerejük tudatában teljes biztonságban érezték magukat s már erősítéseket is vontak ott össze. A német csapatok éjjel indultak el. A dolog annál nehezebb volt és annál nagyobb felelősséggel járt, mert a két seregrész közt alig lehetett az összeköttetést fenntartani s az a háborúban gyakran és kiszámíthatatlanul bekövetkező véletlen körülmények következtében hamarosan valóban teljesen megszakadt. A Litzmann-hadosztály- gyalogság gyors rohamban vetette magát a vasúti töltést megszállva tartó oroszokra, akik az adott körülmények közt ilyen rohamra legkevésbé sem számítottak. Részben álmukban lepték meg őket s az éjjeli támadás váratlan voltától teljesen megzavarodva, nem tudva, hogy mit jelent ez a roham, nagy tömegben adták meg magukat. A hadosztály a foglyokat magával vitte és páratlan eréllyel folytatva előnyomulását, utat tört magának az ellenségén át s hajnalban elérte Brzezinyt. A városkát tekintélyes számú orosz haderő tartotta megszállva, mely közvetlen támadásra egyáltalában nem számított. A németek megjelenése teljesen meglepte őket. Itt is sok fogoly került a németek kezébe s az ellenállást megkísérelő oroszokat a leghevesebb, számukra súlyos veszteséggel járó harc után visszavetették.

A 25. tartalékhadtest két hadosztálya, mely a hosszabb utat tette meg, az előbb említett vasúti töltés mentén szintén kemény harcot állt ki, de ez a két hadtest is meglepte és megverte az útjukat elzáró orosz csapatokat. Ezeknek a csapatoknak egyes részeivel esett meg, hogy az oroszok, akik aludtak, vagy egyáltalában nem számítottak ellenséges támadásra, a harcvonalonukon háborítatlanul átengedték őket, mert a sötétben nem ismerték meg az ellenséget. 25-én újra helyreállították az összeköttetést a

Litzmann-hadosztállyal s ugyanakkor a Mackensen-sereg többi részeivel való egyesülésnek sem volt akadálya. Az áttörés sikerült.

De meg kell még emlékeznünk a Litzmann-hadosztályt követő tűzérőség, trén és foglyoszállítmány sorsáról. Az egész szállítmányt négyszögben sűrű tömegbe vonták össze s ezt fukaron számított fedezet vette körül. Csak egy századot vettek erre a célra igénybe, de ennek létszáma csapattestüktől elszakadt katonákkal s odavezényelt osztagokkal erősbödött. A többi század feladata az volt, hogy ennek a sajátos menetoszlopnak harcolva nyisson utat az ellenség harcvonalán át. A tűzérőségnek magának kellett a továbbjutásáról gondoskodnia. Ebből igen sajátos helyzet állt elő, melyről egy szemtanu a következőket beszélte el: »Schweinitz tábornok, a tűzérőség parancsnoka egészen különleges csatarendet állapított meg. Az ágyúkat minden irányba állította fel, kivéve északot, amerre a gyalogság volt. Így remekül irányított tüzeléssel mindenekelőtt a visszavonulást fedezte. Amikor aztán elérkezett az ideje, beavatkozott a gyalogsági harcba, az ágyúkat vágatva vonultatta fel a vasúti töltés mögé s amikor ahhoz 400 méternyire közeledett, az ellenség hadállását a lövedékek záporával árasztotta el. Ez a merész előnyomulás olyan volt, mint egy attack. Nem egy ló esett össze holtan, nem egy derék tűzér fordult le a nyeregből, mindkét szakaszparancsnok elesett, de végül elfoglalták a vasúti töltést«.

Eközben a gyalogság ellenállhatatlan erővel vetette magát a teljesen zavarba hozott ellenségre s az oroszok nem tudva, hogy a támadók tömegét s a sok járművet látva, mit képzeljenek, az egész vonalon visszavonultak. A foglyok, akik — bár gondosan őrizték — tekintettel az őrizet csekély létszámára, nagy tömegükkel megkísérelhették volna, hogy áttörjenek s övéikhez meneküljenek, a szabadulást meg se kísérelték. A harcban résztvevők benyomása szerint erősen meg voltak arról győződve, hogy a németeknek nem sikerül az áttörés. Biztosra vették, hogy csak az oroszok karjaiba rohannak s ezt a várakozásukat hetyke megjegyzésekben kifejezésre is juttatták. De egyre csendesebbek lettek s az ábrázatuk egyre hosszabbra nyúlt, amint észrevették, hogy az orosz harcvonala elmarad mögöttük s végleg a németek kezei közt maradnak. Brzezinyben a hadosztály nagy örömmel üdvözölte a már elveszettnek hitt bátor csapatot. Így esett meg, hogy a Litzmann-hadosztály, amikor november 26-án a Mackensen-hadsereghez csatlakozott, nem kevesebb mint 12.000

Német tüzérség elűzi az orosz gyalogyságot a Brzeziny melletti vasúti töltésről 1914 november 24-én.

Koch G. rajza.

fogyot hozott magával, tehát körülbelül annyit, mint amekkora saját létszáma volt. Olyan helyzetből hozták magukkal, amelyben más a szabadulásban sem bízott volna, nem is szólva arról, hogy foglyokat ejteni ilyen viszonyok közt emberi számítás szerint szinte lehetetlennek látszott. Litzmann tábornokot, kinek e hőstett véghezvitelében főrésze volt, a császár a Pour le mérite rendjellel tüntette ki.

HOGY TÖRTÉNT A KERESZTÜLTÖRÉS.

A teljesen különleges, párját ritkító harc képét egy résztvevőnek — Strassmann Hellmut német deáknak és önkéntesnek — egyik diáklapban írott cikkéből vett részletekkel egészítjük ki:

»A lodz—koljusecki vasútvonalon foglyaink állításai szerint a töltést két ezred és több gépfegyverosztály tartja megszállva. De ezzel nem törődhattünk. Menekülésről csak ebben az irányban lehetett szó. Amint bealkonyodott, rohamra nyomultunk elő. Én tíz lépéssel a harc vonal előtt mentem kezemben karddal és pisztollyal. Minden percben drótsövénybe ütközhettem, vagy aknára juthattam. Pillanatról pillanatra vártam,

hogy a gépfegyverek megszólalnak és elsepernek. Amint 30 lépésnyire voltam a vasúti töltéstől — természetesen szóltanul, mély csöndben nyomultunk elő — fülsiketítő hurráh-kiáltással mindnyájan nekiiramodtunk s az árkon át felrohantunk a vasúti töltésre. A töltés mögött összegyülekeztünk s egy óra hosszáig vártunk. Éjjeli egy óráig két falun jutottunk át, ahol minden házat alaposan átkutattunk. Így mintegy kétszáz békésen alvó oroszot fogtunk el. Csak néhány kozák menekült el Lodz felé. Brzezinyig az út hét kilométer volt. De kerülő utakon mintegy 18 kilométert mentünk, először is azért, hogy arról az oldalról közelítsük meg a várost, amerről legkevésbé vártak ellenséget s hogy lehetőleg egyáltalában ne lássanak minket. Ez nekünk — 12000 embernek — teljesen sikerült is. Egy lovas, egy őrjárat se vette észre közeledésünket. Keresztben szeltük át a fenyvest folyton futólépésben. Őrült futás volt ez, és bokrok közt, fagyökereken átbotorkálva jutottunk előre. Fél négykor hajnalban — a legjobb, mert legváratlanabb időben értünk a város határába. A tábornok feltüzette a szuronyt és kivette a töltényt a puskából, hogy az oroszokat csak szuronnal verjük ki a városból, azután a város körül gyűrűt alkottunk s ezt koncentrikusan összébb vonva nyomultunk be a városba, hogy egér se menekülhessen. Hangtalanul nyomultunk előre s megleptük az összes orosz előőrsoket, amint a földbe ásott fedezékeikben félálomba merülve üldögéltek. Amint a házakhoz és az utcákba értünk, rohamoszlopokra szakadoztunk s ezek úgy vonultak végig az utcákon, mint valami tüntető körmenet. Minden házba bement pár emberünk, akik többnyire úgy fogták el az oroszokat, mintha egérfogóba pottyantak volna bele.

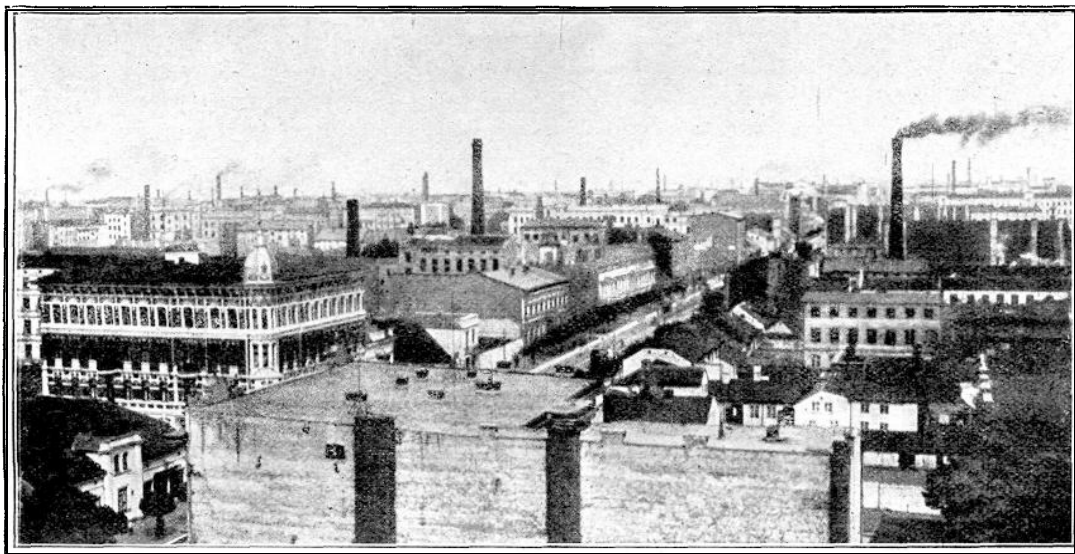
A főtér körülbelül a városka közepén volt s csaknem minden oldalról egyidejűleg érkeztünk ide. Ismertetőjel halk csengetés volt. 1200-an voltunk itt együtt. Most minden házat és csürt átkutattunk és sok orosz gyalogost fogtunk el, amint gyanútlanul aludtak, vagy álmottasan rohantak ki a házakból. Brzezinyben összesen 200 kozákot, 250 gyalogost és egy hadtesttörzset találtunk. Sajnos, maga a kegyelmes úr polgári ruhában elmenekült. De cserébe a kezünkbe került az öt autója és kezünkbe kerültek selyemalsónadrágjai, lilaszínű selyemharisnyái, táborigya, segédtsízljei és 30 értékes hátaslova.«

Az oroszok éjjeli ellentámadással próbálták meg a városból kiverni a németeket, de kudarcot vallottak.

270 Litzmann német gyalogsági tábornok.

Noack H. udv. fényk. Berlin, felvétele.

Lodz látképe.

Dr. Trenkler és Tsa felvétele, Leipzig.

OROSZ ELLENTÁMADÁS.

Azok a német csapatok, melyek Brzeziny-nél ilyen fényesen vágták keresztül magukat az orosz arcvonalon, november 27-én Mackensennek ez idő szerint Lodztól északnyugatra levő hadseregéhez csatlakoztak. Ennek a hadseregnek a jobbszárnya Szadeknél állt, Sdunska-Voljától északra, az orosz balszárny közelében. A német harcvonal Kazimiercen és Glovnon át haladt tovább Lovics felé. Az oroszok ezt a harcvonalat egyre a leghevesebben támadták. Az oroszokat az a körülmény, hogy a fejüket a fenyegető hurokból az utolsó percben sikerült nagy túlerejük segítségével kihúzni, elbizakodottakká tette s már azt hitték, hogy a németekkel könnyen fognak elbánni. De a következő napokon újabb csalódások érték őket. Az orosz főhadiszállás már akkoriban, amikor a német 25. tartalékhadtest és a harmadik testőrhadosztály súlyosan veszélyeztetve volt, közölte szikratávíró útján a csapataival a körülzárt németek legközelebb bekövetkező elfogatását, de másképp történt. Most azt hitték az oroszok, hogy áttörhetik a német harcvonalat. De ez a terv is teljesen meghiúsult, noha az oroszoknak nemcsak hogy nagy túlerejük volt, hanem támadásaikat súlyos veszteségeik mellett is elismerést érdemlő bátorsággal és szívóssággal hajtották végre. Ezekben a harcokban a németeknek is súlyos veszteségeik voltak, de megközelítőleg sem olyan nagyok, mint az oroszoknak. Az orosz foglyok száma ezekben a napokban 40.000-re emelkedett s ennek arányában kell a halottakat és sebesülteket is számításba venni.

Az oroszok nagymennyiségű hadiszert is vesztek: 100 ágyút, 160 lőszerkocsit, 156 gépfegyvert.

Ezeknek a veszteségeknek Oroszországban természetesen mélyreható erkölcsi hatásuk volt. A kormány ezért mindent elkövetett, hogy a hadvezetőséggel egyetértőleg lehetőleg leplezze a valóságot, megakadályozza a hiteles adatok kiszivárgását és az igazságot, amennyiben a pusztá hazudozás nem vezet célra, a legbrutálisabb eszközökkel is elfojtsa. Az orosz hadvezetőség fő-törekvése ezután is az volt, hogy a harcot saját határaitól lehetőleg eltolja s ellenséges területre játssza át. Ilyen kísérletekre a súlyos veszteségek mellett is képessé tette emberanyagának nagy tartalékja. Ha Közép-Lengyelországban nem volt az előnyomulás egyelőre lehetséges, más helyen kellett kísérletet tennie. S valóban, legközelebb, Dél-Lengyelországban, a keletporoszországi határon és Észak-Lengyelországban, a Visztula jobbpartján kísérletezett az áttöréssel.

A LIPNO-PLOCKI CSATA.

Mint ismeretes, az oroszok november közepén kezdett offenzívájukat olyanformán vezették be, hogy főerejüket Posen tartomány keleti határa felé irányították s ugyanakkor az I-ső hadsereget Thorn felé tolták előre. Ezeket a hadműveleteket a Visztula mindkét partján hajtották végre. Már vázoltuk a Visztula balpartján előnyomuló seregrészek sorsát, melyet a Vloclavek és Kutno körüli harcok döntöttek el. A Visztulának ezen a partján az események hatása alatt helyezkedtek el az oroszok azokban a hadállásokban, melyek jobbszárnya már a 271

Bzuránál állt s ezek a hadállások gátolták meg a németeket a Varsó elleni előnyomulásban. Ugyanakkor a Visztula balpartján Nyugat-Poroszország ellen előnyomuló csapatokat is kudarc érte. A vloclaveki csata idején körülbelül ugyanaddig a pontig jutottak el és Lipno vidékén, tehát Vloclavektól északra, mintegy 50 kilométernyire voltak Thorntól. Itt november 15-én számban semmi esetre sem erősebb német csapatok visszavonulásra kényszerítették őket. Az oroszok ez alkalommal is 5000 foglyot vesztek. E csata folyamán s annak következményeképp az ott előnyomuló oroszokat Plock felé vetették vissza. Észak-Lengyelországnak ebben a részében ilyenformán teljesen megállították a németek az oroszok offenzíváját, melyet ott egyelőre nem is kíséreltek meg újra.

UJ TÁMADÁS KELET-POROSZ- ORSZÁG ELLEN.

De odább, kelet felé Soldau kínálkozott az oroszok számára, mint a betörésre igen alkalmas pont, mert ott vezet át a Varsót Danziggal egyenesen összekötő vasútvonal. Novo Georgievsktől észak felé halad Mlava irányában, Mlavka és Illovo közt lépi át a határt, eléri Soldaut és ott csatlakozik a kelet- és nyugat-poroszországi vasutakhoz, elsősorban a Danzig és Königsberg felé vezető vonalhoz. A Mlava felé előretolt orosz csapatoknak tehát Varsóval jó vasúti összeköttetésük van s ezenfelül a hátukat a jól megerősített Narev-vonal fedezi. A Mlavától a Narev-vonalig terjedő szakaszon visszavonulás esetén kiváló jelentősége van még a vasúttól félre, fontos útkereszteződések központjában fekvő Przasnysz városkának, melynek mindig szerepe volt azokban a harcokban, melyek ezen a vidéken folytak le. Éppen ezért az oroszok ezt a városkát, mint támpontot, táborilag nagyon megerősítették.

Azonban az oroszoknak Mlava és Soldau irányában való előnyomulása nincs szerves összefüggésben a nyugatlengyelországi előbb ismertett harcokkal. Inkább azzal a kísérlettel függ össze, mely egyidejűleg Litvániából és Suvalki kormányzóságból kiindulva újra Kelet-Poroszország ellen irányult. Már említettük, hogy ezeket a kísérleteket a François tábornok vezetése alatt álló német 8. hadsereg még novemberben meggyűsította. De az oroszok — páratlan szívóssággal újabb tartalékokat vonva össze — nem mondtak le a terv megvalósításáról. A Kelet-Poroszország ellen irányított új támadást november 29-én azzal vezet-

ték be, hogy nagy erővel támadták meg a Mazuri-tavaknál jól elkészített német hadállásokat. Nyilván azt remélték, hogy meglepik a németeket. A Darkementől keletre fekvő német megerősített állások ellen irányult ez a támadás, de teljesen felsültek s az oroszokat súlyos veszteségek érték. A foglyok száma is nagy volt. De a hatalmas túlerővel támadó ellenfelet mégsem lehetett a német határ átlépésétől állandóan visszatartani. December elején következett be annak szükséges volta, hogy a németek a nehezebben védhető hadállásokból s a hadviselés letarolta vidékekről hátrább fekvő, jobban védhető vonalra vonuljanak vissza s az oroszok kiszorítását akkorra halasszák, amikor a háboru eseményei ellentámadást tesznek lehetővé.

OROSZ KUDARC DÉL- LENGYELORSZÁGBAN.

Az orosz offenzíva Dél-Lengyelországra is kiterjedt. Az iránya Csenstochova volt, ahol a német csapatok egy részének az osztrák-magyar hadsereg balszárnyához csatlakozva, az volt a feladata, hogy az oroszoknak a sziléziai határ felé való előnyomulását megakadályozzák. Itt Woyrsch tábornok vezetése alatt egy hadseregcsoportot alakítottak s ez a csoport sikeresen szállt szembe az orosz támadásokkal. Az ellenséges túlerő a szövetkezett német-magyar és osztrák hadak vonalát itt sem tudta áttörni. Már november 29-én úgy látszott, hogy az orosz támadás ereje megtörött. Ez különösen a foglyok nagy számában nyilvánult meg. Pár nappal utóbb az orosz offenzívát már itt is meggyűsultnak lehetett tekinteni.

Igy a keleti hadszíntéren még nem következett ugyan be a döntés, de a helyzet kedvező volt és a csapatok bíztak a győzelemben. Hindenburgot a német császár a sikerek elismerésül tábornaggyá nevezte ki, Ludendorff tábornok, a vezérkari főnöke, altábornagy lett, Woyrsch pedig tábornagy lett. Királyunk Hindenburgot a székesfehérvári 69. gyalogezred tulajdonosává nevezte ki, Frigyes főherceg hadseregfőparancsnok tábornagy lett, Conrad gyalogsági tábornokot, a vezérkar főnökét, pedig a német császár az ötödik testőrezred parancsnokává nevezte ki.

Érdekes ellentéte ezeknek a kitüntetéseknek Rennenkampf orosz tábornok megrendszabályozása. Rennenkampfort hadseregének a Mazuri-tavaknál történt megsemmisülése után Lengyelországban egy másik hadsereg élére állították.

A német gyalogság Soldaunál visszaveri az orosz lovasságot 1914 november 18-án.

Most azzal vádolták, hogy az ő elkésése tette lehetővé, hogy a németek Brzezyninél átvágták magukat az orosz harcvonalon. Az utókor fogja megállapítani, hogy mennyiben alapos a vád. Kétségtelen azonban, hogy a délkelet felől közeledő orosz csapatok erőteljesebb kezdeményező fellépés és erélyesebb akció esetén a német csapatokat sokkal veszélyesebb helyzetbe juttathatták, sőt esetleg az áttörést is megghiúsíthatták volna, ami a német csapatok megsemmisülésére vezetett volna és ebben az esetben a győzelem, melyet az orosz hadvezetőség jó előre világgá kürtölt, valóban bekövetkezett volna.

A német császár a győzelmek után meglátogatta a keleti harctéren küzdő csapatait s az ellenséges betöréstől megszabadított tartományokat. Ez alkalommal a monarchia trónörököse, Frigyes főherceg hadsereg főparancsnok és Conrad báró, a vezérkar főnöke látogatták meg a német császárt Boroszlóban. Vilmos császárnak a német csapatokhoz intézett beszédében újból kifejeződött az a tökéletes összhang, amely a mi szövetségünket olyan egyedülállóvá teszi a történelemben.

A német császár a lengyelországi csatatéren a téli harcok idejében.

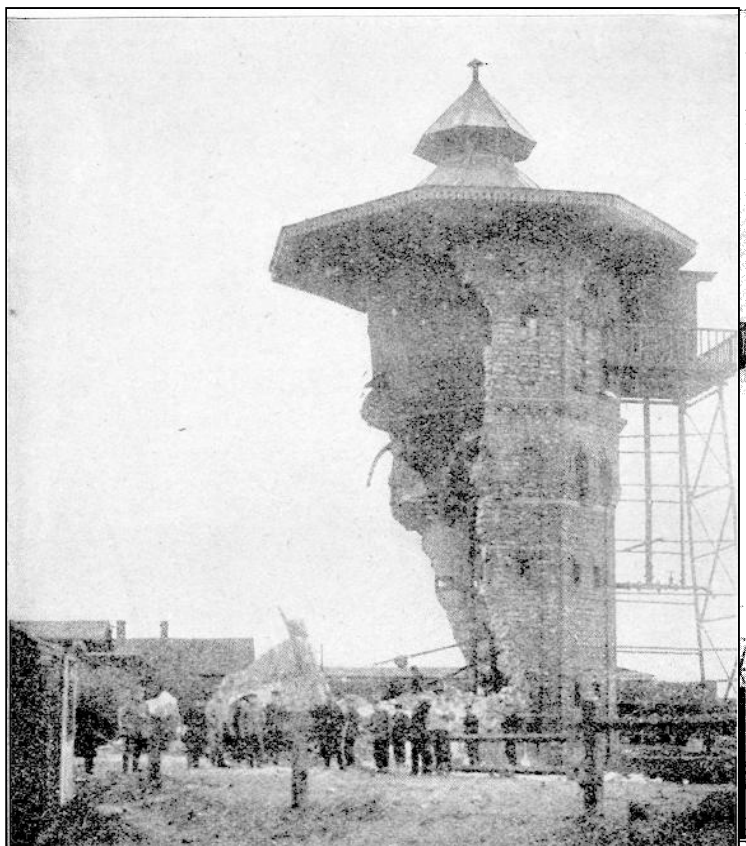
LODZ ELFOGLALÁSA.

Az orosz túlerő visszaverésében a német hadseregnek kevés pihenője volt. Alig foglalták el a német csapatok a lovcis—lodzi vonallal szembenfekvő, már említett hadállásokat, máris azt a feladatot kellett megoldaniok, hogy a velük szembenálló orosz csapatokat, melyek a korábbi harcokban elárulták, hogy nem nagyon gyakorlottak a harcban és meglepetésekkel szemben elvesztik a fejüket, megtámadják és Varsó felé szorítsák vissza. Mindezekelőtt Lodzból kellett az oroszokat kiűzni. Néhány nap múlva elérkezett a támadásra legalkalmasabb pillanat. December 3-án kezdődött a harc.

Az oroszok a várostól északra, nyugatra és délnyugatra álltak. A tartalékjaik magát a várost tartották megszállva. Mint rendesen, nagy szakzszerűséggel erősítették meg a hadállásaikat mind a város körül, mind magában a városban is. A **273**

Jasna-Gora a páloskolostorral Csenstochovában. Elöl II. Sándor cár szobra.

Szétlőtt víztorony Lodz környékén.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

Iegnagyobb erőfeszítéssel lehetett csak őket kiszorítani. Emellett módjukban volt a veszteségeket Varsó felől folyton pótolni. Így a legszívósabb ellenállást fejtették ki. De a német lövedékek rémes pusztítást vittek véghez a soraikban. Noha Lodz nyitott város volt, olyan szilárdan erősítették és szállták meg az oroszok, hogy a németek kénytelenek voltak nehéz tüzérséggel lövetni. Így a város az ostromlott vár minden borzalmát végigszenvette. A virágzó iparúzó város egyik legszebb szállodáját szétlőtték, felső emeletei teljesen megsemmisültek. A gázművekben szétlőtték a nagy tartályt, úgy hogy egy rémes robbanás után a városra sötétség borult. Mindezek a benyomások rémülettel töltötték el a lakosokat, akik már különben is sok nélkülözésnek voltak kitéve. Mivel

azonban a város nem volt körülzárva, mert hiszen nem volt ostromolt vár, hanem csak támpont a tábori csatában, a lakosok úgy cselekedtek, mint Antwerpenben — tömegesen menekültek gyalog. Varsóba igyekeztek.

Az oroszok három napi heves harcok után nem tudtak a német tüzérség tüzeinek s a folyton megismételt rohamoknak ellenállni. Már óriási veszteségeik voltak. Az a veszély fenyegette az orosz harcvonalat, hogy a németek közepén benyomják. Mivel az oroszok már megtanulták, hogy ebből milyen veszély származhatik, már idejekorán újabb védelmi vonalat készítettek el Lodztól keletre a Miazga-folyócska mögött és az ötödiki véres küzdelem után éjjel kivonultak a városból és a várost környező hadállásokból. A következő napokon az orosz tudósítások azt állították, hogy a »természetesen stratégiai okokból elrendelt és teljes rendben végrehajtott« visszavonulást a németek egyáltalában nem vették észre és a már elhagyott orosz hadállásokat tüzérségi tűz alatt tartották, míg maguk az orosz csapatok zavartalanul vonulhattak vissza. Lehet, hogy a

visszavonulás kezdetére vonatkozólag igaz ez az állítás. A tény mindenesetre az, hogy a németek nagyon hamar vették észre, hogy az oroszok visszavonulnak, nyomon követték őket és csak akkor hagytak fel az üldözéssel, amikor észre-

A petrikovi út Lodzban. A Leipziger Presse-Büro felvétele.

Az orosz csapatok kivonulása Lodzból

Frost M. rajza.

Haas E. rajza.

Utcai harc Lodz külvárosában.

11.a a Bzurán a Lodztól Varsó felé vezető úton.

vették, hogy a Miazga mögött előkészített állásokban állapotok meg. De mindamelllett nem volt Lodz kiürítése olyan teljesen önként elhatározott hadművelet. Az oroszokat a háromnapos harc s a sok veszteség teljesen kimerítette s megtörte ellenállóerejüket. Elvégre a vereség is »stratégiai ok«.

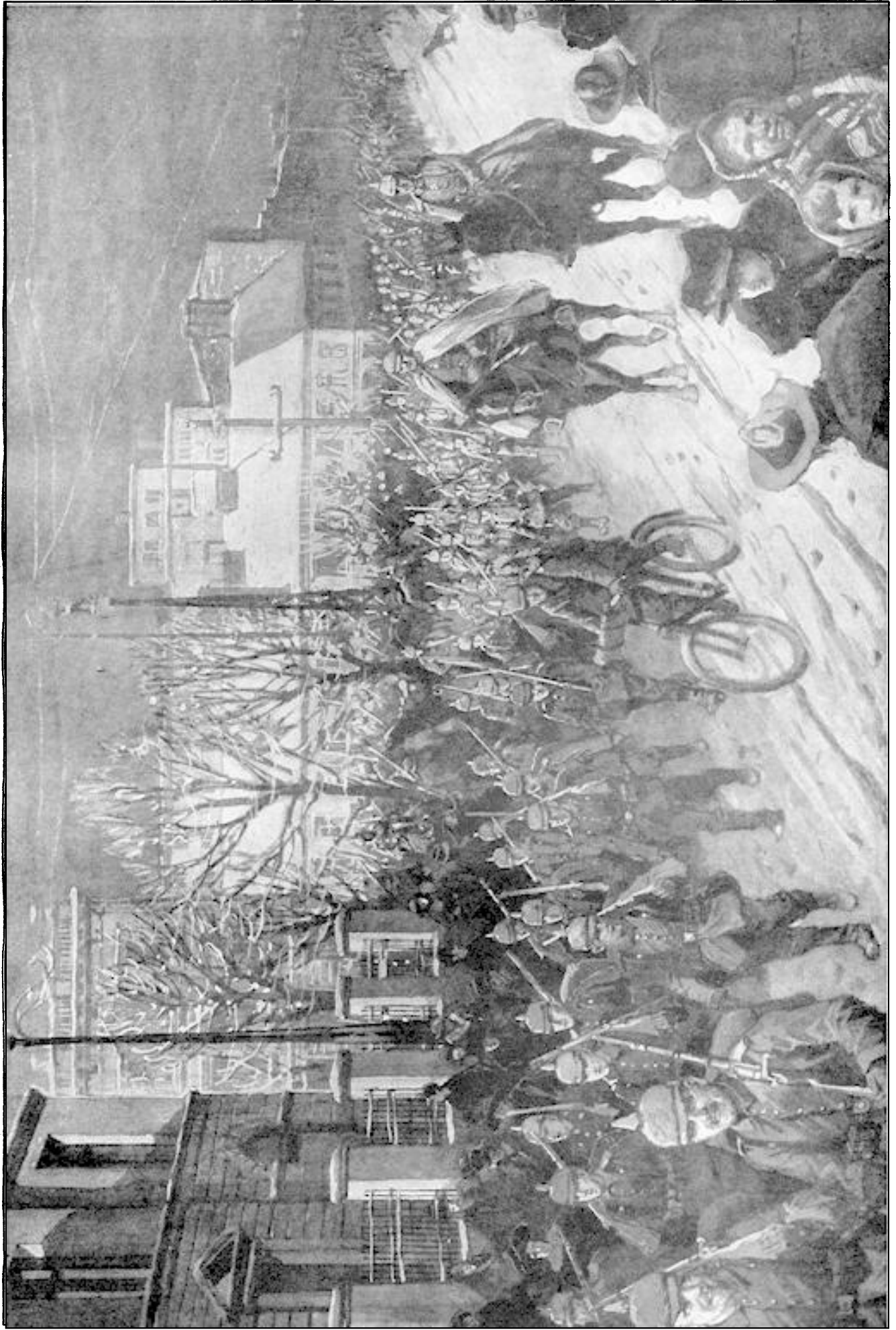
December 6-án korán reggel Lodz a németek birtokába került. Azzal az orosz állítással, hogy Lodzot teljesen önként adták föl, bajosan lehet azt az orosz forrásból eredő hiteles értesülést összeegyeztetni, hogy a városban az új folyamán s még reggel is heves utcai harc folyt. A város különben hamar heverte ki az izgalmas napok hatását. Bár kezdetben a bombázás hatása egyes helyeken megdöbbentő volt, egészben nem sokat szenvedett a város. Így az utcák hamar nyerték vissza régi képüket s a forgalom helyreállt.

Mielőtt az oroszok Lodzot elhagyták, még tettek egy kísérletet a város megvédésére: délről vontak össze csapatokat. Azonban ekkor már késő volt. Azon a napon, amikor Lodzot már megszállták a németek, a délről közeledő orosz csapatok Petrikov környékén osztrák-magyar és német csapatokkal akadtak össze, amelyek a Csenstochova—Kreuzburg közötti sziléziai határszakaszból törtek elő, a felvonuló orosz segítő csapatokat megállították és visszaverték. Ez is azt igazolja, hogy az oroszok nem önként

és nem a németek sikereitől független okokból határozták el Lodz feladását, mint azt kommünikéikben szerették volna elhitetni.

AZ OROSZOK HÁTRASZORÍTÁSA A BZURA MÖGÉ.

A Lodz körüli harcok idején a Mackensen-hadsereg balszárnya sem volt tétlen, hanem erős nyomást fejtett ki az oroszok jobbszárnyára. Az orosz haderőnek ezek a részei Kutnótól keletre nyomultak elő s amikor az oroszok kivonultak Lodzból, Loviestól északnyugatra álltak. Tovább előnyomulva, Lovicshoz közeledtek s egyidejűleg a jobbszárnyukat Ilov városka közelében a Visztuláig tolták ki. Lovics városa már hosszabb idő óta volt a német tüzérség tüzének kitéve, mert az orosz hadállások ellen irányított tűzvonalába esett. Az onnan Pétervárra küldött hírlaptudósítások nyilván túlzottak voltak ugyan, de a hangulatot híven tükröztették vissza. Arról adtak hírt, hogy a bombázás a várost pokollá varázsolta, hogy sok száz középület és magánépület semmisült meg és számos lakos pusztult el. A bombázás e megrendítő hatása mellett sem volt a németeknek könnyű dolguk, mert az oroszok ügyesen megválasztott állásokban erősen elszáncolták magukat és itt is nagy túlerőben voltak. Csak több napos harcok után tudták az

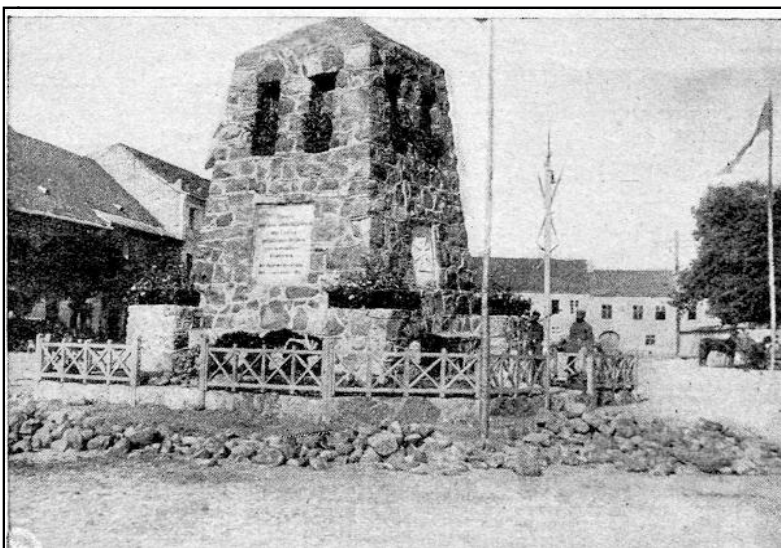

A németek bevonulása Lodzba 1914 december 6-án.

erős hadállásokat megrohanni s az oroszokat arra kényszeríteni, hogy állásaikat feladva, a Bzura mögé vonuljanak vissza. A németek ezekben a harcokban 11.000 oroszot fogtak el és tengernyi hadiszert és gépfegyvert zsákmányoltak.

E sikerek következtében a németek az orosz hadállások ellen az egész lengyelországi harcvonal más pontjain is erősebb nyomást fejtettek ki. Az oroszok december 14-ikén tették a végő kísérleteket arra, hogy támadó fellépéssel magul hoz ragadják a kezdeményezést. A támadások nem sikerültek. Mivel Lodzot fel kellett adniok s azonkívül Nyugat-Galiciában is megverték őket, már nem gondolhattak az előzőleg tervezett offenzívára, hanem a németek és osztrák-magyarok részéről támadásra kellett számítaniok. Az oroszokon csak kellő időben végrehajtott visszavonulás, vagy valami hallatlan erőfeszítés segíthetett s ebben a helyzetben az előbbire határozták el magukat. December 17-én a német hadvezetőség már a következőket jelentette:

»Az oroszok részéről bejelentett, Posen és Szilézia ellen irányított támadás teljesen összeomlott. Az ellenséges seregek egész Lengyelországban heves és makacs harcok után visszavonulásra kényszerítették. Az ellenséget mindenütt üldözzük. A tegnapi és tegnapelőtti harcokban Észak-Lengyelországban nyugatporoszországi és hesszeni ezredek bátorsága

Német emlékoszlop a Lovicsnál elesettek emlékére.

hozta meg a döntést. E döntés következményeit ez idő szerint még nem lehet áttekinteni.»

Ennek az örvendetes eseménynek a megítélésénél nem szabad arról megfeledkezni, hogy a német csapatok az időjárás mostoha volta s az elhelyezés és ellátás nehézségei következtében súlyos nélkülözéseknek voltak kitéve és óriási akadályokat küzdöttek le. Fagy, olvadás és hófúvás folyton váltakozott, úgy hogy a csapatok különösen a hideg és a nedvesség miatt szenvedtek sokat s a talaj mindenütt sártengerré alakult át. Ez a hadsereg szükségleteinek kielégítésére szolgáló készletek odaszállítását végtelenül megnehezítette, az illető területeken pedig a sok átvonuló sereg már

előbb mindent elpusztított, úgy hogy a csapatok után mindent távolról kellett szállítani. A milánói »Secolo« egy munkatársa ezekben a napokban lapjának a következőket táviratozta: »Lengyelországban, Oroszország ipar tekintetében legelőrehaladottabb tartományában a lakosság egyharmada a legnagyobb nyomornak van kitéve. A gyárak 75%-ának

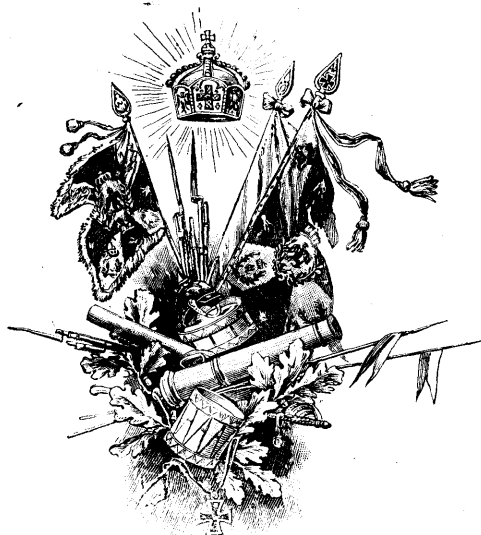
Égő lengyel falu.

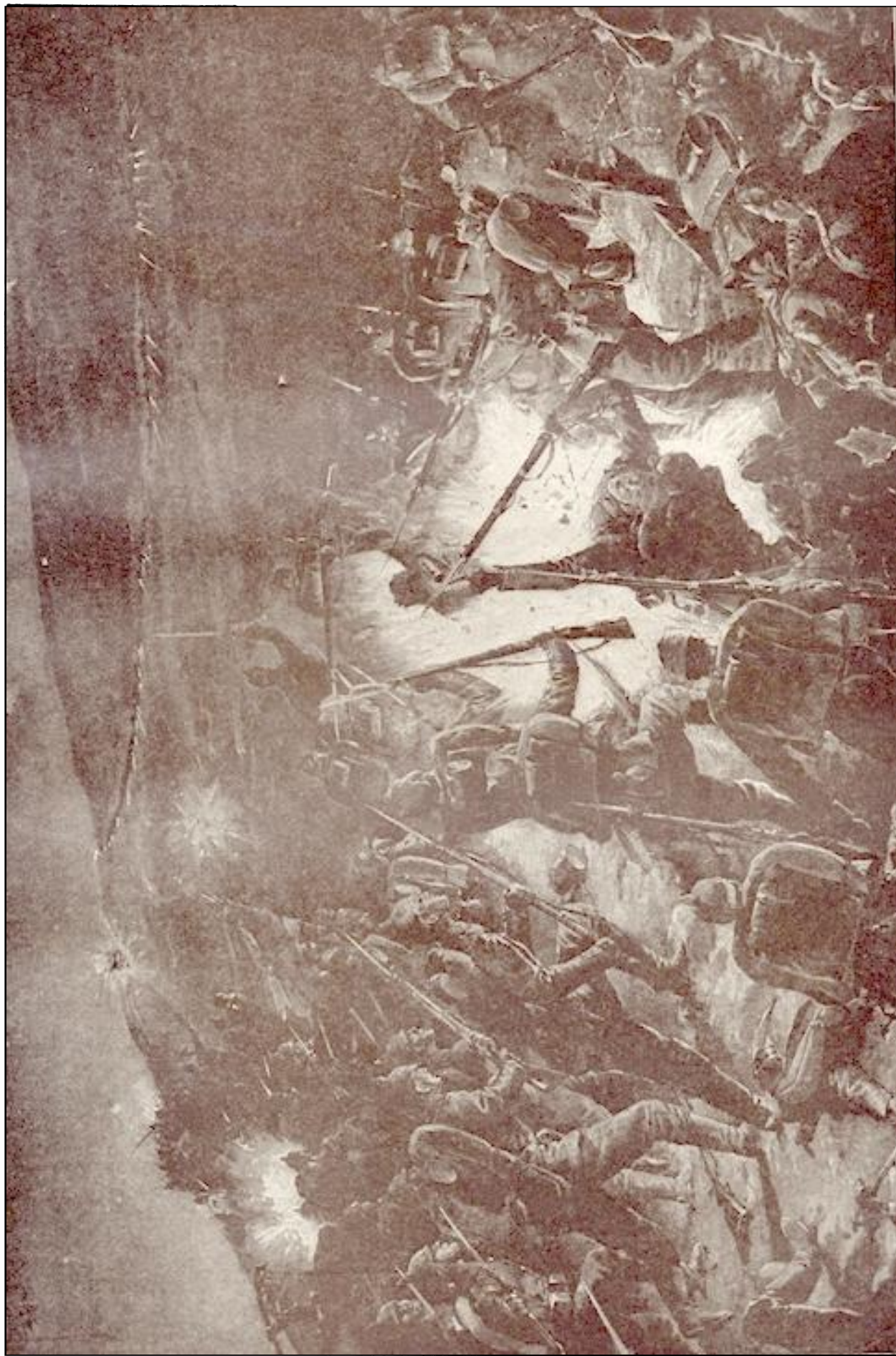
üzeme szén hiányában szünetel. A cukortermelés ebben az évben teljesen megakadt, mert a cukorrépa szállítására nem állnak forgalmi eszközök rendelkezésre. Varsóban a kőolaj is megfogyott és Lengyelország egyes részeiben, ahol a németek lefoglalták a kőolaj- és benzinkészleteket, a lakosság este teljesen világítás nélkül marad. Az ország szomorú állapotának a következménye természetesen az volt, hogy a csapatok nélkülözéseknek voltak kitéve. De mind Ezeket a nehézségeket legyőzték.

AZ ALLÓHARCOK KEZDETE ÉSZAKON.

Az orosz offenzíva letörése azonban nem volt egyértelmű az ellenállóerő megtörésével. A számbeli túlerő folytán az oroszok Varsó előtt egy újabb terepszakaszon új harcba bocsátkozhattak. A jobbszárnyakon a Bzura mögött még Sochacev állt mint támpont a rendelkezésükre. Ennek a folyónak s a beletorkoló Ravkának

vonalaiban megállapodtak az oroszok, úgy hogy a harcvonalkuk északról dél felé a Bzura torkolatától a Ravkától délre elterülő tengerszorosig húzódtott el. A harcvonalknak természetes folytatása volt dél felé a Tomasovtól északra fekvő területen s tovább a Pilica mögött. Az oroszok ellenállása a németeket itt megállásra kényszerítette. Így a Bzura, a Ravka és a Pilica mentén hadállásharc fejlődött ki, melynek folyamán azonban a németek egyáltalában nem voltak télenek, hanem minden alkalmat felhasználtak arra, hogy az oroszokat előnyös hadállásukból kiszorítsák és saját harcvonalkukat előbbre vigyék. December második felében ezen a tájékon a harcok mindenesetre az események egy sorozatát lezáró mozzanatnak tekinthetők. Dicső harcokban gazdag fejezet jutott itt nyugvóponthoz s az események máris tovább haladtak a háború újabb mozzanatai felé, Hindenburg dicsőségét öregbítik ezek a harcok, melyekben az ő hadvezéri lángelméje, páratlan erélye és elhatározásainak gyorsasága csodákat művelt.

A Leipziger Illustrierte Zeitung engedélyével.

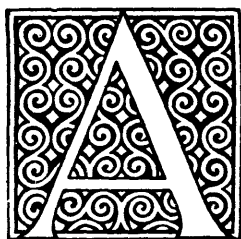
Német csapatok hősiességű éjjeli rohamja Észak-Lengyelországban
a Visztula közelében 1914 december 16-17-én.

Barber C. rajza.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

OROSZ TÁMADÁS KRAKÓ ELLEN. A LAPANOV-LIMANOVAI CSATA.

A német, magyar és osztrák seregeknek október végén elrendelt visszavonulását követő harmadik orosz támadás általános voltát bizonyítja, hogy az oroszok nemcsak a német határok ellen törtek előre, hanem jelentékeny seregeket küldtek délnyugati és déli irányban is, amelyek Krakó várát, Nyugat-Galiciát és a Kárpátok egész vonalát fenyegették. Dankl tábornoknak a Lysa Gorától, Boroevics tábornoknak pedig a medyka—sambori vonalról való óvatos és lassú visszavonulása folytán azonban az oroszok támadó előnyomulása itt lassabban érvényesült, mint Észak-Lengyelországban Hindenburggal szemben. A harctér itt három természetes szakaszra oszlott, a terület földrajzi alakulása szerint. Krakónak északi és keleti körlete volt az egyik szakasz, tehát a Visztula balpartján levő terület. A Visztula déli partján egész a Kárpátokig terül el a második, a nyugatgalíciai szakasz, amelyhez kelet felé a kárpáti harc-vonal csatlakozott, mint harmadik szakasz. Az oroszok mind

a három irányban nagyobb erőket toltak előre. Elsősorban, épp úgy mint a nagy harc-vonal legészakibb szárnyán, a kelet-porosch határon, a Kárpátokban is megfelelő számú csapatok előretörésével biztosították magukat az ez oldalról várható oldaltámadás ellen, utána nyomulván a Magyarországra visszavonuló Boroevicsnak. Egy másik oszlopuk Radomon és Kielcén át északkelet, illetve kelet felől nyomult Krakó ellen, egy harmadik oszlopuk Nyugat-Galiciában hatolt előre, ahol Lyubicsics tábor-szernagy a hadvezetőség parancsának megfelelően feladta most már a Dunajec-vonalat is és lassan, folytonos szívós harc közepett vonult vissza Krakó déli körletébe.

Ez intézkedések következtében az oroszok megosztották roppant túlerejüket, s annak jelentékeny részét azokra a szélső szárnyakra vetették, amelyek a főharcvonallal már roppant távolságuk folytán is csak lazán függhettek össze s az ottani döntésre befolyást nem gyakorolhattak. Az oroszoknak Kelet-Poroschországba és kivált a Kárpátokba való ez az újabb betörése, amely a maga idejében olyan aggodalmat keltett, ilyenformán előnyére vált a

Boroevics gyalogsági tábornok tisztai tanácskozás közben.

A Kilophot, Wien felvétele.

mi hadműveleteinknek, mert erőik egy részét elvonta a mi központi harcvonalunktól, amely Krakó körletétől a német birodalom határai mentén Thorn körletéig terjedt, körülbelül a Visztula két nyugatra hajló szára között. Ez a központi hadállás egyébként is nagy előnyt biztosított számunkra. Az oroszoknak a Kárpátoktól a keletporosz határokig terjedő óriási félkörben a jó utak és vasutak hiánya folytán nehéz volt csapataikat ide-oda eltolni s a szárnyakra vetett erőket szükség esetén a centrumba visszahozni, mi ellenben a felvidéki, nyugatgalíciai, sziléziai és németországi vasútvonalaink összefüggő rendszerének segítségével szabadon szállíthattuk csapatainkat a megvédendő, vagy a mi támadásunk számára alkalmasnak mutakozó pontokra.

A német és az osztrák-magyar hadvezetéség élt is ezzel az előnnyel s az orosz általános

támadással szemben nemcsak az északlengyelországi német ellentámadást indította meg, hanem ellentámadást rendelt el Krakó irányából is. Foglalkoztatni kellett az oroszokat mindenütt, hogy csapataiknak egy pontba való összevonását s ezzel az orosz általános támadás alapvető hibájának helyrehozását megakadályozzák.

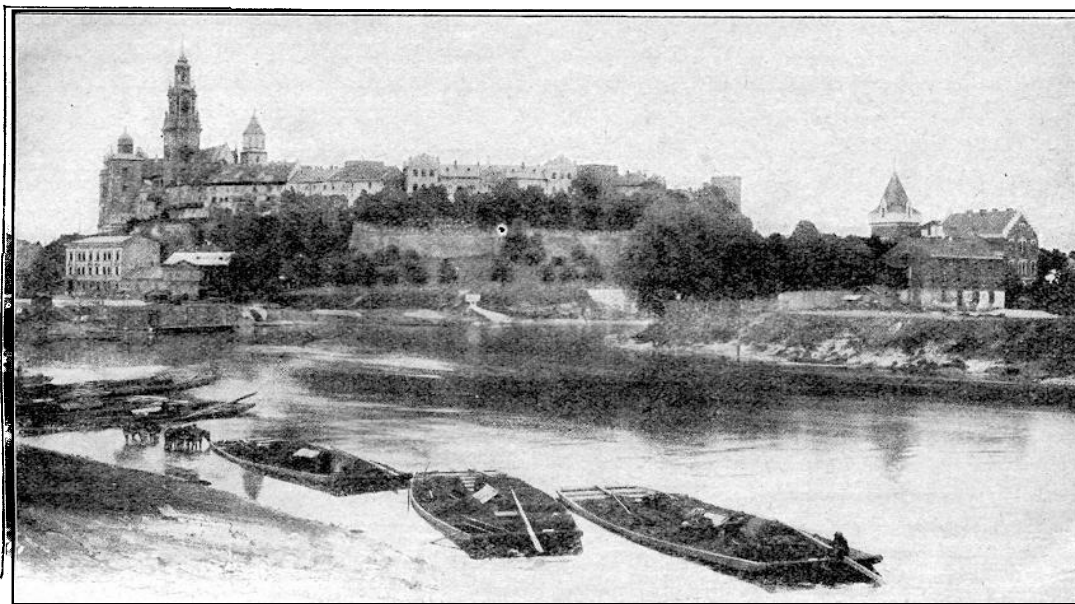
Erre a hibára az ragadta Nikolajevis Miklóst, az orosz fővezért, hogy mindenáron döntő csapást akart mérni a dunai monarchiára, amelyet az eddigi harcokban megvertnek, kimerültnek, elgyengültnek ítélt. Biztatta őt erre az a körülmény is, hogy a monarchia éppen az északi harctér októberi és novemberi válságos napjaiban a Balkánon is le volt kötve, egyrészt saját offenzívája, másrészt a szerb-montenegrói erőknek Boszniába való benyomulása folytán. Igaz ugyan, hogy a németek elleni orosz támadás nagy erőket kötött le, de az orosz fővezér kimeríthetetlen embertartalékában bízva, elég erősnek hitte magát arra, hogy mind a két irányban döntő támadással lépjen fel. Végül valóban csábító volt a gondolat, hogy ha ez az Ausztria-Magyarország elleni támadás sikerül, akkor a német és az osztrák-magyar seregek el vannak szakítva, a magára maradt Magyarországot eláraszthatják az oroszok, ami messze kiható katonai és politikai következményekkel járhatott.

Mikor az oroszoknak déli hadseregcsoportja az Ivangorod körüli terepről Radomon keresztül délnyugati Lengyelországon és a Visztulán és Sanon át a Kárpátok felé nyomult előre, nagy meglepetés várt rá. Egy megvertnek hitt ellenség helyett a szövetségeseknek kitűnően elsáncolt, taktikailag nagyon kedvező harcvonalával ál-

Országhatár, Vasútvonat, Országút, Magassági pont

A krakó-lapanov-limanovai harcok terepe.

A krakói várkastély a Visztula partján.

lott szemben, mely Csenstochovától a Krakótól keletre elterülő vidékig és a kárpáti lejtőkig nyúlt el.

A magyar-osztrák-német seregeknek ezzel a minden tekintetben harcraképes frontjával szemben, melynek csapatait Nikolajevics, amint hivatalosan jelentette, Ivangorodnál döntően megverte, az orosz előretörésben nyilvánvaló határozatlanság mutatkozott. Erre hadvezetőségünk habozás nélkül elhatározta, hogy energikus ellentámadást indít. Harevonalunk gyors támadómozdulatának vezető gondolata az volt, hogy az ellenségnek délnyugati hadseregcsoportját az egész front mentén lekösse és így megakadályozza az orosz hadvezetőséget, hogy Lodz és Lovics hadműveleti területeire erős tartalékokat küldhessen, minthogy ott Hindenburg éppen akkor készült nagyszerű átkarolási tervének keresztülvitelére. Hadvezetőségünk számított azzal is, hogy az orosz seregeknek, melyek teljesen elpusztított és felélt területeken törtek előre, nincsen semmiféle támaszpontjuk, sem vár, sem nagyobb város nem volt mögöttük és végtelenül hosszú és a rossz közlekedési viszonyoknál fogva csekély teljesítőképességű hadtápvonalakhoz voltak kötve. Ezekhez a megfontolásokhoz járult még annak a lehetősége is, hogy siker esetén felszabadíthatjuk Przemysl, melyet az ellenség újra körülzárt és mely az oroszán bátorságával verte vissza az ostromlók óriási seregének minden támadását. Mindezekfelett pedig arra kellett törekednünk, hogy az ellenséget távortartsuk Krakó fontos várától.

ELLENTÁMADÁSUNK KRAKÓTÓL ÉSZAKRA.

Az ilyképpen elhatározott offenzívát ugyanakkor kezdtük meg, amikor Hinderburg Észak-Lengyelországban rajtaütött az előnyomuló oroszokon: november közepén. A délnyugati lengyel szögletből, főképpen Krakóból indult meg az osztrák-magyar csapatok előretörése november 15-én s mindjárt kezdetben sikerrel járt: csapataink a galíciai határtól északra hamarosan elfoglalták az oroszok első védelmi vonalát, miközben harcoló csapataink egyike háromezer foglyot ejtett.

Ez az előnyomulásunk a Pilica mentén dél felé Volbromig az elkeseredett harcoknak egész sorára vezetett és Böhme-Ermolli, Woyrsch és Dankl csapatai az egész folyószakaszon meg tudták a számra nézve túlerőben levő orosz tömegeknek további előretörését akadályozni.

Ezalatt Volbrom városától délre a Visztuláig József Ferdinánd főherceg serege nyomult energikusan előre és a Szreniayáig, a Visztula északi mellékfolyójáig hatolt. A főhercegi csapatok nekilendülése eleinte visszanyomta a 9-ik orosz hadsereget s egyre több foglyot és zsákmányt ejtett. Támadásunk első hetének végén már 15.000, tizedik napján pedig 29.000 volt az orosz foglyok száma, egyéb zsákmányt nem is tekintve. Sikeresen előnyomuló seregünket hasztalan próbálták az oroszok ellentámadásaikkal megállítani. Ekkor felismerve helyzetük veszélyes voltát, a 3-ik cári seregből,

mely a Visztula déli partján Radko Dimitriev tábornok vezetése alatt Krakó várának délkeleti területe ellen nyomult előre, gyorsan nagy erőket vetettek a folyam északi partjára. Ennek az volt az eredménye, hogy az ellenség József Ferdinánd seregének offenzíváját megállította. November vége felé a szembenálló ellenséges haderők között állóharc fejlődött ki, amelyben egyik fél sem bírt túlsúlyra szert tenni. Újabb orosz erősítések folytán azonban az orosz sereg a Szreniava mellett döntő jelentőségű számbeli túlsúlyra jutott, úgy hogy a főherceg serege Krakó várkörletébe volt kénytelen visszavonulni. Szükségessé vált ez a visszavonulás a Nyugat-Galiciában kialakult hadihelyzet folytán is, ahol az oroszok egyre közelebb jutottak Krakóhoz s így József Ferdinánd seregét a Visztula déli partja felől oldalba fenyegethették. A főherceg seregének visszavonulásával ezen a harcvonalon hosszabb ideig tartó nyugalom állott be, amelyet csak jelentéktelenebb csatározások zavartak meg.

A NYUGATGALICIAI OROSZ TÁMADÁS.

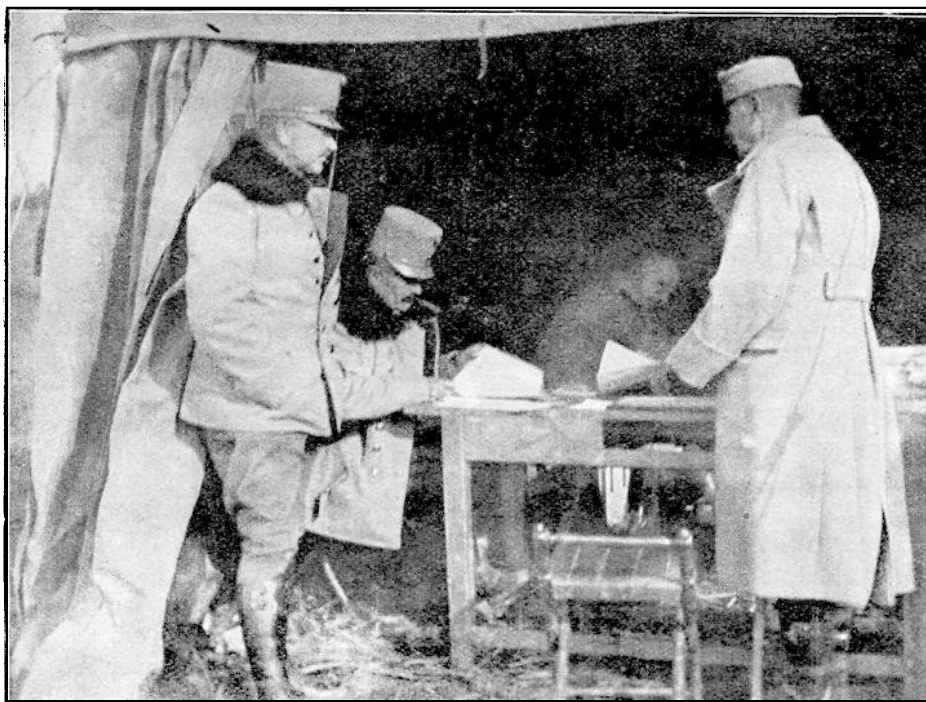
Annál fenyegetőbbé alakult a helyzet Krakótól délre és délkeletre, Nyugat-Galiciában. Az októberi általános visszavonulás folyamán november első harmadában Bo-

roevics a Kárpátokba, tehát délre és délnyugatra vonult vissza, míg egyéb csapataink Nyugat-Galiciába, Krakó felé húzódtak. A két visszavonulási vonal szétágazása folytán nyugatgaliciai csapataink és a kárpáti sereg között mintegy 100 kilométernyi rés támadt, amelyen át Radko Dimitriev parancsnoksága alatt a 3-ik orosz hadsereg nyomult gyors iramban előre. Az orosz támadás alap gondolata az volt, hogy egyrészt beékeli magát a nyugatgaliciai és kárpáti seregek közé — ez utóbbit Bruszilov orosz tábornok követte a 8-ik orosz hadsereggel —, másrészt dél felől támad Krakó ellen, vagyis a német-osztrák-magyar centrum jobbszárnyát borítja fel s ezzel döntő csapást mér a szövetségesekre, utat nyervén Csehországba és Sziléziába.

A 3-ik orosz sereggel szemben csak Lyubicsics tábornok gyenge, alig másfél hadtestnyi hadcsoportja állott, mely az orosz túlerőt nem bírta soká feltartóztatni. November 20-ikától kezdve, amikor ez a csoport a Duna-jectől már nyugatra harcolt a 3-ik orosz sereggel, egészen november 27-ig az oroszoknak sikerült közvetlenül Krakó közelébe jutniok, ahol a mieink a Visztula és Dobyce körül előre elkészített állásaikban várták őket. Az oroszok 30—35 kilométernyire állottak Krakó erődjétől, ahol jól lehetett hallani ágyúik dörgését. Dimitriev tábornok előnyomulása itt

jól védett állásainkon megakadt, annyival inkább, mert Krakó helyőrsége is, mely Kuk Károly altábornagy parancsnoksága alatt állott, beleszóllhatott most már a védelmi harcba. A helyzet azonban mégis veszedelmessé válhatott. Nyilvánvaló volt, hogy az oroszok, mihelyt újabb erősítéseket kaptak — s túlerejük mellett ebben nem lehetett hiány —, folytatják a támadást, s északkeletről, a Visztula északi partja mentén is előretörnek Krakó felé.

Ekkor főparancsnokságunk elhatározta, hogy József Ferdinánd főherceg seregének egy részét azokkal a megerősítésekkel, melyek Szilézián keresztül

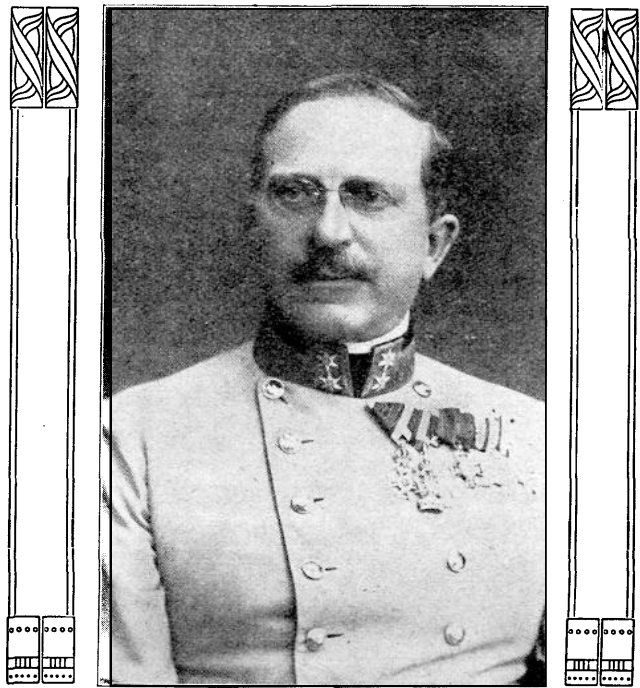
Ljubicsics István tábornok, a XI. hadtest parancsnoka tábori sátrában. Mellette áll balról Riemi ezredes, a tábornok segéd tisztje.

érkeztek vasúton a Krakótól délre eső területre, az ötven kilométernyi távolságban fekvő Jordanovba és Chabovkába tolja el. Ide érkezve az volt a rendeltetésük, hogy azokkal a Ljubicsics tábornagy vezette alatt álló csapatokkal egyesülve, melyek Dimitriev túlsúlyban levő serege elől nehéz küzdelmek között csak lépésről-lépésre hátráltak, Limanova irányában meglepetésszerűen támadják meg délnyugat felől az oroszokat, akik ily módon nemcsak Krakót védő arcvonalunk ellen lesznek kénytelenek harcolni, hanem déli irányból oldaltámadásunkkal szemben is kénytelenek lesznek védekezni.

ELLENTÁMADÁSUNK.

Ennek a tervnek keresztülvitelére Roth altábornagy november 29-ikén azt a parancsot kapta Krakóban, hogy a főhercegi sereg egy részével és a Besser altábornagy vezette alatt álló német csapatokkal az ötven kilométernyire délre fekvő Jordanov és Chabovka vasúti állomásoktól, Msana Dolna állomáson át, dél felől támadja oldalba a Ljubicsics-csoport ellen előnyomuló ellenséget. Az oroszok közben Nagy altábornagynak gyalogosan is vitézül küzdő lovasezredeit Dobráról nyugat felé egészen Kasina Vilka vasúti állomásig szorították vissza. A támadás azonban, melyben a terv értelmében egy Jordanovból beérkező vitéz linci gyaloghadosztály s tiroli ezredek, alsóausztriai és morva honvédesapatok és lovasezredek vettek részt, december 3-ig északi irányban mindinkább tért nyert. Dobrát visszafoglaltuk, Tymbark állomást, Limanovától északnyugatra, megszállottuk és Roth altábornagy csapataival nehéz küzdelmek után a Lopatovtól délre, Zbydniow és Krzeslavice falvak mellett épített orosz sáncokig jutott el. Az altábornagy csoportja december 5-ikén folytonos harcok között északnak, a Bochnia—Gdov felé vezető út irányában folytatta az előnyomulást. Jobbszárnyán Besser altábornagy hadosztálya harcolt. A német ezredek a Sztrandomka-patakig törtek előre, a pataktól északra több magaslatot rohammal foglaltak el és több ezer oroszot elfogtak. December 7-ike és 8-ika között az alsó Stradomkának keleti területét sikerült Roth altábornagynak csapataival megszállani.

Másnapra a támadás folytatását rendelte el: valamennyi, a lapanov—lipnicai útnak északi szakaszában operáló csapatnak, valamint a német ezredeknek az oroszoknak Visnictől

Straussenburgi Artur altábornagy. Harkányi J. felv.

Lipnicáig húzódó északdéli arcvonala ellen kellett előnyomulni. Ebből a hadműveletből fejlődött ki a Limanova—Lapanov körüli csata.

A LAPANOV—LIMANOVAI CSATA.

December 8-ikán este felé húsz kilométernyi távolságból, dél felől, heves ágyútűz dördült bele a harci zajba. Kanina irányából az útnak mindkét oldalán és a dombokon át az ellenségnek sűrű tömegei nyomultak Limanova felé.

Neu-Sandecen át jöttek. Legfelsőbb hadvezetőségünket már néhány nappal azelőtt megbízható hírek értesítették, hogy a Beszkidekben álló 8-ik orosz seregnek VIII. hadtestét Bruszilov tábornoknak vezetése alatt Neu-Sandecbe irányították, hogy a Roth-féle csoport déli szárnyát benyomja. Kaninából kiinduló, Neu-Sandec és Limanova között végrehajtott előtörésének az ott elhelyezett gyöngye osztrák népfőlkelőzászlóaljnak nem tudtak ellentállani és nyugati irányban, Limanova felé vonultak vissza.

Délkeleti szárnyának ez a veszedelme Roth altábornagyot, ki zavartalanul akarta végrehajtani a Vielicskától nyugatra, Lapanovtól északra fekvő Bochnia elleni főtámadását, arra kényszerítette, hogy az Artur altábornagy parancsnoksága alatt álló és vasúton éppen Dobrába érke-

zett tartalékokból új hadszoportot alakítson. Ezek között a friss seregrészek között volt a kassai honvédhadosztály is. Arz altábornagy azt a parancsot kapta, hogy az ellenségnek Kanina felől Limanova ellen irányuló előretörését tartóztassa fel. Tőle északra egy a Lososinapatak völgyében felállított csoportnak és még északabbra egy másik, Smekal altábornagy vezetése alatt álló csoportnak Arz csapataival párhuzamosan kelet felé kellett előretörnie, hogy a Krosve melletti hegyeken át a Dunajec-hez vesse vissza az ellenséget. Smekal altábornagy csapatai december 9-én elfoglalták a

álló 8-ik hadseregből és hogy Neu-Sandec előtt a 8-ik és 3-ik orosz hadsereg közé ékelődjék. Boroevics gyalogsági tábornok Szurmaj altábornagnak a jobbszárnyon operáló csoportját bízta meg ezzel a feladattal.

December 9-én az általános harcéri helyzet a következőképpen alakult ki: a főherceg hadseregének déli szárnya, az Arz- és Smekal-féle csoportok ellen, a 8-ik orosz hadtest és erős lovasság nyomult előre; a főhercegi sereg centrumával Krakótól délkeletre, a Rajbrot—Niepolovice-vonalon, a Visztula déli partján, 3½—4 ellenséges hadtest állott harcban.

December 9-én, ugyanazon a napon, melyen a Smekal-csoport a Kobila-magaslatot foglalta el, Szurmaj csapatai, melyek Bártfa északnyugati körletéből erőteltett menetléssel nyomultak Neu-Sandec felé, a fele úton, Krcycovka mellett, orosz lovassággal jutottak érintkezésbe.

A linci gyaloghadosztály, mint Roth hadseregesoportjának Bochnia felé irányított északi szárnya, december 10-én a Sztradomka völgyéből nehéz tüzérséggel és táborigyűekkel lövette az előtte emelkedő, úgynevezett Kopasz-csúcsot, hogy az ellenségnek ottani állását a későbbi gyalogsági támadás előkészítéseképpen megingassa. A 14-ik gyalogezred volt az első, mely rohamra

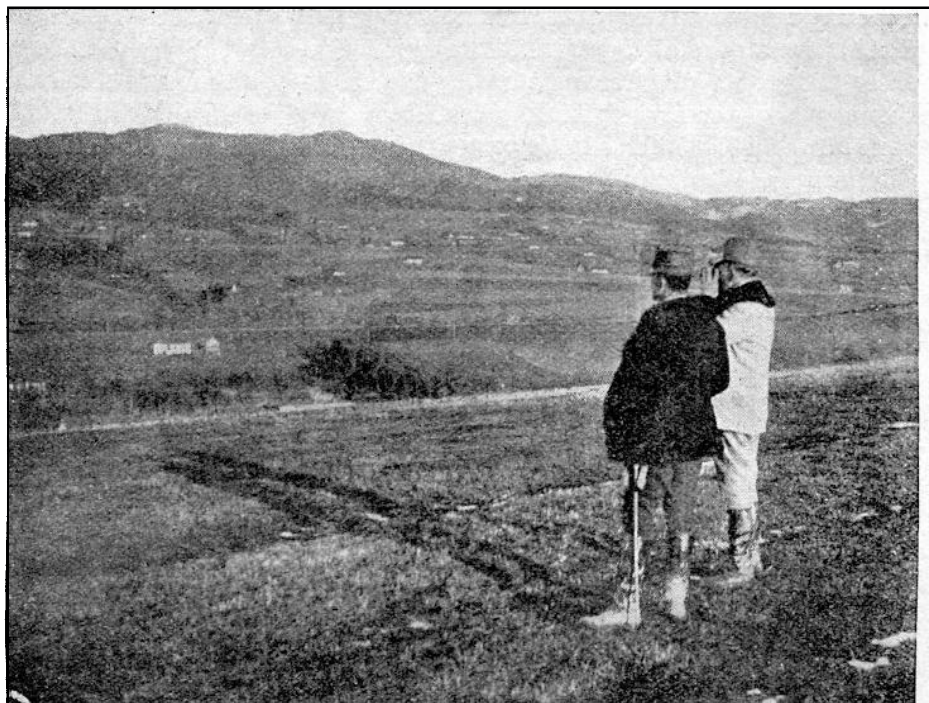

Limanova csapataink bevonulása után.

Kobila-magaslat támaszpontját. De a Lososina völgyében támadó csoport az előtte húzódnó erős orosz sáncok folytán csak nagyon lassan tudott tért nyerni. A Limanova és Neu-Sandec között a túlerőben levő ellenség ellen folytatott harcoknak nehéz volta arra készítette főparancsnokságunkat, hogy Boroevicsnek a duklai mélyedésben operáló hadseregétől, mely a 8. orosz hadseregnek részeit december 8-ikán Bártfáról Zboróra szorította vissza, segítőcsapatokat vonjon el. Így történt, hogy a beszki hadseregparancsnok utasítást kapott, hogy észak felé irányuló támadását folytatva, gyors menetekben azonnal tekintélyes erőket irányítson Neu-Sandecbe. Ennek a haderőnek kettős rendeltetése volt. Elsősorban meg kellett akadályoznia, hogy a főherceg limanovai seregének déli szárnya ellen további tartalékokat vonhassanak el a Bruszilov tábornok vezetése alatt

indult és az ellenséges gyorstüzéls mellett is benyomult a lejtőn elhúzódnó lövészárkokba. De fent a csúcson sűrű orosz tartalékok bukkannak fel. Látszik, hogy haboznak, hogy nem lehet őket előrehozni. Ekkor hátuk mögöl saját gépfegyvereik golyózápóra kattog soraik közé, mire mint a megvadult állatsorda rontanak előre. Gépfegyvereink ezrével kaszálják le őket. De egyre új oszlopok töltik ki az így támadt széles hézagokat. Zúgó, sisseregő áradatként öntik el a hősi linci ezrednek harcfrontját és őrzöngve törnek be az utolsó pillanatig tüzelő, puskatussal, szuronnal és csupasz öklökkel védekező soraik közé. Mind ennek a csapattestnek, mind az 59-ik számú salzburgi ezrednek, valamint a császár vadászoknak tartalékai is a harc forgatagába rohannak, hogy a Sztradomkától keletre emelkedő hegyeket biztosítsák a mieink számára. Az ellenség túlereje folytán jelentékeny

veszteségek érik őket, a megmaradottakat a kis Polankapataknak oldalvölgyébe szorítják és az oroszok őrjögő gyorstüzelésében a Sztradomka nyugati partjára kell hátrálniuk. A 42. számú tábori tüzérezred alig 1000 méternyi távolságból küldi jól irányított lövedékeit az üldöző orosz tömegek közé és itt-ott megállítja őket. És íme, a linci hadosztálynak lepadt csapatai a Sztradomkától nyugatra emelkedő magaslatokon máris újra harcpontra fejlődnek és megindítják biztos találatú tüzelésüket. Tovább, délfelé, a Roth altábornagy parancsnoksága alatt álló Arz- és Smekal-féle csoportok a fölényes nehéz tüzérséggel fellépő 8-ik orosz hadtesttel állottak szemben és szintén rendkívül nehéz feladattal kellett megküzdeniök. Ez erdőborította hegyi terepen a legelkeseredettebb kézitúsáig fejlődtek a harcok. De december 10-ikén este a lapanov—lipnicai út mindkét oldalán a Sztradomkától keletre előrenyomult csapatainknak, valamint a német ezredeknek ismételt ellen-

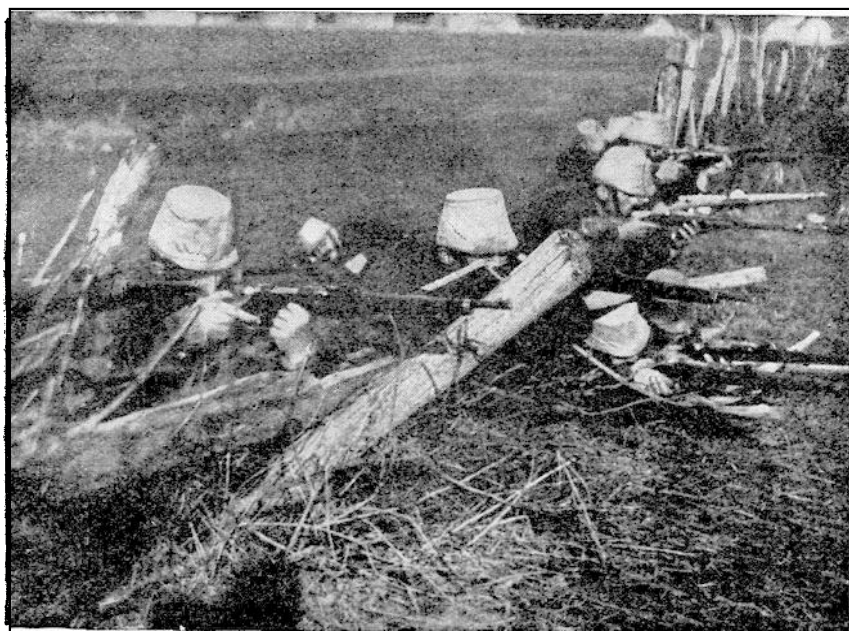
A limanovai csatátér az ütközet alatt.

támadások után is a folyócska nyugati partjára kellett visszavonulniuk. Éppen így megállottak a Rajbrottól délre és a Lososina völgyének lejtőin megindított támadások is. December 10-én délután a Kobilá-magaslat, melyet Smekal altábornagy annyi hősiességgel foglalt el, az ellenségnek egy roppant túlerővel véghezvitt támadása folytán szintén az oroszok birtokába került vissza.

A LIMANOVAI HUSZÁROK.

A Roth-csoport déli szárnyán, Limanova előtt, Nagy báró lovashadosztályának huszárezredei harcoltak. A modern, kegyetlen haditechnika már régen leszállította a puszták hős fiait szeretett lovaikról és arra kényszerítette őket, hogy lövészárkokba húzódván, fegyvertűzzel küzdjenek az ellenség ellen.

Már december 10-ikének éjjelén erős orosz csapatok vonultak a Kaninából Limanova felé vezető út mindkét oldalán ama állások ellen, melyeket a 9-ik, 10-ik és 13-ik

Huszáraink a lövészárkokban.

huszárezredeknek gyalogosított osztagai foglaltak el. A derék magyar fiúk úgy tüzeltek az egyre közelebb nyomuló moszkovitákra, mintha világéletükben a gyalogságnál szolgáltak volna. De sokáig nem bírták a földönfekvést és nyugodt lövöldözést, magyar lovas vérük magával ragadta őket, mint valami felbőszült paripa. Ahol az orosz rohamoszlopok szuronytámadásra indultak, a huszárok felugrottak és halálmegvető bátorsággal rohantak neki a feljükk nyomuló ellenségnek. Nehéz lovascsizmában, attilásan, vörös-

ben. A magyar lovasezredeknek gyalogos osztagai a legkezdetlegesebb eszközökkel építettek itt maguknak fedezékeket, melyekből elkeseredetten tüzeltek. Még szürkület borult a tájra, mikor az orosz támadó oszlopok sötét tömegekben hömpölyögtek feljükk. Céljuk a 9-ik számú Nádasdy-huszárok sáncai. Ezekről oldalvást cseh népfőlképzészlóaljak lövészárkai húzódnak tova. Ezeknek szintén az a feladatuk, hogy visszaverjék az orosz túlerő rohamát. Az ellenség támadó osztagai dübörgő rohanással, ordítva

A limanovai csatater átkulálása.

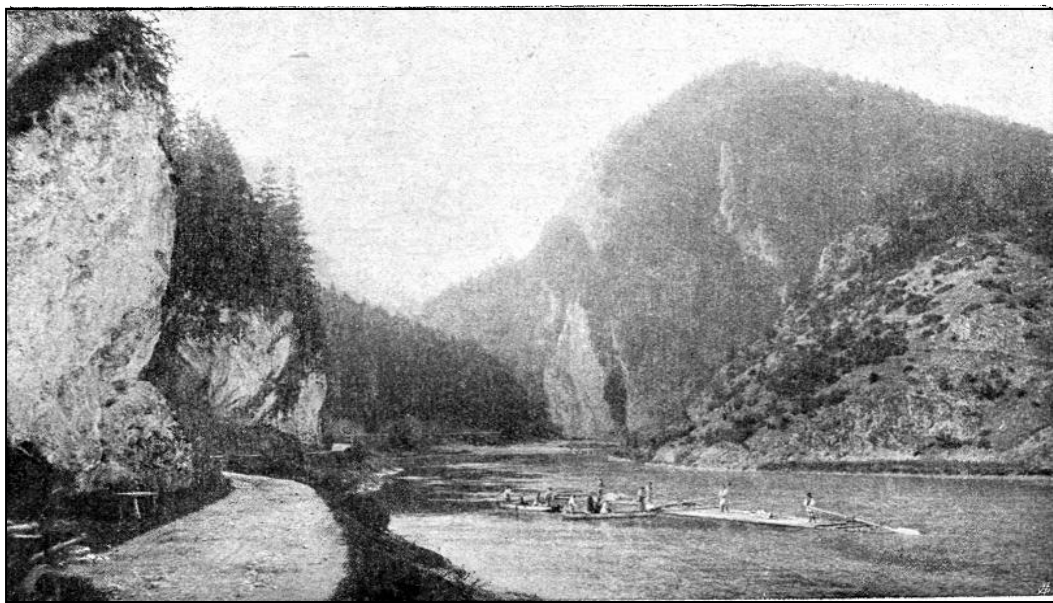
Kilophot, Wien felvétele.

nadrágosan vetették magukat a hős fiúk az ellenséges harcvonalra. És bár a harcnak ez a módja egészen szokatlan volt előttük, a vitéz lovasok gyalogszerrel is csodás bátorsággal és hősiességgel küzdöttek, az ellenséget puskatussal, ököllel, fogaikkal verték mindenütt vissza és ha nagy emberáldozatok árán is, de mégis megtartották limanovai állásaikat. Az ellenség hadvezetősége nem mert déli szárnyunk ellen új támadást intézni, — a gyalogosan küzdő huszárok ellenállhatatlan vitézsége, halálmegvető bátorsága Roth hadseregcsoportjának déli szárnyáról elhárította a veszedelmet.

De az oroszok, kik az éj folyamán tetemes erősítéseket kaptak, december 11-ikén már a kora hajnali órákban újra megkezdették a Roth-féle hadseregcsoport állásai ellen való támadást. Legnagyobb erővel és legnagyobb heveséggel megint ama harcvonal ellen törtek előre, melyet a huszárok tartottak a limanovai országút menté-

törnek előre. Különböző helyeken már az árkokig jutottak el. Egyes népfőlképzészlóaljak hátrálnak és már-már úgy látszik, mintha az oroszok benyomták volna állásainkat. Pedig ha itt sikerül áttörésük, akkor Roth hadseregcsoportjának egész támadása a legnagyobb mértékben veszélyeztetve van. De ekkor valami olyasmi történik, aminél fényesebbet még nem vitt véghez ebben az óriási méretű háborúban csapatainknak halálmegvető bátorsága és hazaszeretete. A magyar lovasok a hősiességnek olyan nagyszerű példáját mutatták, melyről még évszázadok múlva is csodálattal és tisztelettel fognak beszélni a késő unokák és melynek emlékét dalok és hősi énekek fogják megőrizni időtlen időnkig. A kilences huszárok parancsnoka, Muhr ezredes, ki hadsegédével együtt egyre bátorítja a lövészárkokban gyalog küzdő lovasainak csekély tartalékait, észreveszi az előretörő oroszoknak rettenetes tömegét, felismeri a szörnyű

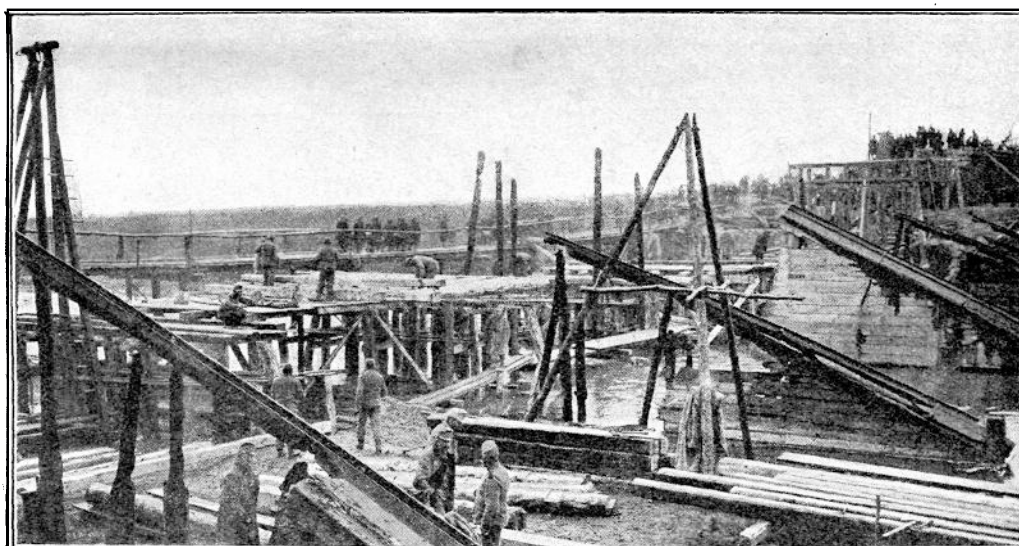
veszedelmet és villámgyorsasággal megérti, hogy itt csak önfeláldozás segíthet. Kezében pisztolyát szorítva, ugrik talpra a hős és vele együtt emelkednek fel tisztjei és legényei. Éljen a haza! kiáltja és hangja túlzúgja a harczsivaját. Éljen a haza! kiáltják mennydörögve a derék huszárók és egy emberként rontanak ki fedezékeikből és

A Dunajec folyó Hultova Skala mellett.

rohannak ezredesük után a tüzetokádó pokolba. Jobbra, balra hullanak a hősök, tiszték, altiszték, közhuszárók egyaránt. De azok, kiket nem talált el gyilkos golyó, továbbrohannak és noha sem fegyverzetük, sem felszerelésük nem felel meg a gyalogsági küzdelem követelményeinek, mégis mélyen behatolnak az ellenség tömegeibe. Az óriási túlerő visszaszorítja megritkult soraikat. De újra viharként zúgnak előre. Évezredes lovasszellem ragadja őket, a gyalog harcoló utódokat is, magával. Nem törődve sem veszedelemmel, sem a dúsan arató halállal, kigyulladt arccal rontanak az ellenségre és ember ember ellen harcolva, merülnek el a véres küzdelembe. Ami éppen kezük ügyébe esik, puskával, fejszével, ásóval, doronggal zúzták szét a muszka koponyákat és magyar öklok, fogak és körmök görcsösen vágódtak bele a kozákok és szibériaiak vonagló húsába. »Rajta, fiaim!« mennydörgi az ezredes, ki még mindig huszárjai

élén harcol és ellenállhatatlan erővel tör előre az ellenséges tömegben. De hirtelen két golyó is éri egyszerre. A földre roskad és így kiáltja: »Előre! csak előre, fiaim!« és megmerevedő kézzel mutat az ellenségre. Érti, hogy a golyók halálosak. »Ne engedjétek ezredeseteket fogságba jutni, huszárók!« kéri elhaló hangon. Két vitéz a szörnyű, ember ember ellen dúló küzdelemben föléje hajol és kiviszi a harc tömkelegéből. A hős szeme megtörik, de arra a gondolatra, hogy övéi, derék huszárjai között halhat meg és nem mint az ellenség foglya, boldog mosoly suhan át árnyékba boruló arcán.

Hídásaink a Dunajecen hidat vernek.

E. Frank Berlin felv.

AZ OROSZOK VISSZAVONULÁSA A DUNAJEC MÖGÉ.

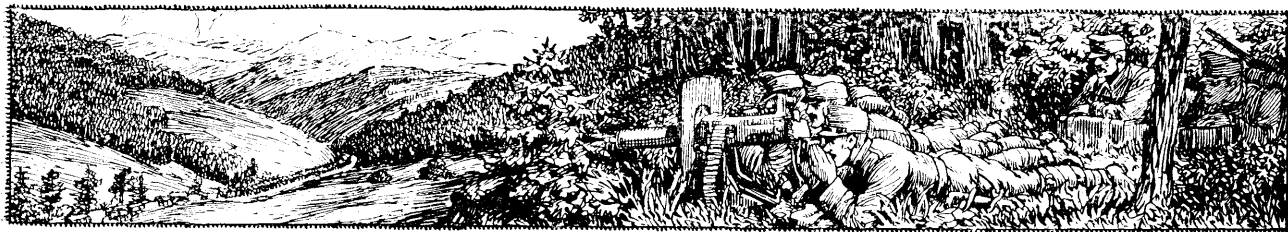
A december 11. és 12-ike közötti éjjelen az oroszoknak egyes, a Lososina völgyében álló csoportunk, valamint az alsó Sztrandomka mentén levő állásaink ellen intézett támadásait visszautasítottuk. December 12-ikén reggel pedig a kassai honvédhadosztálynak Hadfy altábornagy vezetése alatt álló csapatai Limanovától délre rohammal foglalták el a Goleov-magaslatot és ily módon fontos támaszpontot szereztek számunkra. Az oroszok a főhercegi hadsereg Rajbrot és a Visztula között elhúzódó frontjának többi részén is csak helyi sikereket tudtak elérni és ezeket is rendkívül súlyos áldozatokkal fizették meg. Mind nyilvánvalóbb lett, hogy frontunk áttörése lehetetlen és az ellenségnek azt a szándékát, hogy Ferdinánd főherceg seregének déli szárnyát átkarolja vagy benyomja, nagyobbára a huszárok vitézsége hiúsította meg. A szövetségeseknek is nagy veszteségeik voltak, de csapatainkat az a lelkesítő érzés hatotta át, hogy a harc folytatásánál a fölény és a biztos siker a mi részünkön van. Rajbrottól délre keleti irányba húzódó frontunk, mely az egyre érkező tartalékok folytán mindinkább megnyúlt, egy pillanatra sem ingott meg. Szurmay altábornagy és Boroevics seregének oszlopai, melyek a Dunajec, Poprád és Kamienica völgyében Neu-Sandec felé nyomultak előre, a 3-ik orosz hadsereget átkarolással fenyegették. Mikor az ellenséges hadvezetőség felismerte ennek a hadműveletnek rá nézve veszedelmes voltát, elhatározta, hogy azokkal a hadtestekkel, melyeket dél felől közvetlenül fenyeget csapatainknak koncentrikus mozdulata, megkezdeti a visszavonulást. Míg frontunknak egyes szakaszain előretörésekkel igyekeztek az oroszok szándékukat elleplezni, főerőik a december 11.

és 12-ike közötti éjjelen már visszavonulóban voltak. Azokat a hidakat, melyek Neu-Sandec mellett vezetnek a Dunajecen át, felrobbantották. Alig vonult el az ellenség, a főherceg seregének előreküldött járőrei, kik átláboltak a Dunajecen, a városban a Szurmay-féle oszlop előőrseivel találkoztak és így a főherceg és Boroevics seregei között megvolt az összeköttetés. A 100 kilométeres rés, amely a két sereget elválasztotta, át volt hidalva, az oroszok áttörési kísérlete minden ponton véres kudarccal végződött. Az oroszok déli szárnyának hátrálása után december 12-ikén az egész ellenséges front a Lososinától déli irányba vonult vissza. A Lososina völgyétől északra, nyilvánvalóan elvonulásuk leplezésére, az oroszok még folytatták előretöréseiket. A hátráló ellenséget Neu-Sandec, Dobrova, és Zbykyce irányában nyomon követtük és az üldözést majdnem a Dunajecig folytattuk.

A szövetségeseknek az ellenséget nyomon követő csapatai december 17-ikén eljutottak az alsó Dunajecig és behatoltak Tuchov városának délnyugati körletébe. Itt az oroszok már előre elkészített rendkívül erős állásokban helyezkedtek el és makacs védekezésük megállította üldözésünket.

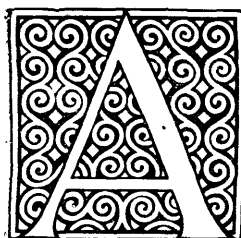
A limanovai győzelem az oroszoknak egész délnyugati lengyel frontját tarthatatlanná tette és Nyugat-Galiciában 50 kilométerrel szorítottuk kelet felé, úgy hogy a Krakó várát fenyegető veszély teljesen elmúlt. A limanova—lapanovi, majdnem két hétig tartó harcokban és az utánuk következő üldözések közben több mint 30.000 fogoly került kezünkre. A lapanov—limanovai csata végleg eldöntötte az orosz általános támadó hadjáratnak, immáron a harmadiknak, sorsát s kétségtelessé tette fölényünket az orosz túlerővel szemben.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A MÁSODIK KÁRPÁTI BETÖRÉS.

galíciai hadműveletek fejlődésével szerves összefüggésben, november elején újra orosz csapatok jelentek meg Magyarországon északkeleti határán. Hivatalosan hadvezetőségünk november 15-én adott először hírt arról, hogy megint harcok folynak a Kárpátokban az orosz hadsereg Magyarország felé törekvő hadoszlopai ellen, melyek előretöréseit könnyűszerrel visszautasítottuk.

Ez abban az időszakban történt, amikor seregeink az októberi offenzíva után elrendelt átcsoportosítást már befejezték s a Dunajec mögött, és folytatólag Krakó körül a porosz-sziléziai határig terjedő s e határ mentén észak felé húzódó új harc vonalban helyezkedtek el. Hadvezetőségünk a második hadsereget a harc vonal keleti szárnyáról, ahol Sambornál állt harcban, meglepetésszerűen vasúton a legtávolabbi nyugati szakaszra dobta, a porosz-sziléziai határra. E hadművelet következtében a Kárpátok galíciai határvidéke fokozatosan gyengülő harc vonal védelme alá került. De minthogy az oroszok nemcsak a porosz határ irányában, hanem egyidejűleg Galiciában is hatalmas hadsereggel támadtak, az új csoportosítás mellett gyenge galíciai harc vonalunkat november első felében visszavettük a Kárpátokba, ahol az óriási túlerővel szemben kedvezőbb körülmények közt folytathatta a védekezést. A Kárpátokban a Dukla-szakaszon és tovább Szepes megye határán *Boroevics* harmadik hadserege

állt s kelet felé *Pflanzer-Baltin* serege csatlakozott hozzá. Ez utóbbi hadsereg-csoport nagyobb-részt népfölkelő csapatokból állott.

A BOROEVICS-HADSEREG HARCAI.

A két hadsereg november elején az október végén elrendelt általános visszavonulás következményeképpen általános stratégiai okokból vonult vissza. Közrejátszottak azonban a visszavonulásban közvetlen taktikai okok is, elsősorban a mindenütt jelentkező orosz túlerő, amellyel szemben a Duklától Bukovináig terjedő több mint négyszáz kilométeres fronton ez a két sereg csak gyér, tehát gyenge védővonalat vonhatott. A kárpáti vonal természetes módon két szakaszra oszlott: a nyugati szakaszra, amely közvetlenül nyugatgalíciai centrumunkhoz csatlakozott s a Poprád—Biala vidékétől egészen Uzsok tájéékáig terjedt; azután a keleti szakaszra, mely a Keleti-Erdős-Kárpátokon végig Bukovinába nyúlt be. A két szakasz közül döntő fontossága az előbbinek volt, mert szervesen illeszkedett bele a november—decemberi nagy hadműveletekbe, s a szövetséges német—osztrák—magyar seregek Kelet-Poroszországtól a Kárpátokig húzódó óriási arc vonalának jobbszárnyát alkotta. Természetes, hogy a rendelkezésre álló aránylag gyenge haderők nagyobb részét, a Boroevics tábornok vezette 3-ik hadsereget a kárpáti szakasznak erre a nyugati részére vonták össze, úgy hogy az Szepes, Sáros, Zemplénrészben Ung megyék északi határát fedezte. Boroevics, aki

nek seregét a visszavonuláskor Bruszilov orosz tábornok 8-ik hadserege követte, nyugati szárnyával Bártfa irányában, körülbelül egy héten át tartotta a kárpáti szorosokat és hágókat az utána tóduló oroszokkal szemben.

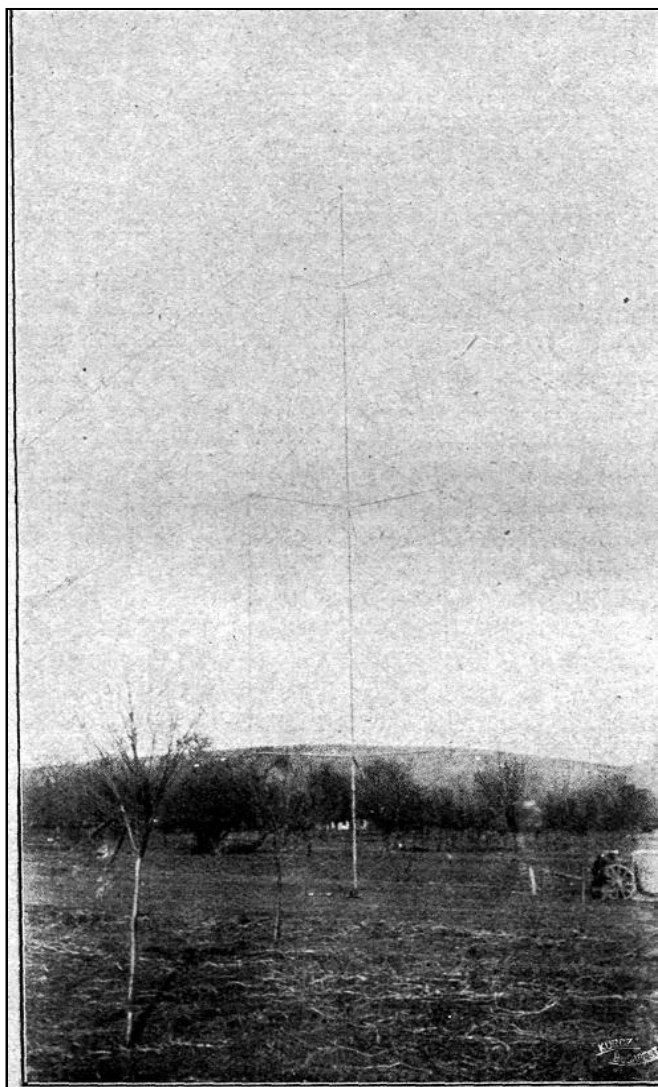
Az orosz túlerő elől azonban a kárpáti szorosokban már november harmadik hetében ki kellett térnünk, s egyes kárpáti szorosokat ideiglenesen az ellenségnek engedtünk át.

Ekkor a németekkel együttesen már megkezdtük az újabb offenzívát s Krakó körül, valamint Orosz-Lengyelországban a porosz-sziléziai határ közelében is erős harcok folytak. De egyelőre az ott kifejtett nyomás nem érezte hatását a Kárpátokban, ahol az oroszok nagy erővel igyekeztek a Duklai-, a Lupkovi- és az Uzsoki-szorosokon át Sáros, Zemplén, Bereg és Ung vármegyék területére behatolni. A har-

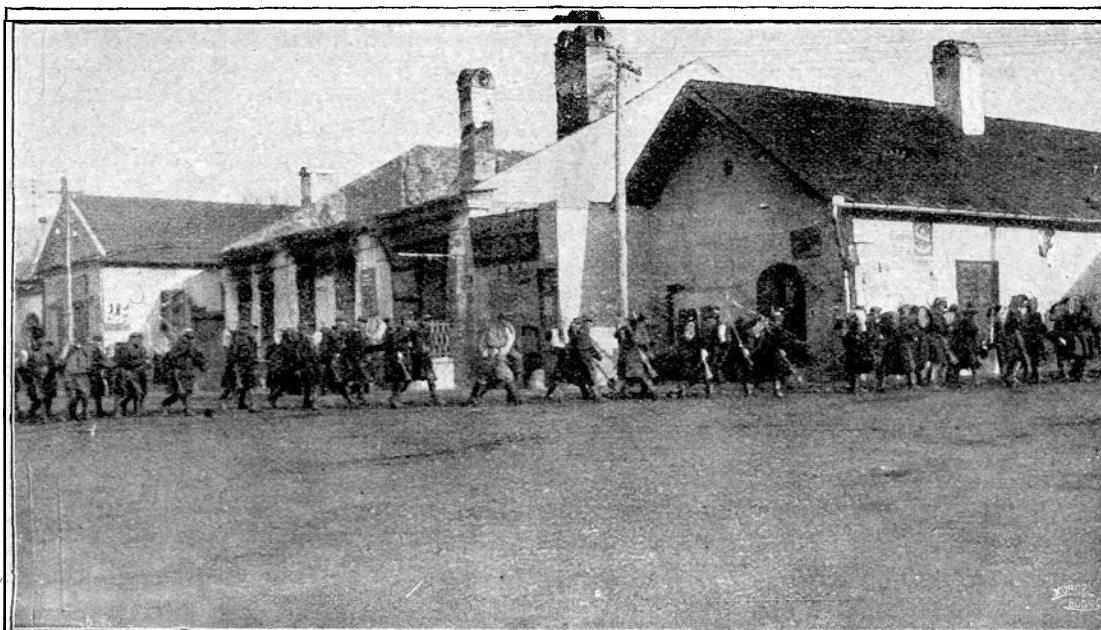
cok egyelőre a szorosok körül folytak. A határszéli községek lakossága az ország belseje felé menekült, ami nagy nyugtalanságot idézett elő.

A közönség kezdetben alig volt arról tájékoztatva, hogy tulajdonképp mi történik a Kárpátokban. Katonai okokból titkolni kellett, hogy milyen védelmi intézkedések azok, amelyekben hadvezetőségünk bízik s amelyek a nyugtalanító hírek hatása alatt megriadt közönségbe is bizalmat önthetnek. Csak annyit közölhettek, hogy nincs ok az aggodalomra, mert megfelelő erővel védjük az ország határát. Ám az általános helyzet megkívánta, hogy csapatainkat egy meg hátrább eső védelmi vonalba vonjuk vissza. Ennek folytán az oroszok mindenütt előnyomultak a Kárpátoknak ezen a szakaszán, behatoltak az említett vármegyébe s eljutottak egészen Bártfáig, Homonnáig s előnyomultak dél felé az Ung völgyében is. Az oroszoknak ez a benyomulása az általános harcéri helyzet szempontjából azért volt fontos, mert összeköttetésük a Galiciában harcoló többi orosz sereggel meglazult s elvonta őket arról a harcterről, ahol a döntő események készültek: Nyugat-Galiciából, illetve annak közeléből. Ezen a harctéren időközben az oroszok közvetlen Krakó közelébe nyomultak, abban a biztos tudatban, hogy a Kárpátok felől, tehát délről fedezve vannak Magyarországra nyomult csapataik által. Boroevics hadserege kihasználta azt az előnyt, amelyet a sereg visszavonása után megszállott védelmi vonalon elért. A Bártfától Ungvárig terjedő védelmi szakasz mögött a mi hadseregünk harántirányú vasútvonalakkal is rendelkezett, míg az oroszoknak semmiféle vasúti összeköttetésük a Kárpátokban nem volt. Így történt, hogy csapataink váratlanul támadásba mentek át a Boroevics-sereg jobbszárnyán s úgy az Ung, mint a Laborca völgyében az oroszokat, nekik nagy veszteséget okozva, visszavonulásra kényszerítették. Ez a támadás szükségessé vált nemcsak Magyarország területének az ellenségtől való megtisztítása érdekében, hanem stratégiai okokból is, hogy az orosz erőket lekössük s ezáltal nyugatgaliciai harcvonalunkat mentesítsük.

Nem egész két héttel a második orosz betörés megkezdése után, november 26-ikán visszafoglaltuk az Uzsoki-szorost s ezzel az oroszokat egészen kiszorítottuk Ung vármegye területéről. Sőt csapataink benyomultak Galiciába is. Hasonló sikereket értünk el Zemplén vármegyében is. Eközben Sáros megyében álló csapataink is harcban állottak az oroszokkal.

Szikratávíró-állomás Bártfán, Przemysl és Bártfa összeköttetőállomása.

Részlet a leégelt homonnai főútról.

A harc változó szerencsével folyt, de az oroszok itt is visszavonulóban voltak.

Kétségtelen volt, hogy a betört orosz haderő — noha csapatainkkal szemben túlerőben volt — nem folytatta a támadást akkora erővel és olyan következetességgel, hogy abból a feltétlenül messzebbmenő előnyomulásra irányuló célzatot lehetett volna megállapítani. Egyre valószínűbbé vált, hogy az orosz betörés célja inkább csak az, hogy megállapítsa a Magyarországon levő haderő nagyságát és hogy minél több erőnk lekötésével támogassa a nyugatgalíciai és orosz Lengyelországi orosz támadó hadjáratot, melyek közül az utóbbit ellentámadásunk november közepén megakasztotta.

Valamennyi harc közül legnagyobb jelentősége a Zemplén megyében vívottaknak volt. Az oroszok a Laborca völgyében olyan rohamosan tódultak előre, hogy elérték Homonnát, vagyis ötven kilométernyire hatoltak be hazánk földjére. E térfoglalásuk révén erősen beékelődtek a Duklai- és Uzsoki-hágók közötti állásaink közé s a Laborca völgyének a Duklai horpadáshoz való közelségénél, valamint oldalozó helyzeténél fogva könnyen kellemetlen oldaltámadást intézhettek volna ezt az átjárót védő csapataink ellen. Fontos feladat volt tehát az oroszokat erről a területről kiszorítani. Az oroszok két irányból vonultak Homonnára: Mezőlaborcz felől a Laborca völgyén át és Nagypolányon, Czirókafalván és Szinnán a Cziróka völgyén át. Az oroszok arcvonala Homonna

körül s innen egészen Szinnáig mintegy húsz kilométernyire húzódott. Csapataink három oldalról nyomultak előre az orosz vonalak ellen. Több napon át való ágyúharc után november 27-ikén kezdtük meg a főtámadást az oroszoknak Homornánál álló jobbszárnya és centruma ellen. Először a Homonna előtti lövészárkokból vetette ki az oroszokat egyik honvédezredünk nagyszerű éjjeli szuronyrohamával. A közben megkezdett átkaroló mozdulat napközben annyira előrehaladt, hogy a késő délutáni órákban három oldalról intézhetünk általános szuronytámadást a homonnai jobbszárny ellen, mely nemcsak kivetette helyéből ezt a szárnyat, hanem csapatkereteit is széjjelszórta. Az oroszok fejvesztetten menekültek Homonnáról.

Ugyanezen a napon az oroszoknak Szinnánál álló balszárnyát is döntő csapás érte: egyik Uzsok felől visszaérkezett csapattestünk, mely ott feladatát már győzelmesen elvégezte, váratlan támadással elűzte az oroszokat s bevonult Szinnába. Az oroszok visszavonulása itt a kétségbeesett menekülés minden jelét mutatta. Mivel útjuk a Cziróka völgyén át csapatainktól el volt zárva, nagyobb részük hallatlan fáradalmak között Mezőlaborcz felé futott, míg más részük széjjelszóródott a hegyekben és erdőkben, ahol még egy hét múltán is elfogtak ilyen tévelygő orosz katonákat. December első hetének végén már Mezőlaborcz is újra a miénk volt s az oroszok kivonultak Zemplén területéről. Sáros megye északi részében a Bártfa körül

vívott harcok voltak a legjelentősebbek. Itt csapataink Bártfától kissé délre foglaltak állást, és nemcsak megállították az oroszokat, hanem hosszas harcok után visszavonulásra is kényszerítették, úgy hogy december első hetének végén csapataink újra bevonultak Bártfára,

azoknak a városoknak és községeknek lakossága is, amely esetleg ki lesz téve az orosz megszállásnak, sokkal jobban jár, ha otthonában marad. A multkori orosz betörés alkalmával is kitűnt (például Máramarosszigeten is), hogy főleg az elmenekült lakosság vagyona van pusztításnak

kitéve. Az otthonmaradottaknak nemcsak személyét nem bántották, hanem vagyont sem dúlták fel.

Azokat a nem katonaköteles lakosokat tehát, akik bevárják az orosz megszállást és nyugodtan viselik magukat, kevesebb károsodás fenyegeti, holott a menekülők télvíz idején és a mai drágaság mellett előre láthatólag súlyos nélkülözéseknek és szenvedéseknek lesznek kitéve.

Mindezek alapján, úgy ahogy a porosz

Menekülők egy vasúti állomáson Bártfa vidékén.

majd követték a visszavonuló oroszokat, akik a Duklai-hágón át menekültek Galiciába.

Úgy Sárosban, mint Zemplénben az oroszok kivonulása utóvédharcok között történt, amelyekben csapataink mindenütt győzelmesen harcoltak és sok orosz foglyot ejtettek. Ung megyében, az Uzsoki-szorosnál szintén ki volt szorítva az ellenség, úgy hogy a Boroevics-hadsereg védelmi szakaszán december első harmadának végén újra nem volt ellenség magyar területen.

RIADALOM A FELVIDÉKEN.

A közönség e megnyugtató hírek mellett is annyira nyugtalanodott és olyan tömegesen készült menekülésre, hogy Tisza István gróf miniszterelnök szükségesnek vélte a határszéli vármegyék főispánjaihoz a következő — a közönségnek szánt — leiratot intézni:

»Miután úgy értesülök, hogy a kárpáti szorosokban folyó harcok hírére a vármegye lakosságának tetemes része menekülni készül, felhívom méltóságodat, igyekezzék a helyi lapok útján és más alkalmas módon meggyőzni a közönséget ennek az eljárásnak hátrányairól és veszélyeiről.

Elteltekintve attól, hogy rövid idő alatt vissza fogjuk verni ezt a második orosz betörést is,

kormány Kelet-Poroszországban tette, a magyar kormány is nyugodt maradást tanácsol a lakosság mindazon tagjainak, akiknek valamely különös okuk nincs az ellenség haragjától félni:

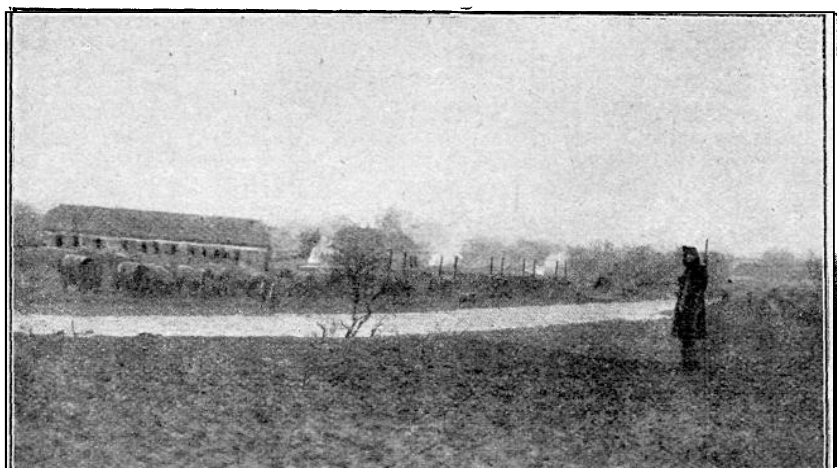
Felkérem méltóságodat, hogy e sürgönyöm tartalmát a vármegye területén lévő katonai parancsnokságokkal is közölni szíveskedjék.»

A közönség azonban csak nem akart megnyugodni. December első napjaiban híre ment az északkeleti vármegyékben, hogy az oroszok ugyan visszavonultak a homonnai vereség után, de az országhatár mentén azért újra nagyobb tömegekben vonulnak fel, egy erősebb orosz hadoszlop pedig Sáros vármegye északkeleti részét szállta meg. Mivel pedig mind Zemplénben, mind Sárosban több, az ország határához közelfekvő község kiürítését rendelte el a katonai hatóság és az e vármegyék északi részén fekvő kórházakból a sebesülteket elszállították, a nyugtalanság egyre fokozódott. Sztropkóra bevonultak az oroszok. Eperjesről, Bártfáról eltávolították a hatósági pénztárakat, irattárakat s a tisztviselők elutaztak, ami természetesen a vagyonosabb osztály körében is számos család elutazását vonta maga után. De már december 5-én újra kiszorítottuk az oroszokat Sztropkóról és a vasúti forgalom

Bártfáig és Orlóig helyreállt. A tisztviselők ekkor visszatértek Eperjesre és Bártfára. A Beszkidekből is kivertük az oroszokat és ötszáz foglyot ejtettünk. Csapataink az egész vonalon a határ felé szorították vissza az oroszokat, akik haderejük zömét a galíciai oldalra vonták vissza. Sáros megyében már annyira helyreállt a nyugalom, hogy az állami hivatalok a vármegye északi részébe is visszatértek s a lakosság is kezdett visszaszivárogni. Zemplén megyében Homonnától északra még egyes pontokon nem mozdultak ki az oroszok hadállásaikból, de a sztropkói főszolgabíró december 10-én újra elfoglalta hivatalát. Ung megyében közvetlenül a határszáron mutatkoztak oroszok, Beregben egyáltalában nem. Máramarosban a körösmezői és visóvölgyi határokon nem tüntek fel oroszok. Ekkor ugyanis már érezhetővé vált a Kárpátokban nyugatgalíciai sikeres támadásunk visszahatása s az oroszok a Kárpátokból Galícia területére vonták vissza haderejüket. Sorra szabadultak fel ezekben a napokban az orosz invázió alól Bártfa, Mezőlaborecz, Sztropkó stb. Az utóbbi két helyen már napok óta a mi csapataink voltak a helyzet urai.

AZ OROSZOK SÁROS MEGYÉBEN.

Sáros vármegye határszéli községeinek megszállása után december elsején körülbelül ezer főnyi orosz katonaság vonult be Bártfára. A

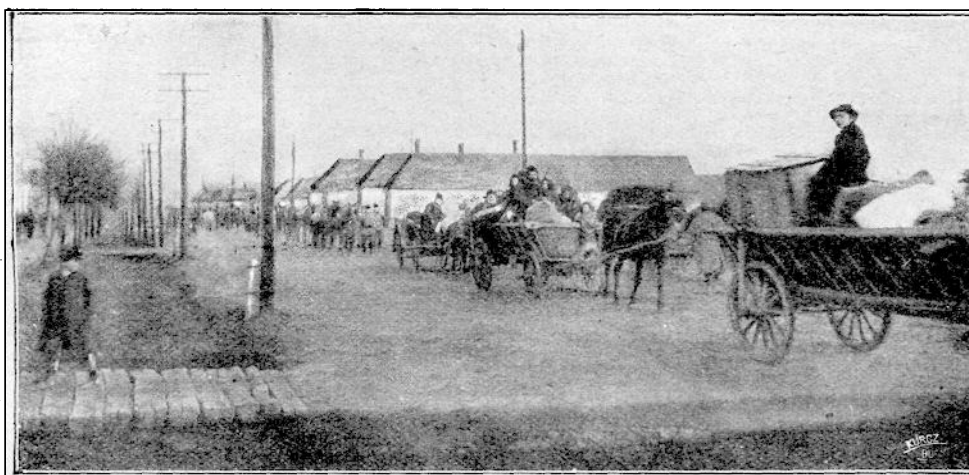

Tábori járőr Nagymihály vidékén.

csapat a 45., 79., 13. és 46. számú orosz gyalogezred legénységéből állt vegyesen. A hadsereg zöme nem jött be a városba s ez a csapat nem pusztított. Így a város sértetlen maradt. Ami azonban megtetszett az oroszoknak, azt mindjárt első nap szó nélkül elvették. Másnap élelmiszereket harácsoltak és raktak szekerekre s a megtelt szekereket azonnal útnak indították Galícia felé. Teménytelen vágómarhát is elhajtottak. Mindent sürgősen tovább küldtek a főszereghez északra, amiből nyilvánvaló volt, hogy ez a csapat idáig csak azzal a feladattal jött, hogy a hadsereg számára harácsoljon. Bártfa-fürdőt teljesen kirabolták. Senki se mert az utcára kimozdulni. A rablásban tiszték is részt vettek. A szállásaikon feltörték a fiókokat és pénzt és érték tárgyakat kerestek. December 3-án kezdtek az oroszok Bártfáról kivonulni. A gyalogság egy része Zboróra vonult vissza s a Bártfa

vidékén visszamaradt oroszok a falusi népnek potom pénzért eladták a rabolt holmit. Az sem volt ritka eset, hogy valakinek eladtak egy rabolt dolgot s azután este újra felkeresték és visszavették tőle. A pénzt azonban nem adták vissza.

December 4-én reggel Bártfán távoli ágyúörgés moraját lehetett hallani. Nyugat felől ekkor nagy orosz csapatömegek

Menekülők Homonnán.

hogy meglepetésszerűen olyan területen törhessenek be, amelynek védelme éppen ezért, mert járhatatlan vidék, kevésbé volt előkészítve. November 21-én átengedtük a lupkovi alagutat és kiürítettük Mezőlaborczot. Egyidejűleg a vármegye keleti határát is előzőnlötte az ellenség, a Jablonkai-hágó környéken is behatoltak és megszállták a Cziróka völgyének északi részét, ezzel biztosítva a Szinnán át Homonna

időzés után. December nyolcadikán már Sztropkó, Mezőlaborcz és egész Zemplén megye mentes volt az orosz áradattól. Seregeink mind a Duklai-szoroson, mind a mezőlaborci vonalon galicai területre üldözték tovább az oroszokat, de ezek a harcok már a nagy kárpáti hadjáratba kapcsolódnak be.

Legnagyobb pusztítást az oroszok Zemplén vármegye területén vitték véghez. A vas-

Az orosz garázdálkodás nyomai egy bártfai boltban.

felé irányított előnyomulást. November 23-án érték el az oroszok Homonnát, de ott már szembetalálkoztak a mi csapatainkkal, akik az oroszokat egyfelől Barkó irányából erős ágyútűz alá fogták, másfelől Ung megyéből, a nagyberezna—takcsányi vonalon oldalba támadták. Huszonhetedikén már összeomlott az orosz támadás, megkezdték a visszavonulást, mely súlyos veszteségek közt csakhamar meneküléssé fajult. Ugyanekkor folytak le Sáros vármegye területén a Duklai-szoroson és környékén betört orosz haderő elleni harcok. Az oroszok november végén Felsővízközéig jutottak el s onnan az Ondava völgyében Sztropkóig hatoltak, ahonnan a hetedik hadtest József főherceg vezénylete alatt verte ki őket négy napi ott-

utakat, hidakat, utakat szétrombolták, házakat gyujtottak fel, mindent elraboltak. A lakosság zöme elmenekült. A néhol megmaradt szarvasmarhával együtt minden lovat is összetereltek és elhajtottak Galiciába. Semmiért se fizettek s aki panaszkodott, azt megverték vagy felkoncolták. Homonnán több ház leégett. Azokban a házakban, amelyek félig-meddig ép-ségben maradtak, mindent szétromboltak, berondítottak, szét dúltak. Mezőlaborczon is csúnyán garázdálkodtak, a kisebb községekben pedig állati kegyetlenséggel pusztítottak, erőszakoskodtak. És mindenütt gyujtogattak. A Laborcz-hidat felrobbantották, az állomási épületeket felgyujtották, a berendezési tárgyakat, váltókat, vasúti anyagot megsemmisítették,

még pedig nyilvánvalóan szakértő vezetés mellett, rendszeresen. Mezőlaborczon nem volt lakóház vagy üzlet, amelyet ki ne fosztottak volna. Gróf

Hoyos főszolgabíró lakását feldúlták, mindent szétromboltak s amikor a gróf később visszatért, a feldúlt lakásban egy idegen zongorát talált, melyet az orosz tisztek egy más lakásból hurcoltattak oda, hogy zeneszó mellett mulathassanak. A hivatalokban az összes

hivatalos iratokat és könyveket elégették, szétépték, kihajigálták az utcára. Mezőlaborcz később az utcai harc következtében is sokat szenvedett, amikor ugyanis az oroszok visszavonultak, a várost a visszavonulás fedezésére egy félóraig még tartani igyekeztek. Ekkor az egyik házba egy gránát is becsapott s több ház leégett.

Igy garázdálkodtak az oroszok a második zempléni betörés idején.

A BOROEVICS-SEREG TÁMADÁSA.

Mialatt ezek az események történtek a Kárpátokban, Nyugat-Galiciában hirtelen megfordult a harctéri helyzet. A Krakó körlete ellen előnyomult oroszok tudvalevően megakadtak

A Laborcza-híd Laborczrét mellett, melyet az oroszok felrobbantottak.

Krakó várának legszélső védelmi vonalán. Hogy támadó erejüket növelje, az orosz hadvezetés Bruszilov tábornok kárpáti hadseregéből erősítéseket rendelt Nyugat-Galiciába. Ez erősítések elküldéséről hadvezetésünk idejekorán értesülést szerzett nemcsak felderítőszolgálatunk útján, hanem orosz foglyok vallomásaiból és az orosz seregeknek a kárpáti harcokban tanúsított magatartásából is. A december 5-ikén és 6-ikán szerzett ez értesülések szerint ezek az orosz erősítések már útban voltak, hogy megzavarják azokat a hadműveleteinket, amelyekkel hadvezetésünk délről intézett oldaltámadást az oroszok ellen. Boroevics tábornok parancsot kapott, hogy 8-ikán kezdje meg az általános támadást a szemben álló orosz csapatok ellen.

A kárpáti hárévonálnak Dukla és Uzsok közötti szakaszán tehát az ott álló csapatok vitézségén felül a mi nyugatgaliciai offenzívánk szerezte meg az első megkönnyebbülést. Ezt a pillanatnyi helyzetet ki kellett használni. A Boroevics-sereg támadásának előmozdítására hadvezetésünk e sereg nyugati szárnyán, Lubotény-nél, Bártfától nyugatra mintegy 50 kilométernyire a Poprád völgyében, újerőcsoportot gyűjtött össze. A vasúton odaszállított csoportnak az volt a feladata, hogy a Poprád völgyében észak felé, egyenesen Neu-Sandec irányában nyomuljon előre, közben

Mezőlaborcz. A leégett pályaudvar.

Tüzéreink átkelnek a megáradt Laborezán.

együttműködve a Bártfa felől északnyugatnak és északnak ugyancsak Neu-Sandec felé, valamint északkeletnek Dukla felé előnyomuló Boroevics-féle oszlopokkal.

A *Boroevics-hadsereg* december 8-ikán megkezdte általános támadását s mindjárt kezdetben sikerrel nyomult észak felé. Ez alkalommal vertük meg az oroszokat *Bártfánál*. Az itt álló oroszok válságos helyzetbe kerültek. Boroevics délről és délkeletről szorongatta őket, míg a lubotényi csoport nyugat felől végzett átkaroló mozdulatot. A bekerítés elől az oroszok azzal menekültek meg, hogy egyrészt északra, *Zboró*, másrészt keleti irányban *Vizköz* felé idejekorán kitért.

Boroevics e siker után folytatta előnyomulását észak felé, ugyanakkor azonban a hadvezetés parancsára jelentékeny erőket küldött *Neu-Sandec* felé. E hadműveletnek az volt a célja, hogy őket verjen a nyugatgalíciai és a kárpáti seregek közé, megakadályozza, hogy a Bruszilov-féle 8-ik orosz sereg csapatait áttolhassák a limanov—limanovai harc vonalra. Ezenfelül ez a beékelődött csoportunk két irányban is az oroszokra nézve veszedelmes tevékenységet fejthet ki. Ha *Neu-Sandec* alatt nyugatra kanyarodott, hátba támadhatta a Limanovánál felvonult orosz 8-ik hadtestet, ha pedig keletre fordult, akkor

a Duklánál álló orosz seregeket, s ezzel az oroszok kárpáti arcvonalának legfontosabb szakaszát foghatta oldalba.

A nagyjelentőségű feladattal megbízott csoport, melynek élén *Szurmay* altábornagy állott, bámulatos szívóssággal végrehajtott erőltetett menetelés után már december 9-ikén megjelent *Krzyzovka* községen túl s ott megtámadta az ellenséget. Ugyanekkor a *Szurmay*-csoport bal oldalvédje,

lovasság néhány gyalogzászlóaljjal, *Rytrotól* északra, tehát a főcsapattal egymagasságban megtámadott egy orosz ezredet, amelynek tüzésége is volt. Mind a két támadás meglepetésszerű volt és hátukban érte azokat az orosz csapatokat, amelyek *Neu-Sandec* és *Alt-Sandec* felől déli megkerülést akartak végrehajtani nyugatgalíciai seregünk limanovai szárnya ellen. December 9-ikén és 10-ikén állandóan harcban állott a *Szurmay*-csoport az oroszokkal és igen jelentős befolyást gyakorolt szakadatlan támadásaival, amelyek az oroszoknak *Neu-Sandectól* délre mindössze

Katonai szolgálatot teljesítő csendőr és pénzügyőr Bártfa mellett.

Révész és Biró felv.

Felvonuló csapataink a bártfai országúton.

Révész és Bíró felv.

15 kilométernyire eső, tehát igen érzékeny vonalait érték.

Eközben a Boroevics-hadsereg többi, a Szurmay-csoporttól keletre harcoló csapatai egyenesen északi irányban erős harcok közepette nyomultak előre, kiszorították az oroszokat a Kárpátokból s már december 11-ikén eljutottak a Neu-Sandectől kelet felé *Gribov*, *Gorlice* és *Zmigrod* városokon át húzódó vonaltól délre, s e városokat megközelítették. A Poprád-, a Kamienica-, Ropa- és Vysloka-folyók völgyeiben való ez a győzelmes előnyomulásunk nemcsak az oroszok kárpáti frontját szorította hátra, galíciai területre, hanem megingatta nyugatgalíciai hadseregük állásait is. Ez a Kárpátokból kiindult, délről való oldal-támadás közel száz kilométer hosszúságú vonalon fenyegette átkarolásával a San-folyótól nyugatra álló orosz seregeket s hamarosan meghozta a döntést.

Vezérkarunk már 12-ikén jelenthette a kárpáti csatáról:

»A télies hegyvidék minden nehézségei mellett is csapataink a Kárpátokban folytonos győzelmes ütközetek köze-

pette feltartóztatlanul folytatják előnyomulásukat. Az ütközetekben tegnap 2000 orosznál többet fogtak el. A lupkovi hegyvidéktől nyugatra eső szorosok ismét birtokunkban vannak.«

Másnap pedig már arról adott hírt, hogy a Kárpátokon át előnyomult csapataink — ismét többszörös harcok közt — erélyesen folytatták az ellenség üldözését.

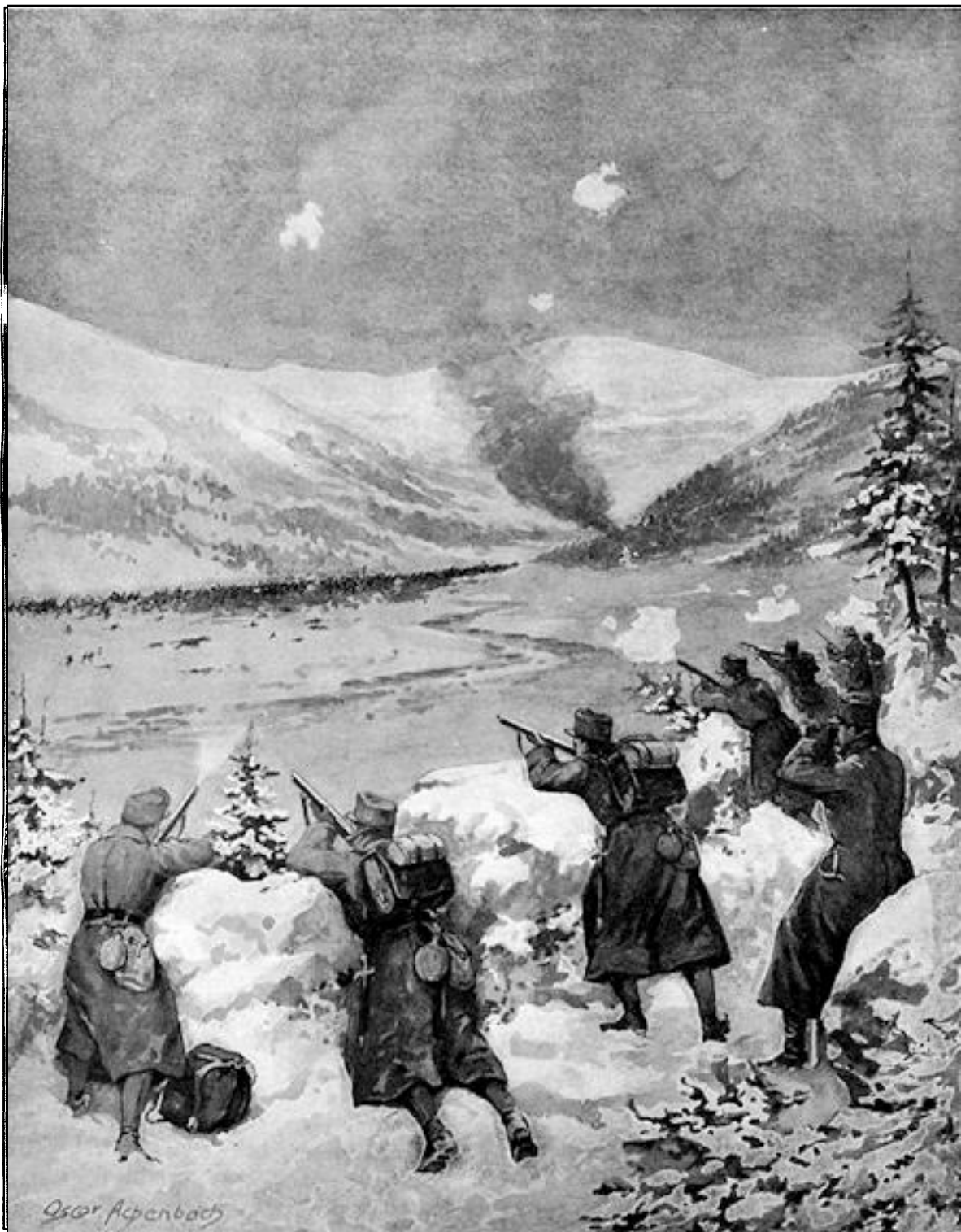
Az oroszok ugyanis nemcsak súlyos veszteségeik folytán, hanem mert stratégiai és taktikai helyzetük az egész galíciai és kárpáti vonalon igen veszélyessé vált, megkezdték az általános visszavonulást még december 11-ikéről 12-ikére virradó éjjel.

Először a *lapanov—limanovai* front omlott össze és hátrált nagy gyorsasággal a *Dunajec*-folyó alsó folyásáig. A Neu-Sandecben elhelyezett orosz csapatok elmenekültek s a városka területén december 12-ikén egyesült újra galíciai és kárpáti frontunk, amelyben a november elején végrehajtott visszavonuláskor annyira elszakadt egymástól.

József Ferdinánd főherceg és *Boroevics* hadseregei ilyképpen érintkezésbe lépve egymással, azonnal megkezdték a visszavonuló ellenség általános üldözését, mely gyors és erélyes végrehajtása folytán rohamos térfoglalásunkra vezetett Galiciában. December 13-ikán elfog-

Orosz foglyok megmotozása Bártfán az orosz betöréskor.

Meglepő oldaltámadás a Kárpátokban visszavonuló orosz sereg ellen.

Achenbach O. rajza.

Felvonuló csapatok a zborói Rákóczi-kastély ablakából nézve.

Révész és Biró felv.

laljuk *Gribov*, *Gorlice* és *Zmigrod* városkákat, 14-ikén bevonulunk *Dukla* városkába s 9000 orosz foglyot szállítunk az ország belsejében levő fogolytáborainkba.

S mialatt nyugatgalíciai csapataink egyenesen nyugat felől nyomulva előre megállanak a Dunajec alsó folyásánál, ahol álló harcok fejlődnek ki, azalatt kárpáti hadseregünk széles, százötven kilométernyi vonalban támadva, folyton veri az orosz utóvédeket s 15-ikén eléri már a *rajbrot—jaslói* vonalat. Azok az oszlopai tehát, amelyek a Dunajec középfolyásától keletre, *Sandec*, *Gribov*, *Gorlice*, *Zmigrod* és *Dukla*ból törtek észak felé, az oroszok Dunajec-menti állásait délről való oldaltámadással és átkarolással fenyegették, nyugati szárnyukkal december 20-ikán már *Tuchovig*, *Tarnov*tól délre mintegy 25 kilométernyire jutottak el.

HARCOK LUPKOVTÓL UZSOKIG.

Mialatt a *Boroevics*-sereg nyugati fele ilyen rohamosan nyomult előre, a keleti fél, mely a *Duklai*- és *Uzsoki*-hágók között szorította hátra az oroszokat, a magyar határokon

túl jutva, a Kárpátok galíciai lejtőin erősebb orosz ellentállással került szembe. A visszavonulásukat fenyegető ez előnyomulással szemben az oroszok kénytelenek voltak nagyobb erőket odavetni és makacs ellentállást kifejteni. Az oroszok vonala *Zaklicy*től délkeleti irányban *Krosnón* át húzódott és *Liskótól* délre elhaladva tovább vonult *Uzsoktól* északra.

Az orosz ellentállás először ezen a vonalon érvényesült igen hatékonyan. Ám azért a vonal nyugati felén *Zaklicy*n és *Krosno* között kivetettük az oroszokat védelmi állásaikból. A vonal keleti felén, tehát a *Lupkovi*-szoros vidékétől az *Uzsoki*-szorosig a mi támadásunk csak nehezen haladt előre. Aminek oka nemcsak az oroszok intézkedéseiben keresendő, hanem a magunk hadászati helyzetéből is folyt. Miután nyugatgalíciai offenzívánk sikere felől a döntésnek a *Dunajec—Biala—Vyslóka*-folyók között, tehát a *Duklai*-szorostól nyugatra kellett megtörténnie, természetes volt, hogy erőink javát ide csoportosítottuk s a *Duklai*-szorostól keletre, tehát a *lupkov—uzsoki* szakaszon csak gyengébb erőket hagytunk. Különbben is a mi arcvonalunk-

Vonatsapatok egy felvidéki községben a második orosz betörés idejében.

nak érzékeny része a szepes—sárosi határon húzódott. A zemplén—ungi határszakaszon az oroszoknak még nagyobbarányú előretörése sem zavarhatta lényegesen a mi általános harctéri helyzetünket. Az oroszoknak december első harmadában bekövetkezett általános visszavonulása, illetve a Boroevics-féle nyugati kárpáti hadsereg általános előnyomulása természetesen a Lupkovi-szorosnál is előrevitte arcvonalunkat Zemplén megye földjéről galiciái területre, Liskó irányában.

Ugyanebben az irányban nyomultak előre azok az oszlopaink, amelyek a Cziróka-folyó völgyéből Szinna felől Nagypolányon át szorították vissza az oroszokat s most a nagypolány—cisna—baligródi út mentén harcoltak.

Tovább keletre a november végén visszafoglalt Uzsoki-szorostól északra, jó messzire bent Galícia területén állottak a Boroevics-hadsereg szélső balszárnyának csapatai, a Stryj völgyét fenyegetve.

A mi csapatainknak ez az előnyomulása igen érzékenyen találta az oroszokat, mert útjuk a Lupkovi-szoros és Cisna felől Liskón át, Uzsok felől pedig Turkán át a körülzárt Przemysl felé vezetett. A már említett okok mellett ez volt egyik főoka annak, hogy az orosz hadvezetőség a nyugatgaliciái lekötöttség mellett aránylag jelentékeny erőket vetett a

lupkov—uzsoki szakaszra és szívós harcot folytatott itt. Hisz az itt harcoló osztrák-magyar csapatok légvonalban csak körülbelül 80 kilométernyire állottak Przemysl várától. Ha előretörésük sikerül s egybeesik a várórség kirohánásával, akkor könnyen megtörténhet, hogy a körülzárt várórség újra közvetlen érintkezésbe jut a tábori seregekkel, az ostromló gyűrű s az oroszok kárpáti harcvonala megtörik s az orosz seregekre háruló egyéb stratégiai következményeken felül maga a körülzárt erősség is felszabadul. Az orosz hadvezetőségnek ettől annál inkább tartania kellett, mert a przemysli védősereg állandóan nyugtalanította kitöréseivel az ostromlókat, sőt egy-egy ilyen kirohánása olyan nagyszabású volt, hogy az oroszoknak nyílt csatában is súlyos veszteségeket okozott. Amint ez egyik későbbi fejezetünkben részletesen olvasható.

Mindezeknek a körülményeknek tudható be, hogy mialatt a Lupkovi-szorostól északkeletre, Cisanál állandóan erős harcban állván, vonalainkat nagyban-egészben megtartottuk, addig az Uzsoki-szorosnál többízben voltunk kénytelenek visszavonulni. November 26-ikától, amikor az Uzsoki-szorost másodszor foglaltuk vissza, ez a fontos kárpáti átjáró többízben gazdát cserélt. Rövid idővel, alig egy héttel a szoros visszafoglalása után kényte-

lenek voltak csapataink a szorost újból kiüríteni. Ám azonnal újra támadásba mentünk át, s a borzalmas téli időjárás ellenére december 5-ikén sikerült ismét, immáron *harmadszor* visszafoglalnunk az Uzsoki-szorost. A sikerben nagy része volt annak, hogy a hadvezetőség rendelkezései szerint együttműködött a Fenyvesvölgy felől előnyomuló főcsapattal a szomszédos csoport, a Pflanzler-Baltin-hadseregnek Uzsoktól keletre működő s Hoffmann altábornagy vezetése alatt álló csoportja. Ennek egyik különítménye ugyanis, mely Guillaume alvezetési parancsnoksága alatt Bukócznál, Uzsoktól délre mintegy 25 kilométernyire állott, oldalba, illetve hátba támadta az uzsoki állásokat védő oroszokat.

Ám december 6-ikán csapataink tülerős orosz csapatok ellentámadása folytán ismét kénytelenek voltak feladni az elfoglalt szorost, amelyet azután az oroszok meg is tartottak december végéig, amikor — a hónap 26-ik napján — negyedszer is elfoglaltuk.

Hadvezetésünk ezekkel a harcokkal kétségtelenül elérte célját: nemcsak Magyarország területét védte meg az orosz seregek által való előzönléstől, nemcsak az általános hadászati érdekből fontos utakat zárta el az oroszok elől, hanem annyi erejüket kötötte le állandóan, hogy az oroszok sem a przemysli ostromló seregtől, sem a Kárpátoknak közép- és keleti szakaszáról nem vehettek számbavehető erőket a nyugatgalíciai és a déllengyelországi harctérre.

A csapataink által fölrobbantott hajásdi Ung-híd.

Szomorj Emil felv.

A KELETI-KÁRPÁTOK VÉDELME.

Az Uzsoki-szorostól keletre eső Erdős-Kárpátok vidéke, bárha a november—decemberi északi nagy csatától távol esett s azzal kölcsönhatásba nem kerülhetett, mégis állandó harcok színhelye volt. Az orosz hadvezetőségnek nem lehetett az a gondolata, hogy erről a területről befolyásolja a Krakó és Thorn közötti vonaltól keletre folyó lengyelországi nagy csatát. Hogy mégis szünet nélkül nyugtalanította hazánk északkeleti vármegyéit, Ungot, Bereget, Máramarost és Bukovinát, azt inkább politikai és diplomáciai szempontok teszik érthetővé. A katonai szempont kétségtelenül másodrendű volt ezekben a műveletekben, mert a fontos kárpáti állásoknak ilyen nagy kerülővel való átkarolását megvalósíthatónak az orosz

hadvezetőség nem gondolhatta. Annyit mindenesetre elért, hogy ezeknek a területeknek, de különösen Erdélynek és a Tisza völgyének védelmére bizonyos mennyiségű csapatunkat lekötötte.

Hadvezetésünk természetesen csak aránylag kisszámú sereget és nagyobbára csak másodrendű felszerelést bocsáthatott ennek a több mint 450 kilométer hosszú kárpáti szakasznak védelmére. Megtette a lehető, de egy pillanatra sem ragadtatta magát arra, hogy e távoli

Az Uzsoki-magaslat, amelyért annyi vér folyt.

Révész és Biró felvétele.

vidékek kedvéért a főharcteret gyengítse. Hisz az erőknél túlságos megosztásával egyenesen az orosz hadvezetőség számítását igazolta volna, mely a maga roppant túlerejében állandóan a harc vonal mentél inkább való meghosszabbítására törekedett. Hadvezetőségünk tehát éppen csak a legszükségesebb erőket osztotta be a keleti vidékek védelmére. Ám, ami hiányzott számban és felszerelésben, azt pótolták katonáink odaadással, szívóssággal, a bátorságnak és önfeláldozásnak csodás megnyilatkozásaival, vezéreink pedig bámulatraméltó szervezőerővel és taktikai okossággal.

Jól tudjuk, mint alakult ki a *Pflanzer-Baltin* tábornok vezérlete alá rendelt hadsereg-csoport. Csendőrörök, pénzügyörök, népfölkelőzászlóaljok, lengyel és ukrainai légiók, közbe egy-egy kisebb osztag a rendes hadseregből, régi ágyúk, régi fegyverek : így támadt a *Pflanzer-Baltin*-hadsereg-csoport, mely a védelmére bízott terület szaggatottsága, az egyes területeknek, folyó- vagy völgyszakaszoknak egymástól való földrajzi elkülönültsége folytán önálló parancsnokságok alatt működő csoportokra oszolvá végezte el az északkeleti magyar határok és Bukovina védelmét hosszú hónapokon át.

Ilyen önállóan működő csoport volt a *Hoffmann* altábornagy parancsnoksága alatt álló seregrész, amely már az oroszok első kárpáti betörése alkalmával megalakult, azóta állandóan harcban állott, az októberi offenzíva idején mélyen benyomult keleti Galiciába az Opor völgyén át s ott Skolenél november elejéig harcban állott az állandóan túlerőben levő oroszokkal. A mindössze négy dandárból (12., 129., 130. és 131. számúak) alakult csoport 150 lovassal és 42 ágyújával s egy páncélvonatával mindössze 19.000 harcosból állott. Ez az aránylag kicsiny erő november elején az általános visszavonulás idejében azt a roppant feladatot kapta, hogy vonalát hátrább vonva, a Kárpátok mentén az Uzsoki-szorostól a Viszkovi-hágóig terjedő, tehát 80 kilométer hosszú szakaszt fedezze.

A feladat teljesítésére elsősorban a minden oldalról előnyomuló oroszok elől való visszavonulást kellett megoldani. A november 7-ikéről 8-ikára hajló éjszakán megkezdett visszavonulást szerencsésen végrehajtották, hála az utóvédeknek, amelyek egyike *Farkas* huszárkapitány, másika *Burgasser* ezredes vezetése alatt nyolc napon át tartóztatták fel az utánuk nyomuló ellenséget. A *Hoffmann*-csoport zöme ezalatt elérte a Vereczkei- és a Beszkid-szorost. A csoport bal oldalvédje *Linde*

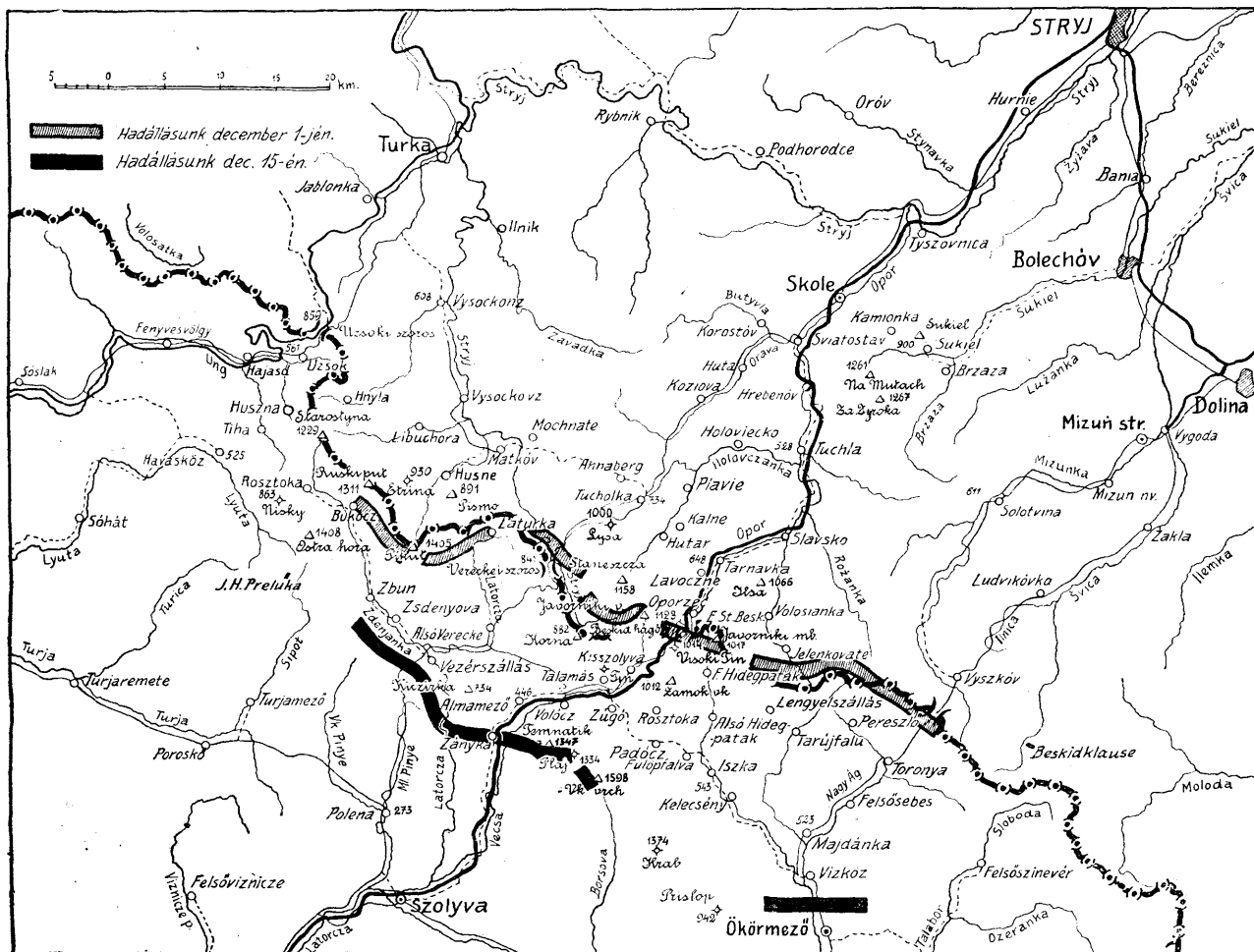
őrnagy parancsnoksága alatt védte a Solotvina és Ludvikovka (Leopoldsdorf) melletti völgy-szorosokat, amelyek a Viszkovi-hágóhoz nyitottak volna utat, amelytől északra a csoport jobbszárnyának, a 12-ik dandárnak kellett védelmi állást elfoglalnia *Janicsék* vezérőrnagy parancsnoksága alatt. A balszárnyat ezalatt a Vereczkei-hágótól meghosszabbították Uzsok felé, mely irányban *Guillaume* alezredes vegyes különítménye egészen Uzsoktól 15 kilométernyire nyomul előre s fedezi a csoport baloldalát és hátát.

Alighogy a 19.000 főnyi csapat a 80 kilométeres vonalon így el volt osztva, fedezve az Uzsoki-szorostól a Viszkovi-szorosig a Vereczkei- és a Beszkidi-hágón kívül az összes kisebb szorosokat és átjárókat, a csapatok hozzáfogtak a tábori erődítések elkészítéséhez s különösen a Vereczkei-, Beszkidi- és Viszkovi-szorosokat és a közöttük levő hegyvonulatokat erődítették meg. A harcban nem álló katonákon kívül a környék falvaiból való s egyéb helyekről odarendelt munkáscsapatok végezték el az erődítési munkát, úgy hogy a *Hoffmann*-csoport aránylag kitűnő főhadállásokban fogadhatták az ellenséget.

Ám hogy a védelmi harcot ne mindjárt a főhadállásban kelljen fölvenni, a csoportparancsnokság előállásokat készített az egész védelmi szakasz fontosabb pontjainak megfelelően. Ezekben az előállításokban s az azokból való folytonos támadó kitörésekkel a csoport három héten át feltartóztatta a több irányból koncentrikusan előnyomuló oroszokat, közben számos bravuros haditettét hajtva végre. Míg azonban az oroszok állandóan friss erőket kaptak és számuk a mieinknek majdnem háromszorosára emelkedett, addig a mi csapataink számára nem állt rendelkezésre nemcsak erősítés, nemcsak felváltó csapat, hanem még a harcok és betegségek folytán beálló fogyatékpótlása sem. A roppant fáradoalmak, az állandó harcok és erődítési munkálatok közepett elcsigázott derék népfölkelőket, akiket a kivételes, néha 20 foknál is nagyobb hideg elgyötört, már kímélésük okából is vissza kellett vonni a védettebb főállásokba. Ez a visszavonulás november végén történt meg s a csapatok következő elhelyezésére vezetett :

Toronyánál a Viszkovi-szoros védelmére a 12. népfölkelődandár egy különítménnyel a Sloboda-völgyben Felsőszinevértől északra ;

a *Beszkiden*, egyúttal biztosítva a majd 20 kilométer széles térséget a 12. népfölkelődandárig, a 131-ik dandár ;

A Hoffmann-csoport harci terepe és hadállásai.

Bálint János rajza.

a vereckei szakaszban a 129. dandár ;
 Laturkánál és Pikutnál a 130-ik dandár ;
 végül Bukócznál Guillaume alezredes ve-
 gyes különítménye az Uzsok felé való védelem
 és összeköttetés céljából.

Ebben a főhadállásban fogadta a Hoffmann-csoport az oroszok újabb támadását. Az orosz támadás úgyszólván egyszerre érte a Viszkovi-szoros melletti Toronyától mint a csoport védelmi vonalának legszélsőbb keleti pontjától egész a Pikut-hegyig terjedő főhadállást. Mindenütt roppant orosz túlerő jelentkezett nagyszámú tábori és nehéz tüzérséggel. Az oroszok sem embert, sem löszert nem kíméltek, ennek ellenére a december 1-én megkezdett támadással csak december 5-ikén tudták elérni azt, hogy a Hoffmann-csoport jobbszárnya *Toronyától* mintegy tizenöt kilométernyire *Ökörmező*höz vonult vissza előkészített s igen kedvező második védelmi állásába, ahonnan az oroszok többé nem bírták kiszorítani. A Beszkidi-szorosnál álló csapataink és

Toronya között összeköttetést tartó zászlóaljnak ennek folytán szintén visszavonultak, de csak azután, hogy az oroszoknak súlyos veszteségeket okoztak.

A jobbszárnyal egyidőben a Beszkid-és Vereckei-szorosoknál levő központi állásaink, valamint a Laturkától nyugatra húzódó balszárny is legalább háromszoros erejű orosz sereg támadását volt kénytelen elhárítani. Végső elkeseredéssel folytak itt a harcok. A hideg 28–30 fokra emelkedett, ami annyival elviselhetetlenebb volt, mert fődött szállások a gyéren lakott vidéken nem voltak s tüzet gyujtani nem lehetett. A nagy hóban az öszvérek elakadtak, de az ágyúkat, gépfegyvereket, lövő- és élelmiszert mégis állandóan szállította a minden állati erőnél nagyobb, mert lelkes, öntudatos emberi erő. A katonák kis számkókat ütöttek össze és azokon húzták fel a hegyekre a hegyi ágyúkat.

Az oroszok támadó ereje azonban egyre

volt tartaléka, bárha minden ponton szükség lett volna rája. Végül is a leginkább veszélyeztetett Beszkidi-szoroshoz küldték a csoport utolsó tartalékját, a Kossuczky hadnagy vezette zászlóalj. Tizenhat órányi szörnyű erőltetett menetelés után december ötödikén érkezett meg a zászlóalj, azonnal szuronyrohamra ment s irtózatos tusában leverte az oroszokat. A Beszkidi-állás egyelőre meg volt mentve: az orosz támadó csapat elpusztult, az életbenmaradottak, hét tiszt és 800 ember fogságunkba esett. A szép haditettért Kossuczky hadnagy vaskoronarendet és főhadnagyi rangot kapott.

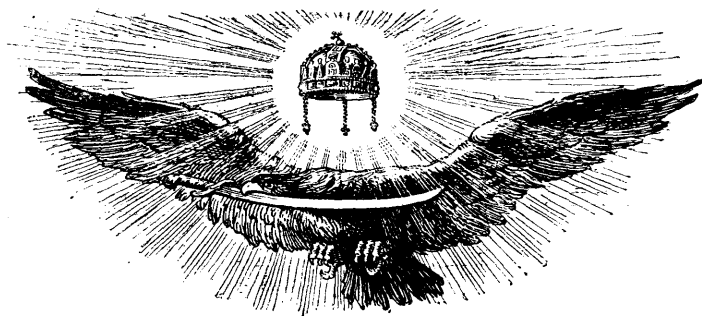
Am minden vitéség sem segített a túl-erő ellen. A Beszkidi-szoros és Toronya között álló erőink újabb kényszerű visszavonulása folytán az ellenség bejutott mintegy 20 kilométernyire a Nagyg és az Opor völgye közé s hátba készült támadni a beszkidi hadállásunkat. Ezért tekintettel a centrum és a bal-szárny szorongatott helyzetére is december 11-ikén, miután tizenegy napon át feltartóztatták és több ízben megverték a támadó ellenséget, a csoportparancsnokság elrendelte a visszavonulást, amelyet részben erős harcok között december 15-ikéig végre is hajtottak a legközelebbi védelemre alkalmas vonalig. Ez Szolyvától északra mintegy 20 kilométernyire, a Vezérszállástól és Volóctól délre levő magaslatokon húzódott és kitolt oldalvédeljeivel mintegy ötven kilométernyi szélességben zárta el a Latorczának és vízrendszerének völgyeit. A toronya—ökörmézői csapatokat ekkor működési területeinek félreeső volta miatt elszakították a csoporttól s közvetlenül a Máramarosszigeten székelő hadseregcsoport-főparancsnokság alá rendelték. A Hoffmann-csoport ebben az állásban kitartott másfél hónapon át, 1915 január végéig, amikor újabb osztrák-magyar és német haderők vonul-

tak ott fel újabb nagyszerű hadműveletek végrehajtására.

Ugyanezt a feladatot végezték el a Pflanzler-Baltin-hadseregcsoport többi csapatai is a Viszkovi-szorostól keletre eső és délkelet felé hajló további arcvonalon, máramarosi Kőrösmezőnél a Kárpátokon át vezető Jabloniczaszorostól egészen Bukovina déli részéig. Míg a november-decemberi nagy csata folyt Galiciában és Lengyelországban, az alatt e szélső keleti területen csak Bukovinában folytak nevezetesebb harcok. Kőrösmezőnél csak egy ízben, december közepén jelentek meg orosz csapatok, de határvédő csapataink elől ezek is hamarosan visszavonultak Delyatinon és Mikuliczynen át galíciai területre.

Bukovinában Czernovitznak november 27-én történt kiürítése után csapataink a tartomány déli részébe vonultak vissza s azt a Szucsava-folyó mentén elzárták az oroszok elől, akiknek minden előretörése e folyó völgyvonalában összeomlott. Pflanzler-Baltin tábornok, aki máramarosszigeti hadiszállásáról intézte a szélső keleti hadműveleteket, nemcsak az Erdélybe vivő, hanem a Máramaros déli részébe vivő kárpáti utakat is elzárta az oroszok elől a Czeremosz-folyó vonalának védelmével.

Legszélsőbb keleti szárnyunkon így tartottuk féken az orosz támadó kísérleteket, mialatt többi seregeink a német seregekkel együtt a főcsatatereken, Galiciában és Orosz-Lengyelországban folytonos diadalmas csatákban megverték az ellenséget s halomra döntötték az orosz hadvezetőség támadó terveit. Így vált lehetővé, hogy haderőink a harmadik északi nagy csatának eldőlését gyorsan követő negyedik északi csatában s a belőle fejlődő későbbi nagyszerű hadműveletekben a keleti szárnyakon teljesen fedezve vívhatták ki új meg új s egyre döntőbb győzelmeiket.

Helbing Ferenc eredeti rajza.